
Peter Härtling
Hölderlin
Univers

Peter HÄRTLING

HÖLDERLIN

PETER HÄRTLING

HÖLDERLIN

un roman

Traducere de
ONDINE-CRISTINA DASCĂLIȚA

București, 1985
EDITURA UNIVERS

Coperta de Vasile Socoliuc
Friedrich Hölderlin, pastel de Franz Karl Hiemer, 1792

PETER HÄRTLING
Hölderlin. Ein Roman

PARTEA ÎNTÎI

COPILĂRIA ŞI TINEREŢEA

Lauffen, Nürtingen, Denkendorf, Maulbronn (1770—1788)

1

Cei doi taţi

Johann Christian Friedrich Hölderlin s-a născut la 20 martie 1770 la Lauffen pe Neckar —

— nu mi-am propus să scriu o biografie. Scriu poate ceva ce se apropie de o biografie. Scriu despre un om pe care nu-l cunosc decît din poeziile sale, din scrisori, din proză şi din mărturiile altora. Şi din portrete, pe care încerc să le însufleţesc prin cuvinte. În cartea mea, Hölderlin nu mai este el însuşi. Fiindcă eu nu-i pot gîndi gîndurile. Pot doar, în cel mai bun caz, să i le ghicesc. Nu ştiu precis ce simţea un om născut în 1770. Simţămintele sale sînt literatură pentru mine, iar epoca nu i-o cunosc decît din documente. Cînd vorbesc despre „epoca sa" sînt nevoit fie să copiez istoria, fie să scriu eu însumi o istorie : Prin ce experienţe a trecut ? Despre ce vorbeau, el, mama sa, fraţii şi surorile sale, prietenii săi ? Cum arăta, dincolo de emfaza textelor, o zi cu Diotima ? Mă străduiesc să ajung la realităţi. Ştiind că sînt mai degrabă ale mele decît ale sale. Pot doar să-l caut, să-l inventez, asociind memoria mea cu amintirile ce s-au păstrat. Introduc informaţii multiple într-un ansamblu pe care îl creez după ştiinţa mea. Viaţa lui s-a cristalizat în poezie şi cîteva date. Nu ştiu cum a respirat. Trebuie să-mi imaginez —

— casa în care s-a născut era fosta fermă a mănăstirii. Copilul a fost botezat chiar a doua zi. Grabă, fără îndoială firească, căci familia se temea pentru viaţa sugarului, dar şi pentru cea a mamei, şi dorea cu tot dinadinsul să-l ştie pe noul născut primit în sînul Bisericii. Friedrich era primul copil al soţilor Hölderlin.

Mama sa avea, în anul în care el s-a născut, douăzeci și doi de ani, tatăl, treizeci și patru.

Familia se bucura de respect, avea tradiție și era înstărită. Pe vremea aceea burghezia suabă era și mai trainic unită decît astăzi prin legături de rudenie, prin relații, amintiri comune de la școala latină, de la seminarii, gimnazii și Universitate. Se ajutau, se stimau și deseori, în taină, se urau. Pietismul le impunea umilință și modestie. Prebendele rămîneau în familie, de unde și expresia ușor malițioasă de „nepotism".

Tatăl lui Hölderlin, Heinrich Friedrich, era originar din Lauffen și crescuse chiar în casa unde acum funcționa ca „intendent și administrator spiritual". Frecventase școala latină din Lauffen, gimnaziul, studiase dreptul la Tübingen, și în 1726, după moartea tatălui său, preluase ferma mănăstirii ; de fapt, de mănăstire nu mai putea fi vorba, căci așezămîntul întemeiat la începutul secolului al XI-lea în memoria unui copil de conte, pe nume Regiswindis, ce murise înecat (de ce oare înecat ?), fusese secularizat în timpul Reformei, apoi demolat, și doar clădirile fermei, vaste și impozante, supraviețuiseră.

Intendentul Hölderlin trebuie să fi fost puțin cam vanitos. Se îmbrăca cu cheltuială, trăia după cum îi cerea rangul, ba chiar puțin deasupra, se simțea bine în companie elegantă și era un amfitrion apreciat. Patru ani a condus casa ca celibatar ocrotit și răsfățat probabil de menajere. În 1766 s-a căsătorit cu fiica preotului Heyn din Cleebronn, Johanna Christiana, o fată smerită și, desigur, sfioasă, care în portretul comandat deîndată de soțul ei ne apare intimidată, dar nicidecum timorată. Cu ochi mari ce te privesc plini de candoare. Are optsprezece ani și se vede prinsă într-o existență bogată în evenimente și serbări, așa cum nu i-a fost dat să trăiască în casa tatălui ei. Soțul ei, confirmîndu-și reputația, îi dăruiește toalete și bijuterii.

Au așteptat patru ani pînă la nașterea primului lor copil. Ne închipuim lesne nerăbdarea tot mai mare a familiei. În Suabia, rudele își spun și ele cuvîntul ; pesemne că mama i-a pus întrebări și i-a dat desigur și sfaturi fiicei ei ; părinții lui Heinrich nu mai trăiau, dar, ca peste tot, existau unchi și mătuși mai în vîrstă

și destui veri ce-i reproșau cu grosolănie (glumele ni le putem lesne închipui) că-și neglijează îndatoririle conjugale.

Tatăl Johannei nu era suab. Provenea dintr-o familie de țărani din Turingia, studiase însă teologia la Tübingen și fusese preot la Frauenzimmern, apoi la Cleebronn. Mama Johannei, în schimb, Johanna Rosina Sutor, se trăgea dintr-una din cele mai respectabile familii suabe. Printre străbunii ei se număra Regina Bardili, cunoscută drept „mama spirituală a Suabiei", din care coboară Hegel și Schelling, Schiller, Mörike și, desigur, Hölderlin.

După patru ani, așadar, se naște Friedrich. Fritz. Hölder. Hölderle. Mă gîndesc la botez — cu cît fast îl vor fi sărbătorit. Printre oaspeții de vază, judele Bilfinger, prieten al celor doi tați, o figură laitmotivică, care pe vremea aceea profesa în Lauffen, ca apoi să se mute la Nürtingen și Kirchheim.

Dar fericirea lor nu avea să dureze. Viața tatălui, pe cît era de strălucitoare, pe atît era de nesigură. A mai apucat să se bucure de nașterea unei fetițe, iar la 5 iulie 1772 a murit în urma unui atac de apoplexie, ca mulți alții din familia sa. Avea treizeci și șase de ani. Peste o lună, Johanna a dat naștere celui de-al treilea copil, Maria Eleonora Heinrike, „Rike", surioara. Ne putem imagina neputința tinerei văduve : lacrimi, cuvinte de consolare, citirea unor acte de neînțeles pentru ea, probabil cu ajutorul lui Bilfinger și al cumnatei ei, văduvă și ea, doamna von Lohenschiold, la care Johanna se mutase împreună cu copiii. Băiețelul are trei ani și este foarte neliniștit. Este îndemnat să se roage împreună cu ceilalți, să implore ajutor de la Dumnezeu, căci pentru Johanna Hölderlin nu mai există decît credința și umilința pietistă care îi vor fi refugiu pînă la sfîrșitul zilelor. Tăcut și bine crescut, fără să știe prea multe cuvinte, Fritz percepe și se simte timorat de suferința generală. Aude vorbe, lamentații în jurul lui, și, lucru pe care majoritatea interpreților îl uită, acestea rostite în dialect, nu în germana literară ci în acel grai care se va face simțit într-un mod atît de ciudat în poezia sa.

Poate că, bătrînă fiind, Johanna Hölderlin avea să mai numere încă o dată pierderile, doliu după doliu,

nume după nume, dată după dată. Ar fi putut să se îndoiască de Dumnezeul ei, dar, după cîte știm, i-a rămas credincioasă. Și ce schimbare bruscă : ieri încă stăpîna unei case mari, apoi o moarte neașteptată și despărțirea de locul care ar fi trebuit s-o adăpostească o viață întreagă ; la douăzeci și patru de ani, văduvă, mamă a trei copii, moștenitoarea unei averi considerabile. Nu trebuia să se gîndească la nimic altceva decît la un nou cămin, un nou soț, căci atît știa, atît învățase. Tatăl ei, preotul Heyn, a murit la două luni după bărbatul ei.

Johanna era desigur o apariție plăcută ; tînără, „plină de grație" ; portretul din 1767, pictat cu oarecare stîngăcie, o arată cufundată în sine, absorbită de o durere permanentă, aflînd desfătare în reverii melancolice și taciturne. Prea „spirituală" nu a fost niciodată, se spune, în schimb, plină de bunătate. Rămîne însă de văzut ce se înțelegea prin „spirituală". Nu era desigur la înălțimea elanurilor fiului ei, dar poeziile i le-a citit pe toate, iar vocea aceasta îi era familiară ; la conversațiile prea pretențioase asista tăcută. Nu gîndea în metafore. Gîndea în termenii unui realism îngust ; dorea ca el să devină preot. Fusese învățată să servească. Așa se cădea pentru o femeie ; iar voința Domnului era oricum lege pentru ea.

Acum însă mai stă la cumnata ei, doamna von Lohenschiold, lăsîndu-se în voia durerii. La atîta lucru se pricepe și ea. Mai tîrziu, fiul o va îndemna să nu se lase copleșită de suferință. Deocamdată așteaptă. Deși n-a învățat încă să aștepte. Copiii o mai scot din ale ei : fetelor trebuie să le porți de grijă, iar Fritz, ca toți băiețașii de trei ani, se află mereu în recunoaștere, trage de sertare, de fețele de masă, gata-gata să spargă vesela.

În anul acesta, sau poate în cel următor, a fost vizitată pentru întîia oară de Johann Christoph Gok. (Nu cunosc nici un portret de-al lui. Chipul lui nu apare în nici o carte.) Trebuie să mi-l imaginez din descrierile celorlalți, din umbra proiectată de propozițiile altora, iar propozițiile, la rîndul lor, sînt zgîrcite, de parcă n-ar fi existat decît omul mereu activ, negustorul de vinuri, gospodarul și primarul din Nürtingen, stăpînul celei de-a doua case părintești, dar nu și camaradul, educa-

torul și „cel de-al doilea tată“ pe care băiatul l-a adorat. Cel care cumpărase livada de lîngă Neckar, de unde copilul contemplase pentru întîia oară priveliștea locurilor natale. Hölderlin nu împlinise decît patru ani cînd mama lui s-a recăsătorit și zece ani cînd a murit și cel de-al doilea tată. Cît de simplu înregistrezi asemenea date...

Noul venit nu avea cum să-l înspăimînte pe băiat : Gok era unchiul de la Lauffen, iar acum, dintr-o dată, era tatăl, îl înlocuia pe celălalt, de care Hölderlin nu-și putea aminti, o imagine pe care și-a construit-o mai tîrziu, opunînd imaginea dublă a tatălui imaginii preaputernice a mamei.

Johanna îl cunoscuse pe Gok ca prieten al soțului ei. Gok era prieten și cu Bilfinger, cu care ținuse un timp o prăvălie de vinuri la Nürtingen. Îl cunoștea deci. Dar cît de bine îl cunoștea ? Poate că îl plăcuse încă de pe vremea cînd soțul ei mai trăia. Era mai puțin vanitos, o apariție mai sobră. Poate că în taină îi comparase. Gok va fi luat parte la înmormîntarea lui Hölderlin. A vizitat-o la scurt timp după aceea, consolînd-o, sfătuind-o. Sau a stat deoparte, lăsînd totul în seama lui Bilfinger ?

Apoi vizitele s-au întețit, în limitele bunei-cuviințe, firește.

Făcea conversație cu cele două femei. Sărut mîna, doamnă von Lohenschiold. Sărut mîna, doamnă Hölderlin.

Le aducea cîte o atenție.

Se juca cu Fritz. O privea pe Rike în leagăn, minunîndu-se cît de bine se dezvoltă fetița.

Cu siguranță că nu s-a insinuat.

Într-o bună zi a anului 1773 a întrebat-o probabil dacă ar vrea să devină soția lui.

S-au învoit să mai aștepte un timp. Nu te desparți atît de repede de amintiri.

Probabil că Bilfinger a mediat.

Da, spune ea, bine, poate că e mai bine așa.

În astfel de discuții nu-și au locul declarațiile de dragoste.

Gok, originar din regiunea Heilbronnului, are aceeași vîrstă ca și Johanna Hölderlin. Din punctul nostru de vedere, în momentul căsătoriei cei doi sînt încă tineri : au douăzeci și șase de ani ; dar ea are trei copii, a trecut prin momente grele, se teme, de aceea insistă să se întocmească un act de constatare a averii personale, în vederea separării bunurilor — pe moment familia nu trebuie să-și facă nici un fel de griji ; și apoi, are toată încrederea în abilitatea și energia lui Gok.

Povestesc o viață care a fost povestită de nenumărate ori, care s-a povesit ea însăși, dar s-a și ascuns. Datele au fost adunate. Consult cărți, primesc informații ; dar atunci cînd citesc că la 30 iunie 1774 Gok a cumpărat locul numit „Curtea Elvețiană", aflat pe o înălțime lîngă Neckar, la Nürtingen, atunci intervin și amintirile mele, căci în Nürtingen am trăit și eu, timp de treisprezece ani, încă mai mult decît Hölderlin, și cunosc Curtea Elvețiană ca pe o școală ce-i poartă numele, dar fără să mai semene cu ceea ce ne-a fost descris în felul următor : „O proprietate impunătoare cu anexe și pivnițe" — am trecut zi de zi prin fața ei, e o clădire mare, ridicată pe stîncă, la fel ca și biserica orașului ; pivnițele săpate în granit trebuie că mai există încă, dar în locul terasei de azi, odinioară se afla grădina sau curtea. Gok a cumpărat-o cu 4500 de guldeni (socotit la cursul actual, asta înseamnă 70 000 de mărci).

Așa o știu eu. Dar el a cunoscut-o în alt fel.

E ciudat cum copilul este atît de puțin vizibil. Visele sale timpurii, Hölderlin nu ni le-a relatat, cel mult le-a transfigurat, le-a integrat în viziuni în care decorul simplu dimprejur pălește. Nu se vorbește despre el, fiindcă e pur și simplu acolo. Unul din cei trei copii. O povară, nu ; dar o grijă permanentă. Nici ceea ce se întîmplă în țară nu-i preocupă, doar în comentariile tatălui apare cîte o aluzie ; se plînge de starea finanțelor comunale, de funcționarii de la curte și se refugiază în propriile sale afaceri.

Copiii se obișnuiseră cu Gok ; cîteodată mama pleca împreună cu el la Nürtingen, iar ei rămîneau la mătușa Lohenschiold. Johanna nu le va fi spus decît cu puțin

timp înainte de mutarea la Nürtingen: Unchiul Gok are să fie tatăl vostru.

„Al doilea tată". Astfel omul devine un altul în ochii copiilor. Băiatul se jucase cu el, se bucurase de cadourile primite de la el, dar n-avusese nici un motiv să-și pună întrebări în legătură cu acest musafir atît de atent — era pur și simplu unchiul Gok. Acum el îl înlocuiește pe celălalt, umbra, pe „tatăl cel adevărat", care se ivea mereu în amintirile mamei, pînă cînd aceasta începe și ea să se preocupe tot mai mult de prezent, iar povestirile despre ce-a fost „înainte" devin tot mai rare. Băiatul însă se agață cu încăpățînare de „tatăl său".

E toamnă. Poate că Johanna trece pentru ultima oară împreună cu copiii pe la fermă. Oamenii o salută plini de respect.

Băiatul pleacă pentru prima oară dintr-un loc, și pleacă pentru totdeauna. Se va obișnui cu despărțirile, cu teama de necunoscut. Trăsura trage la scară dis-de-dimineață, vor călători toată ziua. Mobilierul plecase deja cu un alt transport spre Nürtingen. E frig. Johanna se va căsători în cîteva zile, la 10 octombrie. Pînă atunci trebuie să aranjeze noua casă. Bilfinger, prietenul, a venit probabil s-o conducă.

Sosesc cunoscuți, aducînd cadouri de rămas-bun. Aleargă pe lîngă trăsură făcînd semne cu mîna. Aici își începuse Johanna viața, și cu ce elan. Dar acum se simte ușurată, poate din nou să trăiască.

Copilăria lui e altfel decît a mea, totul e diferit. Cînd el se gîndește la distanțe, le gîndește altfel decît mine, ca unul care le străbate cu piciorul, călare sau ca pasager al unei diligențe. Cînd își pipăie hainele, le simte altfel decît mine. Sînt mai strîmte, mai aspre. Dar el nu știe. Cînd se gîndește la căldură, vede alte surse decît mine, și lumina este alta pentru el. Cînd spune stradă, vede alte străzi decît mine, altfel populate, altfel circulate.

Trebuie să intru în pielea acestui copil; să mi-l imaginez. Dacă cineva spune de pildă, în 1777, că se duce peste rîu pînă la livadă, ei bine, știu și eu drumul; trebuie să coboare pînă jos la Neckar, dar poarta orașului a dispărut, iar podul arăta și el altfel. Pe înălțimea ce

străjuiește rîul nu se aflau aproape deloc case, și în nici un caz cele de care îmi amintesc eu, de pildă, cele din anii cincizeci, cum ar fi librăria Hauber, sau casa cu bîrne aparente, în care se deschisese un magazin de articole electrice ; drumul de-a lungul Neckarului mi-l pot închipui, deși nu existau pe atunci nici stăvilarul și nici uzina electrică.

Pe celălalt mal, acolo unde se afla livada, se ridică astăzi case, iar șoseaua asfaltată spre Neckarhausen taie terenul în două. Cu toate acestea reușesc să reconstitui livada de odinioară cu ajutorul propriilor mele amintiri, devenite și ele destul de neclare : imediat după război obișnuiam să ne jucăm pe un teren întins, sălbăticit, unde iarba ne ajungea pînă la genunchi, iar prin tufișuri găseam agrișe și coacăze.

Copilului nu-i e ușor să-și găsească locul în casa din Nürtingen. Se obișnuiește greu cu oamenii aceia necunoscuți ; doar Bilfinger îi este mai apropiat, și va sta uneori împreună cu el și cu cel de-al doilea tată, în pivnița de vinuri, inhalînd miros de piatră umedă, lemn, sulf și acid tartric. Ascultă cu plăcere discuțiile celor doi bărbați. Mereu fac planuri. În plus, e atît de mîndru de tatăl care intră ori de cîte ori poftește la primărie. Iar cîteodată trece prin piață de mînă cu el. Aici e fîntîna. Nu, fîntîna nu e aici. Din nou amintirea ne desparte. De data asta, doar pentru cîțiva ani. Apoi vedem amîndoi fîntîna. Căci tînărul de douăzeci de ani, bursier la Tübingen, care tocmai îi scrisese mamei sale că nu va abandona cariera ecleziastică, deși era împotriva voinței sale, dar făcea asta numai ca să n-o tulbure, tînărul acesta cunoștea fîntîna, știa în ce împrejurări fusese ridicată, că fusese turnată la Königsbronn și că meșterul Eiselen o împodobise cu arabescuri de fier forjat. Astfel de știri erau la ordinea zilei : Îl știi pe Koch din Oberboihingen, da, constructorul de orgi, știi, el a aurit fîntîna.

Acum ne amintim amîndoi de fîntînă.

Nu există nici un tablou al băiatului de șapte ani. I s-a făcut portretul abia cînd a împlinit șaisprezece ani. Astăzi am dispune de un album de fotografii. Familia

Hölderlin, familia Gok ar fi avut și ei, ca toată lumea, cronica lor în fotografii. Mititelul de aici, din colț, care stă în picioare, ești chiar tu. Iar bărbatul rîde și se miră de dragul mamei bătrîne.

Deseori coboară pînă la livadă ; acolo se simte în voie. Se povestește că putea fi tare sălbatic cînd se juca ; dar de cele mai multe ori stă retras, iar livada e tocmai potrivită pentru astfel de evadări. Ia-o și pe Rike cu tine, îi strigă mama. Cîteodată reușește însă să plece fără surioară. Iar cînd pleacă împreună cu ea, o așează într-un cărucior pe care îl tîrăște în urma sa. Se joacă de-a calul, de-a călărețul sau de-a poștașul. Încearcă s-o convingă pe Rike de cîte ceva, fără să aștepte vreun răspuns. Cu siguranță că cineva a constatat încă de pe atunci că era bun de gură. Uneori o pornește în galop, alteori se tîrăște ca un bătrîn. Oamenii îl cunosc cu toții pe băiatul lui Gok, primarul.

E subțirel, aproape slăbuț. Mai tîrziu se va vorbi despre umerii lui lați.

Are ochii căprui și părul castaniu.

Fruntea este înaltă și dreaptă.

Buza de jos împinsă înainte.

Iar gropița din bărbia bine conturată a pictat-o toată lumea.

Îmi închipui că era palid, avea pielea fină, ca de ceară, atît de deosebită de cea a celorlalți băieți.

Dar nu vreau să-l fac mai delicat decît era.

Ai grijă de costumaș ! i-a strigat bunica Heyn.

E foarte grijuliu, dar mai uită și el, în toiul jocului, de haine, și imediat apar petele de iarbă pe veston și pe pantalonaș. Își scoate pantofii cu catarame și șosetele de lînă. Înarmat cu un baston culcă la pămînt firele de iarbă înalte, se ascunde în spatele unei sălcii, imită strigătul cucuvelei, ca s-o sperie pe Rike. Stai cuminte, nu fugi, sînt aici.

E aici, povestește, se întinde pe spate, caută nume pentru norii de pe cer, cîteodată e atît de pasionant încît surioara îl ascultă și ea un timp. Deseori îl vom găsi așa. Mai întîi nu vede decît cerul, apoi „muntele“, care se numește Albtrauf, Jusi, Neuffen sau Teck, apoi orașul,

biserica de pe stîncă, dedesubt rîndul de case coborîtoare, poarta dinspre Neckar, podul : Pe acolo am venit noi.

Își va aminti de zilele acestea mai ales în clipele cînd se întoarce acasă, dezorientat și „fără ocupație" ; și nu-l vor mîna eroice amintiri de „cînd eram copil", ci nevoia de-a se întoarce acasă, „... pe drumuri cu flori cunoscute. / În dulce cutreier pe plai, lîngă Neckar pe vale —" „O, spun neghiobii ! Bucuria e." *

Bucuria ? De-a regăsi ceva ce-a prins forțe noi, un loc și niște oameni pe care memoria sa îi poate cuprinde, chiar dacă copilul de odinioară i-a văzut cu alți ochi. De fiecare dată se întoarce *într-adevăr* acasă, unde este primit, îngrijit, ocrotit, unde nimeni nu-i cere să fie un altul, să fie adult.

Mama stă la una din ferestrele ce dau spre Neckar, pe un soi de scaun înalt, și privește în jos spre casele de lîngă zidul orașului, pînă la poarta dinspre Neckar. Îi place să se uite la carele cu boi ce urcă anevoie dealul. Aude strigătele țăranilor și scrîșnetele pietrelor sub roți De cele mai multe ori se află acolo și mama ei, bunica Heyn. O servitoare îl împinge pe Fritz în cameră, e încălzit și speriat, dar ochii îi joacă de bucurie. A adunat cărăbuși și le-a dat drumul în camera servitoarelor, care s-au speriat de moarte, spre bucuria ștrengarului. În primul moment, bunicii îi vine să rîdă, dar se stăpînește, fiindcă fiica ei rămîne serioasă și îl dojenește : Numai prostii îți trec prin cap, n-ai de gînd să te potolești ? Trebuie să te cert tot timpul ? Sau vrei mai bine să te spun tatei ? Băiatul dă din cap, răspunde : Nu aveți voie să mă pedepsiți, e bucuria, e numai bucuria.

Așteaptă cu bucurie maialul, pe care decanul Klemm l-a declarat a fi sărbătoarea prieteniei dintre oameni și a dragostei divine. Vor mînca franzeluțe și vor bea must și suc de mere îndulcit, fetițele se vor prinde în dans, decanul le va vorbi despre dragostea față de aproape și

---

* Cea mai mare parte a versurilor din prezenta ediție a fost preluată din volumul Johann Christian Friedrich Hölderlin, *Imnuri și Ode*, Editura Minerva, colecția B.P.T., București, 1977.

față de Dumnezeu, despre faptele bune pe care trebuie să le săvîrșim zilnic, vor cînta cu toții, se vor ține de mînă, băieții mai mari se vor cățăra pînă sus în copacul împodobit să-și ia premiile din coronița așezată în vîrf, se vor juca pe pajiștile de lîngă Neckar, tata va saluta în dreapta și în stînga, familia va avea „propria ei masă“ și va primi oaspeți acolo — pînă pe înserat, „încă o jumătate de oră, vă rog“, cînd, în sfîrșit, în noaptea blîndă, se va lăsa dus acasă de bunica sau de una din servitoare.

De la șase ani începe să meargă la școala latină. Știu drumul și pot să-l urmez în gînd ; l-am bătut de-atîtea ori, cînd mergeam din Strada Pieței pînă pe înălțimea de pe Neckar și o luam pe scurtătură tăind prin „Curticică“. Au dispărut o parte din casele de atunci, și chiar și străduțele s-au mai schimbat pe alocuri ; dacă cercetez însă un plan al orașului din 1830 mă descurc destul de ușor.

Pleacă de acasă dis-de-dimineață. La început însoțit de mama sau de una din servitoare, deși s-ar fi descurcat și singur : Mă pot duce și singur. Nu trebuie să coboare pînă la Neckar, ci iese pe poarta din dos, prin grădină. O ulicioară duce pînă la Strada Bisericii. E întortocheată și îngustă. În liniștea și întunericul acelor dimineți zidurile răsună de zgomotul pașilor lui pe caldarîm. În copilăria mea, aici se afla închisoarea orașului, care pe vremea lui nu exista. Presupun că în locul ei se afla o casă țărănească. De aici poate să vadă deja biserica orașului, Sf. Laurențiu. I s-o fi povesit că în urmă cu treizeci, patruzeci de ani, lîngă biserică se înălța castelul, o clădire uriașă cu patru foișoare și o curte interioară, așezată chiar pe înălțimea de lîngă Neckar. A fost demolat. Băiatul străbate locul pustiu. Pe toată întinderea au fost plantați castani și tei. Știu și eu acești copaci. Pentru el sînt încă niște copăcei tineri, legați de cîte un par. Școala se află în rînd cu biserica, chiar pe buza stîncii, încît a fost necesar să se construiască o scară care să ducă pînă în Strada Pieței. Școala este nouă. Fusese construită doar cu nouă ani în urmă. Alături, în linie dreaptă, tribunalul și cramele (pentru mine, sub-prefec-

tura), și notariatul municipal (acolo, la judecătoria de primă instanță, mi-am petrecut zilele ca tînăr jurnalist, scriind despre procesele unor hoți mărunți, tăinuitori sau vagabonzi). Porțiunea dintre școală și biserică îi place. Vara, aici e răcoare, poate să se joace în voie.

La școală se arată silitor. Învață alte materii decît mine. De la șase ani e pus să memoreze cuvinte grecești, latinești și ebraice, iar magistrul încearcă să-l învețe filozofia și teologia. O sarcină uriașă. Magistrul Kraz este mulțumit de el. Se știe că va urma seminarul și apoi institutul. Va deveni, conform dorinței părinților, preot.

După-amiezile vine diaconul Nathanael Köstlin, al doilea preot al orașului după decanul Klemm ; urmează orele particulare ; Köstlin trebuie să-l pregătească pentru examenul teritorial. La început se temuse de diacon. Fusese chemat de tata în camera cea bună, unde părinții stăteau în jurul mesei împreună cu un domn mai gras și beau vin ; tata îi făcuse semn cu mîna să se apropie. Ezitase. Era un moment solemn, din cîte înțelegea. Nu trebuie să-ți fie frică, nu ți se întîmplă nimic, îi spune Köstlin. În timp ce băiatul se apropie încet de masă, mama spune : Vedeți, e cam timid. Băiatul se așează. Așteaptă. Gok soarbe puțin vin, își privește fiul vitreg. Băiatului îi place să-l vadă așa. Ascultă, spune Gok. De cele mai multe ori începe așa. E obișnuit să fie ascultat. Ascultă, știu că magistrul Kraz e un dascăl bun și că tu ești un elev silitor, dar ca să poți urma institutul la Tübingen nu-i de ajuns. Înțelegi ? Copilul dă din cap. Nu înțelege nimic. Dar e mai bine să înțeleagă.

De două ori pe săptămînă, marțea și joia, diaconul va veni la ore. Ca să poată lucra nestingheriți au fost instalați într-o cameră sub acoperiș. Olimpul nostru, spune Köstlin. Cînd intră în casă, se duce mai întîi să-i prezinte doamnei omagiile sale ; conversează despre aptitudinile băiatului, despre progresele lui, i se servește un pahar cu vin roșu, pe care îl golește din trei înghițituri, apoi este chemat băiatul care așteaptă deja în camera de alături. Orice clipă e prețioasă, spune Köstlin, se înclină în fața Johannei și se îndepărtează, urmat de băiat.

Dacă afară e cald, fereastra stă deschisă. Diaconul vorbește, îi citește, îi pune întrebări. Se aud voci din curte, el însă rămîne atent. Köstlin comentează cuvintele lui Cristos, e un mare admirator al lui Bengel, cîteodată cade într-un fel de extaz, își strînge elevul la piept, iar ochii i se umplu de lacrimi.

Cine ne garantează existența lui Dumnezeu ?

Iisus Cristos.

De ce ?

El este zălogul lui Dumnezeu pentru oameni.

Spune : zălogul lui Dumnezeu, și se pune întrebarea dacă știe ce spune, dacă nu sînt doar cuvinte învățate pe dinafară, impuse de Köstlin — sau se gîndește ce înseamnă „zălog", îl întreabă poate și pe diacon atunci cînd aude prima oară acest cuvînt :

Ce înseamnă asta ?

Köstlin, obsedat de cuvinte, cîntărindu-le, simțindu-se fericit doar în prezența lor, nu se eschivează, ci răspunde : Un zălog este ca un gaj, nu, nu-i tocmai așa ; căci atunci cînd spun gaj mă gîndesc cu adevărat la un gaj, la ceva, la un obiect care reprezintă o altă valoare, pe cînd cuvîntul zălog e mai cuprinzător, e ca o pildă. Înțelegi, băiețaș, înțelegi, e o pildă, e vorba de „un semn vizibil", de „o dovadă concretă", și de acest ultim sens trebuie să ne ținem. Acesta e, numai și numai acesta. Că Iisus este o dovadă concretă pentru prezența lui Dumnezeu.

Da, spune el, da. Imaginea aceasta, tangibilă, îi vorbește ; și cîteodată copilul se simte atras s-o ia pe urmele cuvintelor, încercînd să le descopere sufletul și să le apuce trupul.

Dacă n-ar fi însă Köstlin care să-l întrerupă în mijlocul celor mai frumoase fantezii, punîndu-l să repete lecțiile pentru școală. *Ille, illa, illud.*

Începe să se atașeze de bărbatul corpolent. În taină, îl compară cu Gok, dar și cu imaginea inventată a celui dintîi tată, iar imaginile se amestecă, tații devin atotputernici, alte „zăloguri", ireale în măreția și mărinimia lor. „Marea și constanta Dumneavoastră grijă și afecțiune față de mine", astfel îi va scrie lui Köstlin băiatul de cincisprezece ani aflat la școală la Denkendorf, „și încă ceva ce nu trebuie defel uitat, anume înțeleapta

Dumneavoastră comportare de creștin, au trezit în mine asemenea respect și afecțiune față de Dumneavoastră, încît eu, cu toată sinceritatea, nu vă pot considera decît drept tatăl meu.“ Drept care din tați ? Călăuzitorul, susținătorul, prietenul ?

Scrie aceste rînduri la cinci ani după moartea celui de-al doilea tată.

Își face reproșuri, ca să fie pe placul călăuzitorului său.

„Mereu șovăim între una și alta.“

Cînd voia să fie inteligent, inima i se umplea de viclenie, susținea el.

Și nu suferea pe nimeni în jur.

Iar dacă lupta împotriva mizantropiei n-o făcea decît pentru a fi pe placul oamenilor, nu și pe placul lui Dumnezeu.

Hölderlin are nouă ani. Pe neașteptate îl apuca cîte un acces de furie, din te miri ce : tremură tot, strînge pumnii, se încordează, sîngele i se urcă la cap — iar s-a supărat pe lume, spune bunica Heyn, singura care poate să-l mai înțeleagă în astfel de clipe. Un ucenic de la prăvălie a făcut haz pe seama lui în timp ce se juca printre butoaie : Slab cum ești, un domnișor atît de sclifosit, n-ai să fii niciodată în stare să ridici vreunul din butoiașele astea. Și a mai și rîs provocator. Copilul s-a înfuriat atît de rău încît, fără să șovăie o clipă, s-a repezit la om, i-a cărat pumni cu nemiluita și la sfîrșit l-a și mușcat de mînă. Tatăl, chemat deîndată, i-a tras o bătaie zdravănă ; încît băiatul, drept urmare, s-a încăpățînat să nu apară la masa de prînz, în ciuda insistențelor familiei.

Ești înfumurat, spune Köstlin.

Nu-i adevărat.

Nu te poți stăpîni și de aceea îi nedreptățești pe ceilalți.

Ceilalți mă nedreptățesc pe mine, și atunci mă apucă.

Trebuie să înveți să te stăpînești, Friedrich.

Nu pot.

Ba da, ca orice bun creștin trebuie să înveți și asta.

Sînt un bun creștin, dar nu pot.

Fiindcă vrei mereu să fii mai bun decît ceilalți.

Nu, nu mai bun, dar altfel.

S-ar putea să-i fi răspuns astfel lui Köstlin, fără intenția de a-l sfida, din preacopilăroasa siguranță de sine.

Știe că își poate permite față de Köstlin. Acesta nu i-a fost doar „susținător", ci și complice. I-a împărtășit o știință ce l-a deosebit de toți ceilalți, chiar și de cel de-al doilea tată, și doar Köstlin putea să simtă la fel. Îmi închipui că atunci cînd și-a luat în primire primul post de preceptor, în casa familiei Kalb, s-a gîndit la Köstlin, la „indicațiile" acestuia, la severitatea lui plină de afecțiune, și a încercat să-l copieze ; poate că experiența sa de copil alături de un bărbat atît de inteligent l-a făcut să aleagă această meserie : voia să semene celui de-al treilea tată, atotștiutorul.

Cîteodată se întorcea atît de vlăguit de la școală că nu mai era în stare să urmărească lecțiile lui Köstlin. Acesta nu-l chinuia, zicea : Hai să cîntăm împreună. Și cîntau unul din cîntecele de vitejie ale lui Zinzendorf.

Asta te trezește, spunea Köstlin.

La vîrsta de zece ani, a început să ia ore de pian. Toți îi admirau talentul muzical. A învățat să cînte la flaut în joacă. Iar mai tîrziu, la fel de ușor, la vioară.

Poți să-mi cînți ceva și la flaut, spunea Köstlin, muzica împrospătează mintea.

Ori de cîte ori îi auzea cîntînd, mama spunea : Acum sînt fericiți. Acum Fritz se simte și el bine.

În august 1775 se născuse primul copil din cea de-a doua căsătorie ; Dorothea (care muri peste cîteva luni). Bunica îl îndepărtase pe băiețașul de cinci ani din camerele părinților, unde n-avea ce căuta, îl lăsase în seama unei servitoare care murmura lucruri ciudate, biata femeie, acum trebuie să sufere, numai de-ar avea o moașă cu mîna sigură, băiatul auzi cîteva țipete, se temu că i s-ar fi putut întîmpla ceva mamei, încercă să iasă neobservat din cameră, dar servitoarea îl prinse de șorțuleț, rămase pe loc pînă ce veni bunica și-i spuse că mai are o surioară, pe care o s-o poată vedea curînd.

Nimic din toate acestea nu i se fixează în minte în imagini durabile. Limba lui Köstlin dizolvă astfel de realități imediate, transformîndu-le în formule. Limba

purifică gîndurile, le face pe placul Domnului. Așa învață el. De anii aceștia, puțini la număr, echilibrați și luminați de „bucuria copilăriei“, își va aminti mereu; gîndindu-se la ei, îi apar fără pată, iar melancolia mamei trece neobservată. Vor sfîrși într-o catastrofă.

În 1778, iarna a venit de timpuriu. Neckarul s-a acoperit cu un strat gros de gheață pe care copiii îl luaseră deîndată cu asalt; explorau și descopereau un peisaj nou, de nerecunoscut, o luau pe gheață în sus pînă la confluența cu Steinachul, patinau, alunecau de colo-colo, se trînteau pe jos, cîte unul mai plîngea, se întindeau pe burtă și ascultau cum lucrează gheața, auzeau scrîșnetele și bubuiturile acelea înfundate.

La sfîrșitul lui noiembrie a început dezghețul. Au auzit gheața pîrîind și trosnind, iar apoi sloiurile au fost luate la vale de apele ce creșteau necontenit. Se trezi atunci cînd au venit oamenii să-l ia pe tata în toiul nopții. Neckarul ieșise din albie, orașul de jos era inundat. Curentul de apă doborîse zidul de la livadă.

Rămîi acasă, a spus mama, tot nu poți să faci nimic. Acolo te paște moartea.

Să facă bine și să nu vorbească așa, a spus Gok. Trebuia să se gîndească la oraș. Înainte de toate.

Bărbații se adunaseră în curte. Vorbeau tare, își spuneau unul altuia ultimele vești:

Acum apa a ajuns pînă în Ulița Cîinelui.

Lui Gonser i-a luat caii.

Se duce la fereastră, încearcă să deschidă încet obloanele. Dar balamalele scîrțîie, așa că renunță. Privește prin crăpăturile dintre scînduri, trebuie să se urce pe un scăunel. Aerul e plin de zgomote, de parcă valuri invizibile s-ar ciocni între ele. Bărbații se adună, cară scări lungi, funii, unul din argați înhamă caii. Bunica, încotoșmănată în șaluri, fuge o bucată de drum în urma lor, se întoarce însă curînd înapoi, o umbră uriașă în curte; a încetat și ploaia, norii s-au risipit și o lună fantomatică răspîndește o lumină neclară.

Unul din colegii de școală, Georg Lauterbach, povestește a doua zi că s-ar fi urcat împreună cu tatăl său în turnul bisericii de unde a văzut cum s-a rupt podul de peste Neckar.

El a auzit doar. Bubuitura l-a trezit după ce adormise a doua oară. N-a fost decît un bufnet și, beat de somn cum era, crezuse că întreaga lume se prăbușise. A strigat-o pe mama, dar ea n-a venit. A alergat la ușă și a mai strigat o dată, atunci a venit bunica Heyn și l-a luat la ea în cameră, unde întotdeauna mirosea a mere.

Asta n-a putut fi decît podul. O doamne, spuse ea, numai de nu i s-ar fi întîmplat nimic lui Gok.

Se luminase de mult de ziuă cînd l-au adus acasă; era atît de vlăguit că nu se mai putea ține pe picioare. L-au purtat pe brațe pînă în casă. Era ud pînă la piele, glasul îi pierise de atîta strigat; scăpaseră însă de ce era mai rău, pierderi de vieți omenești nu fuseseră înregistrate.

A zăcut trei luni de zile scuturat de friguri, delirînd sau vorbind cu o voce pierită. Cei din casă se adunau mereu la căpătîiul lui. Chirurgul venea în fiecare zi, îi punea comprese și îi lua sînge. Nu era de glumit cu „o boală de piept atît de acută". Și decanul Klemm îi vizita aproape în fiecare seară, le consola pe femei, schimba cîteva cuvinte cu bolnavul. Trebuie să se îngrijească. Progresele sînt vizibile. Curînd, cu condiția să fie prudent, putea să-și reia activitatea.

Mai bine mi-ar citi din Biblie, spunea Gok.

Aduceți-mi-l pe Karl, vreau să-l văd.

Fritz și Rike stau la picioarele patului. Altădată n-ar fi îndrăznit să intre în dormitor.

Johanna amuțise aproape de tot, abia mai scotea cîte un cuvînt în prezența mamei ei. Fritz evita să rămînă singur cu ea. În schimb lucra după-amiezile cu Köstlin și cu Kraz, care venea el însuși să se îngrijească de pregătirea băiatului pentru examenul teritorial.

Latina.

Greaca.

Ebraica.

Religia.

Dialectica.

Retorica.

În toate aceste săptămîni Johanna Gok se pregătea pentru cea de-a doua văduvie. Cuvintele de consolare nu mai ajungeau pînă la ea. Știu că are să moară, îi

răspundea ea mamei care încerca să-i dea speranțe. Și le pierduse prea repede, prea ușor. Dacă ea nu mai avea puterea de-a lupta, cum putea bărbatul să mai lupte. Pe băiatul cel mare îl enerva purtarea ei. Îi amintea de ultimii doi ani la Lauffen, unde mama stătea ore întregi la masă, în camera bună, murmurînd rugăciuni, cu ochii în lacrimi, resemnată cu soarta ei nefericită. N-o iubea cînd era așa, îl umplea de spaimă : văicăreala ei prin care obținea totul. Rike încerca din răsputeri să fie ca mama, o imita în toate, „smiorcăită" cum era, ținea mîinile tot timpul împreunate și vorbea în șoaptă chiar și cu fratele ei. Încetează, Rike, se răstea el. Ce-ar fi vrut să-i spună mamei îi spunea surorii.

Gok moare lent și greu ca și cum cineva i-ar lua treptat suflul. În plus, luările de sînge îl slăbesc. Suspinele lui răsună în casa asupra căreia s-a lăsat tăcerea. E tare trist, spune Köstlin, vezi-ți mai bine de lecții, Fritz. Care este imperativul lui *dormire ?*

Gok moare la 13 martie 1779. Are treizeci de ani. Stă țeapăn în capul oaselor. Copiii sînt duși la el. Luați-vă rămas-bun de la tatăl vostru. Mama este absorbită de durerea ei, indiferentă la neputința copiilor. Din nou Bilfinger e cel care îi vine în ajutor. Dar și Köstlin, decanul Klemm, primarul. Este înconjurată de cei care îi vor binele, de prieteni.

Drumul pînă la cimitirul Sfintei Cruci nu este lung. Decanul rostește cuvîntarea funebră. Friedrich nu aude ce vorbește. Afară e lumină, e cald. A venit o mulțime de rude. Îl strîng la piept, îl mîngîie pe cap. Ar vrea să fie singur. L-a admirat pe acest al doilea tată, poate că l-a și iubit. Dar în el l-a căutat mereu pe primul, pe tatăl „adevărat", iar mai tîrziu va scrie, înlocuind ziua de primăvară timpurie cu noaptea, despre înmormîntarea primului său tată : „Convoiul funebru înainta tăcut, / Făclii luminau sicriul celui adorat... / Cînd eu, băiat firav, abia bîiguind / Te-am pierdut, o tată, pe veci." Pe atunci n-avea decît doi ani și sînt sigur că nu avusese voie să asiste la ceremonie ; îl culcaseră lăsîndu-l în grija vreunei rude mai îndepărtate ; dar mai tîrziu i se povestise ; probabil că mama, care se complăcea

în astfel de amintiri, i-a descris-o mereu, pînă cînd a putut să vadă totul în fața ochilor, ca și cum ar fi fost acolo.

Se ducea deseori la mormîntul lui Gok, fără să fie îndemnat de cei din jur ; o haltă în drumurile sale prin oraș, spre împrejurimi. În cimitirul vechi descoperi mormîntul primarului Johannes Hölderle, un strămoș al primului său tată.

Se adaptează la regimul matriarhal, la o existență retrasă în casa maternă. Imaginația sa i-a cultivat însă pe cei doi tați ; i-a ascuns sau i-a amplificat, i-a chemat în ajutor, să-l îndrume, i-a regăsit în prietenii pe care-i admira sau i-a spiritualizat în fraze, în poezii, aceste *patrii*, în care mamele nu prea au ce căuta.

Pe moment ele sînt aici, îl înconjoară. Administrează realitatea. Fac planuri și discută despre viitor. Pe ele poate să se bazeze. Durerea lor reținută i se transmite în chip durabil, sub forma unei „înclinații spre tristețe". Oricît ar încerca însă să-i influențeze viața — iar întoarcerea acasă înseamnă de fiecare dată refugiul în casa maternă — nu reușesc să-și pună amprenta asupra ei. Mai puternice sînt umbrele taților.

Nu se ține de fusta femeilor. Dimpotrivă — după moartea tatei își găsește în sfîrșit camarazi, iar bunicii nu-i e deloc ușor să-l țină în frîu. Se prea poate ca și Köstlin să-l fi mustrat : Așa ceva nu-ți pot permite, Fritz, nu uita că ai anumite obligații. Are. Le uită.

La școală reușește să se facă respectat.

Ascultați, îi spunei el Johannei, și ea își amintește de ticul lui Gok, pe care băiatul îl imită fără să-și dea seama, ascultați, a venit unul nou la școală, pe nume Schelling, vine tocmai din Denkendorf și e rudă cu diaconul Köstlin, la care locuiește ; Schelling ăsta e un zurbagiu, cam sărit, știe mult mai mult decît noi toți și se cam umflă în pene, umblă cu nasul pe sus, se laudă, dar cu mine s-a împrietenit, și dacă nu aveți nimic împotrivă l-aș aduce cîteodată la noi acasă. Domnul director m-a sfătuit așa, iar domnul diacon zice că-i un adevărat fenomen.

Pe colegii de școală, Schelling îi întărîta. Era arogant fiindcă de fapt se simțea vulnerabil și încerca să-și as-

cundă teama. În timpul liber se ținea deoparte, făcînd pe filozoful. Lui Hölderlin îi sărise însă imediat în ochi. Îi ghicise spaima, singurătatea. Dar ceilalți nu voiau să se întovărășească cu Schelling, chiar dacă profesorii îi îmboldeau. Ăsta nu-i întreg la minte. În timpul orelor însă strălucea. Le era superior tuturor celor de vîrsta lui, în scurt timp fu promovat, dar se arătă cu atît mai sfidător.

Un înfumurat.

Un tembel.

Îl evitau.

Pînă cînd n-au mai suportat tăcerea și au trecut la atac. L-au înconjurat pe îngîmfat, l-au bătut. Atunci a intervenit „Hölder". S-a pus „împotriva celorlalți elevi, dornici să-l maltrateze pe colegul lor mai mic". Ați înnebunit? Dacă află directorul. E prieten cu tatăl lui Schelling.

Puțin ne pasă.

Așa se face că micul geniu se atașează de Hölderlin, uită să vorbească doar despre sine însuși, ascultă, se interesează. Li se spune „perechea", micuțu' și lunganu'. Johanna nu va putea niciodată să-l simpatizeze cu adevărat pe Schelling, parcă ar fi un moș, n-are nimic de copil în el. Hölderlin nu mai simte diferența de vîrstă între ei doi atunci cînd vorbesc despre zeii Greciei antice, despre peisajele lui Homer, sau atunci cînd se plimbă prin Roma lui Nero — ca doi străini competenți.

De ce-ți tot faci de lucru cu el?

Fiindcă are nevoie de ajutor, e atît de singur.

Nu trebuie să faci mereu pe grozavu'!

Dar dacă ăștia rîd de mine!

Întîlnirea cu Hölderlin l-a mai calmat pe micuț, setea lui de învățătură a rămas însă de nepotolit, iar după doi ani Kraz s-a văzut nevoit să se declare incapabil de a-i mai preda ceva.

Schelling a plecat din Nürtingen; Hölderlin îl va reîntîlni la institut, la Tübingen.

Rămîi aici, nu fi așa de nesătul.

Altfel nu-mi place.

Tatăl sosi, plin de mîndrie, să-și ia băiatul, se duse împreună cu Köstlin să prezinte omagiile sale doamnei

consilier Gok, lăudă vinul și mustul, iar atunci cînd plecară, Hölderlin se ținu mult timp în urma lor, făcîndu-i semne cu mîna micuțului Schelling, ca unui bun prieten.

Nu e departe ziua cînd el însuși își va lua rămas-bun de la mama, de la frați, de la casă.

Reușise și la cel de-al treilea examen teritorial organizat la Stuttgart. Îl mai aștepta încă o probă, dar firește că nu-l neliniștea. Deja nu mai era „solicitant", era „expectant". Köstlin și Kraz se arătau încrezători, în timp ce mama nu contenea să se întrebe dacă știe îndeajuns ca să fie pe placul acelor domni învățați. Puțin înainte de examen, cu o zi înainte de plecarea la Stuttgart, izbucni însă și el, nemaiputîndu-se stăpîni de atîta încordare, iar Köstlin, care altădată reușea să-l potolească, de data aceasta îl lăsă să-și verse focul.

Înțeleg. Trece de la sine.

Cînd s-a urcat în diligență era deja liniștit. Se aflau acolo cîțiva candidați cu părinții lor și Kraz, care-i însoțea, iar din cînd în cînd le amintea că trebuie să fie vrednici, să facă cinste școlii, că Faber și Rau nu se evidențiaseră în mod deosebit la cea de-a doua probă, făcuseră lucrări destul de slabe la latină și greacă. Băieții însă își vedeau de ale lor ; în afară de Bilfinger, cunoșteau cu toții drumul, știau ce avea să urmeze, și încă înainte de-a ajunge la urcușul spre Wolfschlugen, au sărit din trăsură și s-au pus pe împins, ajutînd caii care trăgeau din greu, uitînd de ceea ce îi aștepta. Era în 8 septembrie 1783. Îi așteptau trei zile de examene. Spaimele examenelor sînt comparabile. Îmi spun că unuia sau altuia i s-o fi făcut rău, iar din cînd în cînd îi apuca isteria. Hölderlin se află printre colegi de școală. Cine o sta lîngă el ? Poate că în dreapta, se afla Kraz, fiindcă îl apreciază și îl cunoaște de la orele particulare ; sau poate chiar Johanna ? În stînga, candidatul cel nou, fiul lui Bilfinger, Carl Christoph, pe care el îl liniștește : Nu-i așa de rău. Crede-mă.

Kraz îi examinează.

La greacă nu trebuie să te ascult. Ești primul.

Pînă acum, spune el.

Nu fi așa de pesimist.

Se lasă pe spate. Îmi închipui că se gîndește la prima sa călătorie. Va călători ades. Teama de necunoscut îi dă o senzație plăcută. Se duseseră la bunica și la mătușa din Löchgau, mama, Heinrike și el. Avuseseră voie să se joace cît poftiseră, în grădină și în curte, era în aprilie, și nu trecuseră decît trei ani de atunci, toată lumea îi răsfățase, totul le era permis. I-au îndopat cu dulciuri, lui i se făcuse și rău.

Mîine mergem la Markgröningen, spusese mama.

E departe?

Mergem pe jos, drumul e plăcut.

Pînă la urmă însă n-a fost deloc agreabil; drumul era lung, se tîra îmbufnat în spatele mamei și a surorii, înghițindu-și supărarea.

Ar trebui s-o iei de exemplu pe Rike, Fritz.

Nu vreau.

Bine, hai atunci mai repede.

Din nou fură ospătați regește; s-au jucat cu ceilalți copii din casă, mama s-a întreținut cu mătușa și unchiul Volmar și cu ceilalți invitați; printre ei era și un domn lăudăros care gîfîia tot timpul; i se spuse că era grefierul Blum.

Ce importanță își mai dă, îi șopti el mamei la ureche.

Așa e el, îi răspunse ea tot în șoaptă.

La prînz au avut voie să stea la masa mare, și au fost lăsați să vorbească. Unchiul Volmar i-a distrat cu povestioare hazlii de la tribunal.

Îi auzea vorbind despre el: Copilul e mult prea serios pentru vîrsta lui. La urma urmei a trecut și el prin multe. Ar fi bine să se facă preot. Asta o spune mama. Și la școală cum se descurcă? Merge bine; la greacă e chiar primul. Firește, dacă îl mai ajută și diaconul Köstlin! N-aș vrea să-i lipsească nimic. În fond, e încă un copil. Nu e bolnăvicios? E atît de palid! Așa e felul lui.

Fiindcă plouă, se retrag împreună cu copiii Volmar în pod.

Să nu vă murdăriți.

Se furișează pe sub grinzi, se pitesc, atenți la respirația „vardiștilor“ care îi caută, și izbucnesc în rîs atunci cînd praful stîrnit îi face să strănute sau să tușească.

E timpul ! li se strigă de jos.
Încă un pic.
Un piculeț.
Trebuie să pornim, ne prinde noaptea pe drum. Mătușa Volmar se plînge că s-au mînjit într-un hal fără de hal acolo sus. Johanna Gok exclamă enervată : O să le spele ploaia fețele. Se miră de fiul ei care se arată atît de îndîrjit : Pe o vreme ca asta nu scoți nici un cîine din casă, spune el.
Nu se vorbește așa cu mama.
Dar ăsta-i adevărul.
Așa e, dar față de părinți trebuie să te arăți respectuos.
Volmarii au reușit s-o convingă pe Johanna Gok să rămînă peste noapte la ei împreună cu copiii.
Copiii se îmbrățișează, așa e bine, acum pot să se mai joace un pic.
I s-a dat voie să doarmă în pat cu verișorul lui. Au stat și-au povestit fel de fel de „istorii tari“ pînă cînd li s-au închis ochii de somn.
A doua zi în zori și-au luat rămas-bun ; vremea nu se îmbunătățise, așa că mama se hotărîse să închirieze o trăsură. Copiii Volmar i-au însoțit un timp alergînd pe lîngă trăsură, venise și grefierul, a cărui privire curioasă îl enerva pe băiat.
Ce individ nesuferit !
Fii cuminte, nu-i frumos să vorbești așa.
Închise ochii, se gîndea că ar fi mai bine să nu se mai oprească niciodată din mers. Tot așa mai departe.
Dormi ?
Nu.
Pentru grefierul Blum, vizita doamnei consilier Gok a fost o adevărată senzație ; notă în jurnalul lui : „Sîmbăta trecută am primit vizita Domniei-Sale văduva consilierului Gok, împreună cu cei doi copii, născuți dintr-o primă căsătorie cu răposatul intendent Hölderlin din Lauffen, frate cu doamna judecător-general. A venit pe jos de la Sachsenheim și a voit să se întoarcă în aceeași zi acolo ; fiind însă vremea ploioasă, și cei doi copii ai ei nevoind să plece, la insistențele onorabilului domn judecător-general, a hotărît să rămînă peste noapte. În

dimineața aceasta însă, n-a mai putut fi reținută ; vremea fiind în continuare urîtă a închiriat o pereche de cai și a împrumutat o trăsură cu care a plecat. Este o văduvă tînără și frumoasă, de douăzeci și șase, douăzeci și opt de ani ; plină de farmec, dar și cu multă judecată. Copiii ei, un băiețaș de unsprezece și o fetiță de opt ani, sînt foarte bine educați." Descrierea lui Blum seamănă cu imaginea pe care o avem despre Johanna. Probabil că a privit-o îndelung, atras de strălucirea blîndă a persoanei ei, de melancolia, dar și de energia ei. A făcut-o mai tînără decît era în realitate. Ceea ce nu-i greu de înțeles. Se vede bine că i-a stimulat imaginația. Probabil că a dorit-o în taină, a visat-o în noaptea următoare. De aflat însă, n-a aflat prea multe ; ceea ce a notat e imprecis.

„Mama avea pe atunci aproape treizeci și doi de ani. Cu un an înainte își pierduse cel de-al doilea soț, născuse din 1770 șapte copii, din care îi muriseră trei (al patrulea a murit în 1783)."

Blum nu-și împinsese atît de departe investigațiile. Registrele bisericești din Lauffen și Nürtingen păstrează în schimb toate datele legate de familie :

Johann Christian Friedrich, născut la 20 martie 1770 — *Hölderlin ;*

Johanna Christiana Friderica, născută la 7 aprilie 1771 și decedată la 16 noiembrie 1775 la bunicii din Cleebronn ;

Maria Eleonora Heinrica — *Rike* — născută la 15 august 1772.

Aceștia erau copiii lui Hölderlin, cei din Lauffen, veneau apoi copiii lui Gok, cei din Nürtingen :

Anastasia Carolina Dorothea, născută la 18 august 1775, decedată la 19 decembrie al aceluiași an de „ftizie" ;

Karl Christoph Friedrich — *Karl* — născut la 29 octombrie 1776 ;

un nou-născut, botezat de moașă, dar pe ce nume ?, născut la 16 noiembrie 1777 „și mort în al doilea ceas al vieții" ;

Friederika Rosina Christiane — ar fi putut fi pentru el cea de-a doua Rike, o Rike Gok — născută la 12 noiembrie 1778, decedată la 20 decembrie 1783.

Pe vremea cînd Blum se gîndea în taină la Johanna, fetiţa mai trăia încă, veşnic bolnavă, petrecîndu-şi toată vremea în camera în care nu îndrăzneai să deschizi fereastra de teamă ca fiinţa aceea plăpîndă să nu răcească. Fiţi cuminţi, Rike cea mică are nevoie de linişte.

Sau poate o lăsau să se stingă încet, implacabil, fiindcă erau obişnuiţi cu moartea, fiindcă ştiau că nu pot supravieţui toţi ?

Nu ştiu.

Încerc doar să fac unele retuşuri, comparînd un citat cu altul.

„Avusese deci parte de multă suferinţă şi durere, şi de griji legate de gospodăria mare care rămăsese în seama ei, de avuţia pe care trebuia s-o păzească : e uimitor, aşadar, faptul că Blum n-a văzut întipărit pe chipul ei nici umbra grijilor ce-o frămîntau şi nici acea expresie de austeritate pioasă, ci doar frumuseţea şi graţia ei, aşa cum apar şi în portretul tinerei neveste, în pofida scăderilor sale artistice."

S-ar putea însă ca în acele ceasuri să se fi simţit fericită, eliberată pe moment de constrîngerile zilnice, uitînd de griji şi de morţii ei, simţind nevoia să stea la taifas cu rudele, să nu fie întrebată, să nu fie consolată. Sau poate că e una din acele fiinţe care acasă îşi varsă focul şi amărăciunea şi se arată pline de farmec în public. Fiul ei a mustrat-o doar de atîtea ori să nu se lase copleşită de durere.

Acum însă, ei se întorc la casa parohială din Löchgau.

Acum însă, el merge, împreună cu ceilalţi elevi şi cu părinţii lor, la cel de-al patrulea examen. Va urma, cum am mai spus, şcoala mănăstirească din Denkendorf, drumul său a fost stabilit, nu-i este permisă nici o abatere. Familia se mîndreşte cu rezultatele lui, de trei ori „foarte bine", de două ori „bine", examinatorii se arată mulţumiţi mai ales de cunoştinţele lui la greacă, aici se vede deja „ceea ce îndeobşte se numeşte *genium linguae*".

Bravo, Fritz.

Îl sărbătoresc.

Köstlin ţine o cuvîntare. Mama a făcut prăjituri. Poţi să iei cît vrei. Băiatul discută cu Kraz despre frumuse-

țile dispărute ale antichității. Köstlin, așezat la celălalt capăt al mesei, în tovărășia bunicii, e gelos pe preceptor.

Ai de gînd să reîncepi orele particulare, Fritz ?

Nici așa, copilul nu trebuie obosit din cale afară.

Nu-l obosesc deloc, în felul acesta simte și el că este luat în serios.

La o lună după cea de-a paisprezecea aniversare, la 18 aprilie 1784, băiatul este confirmat. Alaiul celor cincizeci și cinci de copii în frunte cu decanul se îndreaptă spre biserică printre șirurile de spectatori, străbătînd Strada Pieței și scările ce trec pe sub școala latină.

La aceeași biserică am fost confirmat și eu.

Nu știu cine a fost decanul lui. Să fi fost Klemm ori Köstlin. Pe al meu îl chema Martin Lörcher. Mi-a scris de curînd, dar nu i-am răspuns, fiindcă nu-i deloc ușor să scrii propriei tale copilării.

Am parcurs același drum în urma preotului, și l-am revăzut de curînd cînd una din nepoatele mele a fost confirmată : Înaintea tuturor merge pastorul în talarul său negru ale cărui poale flutură în vînt. Imaginea aceasta m-a emoționat. Pe vremea cînd pășeam și eu în ceata pioasă, îmbrăcat într-un costum sărăcăcios și prea strîmt, nu mă gîndeam la Hölderlin și la toți predecesorii, nu mă gîndeam că spectacolul se repeta an de an, cu credincioșii adunați în așteptare, cu coralele și întrebările adresate de pastor confirmanzilor, dintre care unii trebuie să spună poruncile, iar ceilalți, răspunzînd la întrebările pastorului, să turuie catehismul. Acest „Was ist das ?" care îți răsună în urechi, care îți cere răspuns și peste ani și care bîntuie și prin poeziile tîrzii ale lui Hölderlin. Acest „aber was ist diss ?" atît de stăruitor.

După această procedură, în timpul căreia cea mai mică greșeală te expune de-a dreptul mîniei Domnului, preotul îți citește versetul de confirmațiune. Al meu se află în capitolul V al Cărții Judecătorilor :

„Iar cei ce te iubesc să fie ca soarele,
Cînd răsare în toată strălucirea lui."

N-am știut să dobîndesc această strălucire interioară.

Versetul său nu ne este cunoscut. Există multe care i s-ar potrivi. Dar și la el ar trebui să fie vorba de un alt soare.

Ce tablou înduioşător, să-i vezi întorcîndu-se la decanat, în urma pastorului, intimidaţi, binecuvîntaţi, primiţi în mijlocul comunităţii creştine. La asta nu se vor fi gîndit, cum nu ne-am gîndit nici noi. Au obosit deja de atîta frămîntare, sărbătoarea continuă, masa festivă în mijlocul rudelor ce vorbesc fără încetare. Şi apoi cadourile ! Eu am primit o bicicletă şi un exemplar din Noul Testament, publicat în 1947 de Institutul biblic din Württemberg „graţie sprijinului material primit de Oficiul de întrajutorare al Bisericii evanghelice din Germania din partea societăţii American Bible din New York."

L-au aşteptat în faţa decanatului, mama, fraţii, bunica, naşul Bilfinger, familia Volmar sosită din Markgröningen, familia Majer din Löchgau. Se simţea stînjenit în costumul cel nou, cămaşa din batist îl gîdila la gît. Îi pudraseră părul prea tare. Şi l-a simţit ca pe o cască în tot timpul zilei. Şedea la masă între judecătorul Bilfinger şi bunica. Bilfinger a vorbit, i-a evocat pe cei doi taţi, al căror prieten a fost, iar mamei i s-au umplut ochii de lacrimi. Köstlin îi făcea din cînd în cînd semne de încurajare cu capul. Fluturîndu-şi tot timpul şerveţelul, Kraz îi vorbea cu insistenţă văduvei profesorului Jäger din Denkendorf.

Doamna Jäger îi dăruise băiatului, spre marea bucurie a acestuia, o culegere a lui Hiller intitulată „Cufăraş de cîntecele religioase întru slava Domnului", o cărţulie vestită din care Kraz obişnuia să citeze ades ; acum îi aparţinea alături de manualele şcolare, de puţinele cărţi din biblioteca lui Gok şi de cele pe care i le lăsase mătuşa Lohenschiold, pe care însă mama le pusese deoparte. Köstlin citi emoţionat şi cu exagerată emfază dedicaţia pe care Friederike Jäger i-o scrisese pe carte :

„La ce-i bună mintea şi virtutea ?
Lectura şi prea multă ştiinţă ?
Pentru a înşira de-a pururea
Judecăţi savante făr' de folosinţă.
Şi la sfîrşit ce vei afla ?
Că-nţelepciunea omenească vană se va arăta
Fără cunoaşterea nesfîrşită a lui Iisus Cristos."

Poate că nimeni n-a citit însă cu glas tare. Și cine să fi luat cuvîntul? Să fi ținut careva o cuvîntare? În Württemberg confirmațiunea este un ritual. De la serbarea mea din 1949, în Nürtingen nu s-a schimbat nimic. De aceea pot să sondez timpul cu forme și formule. Reînviind datele cu ajutorul imaginației, adevărul poate deveni realitate, o realitate însă, care, la rîndul ei, cuprinde două realități : pe cea a celui descris și pe cea a celui ce o descrie. Iar cea de-a doua realitate va predomina mereu.

Așadar, scriu : Köstlin a citit cu glas tare. E imaginabil ; pot de asemenea să-mi închipui *cum* a citit.

Hölderlin a început să scrie poezii încă la Nürtingen și „și-a manifestat de timpuriu acea predilecție pentru clasicii greci și romani care constituie o trăsătură fundamentală a caracterului său". Dascălilor săi de la Denkendorf le-a mulțumit ceva mai tîrziu pe un ton smerit și convențional, într-o poezie. Și mă întreb dacă Köstlin sau Kraz, ori un prieten ca Bilfinger au aflat ceva despre primele lui încercări poetice. Să le fi recitat cîte ceva? Probabil.

Despre „colțul din Hardt" a scris una din primele sale poezii. Care s-a pierdut însă ; și o a doua, compusă la treizeci și trei de ani, pe cînd se întorcea la Nürtingen după misterioasa lui ședere la Bordeaux : „Căci tocmai pe-acolo trecut-a Ulrich". În copilărie am hoinărit și eu pe acolo ; mă așezam în fața intrării săpate în stîncă și visam, nu din cauza lui Hölderlin, ci a fluierașului din Hardt, personajul meu preferat din basmul lui Hauff „Lichtenstein" :

„Noaptea care a urmat acelei zile hotărîtoare, ducele Ulerich și însoțitorii săi și-au petrecut-o într-o rîpă împădurită și îngustă, unde stîncile și tufișurile formau o ascunzătoare sigură și căreia pînă astăzi în popor i se spune grota lui Ulerich. Fluierașul din Hardt a fost cel care le-a venit în ajutor, ca un adevărat salvator, conducîndu-i spre această rîpă ce nu era cunoscută decît țăranilor și ciobanilor din împrejurimi."

Pe atunci nu știam că Hölderlin obișnuia să se ducă acolo, acum însă, pentru a salva măcar un fragment de adevăr, aș putea să-l citez pe Karl Gok sau Gustav Schwab.

Mi-l imaginez mergînd peste Dealul Spînzurătorii împreună cu fratele său vitreg Karl, apoi prin pădure ; îi văd pe cei doi trecînd peste un rîu, sărind din piatră în piatră, e o zi de mai, Friedrich are paisprezece ani, iar fratele său n-a împlinit încă opt. Cei doi descoperă grota lui Ulrich, „colțul", o cercetează, Fritz povestește despre fluieraș, această întruchipare a loialității. Au obosit de atîta mers ; Fritz scoate o cărțulie din buzunar, „Bătălia lui Arminiu" de Klopstock, și recită din ea. Mezinul îl ascultă cu gura căscată. Nu înțelege mai nimic, și Fritz nici nu vrea să-i explice. Așa că vorbele sînt pur și simplu frumoase și străine ; ce noroc pe fratele lui mai mare care le știe pe toate.

Hai, trebuie să plecăm acasă ; altfel ne prinde noaptea pe drum.

Capul le e plin de versurile răsunătoare. Cel mare se pregătește de plecare : în octombrie se va duce la Denkendorf. Acesta se află la două ore de mers de Nürtingen ; dar asta înseamnă deja mult.

2

Cea dintîi poveste

Cîteodată, fără temei, stătea să izbucnească în plîns. Îl cuprindea o mare durere fără să-și poată explica de unde venea. Simțea atunci nevoia să se ascundă, nu reușea însă, fiindcă de cele mai multe ori avea de învățat sau trebuia s-o ajute pe mama. Se proteja atunci printr-un soi de amorțeală, de absență, pe care cei din jur i-o luau în nume de rău, drept îndărătnicie. Cel mai mult i-ar fi plăcut în acele clipe să stea singur la fereastra camerei sale, să privească spre Neckar și să urmărească mișcările de acolo jos ca de la mare depărtare. Se temea de această suferință stranie și de neexplicat.

Haide, îi spusese ea, haide, Fritz, și îl tîrîse în grădina din spatele casei, acolo se ghemuiseră sub tufișuri și rămăseseră așa, așteptînd parcă ceva.

Îl prinsese în mrejele ei. O știa de mai multă vreme, din vedere ; cînd mergea la școală ori în timpul după-amie-

zelor libere, o vedea apărînd, de cele mai multe ori împreună cu celelalte fetițe, ascunzîndu-și fața în mîini; o remarcase; avea treisprezece ani, la fel ca el; era fiica funcționarului ducal Breunlin și i se punea Suse; îi plăcea fiindcă era mai provocatoare, mai liberă decît tovarășele ei de joacă.

De cîteva ori venise la ei în casă, cumpărase vin pentru tatăl ei (din vechile depozite ale lui Gok). Asta-i Suse a lui Breunlin, remarcase cineva pe un ton mai degrabă critic.

El însă nu avea timp să se intereseze de fete, ca băieții de la țară; așa ceva nu se cuvenea. Mama și diaconul s-ar fi arătat tare supărați de o astfel de societate. Totuși avea colegi care povesteau despre așa-zisele lor aventuri cu fetele, făceau un mare secret din asta, dar aluziile lor îl umpleau de rușine și-l tulburau. Se rosteau nume, ale celor deosebit de îngăduitoare, sau obraznice, sau ațîțătoare.

Pe acelea le visa tulbure, căci pe cele mai multe le cunoștea. Însă nu îndrăznea să vorbească cu nimeni despre ele. Atunci cînd Kraz tuna împotriva poftelor trupești, dădea zelos din cap și își punea în gînd să fie și mai aspru față de gîndurile acelea rele, care veneau ca de la sine.

Grete.

Dorle.

Rike. Nu Rike a lor, ci Rike de la poarta dinspre Nekkar.

Despre Suse însă nu se vorbea niciodată, nu părea să fie printre acelea, iar lucrul acesta îl umplea de o ciudată satisfacție.

Cînd se tolănea în livadă, cu Rike și Karl alături, își imagina o întîlnire secretă cu Suse Breunlin, și atunci îi era totuna dacă fantezia lui o lua razna. Dealtfel și zeii Greciei fuseseră îndrăgostiți pătimași și îndrăzneți, iar în „Messiada“ lui Klopstock, pe care avusese voie s-o scoată din biblioteca lui Gok și s-o citească „cu o anumită reținere“, cum îl sfătuise de bună seamă Köstlin, în „Messiada“ deci găsise cîte ceva care să corespundă stării lui de neliniște. Din ea le citea cu glas tare copiilor care abia dacă îl ascultau; cel mult Karl se așeza uneori

lîngă el, dar asta mai degrabă ca să-i fie pe plac fratelui mai mare.

„Ah, Cidli, de-aş putea îndrăzni, / Palpitînd să-mi închipui că mie mi-ai fost creată ; cîtă linişte în inima mea ! / Cîte plăceri spiritul meu n-ar zămisli, de Cidli m-ar îndrăgi ! / Ce tărîmuri de linişte în juru-mi ! O, de-aş putea să te mai gîndesc ! O dată gînd dulce ! Dar suferinţa mea nu te va profana ?"

Ce frumos e, zicea Karl.

Iar el se simţea mulţumit, căci gîndul era cel care zămislea toate aceste bucurii, aceste doruri imprecise, aceste dureri, pe care le simţea pînă în carne. Era gîndul ! Îşi dorea să găsească pentru Suse cuvinte care să fie la fel de frumoase ca versurile compuse pentru Cidli.

Cineva îl sfătuise să facă băi reci, dacă se înfierbînta prea tare.

Lui i-ar fi plăcut mai mult ca Suse să-l fi eliberat de toate acestea. Ea însă nu făcea nimic, nu-i vorbea, rîdea, zîmbea, îi mai zicea ceva din ochi poate, deşi s-ar fi putut să fie doar o închipuire, fugea din preajma lui. Acum trecea ades pe Strada Bisericii, pe lîngă casa Breunlin, sperînd ca ea să-l observe.

Sigur că-l văzuse, zi de zi, îi spuse ea, dar era atît de serios, atît de închis în sine, încît nu voise să-l stînjenească. Ca şi cum ai gîndi în latineşte, înţelegi ?

Şi totuşi i-a vorbit, l-a chemat : Fritz ! Stătea în faţa fierăriei, ducînd pe braţ un coş acoperit cu un şervet. Nu îndrăzni să privească într-acolo, nu, nu fusese pentru el. Cum ar putea îndrăzni să-l cheme pe nume ? A doua chemare, mai în surdină, aproape şoptită peste stradă, îl ţintuieşte locului. Se duce el la ea ? Vine ea la el ? A venit ea la el ? S-a apropiat ea de el, agale, aşa, de parcă ar mai fi probat lucrul acesta de nenumărate ori.

Da ?

Vii cu mine la cimitir la biserică ?

Dă din cap în semn că da. Ar fi vrut să spună nu. Nu, n-am timp.

Îmi duci coşul ?

I-l ia fără să spună un cuvînt.

Se duce la mormîntul bunicului, destul de des. Aşa s-a obişnuit.

Cum, nu știe că bunicul ei a murit acum două luni?
Nu.
Dar fusese ofițer în garda ducelui.
Nu. Nu știa. Nu-l cunoscuse pe ofițerul Breunlin.
Trec printre șirurile de morminte. Aici odihnește bunicul, spune ea cu un aer solemn. Așează coșul undeva și roagă-te împreună cu mine.
O ascultă, se întreabă însă ce rugăciune ar trebui spusă.
Îi e rușine că nu-i vine în minte nici un cuvînt potrivit.
Spune, atunci cînd sînt pe cale să iasă — acolo, în spatele mormîntului acela mare, e îngropat tatăl meu vitreg.
Știu, primarul Gok, răspunde ea.
Trebuie să mă duc acasă, spune el.
Din cauză că ai oră cu domnu' diacon? spune ea.
Da, o să vină, și pînă atunci trebuie să învăț.
Vrei să ne mai întîlnim, întreabă ea.
El dă din cap, îi dă coșul și o ia la goană.
Mîine, strigă ea după el.
Poate, zice el din vîrful buzelor, ca ea să nu-l poată auzi. Dar a doua zi va fi reținut de vizita mătușii din Markgröningen. A venit doar în trecere împreună cu cei doi verișori, și va trebui să se ocupe de ei, așa cum i-au purtat și ei de grijă, mai de mult, cînd a fost în vizită la ei în casa parohială. Se supune, dar se gîndește tot timpul la Suse care îl așteaptă, se întreabă dacă ar putea să-l trimită pe Karl să-i dea de știre, dar acesta e curios și mai și trăncănește; după un timp însă — cu verii lui nu prea se arată vorbăreț — își spune că e bine dacă ea are să-l aștepte măcar o zi și are să sufere ca și el așa cum se cuvine. După școală face un mic ocol prin Strada Bisericii, se preface a fi cufundat în gînduri, zăbovește pe la colțuri — ea nu se arată. Nu mă ia în serios, își spune el. Trebuie s-o pedepsesc și mai tare. Uită asta, o iartă, vorbește cu ea, în cameră, de unul singur, rugînd-o să rămînă toată noaptea la el, are să-i citească, să-i jure credință, căci e frumoasă, delicată, are distincție, doar de rîsul acela prostesc trebuie să se dezobișnuiască,

o va dezobișnui el, va renunța la obiceiul ăsta de dragul lui.

Ea nu se prinde în jocul fanteziei lui. Este reală și altfel, o fată, pe care o dorește, deși nu știe ce înseamnă a dori ; de care se teme — iar nuanțele fricii îi sînt prea bine cunoscute.

Nu vrea s-o vadă, mai bine îi scrie. Aude versuri minunate, nu reușește să le noteze pe hîrtie. Așa că o întîlnește din nou, peste cîteva zile, e supărată pe el, îi spune, mîine ar fi terminat în orice caz cu el, ca el mai există mulți alții, să nu creadă că e prea bun pentru ea. El nu pricepe. Ce-și închipuie despre el ? Și așa nu îi e prea bine. Toate îl dor. Iar un crai n-a fost niciodată. Rîsul ei îl rănește. Ea observă. Îi atinge ușor mîna și îl roagă să nu fie supărat.

Nu m-am gîndit la nimic, zău.

Nu-i nimic.

A fost văzut împreună cu micuța Breunlin, prin fața porții de lîngă Neckar.

Da, așa e.

Cum de-a ajuns într-o astfel de societate ?

Dar domnul Breunlin e consilier aulic.

Tocmai de aceea îl și întreabă.

Nu vă înțeleg, Mamma, vă rog să-mi explicați.

Nu-i nimic de explicat. E încă un copil și ar cam fi timpul să plece la Denkendorf.

Dar ne înțelegem foarte bine.

Îi povestea despre antichitate și se bucura că vorbele lui erau atît de grăitoare ; a fost, spunea el, o lume de bronz, însă una tare frumoasă.

Ești deștept, spunea ea, și-l făcea să se simtă tare mîndru.

Cîteodată îl ținea mai mult de mînă. La început s-a fîstîcit, apoi însă i-a plăcut.

Unii din prietenii lui, cu Bilfinger în frunte, începuseră să rîdă de el, și-l suspectau de acele porniri pe care el încercase să le alunge, și care acum, de cînd o întîlnea pe Suse mai des, nu-l mai torturau nici măcar în gînd.

Sînt niște proști, nu se pot gîndi decît la porcării. Seriozitatea lui, mînia lui i-au făcut să amuțească. Dacă stai

să te gîndești, Holder e un sfînt, constată Bilfinger punînd punct discuției.

I-a promis că-i va scrie din Denkendorf. O scrisoare în fiecare zi.

La rîndul ei i-a promis că va lucra de zor acasă și se va gîndi mereu la el.

În fond avea tot mai puțină nevoie de prezența ei, căci ea devenise de multă vreme o imagine, luminoasă, intangibilă, a unui spirit pur.

Ea însă nu era așa. Era mai degrabă necioplită și precoce, doar chipul îngust cu ochii uneori somnambuli aducea cu imaginile pe care el le-a căutat mai tîrziu pentru a le adora.

Șezuseră împreună în casa Breunlin, pe treptele de piatră care duceau înspre grădină, îl ascultase, îl privise din cînd în cînd pe gînduri, îl trăsese dintr-o dată în sus, haide, Fritz, hai, îl tîrîse în tușifuri, unde mirosea dulce și greu, îl îmbrățișase, încît o simțise dintr-o dată toată, toată — cum avea să-și repete mai tîrziu cu spaimă, o simțise toată, toată — își lipise fața de a lui, și cum el rămăsese împietrit, îl sărutase pe tîmplă. Stătuse cuminte, deși ar fi vrut s-o rupă la fugă. Abia în clipa în care ea începu să vorbească își veni în fire. Drăguțul meu, spuse ea. Nu, spuse el, te rog nu. Asta nu. Se ridică dintre tufișuri, își scutură pămîntul de pe pantaloni și o luă la fugă. Ea privi uluită în urma lui.

În noaptea următoare o visă că stătea goală în fața casei Breunlin, înconjurată de mulțime de lume, printre care și Bilfinger, și povestea pe tonul cel mai firesc că Fritz Hölderlin o dezbrăcase, m-a dezbrăcat, închipuiți-vă, s-a uitat la mine și m-a apucat și m-a scos afară din casa mea.

Acum îi era rușine de ea și o ocolea. A văzut-o însă cu o zi înainte de-a pleca la Denkendorf : Ea l-a salutat, dar cum el se uita în altă parte, a lăsat capul în jos. Ar fi trebuit, își spunea el, să-i scrie negreșit că a distrus o icoană pe care el și-a făcut-o despre ea și că de fapt o mai iubește, sau că n-a iubit-o niciodată. Nu știa prea

bine cum să-și explice toate acestea. Ar fi trebuit să-i scrie că se cunoaște totuși mai bine, „toanele mele cele rele, cînd prind să mă vait de lume și cîte alte rătăciri or mai fi."

Toate acestea se vor repeta.

3

Denkendorf

Iată, aici ai putea să scrii o idilă! Cel ce vine astăzi la Denkendorf, acolo unde se aflau odinioară așezămintele canonicilor de la Esslingen, așa va simți, încîntat de izolarea deplină în care se înalță biserica și fostele acareturi mănăstirești. Cele scrise restaurează, reclădesc. Mult timp am stăruit închipuindu-mi că „ulmul îmbracă în haină verde poarta îmbătrînită a curții", așa cum își amintește Hölderlin, școlarul de odinioară al mănăstirii, dar ceea ce în amintire îmi apărea atît de măreț și verde, era platanul din curte, erau bătrînii castani. Nu ulmul lui Hölderlin. Privirea lui o înlocuise pe a mea. Iar peste ani de zile aveam să văd mănăstirea cu ochii altuia, ai celui care și-a petrecut copilăria aici și și-a povestit-o într-o carte care a rămas neterminată. Este vorba de cronica lui Fritz Alexander Kauffmann, „Leonhard".

Tatăl lui Kauffmann cumpărase mănăstirea și deschisese într-una din clădiri o fabrică de muștar, care mai există și astăzi, strămutată în alt loc. Kauffmann avea o memorie extraordinară, iar repertoriul de imagini al copilului de trei ani era nespus de bogat. Mai tîrziu a devenit educator de artă, și-a pierdut slujba în timpul dictaturii lui Hitler, a scris o carte despre Roma, a meditat asupra pictorului japonez Hokusai și a murit la scurt timp după terminarea războiului într-un accident. Între timp, cartea sa a fost dată uitării.

„Drumul coboară cotind în fel și chip dinspre sat și apoi urcă rapid, lășînd în urmă podul de peste Körsch, pînă la străvechiul ulm de lîngă intrarea principală a mănăstirii..."

Fiindcă poarta pe care o așteptam nu mai există, platanul a devenit pentru mine mai important decît copacul din versul lui Hölderlin. Cele două amintiri din același loc nu se împacă. Timpul și privirea le despart.

„...intrarea principală a mănăstirii, a cărei boltă astăzi nu mai există. Zidul cimitirului și zidul curții, care despart într-o fericită simetrie versantele din jurul colinei mănăstirii, formează împreună cu celelalte ziduri un cadru cît se poate de reușit. Impresia unei insule înalte și singuratice este desăvîrșită prin aceea că domeniul mănăstirii este delimitat de hinterland printr-un iaz ce seamănă cu șanțul de apă de la graniță. Fără artificii, printr-o varietate de procedee s-a obținut acea unică izolare.

La rîndul ei, curtea mănăstirii, încadrată de biserică și clauzură *, de casa pădurarului și de casa parohială cu șura cea veche, se deschide înspre o serie de gospodării anexe. Una se află în stînga bisericii și se termină tocmai în vale înspre grădina în terasă a stăreției. Cealaltă este a vechiului schit din care o latură a fost dărîmată odată cu o parte a vechii clauzuri."

Hölderlin, iarăși, nu le știa pe toate cum le știu eu, de pildă, casa pădurarului ; clauzura, în schimb, era pentru el realitate trăită.

„Aceste locuri, atît de variate, capătă un farmec în plus datorită copacilor, arbuștilor și a lujerilor cățărători. Curtea mănăstirii este dominată de castani și de un platan uriaș în frumoasă armonie cu turla bisericii ; curtea animalelor e plină de coroanele bătrînilor soci, iar de pe terasele ce duc spre terenurile arendate se înalță un pîlc de molizi de o sută de ani..."

O idilă, da. Însă nu pentru Hölderlin.

Trebuie să scriu despre frig. Despre teama de frig, șobolani, dascăli, despre oboseala grea ; trebuie să scriu despre copii ce se scoală bîjbîind la cinci dimineața, după ce și-au smuls obrazul din cearșafurile tari ca scîndura. Băieți care, țepeni de frigul pe care îl îndură, se furișează unul în patul celuilalt și își descoperă dintr-o dată trupul, devin afectuoși, și ascund apoi dascălilor purtările lor ne-

* Parte a mănăstirii interzisă laicilor.

legiuite. Sînt mînați prin retorică, greacă, ebraică, latină care-i urmăresc pînă în somn. Prieteniile sînt acum la mare preț. Pe Christoph n-ai voie să mi-l iei. E-al meu.

Mama l-a dus acolo cu trăsura. Cei șapte kilometri de la Nürtingen la Denkendorf ar fi putut să-i străbată pe jos. Era însă vorba de o epocă din viața sa, de o zi importantă, pentru mama, prilej de mîndrie ; o astfel de dată ți se întipărește în minte. „La 20 octombrie 1784 am sosit la Denkendorf." Cu el odată au mai venit alți douăzeci și opt de interni și șase externi.

Cunoștea mănăstirea, văzuse clădirile, copacii proiectați pe fundalul unei zile de vară, o imagine care îl încălzise, și se aștepta la o primire prietenoasă.

Agitația îl paralizează. Este împins de colo-colo. Mama tratează cu stareţul Erbe, superiorul, îi oferă chiar și un cadou, sau ceea ce în ochii băiatului mai este încă un cadou, dar nu pentru mult timp, căci va afla curînd cum trebuie să mituiești și să ungi pentru a le cîștiga bunăvoința cuvioșilor domni.

Iată ce îl așteaptă. Mai schimbă cîteva vorbe cu unul, cu altul. Cu Renz, cu Bilfinger, cu Klüpfel și cu Efferenn, care îl umple de spaimă și pe care are de gînd să-l ocolească.

Dar se petrec toate acestea în aceeași zi ?

De transmis ni s-au transmis multe. Toate numele. Regulamentul. Programul zilnic. Jakob Friedrich Abel ne-a descris odăile mizerabile din frumoasele clădiri, iar Rudolf Magenau, spiritul cărpănos al stareţului. Cunoscute sînt așa-zisele locatio, clasificările : Renz este primul, va rămîne mereu primul. La Maulbronn, apoi la institutul din Tübingen. Hölderlin este al șaselea. Acesta e locul lui. Pe ultimul loc, al douăzeci și nouălea, se află Ferdinand Wilhelm Friedrich Rothacker, care merită și el să fie amintit : La Maulbronn Hölderlin a încercat de mai multe ori să-l ajute, dar acesta, mai puțin iscusit și nici prea deștept, era mereu certat și mereu pedepsit ; el însă nu s-a dezis, ca atîția alții, ci a rămas credincios Consistoriului, a devenit vicar, și la sfîrșit, pastor la Kieselbronn lîngă Pforzheim. Pentru Rothacker, el era Fritz, un prieten, care știa mai mult și își risipea talentele. Toate aceste amănunte rămîn, capătă o anumită semnifi-

cație și se păstrează împreună cu celelalte mărturii despre viața de aici. Restul, ceea ce trece neobservat, dispare. Cel din urmă însă a cărui existență s-a unit pentru o clipă cu cea a geniului, devine vizibil, participă la joc și el, un băiat sărman, căruia tatăl său, un preot de țară destul de strîmtorat, nu poate să-i dea nimic la drum, nici un fel de mită pentru domnul stareț, deci nici un fel de îmbunătățire a situației sale ; de aici și revolta și delăsarea, tovărășiile nepotrivite, ba chiar anumite încurcături cu femei — iar femeile sînt cele care, nu doar în nesuferitul Denkendorf ci și la Maulbronn, aveau să-i sară în ajutor lui Rothacker, amestecîndu-l și pe Hölderlin în intrigile lor. Acesta, la rîndul lui, îi explică mamei, după ce ea îl vizitase la Maulbronn arătîndu-se îngrijorată de starea lui, cum are de gînd să se ocupe de Rothacker, de cel din urmă, care, asemenea unui personaj secundar dintr-un roman, va dispărea apoi pentru totdeauna ; Hölderlin îi scrie mamei sale la mijlocul lui februarie 1788 povestea care ar trebui să-i înduioșeze inima. Tatăl lui Rothacker îi mulțumise într-o scrisoare, pe care el o alătură celor scrise : „Această scrisoare mi-a trimis-o dl. preot Rothacker, din Hausen la Verena. Trebuie însă să Vă istorisesc toată povestea. Rothacker este sărac. Cîteva femei de aici, care știau asta și care ar fi vrut să-l ajute fără a se face cunoscute, au apelat la mine. Nobila lor purtare m-a mișcat".

— iată, expresia aceasta retorică, în ton cu epoca : purtări nobile înduioșau inimile în piese și povești, dar cîtă brutalitate, viclenie nu se ascundeau în spatele nobleței afișate. El însă vorbește cu toată seriozitatea —

— „Rușinat, m-am hotărît să fac și eu întocmai. Dar punga mi-a interzis asemenea bucurie. Totuși, mi-am zis, dacă îl opresc să frecventeze o societate dezmățată, dacă îl sprijin la lucru, îl învăț cît știu eu de multe din cele științifice (căci *a-i învăța pe ceilalți* va deveni odată principala mea ocupațiune) — toate acestea, mi-am zis eu, nu-i vor fi oare pe plac bunului Dumnezeu, la fel de mult ca sprijinul în bani sau obiecte de îmbrăcăminte ? — Restul îl veți afla din scrisoare. Un lucru trebuie însă să mai adaug, anume că pe vremea aceea, Rothacker se afla în cea mai proastă societate — că prelatul i-a scris

tatălui despre toate poznele lui, că dojenit și amenințat de tatăl său, el i-a mărturisit plin de căință totul, sub cuvînt că acum a devenit altul, iar aceasta datorită mie. Dar n-aș vrea să afle nimeni de toate acestea, dragă Mamma ! Ar rîde de mine — că m-aș fi folosit de îndeplinirea îndatoririlor pentru a-mi satisface amorul propriu — Dumneavoastră însă V-am scris fiindcă sînteți o mamă atît de iubitoare și grijulie."

Încă nu știe nimic de obiceiurile de hoardă, de spaimele comune, de oile negre, că poți fi huiduit și alungat din grup. Pînă atunci, de la școală se dusese întotdeauna acasă, iar profesorii îl urmaseră acolo ; îi erau cunoscuți. Acum, unul din noii profesori îi poartă prin clădire, pe el și pe ceilalți interni, la dormitoare, le arată încăperile de lucru, le dă voie să arunce o privire în locuințele profesorilor, în timp ce părinții au fost invitați de stareț la o gustare de amiază, care însă, așa cum s-a aflat a doua zi, fusese împuținată de avariția gazdei, nu li se servise nimic cumsecade, cel mai acru must care putea să existe.

Adio, dragă Mamma.

Îl îmbrățișează. Mai întîi i se face rușine, vede însă că și ceilalți sînt mîngîiați la despărțire.

Să-mi scrii des, Fritz. Să spui dacă ceva nu-ți place. Să asculți de profesori, mai ales de domnul stareț. Și să înveți, băiețaș, să înveți.

De asta puteți fi sigură, Mamma.

La prima cină, la care se întîlnesc la ora șase fix în refectoriu, le mai citește încă profesorul Hesler din Noul Testament ; de a doua zi însă o vor face elevii, cu rîndul.

Noii veniți trebuie să fi fost tare obosiți în această primă zi ; zarva din camere s-a potolit destul de repede, s-ar putea ca doi-trei din îndrăzneții de mai tîrziu să se fi remarcat de pe acum, s-au furișat prin clădire, au deschis uși : Liniștiți-vă odată. Da, da.

Nu, de idila care sugerează urmașilor tihnă patriarhală nu poate fi vorba. „Statutele internilor din cele patru mănăstiri reformate ale ducatului Württemberg" (Denkendorf, Maulbronn, Schöntal și Blaubeuren) au fost întocmite în 1757 și „adeverite de Prea Înalta Sa Excelență Princiară". Conform voinței suveranului și a autorităților ecleziastice, regulamentul acesta, exagerat de sever

și învechit încă de pe vremea lui Hölderlin, urma să fie „citit cu glas tare și răspicat tuturor internilor de unul din profesori, în prezența prelatului, la fiecare cvartal"... După însemnările, care s-au păstrat pe coperțile statutelor, se vede că profesorii lui Hölderlin din 1785 se lăsaseră pe tînjală : Nu au dat citire paragrafelor nici măcar o singură dată. Dar acestea reprezentau o permanentă amenințare, fiind aplicate la orice abatere. În trei capitole și optzeci și șase de paragrafe, se stipulează cele ce trebuiesc luate în seamă în privința „îndatoririlor și a dreptelor purtări", cele ce trebuiesc luate în seamă față de Dumnezeu și cei mai mari, cele ce trebuiesc respectate și cele ce nu trebuiesc încălcate, cele ce sînt de temut și cele ce, de nu te arăți temător, se îndreaptă împotriva ta : nu doar dispoziții, ci pedepse.

Ce spaimă trebuie să-i fi apăsat cînd citeau lucruri interzise, cînd se revoltau împotriva dascălilor, cînd se înapoiau cu întîrziere la școală după ora de pauză, cînd stăteau de vorbă cu personalul inferior al școlii, căci nici acest lucru nu era de dorit, „pentru a evita frecușuri cu oficianții mănăstirii" — aceștia erau cei care îi slujeau și îi ajutau — „și pentru ca aceștia să nu fie împiedicați în a-și săvîrși treburile, internii se vor ține departe de bucătărie, de atelierele de tîmplărie, de pivnițe, maierie, lăptărie, locuințe de serviciu, nu vor avea și nici nu-și vor face relațiuni cu persoanele angajate acolo !" Nu vă amestecați cu ei, se spune, voi trebuie să învățați, sînteți aleșii. Iată cum se prescriu ierarhii și se impun. Cine se amestecă cu vulgul va da de bucluc. Dar tocmai asta îi tentează. Băieții hoinăresc ades. Și iată, fațada frumoasă se năruie. Mai degrabă ar trebui să-ți imaginezi o întreprindere autonomă, un fel de fabrică (așa încît înființarea unei fabrici de muștar în secolul al XIX-lea de către Kauffmann n-a fost defel un sacrilegiu, ci o continuare) — istoria se întrerupe și noi istorii se povestesc.

Să-și facă rugăciunile cu sîrg nu numai public și în comun, ci și în singurătate.

Să respecte ritualurile și ceremoniile bisericii. Să se abțină de la citirea scrierilor ascetice, „dealtminteri destul

de bune" (prin care înțelegeau tratatele pietiste care displăceau ortodoxiei).

Să arate respectul cuvenit și să dea ascultare prelaților și profesorilor, iar după terminarea școlii să nu păcătuiască vorbindu-i urît și hulindu-i fără temei (de parcă autorii statutelor ar fi bănuit murdăria pe care învățăceii dresați pînă la saturație, odată eliberați de școala mănăstirească și de seminar, aveau s-o „dezgroape" plini de furie evocatoare ; așa de pildă Jakob Friedrich Abel, care s-a plîns de mîncarea scîrboasă, de frigul atotstăpînitor — vom reveni însă la ele cînd vom descrie programul de desfășurare a unei zile).

Să nu formeze „școli secrete".

Să se abțină de la rușinoasa patimă a băuturii cît și de la alte asemenea desfrîuri practicate în afara mănăstirii.

Să se poarte cast și cuviincios, mai ales să nu citească romane și cărți dăunătoare. Dacă vreunul va fi prins asupra acestei îndeletniciri, va fi pedepsit de prelat cu carceră, primind drept hrană doar apă și pîine. (Așadar, ca întotdeauna, cărțile, gîndurile noi și necunoscute erau otravă, de băut se mai putea bea fără carceră...)

Să fie pașnici unii cu alții și uniți, respectuoși față de cei din jur, binevoitori și modești.

Să se poarte cu modestie față de pedagog.

Să dispună de cărțile trebuincioase chiar de la intrarea în mănăstire.

Să se înfățișeze, vara la cinci, iarna la șase în straiele cuvenite (căci unii interni își aduseseră, se pare, propriile haine, chiar și mobile proprii și alte comodități; de aceea „se interzice atare exces și nepotrivită galanterie". „Îmbrăcămintea mireană" în interiorul și în afara școlii este interzisă. Sînt obligați să poarte rasele cenușii, mereu umede, niște saci fără formă, a căror pînză aspră îți urzică pielea). Să nu hoinărească sau să părăsească mănăstirea fără permisiune. Sînt pur și simplu închiși.

Hölderlin n-a amintit nimic din toate acestea celor de acasă, nici o plîngere, nimic despre frigul și umezeala din odăi, despre șoarecii din paiele saltelelor, despre spălatul matinal în curte, despre lipsa de înțelegere a unor dascăli și despre josnicia și venalitatea stareţului...

Se supunea oare mai ușor decît alții, era mai ascultător, mai cuminte ? O făcea de dragul mamei sau urma indicațiile lui Köstlin întărite prin fel de fel de povestiri prevenitoare ? Cel mai timpuriu portret păstrat ni-l înfățișează pe băiatul de șaisprezece ani : „Tînărul Hölderlin“. N-a fost pictat la Denkendorf, ci în timpul primului an petrecut la Maulbronn, probabil de un coleg de școală. Strict din profil. Cu buclele peste urechi și purtate, așa cum îi scrie mamei, în rulou, după dorința acesteia. E dificil să descrii portrete vechi, să le însuflețești, chiar dacă le cunoști bine și de mult timp, și-ți amintești de ele ca și cum ar fi vorba de o persoană apropiată, ca și cum ai ști multe despre el. Dar nu-i așa. Pe măsură ce citesc mai mult despre el, îmi scapă și mai mult. Aș vrea să-i aud vocea.

O aud, atunci cînd îi privesc portretul, clară, într-un ușor falset, dar întotdeauna reținută. Mai tîrziu va deveni mai sonoră, mai sigură. La sfîrșit însă, la Tübingen, va fi din nou șoptită.

S-a scris despre „puritatea preexistentă“ a acestui chip. E adevărată. Nu-i deloc simplu de explicat. Parcă ar răzbate o strălucire de sub piele.

E încă copil, dar serios și învățat să se poarte ca un om mare. Pe desenatorul necunoscut trebuie să-l fi fascinat ochii, despre care aveau să mai vorbească mulți alții, chiar și Waiblinger, atunci cînd s-a dus să-l viziteze pe bătrînul rătăcit, ochi surprinzător de apropiați, sub sprîncenele înalte, ridicate parcă într-o expresie de necontenită uimire ; ochii celui introvertit, ai celui vulnerabil ; nasul foarte lung desparte fața în zonele însuflețite de ochi și de gură și o porțiune inexpresivă, apatică ; gura în acest portret, mărginită de buza de sus prea scurtă, este mică. În rest, este o gură senzuală, lacomă. Bărbia însă, cu o gropiță la mijloc, e retrasă mult înapoi.

E un chip frumos, aproape prea limpede. Expresia rezervată îi dă un aer melancolic. Un băiat, cu care ai dori să stai de vorbă, ale cărui păreri ești gata să le iei în serios, pe care, cu toată filozofia, ai dori să-l auzi rîzînd.

Nu s-a revoltat, ca atîția alții, s-a conformat îndatoririlor, deși era, poate încă de pe atunci, hotărît să nu devină preot, ci să scrie. Mama știe că scrie poezii, nu în taină, așa cum o vor face generațiile viitoare, fiindcă poezia nu e treabă de bărbat, ci încurajat de dascăli, îmboldit de rivali și admiratori ; el însuși amintește de „mii de variante la poezii". În afară de vreo jumătate de duzină nu s-a păstrat nimic.

Oare să nu observe meschinăria, apăsarea, cruzimea ? Sau și-a găsit deja refugiu în imaginație ?

Nürtingen nu e departe. Ar fi putut să fugă. Nici unul n-a evadat însă. Viețile le erau prescrise. Cel care încerca alt text se trezea în afara protectoarei rezervații burgheze. Mai tîrziu aveau să se petreacă evadări și prăbușiri. La mulți.

În vacanță se ducea pe jos la Nürtingen. I se cerea să povestească. În casa Bilfinger intra și ieșea după voia inimii. Kraz și Köstlin trebuie că erau dornici să afle de progresele lui, să știe al cîtelea din promoție este. Nimic nu se schimbase. De fiecare dată le putea răspunde : al șaselea. Renz este primul. E limpede că profesorii se fixaseră. Nu erau dispuși să aducă corecturi. Tiparul era comod.

(Aș vrea să povestesc. Dar aceste realități nu sînt transmisibile, memoria mea nu găsește termenii de comparație. Citesc, citesc. Descrierile lui Magenau, scrisorile lui Hölderlin către mama sa, carnetul de cheltuieli al Johannei, un orar al școlii din Denkendorf, realități de odinioară. Aș dori ca el să fie personajul „meu" ; dar el nu poate fi personaj decît acolo unde nici el și nici un altul nu depun mărturie.)

Vara sînt treziți la ora cinci. Iarna, la șase. La ceasul acela e încă noapte. Se deschid cu zgomot ușile camerelor. Zgomotul nu-i ajunge pe băieți, s-au obișnuit cu el, s-ar trezi și fără el, prea au fost bine dresați — dar apoi, e din nou liniște, fiindcă nu sînt încă în stare să vorbească unul cu altul, să se împungă, să se ajute glumind, sînt buimaci de somn, pe jumătate treji se supun ordinii. Se strecoară în sutane, uniforma lor, pe care o vor purta toată ziua. Miros urît, nu sînt niciodată curați. Dar mirosul respingător nu-l simt, trăiesc cu el. Bîjbîie

prin coridoare la rugăciunea de dimineață. Unul din ei trebuie să citească un capitol din Vechiul Testament. Ceilalți nu-l ascultă, recuperează, dorm. Îi trezește însă definitiv frigul dimineții, cînd se duc mai apoi după apă la fîntîna din curte. Iarna, rup țurțurii groși de gheață de pe margini, își spală mîinile și fața. Unii își trec iute mîinile ude pe sub sutană. Merge repede. La fel de repede înghit și supa de dimineață, un terci subțire de orz sau mei. Cîte unuia i se face rău.

Să fi avut coșmaruri ? Se mai refugiau noaptea în patul vecinului ?

Se temeau cumva de ziua de mîine ? Astfel de banalități nu ne-au fost transmise.

Erau căliți, în mintea lor nu trebuia să fie loc pentru idei tîmpite, ca nu care cumva să se piardă cu firea.

De la șase la șapte ebraica.

Apoi, o oră de studiu individual, ceea ce nu însemna însă că ar fi putut să se retragă, se aflau sub permanentă supraveghere, urmăriți pas cu pas : Iar ai greșit, Hölderlin, chiar nu poți să ții minte conjugarea ? Autoritatea asta care te apasă. Da, da, am să fiu atent și vă mulțumesc respectuos. Apoi din nou, de la opt la nouă ebraica și o jumătate de oră de studiu individual ; de la nouă jumătate la unsprezece slujbă, slujbă cu cor, cîntă în germană și latină, și din nou, unul din ei citește.

La ora unsprezece, masa de prînz, „care mai totdeauna era în așa fel pregătită, că abia putea fi mîncată".

O înghit pentru a-și potoli foamea. După-masă au voie să se retragă pentru recreere în dormitoare. Repaus pînă la ora unu. Urmează o oră de studiu individual și repetiții la muzică (Hölderlin lua în continuare ore de pian — de la economul mănăstirii — ceea ce pare ciudat, și nici n-am putut afla cum de șeful bucătăriei preda și ore de pian, căci ar fi trebuit, pentru a-l mai învăța ceva pe băiat, să dispună de cunoștințe serioase ; poate că era vorba doar de un cîștig suplimentar : oricine din mănăstire, care făcea cel mai mic serviciu elevilor, trebuia răsplătit de părinți).

De la ora paisprezece la ora cincisprezece se citea în greacă din Noul Testament și se traducea, se lucra la latină cu „Tristele“ lui Ovidiu.

După încă un ceas de studiu individual, în care se repeta latina și greaca, din nou greaca, de data aceasta însă „Ciropedia“ lui Xenofon, și apoi retorica.

Din nou studiu individual, muncă silnică sub supraveghere. Cu o jumătate de oră înaintea cinei, la șase fix, se adună, cu punctualitate, în refectoriu, urmează rugăciunea și apoi masa în timpul căreia unul din ei citește (va lua masa mai tîrziu, de unul singur) un capitol din Noul Testament, iar coralul comun vine atunci ca de la sine. Cine dorea (și doreau pesemne cu toții) se putea retrage apoi pentru o jumătate de oră în cameră, să se odihnească pînă la rugăciune. Se întîlnesc din nou la „lucubratio“, sau consilii la lumina lămpii (una slabă care pe deasupra mai și fumegă). Profesorii sînt din nou cu ochii pe ei, mai ales pe cei care în timpul zilei s-au dovedit mai grei la minte și mai puțin pricepuți ; celor mediocri, li se mai predă o dată lecția, pentru ca cele învățate în timpul zilei să-i urmărească și în vise.

Se retrag în sfîrșit în chiliile lor. Ar trebui să se roage înainte de-a adormi. Unii din ei, copii de preoți, o vor face din obișnuință, după ce și-au scos în sfîrșit sutana de pe ei. Alții vor cădea fără să se mai gîndească la Dumnezeu într-un somn adînc, în care spaimele nu contenesc. Îmi pot închipui că în primele săptămîni, unii din ei vor fi plîns sub pătura trasă peste cap. Poate că și el, blîndul și îngăduitorul Hölderlin. Cel de-al șaselea.

De la Denkendorf a trimis nu numai acea scrisoare adresată lui Köstlin, suplinitorul tatălui, ci și prima scrisoare, care ni s-a păstrat, pentru „Scumpa Mamma !“ (Scrie mama cu doi m, așa cum pronunță cuvîntul în suabă, cu două a-uri surde, primul mai accentuat decît al doilea. I se adresează cu „dumneavoastră“, așa cum era obiceiul, ceea ce nouă ne este străin ; și mi-e greu să-l folosesc în dialogurile pe care le inventez, știu însă prea bine că acest „dumneavoastră“ se topește în vorbirea tandră a copiilor. „Mamma“ este ființa caldă, mereu prezentă, reazemul, chiar și la distanță, al unei existențe labile. În suabă, copiii, mai ales băieții care sînt

foarte atașați de mamă și aleargă la ea la orice necaz, sînt numiți în chip grăitor „Mammasuggele“ : adică aceia care nu se desprind de mamă, care sug în continuare. Nu știu dacă această poreclă exista deja pe vremea lui Hölderlin. Este de presupus. Căci băieții din toate timpurile au ținut morțiș să devină independenți, să fie bărbați. Bărbat — în sensul brut, competitiv — nu a fost niciodată. Poate că absența mamei l-a ferit să fie strigat așa, sau poate darul său de a-și găsi repede prieteni, iar mai tîrziu faptul că era altfel, cu totul diferit, l-a protejat, dar l-a făcut totodată vulnerabil în alte privințe.)

E înaintea Crăciunului din 1785. Băieții se pregătesc de sărbătoare. Trebuie să se remarce din nou în ochii dascălilor : „Dacă de data asta scrisoarea mea e mai încîlcită ca altădată, trebuie să Vă gîndiți că și capul meu este ocupat cu pregătirile de Crăciun ca și al Dumneavoastră — doar că lucrurile se deosebesc un pic : ale mele sînt... planuri legate de cuvîntarea ce o voi ține de Sf. Ioan la vecernie, mii de proiecte de poezii (N.B. și latinești) pe care vreau să le fac și trebuie să le fac în timpul cesațiunilor (cele patru săptămîni în care lucrezi doar pentru tine), pachete întregi de scrisori, pe care trebuie să le scriu deși Anul N(ou) mi-e de prea puțin ajutor...

Cît privește vizitele de Crăciun sînt mai degrabă pregătit să Vă invit pe *Dumneavoastră* aici, căci pregătirile pentru Sf. Ioan, așa cum am mai spus, nu-mi dau pace. Dragii mei frați se vor bucura din nou din toată inima ; dar, cu totul confidențial, Vă mărturisesc că am oarecari temeri în legătură cu cadourile pentru ei. De aceea las în seama *Dumneavoastră, scumpă Mamma,* dacă lucrurile pot să rămînă așa cum ne-am obișnuit, să scădeți din banii mei și să le dăruiți ceva în numele meu. Scumpei noastre bunici transmiteți-i complimente și că aș vrea să-i fac și ei un cadou de Crăciun... mulțumesc lui Dumnezeu, cu inima plină de bucuria Nașterii Domnului, că și în anul care se sfîrșește V-a dăruit sănătate.“

Este ocupat. Obligațiile care îl copleșesc le numește, așa cum se obișnuiește în Suabia, „Geschäft“ *. Unul din

* *Geschäft*, afacere ; *Beschäftigung*, ocupație, treabă. În germană cele două cuvinte au rădăcină comună.

biografii lui a considerat această scrisoare drept copilăroasă. El însă nu este așa. Autorul ei știe să se prezinte: Drept unul care geme sub povara îndatoririlor zilnice, care știe, firește, să le ducă la bun sfîrșit, să-și dea importanță: poeziile acelea multe pe care trebuie și *vrea* să le scrie, el, un ales printre ceilalți. Să nu uităm că are doar cincisprezece ani. Știe să-și orînduiască viața. Povara cadourilor pentru frați o trece mamei care va scădea suma cheltuită din contul său (astfel de detalii demonstrează că, din punct de vedere financiar, a fost bine asigurat toată viața, bucurîndu-se permanent de oarecare avuție — banii, fiindcă îi avea, erau ceva firesc); iar din spirit pietist, din acea „bunăcreștere" deloc superficială, îi transmite complimente bunicii Heyn. Scrisoarea este gîndită, bine ticluită, oricît ne-ar părea de spontană. Din ea ne vorbește un tînăr domn.

Cu toate acestea se ascunde, se minimalizează. Nenumăratele îndatoriri îl îmboldesc. Ar vrea să le facă față. Zelul său este sincer, după cum i se băgase în cap: Trebuie să-nveți, băiete, ca să ajungi cineva. „Cuvîntarea" de care vorbește, pe care o va ține de Sf. Ioan, la 27 decembrie, va fi o predică. Să-l fi vizitat oare mama împreună cu cei doi frați, Karl și Rike, de sărbători? Să fi rostit în fața lor predica pe care o pregătise? Mai mult ca sigur că așa s-au petrecut lucrurile. Știu cu toții cît este de priceput. Vorbește cu plăcere, cu entuziasm. O să le placă, spune Johanna. Sau poate spune: Ți-a ieșit bine, spre mulțumirea Domnului nostru. Ceea ce aude îi este cunoscut. Este graiul marilor pietiști Bengel și Oetinger, este vocabularul lumii ei.

Există înainte și după această înălțătoare sărbătoare, căreia băieții îi dedică atîtea pregătiri, scene care, în fond, sînt de neînchipuit, dar de netăgăduit. Puține sînt mărturiile despre josnicia educatorilor, mai dese sînt tăcerea și lingușirea. Prelatul Johann Jakob Erbe, care a condus școala de la Denkendorf pe măsura capacității sale, se număra printre aceia care ling tălpile superiorilor răzbunîndu-se pentru aceasta pe cei slabi. Trebuie să fi fost un sadic, stricat și corupt pînă în măduva oaselor. În 1778, cînd vestita Karlsschule, „academia militară a du-

celui“, și-a sărbătorit cea de-a opta aniversare, s-a întrecut preamărindu-l pe duce, s-a plecat după toate regulile servilismului, le-a dat elevilor săi o pildă a felului în care un rob al domnului ceresc şi al celui lumesc trebuie să stăpînească arta elocinței : „Ne-am bucurat de preaînalta și excepţionala *Voastră* grație și dreptate ; de extraordinara *Voastră* atenție și răbdare ; de nemărginita *Voastră* înțelepciune și știință...“ Dar limba aceasta susurătoare știa să usture cînd era vorba să-i înjosească pe elevi, să le dea de înţeles mamelor și taţilor acestora că ar fi de trebuință niște daruri, căci după mărturia lui Rudolf Magenau, un pastor de mai tîrziu și-a asigurat locul de premiant „îmbrăcîndu-l pe prelat din cap pînă în picioare“. Avariția, viclenia, josnicia și neobrăzarea erau principalele trăsături ale caracterului său. Deseori se năpustea pe neașteptate în chilii, îi ocăra pe băieți, chiar dacă nu găsea pricină, doar ca să-i intimideze, și dacă îi surprindea vreodată jucînd șah sau domino, nu obțineau iertarea decît compunînd un lung poem de iertăciune. Iar în cazul în care tatăl vreunuia din băieții astfel pedepsiţi se împotrivea, atunci iertarea trebuia cumpărată cu bani. Oricum, îi făcea mare plăcere să-și bată joc de părinți în fața elevilor. Pe mama unuia din ei, care, rămasă văduvă, se căsătorise a doua oară, nu se sfiise s-o numească „o muiere desfrînată“.

Nici un cuvînt despre el la Hölderlin.

Doar în mod indirect ; căci iată-l pe urmele prelatului, exprimîndu-și recunoştinţa faţă de cei puternici, „dascălii“, pe care îi vede încununaţi cu „glorie și cinste“ : „Și care-i pentru voi coroana supremă ? / A statului și a religiei propășire / E ţelul vostru necurmat. Prea bine, cerul / Să vă răsplătească spre a voastră fericire.“

Pana băiatului de cincisprezece ani este tributară convenţiilor. N-a învăţat altceva. Își mai poate stăpîni încă mînia, încă nu fuge de cei robuști, prea activi. Sarcina primită de la mama, de-a învăța cuminte, îl face precaut.

În zilele dinainte de Crăciun cîntă mult, iar cînd citesc despre Naștere din Evanghelia lui Luca, băieții nu se mai uită în Biblie, știu textul pe dinafară. Sosesc pachete, apariția mesagerilor este urmărită cu mare emo-

ție, de la cine ?, pentru cine ?, escapadele în bucătăria unde, de fapt, nu au acces, se înmulțesc, căci și acolo tăvile cu fursecuri de Crăciun, scoase una după alta din cuptor, răspîndesc un miros îmbătător, te duc cu gîndul acasă.

Frigul însă îi chinuiește mai mult ca oricînd, sutanele se umflă peste cele două sau trei rînduri de flanele purtate pe dedesubt.

Ți-l închipui șezînd în chilia lui, citind din predicile lui Bengel, răsucind tocul în mînă, contemplînd copacii acoperiți de ninsoare din fața geamurilor : o idilă pentru tinerii poeți. Din cînd în cînd se scutura de frig. Își strîngea hainele în jurul trupului, își freca mîinile. Din cînd în cînd se ivea Bilfinger, cel mai apropiat prieten al său, se așeza pe pat, vorbeau despre dascăli, colegi, despre acasă și despre perspectiva de-a ajunge curînd la Maulbronn, unde, sperau ei, avea să fie mai plăcut ; ori Hölderlin îi citea una din poeziile sale, poate strofele acelea despre noapte, pline de imagini alese și de pietate exersată : „Astfel el se odihnește, și doar ai viciului robi / Cutremurați sînt de tunetul vocii conștiinței, / Și cu spaimă de moarte se zvîrcolesc în culcușul moale, / Unde desfătarea însăși își întinde joarda."

Ceea ce răzbate aici, la sfîrșitul poeziei, pe neașteptate și fără ocol, îi va fi chinuit deseori pe copii. Spaima de profesori, de batjocura lor și de pedepsele ce urmau, neîncrederea față de colegi — și totuși, mereu, ispita de-a se strecura noaptea pe coridor, de-a căuta căldura prietenului, de-a se furișa unul la altul ca niște animale tinere. Ceea ce este firesc se transformă în blestem sub amenințarea educatorilor, deși tocmai printre aceștia existau atîția care, în taină, întindeau mîna după băieți. Și apoi acest vers : „Unde desfătarea însăși își întinde joarda" — vorbind despre desfătare și pedeapsă în același timp ! El însă scrisese cu naivitate, dintr-o stare de fapt, așa cum îl înțelegea și Bilfinger.

Acum însă încerca să redea prin cuvinte nașterea lui Iisus, și căuta sprijin la ceilalți. Ascultă, Christian, îi spunea lui Bilfinger, crezi că-i bine așa ?

„...O ! Iubiți ascultători ! să fie oare printre noi unul atît de afundat în mocirla păcatului, încît să nu se tre-

zească în el un sentiment profund de recunoștință și bucurie? mai ales în această vreme, cînd în urmă cu mai mult de șaptesprezece sute de ani, a strălucit această mare zi, ce a adus seminției omenești mîntuirea. Nu! Să uităm de cele pămîntești și să ne bucurăm din plin de preafericita naștere a lui Iisus Cristos. — Fiece oră, Lui să i-o dăruim, să-I înălțăm cînt vesel de mulțumire și slavă iar pe aceasta de acum să I-o închinăm de asemenea Lui, fiului Domnului. Dar înainte de toate să cerem binecuvîntarea Domnului nostru și să ne rugăm — :“

Iar ei se rugară împreună cu el.

Memoria sa era plină de astfel de fraze. Toată copilăria sa răsuna în ele. Mama știuse și ea să le folosească pentru a-l struni. Și tot ceea ce se afla în afara acestei lumi de cuvinte, tot ceea ce era străin, ispititor chiar, tot ceea ce te făcea să visezi sau te înfierbînta, aventurile acestea, pentru care nu avea totuși cuvinte, toate acestea se numeau păcat, căruia i se subsumau cu iuțeală numeroase alte cuvinte. Cuvinte ca mocirlă, voluptate, întuneric, nelegiuire, trup.

Îl ascultaseră, pentru întîia oară. Îl lăudaseră, vorbise frumos și cu atîtea pilde. Mama va fi fost mîndră de el, la fel și Rike și Karl.

Nu că s-ar fi vrut departe de toate acestea. Dar gîndea deja și cuvinte, propoziții ce-l eliberau din strînsoarea învățăturii. Unii dintre prieteni știau asta. „O înrîurire la fel de puternică asupra fericirii noastre o are speranța într-o viață mai bună.“ Oare ce-și va fi închipuit el prin aceasta? Să fie asta viziunea unui tînăr pietist? Ce înțelegea el prin „fericire“? Oare nu era și acum vorba de o simplă imitație?

În vacanța de toamnă din 1786, puțin înainte de mutarea la mănăstirea din Maulbronn, colindă cu Bilfinger, „prietenul de inimă“, prin valea Urachului, „acolo sînt colibele binecuvîntate / Prietene! — și tu le cunoști“: un peisaj pentru copiii ce vor să viseze la lucruri trecute, orașul ce pare decupat dintr-o carte cu desene, ghemuit în fundul văii, pe înălțimi, dominîndu-l, ruina cetății și meterezele de stînci, pe care se cațără copaci piperniciți, peșteri ce-și au toate istoria lor, în care au fost găsite schelete de urși, iar pe drum, la ducere și la întoarcere,

cascada, acest patetic colţ de natură. Poezia, mai exuberantă decît tot ce scrisese mai înainte, descrie o evadare, bucuria libertăţii împărţite cu un prieten. Drumul prin păduri, peste cîmpii, prin Metzingen şi Eningen. Poposind prin cîrciumi, golind din cînd în cînd cîte un pahar cu vin. Discuţii, fără să fie nevoiţi să se teamă de cei care trăgeau cu urechea, de pildă, chiar şi despre fete pe care le întîlniseră, cu care schimbaseră, sfioşi, cîteva cuvinte, despre care brodaseră fel de fel de fantezii, destul de suculente dealtfel, pe care mai tîrziu, în poezie şi în amintire, le idealizează din nou : „Uşure, ştiută doar / De virtute şi prietenie, ea vine. / Fată dragă, fie ca / Ochiu-ţi ceresc nicicînd să nu se tulbure."

Astfel de momente de comuniune, astfel de evadări în necunoscutul pe care şi-l apropie prin cuvinte va căuta întreaga sa viaţă.

La 18 octombrie se mută la Maulbronn. Respiră uşuraţi după Denkendorf şi Erbe. În poezia dedicată profesorilor priveşte în urmă, mimînd o plecăciune, aşa cum o cerea prilejul.

În caietul de cheltuieli al mamei situaţia se reflectă în cu totul alt chip. Reiese că imediat „la primirea în mănăstire" domnului stareţ i se înmînaseră 11 guldeni, celor doi profesori cîte 10 guldeni, pedagogului 1 gulden, economului 48 de creiţari — şi lista continuă în acelaşi fel, pînă ce, la sfîrşitul perioadei petrecute la Denkendorf, ea notează la marginea coloanei de cifre : „Cheltuielile la Denkendorf s-au ridicat la 140 de guldeni, 44 de creiţari."

4

Cea de-a doua poveste

Bilfinger şi Fink îl convinseseră ca seara, după rugăciune, să meargă pe ascuns împreună cu ei în sat, la han. Acolo vinul e mai bun decît cel pe care îl primesc de la stareţ, iar fetele abia îi aşteaptă pe seminarişti.

Bilfinger se pricepea de minune la toate astea.

Nimeni nu putea să le dea de urmă. Denkler o să deschidă, ca de obicei, una din ferestrele de la coridor, ca ei să se întoarcă nestingheriți înapoi.

Nu, parcă n-avea chef de aventuri din astea.

De aventură nici nu putea fi vorba. Doar mai bătuseră de atîtea ori drumul ăsta.

Dacă o să vină și el, pot fi siguri că o să dea greș.

Nu ne strica cheful, Holder.

Hai.

Nu fă pe prostu'.

Abia scăpase de o pedeapsă...

Ce dacă ! Parcă asta-i pedeapsă, să-ți taie porția de vin !

„Fiindcă umblase prin biserică în timpul slujbei..."

Dar de ce-o făcuse de fapt ?

N-avea pace. Îl apucase o neliniște.

Hai cu noi, Holder, să vezi ce o să ne distrăm.

Încearcă să-l convingă, cedează ; sînt doar prietenii lui.

Se furișează degrabă afară, în cîmp, un timp aleargă aplecați, pînă ce li se taie răsuflarea, apoi se îndreaptă și o pornesc pe drum, încep să cînte în gura mare, de fapt să răcnească, de bucurie că au scăpat din strînsoare, iar Fink care, din naivitate, pare uneori îndrăzneț, rostește cu glas tare ceea ce gîndesc cu toții : Numai de nu ne-am mai întoarce la seminar.

Ar fi ceva, spune Bilfinger.

La han a fost destul de plictisitor. Vinul era într-adevăr mai bun, dar de fete, nici urmă ; doar o negustoreasă zbîrcită la o masă, gata-gata să adoarmă. Cîțiva țărani care își vedeau de treburile lor fără să-i bage în seamă pe băieți.

Acum beau pînă mă amețesc. Așa spusese unul din ei, își amintea exact, căci ieșirea aceasta exprima limpede situația lor jalnică. Băuseră mult, rîdeau tare și fără motiv, vorbeau numai ca să vorbească, se împăunau în fața oamenilor care îi priveau cu indiferență : trei elevi fugiți de la seminar. La sfîrșit, Bilfinger a insistat să plătească el totul, pentru el nu conta, tatăl său era un om darnic, iar ideea fusese a lui.

Nu ți-a plăcut ? îl întreabă pe drumul de întoarcere. Că nici tu nu zici nimic, Fritz, niciodată.

Nu, le răspunde el, nu pot. Așa mi-e firea.

S-au liniștit, respiră adînc, observă că nu se prea țin bine pe picioare, se iau de braț, formînd un fel de falange, înaintează aplecați înainte împotriva vîntului, dar mai ales a spaimei care, pe măsură ce se apropie de mănăstire, devine tot mai apăsătoare. Numai de n-ar fi uitat Denkler să deschidă fereastra. Pînă acum s-a ținut întotdeauna de cuvînt.

Încearcă astfel să se îmbărbăteze. El însă se lasă purtat de ei, teama s-a transformat în indiferență, atît e de sigur că seara aceasta se va termina prost.

Hai, Fritz, nu fi speriat.

Se văd deja ferestrele de la atelier.

Ăia mai lucrează încă.

Într-un sfert de oră fac turul prin dormitoare.

Avem timp destul.

Acum trebuie s-o luăm iar peste cîmp. Bilfinger pornește înainte. Fugarii își croiseră o adevărată potecă. Ajunși în curte, se adăpostesc în umbra zidurilor, dar unul din cîini începe să hămăie și îi trezește pe ceilalți.

Asta ne mai lipsea.

Apoi trebuie s-o ia de-a curmezișul prin livadă, pe sub coroana întunecată a ulmului ; și iată-l pe Bilfinger ajuns deja la fereastră.

El însă se aștepta s-o găsească închisă. Ăsta-i norocul meu, șoptește, v-am spus doar.

Fink observă primul felinarul care le face semne, chemîndu-i înspre ușa clădirii : Dumnezeule mare, ăsta-i bătrînu', ne-a așteptat acolo.

Bilfinger strigă : Hai să ne cărăm.

E uimit de liniștea care l-a cuprins dintr-o dată. N-are nici un rost.

Pornesc unul după altul spre ușă, ultimul vine el. (Cunoaștem toți, din propria noastră copilărie, drumurile acestea ale spaimei și căinței, le retrăim mai tîrziu în amintiri și în vise, lumea adulților ridicîndu-se amenințătoare în față, ca un val de autoritate nerostită. Nu mi-e greu să merg alături de el, să-l simt paralizat de frică, lăsîndu-se în voia forței care îl pîndește, fără a mai ști de prezența camarazilor : acolo, în față, te așteaptă el, cel care împarte lovituri și pedepse după bunul

său plac. Într-o astfel de stare ți se fixează imagini; se detașează amănunte, căpătînd o semnificație absurdă dar de neșters: de pildă, sesizează încadramentul de piatră al ușii cu îmbinările sale asimetrice, așa cum le scoate în evidență lumina felinarului.)

Ia te uită, Bilfinger! Mă așteptam.

Ca și cum prelatul n-ar fi știut totul dinainte, ca și cum numele dezertorilor nu i-ar fi fost comunicat de mult de trepădușii săi. Dar pentru el contează efectul, adoră astfel de scene.

Veniți mai aproape, domnilor interni. Că în rest aveți mereu ceva de spus. Așa, băieți. A așezat felinarul pe un piedestal de piatră, și-a dus mîinile la spate, ascunzînd în ele bățul. Pe care ei îl cunosc prea bine. Cu care știe să lovească precis, pe care îl folosește deseori ca instrument al furiei sale calculate și totodată voluptuoase.

Fiecare din ei încearcă să dispară în spatele celuilalt, să devină umbra celuilalt. Bilfinger își ia inima în dinți, face primul cîțiva pași înainte, se postează în fața prelatului, desigur fără să rostească un cuvînt, căci știe, orice cuvînt, chiar și cea mai umilă scuză, n-ar face decît să prelungească nelipsita tiradă.

Fink și Hölderlin, ce-i cu voi? Fink trece alături de Bilfinger care, la rîndul său, începe să-l caute discret cu mîna pe Hölderlin, îi prinde brațul și îl trage cu blîndețe spre el.

Grozavi mai sînteți, grozavi, ce să zic. Dar și vicleni. Proști nu sînteți, dar ascunși. Vă mănîncă între picioare și ieșiți din găuri ca șobolanii, vă e gîndul numai la fete, dar nu îndrăzniți, vă ajunge dacă dați pe ascuns din coadă — o, cît de bine vă mai știu! Însă dragilor de părinți, în măsura în care îi mai ai, le povestești cît ești de harnic, de nobil, cum îți vezi de treabă, cum n-ai decît gînduri cinstite și nu te faci vinovat decît, cel mult, fără voie. Vă cunosc eu, fățarnicilor, copii de bani gata, — nu-i așa, Bilfinger, ce zici?

Bilfinger nu are nici o părere. Privește fix pe lîngă prelat înspre vizeta din ușă.

Nimic, nici un cuvînt? Și tu, Fink, tot nimic, nici un regret? Așteptați, băiețași, că vă pun eu la muncă. Vă învăț eu minte. Să vedeți ce-o să-l mai recitați pe Ovidiu.

Vă promit asta. Ce zici, Hölderlin? Te-au luat pe sus cîinii ăștia doi, nu-i așa? Ce e, ți-a pierit glasul?

Ar fi trebuit să rămînă mut ca și ceilalți doi, el însă caută o explicație care să-l scoată în afara scenei — fără violență, fără ofensă, fără sancțiuni. A fost, spune el, vorba de o nechibzuință. Bilfinger îl strînge de braț. Nu spune nimic.

Desigur că nu vor mai repeta isprava.

Avu parte de tot sarcasmul lui Erbe drept răspuns: Nu va repeta isprava, zice neisprăvitul ăsta. Nu, n-o va repeta. Ca și cum n-ar fi repetat-o îndeajuns. O șterge pe fereastră și, iute, sub fusta primei fete. Vezi să nu-ți ard una.

Îi „poftește" în casă, se oprește în pragul ușii, așa încît sînt nevoiți să treacă pe lîngă el, ghemuindu-se fără voie, spre marea lui bucurie, așteptînd primele lovituri.

Stați! strigă el. Nici un pas mai departe! Mi-ajunge lumina. Îi ține sub flăcăruia pîlpîindă a felinarului. Hai, Bilfinger, ridică-ți vestonul, pantalonii jos, căci dacă e să fie, atunci cu dosul despuiat. Sau ești de părere că am putea să încercăm altceva? Nu zici nimic, mi-am închipuit eu. Zece lovituri ți se par acceptabile sau mai bine cincisprezece? Iar nu spui nimic. Deci, cincisprezece. Ce zici?

Bilfinger, care pînă în acest moment îl ținuse pe Hölderlin de braț, i-a dat drumul, și-a dat jos pantalonii, așa cum i se ordonase, iar apoi și-a ridicat rasa peste șolduri, s-a aplecat și i-a întors preotului dosul, primind cele cincisprezece lovituri fără să crîcnească; fiecare lovitură lăsa cîte o dîră umflată. Paisprezece lovituri, cu una mai puțin, i-au fost administrate lui Fink. Hölderlin își desfăcuse deja pantalonii, își ridicase deja vestonul, preceptorul însă puse bățul jos, rînji, voia, zise el, să-l cruțe pe internul Hölderlin din cauza sănătății sale șubrede, în schimb să-i relateze mamei cu lux de amănunte fapta sa rușinoasă. Ceea ce, cum prea bine știa Erbe, era o pedeapsă mult mai dureroasă pentru băiatul care voia să-și știe mama pusă la adăpost de toate. De aceea, prelatul se aștepta la o ripostă. Dar aceasta nu veni. Höl-

derlin se holba la el ca și cum ar fi amuțit dintr-o prea mare sperietură, iar după un timp lăsă capul în jos.

Îți convine deci, zise Erbe.

Apoi le-a dat drumul băieților ; aceștia își ridicară pantalonii, se înclinară și se depărtară în vîrful picioarelor.

Ai înnebunit, spuse Bilfinger, ăsta o să-i povestească maică-ti ce-i mai rău, numai minciuni.

Știu, răspunse el.

De ce n-ai zis nimic, întrebă Fink.

Nu știu, spuse el, zău, nu știu. Parcă nu eram în toate mințile.

Am observat, spuse Bilfinger.

5

Maulbronn

Inventez personaje care au existat. Scriu scenariul la un film cu costume de epocă. M-am familiarizat de mult cu el. După ce i-am citit scrisorile și poeziile, proiectez sentimentele mele asupra acțiunilor sale. Faptele au fost stabilite : La 18 octombrie 1786, promoția sa intră la seminarul de la Maulbronn. Aș putea să enumăr numele colegilor săi de promoție, aș putea să povestesc despre ceea ce sperau — și despre ceea ce au devenit (cei mai mulți, preoți de țară înăcriți). Cercetătorii au lucrat sîrguincios ; scena este bine iluminată. Iar dacă aș avea chef, aș putea să pun în mișcare o trupă de figuranți și să orînduiesc totul în tablouri vivante : procesiunile cu ocazia diferitelor ceremonii, rîndurile în care erau așezați cînd soseau vizite înalte. Decorul mai există încă : Denkendorf și Maulbronn. Firește, ar mai fi necesare unele retușuri, la cîte o fereastră nouă sau la o ușă modernizată, la cîte o antenă de televizor prea evidentă, și ar fi greu să se filmeze cu sunetul în direct, căci se aud tot timpul mașinile, iar din cînd în cînd se rostogolește pe deasupra vechilor clădiri bubuitul unui avion cu reacție ; însă în rarele momente de liniște, cînd se întrerupe fluxul circulației de pe șoseaua din apropiere, cînd nu

trece nici un avion, se aud păsărelele cîntînd, apa susurînd în fîntînă și undeva, departe, cineva strigînd. Lumea pe care el o auzea era alta. Mai liniștită, cu alte zgomote de fond.

Știu că peste două săptămîni o va cunoaște pe Louise Nast, prima sa iubire. Am citit scrisorile pe care și le-au scris, iar Louise a fost descrisă în nenumărate feluri. De ce mi-ar fi deci teamă de această poveste ? De atîtea ori am încercat să-l găsesc. Aș vrea să-l pot manevra ca pe celelalte personaje, pe cele inventate. Nu sînt în stare, nu mă cred în stare de așa ceva. Îmi opune ceea ce a scris. Cîteodată îl visez. Dar așa cum aș visa pe cineva interpretat de altcineva. Iar cînd mă trezesc și mă gîndesc la el, mă irită intimitatea mea cu o copie mișcătoare. Citesc într-o biografie : „Se așeză și spuse", mă întreb de ce biograful îl pune pe tînărul care a murit de mult să se așeze atunci cînd rostește, din dorința aceluiași biograf, următoarele cuvinte : „Poimîine, dragă Constanze, plecăm la Salzburg". Evident că biograful și-a instalat o scenă pe care personajele sale se comportă ca într-o piesă. Îmi vine în minte că pe scaunele de pe vremea aceea trebuia să te ții foarte drept ; îmi vine în minte acest amănunt, dar mai tîrziu, cînd îl pun și eu să șadă, n-o să mă mai gîndesc la asta, iar el va ședea așa ca mine acum. Gîndurile acestea parcă mi-l apropie mai mult. E 28 iulie 1975, iar eu scriu despre 18 octombrie 1786. Sînt în camera mea de lucru, ușa spre grădină e deschisă, pe masă se află cîteva fotografii de la Maulbronn. Îmi amintesc de călătoriile mele într-acolo. Prima oară am fost la Maulbronn la paisprezece sau cincisprezece ani într-o excursie cu școala. Tocmai citisem povestirea lui Hesse „Sub tăvălug" și eram atît de transportat de cele citite încît, în mintea mea, povestirea prindea viață, ba ajunsesem chiar să sper că profesorul și colegii ar putea să vadă ceea ce văd eu : pe Hans Giebenrath cel plăpînd, mistuit de furia aceea năvalnică de-a învăța, stînd singur cu o carte în mînă sub bolțile mănăstirii, iar apoi, ca într-un tablou, în capela cu fîntînă. Se interpune între Hölderlin și mine, declanșează cu totul alte amintiri.

N-ar fi mai înțelept să scriu un jurnal? Notițe despre preocupările mele de zi cu zi legate de Hölderlin? Adăugînd și celelalte întîmplări ale zilei? În timp ce citesc poeziile către Stella și scrisorile adresate Louisei, îmi amintesc de discuția cu un prieten despre evenimentele din Portugalia, despre generalii aflați la putere, îmi amintesc, cu totul nemotivat, de cartea pe care am citit-o ieri, despre Zelda, soția cea extravagantă a lui Scott Fitzgerald, acea frumusețe sudică ce devenise idolul anilor douăzeci, *the flapper*; un amestec ciudat de informații diferite, de emoții tulburi. Și scriind apoi despre el, în timpul lui, oare nu ignor tocmai această multitudine de trăiri care a trecut odată cu el? De pildă, că stătea de vorbă cu unul din colegii săi despre tatăl acestuia care căzuse în dizgrația ducelui, că cei doi băieți pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, îl trimit la dracu' pe duce, dar amuțesc cînd aud pași apropiindu-se pe coridor; sau că îi vine în minte un vers al lui Klopstock, că își amintește de camera sa din Nürtingen în timp ce se îndreaptă spre dormitoare și de unul din obiceiurile mamei: de cîte ori trecea pragul camerei lui împingea umărul drept în afară, ca și cum s-ar fi temut să întîmpine o rezistență.

Încerc să pătrund în această realitate apusă.

Băieții dresați de Erbe, exersați în ale robotei și în umilință prefăcută, speraseră că Maulbronnul va însemna o schimbare, visau la mai multă libertate, la dascăli mai înțelegători și la un prelat tolerant. Viitorul prieten al lui Hölderlin, Magenau, care intrase la seminar cu doi ani mai devreme, vorbește în amintirile sale de „temerile" surde cu care părinții își însoțiseră odraslele într-acolo. (Probabil că mama venise cu el și la Maulbronn, așa cum făcuse la Denkendorf. Firește că și el era mai sigur de sine, evita să se ațină în apropierea ei, preferînd tovărășia prietenilor. Bătrînii sînt mai speriați decît noi. Și nu se mai sinchisea dacă mama se întreținea ocazional cu prelatul sau cu unul din profesori. Trebuiau puse la punct unele detalii. Dar lui nu aveau nimic să-i reproșeze. În promoția sa fusese, ca de obicei, al șaselea și așa avea să rămînă și la Maulbronn. S-ar putea să-i fi spus mamei: Nu te speria de toți ăștia care-și dau aere! Dar

grija ei, mai puternică decît toate spaimele, era să-i netezească lui calea. Să-ți fie ție bine, Fritz.)

Timp de un an, prelatul lui Magenau fusese „bătrînul somnorilă“ Schmidlin, care „era deja destul de bătrîn, și mult prea liberal“ pentru niște capete tinere înfierbîntate. Escapadele nocturne se țineau lanț. „Localnicii erau obișnuiți încă de mult să le ofere studenților fel de fel de înlesniri. Banii acestora din urmă înlăturînd toate obstacolele.“ Iar chefurile întrecuseră orice măsură. Magenau scrie acestea cu un deceniu mai tîrziu, privind înapoi de pe poziția celui pus de-acum să vegheze asupra virtuții, alungînd din minte provocările, poftele și nesăbuințele tinereții.

Schmidlin, cel impasibil, muri în cele din urmă, iar urmașul lui a fost Weinland, omul ducelui. Dealtfel se pare că în primele luni a făcut într-adevăr ordine, i-a pedepsit pe răufăcători, a întrerupt legăturile dintre sat și mănăstire întreținute cu banii părinților, a limitat consumul de vin, dar rezistența tinerilor nesăbuiți cît și neglijența profesorilor Maier și Hiller care serviseră deja sub Schmidlin au fost mai puternice.

La Maulbronn, imaginea sa se precizează. Nu mai este copilul respectuos, aproape fără glas, care mereu se refugiază în umbra preaputernicei familii, ocrotit, în aparență intangibil, ci devine adolescentul care acționează pentru prima oară pe cont propriu, cucerește plin de mîndrie teritorii necunoscute, dar care, pe neașteptate, bate apoi în retragere.

Iată ce s-ar putea povesti. Îi scrie mamei : „Părul meu e din nou în ordine. Îl port iarăși rulat. Și de ce oare ? De dragul Dumneavoastră !“ Într-adevăr, frizura e îngrijită ; încadrată de ruloul ce urcă spre tîmple, fața-i și mai delicată. Probabil că așa îl plăcea și mama, copilăros, dar atît de așezat. Și el, la rîndul său, ar dori să rămînă așa. Se conformează imaginii pe care ea și-o face despre el, se conformează din afecțiune, probabil că și din comoditate, desigur că nu din interes.

Abia sosise de două săptămîni la Maulbronn, că totul s-a schimbat. Băieții erau obișnuiți să ia în stăpînire noile locuri. În privința profesorilor trebuiau să se adapteze.

Programul zilnic se asemuia cu cel din Denkendorf. Doar că totul se petrecea pe „o treaptă superioară“, erau tratați oarecum mai mult ca adulți, existau mai multe posibilități de evadare — iar ei știau să le exploateze din plin. Libertatea condamnată retrospectiv de Magenau însemna pentru cei în cauză un adevărat balsam. S-au stabilit legături cu satul, de fapt, au fost reîmprospătate, căci localnicii erau dornici de-a întreține relații cu internii, „tinerii domni“, iar fetele nu se sfiau să cocheteze cu ei. Cîte o istorioară de amor era permisă, firește între anumite limite și sub privirile atente dar și lacome ale mamei. Căci lucrurile ar putea merge mai departe, și să devii nevastă de pastor — trebuie să știi s-aștepți ! — era pentru zglobiile fete de la țară o perspectivă cît se poate de atrăgătoare.

Fără îndoială că și el face parte din grup, e mai timid poate decît prietenii săi, dar se comportă așa cum se cade în societate ; să fii introdus în familiile cu care propria familie este întrucîtva înrudită sau măcar cunoscută, să te întîlnești cu „tinerii“, să aduci omagii conform ritualului stabilit unei verișoare drăguțe sau chiar să-i faci curte, desigur, fără să exagerezi. Nici unul din ei nu merge prea departe, vegheați fiind de adulți vigilenți. Uneori izbucnesc, cum e și firesc, scandaluri ce pot fi mușamalizate cu abilitate, se nasc intrigi ce sfîrșesc cu o supărare generală, dar și cîte o dragoste profundă, aducînd cu sine luni de disperare.

Își va fi cîștigat de la bun început o oarecare experiență, căci amicii săi Bilfinger și Fink n-au pierdut nici o ocazie de-a fugi din mănăstire și de a-și încerca galanteriile în sat. Curînd însă frumusețile satului nu-l mai interesau. Se îndrăgosti de Louise Nast, mezina administratorului moșiei mănăstirești Johann Conrad Nast. Nu ni s-a transmis cum a început această poveste. Dar începuturile se pot povesti.

Mă întreb ce a văzut el la mănăstire cînd a sosit acolo cu mama sa. Din cauza firii sale emotive, cu două zile înainte de plecare, pe cînd se mai afla încă la Nürtingen, îl apucaseră crampele, iar bunica Heyn îl tratase cu mușețel și bromură. El însă nu contenea să le asigure : de Maulbronn nu se teme defel, chiar se bucură. În plus,

călătoria spre Maulbronn cu trăsura pe care o închiriaseră probabil împreună cu Bilfinger a fost lungă și anevoioasă ; trecură peste cîmpii spre Möhringen, de acolo spre Leonberg și Markgröningen, unde îi aștepta mătușa Volmar, care în afară de must fierbinte le servise și ultimele noutăți ; prin Vaihingen sosiră în sfîrșit la Maulbronn. Sare jos din trăsură, o ajută pe mama să coboare și ea ; Bilfinger, însoțit de tatăl său cel zgomotos și sigur de sine, îi măsoară dintr-o singură privire pe toți cei adunați în curte, în timp ce Hölderlin, temîndu-se de saluturile prea entuziaste ale unora, se ține deoparte, la umbra copacilor, privind cum se formează grupurile, cum părinții se adună laolaltă, cum băieții, de cele mai multe ori în doi, se îndepărtează pe furiș și sînt chemați înapoi de ajutoare zeloase, aude printre altele că în casa aceea impunătoare, vizavi de clauzură locuiește familia lui Naşt, administratorul fermei mănăstirii, un bărbat deosebit, care a făcut ceva avere.

Îmi închipui că lucrul acesta îi produce o impresie deosebită. Într-o astfel de casă am trăit și eu, m-am născut chiar, își spune el, iar primul meu tată a avut aceeași funcție ca și Nast. Mînat de un sentiment copilăresc visează că se află în spatele ferestrelor, într-una din camere, că totul e cum a fost odinioară. Numai că acest odinioară nu are un chip concret, ci înseamnă doar o senzație de bine.

Visezi, spune mama.

Nu visez, dragă Mamma, răspunde el, mă gîndeam doar.

La noua mănăstire ?

Că aici mai există o casă a administratorului, ca și la Lauffen.

Dar și la Denkendorf era una, spune Johanna.

Aşa e, dar nu vi se pare că aceasta seamănă mai mult cu cea din Lauffen ?

Cu cea din Lauffen ? Îl privește stupefiată. Cum de te-ai gîndit la asta ? Nici nu cred că ți-o poți aminti prea bine. Măsoară clădirea din priviri : Nu pot fi comparate, deloc.

Chiar deloc, Mamma ?

Ai putea să găsești o oarecare asemănare dacă te uiți cu atenție. Dar la Lauffen nu era așa.

Cu toate acestea, pentru el era lucru hotărît. Își puse în gînd să devină oaspete al acelei case care îi amintea în chip atît de straniu de un trecut îndepărtat.

Apoi fu prins în vîltoarea evenimentelor, totul era nou ; repartizarea camerelor, vizitarea mănăstirii, iar după plecarea părinților, prima cină la care s-au întîlnit, întîmpinați sărbătorește de profesori. Weinland le-a ținut prima prelegere. Erau neliniștiți, dar sentimentul era plăcut, căci multe lucruri le erau cunoscute ; se așezaseră în aceeași ordine ca la Denkendorf. Renz vizavi, Bilfinger la dreapta, Fink la stînga sa.

De cîte ori trecea pe lîngă casa administratorului o contempla cu nostalgie. (E periculos să scriu o astfel de propoziție. Reconstitui astfel o stare psihică, despre care nu există nici o dovadă scrisă. Cum îi citesc mereu poeziile din acea vreme, mai ales cele către Stella, adică Louise — „Cînd tăcut și singur, de tine părăsit / În vale mă plimb" — am mereu în minte unghiul său de vedere : plăcerea aceasta de-a face din distanța închipuită o apropiere. Iar în acest fel aș putea argumenta în continuare. Dar să fie neapărat necesar ? Nu e de la sine înțeles că unui adolescent, care trăiește de mai bine de doi ani în internat, i se face dor de casă ? Într-o casă asemănătoare și-a petrecut copilăria fericită. Acești primi ani, despre care știe atît de puțin, devin tot mai luminoși.)

Nu mai e vară. Probabil că în aceste ultime zile ale lui octombrie, băieții tremură deja de frig. Cu atît mai mult îi invidiază pe cei ce au o cameră caldă, de care și ei se bucură din plin ori de cîte ori fac o vizită în sat, și fug deseori într-acolo. Hölderlin — și nu trebuie să uităm acest lucru pentru ca imaginația noastră să nu greșească — n-a împlinit încă șaptesprezece ani. Louise are cu doi ani mai mult decît el. Oare cînd a văzut-o întîia oară ? În treacăt, probabil că din ziua sosirii. Căci la ceremonia de primire a promoției, Louise trebuie să fi asistat împreună cu surorile ei și cu părinții, stînd în fața casei, măsurîndu-i din ochi pe noii veniți. Să-și fi aruncat oare

încă de pe atunci priviri, să-i fi sărit în ochi „mersul ei mîndru“? Probabil că a remarcat-o destul de curînd. Trăncăneala prietenilor, lăudăroșenia lor, zvonurile despre povești de amor și permanenta siguranță de sine a lui Bilfinger, care îl indispunea, neîndrăznind să se măsoare în nici un fel cu el, îl pregătiseră pentru „marea dragoste“. Sînt sigur : o idealiza încă dinainte de a-i fi vorbit și e posibil ca în sinea lui s-o fi numit Stella, înainte să-i fi știut adevăratul nume. Din scrisorile și din poeziile sale reiese că sentimentele sale, în permanentă și tot mai exaltată căutare de cuvinte, nu erau lipsite de teama că totul ar putea trece prea repede.

Îi plăcuse. Dorea să o întîlnească. O visa. Scria poezii ce-i continuau visele. Nast însă își păzea fetele de internii seminarului. Trebuia, pentru a ajunge la Louise, să găsească un ajutor, să aștepte clipa prielnică.

Eforul din Maulbronn îi scrisese tatălui lui Hermann Hesse, după fuga acestuia din internat și reîntoarcerea acolo : „...ieri s-a deliberat în consiliul profesoral în legătură cu sancționarea fiului dumneavoastră, iar mie îmi revine sarcina de-a vă aduce la cunoștință hotărîrea luată. Am fost cu toții de acord că abaterea lui Hermann nu trebuie privită ca o fugă premeditată, cu un scop anume, și nici ca o expresie a neastîmpărului sau încăpățînării sale, ci că marea emoție și tulburare psihică, care au stat la baza acțiunii sale, trebuiesc privite ca circumstanțe atenuante. De aceea s-a hotărît pedeapsa cu carcera de 8 ore, pe care Hermann o va ispăși în zori între 12½ și 8½.“

Sancțiunile de felul acesta îi erau cunoscute lui Hölderlin ca și lui Hesse : de la interzicerea vinului (sau mai tîrziu a cafelei), de la post negru pînă la lucrări scrise deosebit de dificile și carceră. De aceasta din urmă se temeau cu toții. Bunăvoința profesorilor lui Hesse avea un motiv bine întemeiat. Părinții lui Hesse își puseseră mari speranțe în atmosfera severă de la Maulbronn pentru a-l cuminți pe neliniștitul lor fiu, dar profesorii erau hotărîți să scape de băiat : „De asemenea s-a convenit în unanimitate că menținerea lui Hermann la seminar... nu este defel recomandabilă.“ Hölderlin însă știa prea bine că mama sa n-ar fi acceptat cu nici un chip o asemenea

situaţie. De aceea n-a suflat un cuvînt despre intenţiile sale de-a renunţa la cariera de preot după seminar şi institut. Grija mamei îl va ţine mereu în frîu.

Nu făcu nimănui confesiuni. Deşi avea nevoie de un confident, însă de unul de care putea să uite de îndată ce stabilise legătura. Pentru aceasta, în Suabia, există întotdeauna neamurile. Familiile acestea întinse au pretutindeni puncte de sprijin, mătuşi şi unchi, veri şi verişoare, ba chiar şi fini. Unul din pedagogii de la Maulbronn era o rudă îndepărtată a familiei ; pe fiul său — îl văd ca pe o ființă morocănoasă şi cocîrjată, cutreierînd neîncetat mănăstirea, chinuindu-se sub amenințarea continuă a tatălui, căruia i-a intrat în sînge să fie vigilent, căruia profesia de pedagog i se potriveşte în mod deosebit, servindu-i fără să crîcnească pe profesori, interni şi repetitori, deschizînd cu multe plecăciuni poarta mănăstirii, veghind ca elevii să sosească la ora cuvenită la cursuri sau să se dedice studiului, amuşinînd fumul interzis al tutunului, îngheţînd cu un zîmbet pe buze ziua întreagă, răzbunîndu-se în schimb pe slugile de la bucătărie, de la tîmplărie, pe argaţii şi servitoarele consilierului Nast şi mai ales acasă, pe nevasta şi copiii care n-au de ce rîde, care trebuie să slugărească pentru pedagog, să-l servească — pe fiul acesta, al cărui nume nu ne-a fost transmis, îl convinge Hölderlin să-i fie mesager.

Aşa cum îl ştiu eu, mă surprinde că îndrăzneşte s-o facă. Obişnuia să se amuze ascultînd glumele şi povestirile aventuroase ale prietenilor săi, dar el însuşi se ţinea deoparte. Pe Louise dorise probabil s-o cunoască cu orice preţ, de aceea apelase la băiatul străin să-i fie mesager.

Te duci deseori la Nast, nu-i aşa ?

...

Poţi să-i transmiţi ceva tinerei domnişoare ?

...

Dar în aşa fel încît să nu bată la ochi.

...

Am încredere în tine.

...

Iar băiatul se întoarce : Am vorbit cu domnişoara.

Mai întîi n-a vrut. Dar puteți veni. Azi la prînz. După filozofie. În grădina noastră.

Toate acestea sînt inventate. Mereu vorbește doar unul. Tăcerea celuilalt mă ajută să inventez. Dar este adevărat că băiatul a propus grădina tatălui său. Probabil că avea o poziție favorabilă, la adăpost de privirile profesorilor sau ale lui Nast.

Sînt frumoase astfel de preparative. Prin minte îi treceau deja versuri pentru Stella : „Atunci privirea am ridicat, temător să văd de ochii ei / Doar mie îmi zîmbesc —"

Pentru el Stella este unică. Cînd își amintește de Cidli sau Laura — ele sînt literatură, se ascund în spatele propozițiilor ; Stella, în schimb, își află o corespondență în realitate. Pe ea o iubește. Deși sentimentele și gîndurile pe care i le înșiră în poezii nu au prea mult de a face cu realitatea — autorul lor încearcă melancolia, caută solitudinea, se teme de despărțire. Scrie toate acestea doar fiindcă așa îl inspiră modelele poetice ? Presentimentele să fie oare mai puternice decît speranțele ? Se cunoaște el mai bine decît îmi închipui eu, cel care îl observ de la o apreciabilă distanță în timp.

Atît de la el cît și de la ea nu s-a păstrat din această perioadă decît o singură scrisoare. Și o singură propoziție dintr-o altă scrisoare a Louisei, care mai există numai fiindcă, aflîndu-se deja la Tübingen și recitind-o, el a notat-o, această primă solie, cea mai emoționantă, ca toate începuturile ce nu refuză, ci dăruiesc : „Inima mea Vă aparține !" În toate celelalte scrisori se tutuiesc, aici i se mai adresează cu „Dumneavoastră". S-ar putea deci să fi fost scrisă înaintea primului randevu, iar solul, cel care a mijlocit întîlnirea, să fi dus și scrisorile, lucru periculos, firește, căci nu trebuia să se afle nimic. Oare unde își citea ea mesajele ? Și unde le ținea el pe ale lui ?

Mai sîntem oare în stare să înțelegem farmecul unor astfel de tăinuiri ? Cît trebuie să fi fost de stingheriți la început. Negăsind cuvinte. Ori au trecut vorbind peste început, sporovăind, spunînd fleacuri, numai pentru a se auzi ? Ceea ce e sigur e că se așteptaseră, se pregătiseră unul pentru celălalt și se găsiseră destul de repede. Louise va fi simțit deja după primele întîlniri cum el își tulbura

iubirea cu temeri și îndoieli. Dar bucuria descoperirii celuilalt e încă mai puternică. A găsit pentru întîia oară o ființă care se lasă idealizată, acceptă o limbă în care se cuprinde ceea ce el nu îndrăznește să rostească : teama aceasta de-a te apropia prea mult și de-a fi nevoit să suporți apropierea în continuare.

Ne vedem mîine, Fritz ?

Nu se poate, trebuie să termin poezia în cinstea ducesei. Nu va fi posibil, toată săptămîna, din cauza înaltei vizite.

Voi, la mănăstire, cam exagerați.

Pentru efor e foarte important.

Dar și pentru tine.

E cu totul altceva.

Și eu ?

Curînd, Louise.

Datorită vărului Louisei, Immanuel Nast, pot de la un moment dat să se vadă fără mari opreliști.

Iar în Immanuel Hölderlin va afla primul pieten „adevărat" așa cum în Louise a găsit prima dragoste. Dealtfel în prietenie, acum și în toate cele ce vor urma, va fi incomparabil mai sincer și mai sigur de sentimentele sale.

Pentru început însă, Immanuel n-a fost implicat în povestea lui cu Louise ; Hölderlin nu i s-a destăinuit decît atunci cînd familia Nast fusese deja pusă la curent, privind cu ochi buni relația ce se înfiripa între fiica lor și vlăstarul unei respectabile familii din Nürtingen. Așa se face că Immanuel a fost fără știrea sa mijlocitor.

Aceasta ar fi însă o poveste aparte. Avem în față un interval de timp, cu început și sfîrșit. Apoi mai există și un fundal de epocă, aluzii la evenimentele politice, există ceea ce azi numim diferențele sociale.

Recunosc că sînt părtinitor, că țin cu Immanuel, ceea ce nu înseamnă, desigur, că aș fi împotriva lui Hölderlin, dar îl privesc cu neîncredere și mă supără unele apucături ușuratice.

Immanuel, cu un an mai mare decît Hölderlin, era nepotul administratorului mănăstirii, aparținînd însă ramurii sărace a familiei fiind, așadar, „împiedicat să urmeze școli înalte", deși era deosebit de înzestrat pentru aceasta, in-

teligent, sensibil, un cititor pasionat și critic. Pe vremea aceea era copist la primăria din Leonberg. Pus în postura unui executant, a celui care stă în umbră, primind ordine, de cele mai multe ori umilit numai și numai de situația în care se află.

În 1787, de Anul Nou i-a făcut o vizită unchiului său din Maulbronn, unde era îndrăgit, dar tratat cu acea condescendență care îi face pe cei bogați de-a dreptul nesuferiți în relațiile cu rudele mai sărace.

Am putea presupune că Immanuel a fost cel care l-a introdus pe Hölderlin în casa familiei Nast. Fără a avea habar de legăturile dintre Hölderlin și Louise.

Acesta e Friedrich Hölderlin din Nürtingen.

Domnul Hölderlin ne este bine cunoscut.

Noi doi ne-am împrietenit.

Ne bucură aceasta, Immanuel, pentru tine.

Acest „pentru tine" pus la urmă înseamnă o nouă umilință.

Convorbirile de felul acesta sînt inventate. Dar aici nu e vorba de ficțiune care vrea să dea culoare personajelor, ci de ficțiune care reține prin uzanțe verbale tradiționalele moduri de comportament.

Poate că Nast auzise de încercările poetice ale lui Hölderlin, căci în ultima vreme acesta obișnuia să-și trimită poeziile unor persoane apropiate ; își făcuse astfel prieteni, admiratori, printre care se număra Franz Karl Hiemer, cel care avea să-i facă mai tîrziu portretul. Tot atunci îi trimise un pachet de poezii și lui Schubart, poetul întemnițat în fortăreața de pe Asperg.

Mi-l imaginez pe Immanuel, care tocmai sosise din Leonberg, plimbîndu-se pe sub bolțile mănăstirii sau prin grădină ; scrutîndu-i pe noii interni, salutînd pe unul sau altul din ei, întrebîndu-l pe unul din ei de Hölderlin. Cel întrebat îi arată un băiat care se plimbă de unul singur, cu mîinile la spate ; tabloul acesta îl tulbură pe Immanuel. Așa trebuie să fie un tînăr poet ! (Poate că și mătușa i-a atras atenția asupra lui Hölderlin : Dacă tot cauți societatea elevilor interni, atunci ia-te după Fritz Hölderlin, care-i un băiat drăguț, bine crescut.) Figura acestuia nu l-a impresionat doar pe Nast. Se vorbește deseori despre frumusețea lui Hölderlin. Chiar și colegi-

lor li se părea, atunci cînd îl vedeau umblînd de colo-colo, „că Apollo ar fi pășit în sală".

Nast n-a cutezat poate să se adreseze de la bun început celui cufundat pe gînduri și de aceea s-a mulțumit să-și imagineze cum ar fi dacă s-ar împrieteni cu el. Dar pînă la urmă el a fost cel care l-a scos pe Hölderlin din izolarea sa (Louise era în aceasttă privință neputincioasă), dîndu-i sentimentul de-a fi, pentru prima oară, admirat și înțeles. De-a avea un egal alături.

Se îndreaptă spre Hölderlin, face cîțiva pași alături de el, se prezintă, și îl vede pe Hölderlin tresărind la auzul numelui său.

Să fie o rudă a consilierului Nast.

E unchiul meu.

Și de unde a apărut așa dintr-o dată ?

Lucrez aici în apropiere, sînt copist la primăria din Leonberg. Spune aceasta încet, rușinîndu-se iarăși de originea sa.

Hölderlin nu răspunde în nici un fel.

Ceea ce îl face pe Immanuel să adauge îndîrjit : Sînt ruda săracă a familiei.

La care Hölderlin, în mod surprinzător, îl ia de braț : Am putea să devenim prieteni.

În această prietenie Nast nu a fost nici un moment cel sărac, inferior. Era întru totul pe măsura lui Hölderlin, ba i-o luase chiar înainte în privința experienței de viață și a judecății, iar ca cititor pasionat îi sugerase internului că, în afară de antici, ar trebui să se dedice și lui Klopstock, Schubart, Schiller. „Hoții" sau „Don Carlos" sînt piese pe care le-au citit împreună. Immanuel a fost de asemenea cel care i-a deschis ușa casei Nast. Pentru Hölderlin e la fel de important ca Louise ; are nevoie de el ca partener de discuții, ca prieten, căci, în sfîrșit, s-a ridicat și pentru el un colț al cortinei ce acoperea lumea. Nu că internii ar fi fost lipsiți de informații ; auziseră de una și alta, dar de cele mai multe ori erau știri despre preaînalta pereche domnitoare, sau ordine ale ducelui, care îi priveau efectiv, îi chinuiau și îi apăsau ; a te revolta împotriva lor era însă prea periculos. Hölderlin știa de ce fusese Schiller nevoit să fugă ; revolta lui împotriva tiraniei intrase deja în legendă, iar în timpul

primei călătorii mai lungi din următorul an, Hölderlin avea să parcurgă cu evlavie cîteva etape ale acestei evadări. Să vorbească deschis despre aceasta nu prea îndrăzneau. Dar zvonurile șoptite circulau prin dormitoare. Povestea despre perfida arestare a lui Schubart de către colonelul Varnbühler și întemnițarea lui la Asperg o știa orice copil. El era eroul pe care nu puteai să-l ajuți, ale cărui cîntece și poezii le cîntai.

Aceștia erau eroii lui Nast. Nu erau și eroii lui Hölderlin. Iar de erau totuși, atunci fără amănunte sordide. Poate că în afara poeziilor lui Schubart — iar „Cavoul princiar" îl va fi ațîțat, îl va fi incitat împotriva asupririi — găsise în reviste descrieri ale renegatului și renumitului. Descrieri retușate, rectificate, compuse pe tonul lingușitor al epocii : „Dealtfel, pentru un spirit viu ca cel al lui Schubart, ultima schimbare reprezintă, desigur, o sarcină dificilă. Dar totodată îi oferă răgazul de-a afla cauzele acesteia în sinea și în afara sa ; iar de este cu adevărat un gînditor și un mare spirit să dea dovada bărbăției și curajului său și să tragă foloase din înțelepciunea consolatoare a lumii... Sperăm și dorim, ba sîntem chiar încredințați că Schubart și ai săi vor avea cu timpul temei să laude bunătatea lui Dumnezeu și măsurile preamilostivului nostru prinț".

Hölderlin trebuie să fi citit ceva de felul acesta sau să fi auzit de la profesorii săi. Cu toate acestea, visa încă de pe atunci la o adevărată dreptate, la o armonie necesară, nutrind speranțe pentru întreaga omenire.

Visa ; dar era obișnuit să nu destăinuiască atare visuri cutezătoare. Și iată că se ivise unul care vorbea deschis, care ardea, vedea altfel, trebuia să vadă altfel decît el. Cînd Immanuel se revolta împotriva luxului etalat de duce, împotriva vînzării de oameni, Hölderlin abia de îndrăznea să-i dea dreptate. Asculta. Își amintea cum, agățat de mîna lui Gok, pășea înspre primăria aflată lîngă gimnaziu, mîndru de puternicul său tată, cum petiționarii se dădeau în lături, cum prea puțini îndrăzneau să i se adreseze preaînaltului domn. Și la Nürtingen existau copiști. Numele lor îi erau necunoscute și nici nu fusese îndemnat de Gok să le rețină. Umbre ajutătoare de pe

margini. Acum însă auzea de suferințele și supărările acelora care se îmbulzeau pe treptele primăriei, de neputința lor în fața țăranilor mai înstăriți, a fețelor bisericești și a curtenilor care le smulgeau, după bunul lor plac, puținul pămînt ce le mai rămăsese ; afla cum erau înșelați, cum ajungeau în posesia posesorilor și se afundau tot mai mult în neputința lor. Cum fetele erau mai mult sau mai puțin vîndute. Cum tinerii fără avuție intrau în solda ducelui. Lumea aceasta rămăsese departe de el, originea sa și grija protectoare a celor din jur îl pusesera la adăpost.

Toate acestea trebuie să le știi, Fritz, fiindcă există și ele, spunea Immanuel.

Și repeta cele spuse ca și cum ar fi vrut să imprime nedreptatea în mintea celui lipsit de apărare.

De Anul Nou au avut cîteva zile libere. Hölderlin nu s-a dus la Nürtingen și nici n-a primit vizita celor de acasă. Immanuel, și el în vacanță, era bine văzut în casa unchiului, deși nu fusese niciodată apreciat în mod deosebit — acum avea ocazia să-l prezinte pe Hölderlin, care îl trata ca pe un egal, crescînd în acest fel în ochii familiei.

Hoinăreau împreună, stăteau în cameră, se tachinau cîteodată cu fetele Nast, în fond însă, locurile le erau indiferente. Vorbeau și iar vorbeau, își făceau destăinuiri, se încredințau de prietenia ce și-o poartă. Cîteodată li se alăturau Hesler și Bilfinger. Discutau aprins despre „Hoții“ lui Schiller, din care Immanuel știa să citeze pasaje întregi, preferînd, firește, rolul lui Karl Moor, justițiarul refugiat în păduri, și nu conteneau să laude geniul lui Schiller.

Nast îl eliberase pe Hölderlin, îl scosese din izolare. Dar cele mai multe dureri ale lui Immanuel pe Hölderlin nu-l atingeau. Experiențele lui Nast nu erau și ale lui. Suferințele existenței de copist nu-l priveau defel.

A doua zi după plecarea lui Immanuel la Leonberg, după ce își jurară prietenie veșnică, Hölderlin se trezi devreme, „la patru în zori“, pentru a-i scrie. Toate scrisorile către Nast vor fi scrise pe același ton. Într-un staccato exaltat, precipitat, ca și cum cel ce scrie n-ar

ține pas cu cuvintele : „Dragul meu ! M-am despărțit de tine cu cugetul liniștit — ce bine m-am simțit, cuprins de nostalgia despărțirii — și mai ales acum cînd mă gîndesc cum ne-am împrietenit din prima clipă — cum ne-am înțeles, apropiați și mulțumiți unul de celălalt, cît sînt de fericit — că n-au fost decît puține zile ; — O scumpul meu, au fost vremuri cînd aș fi dat o mînă pentru un prieten ca tine, chiar dacă ar fi trebuit să merg pînă la Cap pentru a-l întîlni" — întrerup aici, căci, aducînd vorba așa, în trecere, de „Cap", Hölderlin nu face decît să marcheze distanța dintre el și prietenul său. De două ori vorbește în scrisorile sale de „Cap", de două ori îl amintește, netulburat și fără vreo referire specială la realitatea mizeră. Și aceasta în pofida faptului că Schubart, cel admirat, scrisese plin de patimă, riscînd noi opresiuni din partea ducelui, „Cîntecul despre Cap", ce trezise populația Württembergului, ațîțînd-o la revoltă :

„Sculați ! voi frați, fiți tari,
Ziua despărțirii a sosit !
În piept inima-i grea !
Căci peste mări și țări
Porni-vom spre Africa."

Revolta stîrnită de recrutarea și vînzarea bărbaților către o companie olandezo-indiană trebuie să fi ajuns și pînă la Hölderlin, o afacere politică care nu-i lovea decît pe cei neînstăriți, băieți ce nu așteptau moșteniri, soți strîmtorați sperînd într-o soldă bună, aventurieri. Dar despre toate acestea, nici un cuvînt. Într-o singură scrisoare adresată mamei, în care se plînge de condițiile din mănăstire, apare totuși „Cîntecul despre Cap" — dar în chip de parodie : „Căci și acestea sînt griji, nu-i așa, cînd ți-e poftă de o înghițitură de cafea sau măcar de puțină supă bună, și nu găsești nimic nicăieri. Mie însă tot îmi merge bine, dar să-i vedeți pe alții, care mai au de astupat găuri rămase de astă-iarnă, și nu mai au în pungă para chioară — e de rîs cum de supărare nu se mai culcă și umblă jumătate de noapte prin dormitoare de sus în jos, cîntînd :

Sculaţi, voi fraţi, fiţi tari !
Creditorii ni-s aci,
Iar datoriile cresc zi de zi
Tihnă nu-i, liniştea dusu-s-a,
Porni-vom deci spre Africa — (acesta ar fi Capul)

şi aşa o ţin aproape toată noaptea ; încît la sfîrşit ajung să rîdă de ei înşişi, iar apoi se duc la culcare. Fireşte că e o veselie tristă !"

Era elev-intern al unui seminar, avea mentalitatea unui prizonier : înţelegea doar ceea ce îl privea nemijlocit. Realitatea largă înconjurătoare rămînea la marginea preocupărilor sale, ca un decor tulbure. Aşa şi soarta celor recrutaţi pentru Cap. Ducii, strîmtoraţi, se pricepeau să scoată bani din toate. Compania olandezo-indiană avea nevoie de soldaţi pentru Capul Bunei Speranţe, pentru trupele de hărţuială din Africa, iar ducele Württembergului avea destui bărbaţi care acceptau orice, cu condiţia să cîştige un ban. Aşa se face că i-a vîndut. Recrutările începuseră deja la începutul iernii lui 1786. La 28 februarie 1787 a pornit din Ludwigsburg primul batalion, de 898 de oameni, al regimentului destinat Capului Bunei Speranţe. La 2 septembrie al aceluiaşi an a urmat un al doilea. Din temniţa sa, Schubart îi scrisese cu amărăciune unui prieten : „Lunea ce vine va pleca regimentul württemburghez pregătit pentru Capul Bunei Speranţe. Convoiul se va asemăna cu un cortegiu funerar, căci părinţi, soţi, iubiţi, fraţi, prieteni se vor despărţi de fii, soţii, iubite, fraţi, prieteni — probabil pentru totdeauna. Am compus pentru această ocazie cîteva poezii de jale, care să aducă alinare şi curaj inimilor înfricoşate. Scopul poeziei nu este acela de a se făli cu reuşite geniale, ci de-a folosi puterea ei cerească spre binele omenirii." Copistul Blum — înrudit cu Hölderlin prin căsătoria sa cu o fiică din familia Volmar — care pe vremuri se interesase de Johanna, cînd aceasta sosise împreună cu copiii la Markgröningen şi fusese surprinsă de ploaie, acest Blum dezvăluie în ciudatul său jurnal felul în care este privit evenimentul de către burghezul apolitic, ancorat în existenţa sa sigură : „De ziua de azi sînt tare mulţumit. Astăzi a plecat la drum cel de-al doilea batalion al

regimentului ducal pregătit pentru Cap, cu un efectiv de 1000 de oameni și un detașament de vînători de 200 de oameni". Lui i s-a părut a fi un spectacol plin de culoare, la care a putut să asiste în prezența „nobililor domni", căci prea puțin îi păsa de nevoile care îl împinseseră pe soldat să facă acest pas.

Nu la fel de stîngaci, dar la fel de netulburat ar fi putut să noteze și tînărul Hölderlin. Încă se mai afla printre cei privilegiați, asigurați prin poziție socială și avuție. Nici lamentațiile noului său prieten nu ajunseseră pînă la el. Căci aluzia la Cap, spirituală și delicată, din prima scrisoare adresată lui Nast avea și ea un temei : lipsit de speranța unei îmbunătățiri a situației sale, amărît de faptul că fusese privat de o educație superioară, Nast se gîndise să se înroleze.

Mă întreb cum a decurs discuția lor.

Nast se va fi plîns de situația sa, iar Hölderlin i-a răspuns — dar cum ? Presupun că în mod subiectiv, evitînd realitatea, folosind argumente tandre, de moment :

N-ai voie să faci așa ceva, Immanuel.

Sînt un nimeni și nu voi ajunge niciodată cineva.

De ce spui asta, cînd tu știi mai multe decît mine.

Mai bine nu mai spui nimic, Fritz.

Dar e vorba de tine.

Ești deștept, dar nu știi nimic.

Immanuel, fii mai înțelegător.

Sînt, dar sînt și tare disperat, nu văd nici un progres.

E bine că te am pe tine.

Asta o spune Nast, sau o spune Hölderlin.

Hölderlin are nevoie de Immanuel, ține la el, se lasă dus de setea acestuia de cunoaștere ; Nast este un „deschizător de lumi". S-au văzut des cît timp Hölderlin a stat la Maulbronn. Immanuel era tratat de toți ca un egal, ceea ce îl făcea, firește, să se elibereze cît putea de mult de obligațiile sale de serviciu de la primăria din Leonberg. Își scriau — nici prietenilor de mai tîrziu, Neuffer, Magenau sau Sinclair, Hölderlin nu le-a scris cu atîta insistență, cu atîta abnegație. Cu toate acestea, avea să treacă aproape un an, pînă cînd i-a destăinuit lui Immanuel dragostea sa pentru Louise.

La Maulbronn se maturizează. Suferă din cauza sentimentelor sale, se refugiază în boli, se închide în sine așa cum îi e felul — însă acțiunile sale capătă contur, sens. Ne putem face o imagine despre el. Și asta fiindcă, acum, glasul său s-a limpezit. De-aș putea să descriu acești doi ani într-o frază lungă, rostită dintr-o răsuflare, doar cu vocile lor, a lui, a lui Immanuel, a Louisei și a mamei — cer însă prea mult, deși aș putea să încep cu el, în prima sa scrisoare către Nast, să-l las să apară conștient de sine, prezentînd cu virtuozitate întreaga gamă a suferințelor sale: „...Vreau să-ți spun că mai există în mine o predispoziție din anii copilăriei — o predispoziție a inimii din acea vreme — și aceasta mi-e încă tare dragă — ceva ca o moliciune de ceară, ce mă face ca, în anumite toane, să plîng din orice — și atîta timp cît mă aflu la mănăstire tocmai această parte a inimii mele va avea cel mai mult de suferit — pînă ce și bunul și glumețul Bilfinger e în stare să mă certe din cauza vorbelor mele cam exaltate — de aceea simt apoi o nefericită înclinație spre sălbăticie — încît sînt deseori cuprins de furie — și fără să știu de ce mă revolt împotriva fratelui meu — cînd nu există nici urmă de motiv de supărare. Căci nu bate precum a ta — inima mea — e rea — odinioară am avut una mai bună — dar pe aceasta mi-au luat-o — și deseori mă întreb cum de ți-a venit să mă numești prietenul tău. Aici nimeni nu mă suferă — am început acum să caut prietenia copiilor — dar aceasta, firește, nu mă satisface." Adolescentul de șaptesprezece ani știe precis ce i s-a luat, cît de mult s-a pervertit. Această descriere ar putea sta la începutul unei foi de observații, doar că, procedînd astfel, am greși, purtîndu-l prin această poveste ca pe un bolnav — e mai sensibil decît alții, poate că și mai inteligent, în orice caz mai vătămat și mai vulnerabil.

Hai, Fritz, îi spune Louise, ce te tot enervezi, stai liniștit, mă ai doar pe mine.

Însă tocmai acești doi ani petrecuți la Maulbronn, care i se imprimă în minte în bogăția și încîlceala lor, sînt cei de care, abia ajuns la Tübingen, încearcă să se descotorosească, vrînd să uite totul, pe Immanuel și pe Louise, chiar și pe ceilalți care, precum Bilfinger, vin cu el mai

departe, pe care nu-i mai primește în cercul său, preferîndu-i pe alții, pe cei noi, ce nu-i amintesc de Maulbronn. Geniul său, firește, e cel care-i modelează chipul făcîndu-l mai limpede, mai matur decît al celorlalți băieți, îi impresionează pe profesori, îl face să fie senin și liniștit, să se supună fără ca supușenia lui să se transforme în servilism, îl îndeamnă să fie poet; dar este, în plus, și realitatea cu care se înconjoară și care îl deosebește.

„Inima mea Vă aparține."

N-aș vrea să fac din el un erou, cu toate acestea este o excepție. De aceea mă ocup atît de intens de viața sa de zi cu zi.

Acum, cînd vorbește cu Louise, pentru prima oară, și cînd n-are s-o mai vadă aproape o lună, suferind de pe urma despărțirii, e deja cu gîndul în altă parte. Căci perechea ducală intenționează să viziteze seminarul. Weinland îl chemase la el, tulburat, „ce onoare! ce onoare!", înalta pereche, aflată încă în vizită la Heidelberg, și-a anunțat sosirea, intenționează să asiste la cursuri, să vadă totul, de aceea mai sînt multe de făcut, iar el, poetul, a fost ales să scrie o poezie în cinstea preaînaltei doamne și să i-o înmîneze în forma cuvenită, o onoare, Hölderlin, o onoare, iar pînă la opt noiembrie nu mai e mult timp, să-și dea silința, nu-i așa, să sporească faima școlii, mai ales că în ultima vreme au fost avertizați și apostrofați din cauza lipsei de disciplină și a anumitor obiceiuri, care au fost de-acum interzise, e cazul deci să-și repare greșelile, ai înțeles?, băiatul însă nu-l mai ascultă, se gîndește deja la versuri, la versuri elogioase, „prin care la preafericita sosire / a Înălțimii Sale / Ducesa Württembergului / Franziska / la mănăstirea Maulbronn / să dea glas / devotamentului său, adînc și preasupus / recomandîndu-se smerit Înălțimii Sale spre preaînaltă / slavă și bunăvoință / Joh. Christian Friedrich Hölderlin", și joacă rolul elevului model, se așează în rînd cu lingușitorii, îi înmînează doamnei poezia într-un plic din hîrtie aurie: „De mult, fierbinte și adîncă / dorința tînărului de mult era —!"

Nu, așa nu-mi place.

Scrie însă deja în ultimele săptămîni ale anului 1786 alte strofe, nu pentru public și nici pentru ducesă, scrie poezii pentru Louise. „Ucis-a bucuria de-a fi iubit, / Pe visător." Iar mai apoi nu profită de vacanța de Crăciun, ci rămîne la mănăstire, îl va cunoaște cu acest prilej pe Immanuel, se va împrieteni cu el, aflînd o continuare a preocupărilor sale în scrisori și în discuții literare. Dacă Immanuel vorbește despre Wieland și despre „Noul Amadis", Hölderlin îi răspunde cu Klopstock, Schubart și Schiller, sau încearcă să-l entuziasmeze pentru „Ossian", „inegalabilul bard, rivalul lui Homer". Vacanța de Paște din aprilie 1787 o petrece în sfîrșit la Nürtingen, la mama, pleacă într-acolo împreună cu Bilfinger, stabilesc întîlniri, se văd des, se simt „admirabil împreună" ; mi-i închipui cutreierînd prin valea Tiefenbachului, pe Teck și pe Neuffen, îi văd sosind la Owen sau Beuren, amintirile mele se contopesc cu privirea sa : „O valea mea ! Vale din apropierea Teckului", doar că nu sînt în stare să pășesc pe urmele eroului sau, căci eu, spre deosebire de el, am fost dezvățat de eroism încă din copilărie, iar în închipuirile mele n-am fost nicicînd purtat de un mîndru cal spre „măreț război german".

Cei doi prieteni se regăsesc, iar Bilfinger uită de gelozia sa pe Louise și pe Nast, veneticul. Buna-dispoziție însă trece repede — nici n-ar putea fi altfel, ar fi împotriva ritmului său interior dacă n-ar reveni spaimele, neîncrederea în sine, viziunile unui viitor întunecat, îngust. Poate că Bilfinger l-a îmboldit să-i spună mamei că nu vrea să se facă preot. Nu te trage inima, Fritz, spre asta, doar știi prea bine. Spune-i. Explică-i.

Johanna însă nu se arată defel înțelegătoare.

Pentru ce s-a sacrificat ea.

Dar el ?

Poezii poate să scrie și ca preot. A făcut atîtea pentru el, știe doar. Și ce-o să zică rudele ? Doar se descurcă bine la școală.

Da, mamă, spune el, dar —

Nu-l ascultă. Să se gîndească bine.

Cedează, închipuind, nu fără ironie, un viitor meschin, „poți, ca preot de țară, să fii atît de folositor lumii, poți să fii mult mai fericit decît dacă ai fi un nu știu ce".

Stările de melancolie se înmulțesc.

Nast și Louise nu pot să-l ajute ; nici nu admite dealtfel.

Din scrisorile precipitate către Immanuel înțelegem că, în fond, e mulțumit de neașteptatele schimbări de dispoziție, o boală folositoare scrisului : „Te rog să mă crezi că Dumnezeu m-a blagoslovit cu o porție bună de suferințe ! nici nu vreau să-ți spun cîte — Ai putea să primești scrisoarea mea într-o clipă fericită, iar eu mi-aș încărca cugetul să ți-o stric cu tînguielile mele ! Știi cît de tare tînjesc după o clipă fericită — și cum încerc s-o țin strîns atunci cînd o am, și s-ar putea prea bine ca și tu să simți astfel" ; scuipă sînge, se întreabă dacă n-ar trebui să părăsească școala fără să-i spună mamei ; după examenele din toamnă, notele sînt ceva mai rele ; vacanța de o lună din septembrie pînă la 20 octombrie o petrece din nou la Nürtingen, „amuzîndu-se" în fel și chip, iar apoi, reîntors la mănăstire, se dojenește pentru „gărgăunii ce-i trec neîncetat prin minte".

După ce Immanuel a devenit omul de legătură cu familia Nast, îi este mai ușor s-o întîlnească pe Louise. Surorile devin părtașe, primind și ele din cînd în cînd cîte un „bilețel". Nu-și află însă liniștea — tot mereu Hölderlin se întreabă torturîndu-se, dacă afecțiunea aceasta mare, care îl uimește, îl fericește și îl transformă, poate să dureze. El însuși își umbrește existența, pentru asta nu are nevoie de un al treilea. Deși aflase probabil mai de mult adevărul din șaradele pe care cei doi i le puneau tot timpul, Immanuel va fi informat abia la un an după ce Hölderlin o întîlnise pe Louise în grădina verișorului : „Am venit aici — am văzut-o — ea pe mine — Fiecare am întrebat de firea celuilalt — cum se întîmplă adesea — din întîmplare, Louise a întrebat probabil prima... Ce furtună s-a mai dezlănțuit în inima mea — cum n-am putut să rostesc nici un cuvînt — cum, tremurînd, abia am îngăimat cuvîntul Louise — pe toate acestea le știi — fratele meu — căci ai trecut și tu prin ele." Și în timp ce se destăinuie îi revin în minte toate emoțiile lunilor trecute : cum a observat că și Bilfinger o admira pe Louise, firește, fără să-i fi vorbit vreodată, cum a ajuns să-i poarte pică lui Bilfinger, iar acesta nu știa de

ce, cum o bănuia și pe Louise care habar nu avea de toate acestea ; cum, în cele din urmă, l-a încolțit pe Bilfinger, obligîndu-l să „renunțe de bunăvoie“ la ea ; cum nesiguranța lui în privința dragostei Louisei devenea tot mai mare ; cum profesorii și colegii îl considerau „periculos de melancolic“ ; cum, în fine, după o despărțire de o lună, „a plîns împreună cu Louise“, cum, în drum spre Ölbronn, a zărit-o pe Louise plimbîndu-se prin grădină, a sărit peste zidul scund lăsîndu-l pe Immanuel cu gura căscată, s-a luat după ea, „iar acum, dragul meu, sînt cel mai fericit om de pe pămînt“, ceea ce n-a durat mai mult de o noapte, cît a scris acea scrisoare, căci imediat a tulburat-o pe Louise atît de tare, încît aceasta îi scrie versuri, prevestind apropiata despărțire : „Despărțirea întristată / Din umbră ne pîndește, / Iar suferința atît de timpuriu încercată / Privirea prietenei tale umbrește“ — răsună în aceste versuri, deși mai săracă, aceeași melodie ca în poeziile Mariannei von Willemer, Suleika lui Goethe. O astfel de iubire își presimte de la bun început sfîrșitul.

Se întîlnesc. Se asigură de fericirea lor. Sînt scene ca din tablourile vechi, nu prea izbutite, pictate „după gustul epocii“ : Îmbrăcați în haine care pentru mine sînt costume, înmărmuresc în atitudini care mi s-au întipărit în minte cu o claritate ridicolă, se preumblă prin grădini, pe alei cu pietriș, se pitesc prin chioșcuri și tufișuri. Dar ceea ce scrie el în scrisori nu are corporalitate, prezență. Cu excepția acelui zid scund, peste care a sărit atunci cînd a văzut-o, și pe care îl amintește, e un zid de piatră, probabil cam dărîmat, aflat „pe drumul spre Ölbronn“, pe care îl știu și eu, fără să-l fi văzut. Și iarăși descriu ceea ce a trecut, a pierit.

La sărbătorirea celei de-a șaizecea aniversări a lui Karl Eugen „are voie“ să participe, să recite o poezie, are onoarea să se prezinte ca poet. Rezultatele de primăvară sînt mai bune ; purtarea îi este considerată „aleasă“. În vacanța de Paște repetă călătoria pe care o mai făcuse, spre Markgröningen, la mătușa Volmar. Compania este aceeași : Heinrike și mama. Fratele vitreg iar nu e cu ei. Karl, care între timp împlinise doisprezece ani, nu va studia, așa stabilise Johanna după ce-și făcuse calculele financiare, va deveni secretar, încît Hölderlin se va simți

mereu obligat să-l „educe" pe mezinul care, dealtfel, se va descurca foarte bine în viață. Jocurile, de care Rike îi amintește, nu-l mai atrag. Nu se mai ascund prin grădină, nu se mai iau la trîntă în camerele de dormit. Doamna Volmar e pe moarte. Sînt primiți de veșnicul Blum, stingherit și el de această vizită a rudelor din Nürtingen care „fiind mereu în jurul bolnavei" îl împiedică să anunțe logodna sa cu Friederike, una din fetele Volmar. Un viitor ginere lipsit de binecuvîntare. Constată și el, netotul, că Johanna Hölderlin, care venise într-o vizită de curtoazie, se sacrifică acum în felul ei, „îmi pare rău de sărmana femeie — că a fost nevoită să poarte de grijă bolnavei", dar apoi își vede liniștit de treburile lui, îl ia la plimbare pe „tînărul Hölderlin". Nu cred că un flecar de teapa lui să-i fi plăcut lui Hölderlin, cu toate acestea i-a însoțit încă în același an, pe el și pe logodnica sa, într-o călătorie care i-a dus pînă la Pfalz, locul cel mai depărtat în care ajunsese pînă atunci. Între casa parohială din Löchgau și casa Volmar din Markgröningen era acum un du-te-vino permanent. Johanna nu-și mai vedea capul de treburi, iar cei doi mezini rămăseseră lipsiți de supraveghere.

Trebuie, pur și simplu ca să pot să-i văd, să le recapitulez vîrsta : Johanna are patruzeci de ani ; Heinrike șaisprezece (un desen din acei ani o arată ca pe o domnișoară cu profil drăgălaș și obrăjori bucălați, cu bustul încorsetat într-o elegantă rochie *à cul de Paris ;* peste cîțiva ani avea să se mărite cu profesorul Breunlin din Maulbronn, ceea ce dovedește încă o dată cît de închisă era societatea vremii) ; Hölderlin are optsprezece ani.

Zilele de Paște le-au petrecut deci la Markgröningen. Au fost zile lipsite de orice animație. Boala mătușii hotăra totul. Apoi s-au reîntors la Löchgau ; Johanna, epuizată, speră să se poată odihni, dar n-a avut parte de odihnă căci starea cumnatei ei s-a înrăutățit, iar Blum s-a hotărît s-o recheme, punînd în joc toată capacitatea sa de organizare, așa cum reiese din jurnalul său : „... deoarece nu găseam cai ca să trimitem după ea, am găsit totuși un birjar care, fiindu-mi obligat, n-a putut să mă refuze, încît ieri s-a dus după doamna consilier și fiul ei la Löchgau și s-a întors cu ei aici."

Probabil că a fost destul de tăcut, a asistat. „Iată-mă, — scrie el, odată reîntors la Maulbronn, lui Nast — petrecînd patru săptămîni la căpătîiul mătușii mele din Gröningen, învățînd să rabd — de la ea ! și acum, fratele meu, ea a murit ! — O, dragul meu ! se zice că ar fi fost întocmai ca tatăl meu, pe care eu nu l-am cunoscut, căci abia împlinisem trei ani cînd el a murit, dar trebuie să fi fost un om admirabil dacă a fost ca ea."

Iată, din nou imaginea „primului tată", căpătînd viață doar în raport cu o muribundă ; „eu nu l-am cunoscut", dar tot mereu încearcă să și-l recreeze.

În aceeași scrisoare către Immanuel îi scrie că poeziile sale ar fi „într-adevăr în pelerinaj". I le trimisese lui Rudolf Magenau, pe care îl cunoscuse la Markgröningen. Prietenia cu Magenau se înfiripase aproape de la sine : făcea parte din același cerc, parcursese același drum ca și Hölderlin, doar cu doi ani mai devreme, Denkendorf, Maulbronn și studia din 1786 la Institutul de teologie din Tübingen, la Stift. Magenau era fiul notarului din Markgröningen (e mereu același cerc, notar, primar, preot, profesori, consilieri de tot felul, toți acei funcționari ai curții sau ai bisericii, înstăriți, beneficiind de privilegii, înțeleși între ei, promovîndu-și propriile odrasle), care la rîndul său era prieten cu Schubart, celebrul rebel. Magenau, deși se încerca în ale poeziei, era exact tipul opus lui Hölderlin, netulburat, sigur pe sine, grosolan și glumeț, mai tîrziu a devenit pastor, prietenia dintre ei s-a destrămat, a cules balade populare, legende locale, ce i-au adus renumele unui respectabil cercetător al folclorului. Acum însă pentru mai tînărul Hölderlin el este foarte important. Cultura sa, judecățile sale și în mare măsură faptul că prin tatăl lui Magenau poate să ia legătura cu Schubart îl impresionează pe Hölderlin. Îi dă lui Magenau un dosar cu poezii și primește răspuns detaliat, în care Magenau își asumă rolul literatului cu experiență : „E de necrezut cum domnii din Berlin iau în derîdere ca niște băietani necopți asemenea mărunțișuri" ; prin acestea referindu-se la înclinația lui Hölderlin de-a folosi „cuvinte mai puțin obișnuite", care ar putea să se izbească de lipsa de înțelegere a celorlalți ; astfel, de pildă, să nu mai scrie „furtuna gonește" ci „se dez-

lănţuie" ori „se rostogoleşte". Îl îndrumă pe Hölderlin cu cele mai bune intenţii, dar îi arată o cale falsă, încearcă să-i impună clişeele acceptate de critica vremii, deşi condamnă tocmai acest lucru. Pe Hölderlin observaţiile lui nu l-au necăjit. În următorii ani, va fi foarte ataşat de mai vîrstnicul său prieten.

Blum, acum logodit cu Friederike Volmar şi sigur pe poziţia sa în familie, îl invită pe Hölderlin să meargă împreună cu el şi cu logodnica sa la Speyer, locul său de baştină. Hölderlin e vesel cum n-a mai fost de mult. Îi va scrie mamei un jurnal în care va consemna cuminte toate cheltuielile, deşi vărul Blum „a suportat în timpul călătoriei o mare parte din speze". La 2 iunie 1788 porneşte călare în „răcoarea dimineţii, prin Knittlingen, „binecuvîntatele cîmpii ale Pfalzului", Brettheim, Diedelsheim, Gondelsheim Heidelsheim spre Bruchsal, unde urmează să-l întîlnească pe Blum pentru a continua împreună călătoria. Am urmărit drumul pe hartă şi n-am căutat şosele, ci drumeaguri, cărări de la marginea pădurilor marcate cu verde, m-am străduit să mă transpun în atmosfera acelei prime plecări, mi-am zis că pentru el era de la sine înţeles să umble călare, că nici cavalcadele matinale nu erau ceva neobişnuit, căci trebuia să porneşti devreme pentru a ajunge la destinaţie — durata călătoriilor era mai lungă. Cu toate acestea, trăia o senzaţie cu totul nouă, străinătatea de care auzise, care îi stimulase fantezia devenea realitate ; Rinul, domul din Speyer. Neckarul la Heidelberg — se deschideau perspective ce aveau să-l urmărească o viaţă întreagă.
Blum nu soseşte la timpul stabilit la Bruchsal. Hölderlin aşteaptă şi aşteaptă, dar nerăbdarea proaspătului călător îl mînă mai departe. Porneşte singur spre Speyer : „De la Bruchsal nu mai era şosea, în schimb un drum nisipos lat şi bine făcut. Am trecut mai ales prin păduri dese, înspăimîntătoare, aşa că în afara drumului abia de mai puteam vedea la trei paşi în jur. Păduri atît de dese cum nu mi-a fost dat să văd în Wirtemberg. Razele soarelui nu pătrundeau prin desiş. În sfîrşit, am ajuns în cîmp deschis, după ce trecusem prin Forst, Hambrükken şi Wiesenthal. O cîmpie nesfîrşită se întindea în faţa

ochilor mei. În dreapta se ridica lanțul de munți de la granița franceză, la stînga cel de la granița cu Heidelbergul — Am stat mult timp nemișcat". De fapt, nu-mi vine să mi-l închipui astfel : Ca pe un tînăr care străbate țara călare pe un cal închiriat, avînd cu sine doar puține bagaje, un domnișor în ochii hangiilor, țăranilor sau ai pescarilor de pe malul Rinului. Nu tînărul care scrie într-o odaie sau petrece în cercul prietenilor — acestea sînt imagini mai familiare. Așa ți-l mai închipui. Că avea să devină curînd un călător versat, obișnuit să închirieze un cal, să locuiască în cîte o cameră de han, să se tocmească pentru trăsură, să-și socotească în taină banii lichizi — toate acestea nu se suprapun cu imaginea convențională a poetului.

Mult timp a stat nemișcat. În fața lui se întindea cîmpia Rinului : „Dar unde e acela / Care să fie liber viața-ntreagă / Și numai pofta inimii să-și împlinească, / Din norocoase piscuri, / Asemeni Rinului, / Și dintr-un pîntece atît de sfînt / Ferice zămislit ca el ?" Imnul închinat Rinului l-a scris mult mai tîrziu, dedicîndu-l celui mai bun prieten, lui Sinclair. Și n-ar fi oare de închipuit că în acea „priveliște neașteptată" a „cîmpiei nesfîrșite", în acele clipe de extaz, în timp ce savura eliberarea din strînsoarea seminarului, a aflat pentru prima oară măsura adevăratei libertăți. Și că totul continuă să răsune, transformîndu-se într-un ecou misterios și mereu repetat. Vede din depărtare domul din Speyer, trece cu bacul peste Rin, e din nou nevoit să aștepte, ceea ce îi și scrie într-o scrisoare Johannei, „dar niciodată n-am așteptat cu atîta plăcere ca atunci" : în fața unor astfel de priveliști, nerăbdarea piere.

Înnoptează la cumnatul lui Blum, preotul Meyer ; găzduit din nou într-o casă parohială. A doua zi trebuie să se scoale la patru dimineața ; călătoresc acum în trei, mai confortabil, cu trăsura, vizitează Schwetzingen cu renumitele sale parcuri. Apoi Heidelbergul, de unde vor fi izvorît alte versuri de mai tîrziu, „orașul mi-a plăcut deosebit de mult". După-amiază sosesc la Mannheim și se duc să vadă la Teatrul național un spectacol cu piesa lui F. L. Schröder „Stegarul" — la același teatru la care a avut loc premiera „Hoților". Notez titlul piesei

fără să am habar despre ce este vorba în ea. Oare să mă apuc să citesc aiureala asta doar de dragul lui ? N-a scris nimic despre spectacol decît că nu poți să-ți închipui teatru „mai frumos, mai elevat, mai perfect". Piesa? Publicul ? Actorii ? Teatrul însuși ? E primul spectacol de teatru la care asistă și nu l-a convins să devină un amator de teatru. La 4 iunie au vizitat orașul și au pornit apoi spre Oggersheim trecînd podul peste Rin care poate fi deschis „în diferite locuri" cu ajutorul mecanismelor pentru a lăsa cale liberă vaselor : „Aici am tras la același han — e hanul «La obor» — în care marele Schiller a stat mult timp după ce se refugiase din Stuttgart. Locul mi-a devenit atît de scump — încît m-am luptat să ascund lacrima ce-mi izvora din ochi în semn de admirație față de marele și genialul poet." Vorbește despre Schiller, care avea treizeci și nouă de ani, ca despre cineva devenit istorie — o istorie la care, firește, nu face decît vag aluzie. Același duce, căruia îi dedicase cu puțin timp în urmă, la cea de-a șaizecea aniversare, o poezie, căruia îi făcuse temenele, îl alungase pe Schiller. Ca în toate scrisorile de tinerețe prezentul rămîne în fond exclus. Pe Magenau îl vedem îndîrjindu-se împotriva corupției și meschinăriei dascălilor, pe el doar plîngîndu-se de lipsa cafelei. Nici un cuvînt despre dările înrobitoare impuse de duce, despre Rohan și Marie Antoinette și afacerea colierului în Franța, despre neliniștea în rîndul stărilor, a auzit de toate acestea, e lucru sigur, citește despre ele și s-ar putea presupune că Nast sau Bilfinger, iar acum și Magenau îi vor fi ținut prelegeri, poate i-au cerut chiar mai mult : să-și spună și el în sfîrșit părerea. Se abține. Dar cum ar putea el să nu fie de partea celui care cere dreptate — aceasta este o dorință generală. Va fi nevoie însă de personalități și mai puternice, care să-l rănească și să-l facă să ia o poziție.

Pînă una alta reface însă în minte, fără a se sinchisi prea mult de Blum și de Rike Volmar, istoria evadării lui Schiller, și nu se arată defel nepăsător, din cîte înțelegem : „...despre castelul de petreceri al principesei nu pot spune de fapt nimic, nu am văzut decît case și grădini, fiindcă în minte nu-l aveam decît pe Schiller".

S-au întors prin Frankenthal înapoi la Speyer, unde seara a mai văzut o dată Rinul. La 6 iunie se întoarce singur, călare, prin Oggersheim și Bruchsal, înapoi la mănăstire, unde se simte mai strîmtorat ca înainte. Și se dedică, din nou cu aceeași exaltare, lui Nast.

De acum încolo timpul trece mai repede.

În iulie moare Weinland, prelatul în care își puseseră atîtea speranțe.

Certificatul de absolvire de la Maulbronn e bun ; la poezie e „excelent", iar la greacă „priceput".

E bucuros să scape cît mai repede. Doar Louise e nefericită. Se încredințează de statornicia iubirii lor, „Anii de despărțire, / Ei nu ne vor despărți".

Promoția își ia rămas-bun, sărbătorind cum se obișnuiește ; Hölderlin pornește călare spre Leonberg, la Immanuel, căruia îi promisese într-o scrisoare lăudăroasă și alți prieteni. Plănuita excursie la Stuttgart nu are însă loc. Rămîn la Leonberg. Louise îi vizitează des. E destins, fericit. La sfîrșitul lui septembrie pornește pe jos spre Nürtingen, de unde îi scrie deîndată Louisei — și iată că, pe neașteptate, amintirile sale devin concrete, se ivește un loc precis, scena e reală, o singură dată : „Mi-e atît de bine cînd mă gîndesc cum deseori așteptam, răbdător și totuși plin de dor adînc, în acel locșor pînă ce iubita la fereastră o zăream, și cum mă umplea de fericire gîndul că în lumea întreagă nu aveai ochi decît pentru Hölderlin al tău... și cînd din casa ta te vedeam pornind spre mănăstire."

Johanna e de acord cu această relație. Va fi fost liniștită închipuindu-și viitorul său : o soție vrednică și el, pastor. Așa știa ea că trebuie să fie. Louise și el se logodesc. Ea scrie mai multe scrisori decît el.

Vacanța de toamnă îl face să redevină copilăros. Își regăsește prietenii de odinioară. Îl vede des pe Bilfinger. La culesul viei e pe dealurile Teckului. Scrie. Notează într-un caiet ceea ce i se pare a fi bun, ceea ce ia cu el din anii petrecuți la mănăstire. Trebuie să fi avut sentimentul că o epocă lua sfîrșit.

La 21 octombrie promoția sa intră la Institutul teologic evanghelic din Tübingen, la Stift. În afara celor

din Maulbronn au mai sosit patru elevi de la gimnaziul din Stuttgart : Hegel, Märklin, Autenrieth și Faber.

Curînd va face legămînt de prietenie cu Neuffer și Magenau.

Prietenia cu Immanuel Nast va lua în schimb sfîrșit. Immanuel, care îl susținuse cu sinceritatea și inteligența sa, e acum prea departe. Nu e decît un simplu copist, nu poate să aparțină cercului.

6

Cea de-a treia poveste

Locul, odaia în care s-a mutat împreună cu alții seamănă cu cele din care a plecat. Denkendorf, Maulbronn sau acum Tübingen — aproape că s-ar confunda dacă atmosfera, chipurile nu s-ar fi schimbat totuși.

Lui Hölderlin totul i se pare mai strîmt. Ca și cum l-ar năpădi, vrînd să-l sufoce. Plănuiește evadări, ar dori să studieze dreptul, o neliniștește pe mama, pe frați și pe Louise. Suferă și face pe suferindul.

În aceste prime luni petrecute la Tübingen e mai retras decît la Maulbronn, meditează, se ocupă de poezii, îi scrie Louisei. Și în timp ce se gîndește la ea și își amintește chipul ei, dar și cum a atins-o, cum a îmbrățișat-o și a sărutat-o, în timp ce prin propoziții îi caută apropierea se și teme de ea.

Mama îl implorase să-și termine studiile, să devină preot. Bine, n-are decît să dea haina neagră la cusut.

Scrie.

Poartă discuții cu sine însuși.

Cîteodată le vorbește în gînd mamei sau Louisei.

Cînd se mai calmează se privește într-o oglinjoară, îi face plăcere să se contempleze, se întreabă cum îl vede Louise.

Trebuie să-i vorbească. Trebuie să o simtă, să o audă, numai așa trece ceea ce îl face să sufere. Pe neașteptate se hotărăște să-i facă o vizită, cere eforului permisiunea de-a pleca și străbate pe jos, aproape fără întrerupere, cele optsprezece ore de drum pînă la Maulbronn. E unul

din numeroasele marşuri forţate ale vieţii sale : merge pe jumătate treaz, pe jumătate visînd, fără să aibă ochi pentru împrejurimi — iar cînd se uită în jur, atunci, cu o privire devenită ciudat de pătrunzătoare din cauza oboselii.

Iar odată ajuns la destinaţie, se grăbeşte să plece din nou.

N-am timp, Louise.

Odihneşte-te.

Părinţii Louisei îl primesc cu prietenie, dar nu-l scapă din ochi.

Îi observă confuzia, iar în timp ce el doarme o iau pe Louise deoparte. E totuşi o fire dificilă, cum i-au spus ei mereu.

Aveţi şi voi dreptate.

A doua zi se plimbă prin grădină. Louise reuşeşte să-l liniştească. Îl mîngîie, îl ţine în braţe. Dar parcă nu l-ar ţine sau îl ţine aşa ca în vise.

Cafeaua o ia împreună cu întreaga familie. Nast povesteşte despre noua promoţie, despre succesorul lui Weinland ; Hölderlin priveşte înspre clădirea mănăstirii, trecutul şi prezentul se încîlcesc. De pe acum. Se vorbeşte, în aluzii, despre viitorul celor doi. El se eschivează. Trebuie să-şi termine studiile. Iar cele mai bune locuri de vicar sînt ocupate.

Spune, încet, aproape fără să fie înţeles de ceilalţi : Am nevoie de timp.

Grăbit îşi ia rămas-bun ; Louise îl conduce pînă afară.

Ar fi trebuit să închirieze un cal.

Nu, nu şi-ar putea permite.

Ea rîde, îl prinde de braţ. Ciudat mai eşti !

Ştiu.

Nu îndrăzneşte să-l sărute sub ochii părinţilor, ai elevilor.

Adio, Fritz.

Adio, Louise.

Îi scrie de îndată ce ajunge la Tübingen. Ar vrea s-o aibă lîngă el. O să fie bine atunci cînd ea va fi nevasta lui. Nu se poate gîndi la nimeni altcineva decît la ea.

„Doamne Dumnezeule! ce zile fericite vor fi acelea, Louise, cînd vom fi uniţi pe vecie, trăind unul pentru celălalt — şi cum o să mă bucur de tine..."

Neuffer şi Magenau îi sînt prietenii cei mai apropiaţi.

Îl supără că Hegel şi Märklin, noii veniţi de la Stuttgart, îl împing în jos în clasificarea generală: e acum pe locul al optulea.

Regulamentul strict din Stift îl revoltă.

Totul e aşa de cenuşiu, de mort, la fel ca cei patru ani care au trecut.

Are „gărgăuni", spun ei.

Nu mă înţelegeţi. Eu nu sînt capabil să duc o viaţă ca toţi ceilalţi, îi spune el lui Neuffer.

Se plimbă împreună pe Dealul Castelului înspre Hirschau, care e al austriecilor. Neuffer vrea să-l liniştească: toată speranţa lui e poezia. Iar preoţia n-are cum să-l văduvească de ea.

Dar eu ţintesc mai sus, Neuffer, spune el.

Neuffer îi răspunde: Nu ai însă răbdare.

Aşa e, ai dreptate.

Acum Louise îi apare săracă, cumsecade şi îngustă în opinii, neştiutoare în iubirea ei. A fost o greşeală. A avut într-adevăr nevoie de această dragoste, dar a fost o greşeală. Într-o scrisoare face aluzie la aceasta. Ea trece peste nesiguranţa mereu sporită, nu intră în jocul îndoielilor sale.

„Iată-mă aici, suflet drag, unde e atîta linişte şi atîta groază, dar cît de bine îmi este cînd mă aflu singur, departe de oameni..."

Dragostea aceasta a ajuns o povară. Trebuie să se lepede de ea. Şi-o face într-o pornire sălbatică, renunţînd la totul dintr-o dată. Fiecare propoziţie din această scrisoare are alt ton. Al unei elaborate dialectici a desprinderii totale:

„Mulţumiri, mii de mulţumiri, dragă Louise, pentru scrisoarea-ţi tandră şi mîngîietoare! M-am simţit din nou fericit. Cred din nou în fericirea oamenilor. Florile mi-au făcut nespusă plăcere. Îţi trimit inelul şi scrisorile înapoi. Păstrează-le, Louise! În amintirea acelor zile binecuvîntate cînd trăiam din plin, cînd gîndurile de viitor

nu ne nelinișteau, cînd grijile dădeau pace iubirii noastre. Căci Dumnezeu știe ! Louise ! cu inima deschisă trebuie să-ți spun că sînt și voi rămîne neclintit în hotărîrea mea de-a nu-ți cere mîna pînă ce nu voi fi ajuns într-o poziție demnă de tine. Te rog însă, atît cît pot, bună și scumpă Louise, să nu te lege cuvîntul dat ci numai alegerea inimii tale. Ți se va părea de neînchipuit, suflet bun, iubirea altuia să i-o dăruiești, cum deseori mi-ai jurat — dar cîți tineri străluciți nu se vor strădui între timp să-ți cîștige inima, cîți bărbați admirabili nu-ți vor cere mîna, de aceea vreau, senin, noroc să-ți doresc atunci cînd îl vei alege pe cel ce te merită, căci atunci vei recunoaște că alături de prietenul tău posomorît, arțăgos, bolnăvicios n-ai fi găsit nicicînd fericirea."

Scrisoarea odată depusă în mîinile mesagerului îi revine cuvînt cu cuvînt în minte ; se simte rușinat de ușurarea care îl cuprinde.

Bea : cu Neuffer, Magenau, Hegel și alții, petrece seri zgomotoase, uitînd de sine.

Tulburată, încolțită, Louise i se adresează Johannei care, firește, îi ia apărarea fiului ei, așa cum va face mereu, fără să-l înțeleagă vreodată : respinsese un viitor care, în ochii ei, era cel mai potrivit. Știe însă că nu poate să procedeze altfel. Fiului îi descrie cu tristețe nefericirea Louisei.

Între timp el s-a deprins cu rolul fugarului. Pe care îl va juca mereu. „Și dacă acum trebuie să aud de la persoana care mi-a fost atît de scumpă reproșuri în legătură cu schimbarea mea, pe care ea însăși *a recunoscut-o drept necesară* și care m-a costat mii de lupte, și mă gîndesc că îi fac fetei zile amare — O, dragă Mamma ! atît de mult n-am meritat..."

Johanna își amintește că de cînd era mic, Fritz avea darul să dea vina pe ceilalți. Scrisoarea o îndurerează. Nu-i va spune nimic, nu, căci se teme de mînia lui, dar cu atît mai mult va încerca s-o consoleze pe Louise, fără știrea lui.

El a atins starea de indiferență pe care o confundă cu starea de bine.

În vara lui 1791 mama îi scrie că Louise se va căsători la Köngen. Pretind a fi ușurat: „Știrea pe care o aflu mă liniștește nespus —"

„M-am hotărît ca eu să rămîn în situația în care mă aflu."

Își propune să fie totuși mai sociabil, mai atent și prieten mai bun prietenilor.

PARTEA A DOUA

ANII DE STUDII

Tübingen (1788—1793)

1

Prietenii

La 21 octombrie 1788 promoţia lui Hölderlin intră la Tübingen. Fundalul e mai desluşit ; ceea ce se întîmplă, mai palpabil ; îşi fac apariţia figuri cu propria lor istorie : Hegel, Schelling, Neuffer, Magenau, Stäudlin, care îmi inspiră mai multă simpatie decît ceilalţi, despre care aş scrie poate mai cu drag decît despre Hölderlin, eforul Schnurrer.

Nu ştiu încă nimic despre marea Revoluţie din Franţa. Abia în primăvară viitoare Necker, ministrul de finanţe al Franţei, va convoca Stările generale. Vor începe tulburările, contaminîndu-i pe studenţi. Din acest moment părerile biografilor se despart : unii îl consideră pe Hölderlin iacobin, alţii văd în el poetul profetic.

Tübingen este un oraş pentru ilustrate, pentru vedute. Îmi este foarte apropiat ; iar memoria mea a lăsat pe dinafară transformările ultimilor ani. „Copacii pămînteni, şi lumina, / în care barca stă, chemată, / prăjina vîslaşului proptită în mal, încîntător / versantul, din faţa uşii / s-a desprins umbra, care / a căzut peste rîu / Neckarul, verde era, Neckarul“, scrie Johannes Bobrowski. Se gîndeşte, atunci cînd vorbeşte de prăjinile vîslaşilor, la bărcile grele care sînt împinse cu ajutorul prăjinilor lungi pe apa leneşă, care era verde şi care mai este şi acum puţin verde ; iar „umbra“ este Hölderlin, această siluetă, pe care eu, asemenea lui Bobrowski o văd reflectîndu-se în apă, fie venind dinspre grădini sau de pe pod, din faţa porţii de lîngă Neckar.

Pentru Hölderlin Tübingen era altceva decît pentru mine. Nici vorbă de romantism în amintirile sale, mai degrabă de existență sărăcăcioasă. Astăzi, aici audiem prelegerile lui Bloch. Pe atunci, Bloch se numea Bök și se dedica, fără pic de duh și fără știința lui Kant, „filozofiei practice".

Nu sînt în stare să-mi imaginez așezarea mizeră, îngustă și mirositoare de odinioară, căci vechimea și îngustimea au devenit pentru mine frumoase. M-am lăsat înduioșat de mirosul de praf din vechea aulă, am cumpărat de la „Schimpfeck" cel mai negru tutun grecesc, am stat, pe vremea cînd eram la fel de tînăr ca Hölderlin, pătruns de venerație în fața vestigiilor, contemplînd turnul său, chioșcul din grădina Pressel, biserica Stiftului, Stiftul, castelul, capela din Wurmlingen.

Orașul său era murdar, cu străzi neîngrijite, iar seara neluminate. „Pe nenumărate ulițe, mai ales în partea de jos a orașului se văd în fața caselor grămezi mari de bălegar. O necuviință ce n-ar trebui să-și afle locul într-un oraș care se vrea a fi a doua capitală și reședință." Probabil că și gunoiul zilnic era aruncat tot în stradă, în „canal", unde mucegăia și fermenta, încît era de preferat să te ații pe mijlocul ulițelor și așa destul de noroioase, unde te stropeau căruțele. Iar noaptea nu puteai ieși fără felinare.

Orașul avea în aprilie 1782, deci cu șapte ani înainte de sosirea lui Hölderlin la studii, 5554 de locuitori. De remarcat că Friedrich Nicolai, căruia îi datorăm mai susamintitul comentariu asupra situației generale, laudă în schimb moravurile locuitorilor : „Luînd în considerațiune numărul copiilor nelegitimi, orașul Tübingen se deosebește în chip vrednic de laudă de toate celelalte universități ; căci e lucru știut că pe lîngă universități îndeobște numărul acestora este foarte mare. Față de toți copiii născuți la Göttingen, la Leipzig și Jena —"

Vorbind despre Germania, scriind despre patria aceasta a sa, Nicolai avea în fața ochilor o altă hartă, nenumărate bariere, vame, știa mai puțin numele unor miniștri, cît pe cele ale unor duci, arhiduci, prinți, regi, în timp ce eu, cînd citesc despre Leipzig, îmi amintesc de peisajul copilăriei, de ceva trecut sau văzut cu ochii co-

pilului de odinioară, vorbesc despre republici, despre care ar vorbi și el, dar altfel, și cu teamă, Republica Federală și Republica Democrată Germană : hărțile se modifică, e nevoie de multe culori spre a le reprezenta —

„— tot al șaptelea, și la München... tot al patrulea copil este nelegitim ; la Tübingen, în schimb, tot al treizeci și treilea."

Se vede că cei cinci sute de studenți erau tare cuminți, mult prea preocupați de ei înșiși, de munca lor, ori că fetele din Tübingen erau prea bine păzite. Dealtfel și relațiile dintre oraș și universitate erau destul de încordate. Meseriașii și viticultorii n-aveau decît dispreț pentru aroganța bursierilor.

Îmi spun tot mereu : Nu te gîndi la un oraș, mai degrabă la o așezare rurală, cu o populație care în cea mai mare parte era foarte săracă, țărani, viticultori, meseriași, și jos de tot, chiar la urmă, argații, curierii, slujnicele. În număr foarte mic, dar hotărîtori pentru viața orașului, funcționarii lui Karl Eugen și profesorii. Și apoi, cu totul aparte, răsfățați și mustrați, studenții care, dacă nu erau teologi, locuiau particular, influențînd și numai prin privilegiile de care se bucurau pe cei din jur. De un statut special beneficiau și repetitorii, cei pe care astăzi i-am numi asistenți universitari. Fuseseră cu toții studenți străluciți și urmau să devină la rîndul lor profesori. Ceea ce nu-i împiedica să se alieze adeseori cu bursierii, să se arate nesupuși, fiind un ghimpe în ochii funcționarilor puși să vegheze asupra liniștii și ordinii.

Pe vremea lui Hölderlin mai erau încă în vigoare statutele din anul 1752, reguli de comportament inimaginabil de înguste și represive, pe care însuși eforul le socotea pe alocuri ridicole :

„Stipendiștii se vor abține de-a lua numele Domnului în deșert, de-a huli și de-a jura împotriva tuturor legiuirilor omenești și dumnezeiești. Ușurătatea și prostul obicei într-acestea vor fi pedepsite prin tăierea stipendiului, iară încălcarea lor la mînie sau din cauza grabei cu carceră ; în schimb cel găsit a înjura neîncetat, a blestema și a huli numele Domnului va fi raportat Consistoriului și i se va aplica o pedeapsă grea spre a servi celorlalți de pildă. Orice stipendist va fi totodată îndemnat să ra-

porteze inspectoratului ori de cîte ori aude astfel de excese."

Sînt obișnuiți să fie dojeniți, înjosiți, îmboldiți să denunțe. E prețul pe care trebuie să-l plătească în calitatea lor de bursieri ai ducelui și ai Consistoriului bisericesc. La urma urmei, după încă patru ani de exersată prosternare în fața lui Dumnezeu și a domnitorului vor face parte din elita intelectuală și ecleziastică a țării ; iar aceasta nu are egal în nici una din țările germane. Despre cei mulți, cei biruiți, cei mutilați psihic, despre lacheii nevrednici nu va mai fi vorba ; vor vegeta în parohiile lor, acceptînd să fie proslăviți de cei și mai obidiți decît ei — iar cei puțini, cei care au evadat, care au încercat să uite, vor fi și ei la fel de marcați. Să le lăudăm știința de carte, mai ales, pe cea dobîndită *împotriva* învățăturii prescrise ; sînt capabili să elaboreze sisteme filozofice, să traducă fără greș din greacă sau latină, să interpreteze într-un mod personal Scriptura sau să-și imagineze în poezii o lume în care speranțele înăbușite încep în sfîrșit să licărească. „Un Schelling și un Hegel, un Uhland și un Hauff, la noi sînt regulă" — proclamă un mîndru dicton suab. Hölderlin, se pare, nu se încadrează în regulă.

Odată intrat la Stift, se orientează rapid. Este îndrăgit ; Neuffer și Magenau, prietenii, îl inițiază.

Și tot nu pot să povestesc. Pentru mine, toate acestea sînt prea puțin lămurite, în afară, poate, de greața ce-l cuprinsese, de dorința de-a evada. Mulți se supun ordinii fără să stea pe gînduri. Fiecare din ei este prins în angrenajul ingenios al programei didactice.

„Aceștia (studenții) vor fi examinați imediat după sosire la istorie, limbi, logică, aritmetică și geometrie și vor primi titlul de bacalaureați. Apoi vor urma în primii doi ani cursurile profesorilor de filozofie și recapitulările săptămînale ale repetitorilor —"

— dimineața, de la 8 la 11, audiază cursul „public", de care profită din plin, căci în acest fel scapă legal din Stift, și-și petrec apoi orele fie în cîrciumi fie în birourile juriștilor, la un pahar de must, gîndindu-se mai puțin la ceea ce le-ar putea arăta Bök, și mai mult la Kant,

Schiller, Schubart ; după-amiază, de la 2 la 6, sînt fixate exercițiile —

„— vor fi examinați trimestrial și notați sub supravegherea superintendentului și a eforului, iar după încheierea examenelor și susținerea probelor publice cît și după ultima clasificare hotărîtă chiar la Facultatea de filozofie, vor primi *titlul de magistru.*

După aceasta se dedică teologiei, suprema lor vocație, și încheie cu profesorii acestei facultăți întregul curs în trei ani... După scurgerea acestor trei ani vor fi convocați în fața Consistoriului ducal de la Stuttgart pentru a susține examenul final. După ce vor fi verificați de acesta, primesc permisiunea de-a sluji ca vicari pe lîngă preoți vîrstnici sau suferinzi, ori de-a ocupa un post public rămas vacant pentru un timp. Iar cîțiva vor pleca în calitate de preceptori sau profesori particulari în și în afara ducatului —"

— precum Hölderlin, care își pregătise încă din timpul studenției evadarea definitivă, fără să mai aștepte împlinirea sorocului de trei ani, încercîndu-se ca preceptor în casa Charlottei von Kalb —

„— Cei ce se evidențiază prin știință, silință și purtări alese pot ocupa posturi de repetitori."

Așa e. Cine se supunea de bunăvoie era împuternicit să transmită ceea ce învățase — o tradiție a teroarei tacite.

Mă întreb cum ajungeau pînă la ei frămîntările epocii. Erau izolați. De la Stuttgart, domnitorul absolutist veghea ca prezentul pentru ei să nu fie decît cel autorizat de forurile cele mai înalte : fără sugestii contagioase și fără urmă de revoltă.

În mai 1787, pe vremea cînd Hölderlin se mai afla la Maulbronn, Schubart, idolul, fusese eliberat după zece ani de temniță din fortăreața de pe Hohenasperg. Internii vor fi comentat evenimentul, se vor fi bucurat cu siguranță. Dar vor fi văzut în această eliberare mai puțin un act politic cît un fenomen natural. Și cîți din ei nu se simțeau ei înșiși prizonieri ?

Pentru început, la Tübingen, nu s-a schimbat nimic. Profesorii, de cele mai multe ori de un „imobilism științific" exasperant, priveau înapoi, neîndrăznind să se con-

frunte cu noul, respectînd tradiția. Dar aceasta nu putea să dureze la nesfîrșit. Mai ales printre repetitori se găseau mereu spirite progresiste care îl studiaseră, de pildă, pe Kant cel blamat și interzis, adoptîndu-i ideile. Curînd ajunseseră să dezbată cu ardoare primatul acțiunii morale, fapt care îi impresiona pe studenți infinit mai mult decît dogmatica lui Bök sau, mai tîrziu, cea a lui Flatt.

Eforul Christian Friedrich Schnurrer era neîndoielnic unul dintre spiritele cele mai înaintate printre profesori. Nu era teolog, ci orientalist, le lăsa studenților o anumită libertate, reacționa ca un spirit luminat, iar atunci cînd orașul a fost cuprins de febra Revoluției franceze, a ținut piept cu fermitate ducelui însuși.

Hölderlin, căci acum am ajuns din nou la el, deși se împotrivea mereu disciplinei de la Stift și îi propusese de mai multe ori mamei să abandoneze teologia pentru a se apuca de drept, a avut totuși noroc; anturajul său i-a purtat întotdeauna de grijă, în Magenau cît și în Neuffer a aflat spirite înrudite, „eram trei trupuri și un suflet".

Amîndoi erau cu doi ani mai mare decît el. Magenau, mai liniștit, se supusese autorității lui Ludwig Neuffer, animatorul triplei lor alianțe, ce scria neobosit poezii mediocre și întreținea corespondență cu cîteva mărimi ale literaturii, ceea ce nu-l împiedica însă să vadă în Hölderlin adevăratul Poet și să-l așeze în centrul alianței lor.

Le privesc portretele ca și cum aș răsfoi un album de fotografii. Cunosc aceste chipuri, cu singura deosebire că nu le-am văzut niciodată aievea, că mi le amintesc doar ca pe niște chipuri pe care le-am privit în tablouri sau gravuri, care nici ele nu erau probabil „autentice", pictate din memorie sau după vreun model destul de nereușit, chipuri ce abia mai redau ceva din cel ce, cu un secol și jumătate în urmă, acționa, vorbea, gîndea, simțea. Memoria mea, știu asta, transferă trăsături ale celor ce-mi sînt familiari, rude, prieteni, cunoștințe acestor figuri neînsuflețite, deși împotriva voinței mele. Cel de aici ar putea să semene cu cutare, la fel de impulsiv și puțin cam superficial, susceptibil cînd este rănit în amorul lui propriu; iar femeia e una din acelea tăcute și

zîmbitoare, despre care nu știi niciodată dacă urmăresc cu atenție discuția sau dacă sînt pur și simplu proaste. Sînt chipuri răcite, un fel de modele pentru imaginație. Pe cîte unele le văd chiar și atunci cînd închid ochii, se transformă, devin, mai ales în vise, reale.

Hölderlin, care mi se înfățișează din nou ca un tînăr de șaisprezece sau optsprezece ani, un efeb, emotiv, o apariție a cărei vulnerabilitate mă înduioșează — sau ca bătrînul din desenul lui Schreiber, în turnul său din Tübingen, cu trăsăturile îngroșate, mergînd ușor aplecat înainte, ținînd de cele mai multe ori mîinile în față, ca și cum ar vrea să păstreze o distanță față de cel ce se apropie.

Neuffer, pe care un portret în ulei ni-l înfățișează în chip de pastor la Ulm, trecut deja de prima tinerețe, cu un chip rotunjit sub părul coafat ca o tocă de blană, umflîndu-se în pene — să fi fost și la Tübingen la fel ? Atît de preocupat de persoana sa, atît de fălos ? Din scrisori, așa s-ar zice. Era cel mai zelos din această alianță a lor, prin care încerca, de fapt, să se afirme.

Magenau era cu siguranță mai rezervat, mai precaut. Mi l-am imaginat mai dur, dar portretul, care îl înfățișează la treizeci și nouă de ani, ni-l arată ca pe un visător trist și posomorît : e preot în Niederstotzingen, culege legende și basme din partea locului, le notează, un om respectat în colțul acela de țară. „Sfinția Sa".

Atunci cînd îi privesc și îi descriu includ în relatare și dubiile mele. Poate că portretele mă amăgesc. Orice zîmbet, orice grimasă ar putea să mă dezmintă. Și nu aud nici măcar o voce, nici pe cea a lui Hölderlin, despre care susțin că ar fi fost cristalină, ba chiar subțire, numai pentru a fi ceva mai aproape de el. Toți sînt fără voce. Cînd îi pun să vorbească, trebuie, totuși, să li se audă și vocea.

În cursul primilor doi ani petrecuți la Stift, Hölderlin a suferit o transformare pentru care nu există dată sau reper : s-a trezit din supușenie, din umilința care îi fusese inculcată în șase ani de seminar. Dintr-o dată vede ce se petrece în jurul său, nu mai acceptă granițele impuse de dascăli, rude sau de mama sa.

Fii bun. E spre binele tău și al nostru.

Al cui ?

Mediul îi era indiferent. Se deosebea de cel de la Denkendorf și Maulbronn numai prin pretenții. Iar el nu mai era simplu intern, era student. Mizeria, lipsa de omenie, corpuția nu dispăruseră. Atîta doar că se puteau sustrage mai ușor. Părăseau Stiftul ori de cîte ori era posibil, întîlneau prieteni, se lăsau introduși în societatea tübinghează, căutau protectori. Stiftul, acest edificiu ostentativ și totuși închis în sine, așezat sus deasupra Neckarului, era pentru bursieri mai puțin casă cît loc de trecere. E de înțeles că între zidurile reci se legau prietenii care le încălzeau inimile. Se aliau împotriva atacurilor unei instituții cu care Magenau avea să se socotească plin de amărăciune mai tîrziu : „Institutul teologic mi-a fost din prima și pînă în ultima clipă nesuferit. Pretutindeni dezordine și nechibzuință. Mii de umilințe pentru minte, etichetă monahală învechită, un regim fără principii ferme — o ! ades am suspinat în taină tînjind să fiu eliberat ! *Unicul* institut al Germaniei era cînd o școală de corecție pentru *bons vivants,* cînd un ospiciu pentru vicari exaltați, cînd o cîrciumă pentru bețivi, cînd un azil pentru leneși, care se refugiau aici pentru a se odihni ! — Cel mai mult mă jignea distanța pe care o impuneau superiorii, mai ales profesorii de la universitate, în raporturile cu elevii lor. Îi priveau pe studenți de sus, iar dacă nu erau nepoții sau finii cuiva abia dacă îi băgau în seamă“ —

— E îngrozitor că trebuie să revin mereu la nepotisme, la favorurile și protecția ce ți-o oferă familia : de cum te-ai însurat, iată-te angajat din toate părțile spre a le fi de folos ; rubedeniile reclamă loialitate absolută, o trăsătură deosebit de plăcută pentru suabi, care pe străini are darul să-i sperie —

— „Doar prietenia și tihnitele-i plăceri mai descrețeau frunțile ce stăteau mereu încruntate.“

Iată cuvinte mari ce țintesc atît de sus. Mi-e greu să-mi imaginez convorbirile dintre ei în acest ton, ar trebui să mă folosesc de poeziile și scrisorile lor sau să citez din „Republica învățaților“ a lui Klopstock, care le-a devenit constituție : „Republica se compune din al-

dermani *, corporații și popor" ; firește că nici aici, în această lume imaginară, ei nu se află printre cei umili, ci se bucură de glorie și onoruri, căci aldermanii sînt aleși de către corporații, dispun de cîte două voturi, pot să acuze și să apere, nu au nevoie de avocat și, în plus, au puterea de-a elibera servii.

Își citesc unul altuia poezii, se izolează de ceilalți, trezindu-le invidia ; chiar și Bilfinger e supărat, camaradul anilor de seminar se vede dat deoparte, părăsește dealtfel Stiftul mai devreme, pentru a studia dreptul, așa cum sperase Hölderlin pentru el însuși.

Exaltarea era modul lor de-a se apăra. „Trei tupuri și un suflet !" Și totuși, în speranță și dorință, el o luase înaintea prietenilor săi. În iarna lui 1788 nimic nu anunța marea Revoluție. Dar își făcuse loc o anumită neliniște, nemulțumire față de starea existentă, dor de dreptate, de libertate și demnitate umană. Abia îndrăznesc să scriu aceste cuvinte. S-a abuzat atîta de ele. Pentru el însă, erau noi și strălucitoare, iar eu ar trebui să uit de toate speranțele înșelate ca să pot vorbi nestingherit cu el.

Peste cîțiva ani va ști și el mai mult.

Dar în această clipă, fericirea de a fi găsit tovarăși de inimă îl face să izbucnească, naiv, jubilînd tinerește : „Și tu, o libertate ! rămășiță sfîntă / A zilelor din paradis ! Perlă a inimilor curate" — provocîndu-i pe despoți și celebrînd dragostea de patrie „mîndră ca un leu". Propozițiile sale îmbrățișează, îi strînge pe prieteni la piept. Prin cuvînt totul crește.

Și mă întreb : Ce fel de patrie este aceasta pe care el o va căuta tot mereu, ca și cum prin repetiție ar deveni mai reală ? Este basm, în care a adunat un trecut înfrumusețat, și totodată gînd, proiect de răsturnare a tuturor realităților. Se înfierbîntau vorbind despre eroii timpurilor trecute, și erau eroi toți cei care porniseră la luptă împotriva nedreptății, a necinstei, a înrobirii. Sau cei care se purtau cavalerește. Erau și ei în așteptarea unui astfel de cavaler. Căci patria aceea de basm se înfățișa ca un peisaj în miniatură, dotat cu burguri și castele

* Președinte, conducător, staroste.

și păduri, cu un trecut pur imaginar, în timp ce cealaltă patrie nu era populată decît de marile idei.

Neuffer, la curent cu viața literară a țării, se îngrijește de relații, îl recomandă cu insistență pe amicul său talentat, „însetat de tot ceea ce este nobil, grav și sublim". Iată o caracterizare pe gustul epocii.

Lunile februarie și martie ale noului an, Hölderlin le petrece acasă. E bolnav, îl supără un „picior rănit". Poate că boala e doar un pretext pentru a scăpa de Stift, pentru a sta acasă cu mama și frații săi, redevenind copilul ocrotit de toți. Îi place să fie mic, se ghemuiește căutînd protecție. E morocănos, tocmai a rupt definitiv cu Louise. Johanna nu înțelege schimbările acestea de dispoziție, nici repetatele sale tentative de-a obține permisiunea să studieze dreptul.

Cum nu te mai liniștești, băiete !

Din contra, e cît se poate de rezonabil, numai că mereu este obligat să acționeze împotriva convingerilor sale.

Nu-i adevărat ; spune-i și tu Rike că nu-i adevărat.

Nici eu nu-s de aceeași părere, Fritz, mama are dreptate.

Știu că nu sînt înțelegător.

În acest fel pune capăt discuțiilor, lăsînd-o pe mama în încurcătură.

Citește mult din Klopstock, împreună cu Karl, pe care îl cheamă deseori în camera sa ; pentru el recită, filozofează despre nemurire și glorie.

E ca o boală, înțelegi ?

Băiatul dă din cap.

Ba nu-nțelegi, asta n-o înțelege decît cel care scrie.

Citește-mi, îl roagă Karl.

Dar ești atent ?

Sigur.

În timpul acestor săptămîni, Johanna nu are acces la el. Îi spune lui Bilfinger : Se supără din toate. Nu-și găsește locul.

În aprilie, Hölderlin îi face o vizită lui Neuffer la Stuttgart. Sînt două zile stimulatoare, pline de emoții, marcate de primele contacte cu „cei mari", și s-ar putea ca unele scene să i se fi întipărit în minte, revenind în propoziții care cititorului de mai tîrziu îi vor rămîne de neînțeles. Sînt amintirile sale, experiențele sale. Dar po-

vestind despre ele, îi ghicesc emoția. Iată o lume nouă, la care el visase.

Neuffer îl introduce în casa lui Schubart. De doi ani Schubart e în libertate. Cedînd numeroaselor presiuni, ducele Karl Eugen îi dăduse drumul de pe Hohenasperg, dar nu se mulțumise cu atît, acum îl copleșea pe cel înfrînt cu favoruri, l-a numit director al teatrului, și i-a permis chiar să continue publicarea „Cronicii patriei", desigur, sub controlul cenzurii și avînd certitudinea că Schubart nu va mai cuteza să-și pericliteze prin scris libertatea care îi fusese redată cu atîta bunăvoință.

O servitoare îi conduse într-un salon elegant mobilat, care arăta mai degrabă ca o cameră de paradă decît una de locuit. Avea să-l întîlnească în sfîrșit pe înflăcăratul apărător al libertății, pe admiratorul lui Voltaire și Oetinger, pe autorul „Cavoului princiar" și al acelui „Ahasverus" pe care el îl îndrăgea în mod deosebit. Sînt lăsați să aștepte destul de mult. Aparent, Schubart e ocupat. Nu îndrăznesc să se așeze, nici nu-și vorbesc. Neuffer privește pe fereastră. Hölderlin pășește în sus și în jos prin cameră.

Schubart are multă treabă în ultimul timp, remarcă Neuffer cu o notă de ironie în glas.

Puțin după aceea, apare și el. Hölderlin și-l imaginase altfel. E puhav, cu fața roșie și buhăită. Se mișcă greu, respiră cu zgomot. Cei zece ani de detenție l-au șubrezit în mod vizibil, și nici acum nu se menajează în vreun fel. E îmbrăcat neglijent, cu vesta încheiată greșit. Miroase a vin ; dealtfel intră în cameră urmat de o codană, probabil fiica sa, care aduce pe o tavă o cană cu vin roșu și trei pahare.

Mulțumesc, spune el, îl salută pe Neuffer cordial, i se adresează lui Hölderlin : Iată-l și pe tînărul nostru de mare talent.

Cu un gest distrat îi invită să ia loc ; el însuși se prăvălește suflînd din greu într-un fotoliu.

E greu, e greu, spune el, iar Hölderlin nu știe la ce se referă, la suferințele care apasă trupul acela greu sau la talentele tinerilor din jur.

În primul moment întîlnirea aceasta cu un erou prăbușit îl dezgustase, și își propusese să se retragă cît mai

repede cu putinţă, dar apoi, şezînd faţă în faţă cu el, îndurînd privirea ochilor acelora înroşiţi şi aproape orbi de sub pleoapele umflate, a înţeles că Schubart era o victimă a puterii nemăsurate ce dispreţuieşte omul, o fiinţă pe care moartea o însemnase şi care acum trăia de pe urma propriului său călău.

Neuffer căută să înceapă conversaţia făcînd cîteva remarci despre societatea din Stuttgart în timp ce Schubart ridică paharul şi bău o înghiţitură zdravănă fără să rostească un cuvînt. Nu i se auzea decît respiraţia hîrîită.

Nu-l băga în seamă pe Neuffer.

Un timp îl fixă pe Hölderlin, apoi spuse :

Totu-i o porcărie, nu-i aşa ?

Zîmbiră şi îl aprobară.

E timpul să se facă o curăţenie mare.

Prietenul meu Neuffer a înmînat Domniei Voastre cîteva din poeziile mele spre cercetare.

E-n ordine, băiete ; Domnia Voastră... ia mai lasă prostiile astea.

Ar fi putut să-l chestioneze pe bătrîn în continuare despre poeziile sale, dar acesta nu părea să aibă chef de astfel de discuţii, ci spuse :

Privirile noastre ar trebui să fie îndreptate spre Franţa.

Da, ar fi vrut el să răspundă, cei de acolo au început să reflecteze asupra omului, dar Schubart nu-i dădu răgaz :

Pe Voltaire l-ai citit ? Nu, sigur că nu. De unul ca el nici nu poate fi vorba în şcolile voastre.

Încercă să le recite, dar se poticni de la primul vers şi se întrerupse : Capul e de vină ; a avut grijă milostivul nostru Senior să-l nimicească.

Hölderlin ar fi vrut să-l consoleze, să-i vorbească, să-i explice că ei toţi se străduiau să-i calce pe urme, că el şi Schiller le erau pildă şi imbold ; dar ca şi cum ceea ce rămăsese nerostit s-ar fi făcut totuşi auzit, Schubart se înduioşă dintr-o dată şi spuse : Ah, Schiller, el e totul pentru mine ; el a ajuns departe. Pe el măcar îl citiţi ?

Amîndoi îl aprobară cu ardoare.

N-am de gînd să vă examinez. Nu-mi stă în fire.

Din nou, tăcerea lui îi umplu de nelinişte. Dădu paharul pe gît.

Hölderlin îl servi din nou.

Da, ce ţi-e şi cu băutura...
E un vin excelent.
E vin de Uhlbach, da. Şi părinţii dumneavoastră cu ce se ocupă, domnule Hölderlin ?
Primul său tată a murit, cel de-al doilea asemenea, acesta fusese primar la Nürtingen. Acum a rămas buna lui mamă să-i poarte de grijă.
Fiindcă trebuie să ştiţi că pentru o existenţă de poet e nevoie de bani, de o grămadă de bani.
Apoi Schubart se ridică în picioare, nu mai avea chef să continue discuţia. Deşi nu era încă amiază i se citea pe faţă oboseala. Era liber de doi ani ; avea să mai trăiască încă doi ani.
E bine să scrii, spune el. Dar credeţi-mă că proştii se remarcă mai uşor. Le face semn s-o ia înainte spre uşă. Mi-a făcut plăcere.
Se înclină în faţa lui.
Adio ! Şi să fiţi atenţi.
În vestibul se încrucişară cu un tînăr care intrînd îl salută pe Neuffer dînd din cap. Părea a fi unul din obişnuiţii casei.
Neuffer vru să ştie dacă îl recunoscuse.
Nu.
Acela a fost Stäudlin.
Stäudlin !
Chipul acestuia, cu fruntea înaltă, dezgolită îi va rămîne întipărit în minte, ca dealtfel întreaga sa apariţie. Iată un om pe care l-ar putea iubi ca pe un frate.
Pe Schubart nu l-a mai revăzut. Iar ceea ce îi relatează mamei despre întîlnire : „O, ce fericire să fii prietenul unui asemenea om !“, e deja o stilizare ; fiul ajuns printre nemuritori se împăunează : După cum vezi sînt recunoscut ca poet, primit ca un frate.
Lui Neuffer îi spune : Schubart e totuşi mare, chiar dacă i-au luat totul.

Seara petrecută la Neuffer şi la mama acestuia nu i-o descrie Johannei. O inventez. Ştiu că i-a făcut mai multe vizite mamei lui Neuffer, că o admira. Se spune că a plecat spre Tübingen de îndată ce fusese primit de Schubart, fără să poposească în casa familiei Neuffer.

Eu însă îl fac să mai zăbovească la Stuttgart.

Neuffer îl invitase să rămînă peste noapte la ei.

Cum în timpul zilei aveau să fie plecaţi, era de dorit să-şi aducă doar strictul necesar. Hölderlin ajunsese dimineaţa tîrziu, aşteptat cu nerăbdare de prietenul său, neobosit şi gureş ca întotdeauna, care se mulţumi să-l prezinte în fugă mamei. Doar aveau să se revadă deseară, cînd mai veneau şi alţi prieteni ai casei. Îl luă de braţ împingîndu-l spre ieşire.

Pe domnul Neuffer tatăl, secretar al Consistoriului şi om cu greutate, nici nu avu ocazia să-l întîlnească.

Despre mama sa, Neuffer istorisise mult, înflorind pe ici-colo adevărul. De dragul ei îşi zicea cîteodată „Pelargidul“ şi ajunsese să fie strigat aşa şi de colegi, desigur, pe un ton zeflemitor. Numele ei de fată era Pelargos, provenind dintr-o familie de refugiaţi greci care se stabilise la Stuttgart.

Vizita la Schubart îl obosise. Mîncaseră apoi ceva la un han, băuseră cîte un pahar şi mai zăboviseră acolo ca să-şi revină. Chiar şi Neuffer, care nu vedea decît ceea ce voia să vadă, era consternat de starea teribilă de şubrezenie în care se afla Schubart.

Se întorseseră acasă pe înserat. Abia apucase să se spele pe faţă şi pe mîini, să-şi aranjeze puţin ţinuta cînd se văzu din nou luat pe sus de Neuffer. Erau aşteptaţi cu masa, iar tatăl său nu admitea nici un fel de întîrziere în programul zilnic. Cu asta Hölderlin nu era deprins. Se aşezară deîndată la masă. „Prietenii casei“ erau două cupluri mai în vîrstă, ce se bucurau desigur de multă consideraţie în societatea Stuttgartului. Cu toţii îl măsurară curioşi ; probabil că Neuffer exagerase descriindu-l. Fu aşezat în stînga stăpînei casei. Schimbă cîteva cuvinte cu domnul Neuffer, totul pe un ton rigid şi reţinut, fără ca ceilalţi să se ostenească în vreun fel să participe şi să anime conversaţia. Doar Neuffer se mai înfierbînta din cînd în cînd, dar se potolea la fel de repede mustrat din ochi de tatăl său.

„Grecoaica“ îi plăcu. În tinereţe trebuie să fi fost delicată ; acum se mai împlinise, iar gesturile i se rotunjiseră şi ele. Dar rămăsese la fel de graţioasă. Ochii ei căprui

și rotunzi puteau să se aprindă în chip miraculos atunci cînd un subiect o pasiona.

În timp ce o conducea la masă se gîndise deja cum să lege o conversație. Doamna Neuffer i-o luă însă înainte, interesîndu-se de Tübingen, de situația de la Stift, întrebîndu-l ce gîndea despre eforul Schnurrer și despre ceilalți profesori, de exemplu, despre Bök, pe care cei de aici îl cam luau peste picior, remarcînd cum se mai zbate Ludwig și cît de fericită i se pare ideea lor de-a întemeia o ligă poetică — vorbea fără pic de accent străin, ba chiar cu intonație suabă, și de aceea o întrerupse : Să-i fie cu iertare, dar mai știa grecește ?

Dar desigur ! Vreți să auziți ? Rosti cîteva propoziții grăbindu-se să adauge, preîntîmpinînd obiecția lui : Acum o să-mi spuneți ca și Ludwig că aceasta nu e greaca „voastră".

Așa e, înțelesese prea puțin.

Dar noi sîntem greci, ripostă ea.

O rugă să-i povestească despre patria pierdută.

În acea clipă, bătrînul Neuffer se ridică de la masă : Îmi pare că scumpa mea soție a fost antrenată de tînărul nostru oaspete într-o discuție pe teme grecești. Propun deci să-i lăsăm să se retragă într-un colț al salonului, căci nouă povestirile acestea ne sînt prea bine cunoscute, nu-i așa ?

Ludwig însă stărui să asculte și el : Nu se satură niciodată s-o audă pe mama povestind despre Grecia, iar pe el nu-l plictisește nicicînd.

Atenția care i-o acordau cei doi tineri îi făcea vădită plăcere ; bucuria o întinerea.

Povesti îndelung, insistînd asupra amănuntelor, despre portul grecilor, atît de exotic pentru suabi, despre foile de viță care acolo se mănîncă, în timp ce viticultorii de aici nici nu-și pot închipui că frunzele ar avea altă întrebuințare decît aceea de-a ține umbră strugurilor ; și că acolo bărbații dansează între ei, și că există instrumente care pentru cei de aici scot sunete ce-ți zgîrie urechile.

Și templele ? întrebă el.

Le găsești pretutindeni, pe dealuri și în dumbrăvi, în cîmpie și la mare.

Cînd ea spunea „la mare“, el trebuia să-şi închipuie marea pe care nu o văzuse niciodată ; tocmai citise despre Columb, despre nesfîrşita sa călătorie şi despre debarcarea pe un nou continent ; nu vedea decît o suprafaţă învolburată cu corăbii pe ea, cu aerul asemenea apei şi cu linia blîndă a unui orizont infinit. Ea spuse : Anumite lucruri, nu multe, le mai găseşti şi-n alte locuri, dar nicăieri lumina nu e ca la noi, în Grecia.

Lumina ? Vă gîndiţi la soare ? La lumina strălucitoare a zilei.

Da, pentru voi la asta mă gîndesc, dar şi la altceva.

Îmi închipui, spuse el încet.

Adevărat ? întrebă ea, cred că trebuie s-o fi văzut, să te fi înconjurat cu ea.

E o lumină pe care o simţi.

Vorbiţi aşa de parcă aţi fi fost la noi. E imaginaţia dumneavoastră.

O lumină mai materială decît altă lumină.

Da, ca un corp.

O aprobă cu ardoare, se simţea tentat s-o prindă de mîini, se lăsă însă pe spate şi-şi strînse mîinile una într-alta : O lumină ce se poate închega într-atît încît să capete chip.

Neuffer spuse : Vedeţi, aşa e el, cînd exaltat, cînd morocănos.

Şi cum a fost la Schubart, întrebă ea. A ştiut să-i povăţuiască în ale poeziei ? La această întrebare Hölderlin nu răspunse, voi însă să afle dacă apucase răscoala împotriva turcilor.

În 1770, cînd a izbucnit răscoala cea mare, ei nu mai erau în ţară, dar îi cunoscuse pe rebeli dinainte, se întîlneau mereu în casa popii.

Un popor ca acesta să fie privat atîta timp de libertate !

Dar nu va mai dura mult.

Şi nu-i aşa, Madame Neuffer, spuse el timid, că aceasta nu-i singura ţară în care omul e nevoit să trăiască fără libertate.

Sînteţi şi dumneavoastră unul din cei care şi-au îndreptat privirile spre Franţa ?

Şi nu e bine aşa ?

Ah, domnule Hölderlin, în acest fel nu facem decît să ne tulburăm inutil.

Dar cum puteţi, dumneavoastră ca grecoaică să gîndiţi aşa ?

Ea se ridică în picioare, e timpul să ne ducem la ceilalţi, ne-am întreţinut îndeajuns despre Grecia şi m-a încîntat felul în care aţi vorbit despre lumina grecească, domnule Hölderlin.

Restul serii a fost melancolic, prea puţin înclinat să poarte discuţii. Neuffer îi reproşă că se poartă ca un sălbatic.

Îl durea capul îngrozitor, avusese totuşi o zi grea. Stăpîna casei îi permise să se retragă mai devreme.

Sus, în camera sa, se întinse pe pat, se ridică şi se aşeză la fereastră, încercînd propoziţii : despre mare, despre munţii Greciei, despre zei şi spirite, despre libertatea pe care cea care se născuse o Pelargos o cîntărea în chip atît de diferit.

A doua zi a plecat înaintea lui Neuffer ; nu mai avea răbdare să aştepte toată dimineaţa. O fire ciudată, deşi foarte înzestrată, fu părerea doamnei Neuffer. Cîteodată trebuie să-l laşi de capul lui, spuse Neuffer, gîndindu-se cu strîngere de inimă la drumul de întoarcere spre Tübingen, pe care trebuia să-l facă acum de unul singur.

Este anul Revoluţiei. E de presupus că a citit şi a auzit multe despre evenimentele de la Paris, că le-a dezbătut cu înflăcărare. În iulie 1789 Bastilia este luată cu asalt. Puţin înainte se uniseră cele trei stări, cu consimţămîntul forţat al regelui. Zvonurile se răspîndeau repede şi erau comentate de pe poziţii deosebite. Numeroase sînt scrisorile, paginile de jurnal sau proclamaţiile ce vorbesc de acea beţie a speranţei care îi cuprinsese pe tineri — la Hölderlin însă, găseşti prea puţin din toate acestea. Presupun că cei din anturajul său l-au stimulat totuşi, cei mai apropiaţi prieteni ai săi erau răscoliţi, participau cu gîndul şi cu fapta la evenimente. Şi mă gîndesc mai puţin la Neuffer, cît la cei de care se simţea în mod special legat : Stäudlin, Conz, Hegel. Avîntul lor îl molipseşte. Şi totuşi, se va teme. Nimeni n-are dreptul să se apro-

pie prea mult de el. Ca și la Maulbronn, îi va evita pe cei hiperactivi. Mînia în acțiune, fapta publică îi sînt străine. Visează și el, ca toți ceilalți, la umanitate, dreptate și libertate, iar visele pătrund în poezia sa, dar știe să separe, cu grijă, idealul de realitatea ce se cere cucerită, poezia de viață. E lecția învățată în copilărie, de-a nu se amesteca.

Oare cum au ajuns pînă la el toate acele evenimente nemaipomenite, și el cum le-a primit oare? Să fi fost ceasuri în care se zbătea alături de ceilalți, sperînd împreună cu ei, mizînd fără să șovăie pe mult așteptata fericire omenească? După cum îl știu, nu mă îndoiesc de asta. Doar că uneori va fi fost speriat de el însuși. Știa că era capabil să gîndească și să trăiască dincolo de limite — dar nu voia s-o facă împreună cu ceilalți și pentru ei. Neuffer i-a povestit cu vădită simpatie „uneltirile" lui Stäudlin, iar Hölderlin ia deîndată partea celui pe care îl văzuse cîndva și nu-l mai uitase, a cărui prietenie și-o dorea, fiindcă era, ca cei mai mulți din prietenii lui, o fire hotărîtă ce știa să împace gîndul cu fapta. Iată oamenii ce-i sînt dragi!

Povestește-mi despre el.

Citește ce scrie în „Cronica" lui Schubart, răspunde Neuffer, nu e tocmai pe gustul meu, dar trebuie să recunosc că are multă forță.

Firește, a citit „Noua cronică a patriei", de asemenea versurile lui Schubart: „Unei relicve din ușa temniței lui Voltaire cînd a fost luată Bastilia (ce i-a fost trimisă autorului de la Paris)". E încîntat de felul în care poetul bolnav de moarte asociază amintirii filozofului luminat elogiul revoltei atît de mult așteptate: „Mulțumescu-ți ție, prietene, din toată inima / Pentru relicva din întunecata Bastilie, / Ce mîna puternică a cetățeanului liber / A prefăcut-o în praf și pulbere. // Spulberată celula-înspăimîntătoare, / Ce odinioară în noapte neagră te-a scufundat, *Voltaire*. / Să nu rămîie cui și piatră peste piatră din clădirea, / Unde ades au curs ale nevinovăției lacrimi! — // De aceea, fii binecuvîntat, om drept / Pentru relicva, ce tu mi-ai trimis; / Mai scumpă inimii mele decît sabia de aur/ Cu care odinioară tiranul asupra omului liber apăsa".

Îl pun pe Hölderlin să gîndească ceea ce gîndesc eu : că Schubart își dorea din tot sufletul ca la Asperg, temnița sa, să se petreacă același lucru ca la Bastilia, să nu rămînă piatră peste piatră ; și să admire curajul ce s-a aprins în pieptul celui învins : în pofida mărinimiei ce i-o arată suveranul, el nu-și trădează idealurile.

Viața de toate zilele e cu totul altfel. La Stift nu îndrăznesc încă să discute deschis. Învață, tac. Profesorii trec cu vederea cele ce se întîmplă. Totul trebuie să rămînă așa cum este. Cît despre el, se refugiază în muncă. Dulon, un cunoscut virtuoz al flautului, se află la Tübingen. De la el ia ore de muzică, cîntă împreună. Cît de ușor îi este să-și găsească refugiu în imaginație, să dea viață în gînd unor personaje ce pot fi iubite și venerate. Cum ar fi, de pildă, Thill.

Thill devenise idolul, spiritul tutelar al ligii lor. Neuffer le citise poeziile lui Thill. Și din nou, îl găsim pe Stäudlin amestecat în această poveste : în primul său număr din Almanahul Muzelor — pe care Schiller, furios și profund supărat din cauza concurenței ce se ivise la Almanahurile sale, l-a descalificat drept privincial — tipărise poezii de Johann Jakob Thill, atrăgînd atenția, cu vervă, asupra calităților poetice ale acestuia. Thill, magistru al Universității din Tübingen, murise la douăzeci și cinci de ani, în 1772, în același an cu „primul tată" al lui Hölderlin. Opera sa era aureolată de această moarte timpurie. Asemenea lui Neuffer și Hölderlin, Thill scrisese și el poezii patriotice, cinstind un trecut eroic, cavaleresc : „Nu voi privi plîngînd la nenorocu-ți / Și nici furtuni nu te-or împresura / Mîndră Germanie ! De pe ale tale înălțimi / Slăvita pace alungînd." Un astfel de spirit era oricînd binevenit în mijlocul lor. Împreună cu Neuffer, Hölderlin a făcut un pelerinaj la Grossheppach, la mormîntul idolului. Drumul era mărginit de vii, de sate idilice. Imagini pe placul lor ; în care se puteau refugia, făurindu-și vise. Curînd amintirea celui mort devenise un pretext de evadări exaltate, de juràminte solemne de prietenie și frăție. Băieții aceștia de douăzeci de ani, visători și entuziaști, își trăiau din plin emoțiile, savurau fericirea unei prietenii aparent durabile, se bucurau de înțelegerea pe care o găseau la celălalt. Toate drumurile

pe care le străbătuse Thill, toate locurile unde poposise ca să scrie au devenit pentru ei ținte de pelerinaj : vîlceaua de la Wankheim, „în jurul căreia dănțuiește norodul cîntător al unei pădurici", cum avea să-și amintească, euforic, Magenau, sau Spitzbergul aflat între castelul din Tübingen și capela din Wurmlingen.

Acum douăzeci de ani, mergeam ades pe același drum, fără să am habar de Thill sau aldermani, atras însă de peisajul care și-a încorporat istoria în chip firesc. Iată, aici au făcut popas, sub un copac măreț sau pe o pajiște la marginea pădurii, au discutat, și-au citit poezii, au vorbit despre cărți, despre Stift, despre ceilalți studenți.

Doar știi că poetul trebuie să aspire la tot, drumul lui e ca traiectoria unui astru.

Bună comparație.

Obligațiile nu-l pot înlănțui.

Cînd mă gîndesc la Renz, care ia una după alta numai note bune, fiindcă e laș.

N-ai dreptate. Nu e laș. Pur și simplu n-are stea.

Neuffer spune : Știți ce, hai să tragem o fugă la Nekkar și să facem o baie.

Aleargă cot la cot spre Neckar în jos, privind înspre valea în care apa strălucește la cotituri. Deseori fac baie noaptea, goi, înotînd contra curentului și îmbrăcîndu-și apoi hainele pe jumătate uzi.

Se ridică aburi din tine ca dintr-un cal.

Pot oare trăi așa, în afara timpului ? Punîndu-și prietenia la adăpost de necontenita scurgere a timpului. Prea curînd, prezentul va pune stăpînire pe ei. Ajunge rutina chinuitoare de la Stift, stupiditatea repetată a cursurilor, lipsa de omenie a profesorilor.

Și apoi susceptibilitatea sa, accesele subite de furie, încît îi vine să se lovească cu capul de pereții închisorii sale. Într-un astfel de moment de revoltă scrie cea mai frumoasă și mai sinceră poezie a acelor ani. Este el în sfîrșit, nu mai imită nici un model, originalitatea sa nu se mai pierde în proiecte prea ambițioase. Amărăciunea găsește cuvintele cele mai potrivite. Se apără cu ajutorul limbii : „Ci nu mai rabd ! iară și iară / Cu pași de copil, ca un condamnat, / Cu pași scurți, dinainte măsurați /

Zilnic să umblu, ci nu mai rabd ! // Soarta omului să fie — a mea cumva ? n-o mai suport, / Laurii mă cheamă, — în liniște și pace nu aflu fericire, / Puterea bărbatului în primejdii se zămislește, / Pieptul tînărului în suferință se vede călit. // Ce-ți sînt eu ție, ce sînt eu oare, patria mea ? / Sugar nevolnic pe care mama, / Cu privirea înlăcrimată și fără de speranță, / Îl leagănă în brațele-i răbdătoare."

Răsună clar din aceste strofe trei din temele sale fundamentale : schilodirea psihică a copilului obligat să trăiască după regulamentul școlar ; dorința dar și teama de mărire pe care nu o poate obține decît bărbatul și nu copilul (chiar de-ar fi cea a cărei amintire e atît de apăsătoare) ; relația cu mama care încearcă să-l țină ca pe un copil legat de ea, — alternînd dragostea profundă cu distanțarea plină de teamă ; va avea mereu nevoie de ea și se va reîntoarce la ea, fiindcă prea mult l-au legănat „brațele-i răbdătoare".

În vacanța de toamnă din 1789 va încerca din nou, deși cu mai multă prudență, să-i explice mamei sfîșierea sa lăuntrică. Îl necăjește inima sa „răscolită, apăsată". Zile întregi hoinărește singur prin împrejurimi. Prietenia cu Bilfinger s-a răcit ; o oarecare vină o poartă și cercul aldermanilor din care Bilfinger nu face parte. Se vor vedea tot mai rar.

Livada mai aparține încă familiei. Într-acolo se duce uneori cu Karl și Rike, gîndindu-se la vremurile de odinioară.

Karl a împlinit treisprezece ani, e un băiat cu judecată, uneori surprinzător de prompt, urmează gimnaziul, însă mama a hotărît să nu-l lase să urmeze o facultate, căci ar costa-o pur și simplu prea mult, iar ei i-au fost de ajuns experiențele cu Fritz ; Karl va deveni secretar, va avea în acest fel o poziție onorabilă, iar un post pe lîngă primarul din Nürtingen se va găsi și pentru el. La urma urmei e fiul lui Gok.

Rike, în schimb, a devenit o tînără domnișoară, are șaptesprezece ani, se îmbracă cochet, ceea ce îi displace Johannei care ar dori s-o vadă mai modestă.

Frații îi știu necazul.

Heinrike îl sfătuise să aibă o discuţie deschisă cu mama, să-i descrie fără menajamente condiţiile de la Stift.

N-ar avea rost, susţine el. În plus, ar mai trebui să-i ceară şi o sumă de bani suplimentară, fiindcă viaţa în oraş e mai scumpă, iar Johanna ar ţine să-i demonstreze că la Stift ar putea să se descurce mai bine în orice privinţă.

Rike îl întreabă de Louise.

Nu mai ştiu nimic de ea.

Nu-i frumos din partea ta, Fritz.

Nu pot să fac doar ceea ce ţi se pare ţie frumos, Rike.

Nu fi şi tu aşa de supărăcios.

Karl urmăreşte atent, fără să se amestece, conversaţia celor doi fraţi mai mari.

Pe drumul de întoarcere — se opresc un timp pe podul de peste Neckar, iar el le povesteşte că pe cînd era copil nu-i trebuiau mai mult de cinci minute ca să traverseze rîul înot — Heinrike îl întreabă dacă la Tübingen vorbesc şi ei despre „povestea" aceea de la Paris şi adaugă cu sfială : Oare e bine să faci o răscoală, aşa, fără rege ? Hölderlin rîde şi o ia de mînă : Fată dragă, dacă e vreun lucru bun pe lume, atunci ăsta e, poţi să fii sigură ; a dărîma închisorile înseamnă a elibera un popor întreg. Iar cînd Franţa va deveni un stat liber, o republică, gustul libertăţii se va întinde ca focul.

Mă faci să-mi fie frică.

Aşa şi e, de libertate poate să-ţi fie teamă.

Kraz, care părăsise învăţămîntul cu un an în urmă, devenind preot la Oberensingen, cît şi Köstlin veniseră să-l vadă. Fără să-i fie cu adevărat străini, erau totuşi undeva departe, rămăseseră în urmă în timp ce el se distanţase tot mai mult. Îi vorbeau însă ca şi cum el ar mai fi copilul pe care îl meditau la greacă şi latină.

Abia în ultimele zile de vacanţă îndrăzneşte să-i vorbească mamei despre îndoielile sale în privinţa teologiei. E seară. Aşa cum o ştie încă din copilărie, Johanna şade la fereastră şi brodează. Văzînd-o, simte calmul, siguranţa ce pornesc de la ea, dar şi unde de melancolie. O iubeşte cum nu mai iubeşte pe nimeni altcineva.

L-a văzut și ea. Își aduce un scaun la fereastră, se așează alături de ea. Adeseori stătuseră așa. Johanna îi povestește despre cunoștințele, despre prietenii lui Rike. Subiecte cunoscute. Nu peste mult timp Rike va pleca și ea de acasă, și atunci o să fie și mai pustiu, doar Karl va rămîne aici cît timp o să-și facă ucenicia de secretar.

Voiai să-mi spui ceva, Fritz, nu-i așa ?

A fost un gînd, dar l-am uitat...

Tot nu te-ai obișnuit cu Stiftul ?

Nu, și nici n-o să mă obișuiesc vreodată.

Mai tîrziu o să-mi fii recunoscător.

Sper să aveți dreptate.

Crede-mă, Fritz.

Momentele de letargie urmate de reacții violente sînt tot mai frecvente. În octombrie 1789, în timpul vacanței de toamnă, petrece o săptămînă cu Neuffer la Stuttgart și face în sfîrșit cunoștință cu Stäudlin. Se simte atras de bărbatul cu doisprezece ani mai în vîrstă decît el, care s-a impus în mediile literare și continuă să polemizeze cu Schiller, dar mai ales de anturajul acestuia, în special de surorile lui, cultivate și rafinate, dintre care, Rosine avea să se logodească cu Neuffer.

Îl știu pe Stäudlin din tabloul în ulei pictat de Philipp Friedrich Hetsch. Aș putea să spun pur și simplu : Iată un chip frumos și plin de sensibilitate. Dar mă gîndesc la epocă și-mi zic : Iată portretul unui om prea atent, capabil de meditație dar și de acțiune. Fruntea peste măsură de înaltă ocupă aproape jumătate din față și iradiază pe toată pînza. Ochii nu sînt mari, pare să-i țină mijiți, dar privirea e fermă. Sub nasul subțire, gura mare, pofticioasă. Capul e îngust. Figura aceasta seamănă cu cea a revoluționarilor francezi, același foc ca și la Robespierre, Desmoulins sau Brissot, mocnind sub gînd, sub speranță. Știu că acum interpretez. Dar puține chipuri din anturajul lui Hölderlin îmi sînt atît de apropiate. Aș vrea să-l văd mișcîndu-se, să-l aud vorbind, să-l privesc ascultînd. Hölderlin îl descrie drept „un bărbat splendid". Și probabil că așa era. Stäudlin își cîștiga existența ca avocat. Scotea almanahuri pe cheltuiala lui, reunind în ele „talentele landului". În acest fel devenise

„marele preot al muzelor suabe“, egalul lui Schubart prin influenţa care o exercita asupra tinerilor poeţi. Dealtfel, după moartea lui Schubart, Stäudlin a continuat „Cronica“ acestuia, însă pe un ton mai vehement şi subordonînd-o cu totul cauzei Revoluţiei. Ceea ce i-a şi atras surghiunul din partea noului duce al landului, urmaşul lui Karl Eugen care tocmai murise. A încercat apoi să se stabilească la Mainz ca jurnalist politic. Dar fără succes. În 1796 s-a înecat în Rin în apropiere de Strasbourg.

E una din acele existenţe, cu elanurile şi dezamăgirile ei, ce avea să se întipărească adînc în mintea lui Hölderlin.

Nu-l va uita nicicînd pe Stäudlin, îşi va aminti de frumuseţea mîniei lui întru apărarea drepturilor omului, sau de entuziasmul ce-l împărtăşeau faţă de greci, sau de felul în care vorbea despre poeziile sale, pe care Stäudlin avea să le publice în trei numere ale Almanahului.

Întîlnise în sfîrşit un om care îl încuraja fără rezerve să urmeze calea pe care el şi-o alesese deja. Şi era primul dintr-un şir de prieteni care îşi riscau existenţa în politică, pentru care Revoluţia din Franţa nu trebuia să se oprească ci să cuprindă întreaga omenire.

În discuţiile dintre ei se vor fi amestecat multe : pasiunea comună pentru Grecia, pentru peisajul antic, pentru Olimp şi legile sale considerate ideale ; examinarea lucrărilor proprii ; comentarii asupra cărţilor citite ; faptul că îl descoperise şi el, la fel ca toţi ceilalţi, pe Rousseau ; ştirile din ziare : la 26 august fusese publicată Declaraţia asupra drepturilor omului.

Prietenii nu i-o luau în nume de rău dacă de cele mai multe ori căuta să se sustragă de la vreo acţiune, înceta să-i mai asculte sau evita să-şi exprime prea clar punctul de vedere în discuţiile politice. Îl cunoşteau de mult, ştiau că se temea de acţiunea directă.

Noul semestru începe la sfîrşitul toamnei. Programa de învăţămînt nu mai prevede greaca, ebraica şi logica. Bursierii audiază acum cursuri de fizică, metafizică şi morală.

Neuffer e bolnav, rămîne un timp acasă ; Hölderlin e singur cu Magenau.

Singurătatea acelor zile îi face bine, timp de „cîteva ceasuri fericite“ lucrează la un imn închinat lui Columb, descoperitorul, care capătă trăsături mitice. Poezia s-a pierdut, dar tema va reveni peste treisprezece ani, la Nürtingen și Homburg, într-un proiect la „Columb“, prin care, într-o limbă chinuită, încearcă să cuprindă depărtarea și visează — ca și cum cel prea de timpuriu îmbătrînit și-ar aminti de trecătoarea fericire a studentului poet — la „un erou printre ceilalți / ...Atunci erou al mărilor să fie“.

În după-amiaza zilei de 5 noiembrie ducele Karl Eugen împreună cu Franziska von Hohenheim vizitează Stiftul. Suveranii au înțeles semnalul ce s-a tras. Au venit să stingă temutul foc. Bursierii din toți anii, repetitori și profesori sînt chemați la o adunare. Suveranul le amintește răspicat eforului și repetitorilor care le sînt obligațiile, apoi împarte premii și mustrări. Examenele se desfășoară în prezența sa, promoția lui Hölderlin este chestionată asupra „existenței lui Dumnezeu“.

Vizita ducelui se desfășoară după tipicul bine cunoscut. Totul trebuie văzut în atmosfera apăsătoare a epocii ; toți, cu excepția perechii princiare, comportîndu-se umil, făcînd reverențe și slugărind, prezentîndu-și fiecare numărul. Karl Eugen și Franziska sînt primiți de Schnurrer și de suita acestuia în curtea mănăstirii, dar sînt atît de grăbiți încît dau la o parte tot comitetul și se îndreaptă fără întîrziere spre refectoriu, unde s-a adunat toată lumea.

Toți se ridică în picioare.

Eforul, sosind într-un suflet, încearcă totuși să-i dirijeze din spatele suveranului.

Acesta observă, se adresează repetitorilor și îi întreabă deocamdată fără aroganță : Oare domnii repetitori își cunosc obligațiile ?

Da, răspund ei în cor.

Dar știu ei oare, continuă el de data aceasta pe un ton ridicat (căci e momentul să utilizeze puțin patos patriotic) cît de importantă este funcția lor prin influența ce-o exercită asupra prosperității Stiftului meu (subliniază po-

sesivul, își însușește prin acest cuvințel tot inventarul viu sau mort al locului), dar și asupra întregii noastre țări ?

Corul îi răspunde : Da.

Și cunosc oare acești domni că cele șase sute de mii de suflete — cîte am în țara mea (și dispune de ele nu doar prin cuvînt) — așteaptă de la ei îndrumare spirituală ?

Corul îl aprobă.

Suveranul se adresează eforului : Nu-i așa, domnule efor, că repetitorii vă ușurează mult sarcina ?

Da, răspunde eforul.

Ducele îl cheamă pe repetitorul Bardili : Cînd vreți să îndreptați purtările unui om rău începeți, nu-i așa, prin a-l mustra cu blîndețe ? Iar dacă nu reușiți, atunci veți folosi pedeapsa ?

Și pentru ca scena să nu piardă din intensitate, i se adresează imediat din nou eforului : Din cîte știu, domnule efor, repetitorii pot și ei să noteze ?

Da, răspunde acesta.

Ducele îl cheamă pe bursierul Sartorius : Ia aminte, dragul meu Sartorius ! Cînd domnul repetitor îți spune ceva e ca și cum *eu* ți-aș fi spus acest lucru : repetitorul vorbește în numele meu aici, și (vorbește acum repede și amenințător) dacă repetitorul nu face singur față, va înștiința inspectorul — adică Consistoriul meu — iar Consistoriul mi se adresează mie.

La fiecare două săptămîni „cei găsiți vinovați“ vor fi raportați înaltului stăpîn.

Odată întorși în cameră șușotesc între ei, unii se arată chiar suspicioși.

Neuffer îi lipsește. Zidurile se strîng din nou amenințătoare în jurul lui, ar vrea să evadeze. N-a mai rămas nimic din euforia verii, uitată e și veselia drumețiilor pe urmele lui Thill. Scrie. Deplînge într-o scrisoare adresată mamei „neîncetatul chin, restricțiile, aerul nesănătos, mîncarea proastă“ de la Stift, vorbește despre „suplicii, opresiune și dispreț“. Și încă o dată o roagă să-i dea voie să părăsească Stiftul pentru a se consacra dreptului : „Dacă rugămintea mea e un semn de slăbiciune, atunci fie-vă milă de mine ; iar dacă rugămintea mea e rezona-

bilă și bine cumpănită, atunci lăsați la o parte temerile prea mari și faceți pasul care în seara vieții ar putea să vă aducă numeroase bucurii." Scrisoarea aceasta nu e decît o prelungire a epuizantului conflict dintre mamă și fiu. Nu va reuși s-o convingă nici în următorul concediu de boală și nici în viitoarea vacanță de toamnă.

Acesta ți-e drumul, Fritz. Pe acesta am pornit și pe acesta trebuie să-l urmezi. Cîțiva ani.

Nu mă-nțelegi.

S-ar putea.

Toate acestea mă omoară.

Ești exaltat. Totul se aranjează. Crede-mă. N-ar fi prima oară.

Părăsește în fugă casa, pornit împotriva mamei, murmurînd blesteme de care mai tîrziu îi va fi rușine. Dar scrie poezii ; fără să-și mai disimuleze sentimentele, strigîndu-și pe față ura împotriva opresiunilor suveranului. Încerca să-și domolească supărarea prin invective și amenințări. Cuvinte pe care ei toți le auzeau zilnic, cuvinte precum „împilator al poporului". La acestea se adăuga însă slăbiciunea lui personală ; știa prea bine că îi lipsea forța să reziste fără să-și schilodească sufletul și trupul. În ochii prietenilor era băiatul sensibil, excesiv de vulnerabil, care trebuia protejat. În ochii străinilor, un student arogant care ținea la privilegiile sale.

2

Cea de-a patra poveste

Vine pe Münzgasse în jos, îndreptîndu-se spre Stift. De zile întregi îl doare capul. Deseori are impresia că durerea iradiază dintr-un punct aflat undeva deasupra capului. Uneori acest centru al suferințelor sale se îndepărtează, de cele mai multe ori însă e foarte aproape. Ar vrea să fugă de durere sau să-i opună gînduri foarte liniștite. Zadarnic. Știe că tot chinul va dispărea fără intervenția sa și va reveni tot fără motiv. Se înserează, dinspre Neckar se ridică aburi. Lui însă îi este frig. În fața lui merge un om, căruia îi știe numele și profesia,

Îl cheamă Majer și e suplinitor la școala de fete. Nu poate să-l sufere pe omul acesta. Căci ori de cîte ori îl întîlnește, rînjește batjocoritor și nu-și scoate pălăria în fața bursierilor, așa cum cere obiceiul. În fond, nu se prea sinchisește el de asemenea indivizi. Dar suferința dă cu totul altă întorsătură lucrurilor.

Omul merge în fața lui. Hölderlin se grăbește să-l ajungă din urmă. Ajunge acum în dreptul lui, Majer îl privește provocator dintr-o parte, rînjește, nu salută, nu-și scoate pălăria.

Hölderlin spune : Te-nvăț eu minte, suplinitorule, și îi smulge pălăria de pe cap.

Nu se așteptase ca cel atacat să riposteze ; acesta însă, sprinten ca un viezure, își ridică pălăria, se oprește și-i spune : Stați așa, vin și eu cu dumneavoastră. Am să vă reclam eforului.

N-am nimic împotrivă, răspunde Hölderlin.

Ajung la Stift, traversează curtea vechiului cămin, dar în fața eforatului Hölderlin se desparte de Majer, care îl strigă înapoi ca să-i afle numele.

Îi răspunde liniștit : Hölderlin.

Majer este primit deîndată de efor, relatează ciudata întîmplare, eforul îl asigură că va primi deîndată satisfacție, cu atît mai mult cu cît lucrează la o școală publică. Dar că de acum înainte să-și scoată pălăria în fața bursierilor, așa cum se cuvine.

Majer promite.

După cină, Schnurrer trimite după Hölderlin.

Dacă e adevărat ceea ce am auzit ?

Da, așa a fost. Însă suplinitorul îi necăjește de prea mult timp pe bursieri. Nu-i prima oară cînd uită dinadins să salute.

Dar de ce s-a supărat tocmai acum, și într-un mod atît de violent ?

I-a venit așa pur și simplu.

Nu pot să înțeleg.

Nici nu-i de explicat.

Nici eu n-aș vrea să fiu indiscret, conchide Schnurrer.

Cu aceasta discuția s-a încheiat ; Hölderlin va afla abia mai tîrziu că a fost pedepsit la șase ore de carceră.

3

Prieteni noi

Ştiu ce îl aşteaptă în acest an 1790. El nu ştie. Mă străduiesc să-mi amintesc ca el, să-l însoţesc pas cu pas, dar memoria mea, care ar vrea să fie a lui, o ia înainte, ajungînd pînă la sfîrşit. În acest fel el devine un personaj fictiv. De cîte ori nu scriu „mai tîrziu", arătînd înspre viitorul lui, care pentru mine este trecut scris. Cînd el spunea „mai tîrziu", viza necunoscutul. Comentariul lui Kierkegaard asupra repetiţiei explică cel mai bine tensiunea existentă între cele două tipuri de amintiri, a celui ce povesteşte şi a celui ce este povestit: „Repetiţia şi amintirea reprezintă una şi aceeaşi mişcare, dar în sens opus. Căci ceea ce ne amintim a existat, şi este repetat spre înapoi, în timp ce repetiţia propriu-zisă este o amintire spre înainte."

Pentru început Neuffer este spiritul bun ce-i animă. Cu sprijinul lui Magenau se îngrijeşte de respectarea ritualurilor stabilite, căci Hölderlin nu e întotdeauna dispus să-şi îndeplinească datoriile faţă de liga lor, se arată agasat, trist. „Capriciile" prietenului dau multă bătaie de cap celor doi; dar atunci cînd intră în joc, entuziasmul său îi cucereşte cu totul.

La începutul fiecărei săptămîni unul din ei era ales alderman, iar sarcina lui era să stabilească tema pentru o „disertaţie estetică" la care trebuie să lucreze fiecare din ei, chiar şi cel ce dădea însărcinarea. Se întîlneau apoi joia, discutau lucrările, le corectau, îşi declamau poezii. Tot ceea ce scriseseră se păstra ca material pentru o istorie a prieteniei lor, pe care o credeau eternă. Şi adeseori îşi făceau jurăminte de credinţă veşnică.

De cele mai multe ori se întîlneau în afara Stiftului, la adăpost de zeflemeaua colegilor invidioşi; pe Österberg sau în vîlceaua de la Wankheim; sau la un pahar de vin ori de must.

De obicei puteau fi văzuţi „La Mielu".

În calitate de alderman le ceruse să reflecteze asupra „demnităţii".

Cînd mă gîndesc la drepturile omului...

Dar demnitatea, spune Neuffer, n-ar trebui să fie refuzată nimănui, nici suveranului.

Care firește că hotărăște asupra demnității sau *ne*-demnității după bunul său plac.

Ești un *enragé*, Hölder.

Nu ești de părere, Neuffer, că mai întîi ar trebui să ne gîndim la demnitatea celor cărora ea le-a fost refuzată din rațiuni superioare ?

Magenau se abține. La un moment dat spune : În decursul vieții sale orice om se vede lezat în demnitatea sa, de cele mai multe ori fără știrea celui ce o face.

Dar demnitatea e mai mult decît atît.

Ce vrei să spui cu asta ?

Ea trebuie gîndită pornind de la întreg, mă-nțelegi, nu e doar un ideal sau o distincție. Ea poate fi ceva ce nu-l schimbă pe om, dar care să-i fie garantat prin drept și lege.

Așa cum e la Talleyrand, în drepturile omului ?

Nu ca la Talleyrand, ci așa cum vrea Revoluția.

Ești incorijibil, Hölder.

Nu-i așa. Doar știți și voi. Omenirea a știut ce-i demnitatea. Grecii. Pentru ei demnitatea era răspunsul firesc al omului la zeitate — sau nu-i așa ?

La 9 martie 1790 sărbătoresc prima aniversare a ligii lor. O vor mai serba de două ori. Totodată inaugurează cartea de onoare în care fiecare trebuie să scrie o poezie compusă „într-un ceas de răgaz" ; Hölderlin a ales „Cîntecul prieteniei", pe care l-a recitat plin de înflăcărare înainte ca ceilalți să fi apucat să-l citească, ca pe un apel la comuniune spirituală : „Liberi, precum zeii la ospăț, / Să închinăm cîntînd pocale, / Și încălziți de nobila licoare, / Plini de freamăt, grav și adînc / Sub al nopții sfînt veșmînt / Să-nălțăm al prieteniei cînt." Ceea ce răsună aici e o celebrare a prieteniei, o agapă romantică, un cor bărbătesc — tot ceea ce excită, firește, imaginația prietenilor ; însă năzuințele lui țintesc prea sus, nostalgia sa după existența ideală vor străpunge mereu cercul îngust al amiciției lor.

Era în vara aceluiași an. Magenau a descris acea după-amiază : După cum spune el, fusese o zi deosebit de senină. Își dăduseră întîlnire în grădina proprietarului de

la „Mielu“, sus pe Österberg. În pavilion, „drăgălaşul lor chioşc“, fuseseră aşteptaţi cu vin şi cu pîine, iar către seară urma să fie servit un punci. Se simţeau bine, făceau glume, rîsetele lor răsunau pînă în vale, prin oraş. Se ştia, studenţii petreceau sus în grădina hangiului. Era unul din acele momente în care se simţeau puternici şi în siguranţă. Nimeni n-ar putea să rupă legămîntul lor, gustau din plin aceste clipe de exuberanţă.

Ştii, Neuffer, aş putea acum să urinez de-a dreptul în Neckar.

Şi de ce n-o faci.

E prea departe.

Nu, n-ar putea.

Mai tîrziu. Acum aş mai bea o litră.

Începură să cînte. Ferestrele înguste ale chioşcului erau deschise, un vînt uşor de seară împrospăta aerul încălzit.

Era timpul să se ducă după punci.

Magenau le promise să se întoarcă cît mai repede cu putinţă : Să nu beţi tot vinul între timp !

Ştia însă că acum, întainte ca bucuria de-a fi împreună să atingă punctul culminant, trebuia să urmeze, după dorinţa lui Hölderlin, un moment de linişte.

Acesta era ritualul.

Neuffer se întinsese pe canapea ; Hölderlin, în faţa ferestrei, contempla peisajul care, ca şi cel de la Nürtingen, avea darul să-l limpezească — dealurile şi munţii ce se pierdeau în zarea albastră, Neuffen, Jusi, Achalm, Hohenzollern, Raichberg şi rîul mărginit de copaci ; în dreapta de tot, castelul.

Uite-l pe Magenau, spuse el.

Neuffer se ridică în picioare, vine lîngă el, se uită amîndoi la prietenul care urcă atent ducînd în mîini castronul ce abureşte. Îi deschid uşa, îl conduc ceremonios la masă. Traversează apoi împreună grădina, pe drumul stabilit, ies afară şi ajung la o fîntînă, „fîntîna filozofilor“, pe care Hölderlin o numise „izvorul castalic“ *. Se îngrijeşte ca prietenii să se spele pe faţă şi pe mîini cu

* Castalia — nimfă din Focida preschimbată de Apollo în izvor închinat muzelor, din care poeţii sorbeau inspiraţia.

apa rece ca gheaţa, apoi o face el însuşi. Cu feţele zvîntate de vînt (nu se şterg, căci le este interzis) şi purificate de răcoarea apei se reîntorc la pavilion, ridică paharele şi la un semn al lui Hölderlin intonează într-un glas „Imnul bucuriei“ de Schiller. Neuffer îl copiase în urmă cu cîţiva ani cînd apăruse în „Thalia“ ; Hölderlin îl descoperise abia aici, la Stift. De atunci, pentru el a devenit „un cînt sacru“.

În entuziasmul lor, devin zgomotoşi. Magenau povesteşte mai tîrziu că la strofa închinată ridicării paharelor, „bucuria se revarsă din pocale“, Hölderlin, cu lacrimi în ochi, înălţase paharul înspre cer scoţînd mîna pe fereastră şi strigase cu atîta putere „acest pahar, Spiritului bunătăţii“ încît toată valea răsunase de vorbele lui.

Toate acestea sînt glasuri şi glăsuiri ale epocii. Chiar şi imnul lui Schiller în care legămîntul bărbătesc şi prietenia se amestecă într-un mod aproape ridicol, în care corul bărbătesc generează un soi de sentiment cosmic, chiar şi acest imn corespunde întru totul emoţiilor pe care le trăiesc aceşti tineri. Au pornit pe o cale nouă. Dar fiecare aduce cu sine un trecut. Mai ales ceea ce i s-a dat prin educaţie, ceea ce îl protejează chiar şi atunci cînd se revoltă. Elemenul patriotic, teuton, pe care interpreţii de mai tîrziu îl vor considera atemporal, are, în realitate, un fundal istoric concret. Starea a treia e încă exclusă. Dar va profita curînd de pe urma acestei situaţii. În seara aceea însă, în care un student voia să cuprindă în entuziasmul clipei întreaga lume, puţini erau cei care au înţeles spiritul timpului.

Şi-a ieşit din minţi, spune Magenau, cîteodată mi se pare că exagerează.

Lasă-l în pace, ăsta-i geniul lui, răspunde Neuffer.

Dar văd în el pe cel ce, ieşind din mijlocul lor, a păşit în faţă, la rampă, la întîlnirea cu un public pe care nu îl cunosc încă şi de care se tem în secret.

Îi văd traversînd curtea, apropiindu-se de-a lungul zidului care urca dinspre grădinile de lîngă Neckar. E o seară călduţă. Trec tăcuţi pe sub poarta de piatră, lipiţi unul de altul, ca şi cum s-ar ruşina de sentimentele lor.

În amintiri, anii petrecuţi la Tübingen s-au comprimat probabil într-o succesiune de tablouri durabile, hotărî-

toare pentru viața sa. În pofida tuturor „capriciilor" era încă stăpîn pe sine. Ligii aldermanilor i-a urmat prietenia cu Hegel și Schelling, legătura cu Stäudlin și familia acestuia, relații tot mai numeroase, prima recunoaștere publică.

Presiunile exercitate de duce asupra Stiftului sînt tot mai puternice. Se pregătește un nou statut. Bursierul Rümelin este eliminat „din cauza purtărilor rele". Se dau pedepse care îl ating și pe Hölderlin. Renz, premiantul, face carceră. Toate aceste măsuri nu pot să domolească neliniștea crescîndă. Deși Karl Eugen așa speră. La Karlsschule domnește o liniște de mormînt. Cei de acolo „beneficiază" de directa supraveghere a suveranului. Tübingen e prea departe. Nu-i sînt de prea mare folos nici membrii Consistoriului, nici spionii, turnătorii și delatorii introduși printre ei.

Am presupus mereu că în primii doi ani Hölderlin a împărțit camera cu Neuffer, aldermanii fiind oricum tot timpul împreună; dar din registrele bursierilor reiese clar că locuia deja în „sfera șobolanilor" probabil împreună cu Hegel. Nu erau prea sfioși cînd era vorba să găsească un nume pentru locuințele lor. Șobolani vor fi existat peste tot, dar aripa în care locuiau ei se afla deasupra apei, iar șobolanii ieșeau probabil noaptea din găuri, foșnind și chicotind fără încetare, înspăimîntîndu-i pe studenți.

E greu de înțeles de ce Hegel, care era colegul lui de cameră, nu fusese primit în liga lor. Poate că pe Hölderlin îl supărase faptul că cei doi gimnaziști de la Stuttgart, Hegel și Märklin, aveau note mai bune, împingîndu-l pe el de pe locul șase pe locul opt. Poate că Hegel nu gusta exaltările celor trei prieteni.

Majoritatea bursierilor nu învățau așa cum ar fi dorit eforul, unii profesori și suveranul. Nu se arătau prea ortodocși. Tocmai fiindcă la seminarii orice idee nouă era interzisă — așa cum știau prea bine — recepționau orice noutate venită din afară. O influență considerabilă au avut în acest sens doi dintre repetitorii lor : Conz și Diez.

Karl Philipp Conz fusese student al Stiftului, iar la intrarea lui Hölderlin acolo devenise repetitor. În 1791

a plecat de la Stift, păstrînd însă legătura cu ei. Putea să vorbească de-a dreptul halucinant despre Grecia, contopindu-se cu mitologia și poezia antică. Deseori, în timpul cursului, pierdea firul, începea să se bîlbîie, nu-și mai încheia propozițiile, dădea disperat din brațe ; era dealtfel o apariție caraghioasă : mic și îndesat, cu fața umflată din care răzbăteau ochii deschiși și luminoși — studenții îl iubeau fiindcă trăia ceea ce gîndea. Sau : trăia din gîndurile sale. Îi știau poeziile — și fiindcă în copilărie fusese tovarășul de joacă al lui Schiller, căpăta în ochii lor o aureolă mitică...

O ființă ce se mișcă greu și compensează aceasta prin mobilitatea spiritului. Le ținea un curs despre tragediile lui Euripide, se lăsa purtat de inspirație, descria, călătorind numai în imaginație ca Hölderlin, frumusețea Greciei : „Ceea ce mă atrage mult sînt frumusețile colosale ale Orientului, dar, mai mult și mai des, marile începuturi ale puterii omenești sub frumosul cer ionic, pe acele insule dulci, în țara care avea s-o zămislească pe Citeriană, fiindcă era țara frumuseții și altarul ei — cu alte cuvinte — *Grecia*". Entuziasmul acesta îl transmite și studenților care sînt doar puțin mai tineri decît el. Din dascăl se transformă în instigator. N-a exercitat precum Diez, kantianul, o influență politică nemijlocită, căci era prea pătruns de imaginea frumuseții pierdute ; dar evocările sale, ale unei umanități atît de frumoase în comparație cu prezentul, instigau tocmai prin aceasta la revoltă. După ce a plecat din Tübingen a făcut o carieră frumoasă pentru un absolvent al Stiftului : cîteva călătorii de studii, apoi diacon la Vaihingen pe-Enz și Ludwigsburg și, în sfîrșit, din 1804, profesor de literatură clasică și elocință la Tübingen unde îl va întîlni ceva mai tîrziu pe Hölderlin, reîntors și el în oraș, dar în felul său, în casa familiei Zimmer.

Conz a strîns în jurul său un mic grup de cunoscători și entuziaști. Beau, fumează, trăiesc cu sentimentul de-a fi înaintea celorlalți, un fel de elită.

Respiră din greu, transpiră, își șterge tot timpul fața cu o batistă.

Dar aici, în cameră, în intimitate, nu se bîlbîie, nu pierde șirul vorbelor, își continuă cursul, îi antrenează în discuții, alimentează entuziasmul discipolilor săi.

Uneori vorbesc toți deodată, despre „Hecuba“ lui Euripide, susținînd că totul se axează pe mamă.

Pe figura mamei.

Dar și pe vina lui Agamemnon.

Nu-mi place, spune Hölderlin.

Cine ? Agamemnon ?

Nu, mă refer la Euripide. Îi prefer pe Eschil și Sofocle. Sînt mai duri. Și mai reali.

Ce înțelegi prin „real“ ?

Faptul că relațiile devin foarte clare.

Dar și la Euripide e la fel.

Nu sînt de aceeași părere.

Dar de astea ce ziceți ? Neuffer scoate cîteva foi de hîrtie din buzunar, le despăturește și începe să citească pe un ton patetic : „Mi-e milă, Hecuba, de tine, de fiul tău, de nenorocirile tale, de mîna ta care mă roagă, și vreau, pentru a fi pe placul zeilor și al dreptății, ca oaspetele mîrșav să primească osînda cerută de tine...“ *

Destul de bune !

Conz întreabă : De cine sînt ?

De Hölderlin, spune Neuffer, împăturește ostentativ foile și le pune la loc în buzunar. El le-a tradus.

Și zici că nu-ți place Euripide.

Cu Diez lucrurile se petreceau altfel. Acesta le oferea „marfă“ de contrabandă. Pe Kant, a cărui lectură era interzisă la Stift. Care nu putea fi amintit la curs. Diez însă răspîndea ideile kantiene prin intermediul unor extrase copiate și mai ales prin discuții. Studenții cumpărau cărțile lui Kant. Nu se știe însă dacă puteau să le țină în camere, dacă nu cumva făceau parte din acele opere condamnate pe care le ascundeau sub pietrele de pe malul Neckarului. Cel puțin așa se povestește.

Carl Immanuel Diez, în vîrstă de douăzeci și patru de ani, e puțin mai mare decît studenții săi ; în calitate de

* Euripide, *Hecuba*, Editura Minerva, col. B.P.T., București, 1976, trad. de Alexandru Miran.

repetitor nu se bucură însă nici pe departe de prestigiul lui Conz și renunță încă din 1792 la teologie devenind medic ca și tatăl său.

Avocat al ideilor luministe el a declanșat însă în acei ani de început nenumărate discuții. În ochii lui, Kant e un adevărat Messia. Iar acestea nu sînt doar vorbe. Prin nenumărate eseuri dedicate filozofiei lui Kant, în opoziție directă față de profesorii ortodocși el a încercat să-și influențeze studenții. E aproape sigur că Hegel, Schelling și Hölderlin se numărau mai mult sau mai puțin deschis printre adepții lui, chiar dacă rivalul său, Conz, îl repudia : Simplifică prea mult lucrurile, se angajează în afirmații dezordonate, cum ar fi aceea că Iisus e un impostor, iar Kant e adevăratul salvator al lumii. Iată, o încărcătură de dinamită pentru Stift !

Toate acestea se petreceau, desigur, sub mantia discreției, căci dacă uneltirile lui Diez ar fi ajuns la urechea Consistoriului sau a ducelui, atît el cît și discipolii lui ar fi fost deîndată alungați.

Un pedagog îl trezește pe Hölderlin și pe ceilalți colegi de cameră. E ora cinci. Nici nu s-a crăpat încă de ziuă ! E prima zi a vacanței de toamnă, 23 septembrie 1790. De ieri a devenit magistru. I s-a părut caraghioasă pompa ceremonialului de decernare a titlului, inutilitatea acestuia ; se simte epuizat după luna de examene. Vrea să plece cît mai repede acasă, să scape de Stift. Dimineața nu e prea vorbăreț. Se îmbracă, își strînge lucrurile pe care vrea să le ia cu el, le leagă bine. Poate că se gîndește la lunile trecute, gîndurile o iau razna, se ciocnesc. Nu, n-a fost chiar totul neplăcut ; nici complicitatea cu Neuffer și Magenau, asocierea lor cordială, nici dezbaterile nesfîrșite despre Kant, pe care îl descoperise prin Diez și și-l însușise, nici măcar cursurile lui Conz, sau Flatt, sau Bardili, al cărui panteism i l-a revelat pe Leibniz — în ultimele luni învățase, împotriva voinței lui Neuffer și Magenau, să gîndească, să filozofeze, aflase că ideea și realitatea lucrurilor își aparțin, că rațiunea poate deveni etalon de măsură al existenței. Toate acestea ar fi putut să însemne ceva. Dacă n-ar fi fost disciplina

cazonă, invidia și mai ales îngustimea vederilor, care îi stricau tot cheful de a munci.

Apoi, o cunoscuse în timpul verii pe Elise, fiica lui Lebret, cancelarul Universității. O plăcuse. Firește, o întîlnea mai mult în imaginație, fiindcă n-o vedea aproape deloc, și începuse s-o idealizeze, ca pe Louise. Devine Lyda sa : „Că puteri mă saltă-n zare, / Că sînt liber mulțumesc, / Lyda, dulce salvatoare, / Cugetului tău ceresc !"

Își pusese în gînd să privească examenele cu indiferență. Se obișnuia ca pentru început să se formeze grupuri care urmau să susțină disertațiile scrise de profesori. Profesorul era totodată cel care conducea disputa. Spre ușurarea și spre mîndria lui Hölderlin din grupul lui făceau parte Hegel, Autenrieth și Fink, care nu erau defel cei mai slabi din promoție. Dezbaterea era publică. În pofida bunelor sale intenții, era foarte emoționat. Hegel a încercat să-l calmeze. În afară de asta, examenul însemna o grămadă de alte cheltuieli, care l-au secătuit complet, obligîndu-l să apeleze pentru bani la Johanna.

Profesorul lor era Bök. Se pare că s-au descurcat bine. Peste alte două săptămîni, întreaga promoție a susținut o dezbatere condusă de eforul Schnurrer despre Faptele Sfinților Apostoli și despre Psalmi. Schnurrer avea obiceiul să nu-i lase pe studenți să-și susțină tezele, ci să se amestece într-un mod foarte personal pentru a-și „defini" opiniile.

La „banchetul de teză", la care bursierii contribuiseră cu toții din buzunarul lor, se îmbătase.

Fuseseră obișnuiți de mult să susțină teze. Aproape zilnic erau obligați să facă față unor teze. Ale lui Rösler, Pfleiderer, Bloucquet.

Karl Reinhard, marele adept al Revoluției Franceze și mai tîrziu diplomat al lui Napoleon, ne-a oferit o relatare unică prin plasticitatea descrierii a acestui supliciu : „Timp de patru ore cei douăzeci pînă la treizeci de candidați stua înșirați în față, pe trei rînduri, precum sclavii de pe galeră, făcîndu-și vînt de plictiseală cu foile pe care sînt tipărite tezele."

Ai auzit povestea lui Conz ?

Care din ele ?

Se întîlnise cu unii în pădure lîngă Bebenhausen, dar el nu-i observase fiindcă vorbea în gura mare cu zeii despre existența binecuvîntată de pe insule.

Grăsanul e un vizionar, orice ai zice.

La 22 septembrie a avut loc decernarea titlului de magistru. Invitația fusese afișată în aulă. Erau așteptați curioșii dornici să vadă defilarea profesorilor, repetitorilor și a studenților în ținută de sărbătoare. În ordinea rezultatelor obținute. Renz, ca de obicei, primul. Hölderlin al optulea, din cauza celor doi stuttgartezi. În acel curriculum vitae pentru lista promoției nu-l mai amintise și pe „cel de-al doilea tată", în schimb pe Kraz, care între timp ajunsese preot la „Supra Ensingensi", adică la Oberensingen, și pe Köstlin, mentorul său de odinioară. Tații de împrumut trecuseră în prim-planul memoriei.

Candidații trecuseră cu bine examenele. Solemnitatea festivității i-a impresionat totuși, deși de-acum erau liniștiți.

Sînt emoționat, zău așa.

Taci din gură, Fink, nu mai trăncăni.

Sînt chemați fiecare pe rînd, primesc diploma de magistru și sînt înregistrați, conform uzanței, în listele promoției.

Magistrul Hölderlin.

Un titlu de care nu se va folosi prea des.

Iar cînd cineva i se adresează în acest fel, protestează : E ceva cu totul lipsit de importanță.

Mai tîrziu, în turn, va prefera numele de bibliotecar.

Trecuse de prima și cea mai grea etapă. După vacanță, urma studiul teologiei. Totodată aveau să beneficieze de mai multă libertate.

Ești gata, îl întreabă el pe Bilfinger care e încă pe jumătate adormit, ți-ai strîns lucrurile ?

A căzut bruma. Aerul e umed. De la Neuffer și Magenau își luase deja rămas-bun. Inițial Hegel avusese de gînd să-l însoțească, apoi însă aflase de o trăsură cu care putea să meargă a doua zi pînă la Stuttgart, la un preț convenabil. Traversează curtea, trec pe sub porta unde obișnuiesc să se adune cînd pleacă în excursii.

Pe drum, de-a lungul Neckarului prin Lustnau, abia dacă schimbă cîteva cuvinte. De cînd Hölderlin i-a întors spatele, preferîndu-i pe aldermani, Bilfinger îi poartă pică.

Pe podul de pe Neckar, la intrarea în oraș îl întreabă pe Bilfinger dacă n-ar vrea să treacă pe la el să mănînce ceva împreună, familia ar fi tare bucuroasă, mama, Karl și Rike, dar acesta îl refuză. Reticența vechiului său prieten îl întristează.

Acasă, trebuie să povestească despre examene, despre ceremonia de încheiere. Toată lumea e nerăbdătoare să-l asculte. A fost invitat și Köstlin. Hölderlin se întrece pe sine însuși descriind cu multe înflorituri ritualul disprețuit. Îl stimulează rîsul lor.

N-a prea luat în serios treaba asta.

Ba da, își permite doar o glumă nevinovată.

Dacă așa vrea domnul magistru...

V-aș ruga să renunțați la acest titlu, domnule diacon, pentru dumneavoastră eu sînt și rămîn tot Fritz.

Majoritatea timpului i-o dedică lui Karl, care între timp a început să lucreze la primărie și nu-și ascunde deloc nemulțumirea. În primăvară, băiatul fusese confirmat, iar Hölderlin, amintindu-și de propria sa confirmațiune (chiar și Köstlin își mai amintea unele amănunte : Mai știi cărticica lui Hiller ?), îl asigurase în cuvîntarea pe care o improvizase cu acea ocazie că se va ocupa de educația spirituală a mezinului. Ceea ce a și făcut, timp de ani de zile, firește, fără să bănuiască că fratele său își va croi drum de unul singur, ajungînd să se bucure de aceeași considerație ca și tatăl Gok.

Se plimbă deseori împreună, pe Dealul Spînzurătorii, pe Säer și cîteodată pînă la grota lui Ulrich, unde mezinul amintește de fiecare dată cum i-a citit Fritz din Klopstock. Sînt binecunoscuți în oraș, cei doi băieți ai Johannei Gok, atît de deosebiți și atît de uniți.

Evenimentele din Franța o tulburaseră foarte tare pe Johanna ; iar seara se întrețineau, de cele mai multe ori în cerc mai larg, despre posibilele lor consecințe.

Numai de nu ne-ar cuprinde și pe noi febra asta !

Bine, Mamma, dar asta nu-i o febră, asta e revoltă, o revoltă necesară pentru întreaga omenire.

Dar nu și pentru noi, Fritz, noi trăim în liniște și n-avem nevoie de atîta frămîntare.

Și drepturile omului simplu ?

Pe acelea le avem doar.

Dacă vreți să spuneți, draga mea mamă, că oamenii se bucură de libertate, atunci vă înșelați, căci majoritatea nu are nici un fel de drepturi, ci o e jucărie în mîna tiranilor.

Acum vorbești atît de complicat cum ai învățat la școală. Ca preot n-ai voie să faci așa.

Știu.

Karl era dornic să audă noutăți de la Paris. La primărie se vorbește cu îngrijorare despre cele întîmplate acolo.

Acesta-i doar începutul, spune Hölderlin, ai să vezi.

Numai de nu i s-ar întîmpla nimic regelui, spune Karl.

Cel mai important e poporul. Și că s-au unit stările, și că pînă și preoții li s-au alăturat.

Apoi l-a examinat pe fratele său la logică practică.

La 1 octombrie a plecat de la Nürtingen spre Stuttgart, ca de obicei pe jos, peste cîmpii.

Avea întîlnire cu Neuffer. Împreună, urmau să-i facă o vizită lui Stäudlin, ceea ce, pe el, îl umplea de bucurie.

La Nürtingen își făcuse ordine printre poezii ; dorea din toată inima ca Stäudlin să citească „Imnul Nemuririi“, cea mai bună poezie a lui de pînă atunci, după părerea lui. Care înseamnă și ea o reîntoarcere.

Nu mi-e greu să-mi imaginez vizitele sale în casa familiei Stäudlin. Firește, la început nu s-a simțit în largul său, deși întîlnise omul căruia i se putea încredința, pe care și-l dorea ca prieten ca pe nimeni altcineva. Stäudlin locuia împreună cu surorile sale în casa părintească. Charlotte, Christiane (Nanette) și Rosine, fiecare în parte va juca un rol în relațiile cu prietenii casei. Neuffer se logodește cu Rosine, care moare de tînără ; Charlotte are, fără îndoială, o slăbiciune pentru tînărul Hölderlin, atît de atrăgător prin atitudinea sa reținută. Și Nanette pare, cel puțin așa susține Neuffer într-o scrisoare, să fi pus ochii pe el, scoțîndu-le astfel din sărite pe surorile ei mai mari.

Nimic în această casă burgheză din Stuttgart nu-l trădează pe cel ce o locuieşte, un revoltat împotriva casei domnitoare, împotriva prebendelor şi privilegiilor. Avocatul Stäudlin beneficiază de avantajele poziţiei şi ale originii sale. E o lume respectabilă. În care convenţiile nu sînt încălcate. De cum vizitatorii au fost anunţaţi şi conduşi în salon sau în biroul lui Stäudlin, apar şi fetele, care s-au dichisit în mod special pentru această ocazie. Mai tîrziu, după celebrarea logodnei, Neuffer se retrage uneori cu Rosine, dar Charlotte şi Christiane nu se lasă nici ele uşor izgonite, pînă ce Stäudlin hotărăşte : Mai bem o ceaşcă de cafea, şi după aceea domnii se vor retrage pentru a discuta chestiuni serioase. Deîndată răsună proteste. Ei bine, atunci Lotte poate să rămînă. De ce numai Lotte ! Poate că Hölder are să citească una din poeziile lui ! Mereu aceeaşi poveste, nimic nu se schimbă. Ca şi excursiile în grup prin împrejurimi, cu cîte un popas la vreunul din hanurile de ţară. Cînd scriu toate acestea, îmi apar în faţa ochilor tablouri de gen : domni cu părul pudrat sau cu peruci coafate artistic, grupaţi lîngă două, trei doamne aşezate într-o atitudine oarecum artificială pe o bancă. În fundal, faţada severă a unei case, umbra unor copaci bătrîni.

De ce n-ar fi şi la prietenii săi la fel ? Şi de ce nu s-ar simţi şi Hölderlin bine în această societate ?

Nu poţi discuta numai şi numai politică şi poezie. Li se mai fac şi fetelor complimente, se mai bîrfeşte pe seama cunoştinţelor comune, mai puţin simpatizate. Se mai colportează cîte o mică istorie : Ştii că domnişoara Autenrieth iese cu un ofiţer din Baden, deşi se angajase cu profesorul Weisslieb... Dar dacă îl iubeşte pe ofiţer, iar pe celălalt nu... ? Se mai tachinează în legătură cu vreun flirt. Se mai schimbă păreri despre ultima modă.

Aţi aflat ce se poartă acum la Paris ?

Am văzut imagini.

A, rochiile acelea în stil grecesc.

Da, acelea, domnule Hölderlin.

Sînt cam decoltate, prea libere.

Mie îmi plac, spune Hölderlin, sînt ca o proclamaţie a libertăţii feminine.

Imediat se gîndeşte la libertate, spune Stäudlin.

Şi de ce nu ?

Aveţi de fapt dreptate.

Dar pentru astfel de veşminte trebuie să ai şi ce să arăţi. Şi în nici un caz o burtă sau o cocoaşă, spune Nanette.

Nemulţumit, Stäudlin întrerupe conversaţia.

N-aveţi decît să vă arătaţi cît poftiţi. Dar acum duceţi-vă şi lăsaţi-ne să ne vedem de ale noastre. Dacă vrei, poţi să rămîi, Lotte.

S-au aşezat toţi în jurul unei măsuţe rotunde graţioase. De data aceasta Neuffer nu e de faţă. Hölderlin savurează liniştea ce s-a lăsat în cameră, şi odată cu ea, încordarea tot mai mare. Chipul palid, pasionat al lui Stäudlin, alături, Lotte, frumoasă, atentă.

Stäudlin povesteşte despre Schubart ; starea acestuia se înrăutăţeşte pe zi ce trece, nu va avea parte de un sfîrşit uşor. După moartea lui Schubart, pe care nici unul din prietenii săi nu o doreşte, va prelua „Cronica" ; şi puteţi fi sigur, dragul meu, că voi fi mai aprig şi mai tăios decît ar fi îndrăznit bătrînul nostru prieten. Da, da, toată lumea are îndoieli, în afară de Schubart.

Nu te plictisim, Lotte ? întreabă el apoi, dar fata, cu capul sprijinit în mîini, protestează.

Pregătesc pentru '92 un Almanah, am adunat deja cîteva lucrări excelente de la Conz, Neuffer şi alţii. Poate că Schiller va trimite şi el ceva. Dumneavoastră, n-aţi adus nişte poezii ?

Hölderlin scoate din veston cîteva foi, i le întinde lui Stäudlin, dar acesta îl roagă să le recite el mai întîi, de dragul lui Lotte.

Neuffer mi-a tot lăudat un imn închinat Nemuririi, spune Stäudlin.

Da, pe acesta aş vrea să vi-l citesc.

Şi îl citeşte, sigur de sine, căci acesta e subiectul care lui i se potriveşte cel mai bine :

„Slavă nouă, slavă nouă, cînd un suflet
Liber, călăuzei lui urmînd,
Soarbe naltele porunci ca un răsuflet
Şi înfrînge orice patimă de rînd !
Cînd o minte-n gravitatea ei amară

Doar prin tine chiar esenţa şi-a zărit,
Căci i-adie gustul vieţii dintr-o ţară
Unde oricare grăunte-i rod mărit !...
Cînd, semeţi, trezind tiranul intră-n sală
Amintindu-i dreptul omului, cei bravi,
Deşteptîndu-l din beţia animală,
Întărind întru curaj corupţii sclavi !
Cînd în miezul bătăliilor cumplite,
Fluturîndu-şi steagul liber spre duşmani,
Glorios pînă la braţele ciuntite,
Luptă falnic o falangă de spartani !"

Nu apucă să termine bine ultimul cuvînt că Stäudlin exclamă entuziasmat : E minunat ! „Amintindu-i dreptul omului..." Şi apoi asta : „Şi înfrînge orice patimă de rînd !" Ştiţi doar ce-a spus Rousseau : Fără virtute, Republica nu poate să existe. Simplitatea moravurilor. Fără lux, fără desfrîu. Şi în continuare, ştiu cuvintele pe dinafară : „În încheiere aş vrea să mai remarc că nu există regim periclitat de războaie civile sau tulburări intestine ca cel democratic sau popular, fiindcă nu există nici unul care să aspire atît de intens şi perpetuu la o schimbare a formei şi care să reclame deci mai multă vigilenţă şi curaj întru menţinerea formei existente. De aceea cetăţeanul trebuie să se înarmeze cu forţă şi răbdare, şi să-şi repete zi de zi din străfundul inimii sale ceea ce a spus odată un nobil voievod din dieta Poloniei : *Malo periculosum vitam quam quietum servicium.*"

Ştii ce-nseamnă asta, Lotte ?

Nu.

Mai bine libertatea plină de primejdii decît robia paşnică.

Iată, spune Hölderlin transpus, o vorbă adevărată, care mă nimereşte din plin ; mă tem însă că ea nu poate fi un imbold pentru mulţimea care preferă paşnica robie. Poate că libertatea e mai greu de îndurat decît ne-am închipui noi.

Acum însă intervine Stäudlin : Asta e defetism, Hölderlin, cine presupune şi crede aşa ceva nu va reuşi niciodată să ridice poporul.

Așa e. Dar cum putea fi ridicat tot poporul, cu mic cu mare ?

O să vedeți ! strigă Stäudlin. Lotte se uită la el rîzînd, îl întrerupe : Nu sîntem decît noi aici, Friedrich, din cauza noastră nu trebuie să răcnești, nu sîntem o adunare populară, după cum vezi...

Îți bați joc de mine.

Defel.

Bine, spune el acum mai reținut, bine, dragul meu, să vedem cum se vor desfășura evenimentele din Franța. O să ne zgîlțîie zdravăn pe toți.

Sînt și eu întrucîtva neliniștit, spune Hölderlin.

Închipuiți-vă ce-ar fi dacă s-ar uni și la noi stările și l-ar deposeda pe duce — atîta doar, și să vedeți cum s-ar mai pune în mișcare toate forțele.

Stäudlin simte reticența lui Hölderlin și de aceea schimbă subiectul, întrebîndu-l dacă a citit ultimele poezii ale lui Conz. Curînd după aceea, Lotte îi roagă să le cheme și pe surori. Pregătiseră un punci, și era cazul să mai uite și ei de chestiunile acestea serioase.

Șireată ce ești, îi spune Stäudlin.

Seara, înainte de-a pleca, Hölderlin îi dă lui Stäudlin și celelalte poezii pe care le adusese ; peste cîteva săptămîni avea să afle prin Neuffer că Stäudlin nu se putea hotărî să rețină pentru Almanah „Imnul Nemuririi", preferînd „Vindecarea mea" și imnurile către Muză, către Libertate și zeița Armonie.

Hölderlin a fost oarecum mirat. Nu s-a opus însă alegerii făcute de Stäudlin care, la urma urmei, știa mai bine decît el ceea ce era potrivit sau nu. În plus, spera să-i facă o surpriză cu un roman la care începuse să scrie transpunînd povestirile grecoaicei după propria sa imaginație, „Hyperion".

Iată-l acum, pe la mijlocul lui octombrie 1790, reîntorcîndu-se la Tübingen pe jos. Fără bagaje, pe care le-a trimis înainte cu o căruță. Și-a luat rămas-bun de la mama, de la Rike, le-a promis că va scrie des, l-a asigurat pe Karl că se va ocupa în continuare, pe cît îi vor permite distanțele ce-i despart, de educația lui spirituală.

Trece prin orașul de jos, unde străzile sînt neașteptat de goale. Oamenii muncesc acum la vie. În cartierul evreiesc învecinat domnește obișnuita agitație. Aici jos studenții nu sînt prea bine văzuți. Prea de multe ori le-au jucat feste oamenilor, le-au stricat serbările, ba chiar și nunțile. Doar hangiii profită de pe urma lor. Universitatea apasă asupra întregului oraș, chiar și asupra economiei acestuia, căci absoarbe cea mai mare parte a impozitelor și, în plus, subvențiile curții.

Oamenii nu-l salută. Deși ar fi trebuit s-o facă. Așa cum era prevăzut : în calitate de magistru era persoană oficială. Rezistența aceasta mută nu-l deranjează însă. Străbate în grabă străzile.

În curtea Stiftului a întîlnit, desigur, o mulțime de cunoscuți, căci, oricît de proastă ar fi fost vremea, se găseau destui amatori care să profite de timpul liber dinaintea începerii cursurilor, pentru a-și povesti ceea ce făcuseră în vacanță, pentru a se saluta, așa cum e obiceiul printre tineri, cu emfază exagerată. Din cînd în cînd își făcea apariția și cîte un repetitor pe care îl asaltau cu întrebări în legătură cu ultimele noutăți, cine și în ce cameră fusese repartizat, cu ce profesori urmau să aibă cursuri.

De la Conz află că a fost mutat în „camera augustinilor“ din clădirea nouă, unde există o sobă bună, care ține căldura tot timpul zilei. Lucru îmbucurător mai ales în timpul iernii cînd clădirile erau în cea mai mare parte înghețate ; neputînd fi încălzite decît prea puține încăperi, pereții erau mereu reci și umezi, iar aceasta aducea cu sine răceli cronice, bronșite, reumatisme.

S-ar putea ca tot de la Conz să fi aflat că Schelling, mintosul, care abia împlinise cincisprezece ani, era acum la Stift și, în plus, în aceeași cameră cu el.

Stabilește cu Conz o întîlnire pentru a sărbători revederea, împreună cu ceilalți prieteni, firește ; nu se duce deîndată în „camera augustinilor“, ci le face mai întîi o vizită lui Neuffer și Magenau.

Locuiesc zece într-o cameră, care dă într-un coridor numit „sfera vînătorilor“. Camera lui de dormit e „grajdul boilor“. Muncesc acum mai greu, mai susținut ; din

moment ce cursurile de teologie se țin chiar la Stift prilejurile de distracție și escapade s-au rărit mult față de vremea cînd studiau „disciplinele artistice“, iar profesorii pun mai mare preț pe prezența bursierilor. Firește că Schelling și un alt novice de la ei din cameră își duc viața în vechiul ritm, pe care studenții avansați l-au depășit deja. „Mititelul“ umbla mult, se întorcea la „augustini“ istovit și fără vlagă. Dar fenomenala sa capacitate de gîndire cît și talentele oratorice i-au cîștigat destul de repede respectul celorlalți.

La o licitație, Hölderlin o întîlnește pe Elise Lebret. (Dar aceasta e altă poveste, ce nu-și are locul în cronologia pe care am trasat-o reconstituind viața de la Stift).

Își dau sfaturi, se ajută la lucrările scrise, dar cel mai mult îi stimulează lecturile nedorite, ba chiar interzise : Hegel se evidențiază ca un cunoscător al lui Rouseau, Schelling se străduiește să-l pătrundă pe Kant, iar Hölderlin se arată a fi, măcar pentru cîteva săptămîni, obsedat de Leibniz. Iată imagini ale unei tinereți entuziaste și încrezătoare ; îi vezi parcă umblînd în sus și în jos, argumentînd, în doi sau în grup, adunîndu-se în jurul unuia care a citit ceva atît de tulburător încît trebuie neapărat să le comunice și celorlalți.

Viața lor de societate se limitează la lumea universitarilor. Cercul de prieteni al lui Hölderlin a devenit mai mare. Dar în nici o casă nu e primit ca în cea a lui Stäudlin, nicăieri nu se simte înțeles ca la ei. Vizitele protocolare în casa Lebret mai degrabă îl obosesc, le evită ori de cîte ori are ocazia. Neuffer și Magenau se simt și ei neglijați ; liga aldermanilor s-a destrămat. Continuă însă să se întîlnească la „Mielu“, bucurîndu-se de puțina libertate ce le-o mai permite programul, amuzîndu-se cu fel de fel de glume grosolane, imitîndu-i pe burghezii mulțumiți. Hölderlin o roagă pe mama să-i trimită spada la Tübingen. Se hotărîse să ia ore de scrimă.

La prima întîlnire cu Elise Lebret se arătase mai degrabă distant. Elise se deosebea atît de mult de Louise, pe care el încerca acum s-o dea uitării. Cînd se vedeau, abia de schimbau cîteva cuvinte. Auzi de la ceilalți că Elise îl considera arogant. Aceasta nu-l lăsă rece, deși se arătă în continuare nepăsător. Lui Neuffer, care rămînea

destul de des acasă, la Stuttgart, pretinzînd că e bolnav, îi scrise tulburat :

„Stoic nu voi fi niciodată. Recunosc. Flux și reflux perpetuu. Și dacă nu mi-aș găsi mereu vreo ocupație — sau dacă nu mi-aș impune-o, aș fi din nou cel de odinioară. După cum vezi, frate de inimă al meu : «eul meu mai bun e oricînd gata», așa că tu mă vei ierta, mă vei călăuzi, cînd e nevoie, mă vei înveseli, cînd e nevoie." Se interesează de Stäudlin și, în trecere, de Almanah, deși are toate motivele să creadă că i se vor publica acolo cîteva din poeziile sale.

„Flux și reflux perpetuu" — în noiembrie 1790, ducele vizitase Stiftul împreună cu o suită numeroasă și ceruse cu acest prilej să se definitiveze și să se adopte în sfîrșit noile statute. Stîrnise astfel un val de neliniște printre studenți. Hölderlin se simțea și el apăsat, scîrbit. Trecea tot mai repede dintr-o stare într-alta. În același timp însă, poezia lui a cîștigat, parcă dintr-o lovitură, un plus de siguranță. Îl studiază pe Leibniz, fără a voi să filozofeze, așa cum îi reproșează Schelling, ci ca un învățăcel într-ale poeziei. Căci va cuprinde în poezia sa această lume a ideilor ce-i vor lărgi orizontul și experiența : „În Capitoliul meu s-au aciuat de cîteva zile Leibniz și Imnul către Adevăr". De la Kant învățase deja să separe natura de spirit : natura trebuie privită ca o mișcare cauzal-mecanică ; spiritul însă, ca una spre finit-infinită. Acum însă învață că ceea ce este posibil, ideea unui lucru, proiectul, precede realul. Idei ce se acordă cu opiniile politice ale prietenilor săi, dar cel mai bine cu țelurile poeziei sale : de-a fi un proiect făuritor de realitate. „Imnul către Adevăr" se transformă în „Imn către zeița Armonie" : „Duhuri ! Frați ! să strălucească jurămîntul / De magia dragostei, arzînd spumos ; / Pura dragoste hrănească-ne avîntul / Spre înalte armonii, prietenos." Să fie aceasta cea mai bună dintre lumile posibile ? Sau ar dori, așa cum va încerca mai tîrziu, să împace omul cu natura, anulînd legitățile ce se contrazic ? Știe că a scris, cu acest imn, una din primele sale poezii majore. Stäudlin o va include în Almanahul său. Va descoperi laitmotivul lui Hölderlin. Iată-ți visul, personajul,

îi spune el : „fiul zeiței", cel pașnic, cel ce făurește marea alianță, ivindu-se din pădurile sacre. Chipul acestuia îl va urmări mereu, îl va însoți pretutindeni, „domnul serbării păcii", e omul liber și adevărat, e în fiecare pagină din „Hyperion", în toate cîntările dedicate unei umanități mai bune și se va transforma în acel spirit misterios al ultimelor scrieri. Vlăstar al pietismului și elenismului, un gînd așa cum și-l visa Leibniz.

La mijlocul lui noiembrie 1790 face o excursie împreună cu Hegel la capela din Wurmlingen. Drumul peste Spitzberg cu priveliștile sale, cînd înspre sud peste Nekkar pînă la Alb, cînd înspre nord spre văile și vîlcelele de la Jesingen și Schwärzloch, îi este bine cunoscut. Foișoarele construite pretutindeni în cinstea lui Bismarck cu ocazia întemeierii imperiului nu existau pe vremea aceea, deci nici turnul dintre castel și colina cu nume ciudat : Penitența.

Își făcuseră planul cu cîteva zile înainte. Avea să fie „zi de tîrg", iar ei voiau să scape de acest eveniment, pe care majoritatea studenților îl așteptau cu nerăbdare, amestecîndu-se cu plăcere în învălmășeala acelei zile. „În loc să mă las purtat de mulțime încolo și încoace, îi scrie el lui Karl, voi face împreună cu Hegel, care este vecinul meu de cameră, o plimbare pînă la capela din Wurmlingen, a cărei priveliște e recunoscută pentru frumusețea ei."

Pe drum, vorbesc despre prieteni, mai ales despre Renz, premiantul, a cărui minte și a cărui tenacitate l-au impresionat pe Hegel. (De ce Renz nu va reuși mai tîrziu ca mulți din colegii săi poate mai puțin înzestrați, de ce a dat înapoi, acest „om genial cu cunoștințe și talente atît de felurite", de ce a răbdat să se stingă în parohii mărunte, e greu de spus. Cu siguranță e și el una din victimele acelei educații menite să înfrîngă orice rezistență. O singură dată, la sfîrșitul studiilor, a îndrăznit să se revolte ; o dată și atît.)

Ce-mi place mie la Renz, spune Hegel, e puterea lui de stăpînire. Nu permite nimănui să se amestece în treburile sale. Muncește.

Hölderlin nu l-a apreciat niciodată pe Renz în mod deosebit. Cît despre stăpînirea aceasta de sine, e tocmai

lucrul care îl deranja și la Hegel, răceala aceasta care învăluie orice gînd, orgoliul acesta înghețat.

Îl enerva de pildă că Hegel nu participa niciodată la discuțiile despre Kant sau Leibniz, insistînd cu încăpățînare asupra lui Rousseau, iar atunci cînd era vorba de poezie, amintea mereu Cartea lui Iov, care, în limbajul său dur și în vedereile sale crude, îi apărea neîntrecută. Dar despre acestea, Hölderlin nu îndrăznea să discute cu prietenul său.

Dacă Hölderlin nu se putea entuziasma pentru Renz, Hegel, la rîndul său, avea mari rezerve față de Neuffer : Are, cîrtea Hegel, un suflet plat și o minte superficială. E genul care știe să se pună bine cu toată lumea, să nu sară în ochi și să bată în retragere în caz de pericol.

Hölderlin îl contrazise : Un astfel de om n-ar putea fi prieten cu Stäudlin.

Parcă n-ai ști că Stäudlin, în entuziasmul lui, nici nu mai deosebește prietenul de dușman.

Umblau prin frunzișul veșted tîrșîindu-și picioarele ca niște copii.

Înainte de Hirschau, pe drumul care duce de-a lungul Neckarului, se zăreau în depărtare mici pete colorate : o trupă de soldați austrieci. Hirschau ținea de Austria Anterioară.

Se zice că cei de acolo trăiesc mai bine.

Vorbe. Austriecii sînt destul de duri în guvernare.

Exaltarea lui Conz nu te calcă pe nervi ? Cum deschide gura sufletul i se înalță în Olimp și nu se mai întoarce de acolo.

Eu nu știu pe nimeni, răspunde Hölderlin, care să-i cunoască mai bine pe greci decît Conz. Îi evocă în chip atît de sugestiv. E și el un poet în felul lui.

După gustul meu e exagerat.

Pînă cînd să ajungă ei sus la capelă, de priveliște nu mai putea fi vorba. Toată valea e cufundată în ceață. Rămîn cîteva clipe pe loc, apoi fac cale întoarsă.

Ceea ce mă supără la Conz e că nu poate să gîndească. Metafizica e totul pentru el. Dar pentru gîndire e nevoie și de altceva.

Totuși...

Ba nu. Gîndirea are propria ei mișcare, propriile ei legi, ca și realitatea. Iar acestea trebuiesc reconciliate. Prin gîndire.

Kant nu e de aceeași părere.

Da, așa e, explică Hegel. Iov nu apucă să gîndească fiindcă realitatea i-o ia mereu înainte.

Și astfel continuă să discute.

Astfel îi fac eu de fapt să discute.

Se opresc la un han. E prima oară cînd e singur cu Hegel în fața unui pahar cu vin. Ar dori acum să fie și Neuffer de față ; ar ști el cum să rupă tăcerea cu glumele sale și să înveselească atmosfera.

Izbucnirea lui Hegel împotriva metafizicii l-a tulburat. Îl întreabă dacă a citit minunata poezie a lui Klopstock din „Museum".

Cea despre Galia ?

Da, aceea în care se spune că Galia s-a încununat cu o coroană cum n-a mai fost alta.

E bine că bătrînul a îndrăznit să meargă atît de departe. Lucrurile acestea se află.

Se întorc la Stift. În curte, în fața casei eforului, Hegel îl părăsește brusc, pretinzînd că a uitat ceva. Hölderlin se întreabă dacă nu l-a jignit cumva cu vreo observație. Își amintește de cuvintele furioase ale lui Magenau : Hegel s-ar remarca și printre porci prin nepolitețea sa. Apucăturile de felul acesta nu-l prea deranjează. În schimb, nu-i iese din minte ceea ce a spus despre Conz. Ar fi trebuit să-l contrazică cu mai multă tărie și o va face, dar cu întîrziere și doar pentru sine, invocînd, mereu și mereu, „geniul Greciei" : „În fața zeilor / Gura ta a hotărît, / Regatul, pe dragoste să-și întemeieze. / Și toți cei din ceruri se întrebară." N-a reușit să termine poezia și l-a învinuit pe Hegel pentru aceasta : cu gîndul la el, îți îngheață suflul poetic.

Lui Hegel îi va scrie în album un vers din „Ifigenia" : „Iubirea și plăcerea sînt aripi pentru fapte mari." La care Hegel a adăugat simbolul panteist pentru „Unul și Totul".

Cîteodată Magenau îl urmărea cînd scria. Prezența acestuia nu-l deranja. Zău, Magenau, poți să stai.

4

Călătoria în Elveția

Ideea de-a porni în vacanța de Paște spre Elveția venise de la Christian Friedrich Hiller, fostul lui coleg de la Maulbronn, cel care ar fi dorit să-l pună în legătură cu Stuttgartul, a cărui fire întreprinzătoare avea însă uneori darul să-l sperie pe Hölderlin — la Tübingen, unde studia teologia ca extern, deși nu făcea parte din cercul cel mai restrîns, avea avantajul de-a le putea oferi oricînd camera sa. În plus, era mereu înconjurat de cîte un grup de oameni tineri, îi plăcea societatea și a fost printre primii care i-au urmat pe montbeliarzi, pe cei ce răspîndeau ideile iacobine în rîndul studenților din Tübingen. Era oricînd gata să vorbească despre libertate ; iar în 1793 se hotărîse, mînat de setea lui de libertate, să emigreze în America ; s-a mulțumit însă cu proiectul, a devenit profesor și s-a stabilit în cele din urmă la Nürtingen, unde, din 1808, avea să predea la prima școală reală a landului.

Pe Hölderlin nu-l pierduse nici o clipă din ochi, și de cum sosise la Tübingen i se alăturase. Căci Hölderlin era pentru el, în orice privință, „cel deosebit".

Hiller intenționa să-și viziteze rudele de la Zürich împreună cu Friedrich August Memminger, un medicinist care locuia cu el în aceeași casă. Mai dorea să-l cîștige și pe Hölderlin de partea lor. Ceea ce n-a fost deloc greu. Căci cei doi îi păreau a fi tovarăși de călătorie plăcuți, oricînd gata să-i sară în ajutor, să-l înveselească. A mai ezitat puțin, s-a sfătuit și cu aldermanii, iar apoi a acceptat. Vin cu voi. Am să fac rost de adrese.

Se prefăcea a fi liniștit. Dar perspectiva acestei călătorii îl umplea de emoție. Cei din Nürtingen, mama, fratele și sora sa, foștii profesori, Köstlin și Klemm au simțit limpede acest lucru. Face planuri, apoi le respinge, nu știe ce să ia cu el. Îl irită faptul că Neuffer și Magenau se arată prost dispuși, nu-i împărtășesc emoția. Ca să-i îmbuneze face haz de infantilismul lui Hiller și Memminger.

Toate acestea îl istovesc.

Durerea surdă, presiunea din spatele frunţii se face din nou simţită.

Hotărăsc să plece în ziua de 14 aprilie.

În martie fusese la Nürtingen, de lăsatul secului. Se ocupase mai mult ca de obicei de Heinrike, pe al cărei caracter te puteai bizui, deşi ea îi nesocotise sfaturile şi îl refuzase pe Clemens Christoph Camerer, pe care el i-l dorise de bărbat, căci fusese impresionat de siguranţa de sine a tînărului jurist din Reutlingen, întîlnit ades la Tübingen.

În dragoste avea dreptul să aleagă, îi ripostase Rike.

Hölderlin povestea cu mîndrie de mica sa sursă de venituri suplimentare. Fusese recomandat de Lebret să dea ore de greacă şi latină unui tînăr elveţian, student la drept, pe nume Philipp Emanuel von Fellenberg. Fellenberg, mai tîrziu unul din pedagogii progresişti ai epocii, care a înfiinţat institutul de la Hofwil şi a întreţinut relaţii amicale cu Goethe, i-a dat lui Hölderlin o mulţime de sfaturi şi adrese pentru călătoria ce urma s-o facă.

A mai încercat să pună o vorbă bună pentru Camerer pe lîngă Rike.

Nu, ăsta nu-i bărbatul cu care să trăiesc o viaţă.

N-o mai văzuse nicicînd atît de hotărîtă pe Rike. Îi părea cu totul schimbată.

Iată de cîtă hotărîre trebuie să dai dovadă faţă de tine însuţi, îşi zise el. E ca un personaj al lui Rousseau. Peste cîteva zile avea să-i scrie din Tübingen : „Vezi, dragă Rike, de-aş avea un regat, şi de-aş avea curajul şi tăria să conduc inimile şi minţile omeneşti, aceasta ar fi una din primele legi ; — ca fiecare să fie aşa cum îi este firea. Nimeni să nu vorbească, să nu acţioneze altfel decît gîndeşte şi decît simte. N-ai mai auzi atunci complimente mincinoase, oamenii n-au să-şi mai petreacă zile întregi fără să-şi spună un cuvînt *din inimă* — *ar fi* buni şi generoşi, fiindcă n-ar mai trebui *să pară* buni şi generoşi, şi atunci ar exista prieteni care s-ar iubi pînă la moarte şi — după cum cred — căsnicii mai bune şi copii mai buni. *Sinceritate !* Mulţumesc lui Dumnezeu, noi fraţii am moştenit de la scumpa noastră mamă înclinaţii destule spre atare admirabilă virtute.—“

Acesta era adevăratul său glas. Tot ceea ce îl preocupase în ultimele luni, ceea ce discutase cu Hegel, cu Neuffer și Stäudlin se regăsește aici, în cîteva propoziții clare. Sînt aceleași vise pe care le va nutri mai tîrziu ca educator și care vor da greș.

Johanna se molipsește de bucuria sa copilăroasă. Îl trimite la cizmar să-i facă pantofi noi și rezistenți pentru călătorie, îi coase ea însăși un pardesiu. Hölderlin e bine echipat. Va lua cu el într-o mică valiză trei cămăși, trei batiste și trei perechi de ciorapi. Bastonul îl va uita acasă ; dar îl va cere curînd, ca pe un obiect de care nu se poate lipsi.

Cei trei au adunat suficiente adrese. Fiecare din ei are rude și cunoștințe pe tot parcursul călătoriei ; la cei mai importanți, preoți ori învățați, nu vor putea zăbovi mai mult de una, două ore. Köstlin îl recomandase pe Hölderlin lui Lavater. Bătrînul său dascăl se afla de mai mult timp în legătură cu ilustrul învățat de la Zürich. E de ajuns să te vadă o dată ca să știe ce fel de om ești, îi spusese Köstlin ca și cum ar fi vorbit de un mag.

Hiller le-a propus, așa cum îl sfătuise tatăl său, să tocmească în fiecare localitate mai mare cîte un om de prin partea locului care să-i conducă pînă la următoarea comună și să le care și bagajele. Drumul ne va fi mai ușor și nici nu ne rătăcim.

Dar nu-i prea scump ?

Dacă împărțim cheltuielile la trei ?

Dar n-au făcut-o, cel puțin la ducere, fiindcă Hiller plecase cu cîteva zile mai devreme împreună cu o rudă pînă la Schaffhausen, iar Hölderlin și Memminger fuseseră nevoiți să pornească la drum singuri fără Hiller, omul inițiativelor. La Schaffhausen urmau să se întîlnească tustrei.

Porniră deci la 14 aprilie dis-de-dimineață. În trei zile voiau să ajungă la Schaffhausen. Pe ce rută, nu se știe. Drumul cel mai scurt nu-l vor fi ales deoarece înnoptau la rudele și cunoștințele ce le fuseseră recomandate, de cele mai multe ori, desigur, în primitoare case parohiale, la verișoare ale părinților, unchi sau mătuși, sau la foști seminariști.

Drumul cel mai plăcut și cel mai cunoscut ducea de-a lungul Neckarului pînă la Rottweil; prin Rottenburg, Horb, Sulz și Oberndorf. Au avut nevoie și de acte pentru posturile de grăniceri spre Austria Anterioară și spre Elveția. De la Rottweil vor fi trecut prin Schwenningen și Donaueschingen spre Schaffhausen. Mereu pe jos, din cînd în cînd cu vreo căruță ce oprea și-i lua o bucată de drum pe cei doi domnișori care se prezentau drept magiștri de la Tübingen, fiind tratați cu multă considerație.

Nu pot să elimin ceea ce face parte din lumea mea de azi, zgomotele și priveliștile ei. Nici o stradă, nici o uliță nu era pe vremea aceea asfaltată. Comunele erau mult mai mici, viața arăta altfel. Pe cer nu erau avione și nici cale ferată între localități. Totul era mai liniștit. Vocile depărtate ale oamenilor se auzeau mai de timpuriu și mai limpede. Sau apropierea vreunui vehicul, tropăitul potcoavelor, uruitul roților. Urechea lor se obișnuise cu ele, așa cum a mea s-a obișnuit cu zgomotul mașinilor. Și peisajul era diferit, străzile și drumurile erau mai înguste, pădurile mai întinse, desișul mai anevoios. Cîteodată o luau pe scurtătură. Existau cărări marcate sau recomandate de cunoștințe. Cîteodată se rătăceau. Dar știau să se orienteze. În apropiere de Donaueschingen ajung în ținutul aspru al Dunării de sus cu stînci colțuroase, cu strîmtori și tăuri ascunse. Dunărea a adunat deja destulă putere. Poate că se opresc mai des, se uită împrejur, admirînd frumusețea peisajului. Peste ani își va aminti de popasul pe care l-au făcut sus deasupra văii, obosiți de urcuș, cu capul plin de gînduri tulburi; e ca și cum ar pluti pe apă în jos, s-ar lăsa purtat de valuri, departe, cît mai departe, „spre Asia“.

La 17 aprilie îl întîlnesc pe Hiller în casa prietenilor săi. Acesta îi duce să vadă un loc ce nu trebuie scăpat, faimoasele cascade de la Schaffhausen. Rămîn mult timp uimiți în fața „tunetului falnic al Rinului“. Apoi, luîndu-se de braț, încearcă să acopere cu vocile vuietul apei.

În aceeași zi, își iau rămas-bun de la gazdele lor; încărcați cu de-ale gurii pornesc în trei acum, spre Winterthur. Urmînd să ajungă a doua zi la Zürich.

Sînt în cea mai bună dispoziție. Hiller, care nu e în stare să se oprească o clipă din vorbă, trăncănește despre

Elveţia cea iubitoare de libertate, pe care un popor întreg o apără de secole împotriva asalturilor despotice, adevăraţi democraţi pentru care jurămîntul de la Rütli nu este doar o poveste frumoasă.

Ce-ar fi să nu mai vorbeşti atît ?

După ce trecuseră de vamă, înainte de Schaffhausen, Hölderlin îi spusese lui Memminger : Avem acum ocazia să studiem cum se simte omul în libertate. Cît de departe sîntem noi de toate acestea.

La Zürich au găsit un han convenabil chiar în apropierea catedralei şi a Limmatului. Şi-au împrospătat ţinuta, au mîncat ceva, iar apoi au pornit degrabă spre Lavater. La vremea aceea, Lavater avea cincizeci de ani. Nu-i atrăgea doar faima sa de înţelept şi erudit, cunoscător al firii omeneşti. Ştiau de conflictul său cu guvernatorul zürichez Grebel şi erau cu totul de partea lui Lavater în lupta sa împotriva nedreptăţii şi tiraniei. Fără îndoială, povestea era veche, se petrecuse înainte ca ei să se fi născut, dar legenda dăinuia, făcea parte din bagajul lor.

I-o povestise chiar Köstlin, pe scurt, e adevărat, şi fără multe înflorituri : Marele Lavater ! Predicatorul impetuos, dar mai ales autorul „Fragmentelor fizionomice".

Cu gîndul la Lavater se simţea timorat. Nu întîlnise niciodată pînă atunci un om atît de vestit. Care în plus, aşa cum se povestea, putea să judece pe oricine dintr-o privire.

Ceea ce ei nu ştiau, şi ceea ce eu cu greu reuşesc să-mi imaginez, e că Lavater însuşi devenise între timp, ca şi Goethe dealtfel, o curiozitate, un obiect expus într-o casă-muzeu în care vizitatorii se perindau neîntrerupt. Cartea sa de oaspeţi, în care fiecare vizitator trebuia să se înscrie, a reţinut toate numele.

Primea în camera sa de lucru, avea pregătite formulele potrivite ce păreau oricînd profunde, deşi se uzaseră de mult, şi nu devenea atent decît atunci cînd un chip îl frapa în mod deosebit.

Menajera îi introduse în biroul maestrului. Se prezentară pe rînd, mai întîi Hiller, cel mai puţin emoţionat. Lavater le întinse mîna, uşor, moale. Un bărbat mititel şi delicat ce şedea într-un fotoliu impunător, îmbrăcat

în negru, cu o tichie neagră pe părul pudrat cu economie. Fața sa, brăzdată de riduri, semăna cu cea a unei femei bătrîne ; arăta ca o vrăjitoare.

Nici unul din cei de față n-a notat un cuvînt despre convorbirea ce-a urmat. Probabil că nici nu s-a întîmplat mare lucru. Și nici ei n-au cutezat să pună întrebări.

Vizita se va fi desfășurat cam așa.

Cu glas ușor plictisit Lavater i-a poftit pe tinerii domni să ia loc. Scrisoarea de recomandare a lui Köstlin îi fusese înmînată de menajeră. Nu o citise însă, se mulțumise să ia cunoștință de semnătură.

Așadar, toți trei erau studenți la Stift. Auzise că viața acolo nu e prea ușoară.

De-am avea mai multă libertate, spune Hiller.

Numai că trebuie să știi cum să te folosești de libertate.

Vom învăța și asta. Aici, în Confederația elvețiană descoperim un model, spune Hölderlin.

Lavater surîde : O să găsiți destule greșeli și la noi. Dar de ce nu vă îndreptați ochii spre Franța ?

Cei trei dau din cap ca niște elevi cuminți.

Lavater se întoarce cu totul spre Hölderlin, tace, îl privește în ochi, ia apoi scrisoarea : Și cum îi merge prietenului meu Köstlin ?

L-am văzut de curînd. E în cea mai bună dispoziție.

Vă rog să-i transmiteți din partea mea cele mai sincere complimente, la fel și domnului diacon Klemm.

Hölderlin promite.

Menajera intră în cameră, îi șoptește ceva lui Lavater la ureche, îi înmînează un bilet. Acesta îl citește, dă din cap, se ridică, își cere scuze : A sosit un nou vizitator, un tînăr medicinist din Baden. Se vede nevoit, din păcate, să-și ia rămas-bun de la ei.

Cei trei se retrag.

Atunci cînd Bernhold, tînărul medicinist, a intrat în cameră, Lavater îl privi în treacăt, îi indică cu un gest îndelung exersat un scaun și continuă să citească în cartea de oaspeți unde se trecuseră și cei trei studenți din Tübingen, luă apoi un toc și scrise în dreptul numelui lui Hölderlin „N.B.“, *nota bene !*, lucru pe care nu-l făcea de obicei ; ca și cum ceva din apariția sau din vorbele

vizitatorului său îi atrăseseră atenția și ca și cum ar fi vrut să consemneze : Iată, și el a trecut pe aici.

De toate acestea prietenii nu știu însă nimic. Se simt deprimați și se întorc în tăcere la han ; și-au propus ca spre seară să facă o plimbare pe malul lacului. A doua zi, revenindu-le buna dispoziție, vor porni cu barca spre Wädenwil.

Încă de la Tübingen își puseseră în minte să ajungă pînă la Vierwaldstättersee, lacul celor patru cantoane, la „sanctuarele libertății". O călătorie în Elveția, ziceau ei, fără să fi văzut aceste locuri, ar fi fost cu totul lipsită de sens. Acolo, la Morgarten, elvețienii îi bătuseră pe austriecii lui Leopold, acolo începuse o istorie nouă, pe care ei sperau s-o poată făuri nestingheriți în țara lor.

La 20 sau 21 aprilie au ajuns la mănăstirea Einsiedeln, zăbovind acolo o noapte și o zi ; puteau acum să vorbească mai sincer despre Lavater, un om mare, un spirit ales, dar subjugat și deformat de glorie. Nu știu dacă nu cumva se ascunde sub masca asta, remarcă Hölderlin, iar Hiller ripostează : Cum să nu pozezi cînd lumea vine buluc la tine ca la o minune.

Să fi șezut în grădina de trandafiri a mănăstirii ? Dar trandarifii nu înfloresc în aprilie. Să se fi plimbat pe malul lacului ? După-amiază vor fi dormit, căci aveau de gînd să pornească la căderea serii prin pasul Haggen și pe sub Mythen spre lacul celor patru cantoane.

A fost singura dată cînd Hölderlin a descris o călătorie pe larg, cu numeroase detalii. Răsună aici crîmpeie din conversațiile lor entuziaste, exclamațiile prietenilor, spaima ce-i cuprindea noaptea „în codrii cei veșnici", dar și fericirea de-a vedea aievea locurile legendare. Acesta e „Cantonul Schweiz" — poezia pe care a scris-o deîndată ce s-a întors la Tübingen și i-a dedicat-o lui Hiller, capriciosul lor cicerone. Este un suvenir.

Se afla pentru prima oară în munții înalți. Văzuse zile întregi piscurile acoperite cu zăpadă. Acum însă era foarte aproape. Și era noapte, iar lumina lunii le dădea cu totul alte dimensiuni. Știau, văzuseră ziua cu ochi cercetător că muntele Haggen purta pe creștet o stîncă piramidală foarte abruptă, numită Mythen. Pe jumătate luminată, pe jumătate întunecată, aceasta se transformase

într-o apariţie grandioasă din vremuri străvechi : „Noaptea ne-ntîmpina cu răcoare şi spaimă din codrii cei veşnici, / Ne-am căţărat înspre piscul abrupt şi statornic, / Cerul de noapte-aducea strîmtoare-ntre munţii gigantici... / Rupt era vălul norilor negri, şi-n vale ca bronzul / Naltă, Mythen venea, maiestuoasa cupolă de cremeni."

Pe lumină au ajuns în Schwyz. De acolo au pornit spre lac, spre Brunnen, spre capela lui Tell și spre Altdorf. S-ar putea să fi pornit cu barca spre Küssnacht. Hölderlin se aștepta la un peisaj ideal. Și cum nu văzuse nicicînd acele priveliști cu lacuri în care coboară oglindindu-se Alpii, ele i se păreau ca o împlinire a visurilor sale. În mijlocul acestei splendori, scăldate în lumina limpede a dimineții un popor de munteni își cucerise libertatea : „Părinţii ai celor liberi, o ! voi, / Sfîntă cohortă ! acuma în jos ne uităm și iată — se împlinea / Făgăduinţa celor mai cutezate presimţiri, tot ce odată / Purul entuziasm mă-nvăţa, cînd goneam în vestmînt de copil...".

Călătoria se transformase într-un pelerinaj. Hiller îi va fi contaminat cu entuziasmul lui. Își povesteau unul altuia istoriile auzite în copilărie.

Mă întreb dacă au stat mai mult de vorbă cu localnicii, dacă i-au întrebat cum se folosesc de libertatea lor, cum arată această libertate în viaţa de toate zilele. Mă tem că nu au făcut-o, că pur și simplu au transferat simţămintele lor asupra celor din jur, oameni și lucruri. În amintire, cele trăite s-au conformat dorinţelor lui. În imn realitatea se transformă în ideal. Uitată e sudoarea. Spaima. Uitate, pingelele tocite. Cearta dintre prieteni. Hanurile mizerabile. Gazdele hoaţe și toate celelalte neplăceri ale unei călătorii.

Pe drumul de întoarcere, Hölderlin e bucuros să revadă „Dunărea cea tînără". La Tübingen se oprește pentru un scurt popas, pornește mai departe spre Nürtingen.

Cît de fericită e mama văzîndu-l din nou acasă, „sănătos și voios".

În Elveţia nu mi s-ar fi putut întîmpla nimic.

Peste tot există răufăcători, chiar și în Elveția.

Le povestește, Karl și Rike îl ascultă întrerupîndu-l cu exclamaţii de uimire.

Chiar există munţi așa de înalţi ?

Nu-i adevărat.
Cei pe care i-am văzut eu nici nu-s cei mai înalți.
Köstlin și Klemm și-au anunțat vizita pentru seara aceea; chiar și bunica Heyn a hotărît să stea „olecuță" mai mult, iar Johanna a scos un vin din cele mai bune aflate în pivnițele lui Gok.
S-a plimbat prin lume băiatul, spune bunica.
Pentru Köstlin a rămas școlarul de odinioară. De cum s-au așezat în jurul mesei, el începe să-l examineze „pe Fritz".
Acum povestește-ne de Lavater.
Numele îi este cunoscut chiar și Johannei. E mîndră că băiatul ei a fost primit de un om atît de important. Este — dar în momentul în care începe să vorbească își dă seama că nu știe să spună mare lucru, că ar trebui să redea atmosfera aceea de ciudată stinghereală. Da, Lavater este o apariție impresionantă, nu-l va uita niciodată. De vorbit n-am vorbit prea multe. A întrebat de Köstlin, și de Klemm, a vorbit cu căldură despre ei.
Cum?
Nu mai știe exact. Cum nu-și mai amintește nici despre ce au vorbit. Lavater primește necontenit vizite și nu prea are chef de destăinuiri.
Apoi însă povesti despre drumul spre lacul celor patru cantoane. Se înflăcăra tot mai mult pe măsură ce vorbea, bău zdravăn amețindu-se, încît la sfîrșit Karl, care avusese voie să rămînă mai tîrziu ca de obicei, fu nevoit să-l ducă în camera lui.
Ești deja poet, Fritz, îi spuse el urîndu-i noapte bună.
Știu.

5

Revoluția

Scena se animă, apar alte personaje, pînă atunci neglijate, ale căror idei i se păruseră necoapte, care acum însă îl convingeau prin îndrăzneala lor, prin nesupunerea lor calculată. Ideile „francilor" cîștigaseră adepți. Revoluția atinsese Stiftul. Colportorii veneau din afară, erau

cîțiva bursieri din Mömpelgard sau Montbéliard, o enclavă a Württembergului în Franța, redobîndită abia de Napoleon, o posesiune ducală, ai cărei copii cuminți aveau dreptul să frecventeze înaltele școli ale bunului lor stăpîn. Dar aceștia nu mai erau atît de cuminți.

Se pune întrebarea încotro se îndreptau speranțele acestor bursieri, pentru cine luptau. La școli cunoscuseră toată gama servituții și încercaseră chiar să se apere. Presiunea la care erau supuși era exercitată cu infinită subtilitate ; profesorii își cunoșteau meseria. Cei mai isteți dintre ei — căci cei mai mulți se supuneau, se adaptau, se lăsau de bunăvoie mutilați în vederea unei vieți duse în servitute — cei mai isteți îi admirau pe Schubart sau pe Schiller, idoli ce se revoltaseră fățiș. Și începuseră încetul cu încetul, după ce la seminarii le fusese interzisă orice lectură „falsă“, să se apropie de luminiști, de visători, de utopiști. Și începuseră să gîndească. Împreună cu Rousseau, Voltaire, Kant, Spinoza, Leibniz. Schiller cu al său „In Tyrannos“, Schubart înfruntînd semeț despotismul căpătau astfel fundal. Nu, nu deveniseră de-a dreptul republicani convinși — crescuseră cu toții sub monarhi, ca și părinții lor dealtfel, și nu prea aveau idee de altceva. De aceea Elveția era o pildă în ochii lor. Luptau pentru libertate, dar aveau de apărat prebende și privilegii ce-i detașau de mase, căci cei mai mulți dintre ei proveneau din case înstărite, bucurîndu-se de cele mai multe ori de înalta protecție a ducelui, în care buna purtare făcea parte din regula de zi cu zi. Nu cunoșteau decît propriile servituți și nu erau în stare să le compare cu cele ale altor stări ; știau, ce-i drept, că exista suferință, că oamenii erau apăsați, aflau prin contactul de zi cu zi care erau condițiile de viață ale meșteșugarilor, ale țăranilor, ale zilierilor, dar spaimele acestora și speranțele lor le rămăseseră necunoscute. Stările se delimitaseră strict. Neliniștea nu-i îmboldea să șteargă frontierele. Și deși se băteau pentru drepturile omului, pentru libertatea tuturor, ei făceau de fapt propria lor revoluție. În toți acești ani, pînă la șocul războaielor napoleoniene, originea socială a acestor grupuri de rebeli contestatari a rămas neschimbată : teologi, juriști, literați și cîțiva funcționari, precum Baz, primarul din Ludwigsburg, Sin-

clair, consilierul de curte homburghez, sau consilierul guvernamental Seckendorf. Formează un cerc în care înțelegerea, învățată și exersată îndelung, se naște firesc.

Este anturajul în care Hölderlin va trăi pînă la tragica sa retragere în turn. Anumite conversații revin ca niște laitmotive. Nici nu mai are rost să te amesteci.

Din nou se desparte de o etapă din viața sa. De data aceasta, nu este el cel care își ia rămas-bun plecînd, cum a făcut cu Immanuel Nast, ci Magenau care părăsește mai devreme Stiftul, iar apoi, după două luni, Neuffer care ia un post de vicar la orfelinatul din Stuttgart. Liga lor s-a dizolvat. Dealtfel ritualurile pe care și le stabiliseră ei înșiși nu mai fuseseră de mult îndeplinite, nici unul din ei nu mai scrisese poezii în cartea ligii și nici nu mai redactase referate.

Pregătirile pentru serbarea de adio au fost începute cu cîteva zile înainte de plecarea lui Magenau. În primul rînd s-au îngrijit de un vin bun. S-au întîlnit apoi seara devreme în camera lui Neuffer și Magenau, vreo doisprezece bursieri, mai mult sau mai puțin prieteni ; unul dintre ei se oferise să pună masa din vreme, pentru ca la sosirea celorlalți, totul să fie deja pregătit pentru „cina frățească". Cei trei aldermani, nucleul adunării, se așezaseră unul lîngă altul. Magenau între Neuffer și Hölderlin, toți trei melancolici încît abia puteau să lege o conversație.

Îl pun pe Neuffer, fiindcă pe Hölderlin nu mi-l pot imagina în acest rol, să se ridice în picioare, cu paharul în mînă ; își așează mîna stîngă pe umărul lui Magenau, începe apoi să vorbească :

Fraților ! Unul din noi ne va părăsi. Magenau își ia rămas-bun. Peste opt săptămîni cei mai mulți dintre noi vor pleca. Vă cuprinde oare întristarea ? O da. Nu plîngem după acest loc, după această mănăstire, ci după această alianță ce ne-a fost sprijin în ceasurile cele mai grele. Ce-au însemnat toate chinurile cît timp inimile noastre au fost una ? Nimic ! Iar acum cînd spiritul libertății s-a trezit chiar și între aceste ziduri, noi părăsim școala. Așa să fie. Pe cei ce rămîn însă, dragă Hölder, nu-i vom da uitării, ci-i vom vizita cît mai des. Nimic nu poate să curme legămîntul nostru ! Zorii ce vor

veni, divina libertate ne va călăuzi pașii spre o nouă umanitate, ce-și va povesti martiriul nostru doar ca pe o întunecată istorie.

Ascultătorii au fost surprinși. Pînă atunci Neuffer, prudent, preocupat numai și numai de viitorul său, se abținuse de la orice discuții despre Revoluție. E adevărat că nu erau de față nici profesori, nici repetitori, dar observația lui neașteptată avea să se răspîndească printre studenți.

Hölderlin ridică ochii spre el zîmbind.

Neuffer continuă : Pentru Hölder e cu totul altceva. Și, ca și cum ar fi încercat să se explice, începu să recite oda lui Klopstock închinată „Noului Veac". Apoi, întrerupîndu-se, închină paharul și strigă : Pentru trăinicia prieteniei noastre ! Iar către Magenau, care între timp se ridicase împreună cu ceilalți, îmbrățișîndu-l : Adio, dragă Magenau ! Goliră cu toții paharele, și Magenau începu să cînte : „Cu tristețe ne privim, / Vinul nu-l băgăm în seamă ! / Ochii în jos se pleacă, / Ale bucuriei cînturi / Azi uitate-s toate." Se lăsase de mult noaptea ; „era o noapte frumoasă și înaltă, cînd am părăsit Tübingen... Ne despărțeam ; la poarta mănăstirii ne-am mai îmbrățișat o dată și am pornit pe jos în timp ce în urechi îmi răsuna «clinchetul de argint al libertății» din poezia lui Klopstock. Stelele pe cer se adunaseră puzderie, ca și cum ar fi vrut să ia parte la triumful prieteniei noastre. Fericire și tristețe, despărțire și libertate, nicicînd nu mi-a mai fost dat să am simțăminte atît de amestecate."

(Se vor fi amestecat oare pentru Magenau, atunci cînd își luau rămas-bun, sentimentul despărțirii cu cel al libertății ? Scria, se vede, cu greutate, iar cuvintele nu păreau să-i dea ascultare. Dacă voia într-adevăr să spună ceea ce scrisese, însemna că tocmai în seara aceea, cînd închinase pentru libertate dintr-o pornire neașteptată, se dăduse de gol : cea mult dorită nici nu era, se vede, atît de binevenită. Îl umplea de neliniște, îl făcea să se simtă nesigur. Simțămintele amestecate au și ele motivele lor.)

Vara, Hölderlin o mai petrece împreună cu Neuffer.

E morocănos, scrie puțin, evită s-o întîlnească pe Elise, a cărei cochetărie îi accentuează proasta dispoziție ; e iritat că nu poate hotărî singur asupra destinului său.

De ce am mereu nevoie de despărţiri pentru a-mi schimba viaţa, îl întreabă el pe Hegel, sînt oare prea slab, prea laş ?

Hegel încearcă în zadar să-l smulgă din această stare.

Nu sînt bun de nimic, nici de dragoste, nici de prietenie.

N-ar şti pe nimeni care să aibă mai multă înzestrare pentru prietenie, spune Hegel.

Dar atunci nu pentru dragoste...

Hegel, care îl însoţeşte în numeroase plimbări, evită orice aluzie la Elise.

Prietenii văd de mult în această relaţie un rău ce-l macină încet. De trei ani de cînd a început. Dealtfel, îi stă în fire să găsească refugiu într-o boală, să se protejeze, prin colicile matinale sau prin durerile de cap de după-amiază, de solicitările din afară. Fiindcă ţin la el, prietenii îi acceptă ciudăţeniile.

Cîteodată, vara, se ascunde de ceilalţi, îşi caută un loc la marginea pădurii, se întinde în iarbă pe spate, cu mîinile sub cap, şi contemplă pierdut cerul, ca odinioară în livadă, împinge cu privirea norii, simte spaţiul nesfîrşit, prinde cu coada ochiului frînturi de peisaj, brune şi verzui, iar atunci cînd închide ochii îi aude pe Karl şi pe Rike cerşindu-i o poveste, nu acum — acum e bolnav, îşi zice el, sînt bolnav, parcă nu mai sînt stăpîn pe mine, mă simt străin de mine însumi, gîndesc gîndurile altcuiva, „nu sînt nici trist, şi nici vesel. Nu ştiu dacă acesta e mersul obişnuit al firii, ca în măsura în care ne apropiem de vîrsta bărbăţiei să pierdem vioiciunea de altădată..."

Asta să fie viaţa ? Şi pot eu oare s-o descriu astfel ? Încercînd să ajung pînă la el cu gîndul şi punîndu-mă ca de la sine în locul lui ? E un personaj fără umbră ; umbra trebuie să i-o dau eu. Îl găsesc oare cînd îi repet cu voce tare vorbele sau cînd mă reazem de zidurile vechii clinici din Tübingen, încălzite de soare, încălzindu-mi spatele, aşa cum am făcut acum cîteva săptămîni, privind în urma trecătorilor, fără să-i văd, doar pentru a-mi mişca ochii, auzind voci, fără a voi să înţeleg ceea ce spun. Absenţa mea este prezenţa lui ?

Interesul ducelui pentru Stift devine din ce în ce mai apăsător. Bursierii află că noile statute au fost puse în

discuţie şi că doar un singur membru al Consistoriului, Georgii, se împotrivise. Dar Georgii fusese în minoritate. Pînă una alta nu este vorba decît de un zvon ; îi potoleşte pe unii, îi reduce la tăcere pe alţii. Bădăranii, şi sînt mulţi printre ei, devin şi mai grosolani şi fac uz de puterea lor. În acest fel îl ajută pe duce să-şi impună paragrafele restrictive. Chefurile sînt la ordinea zilei. Revolta nu porneşte din minte ci de la burtă.

În timp ce alţii se plîng de prostia acestor zurbagii, în scrisorile lui, el nu-i aminteşte cu nici un cuvînt. Îi va fi ocolit cu grijă, respectat de toţi pentru felul său deosebit de-a fi. Cîteodată îl luau peste picior. Pe vremea cînd era la seminar se supăra, se simţea rănit ; acum însă îi trecuse. Îşi făurise propriile sale reguli de joc.

Sînteţi groaznici, spune el cînd se satură şi rîde.

La începutul lui septembrie primeşte, în sfîrşit, un exemplar din Almanahul Muzelor al lui Stäudlin. Cine să i-l fi adus ? Neuffer, care trecuse din întîmplare pe la Stuttgart ? Vreun comisionar, pe care l-a cinstit cu exagerată generozitate ?

Pe moment, caută să rămînă singur, ia foaie cu foaie, dar se găseşte deîndată, volumaşul se deschide cu „Imnul către Muză". Stäudlin, prietenul, l-a pus înaintea tuturor, chiar şi înaintea lui Conz. E mîndru. Oare lumea va observa apariţia ei ? Schubart recenzează la cîteva zile almanahul în „Cronica" sa şi atrage în mod special atenţia asupra „Muzei grave a lui Hölderlin". Pentru început, aceasta înseamnă mult, pentru el însă e puţin. Ar vrea ca ei să-l înţeleagă mai adînc, să-l intuiască, să-l presimtă.

Oricum, s-a afirmat ca poet. Iar cel care îl promovează nu este altul decît Stäudlin.

De pe coridor răzbat frînturi de conversaţie. Aude vocea lui Conz, se repede la uşă, o deschide şi arătînd volumul exclamă : Uite ultimul Almanah al lui Stäudlin ! Nu spune : Aţi aflat, aţi citit cumva ? Poeziile mele ! Orice glumă pe seama poetului l-ar jigni acum. Conz se mulţumeşte să dea din cap : Vin imediat. Aşteaptă deci, pentru a-şi putea împărtăşi bucuria. Conz nu se grăbeşte, continuă să trăncănească în timp ce el se străduieşte să pară calm, căci pentru Conz nu-i nimic neobişnuit să se vadă publicat. Se aşează la masa plină de hîrtiile şi cărţile co-

legilor săi. Dintr-o dată dezordinea îl indispune. Pînă acum nu-i păsa. Dar în acest moment ar fi vrut ca totul să fie orînduit, pentru primire. Ar fi bucuros să fie acasă, la mama. Ce mîndră ar fi de el, poate și puțintel speriată. Căci poeziile acestea nu sînt și ele un fel de a-și lua rămas-bun, în fața tuturor, de la ea, de la copilărie și exaltările ei ? Nu exagera, își zice tot el într-un tîrziu.

Pînă la urmă cel care a exagerat a fost însă Conz, deși nu se aștepta la mare lucru de la el după ce pe coridor se arătase atît de distrat : Conz năvăli în cameră, gesticulînd caraghios, împiedicat parcă de corpolența sa să-și exprime emoția. Îl smulse de pe scaun, îl îmbrățișă.

Evenimentul trebuie sărbătorit, Hölder !

Atîta exuberanță îl jena.

E, nu-i chiar așa de important.

Ia te uită ! De tine va mai fi vorba. Hölderlin ! Poți fi sigur. Gîndește-te numai la Schnurrer sau la Lebret. Pentru ei vei fi dintr-o dată cineva.

Da, Lebret ! spune el. Dar cum de te-ai gîndit la asta ?

Nu te mai schimbi, Hölder. Lumea va rămîne pentru tine o taină dureroasă. Hai mai bine să-i căutăm pe confrați.

Cu ei împreună, cu Hegel, Schelling, Breyer și cu Neuffer, sosit ceva mai tîrziu, va celebra ceea ce Schelling solemn va numi „intrarea în scenă a poetului Hölderlin" ; una din acele sărbători la care se încing cu bună știință, gata să se lase copleșiți de sentimente, să se entuziasmeze, ba chiar să izbucnească în lacrimi. Neuffer, prezent și el cu cîteva poezii în volum, amintit ca „iscusit cîntăreț al virtuții", îl îmboldește să-și citească toate cele patru imnuri — deși fiecare din ei le cunoaște — căci abia acum ele și-au aflat adevărata recunoaștere.

Hölderlin se postează în spatele scaunului, cu mîna stîngă pe spătar, ținînd cu mîna dreaptă volumul : „De pe dulci, recucerite-amvonuri / Cînd pornește-al roadelor alai, / Cînd tirani se surpă de pe tronuri, / Iar slugoii lor sînt putregai ; / Cînd iubiri și sînge vor fi pară / În frățesc, eroic legămînt — / Muza mea, atunci cînta-voi iară, / Cîntul meu din urmă-am să ți-l cînt."

Prietenii au aplaudat, e curajos, acest imn îl așează alături de Schiller, doar Breyer se întreabă dacă nu cumva, pentru un bursier al ducelui, e prea periculos să publice asemenea versuri. Dar acum sare Hegel, căruia îi place să se arate bătăios : Vere Breyer, tu nu știi altceva decît să umbli în vîrful picioarelor, nu-i așa ? Hölderlin ar fi putut să-i răspundă în alt fel : Ba da, acum, cînd le-am citit din nou, negru pe alb, m-a cuprins și pe mine teama. Recunosc. Dar trebuie să știi că poezia asta s-a născut dintr-o mare apropiere față de Stäudlin, din considerația ce i-o port, iar el s-a arătat bucuros că cel puțin aici vorbesc și eu limba lui.

Poezia „Vindecarea mea“ n-a mai citit-o. Știau cu toții cine se ascunde sub numele Lydei, pe care o invocă în poezie. Iar el nu voia să fie luat peste picior. Dealtfel simțămintele sale nu mai erau aceleași. Deși proasta dispoziție și apatia îl chinuiau și acum, — pe atunci însă, el încerca s-o uite pe Louise, iar Elise îi fusese de ajutor.

Să fi observat și el cît de mult se depărtase de aceste poezii ? Că ajunsese mult mai departe, că era capabil să-și exprime simțămintele mai limpede ? Dedicația adresată mamei ne face să bănuim acest lucru. Firește că îi trimite deîndată un volumaș. Fusese doar *prima* lui cititoare. Și dacă voia să împărtășească cuiva bucuria, atunci ei : „Dați-mi voie, dragă mamă, ca puținul ce-mi aparține aici să vi-l dedic vouă. Sînt încercările unui tinerel. Chiar dacă astfel de poezii ar fi mai pe potriva timpului nostru, ele tot n-ar mulțumi pe cititorii și cititoarele noastre. Poate că va urma însă ceva mai bun ! Atunci voi putea spune cu mîndrie și recunoștință : acestea le datorez mamei mele — educației ce mi-a dat-o, dragostei ce mi-a purtat-o, prieteniei ce mi-a arătat-o.“

Neuffer își ia rămas-bun. Îl sfătuiește pe Hölderlin, care de săptămîni întregi se plînge de însingurarea ce-l așteaptă și de teama căruia a devenit tăcut și morocănos, îl sfătuiește să vină cît mai des la Stuttgart, să-l viziteze în zilele sale de vacanță, să locuiască la el. Hölderlin îl invidiază pe tovarășul său pentru siguranța sa de sine, pentru felul senin în care știa să trăiască, deși ar fi trebuit poate să se îndoiască de darurile sale. Totul era simplu

pentru Neuffer: De cum s-a întors la Stuttgart, bucurîndu-se de sprijinul și starea casei sale părintești, a adunat în jurul său un cerc de entuziaști, în care îl primea din toată inima pe Hölderlin ori de cîte ori acesta își făcea apariția. Cu toate acestea, Hölderlin rămîne pentru cei mai mulți un străin.

Nici celor de la Tübingen nu le va fi prea ușor să se împace cu el. E plin de toane, se închide în sine, refuză să meargă împreună cu ei la cîrciumă. Nu fac decît să-și înece spaimele în vinul acru și ieftin.

La 10 octombrie 1791 moare Schubart. Vestea se răspîndește iute. A murit Schubart! Hölderlin știa de mai multă vreme de la Stäudlin că starea lui Schubart se înrăutățise, mai ales din cauza exceselor de mîncare și băutură.

De acum încolo, Hölderlin citește „Cronica" ca pe o solie din partea lui Stäudlin. Dacă exista cineva în a cărui gîndire politică se încrede, fiind gata să-l urmeze, acesta e Stäudlin. După nici o lună, Stäudlin îi va îndemna în „Cronica" sa pe poeții suabi să-și însușească „un stil înalt în poezie". Se gîndise desigur și la Hölderlin, la ultimele imne ale acestuia, cum ar fi cel către umanitate, avînd ca motto cîteva rînduri din „Contractul social" al lui Rousseau, pe care el îl cunoștea și care se potriveau cel mai bine cu idealul său al unei poezii ivite din spiritul timpului: „De mult timp spiritul timpului n-a mai oferit material atît de bogat pentru o poezie îndrăzneață și atotcuprinzătoare".

Pentru Hölderlin conversațiile de la Stuttgart se prelungesc în scris.

În vacanța de toamnă îl vizitase pe Stäudlin împreună cu Neuffer; îl găsise într-un cerc ce nu-i era cunoscut. Ceva mai tîrziu venise însă și Conz, pe care îl rugă să se așeze lîngă el pe *chaise longue*, „ca să am și eu un sprijin, fiindcă mă simt încă pierdut". Apoi însă, seara nu se deosebi cu nimic de întîlnirile lor din „camera augustinilor". Era o foială neîntreruptă. Stäudlin umbla neliniștit de colo-colo în timp ce vorbea, Conz sărea din cînd în cînd în picioare, trăgîndu-și de fiecare dată cu un gest involuntar vestonul peste burtă. Neuffer continua să șadă calm și destins.

Ludovic al XVI-lea se refugiase la Varennes după ce Lafayette emisese împotriva lui un mandat de aducere în fața instanței. Aflaseră toate astea din proclamații și din „Minerva" sau alte foi pe care montbeliarzii le introduseseră pe ascuns în Stift, deși eforul interzisese categoric acest lucru, și le depuseseră în timpul nopții sub piatra din grădina de lîngă Neckar. Cunoșteau toate punctele de vedere. Neuffer întîlnise aristocrați refugiați și povestea, șovăind, despre ororile comise de populație. Trăseseră în țeapă capete de om.

Domnii aceștia au inventat asta ca să păteze renumele Republicii.

Dar Lafayette nu e și el nobil, ca și ducele de Aiguillon dealtfel ?

Citiseră mult, erau informați.

În afara Stiftului, mulți din ei purtau cocarde și se salutau cu „vive la liberté" sau „vive la nation".

Da, existau și excese, dar ceea ce conta era entuziasmul tuturor, noile lor idealuri.

Conz încercă să calmeze spiritele : E adevărat, entuziasmul la care tu ții atît de mult, Stäudlin, a fost folositor, a avut efect. Un lucru atît de mare nu poate fi început și nu poate fi continuat decît cu entuziasm. Dar prea multă impetuozitate le-a și dăunat. Oamenii aceștia tineri, gîndiți-vă numai la Robespierre, sînt plini de foc, oameni de geniu, dar le lipsește experiența, știința.

Întotdeauna tineretului i s-a reproșat acest lucru.

Dealtfel n-are rost să vorbești despre indivizi în parte, cu toții au fost cuprinși de același avînt : nobili, burghezi și clerici.

Da, eu i-am văzut cu propriii mei ochi, am trăit toate acestea. Și nu e doar o beție de moment, prieteni, este un lucru ce merită toată atenția națiunii noastre.

Cel ce spune acestea, atrăgînd în acest fel atenția tuturor asupra sa, stătea undeva la margine ; aproape că se ascunsese în spatele biroului lui Stäudlin ; era un om de vreo treizeci de ani, uscățiv, îmbrăcat elegant, cu o față îmbătrînită de timpuriu, în care ochii, nasul, gura se adunaseră la un loc ca și cum ar fi fost atrase într-o grimasă acră. Omul știa probabil ce efect producea asupra celor din jur, căci luase deîndată o atitudine țanțoșă,

încercînd să pară mai impunător, ceea ce îi și reuși, fiind el un orator excelent.

Cine-i ăsta ? îl întrebase Hölderlin încetișor pe Conz.

E Wilhelm Gerber. Cel care a fost la Reinhard, la Paris și o să se întoarcă probabil acolo.

Povestește-ne, îl rugă Stäudlin, ai văzut doar cu ochii tăi cum stau lucrurile. Noi aici nu putem decît să citim, să visăm. Povestește-ne despre Serbarea federațiilor. Povestea asta mie îmi merge la inimă.

S-a scris mult despre ea. Chiar și Humboldt...

Dar nu așa cum am trăit eu evenimentele, spune Gerber nu lipsit de trufie. Vă amintiți cum a început Federația, cum a înțeles poporul că el este o națiune ? Un breton a fost cel care a vorbit pentru toți, iar eu am reținut totul, cuvînt cu cuvînt : Declarăm solemn că noi nu sîntem bretoni și nici angevini, ci francezi și cetățeni ai aceluiași regat. Renunțăm deci la toate privilegiile noastre și abjurăm de la ele ca fiind contrare Constituției. Sîntem fericiți și mîndri de-a fi liberi.

Gerber uitase de cei ce-l ascultau. Se afla în fața unei mase imense de oameni și striga mai mult decît vorbea. Ar fi putut să creadă despre el că e puțin ciudat, dar seriozitatea sa și puterea sa de-a evoca o amintire i-a copleșit.

De-am ajunge și noi așa departe, spuse Stäudlin după un timp, să nu mai fie Württemberg, Hessa...

Așa ceva nu va fi nicicînd pe placul prusacilor, spune Conz.

Da da, așa ești tu, întotdeauna cu rațiunea înainte, iar pe noi ne descurajezi.

Dar nu s-a gîndit la asta. Ar vrea și el, ca francezii, o patrie liberă.

Pentru prima oară vorbi și Hölderlin : Mă întreb dacă patria, așa cum ne gîndim noi la ea, va fi o patrie și pentru nepoții noștri. Patria este regatul dreptății și al libertății, este un ideal, și nu poate fi limitat prin graiuri sau frontiere. Așa cum grecii...

Stäudlin îl întrerupse : Are dreptate, și așa ca el gîndesc toți cei adunați în acest cerc, dar să-l lăsăm acum pe Gerber să ne descrie Serbarea federațiilor, o adevă-

rată serbare arcadică, ce a însemnat nașterea ligii oamenilor liberi.

Dacă nici ăsta nu-i un exaltat...

Nu te lăsa impresionat de neliniștea noastră, Gerber.

Gerber alerga povestind de colo-colo, fără să-i bage prea mult în seamă, ridicînd din cînd în cînd brațele, conjurînd parcă trecutul, devenit totuși atît de prezent, încît toți simțeau că participă nemijlocit la evenimente : De fapt ar fi trebuit să fie doar o serbare a gărzii naționale cu cetățenii. Pînă la urmă a fost mult mai mult decît atît, împotriva voinței regelui și a lui Talleyrand — o serbare a reconcilierii naționale, o serbare a unirii. Încă din zorii zilei, m-am îndreptat în compania unor prieteni spre Cîmpul lui Marte. Aceasta-i o piață mare așezată chiar în fața Școlii de Război și nu prea departe de Hôtel des Invalides. Aerul cînta, nu pot să spun altfel, fremăta, dogorea înainte ca soarele să fi răsărit. Jumătate din oraș se adunase acolo. Răsunau saluturi, glume, tot mereu se auzeau cîntece. Fiecare în parte și toți laolaltă savurau acest sentiment al înfrățirii, despre care nu se mai vorbea, care îi cuprinsese, dacă aș ști cum să spun asta, ca o febră binefăcătoare. Iertați-mă, nu-i o comparație prea fericită. Domnul de Brissot ne rugase să dăm o mînă de ajutor la ridicarea unor valuri de pămînt în jurul pieței. De acolo, poporul adunat putea să se bucure de priveliștea spectacolului. În afară de asta, adusesem un cort cu noi pe care voiam, ca mulți alții, să-l ridicăm pentru a putea continua serbarea și în timpul nopții. Mie totul mi se părea ca o plecare spre o nouă eră. Și nu numai eu simțeam așa, ci majoritatea. Am fost împărțiți în grupe de muncă. Rîzînd, făcînd glume ne-am apucat de treabă, deși nu eram obișnuiți cu asta. Cîteva nobile doamne ofereau apă și vin. Mulți erau beți deși nu băuseră nici o înghițitură de vin. Erau beți de fericire. În fața Școlii de Război, la marginea rîulețului, care delimitează locul, fuseseră amenajate grădini minuscule și se ridicase un cort imens unde urmau să stea regele, regina și suita lor. În vîrful celor optzeci și trei de stîlpi așezați în cerc fluturau drapelele departamentelor. Pe partea opusă fusese înălțat altarul de la care Talleyrand avea să citească slujba. Ce bogăție de culori ! Ce lumină

se revărsa în această zi sacră asupra cetățenilor liberi adunați acolo! Curînd s-a răspîndit zvonul sosirii coloanei federaților, acele nestăvilite eșaloane ale gărzii naționale ce se apropiau de Cîmpul lui Marte! Se auziră urale : Vive la liberté ! Vive la nation ! Chiar și : Vive le roi ! Ceea ce unora nici măcar nu li se păru comic. Între timp familia regală își făcuse intrarea în cort. Curtenii se țineau în umbră. În sfîrșit apăru și coloana. Oamenii înaintau rapid, nerăbdători parcă, se îndreptau în aclamațiile mulțimii spre piață ; milițiile ridicară brațele în aer, își agitau caschetele, femei și bărbați izbucniră în plîns, copiii se prinseră în dans. După ce Talleyrand, omul acesta viclean și alunecos, care mie și prietenilor mei ne era profund antipatic, și-a încheiat pioasa misiune, în fața altarului a pășit Lafayette, admirabilul comandant al Gărzii Naționale. Ținînd pălăria cu cocarda în mîini. Toți își scoaseră pălăriile. O tăcere deplină se înstăpîni în aer și pe pămînt. Atunci el, Lafayette al nostru, rosti jurămîntul față de națiune, față de lege și față de rege. Dacă i-am fi putut citi gîndurile, ale sale și pe cele ale regelui. Să fi știut oare de pe atunci că monarhului alianța populară îi era indiferentă, că avea să o trădeze ? Firește că nu, căci noi toți, copiii Revoluției, ne aflam într-o stare de inocență regăsită. Cu aceasta ceremonia se încheiase, nu însă și serbarea. În bucuria generală eșaloanele se risipiră care încotro. Oamenii jubilau ; se preumblau, se întîlneau prin corturi, mîncau, beau, se jucau cu copiii. Unii dansau, prinzîndu-i în hora lor și pe cei din jur. Femeile aruncau flori peste acești fericiți — pînă pe înserate, cînd în corturi s-au aprins nenumărate lumini, ostroave colorate plutind în noapte, iar frații s-au așezat în jurul meselor lungi pentru a sărbători încă o dată ziua ce trecuse. S-au ținut cuvîntări, s-au auzit cîntece, pornite dintr-un loc, pînă cînd melodia și-a croit drum prin mulțime și s-a ridicat năvalnică spre stele, izbucnind din o mie de piepturi. Știți cîntecul, nu-i așa ? Și Gerber începu să cînte, iar ceilalți i se alăturară :

Du législateur tout s'accomplira...
Celui qui s'abaisse, on l'élèvera,
Celui qui s'élève on l'abaissera,
Ah ! ça ira, ça ira, ça ira !

Conz își veni primul în fire, glumi pe seama stînjenelii ce-i cuprinsese odată ce sfîrșiseră de cîntat : Așadar, prieteni, după cum se vede nu s-ar putea spune că sîntem niște revoluționari adevărați. În afara domnului Gerber, firește. Aș vrea doar să observ că domnul de Lafayette nu se mai află la Paris, că în schimb regele a revenit, că de data aceasta Garda Națională, stimate domnule Gerber, a tras în cetățenii adunați pe Cîmpul lui Marte și că în numele adoratei libertăți s-a instaurat o dezordine îngrijorabilă. Apoi i se adresă lui Hölderlin : Nu zici nimic ? Taci ?

Mai bine ascult.

Ar fi putut să spună că povestirea lui Gerber îi apăruse ca o viziune a unei sărbători nicicînd trecute, ce-avea să vină : sărbătoarea păcii atotstăpînitoare — că nu lipsea decît vocea, vocea aceea unică și unificatoare, pe care el și ceilalți o așteptau. Dar nu l-ar fi înțeles.

Plecă odată cu Neuffer. De la Gerber își luă rămas-bun într-un mod aproape excesiv de politicos : Pentru mine, această seară a fost de mare importanță, Monsieur. Din pragul ușii, Stäudlin îl mai rugă o dată să trimită orice poezie nouă.

Fiecare epocă vorbește limba sa. A lor rătăcește între cer și pămînt. E în căutarea divinității și a spiritelor, își alcătuiește peisaje arcadice, își creează modelul unui om umil și totodată orgolios. Caută cuvinte, noțiuni care se desprind de ceea ce vor să cuprindă. O limbă ce se ferește de tot ce e meschin, josnic ; cuvintele vor să rămînă pure, se dezic de murdărie și sudoare — atît de pure precum speranțele lor într-un om nou.

Iminentele modificări ale statutelor îi unește chiar și pe cei indiferenți, superficiali — n-au altă cale. Știu că eforul Schnurrer poartă o corespondență intensă cu ducele pe această temă, că există un proiect, dar chestiunea tergiversează. Bengel, unul din repetitori, îi scrie lui Neuffer : „În aceste zile, din cauza iminentelor reforme, bursierii

sînt mai speriaţi ca oricînd ; n-ar recunoaşte însă, ci susţin *hautement* că prin protestaţiunile lor vor reuşi să dea chestiunii cu totul altă întorsătură."

Dar n-a trecut nici un an pînă cînd chestiunea a luat întorsătura dorită de duce.

În acelaşi timp — zvonurile luaseră proporţii considerabile — Hölderlin îi scria Heinrikei : „Ultimele noutăţi nu sînt prea bune... Trebuie să dăm patriei şi lumii întregi o pildă că nu sîntem făcuţi pentru a fi jucaţi după bunul plac al unuia sau altuia. Iar o cauză dreaptă se va bucura mereu de protecţia divină."

Într-o astfel de scrisoare care nu este adresată doar Heinrikei, ci şi mamei, lui Köstlin şi Kraz, şi mai ales lui Karl, pe care ar dori să-l îndrume şi să-l educe după principiile sale, într-o astfel de scrisoare vorbesc şi colegii lui, ea cuprinde toată emoţia lor, redă discuţii, transformă în devize ceea ce-i preocupă, ceea ce simt : Că nu mai sînt singuri, că neliniştea şi rezistenţa au sporit, că ducele nu trebuie doar să facă faţă unor amărîţi de bursieri, ci spiritului timpului.

În primăvara anului 1792 soseşte la Tübingen Leo von Seckendorf, pentru a începe, la cei optsprezece ani ai săi, studiul dreptului. Nu este deci bursier al ducelui. Şi nu va rămîne mult timp în mijlocul lor. Încă din toamna aceluiaşi an tatăl său îl va rechema acasă ; Universitatea din Tübingen oferea prea puţin acestui ambiţios : Trîndăveala şi fel de fel de distracţii sînt singurele ocupaţii la ordinea zilei.

Pînă una alta ia însă parte la tot ce-i putea oferi viaţa de acolo. Curiozitatea sa şi gustul pentru aventură i-au înlesnit contactele. Iar recomandările scrise de tatăl său i-au fost şi ele de ajutor. Curînd avea să fie un oaspete bine văzut în casa Lebret ca şi în casele altor profesori. Era considerat inteligent, spiritual, curtenitor. Faptul că uneori i se mai întîmpla să fie din cale afară de zgomotos era pus pe seama vîrstei.

Le cînta tuturor în strună. Hegel nu-l putea suferi. Lui Hölderlin însă îi impunea tocmai omul de lume. I-ar fi plăcut să aibă uşurinţa lui, felul acela prevenitor de-a se purta. Băiatului ăsta toate îi vin de la sine ; nu poate

fi jignit fiindcă nu-ţi dă ocazia. Iar fetele se dau în vînt după el.

N-a reuşit să-l atragă pe Hölderlin în clubul său politic, „cercul iacobinilor". Fiindcă Hölderlin mai fusese acolo de cîteva ori ; împreună cu Hegel, dar se ţinuse deoparte, iar glumele grosolane ale montbeliarzilor îl scîrbiseră de-a dreptul. Îi displăceau răcnetele prin care îşi întăreau unul altuia convingerile.

Asta face parte din întreg, zicea Hegel, căruia obiecţiile lui Hölderlin i se păreau exagerate.

Îi cunoştea şi-i aprecia pe Fallot şi Bernard, doi bursieri ce păreau a juca un rol important în conducerea clubului alături de un student pe nume Wetzel, un ins misterios care vorbea mereu în aluzii. Erau firi focoase, teologi mediocri dar băieţi deştepţi şi dedicaţi cu trup şi suflet cauzei. Erau partinici şi recunoşteau asta în mod deschis, spre deosebire de atîţia alţii care se fereau cu grijă. Treziseră în acest fel resentimentele unor profesori, iar repetitorii loialişti îi încărcau cu fel de fel de sarcini nesuferite. Cum se întîlneau numai în cerc restrîns şi schimbau locuinţele destul de des, musafirii nepoftiţi nu prea aveau acces la întîlnirile lor. Hegel însă, mereu bănuitor, vedea pretutindeni iscoadele Consistoriului sau ale cancelarului. Prinsese mai ales pică pe Knebel, un farmacist zgomotos şi prea zelos, mai bătrîn decît restul, al cărui entuziasm afişat îl făcea suspect.

Numai celor tineri le este permis să exagereze aşa de tare ; cei bătrîni sînt sau proşti, sau mincinoşi.

S-a dovedit că era într-adevăr trădător, spion. Dar au aflat tîrziu, cînd Wetzel, avertizat de cine ştie cine, a fost nevoit să părăsească în mare grabă Stiftul ; a fost pus sub urmărire, dar a ajuns cu bine la Strasbourg.

Tübingen e un oraş mic, strîmt, atent la tot ce i-ar putea tulbura liniştea. Cei ce au puterea veghează. Pentru ei Republica nu înseamnă nimic. Democraţia, egalitatea, fraternitatea sînt invenţii ale diavolului. Şi fiindcă nu mai sînt prea siguri de ei — acum cînd evenimentele din Franţa au dat o asemenea pildă — s-au pus să-i urmărească pe cei revoltaţi. Fără îndoială, nişte copii, şi cîţiva funcţionari. Iar aceştia pot fi constrînşi cu uşurinţă, ca şi repetitorii dealtfel. Mai greu e cu avocaţii, cu secre-

tarii. Dar găsesc ei mijloacele să-i convingă să-și bage mințile în cap. Iar cei ce „exagerează“ vor fi întemnițați sau exilați.

Oameni ca Seckendorf o iau uneori razna, se asociază cu militari în termen, vorbesc vrute și nevrute prin hanuri, se fălosesc, dar crezul lor și cunoștințele lor sînt cît se poate de serioase.

Cei mai bine informați sînt montbeliarzii ; ei sînt cei care procură foi volante și ziare franțuzești și le citesc plini de patos, iar Hegel, atunci cînd are chef, le comentează. Ceea ce se năpustește asupra lor depășește de fapt puterea lor de înțelegere. Multe lucruri rămîn neînțelese. Sînt tablouri mărețe și sîngeroase ale unui viitor pe care ei îl doresc mai senin, mai uman, mai prietenos. Cîteodată simt nevoia să strige pentru a-și înăbuși propriile spaime.

Dar atunci cînd Prusia și Austria s-au aliat împotriva Revoluției, cînd Brissot a pornit la război împotriva acestei coaliții, cînd Fallot le-a citit hohotind proclamația „Patria e în pericol“, cînd palatul Tuileries a fost luat cu asalt, iar regele făcut prizonier, cînd Lafayette a fugit la austrieci, cînd armata revoluționară a rezistat eroic canonadei prusace de la Valmy, atunci au simțit cu toții la fel, entuziasm sau revoltă. Evenimentele se apropiau însă tot mai mult, îi priveau nemijlocit. În septembrie 1792, cînd în numele acelei „Republici unice și indivizibile“ au fost asasinați mii de „suspecți“, au reușit totuși să se convingă unul pe celălalt că era vorba de dușmani, de sabotori ce-ar fi putut ruina tînăra Republică.

Ia vino să vezi ce scrie Cotta, citește-l pe Reinhard ! Aveau încredere în cei doi. Trecuseră și ei prin Tübingen ; Reinhard fusese chiar bursier al ducelui, și amîndoi, nefericiți și îngrădiți în propria lor țară, se alăturaseră Revoluției. Cristoph Friedrich Cotta era fratele mai tînăr al librarului și editorului Cotta din Tübingen. Unii din ei, mai ales repetitorii mai vechi, îl cunoscuseră îndeaproape înainte de plecarea sa la Strasbourg, unde avea să editeze „Jurnalul politic“ — preferau însă să-și țină gura, căci relațiile cu republicanii ar fi putut să dăuneze reputației lor. Cotta se dedicase cu trup și suflet cauzei

republicane. Mai tîrziu a intrat în serviciul generalului Custine la Mainz, a redactat broşuri de informare, ce-au fost distribuite în număr foarte mare în rîndurile populaţiei, s-a ocupat de sistemul poştal în teritoriile renane ocupate şi a dispărut fără urmă atunci cînd Napoleon a luat puterea. Poate stătea ascuns la fratele său devenit celebru între timp — un anonim prematur îmbătrînit, ce se ocupa uneori de registrele înfloritoarei edituri, pe care nimeni nu îndrăznea să-l întrebe cine este şi din ce cauză suferă atît de cumplit.

Reinhard a avut mai mult noroc. Era cu nouă ani mai în vîrstă decît Hölderlin, se evidenţiase în timpul studiilor la Stift. Profesori ca Bök, Schnurrer, Lebret lăudau şi acum vioiciunea spiritului său atît de bogat înzestrat şi nu puteau să înţeleagă ce-l făcuse să pornească în această aventură.

Dacă ar fi vrut, astăzi ar fi putut fi printre primii consilieri ai ducelui.

Există în viaţa lui Reinhard o perioadă cu totul lipsită de semnificaţie, ce nici măcar nu merită a fi amintită, care pe mine însă mă face să devin sentimental: Pentru scurt timp, Reinhard a fost, ca şi Hölderlin, preceptor la Bordeaux. Să fi auzit Hölderlin, în cele cîteva luni cît a stat acolo, ceva despre el? Cu siguranţă că unii îşi vor fi amintit de el. Iată că mai venise cineva care vorbea franceza cu accentul acesta ciudat, un suab. Îi vor fi povestit oare cum Reinhard plecase la Paris pentru a se pune în slujba Republicii, şi asta cu strălucire şi succes? În 1802, cînd Hölderlin se afla la Bordeaux, Reinhard era deja ministru de externe al Republicii, un personaj celebru şi adulat; apoi, după ce Talleyrand îi luase locul, a devenit ambasador la Hamburg, pe lîngă Saxonia-Inferioară. Iată cum se încrucişează două orbite, fără ca existenţele celor doi să afle un punct de convergenţă. Cel tînăr, aflat pe ultimul său drum, cu minţile deja tulburate, deja dincolo de frontieră; celălalt, nici pe departe la capătul drumului, inteligent şi versat, conformîndu-se şi oferindu-se, decorat cu titlul de conte de către monarhia restaurată, întreţinînd un remarcabil schimb de scrisori cu Goethe, şi, în cele din urmă, pair

al Franţei şi membru al Academiei — iată un om plămădit din cu totul alt material.

Reinhard îi atrăgea pe cei tineri, era acolo, în mijlocul evenimentelor, nu dăduse cu piciorul şansei ce i se ivise. Stäudlin întreţinea relaţii strînse cu el, care nu i-au mai fost însă de nici un folos atunci cînd a trebuit să-şi părăsească patria şi să se refugieze la Mainz. Strigătele disperate ale lui Stäudlin vor fi răsunat în van în anticamerele celui ajuns puternic, iar Reinhard va fi remarcat, la un moment dat, plictisit : Da, da, îl cunosc pe Stäudlin, a cam sărit peste cal, e un cîrcotaş, ce să-i faci.

Studenţii citeau cele scrise de Reinhard şi Cotta. Iar la rîndul său, Stäudlin îl informa pe Reinhard asupra situaţiei din ţară : „E lucru sigur că înalţii domni, de la împărat pînă la primarul din Reutlingen, sînt grozav de speriaţi şi caută să se apere fără să ştie de fapt prea bine de unde să apuce. Apar peste tot, rînd pe rînd, edicte de cenzură — dar acestea sînt tipărite altundeva. Împăratul s-a învoit cu un oarecare profesor Hoffmann pentru a scrie o revistă îndreptată împotriva libertăţii. Jurnalul acesta este anunţat deocamdată cu mare pompă, în toate ziarele şi jurnalele, şi li se dă oamenilor de înţeles că Împăratul însuşi e amestecat în joc. Revista apare — iar vienezii susţin sus şi tare că Împăratul ar fi cel mai nobil colaborator al ei. Îi este trimis şi regelui Prusiei. Acesta răspunde în termenii cei mai aleşi şi dă asigurări că va face tot ce-i stă în putinţă pentru a ajuta *la răspîndirea acesteia* — iar scrisoarea aceasta este publicată de toate ziarele oficiale. Vezi deci cît de nepricepuţi sînt prinţii noştri."

Clubul studenţilor nu era defel un cuib de conspiratori, cum credeau curtea şi Consistoriul. Membrii săi erau plini de entuziasm, dădeau frîu liber emoţiilor, confundau idealul grec cu cel francez, se speriau auzind numai de violenţa revoluţionarilor, erau mai degrabă de partea lui Brissot şi a prietenilor acestuia, aşa-zişii girondini de mai tîrziu, şi mai puţin de cea a lui Robespierre, Danton, Marat. Cu cît Revoluţia se apropia mai mult, cu atît erau mai neliniştiţi. Dacă trupele revoluţionare ar fi reuşit pe vremea aceea să cucerească sudul ţării, Baden, Hessa şi Württembergul, ei s-ar fi retras, preferînd să ur-

mărească evenimentele de la distanță, și doar cîțiva, cei care voiau cu tot dinadinsul să intre în joc, cum ar fi fost Wetzel sau Seckendorf, ar fi ieșit în stradă, proclamîndu-se iacobini.

Hölderlin era la jumătatea drumului, între gînditorii puri și cei ce-ar fi vrut să acționeze. Îi admira pe Stäudlin și pe Reinhard, care își puseseră cu bună știință existența în joc. De așa ceva, el nu era în stare. În idealismul său nu vedea aspectul brutal, sîngeros al evenimentelor, sau nu voia să-l vadă, deși în noiembrie 1792, după neașteptatul asalt al trupelor franceze asupra orașului Mainz, el îi va scrie mamei o scrisoare în care cîntărește cu mult sînge rece cine va suferi și cine nu de pe urma acestui război. O roagă pe „scumpa sa Mamma" să nu se îngrijoreze prea mult din cauza războiului, căci : „Orice s-ar întîmpla, nu poate fi atît de rău pe cît s-ar putea să vă temeți. E adevărat, nu-i cu neputință ca și la noi să se producă anumite schimbări. Dar slavă domnului !, nu sîntem noi printre aceia ce-ar putea fi văduviți de niște drepturi uzurpate, ce-ar putea fi pedepsiți pentru niște nedreptăți sau sălbăticii făptuite. Peste tot în Germania unde a fost război, cetățeanul cuminte n-a avut nimic sau prea puțin de pierdut, a cîștigat în schimb mult, mult de tot. Și de ar fi să fie, atunci e lucru mare și dulce să sacrifici patriei moșia-ți și sîngele, iar de-aș fi tatăl unuia din eroii ce-au căzut în marea luptă de la Mons, mi-aș reproșa orice lacrimă pe care aș vărsa-o pentru el."

De la bun început, au idealizat desfășurarea evenimentelor. Nici chiar execuția regelui nu i-a supărat, căci, la urma urmelor, condamnarea lui Ludovic al XVI-lea a croit cale liberă Republicii — abia atunci cînd Revoluția a început să se autodistrugă, cînd au început zilele teroarei, abia atunci au renunțat la marile lor speranțe. Știau însă cu toții : Văzuseră, trăiseră ceea ce nici o generație dinaintea lor nu mai cunoscuse, și aceasta nu fusese în zadar. Fiecare și-a urmat propria sa cale : Stäudlin și-a găsit moartea ; Conz a devenit profesor ; cei doi montbeliarzi, Bernard și Fallot, și-au luat cu succes examenele de teologie ; Hegel a devenit cel mai important gînditor al timpului său și filozoful oficial al

Prusiei ; Schelling, cel atît de înzestrat, după un început strălucitor, a devenit un reacționar încrîncenat ; Seckendorf a rămas — ca și Sinclair dealtfel, care avea să se alăture pentru scurt timp cercului de la Tübingen — fidel idealurilor tinereții sale, ajungînd să fie acuzat de înaltă trădare.

Dar Hölderlin ? Memoria sa a știut să păstreze cel mai precis speranțele și revolta acelor ani. În anumite cuvinte ce revin neîncetat în poeziile sale. S-a ferit însă de acțiunea politică directă. Nu s-a depărtat de prietenii săi, a continuat să ia parte la întîlnirile lor de mai tîrziu, la Homburg, Rastatt, Stuttgart, i-a ascultat desigur cu atenție, dar de întrebat nu l-a întrebat nimeni, știindu-l atît de vulnerabil : Tu ce părere ai, Hölder ?

6

Cea de-a cincea poveste

La începutul verii lui 1792, la cîteva săptămîni după izbucnirea războiului dintre Franța și Austria, Fallot năvăli cu răsuflarea tăiată în „camera augustinilor" strigînd : Francezii și-au ridicat tabere la Hirschau și Rottenburg ! dar imediat adăugă : E un corp de refugiați aflați sub comanda lui Mirabeau care s-a alăturat austriecilor. Se masau trupe în acest colț sudvestic al imperiului habsburgic pentru a preveni un eventual atac al francezilor.

Bursierii izbucniră într-un glas : Trădători ! Pui de aristocrați ! Lași ! Vampiri ai națiunii ! Drojdia societății !

Hegel își veni primul în fire și se strădui să-i liniștească și pe ceilalți. Atunci Bernard le propuse să pornească împreună pe drumul spre Hirschau pînă la posturile militare și să încerce să discute cu refugiații pe care i-ar întîlni.

Dar n-o să stea de vorbă cu noi.

Ar trebui totuși să încercăm. Le-o fi și lor dor de casă, iar pe ostașii simpli am putea să-i convingem să părăsească pe ascuns trupa și să se reîntoarcă acasă.

Dar te gîndești ce-i așteaptă acolo ?

Chiar dacă dau dovadă de bunăvoință ?

Mă îndoiesc că bunăvoința lor va fi bine primită, Fallot.

Cu toate acestea, din curiozitate, și tot au pornit în după-amiaza aceea spre Hirschau. Li s-au alăturat chiar și doi repetitori. Numai Höölderlin a trebuit să fie convins. Toată escapada i se părea lipsită de gust, ba chiar periculoasă.

Să ne uităm măcar, Hölder !

Nici nu fură observați în agitația care domnea în jurul posturilor dinainte de Hirschau. Uniformele francezilor îți săreau deîndată în ochi, iar asupra lor se concentrase toată curiozitatea localnicilor. Francezii se bucurau de asemenea de interesul negustorilor ambulanți și al chilipirgiilor. Li se ofereau căni de vin, lapte proaspăt, carne prăjită. Fetele cochetau și stîlceau cîteva cuvinte franțuzești. Seckendorf descoperi printre curioși cîțiva juriști care însă refuzară să li se alăture. Nu voiau să aibă nimic de a face cu frații călugări.

Hölderlin spuse : Parcă am fi la bîlci. Nici nu-ți dai seama cît de gravă este situația reală.

Se poate citi oare pe fața trădătorului că e trădător ? întrebă Seckendorf.

Hegel îi răspunse sec, ca de obicei : Te înșeli, Seckendorf. Ei nu sînt, cel puțin în mare parte, trădători. Ei apără cauza nobilimii și a burgheziei bogate. Ei sînt regaliști și clericali convinși.

Au încercat să intre în vorbă cu francezii. Rareori însă reușeau, și atunci, ofițerii și soldații își băteau joc de zelul lor, sau le spuneau că ar trebui să fie fericiți că nu aveau și ei parte de Revoluție. E simplu să vorbești...

Aș vrea să-l văd pe contele Mirabeau, strigă una din fete.

Ia te uită, și aici conții sînt iubiți.

Un necunoscut care stătuse o bucată de vreme în apropierea lor le șopti că la Hirschau și la Rottenburg francezii țin cîțiva prizonieri republicani. Îi aduseseră cu ei din Franța. Omul dispăru înainte ca ei să apuce să-i pună și alte întrebări.

Vorbe goale, nu poate fi adevărat ! spuse Hölderlin. Ar fi mai bine să plecăm.

Pe cerul de seară silueta castelului se contura ireală, uriașă ; orașul, ca smuls din rădăcini, părea că plutește. Apa mată și verzuie a Neckarului lucea sub razele amurgului. Schelling și Hölderlin își încetiniseră tot mai mult pașii, contemplînd peisajul care se transforma neîncetat. Lăsaseră zgomotul și agitația în urmă, nu mai auzeau decît voci, strigăte ciudate, fără adresă, chemări ale păsărilor. Îi spuse așa, în treacăt, lui Schelling : În astfel de clipe, natura pare a fi conștientă de sfîrșitul ei.

În zilele următoare i-a evitat cît a putut pe montbeliarzi și nici la club nu s-a mai arătat pînă cînd nu veni Hegel să-l invite cu insistență la întîlnirile lor. Nu are decît să stea deoparte, nu trebuie să se amestece în discuție. Nu duc ei lipsă de capete înfierbîntate. Dar tu ne lipsești, Fritz.

Ceea ce s-a întîmplat în anul acela și în cel următor, ocuparea Mainzului de către trupele republicane, decizia Convenției de-a acorda tuturor popoarelor dornice de libertate un ajutor frățesc ; executarea regelui, asasinarea lui Marat de către Charlotte Corday, persecuțiile girondinilor, arestarea și executarea lui Danton și, în sfîrșit, executarea lui Robespierre — toate aceste evenimente erau atît de aproape de el de parcă s-ar fi desfășurat în propriul său cap. Ca și cum el ar fi inventat acest măreț început al unei istorii condamnate la eșec doar de lipsa sa temporară de curaj.

Citește „Don Carlos". Vocea lui Schiller îl emoționează. Întreaga sa ființă răsună de cuvintele poetului. Deseori, cînd merg spre Österberg sau cînd se plimbă cîte o jumătate de oră pe malul Neckarului doar pentru a scăpa de mirosul de mucegai al Stiftului, repetă cuvintele atît de dragi inimii lui : „A prieteniei flacără plăpîndă nu-i de ajuns pentru a umple inima unui Posa. Aceasta pentru omenirea întreagă a bătut. Dragostea sa a aparținut lumii cu toate generațiile ce au să vie."

Lui Karl, care nu bănuiește nimic din toate acestea și care se mulțumește să admire știința și clarviziunea fratelui său mai mare, îi scrie, parcă în continuarea gîn-

durilor lui Schiller : „Dragostea mea aparține omenirii... Generațiilor secolelor ce vor veni... Libertatea va învinge într-o zi, iar virtutea se va înălța mai bine în lumina caldă și sfîntă a libertății decît sub raza înghețată a despotismului...".

Philippe Lerouge a devenit pentru el, chiar dacă numai cîteva zile, un mesager al acestui viitor. Clubul — de fapt numai cîțiva dintre membrii săi, deoarece montbeliarzii erau foarte atenți ca numai cei foarte bine cunoscuți și demni de încredere să fie inițiați — a auzit prima oară despre el de la muzicianul Eduard Greiner. Și față de Greiner se arătaseră mult timp suspicioși. Vorbea puțin despre sine însuși, originea sa rămăsese de nepătruns, iar fervoarea sa republicană exagerată le părea mai degrabă falsă. Își cîștiga existența cu ore particulare și întreținea o mulțime de legături, printre altele cu austriecii din Rottenburg.

Hölderlin nu-l simpatiza. Îl avertiză pe Hegel, care își făcuse din Greiner unul din cei mai apropiați confidenți ai săi : Totul la omul ăsta e neclar, și asta nu fără motiv. Lui Hegel o asemenea precauție i se părea exagerată. Îi judeci prea aspru pe oameni, Fritz.

Ajunseseră să se întîlnească tot mai des în locuința lui Greiner, mai spațioasă decît altele, unde, din cînd în cînd făceau și muzică, așa încît întîlnirile lor nu treziră nici un fel de bănuieli din partea vecinilor.

Tot Greiner a fost cel care a tras sforile în vederea eliberării tînărului republican Lerouge. Aflase că Lerouge era ținut prizonier la Hirschau. La însărcinarea statului major al armatei de la Mainz, el se infiltrase în teritoriul austriac pentru a iscodi care era starea de spirit în rîndul emigranților. Fusese însă descoperit și arestat. Greiner plănuia să-l elibereze cu ajutorul cîtorva oameni de încredere. Dacă acest lucru reușea, Lerouge urma să stea cîtva timp la Tübingen într-o ascunzătoare.

Au reușit, dar agitația a fost mare, neștiind ei prea bine unde să-l ascundă pe Lerouge.

În cele din urmă s-au hotărît să-l introducă pe francez în Stift. Lucrările de construcții în curs la aripa cu portal a mănăstirii, despre care eforul se plînsese la fie-

care vizită oficială, făcuseră ca locul să nu mai fie deloc supravegheat. Controalele deveniseră imposibile. Unul din bursieri ajunsese chiar să susțină că adăpostise peste noapte o fată, fără a fi crezut, desigur.

Îi aranjaseră provizoriu o cameră goală în „sfera șobolanilor" — „sferă" numeau ei coridoarele — cu o masă, un scaun și un culcuș de paie pe jos.

Fuseseră inițiați și doi repetitori. Pe coridor se plimbau tot timpul bursierii puși de pază care în caz de pericol ar fi dat alarma.

Lerouge era mic, sfrijit, nu arăta deloc așa cum Hölderlin și-ar fi închipuit o iscoadă, un soldat al Republicii. Un băiețaș anemic și bolnăvicios. Dar chipul său era acela al unui om cu experiență, serios, un chip aspru de țăran, cu ochi atenți, puțin apoși. Interogatoriile îl marcaseră vizibil.

Plecarea lui Lerouge avea să aibă loc a doua zi dimineață. Închiriaseră o trăsură pînă la Mannheim. De acolo Lerouge urma să ajungă la Mainz fără nici un fel de ajutor.

Acum, înainte de despărțire, Hölderlin ar fi vrut totuși să vorbească cu francezul, dar singur, fără martori curioși. Se duse la culcare, dar se sculă după miezul nopții și bătu la ușa fugarului. Cum nu primi nici un răspuns intră și îl găsi pe Lerouge dormind. Era întins pe o parte, destins, cu capul pe braț. Cînd Hölderlin făcu un pas spre el, Lerouge se trezi.

Ah, dumneavoastră, Monsieur Hölderlin, spuse el. Pînă acum n-ați mai venit la mine. N-aveți încredere cumva ?

O, nu.

Căuta o explicație. Lerouge îi arătă scaunul.

Nu vreți să luați loc ?

Ședea acolo și se simțea ca și cum urma să fie examinat.

Nu trebuie să-mi spuneți nimic. Îmi închipui că pentru dumneavoastră a fost prea multă agitație. Colegul dumneavoastră Hegel mi-a spus că scrieți poezii foarte frumoase.

Dădu din cap.

Despre dragostea dintre oameni și despre libertatea viitoare.

Mă străduiesc şi eu, Monsieur Lerouge.
Sînteţi delicat şi trist, domnule Hölderlin.
Lerouge rosti aceste cuvinte atît de liniştit, atît de sigur, încît Hölderlin nu fu surprins, dar nici nu găsi vreun răspuns.
Nu vreţi să mă întrebaţi de întîmplările de la Paris ?
Seckendorf şi Hegel mi-au povestit mult despre acestea, domnule.
Dar nu le-aţi auzit de la mine.
Sînt cunoscute şi nici nu sînt aşa importante.
Atunci despre ce să vorbim ?
Aş dori să vă întreb dacă dumneavoastră credeţi în viitorul Republicii, Monsieur Lerouge.
Francezul îl privi zîmbind : Cum să nu cred ?
Dar sînteţi sigur că omenirea este suficient de coaptă pentru libertate ? Că este pregătită pentru libertate ?
Dar de ce ? Libertatea trebuie învăţată.
O, desigur. Şi nu cunosc lucru mai mare şi mai greu decît acesta.
Iar dumneavoastră sînteţi de părere că noi nu am învăţat încă ce este libertatea ?
Toţi învăţăm. Fiecare după cît este de înzestrat. Şi mulţi sînt aceia care nu o înţeleg, iar alţii nu vor s-o înţeleagă.
În ţara aceasta a dumneavoastră nu vă bucuraţi de libertate, domnule Hölderlin.
Dar dumneavoastră ?
Mă întrebaţi acest lucru pe mine, un cetăţean al Republicii, un protejat al noii Constituţii ?
Vă rog să nu mi-o luaţi în nume de rău.
Nu, dar neîncrederea dumneavoastră mă doare, domnule Hölderlin.
Aş vrea foarte mult să ştiu, domnule, dacă a existat o clipă în care aţi fost foarte sigur de libertatea dumneavoastră.
Da ! Lerouge se aşeză în capul oaselor, îşi încrucişă mîinile pe piept. Da ! Atunci cînd m-au prins, cînd m-au ţinut prizonier în gaura aceea de sub biserica din Rottenburg, cînd m-au dus apoi la Hirschau, cînd m-au bătut, m-au chinuit, au turnat peste mine apă fierbinte,

atunci am putut să mă măsor în libertatea mea cu ei. Și atunci am fost mai sigur de ea ca niciodată.

Hölderlin făcu cîțiva pași spre el, se apleacă, îi întinse mîna dreaptă, îi puse mîna stîngă pe umăr și spuse : M-ați convins, Monsieur Lerouge. Vă doresc să ajungeți cu bine în patria dumneavoastră și să vă bucurați de libertatea pe care acum o aveți. *Vive la liberté !*

Nu mai putu să adoarmă. Auzi înainte de a se crăpa de ziuă, ușile care se închideau și se deschideau, pașii grăbiți care se depărtau. Lerouge era condus pînă la marginea orașului unde îl aștepta trăsura.

După o săptămînă Seckendorf primi vești de la Lerouge. Republicanul ajunsese cu bine la Mainz.

Pe Wetzel, care nu se amestecase în afacerea Lerouge fiindcă nu fusese chemat să participe la eliberarea lui și refuzase jignit să-și asume vreo răspundere, ceea ce de fapt nici nu i se ceruse, pe Wetzel, așadar, dezbaterile de la club nu-l mai mulțumeau. În primăvara lui 1793 se înmulțiră zvonurile în legătură cu noile statute ce urmau să fie proclamate de către duce. În ianuarie, Ludovic al XVI-lea, cetățeanul Louis Capet, fusese executat în public. Evenimentul avu darul să-i deprime. E adevărat că unii din ei se bucurau de felul sîngeros în care se pusese capăt monarhiei, de moartea tiranului, dar cei mai mulți se temeau că acest asasinat nu era decît un început.

Hölderlin, tulburat, nu participa la discuții. Hegel însă îl încolțise :

Dar n-ai fost tu cel care a dorit moartea despoților, Fritz ? N-ai scris tu poezii în care ceri acest lucru ? Și cînd se împlinește, devii slab și milos. Acest lucru e valabil numai ca idee, nu și ca faptă ?

Ai dreptate. Nu știu. La vederea realității încep să mă tem.

Și cu libertatea cum rămîne ?

Nu s-ar putea să se înfăptuiască fără violență ?

Dar violența pe care o exercita regele ?

Era îngrozitoare, Hegel. Folositoare celor puțini, îi subjuga pe cei mulți.

Și cum i s-ar fi putut pune capăt ?

Nu știu.

Hegel observă că prietenul său era cît pe ce să izbucnească în plîns, de aceea răspunse tot el : Regele, rămas în viață, ar fi încercat tot mereu să redobîndească vechea sa putere.

Dar puterea iacobinilor ? întrebă Hölderlin încet. Reprezintă cumva puterea poporului ? Și cui folosește ea ? Acum îi vor omorî pe Brissot și pe prietenii săi, nu-i așa ?

Timpul ne va răspunde, Hölder. Iar poporul trebuie să învețe.

Pus față în față cu violența și cu vărsările de sînge ?

În pofida dorinței și voinței clubului, Wetzel începu să-i instige pe studenți. Își pusese în cap să-i ațîțe pe toți bursierii la revoltă împotriva ducelui și a noilor statute. Pe toți odată, ducele n-avea cum să-i dea afară din Stift, și dacă nu va putea pune mîna pe cîțiva din ei, va ceda.

Speculațiile acestea i-au incitat pe studenți și așa se face că se adunară într-o seară în curtea mănăstirii. Hölderlin n-ar fi vrut să ia parte la „copilăriile acestea fără rost", dar Wetzel îl numi laș, iar Hegel și Seckendorf reușiră să-l convingă să coboare măcar împreună cu ei. Odată ajuns însă în mijlocul colegilor simți cu totul altfel ; această înțelegere mută, apropierea dintre ei, senzația nouă de forță nu-l puteau lăsa rece. Wetzel le interzisese să aducă lumini sau făclii, pentru ca nimeni să nu poată fi recunoscut. Profesorii și eforul nu trebuiau să vadă decît o masă întunecată și unită.

La un moment dat, Schelling, copilandrul, începu să chicotească. Adunarea aceasta de „obscurantiști", ce nu aveau voie să-și vorbească și nu îndrăzneau să acționeze, i se părea ridicolă.

Potolește-te, mititelule, se răstiră ceilalți. Cu toții, chiar și cei lași și reținuți, cei apolitici și cei ambițioși, priveau dintr-o dată cu foarte multă seriozitate rebeliunea lor. Wetzel se cocoțase pe o schelă, ca să poată cuprinde cu privirea întreaga curte ; mult timp rămase așa, tăcut. Dintr-o dată strigă cu o voce gîtuită de emoție : *Liberté !* Nu statutelor despotului !

Abia după un timp prinseră de veste că eforul Schnurrer se afla printre ei. Coborîse pe întuneric și se furișase în mijlocul lor. Vocea lui răsună peste întreaga curte :

Cred că aici s-au adunat niscaiva studenţi beţi, altfel aţi fi văzut că eforul vostru se află printre voi. Ce-ar fi dacă v-aţi întoarce la camerele voastre. Nopţile astea de primăvară nu-s bune pentru sîngele tînăr, vi se năzar tot felul de idei neroade. S-au împrăştiat fără să crîcnească.

Wetzel dispăru din Stift, căutînd adăpost la Strasbourg. Pentru duce, aceasta a fost o dovadă în plus a agitaţiei revoluţionare din Stift.

Oricît s-ar fi apărat de excese şi de confruntări absurde, Hölderlin nu se putea depărta de Revoluţie. La cea de-a treia aniversare a Serbării federaţiilor, la 14 iulie 1793, porniră în zorii zilei — era o dimineaţă luminoasă, tonică — spre o pajişte de lîngă Lustnau, unde îşi ridicară un copac al libertăţii, împodobit cu boneta frigiană. Cîntară cu glasuri răsunătoare „Ça ira“, în şapte sau opt ; erau acolo prietenii cei mai apropiaţi de la club, pe care te puteai bizui şi care nu se mulţumeau să repete papagaliceşte conversaţiile la modă de la Paris sau Mainz. Iar la sfîrşit au cîntat marseieza, mai întîi în franţuzeşte, apoi în traducerea lui Schelling.

7

Înainte de plecare

O iau de la capăt. Pentru a povesti despre o perioadă scurtă, anii 1792 şi 1793, perioada dinainte de-a porni la drum.

Aş vrea să prezint evenimente, întîmplări cotidiene, ce încep şi se întrerup, aş vrea să încep poveşti noi, care încetează şi ele, conversaţii la Nürtingen sau Tübingen, aş vrea să simt odată cu el, să gîndesc ca el, să evidenţiez acea ţesătură de simţăminte şi acţiuni pe care nimeni n-o poate reda, să trăiesc o zi ca el.

Începuse să lucreze la un roman, intitulat „Hyperion“, şi timp de un an nu mai scrie poezii. Stäudlin, Magenau şi Neuffer, cărora le citeşte fragmente, sînt cuceriţi, îl încurajează. Stäudlin, pe care îl vede des, îl îndeamnă să evoce în romanul său „spiritul timpului“, iar Magenau,

care nu poate decît să-l admire, simțindu-se de fapt depășit de prietenul său, vede în Hyperion pe eroul însetat de libertate, un adevărat grec însuflețit de „principii puternice".

Hölderlin petrece mult timp acasă, invocînd fel de fel de boli, mai e și bolnav, dar și umblă foarte mult, la Stuttgart în vizită la Stäudlin și Neuffer, la Vaihingen în vizită la Magenau. Starea lui Stäudlin îl îngrijorează. „Cronica" a încetat să apară, dar nu din cauza intervențiilor repetate ale cenzurii sau ale neîncetatelor conflicte cu curtea, ci din cauza cititorilor care au părăsit-o. De fapt, ei se atașaseră de Schubart. Unui patriot care și-a petrecut zece ani din viață în temnițele regentului i se acceptă multe exagerări și chiar și mici inadvertențe, nu însă unui avocat care s-a înhăitat cu iacobinii și cu vagabonzii, perorează pînă în zori prin cîrciumi, ține discursuri înfierbîntate și publică în „Cronica" relatări despre felul în care s-au purtat armatele prusace în Franța, despre soarta nenorocită a soldaților în timp ce nobilii rechiziționează și ultimul bun al țăranului. Lucruri despre care cititorii preferă să nu afle nimic.

Nu mai e Stäudlin cel de odinioară, bărbatul spiritual care își etalează în cercul surorilor și prietenilor cunoștințele adunate în grabă, ci un bețivan care își începe dimineața cu sticla în mînă, nemaigăsind cuvinte pentru a-și exprima descurajarea. Și ce foc pornise odinioară de la el.

Cu toate acestea, Stäudlin se gîndește la o nouă revistă. Ar urma să cuprindă numai poezie și traduceri. Avîndu-l pe Hölderlin printre colaboratori ; ca poet și ca traducător al lui Hesiod.

Nu-i rea ideea cu traducerile, spune Stäudlin, de așa ceva am nevoie. Dar acum citește-ne din „Hyperion", nu ne face să așteptăm. Totul e ca odinioară. Conform obiceiului, Neuffer este rugat de Stäudlin să le poftească înăuntru pe „fete", care stau și așteaptă în micul salon de alături : Rosine, Charlotte și Christiane, împreună cu prietenele lor. Revederea e zgomotoasă ; și din nou aceeași duioșie ce-l cuprinde la vederea Rosinei, parcă și mai fragilă, și mai transparentă decît o știa. „Suflet nobil !

slava toată / Şi pămîntul ţi se cuvin" va scrie el mai tîrziu, cu gîndul la ea.

Acum, le citeşte.

Citeşte ceea ce nouă ne va rămîne necunoscut. Prima variantă a lui „Hyperion" pe care a respins-o chiar el, încît nimeni nu mai poate şti ce gînduri, ce fraze, ce pasaje s-au prelungit în opera pe care o va continua la Waltershausen, în casa Charlottei von Kalb, şi la Frankfurt.

Se arată şi mai reţinut ca de obicei, ca şi cum ar dori ca fiecare frază rostită să fie supusă unui examen, şi nu-l ia în seamă pe Neuffer care-i face semne de încurajare, pînă cînd intervine Stäudlin : Nu fi aşa sfios, Hyperion al tău are nevoie de mai multă căldură.

Cuvintele acestea îi iau parcă o greutate. În timp ce citeşte îşi aminteşte de vizita lui Matthisson la Tübingen. Friedrich Matthisson ! Cunoscutul poet venise la Tübingen însoţit de Stäudlin şi Neuffer pentru a duce tratative cu Cotta, dar şi, cum pretindea cu amabilitate, pentru a-l cunoaşte pe „promiţătorul" Hölderlin. Toţi tinerii se temeau de influenţa acestui om. La curtea lui Karl Eugen cuvîntul lui conta la fel de mult ca şi în viaţa literară. Stäudlin ştia că Hölderlin nu prea gusta poeziile lui Matthisson : îl deranja curtoazia sa permanentă. Unu' ca ăsta n-are oprelişti ; proslăveşte la cerere sărăcia ţăranului sau bogăţia suveranului. Dar apoi, cînd domnul acela elegant, îmbrăcat după ultima modă — ăstuia nu i-ar trece nicicînd prin cap să îmbrace pantalonii lungi ai sanculoţilor — îl salută, se simţi măgulit, îşi ceru scuze pentru camera neospitalieră, păru intimidat. Stătea deoparte fără să participe la conversaţie. Domnul Matthisson ar dori ca el să-i citească una din noile sale poezii. Va trebui să le aducă din camera sa, unde le ţine într-un dulap. Matthisson îl rugă s-o facă.

Alese imnul „Către geniul îndrăznelii". Vizibil presat de timp, Matthisson îl rugă politicos să înceapă deîndată lectura. Purtarea afectată a musafirului îl provocă. Citi cu emfază, aruncîndu-i musafirului cuvintele în faţă : „Cine eşti tu ? S-a-ntins dezmărginirea / Ca după pradă-n faţa ta pe jos." De cum încheie, Matthisson sări în picioare, făcu cei cîţiva paşi înspre el şi-l îmbrăţişă.

Neuffer și Stäudlin aplaudară. Îl judecase totuși greșit pe Matthisson. Iată-l capabil de entuziasm, de emoții autentice. Cît spirit ! Cîtă puritate ! exclamă Matthisson. Tinere prieten, vă prevăd un viitor strălucit. Îl mai strînse o dată în brațe, murmură ceva despre timpul care, din păcate, nu-i dă pace, căci i-ar fi făcut multă plăcere să mai asculte și altceva. Își luă rămas-bun, fără îndoială, cu gîndul deja la Cotta, redevenind curtezanul distrat, slujit cu devotament.

Stäudlin îl conduse.

A fost un adevărat triumf, spuse Neuffer.

Și Hölderlin era de aceeași părere.

O să te ajute !

Așa cred.

Matthisson nu mișcă un deget.

Aici însă, la Stäudlin, în acest loc pe care îl îndrăgea, Hölderlin citea fără grijă.

Ar putea să iasă un lucru mare, opină Stäudlin.

Mai bine să nu mai vorbim despre „Hyperion“, îi rugă Hölderlin. N-am ajuns încă prea departe.

Așadar, așteptăm.

Ieșiră să se plimbe. Charlotte și Christiane îl luară la mijloc, nu-i mai dădeau pace, îl întrebară de Rike. Auziseră că avea să se mărite curînd.

Da, chiar săptămîna viitoare. Și închipuiți-vă că am pozat pentru un portret.

Cui anume ?

Lui Hiemer.

Ai făcut o alegere bună.

Nu-i așa ? Am de gînd să-i dăruiesc ei tabloul.

Dar dumneavoastră, vru să știe Christiane, n-aveți vreo drăguță despre care să ne povestiți ?

Nenumărate, stimată domnișoară...

Îl strînse de braț.

...pe care mi le imaginez, și asta mi-e de ajuns.

Vă bateți joc de noi.

Nici vorbă. Vă fac curte, cum de nu observați ?

Îl tratau cu afecțiune și înțelegere, căci aflaseră de la Neuffer că în ultimul timp Hölderlin suferea din nou de cumplite dureri de cap.

Nu observară însă nimic. Era vesel, vioi și atent. Și peste ani de zile fetele Stäudlin își aminteau de „admirabila apariție a tînărului Hölderlin".

N-ați putea, întrebă Christiane, să ne-o prezentați odată pe Rike a dumneavoastră ?

Mă tem că nu se va lăsa prezentată, dragă domnișoară, iar eu nu pot fi prezentatorul ei. Să lăsăm asta în seama domnului Breunlin.

Pe Breunlin îl cunoștea doar vag. Își amintea de o vizită la Maulbronn a profesorilor de la Blaubeuren. Printre aceștia se afla și Breunlin, care îi sărise în ochi fiindcă era sec și conștiincios, și punea mult mai multe întrebări decît colegii lui. Pe fideluță ăsta n-aș vrea să-l am profesor, spusese Bilfinger atunci.

Acum Breunlin avea să fie cumnatul său.

Spre marea supărare a Johannei refuzase să ia parte la logodnă, pretextînd că are de pregătit examene. Nunta însă fusese fixată pentru vacanța de toamnă, cînd el și Breunlin erau liberi. Se gîndea ce-ar putea să-i dăruiască lui Rike, iar atunci cînd fostul său coleg de la Maulbronn, Hiemer, veni să-l viziteze la Tübingen, se gîndi să-l roage să-i facă portretul. Îi poză de cîteva ori, la Tübingen și la Stuttgart.

Fără îndoială, e cel mai cunoscut portret al său. Ni-l înfățișează pe tînărul de douăzeci și trei de ani, așa cum îl cunoscuseră și fetele Stäudlin : un tînăr domn îmbrăcat îngrijit, cu gulerul cămășii desfăcut pînă la jabou, cu vestonul descheiat la cîțiva nasturi, cu părul lung întins și pudrat cu grijă. Fruntea însă este așa cum o știu din toate portretele, chiar și din cele de la bătrînețe : foarte înaltă, înglobînd parcă și ochii. O față de o limpezime aproape provocatoare.

Îl rugase pe Hiemer să trimită tabloul direct la Nürtingen : „Spre a fi înmînat magistrului Hölderlin personal".

Acolo, în camera lui de odinioară, l-a privit pentru întîia oară. I se părea izbutit.

La nuntă s-a adunat obișnuita distribuție. În afara rudelor lui Breunlin și a propriilor rude de la Löchgau și Markgröningen, erau de față Kraz, Köstlin și Klemm,

spiritele tutelare ale copilăriei sale. Klemm urma să-i căsătorească pe Heinrike și Breunlin în biserica orașului.

Întregul orășel era cuprins mai mult sau mai puțin de agitație. Se mărită fata lui Gok! Veniseră toți, cu mic și mare, aducînd cadouri. Mama și bunica abia mai pridideau să facă față cerințelor ceremonialului.

Lăsați-l pe Fritz.

Dar eu nu mă pricep la așa ceva.

În cele din urmă Breunlin fu cel care, sigur de sine, preluă conducerea. Iar Karl, care se simțea atras de bărbatul puternic, puțin vanitos, sări să-l ajute : cumnatul! Ca și cum gradul de rudenie devenise pentru el un titlu. Lui Hölderlin îi displăcu purtarea aceasta, încercă de cîteva ori să-l rețină pe fratele său mai mic, dar în zadar. Pe Breunlin îl acceptă cu greu. Era cu optsprezece ani mai mare decît el, „un om făcut", convins de valoarea și importanța sa. Hölderlin se ferea de conversații de la om la om cu el, iar cînd nu avea încotro se folosea de prezența băiețașului de patru ani pe care Breunlin îl avea dintr-o primă căsătorie. Dealtfel copilul jucase, fără să știe, rolul principal în acea vacanță : serios, luptînd cu lacrimile și spaima ce-l copleșeau, căutînd refugiu la unchiul Fritz. Acesta îl luă de mai multe ori cu el la plimbare, îi povesti fel de fel de istorii, era fericit de afecțiunea ce-o putea dărui, senin și liniștit în compania acestui copil de ale cărui pretenții nu trebuia să se teamă.

Chiar din prima zi, cînd ceruse cheia de la livadă, mama îi mărturisi șovăind că fusese nevoită să vîndă pămîntul. Nici ea și nici bunica Heyn nu mai fuseseră în stare să se ocupe de grădină, nu mai aveau nici ajutoare, iar locul se sălbăticise de-a binelea, mai ales pomii, ar fi trebuit să fie tăiați de mult.

Asta n-o mai înțeleg. E păcat.

Iată un lucru care îl tulbură : Livada nu mai există, cadoul acela mare pe care îl primise de la cel de-al doilea tată, locul de refugiu al copilăriei sale. Încetul cu încetul dispărea tot ceea ce ani de zile însemnase siguranță și adăpost pentru el. Nici casa n-aveau s-o mai păstreze multă vreme. Karl e băiat mare, iar Rike se mută și ea.

Dar am rămas eu, spune Johanna.

Da, Mamma, așa e, dumneata ai rămas.

Heinrike, îmbrăcată deja în rochia de mireasă, îl cheamă la ea, „fiindcă după aceea n-o să mai putem fi noi între noi“. Rochia îi dă un aer nou. Se așteptase ca măcar în această clipă să stea să-și amintească întîmplări trecute, Heinrike însă, vrînd parcă să-și încerce noul rol de gospodină și mamă, dorește să discute cu el viitorul Johannei, dacă pot lăsa în seama ei administrarea averii părintești. Breunlin ar avea unele îndoieli în această privință.

Atîta răceală calculată îl înspăimîntă. Poate că nu e decît rațională, dar el n-o cunoaște sub această înfățișare. Și nici nu vrea să și-o amintească în acest fel.

Pînă acum mama s-a descurcat foarte bine, de ce n-ar mai face față și de acum încolo ?

Ne gîndeam la ea, că îmbătrînește și ea.

Eu nu mă gîndesc la asta.

Nu se așteptase să-l vadă reacționînd atît de violent.

Nu te supăra, Fritz.

Întregul oraș s-a înșirat pe cele două părți ale drumului pînă la biserică. Breunlin e de două ori mai grav ca de obicei, iar mireasa pare și mai tînără în comparație cu el. În spatele perechii merge Johanna, la braț cu Karl. După ei, Hölderlin, care îl duce de mînă pe micuțul Breunlin.

Aude pe cineva zicînd în urma lui : Magistrul Hölderlin e un om tare cumsecade.

Privește în jur, Köstlin îi zîmbește.

De-ar fi așa, își zice el. Nu se gîndesc la amărăciunea și la răceala în care sînt în stare să înțepenesc uneori. Și acum mă ia parcă cu frig.

Klemm îl întrebase dacă n-ar vrea să spună cîteva cuvinte din amvon, acum, cînd predicase de atîtea ori în comunele din jur, avînd chiar succes, după cum se auzise. Îl refuzase.

Tabloul îl oferi abia după masă. Heinrike fu surprinsă, se bucură, îl privi îndelung, găsi că nu seamănă întru totul cu originalul.

Cine e mai frumos ? întrebase el.

Mai frumos ?

Rîseră cu toții.

Pînă cînd Johanna decise : Fritz al meu. Le luă în brațe, mai întîi pe mama, apoi pe sora sa. Se retrase apoi cu Kraz, Köstlin, Klemm și cumnatul său ; Köstlin le citi o scrisoare a lui Lavater, iar Breunlin se plînse de școlarii din Blaubeuren, și în tot acest timp micuțul Breunlin șezu în poala lui.

Uite că acum ai și un unchi, spusese Kraz.

Casa se golise. Pentru mine e prea mare, se plînse mama.

De ce nu vă căutați o casă convenabilă, Mamma ?

De data aceasta despărțirea a fost mai grea ca oricînd. Totul putea să se schimbe pînă cînd avea să se reîntoarcă.

Trecu peste pod, pe lîngă livadă, unde se opri o clipă, văzu un bărbat necunoscut care cosea iarba înaltă. Bărbatul se îndreptă de spate, se șterse cu mîneca peste frunte, spuse bună ziua și-și văzu mai departe de treabă.

La Tübingen nici nu mai apucă să-și vină în fire. Se apropie examenele de absolvire. Cel mai mult îl deprimă perspectiva unui post de vicar în vreun cătun depărtat. Și-a rugat prietenii să-i caute un post de preceptor, el însuși nu are prea multe legături, iar familia nu poate fi solicitată deoarece, în acest caz, ar afla și mama. Ceea ce nu ar fi de dorit. Stäudlin sări primul să-l ajute.

Nu sînt sigur că Stäudlin i-a spus chiar de la bun început că are de gînd să i se adreseze lui Schiller. Vanitatea sa nu-i va fi permis. Mai întîi să înceapă cu succes tratativele și abia apoi să-i comunice prietenului cu *cine* corespondează de dragul lui.

Mă ocup eu de asta, îi spusese el. Poți fi sigur. Ai răbdare. Cu toate acestea Hölderlin ar fi putut să bănuiască ceva. Fiindcă Hegel, care între timp găsise un post de preceptor la Berna și se pregătea să părăsească Stiftul, aflase de la cunoștințe din Jena că Schiller căuta, la cererea unei prietene, un preceptor. Fără îndoială că Hölderlin n-ar fi îndrăznit nicicînd să i se adreseze lui Schiller. Așa se face că Stäudlin preluă inițiativa. În acest fel putea să reia schimbul de scrisori particulare cu puternicul său adversar. „Printre colaboratorii mei la acest florilegiu, scrie el, este unul pentru care aș dori să vă rog ceva în mod expres. Este vorba de *Hölderlin*, autorul

unor promițătoare imne. În această toamnă el își încheie studiile și nu-și dorește nimic mai mult decît să părăsească sfera îngustă a patriei sale și a unui vicariat. Deoarece nu dispune de mijloacele necesare pentru a-și atinge scopul, ar vrea să și le asigure cu ajutorul unui post de preceptor..."

Iată, se vorbește din nou despre el, „sărmanul" Hölderlin. Ca și cum i-ar lipsi mijloacele, ca și cum familia ar fi foarte strîmtorată. Cînd de fapt, Johanna agonisise o avere considerabilă și investise o parte din ea în împrumuturi și hîrtii de valoare pe numele lui. El însă nu va cere niciodată o sumă mai mare ce i s-ar cuveni, ci numai mici ajutoare pe care ea le va nota cu strictețe în carnetul de cheltuieli „pentru Fritz cel iubit". Aceasta să fi fost înțelegerea? Ori mama nu avea încredere în el? Voia să țină moștenirea laolaltă pînă după moartea ei? Ori presimțea dezastrul ce avea să vină și că fiul, în neajutorarea sa, va avea nevoie de banii puși deoparte? În realitate, „sărmanul" Hölderlin era un om bogat.

Scrisoarea lui Stäudlin nu rămase fără urmări și-l transpuse pe cel recomandat într-o stare de nemaipomenită emoție. Karl Eugen se îmbolnăvise, i se aștepta sfîrșitul. Toată lumea spera ca vîntul înghețat al absolutismului să-și piardă forța. Dar a fost o iluzie. Fratele și urmașul său, Ludwig Eugen, era o ființă slabă care n-a domnit decît doi ani, lăsînd de fapt curtea să hotărască în locul lui. Iar aceasta n-a renunțat la asprime. Cînd Karl Eugen a fost întrebat dacă ar avea ceva împotriva reîntoarcerii lui Schiller în patria sa, curtea a transmis că vizitatorul va fi ignorat. Asta era tot. Schiller a sosit la 8 septembrie 1793 împreună cu Charlotte, soția sa, la Ludwigsburg. Peste numai șase zile Charlotte avea să dea naștere primului lor copil. Iată suficiente motive ca întreaga familie Schiller să se reunească în jurul vestitului ei fiu și al nepoțelului. Anii dinainte Schiller fusese bolnav, începuse cu mare greutate să lucreze la „Scrisorile despre educarea estetică a omului" — acum lucrurile luaseră, se pare, un nou curs. Fericirea atît de des invocată, lăudată, începe să prindă contur. Schiller se înconjoară de o adevărată curte. Dar mulțumirea nu du-

rează prea mult. „Uscăciunea“ din jurul său îl deprimă, îi taie orice avînt. Nu poate să muncească.

Hölderlin află prin Stäudlin că la 1 octombrie, după-amiază, va fi primit de marele om. Are cele mai bune perspective să primească postul.

Aproape că nu s-ar mai duce. Prietenii, puţin invidioşi, încearcă să-l îmbărbăteze.

Cum să mă adresez ?

Da, cum oare ?

De curînd, ducele de Weimar i-a acordat titlul de consilier aulic.

Deci, domnule consilier aulic ?

Aşa e bine.

Peste noapte rămîne la Neuffer, îi face pe toţi să se simtă emoţionaţi, iar a doua zi dis-de-dimineaţă porneşte la drum, ajungînd mult prea devreme la Ludwigsburg. Trage la un han aşteptînd să treacă timpul.

Îi deschide un tînăr. Presupune că trebuie să fie vreo rudă a lui Schiller.

Magistrul Hölderlin — e poftit să intre.

Ceea ce ar trebui să scriu acum ar putea fi o scenă dintr-o piesă de teatru : întîlnirea dintre doi eroi. Ar trebui să-l caracterizez pe Schiller, să-l pun să păşească în sus şi în jos prin camera prea strîmtă, „un spirit înflăcărat“, ca să folosesc limbajul admiratorilor săi.

În ochii lui Hölderlin el e deja, ca şi Schubart, un personaj istoric. Hölderlin îi ştie portretele. Iar cel ce-i vine în întîmpinare seamănă cu tablourile, dar e mai mărunt, mai fragil, cu gesturi dezordonate, marcat încă de boala grea care l-a măcinat.

Scriu toate acestea pentru a scoate în evidenţă opoziţia dintre imaginaţie şi realitate, şocul pe care tînărul vizitator îl va fi resimţit. Măreţia nu se citeşte neapărat pe faţă.

Dar vocea îl surprinde — joasă, melodioasă. Lui Schiller îi place să se audă vorbind. Dealtfel nici nu aşteaptă, în acest caz, ca interlocutorul lui să spună mai mult decît este întrebat.

Hölderlin ia loc.

Schiller îi pune întrebări.

Despre şcoli, dascăli şi prieteni.

Despre rezultatele şcolare.

Despre cunoştinţele sale în privinţa limbilor străine. Franceza e indispensabilă.

Despre părerile sale referitoare la profesori şi autorităţi. Despre ideile sale în materie de educaţie.

Îi răspunde cu voce joasă, cît de prudent, cît de precis cu putinţă.

Schiller filozofează asupra frumuseţii şi a regulilor artei poetice. Vrea să ştie dacă ţine cont de ele.

Munceşte pentru fiecare vers, îi răspunde Hölderlin.

Reiese că marele om nu a citit nici una din poeziile sale. Ar putea să se întristeze, dar îi recomandă lui Schiller noul Almanah al lui Stäudlin, în care vor apărea şi cîteva probe ale poeziei sale.

Schiller îi promite că le va citi cu mare atenţie.

Ştiţi, domnule magistru, la cine urmează să vă prezentaţi, pentru noua dumneavoastră îndeletnicire ?

Nu, domnule consilier.

Este vorba de casa maiorului von Kalb. Doamna maior este o bună prietenă a familiei noastre. Fiul ei, Fritz, e un copil dificil. Educarea şi instruirea lui ar cădea în sarcina dumneavoastră. Moşia familiei Kalb se află la Waltershausen.

Nu ştie unde se află Waltershausen, dar nu îndrăzneşte să întrebe. Va avea destul timp să se informeze.

E în Turingia, în apropiere de Meiningen, spune Schiller. Sînteţi un partizan al Republicii ?

Da, răspunde el. Ar putea să adauge : Şi încă foarte convins. Mă gîndesc mult. Evenimentele mă tulbură.

Schiller spune : Adunarea naţională mi-a acordat titlul de cetăţean de onoare al Republicii. Acest lucru e cunoscut. Executarea lui Ludovic al XVI-lea m-a dezamăgit însă. Omul este prea slab pentru drepturile pe care şi le-a arogat. Îmi daţi dreptate ?

Răspunde şovăind : E prea complicat pentru mine, domnule consilier, dar apoi întreabă, uitînd de prudenţă : Aveţi veşti despre soarta deputaţilor Guadet, Vergniaud şi Brissot ?

Vor merge şi ei pe acelaşi drum ca mulţi alţii. Ţineţi la ei în mod special ?

Ei apără ideile noastre, domnule consilier.

Schiller, pentru care conversația a durat destul, se ridică în picioare. Hölderlin îl urmează pînă la ușă. Va primi cît de curînd răspuns în chestiunea care îl interesează.

Îi mulțumește, jenat că l-a reținut cu vorbăria sa.

Nu se mai oprește la Stuttgart, ci pornește direct spre Nürtingen. Afară, în cîmp, oprește o trăsură și merge cu ea o bucată de drum, evocîndu-și necontenit această scenă ireală, întrebîndu-se dacă ea a avut loc cu adevărat.

Încă în aceeași zi, Schiller îi scrie Charlottei von Kalb : „Am cunoscut un tînăr, care tocmai și-a încheiat studiile la Tübingen, ale cărui cunoștințe la limbi și la toate materiile cerute unui preceptor au fost judecate favorabil de către toți cei pe care i-am întrebat. Înțelege și vorbește limba franceză și manifestă — nu știu dacă acest lucru îl recomandă sau îi dăunează — talent poetic, lucru de care vă puteți convinge răsfoind Almanahul Muzelor pe 1794. Se numește Hölderlin și este magistru în filozofie. L-am cunoscut personal și sînt încredințat că figura lui va fi pe placul dumneavoastră. De asemenea dovedește bună-cuviință și amabilitate, iar purtările sale au fost întotdeauna bine notate ; cu toate acestea el nu mi se pare a fi încă un om așezat, iar în privința *solidității* cunoștințelor cît și a comportamentului său nu mă aștept la prea mult..."

Charlotte von Kalb, care se afla pe vremea aceea la Jena, întîrzie cu răspunsul, scrie abia peste optsprezece zile, urmînd să se consulte cu soțul ei în privința domnului Hölderlin și rugîndu-l pe Schiller, de nu-i va fi cu supărare, să-l mai examineze pe Hölderlin în cursul cîtorva întrevederi. Din descrierea lui Schiller, tînărul om nu i se pare prea sigur, se teme de „firea sa emotivă".

Hölderlin așteaptă cu nerăbdare. Promoția sa, în care eforul Schnurrer și Consistoriul își puseseră mari speranțe, dezamăgește. În aceste ultime săptămîni s-a apropiat de unul din camarazii pe care pînă atunci se mulțumise să-l respecte ca premiant, ca student foarte inteligent și ambițios. Acum, era nevoit să recunoască : în privința lui Renz se înșelase, acordîndu-i mult prea puțină atenție. Căci Karl Christoph Renz părea a fi din aceeași plămadă

ca şi Stäudlin, un om ce acţiona în numele ideilor sale, asumîndu-şi răspunderea.

Renz nu se prezentase la examenul public, declanşînd în acest fel un scandal. Profesorii îşi ieşiră din fire, întregul oraş clevetea. Nici eforul Schnurrer nu reuşise să-l convingă să-şi schimbe hotărîrea. Renz refuza cu îndărătnicie, acţionînd, cum spunea el, în spiritul ideilor kantiene. A doua zi după examen, într-o scrisoare adresată eforului încercase să dea o explicaţie : Nu ar dori cu nici un preţ să se creeze impresia că „meschine avantaje exterioare" l-ar putea îndemna spre o mai bună îndeplinire a misiunii sale. Renz nu voia să tragă foloase de pe urma faptului că era primul din promoţia sa, dar ordinea de desfăşurare a examenului nu i-ar fi permis altfel. Aşadar, refuza în mod categoric să ia parte la examen. A fost pedepsit de duce, obligat să rămînă la Stift, refuză, în primăvara lui 1794, să asiste la citirea noilor statute, se văzu din nou pedepsit şi degradat, dar luă examenele în martie — iar peste alţi trei ani avea să se reîntoarcă la Stift ca repetitor ; pe vremea aceea studenţii erau deja mai liniştiţi.

Hegel n-a mai apucat să fie de faţă la această revoltă. Plecase deja în Elveţia. Dar ştia că Renz plănuia atare afront şi îl încuraja. Dacă cineva îşi poate permite asemenea gest, acesta nu poate fi decît „marele Renz".

În cîteva zile urmau să se despartă. Hegel era mai afectuos, mai liniştit, mai puţin tăios ca de obicei. Îl puse pe Hölderlin să-i citească din „Hyperion", îl însoţi la Lustnau unde avea să ţină o predică, se abţinu de la orice critică, îşi lăudă prietenul. Mai exersară o dată, aşa în joacă, „gîndirea greacă".

În dimineaţa în care Hegel plecă, Hölderlin nu-l însoţi la poştalion, ci îşi luară rămas-bun în vechea aulă, se îmbrăţişară, iar Hegel îi ceru, ca şi cum s-ar fi înţeles, vechea lor deviză :

Care e deviza, Fritz ?

Împărăţia domnului !

Împărăţia domnului !

Mergi cu bine. Scrie-mi cît mai curînd. Spune-mi cum o duci, ce mai faci.

Iar tu să-mi scrii dacă te vrea maioreasa.

Adio.

La examene ia note bune.

Tot atunci apare, undeva la periferie, pentru el lipsit deocamdată de importanță, un nou personaj, cel ce avea să devină *prietenul*; nu acum, acum se arată doar interesat, e impresionat de Hölderlin, îl urmărește fără să intre în vorbă cu el. Tînărul acesta de optsprezece ani, elegant și bățos, care tocmai a început studiul dreptului și despre care se spune că ar fi cel mai aprig dintre iacobini, avînd rolul principal în asociația secretă a „fraților negri", tînărul acesta este Isaac von Sinclair. Seckendorf încercase să-l atragă și pe Hölderlin în conjurația lor. Acestuia însă clubul îi era de ajuns. Opiniile absolute ale prozeliților îl deranjau.

Timpul aleargă, istoria fuge — iar ei nu observă nimic, obișnuia să se apere Hölderlin. De dragul speranțelor pe care și le-au făcut vor să imortalizeze clipa. Eu nu pot să gîndesc ca ei.

Dacă nu pentru el, pentru Sinclair zarurile fuseseră aruncate. Pe Hölderlin nu-l mai poate uita, nu vrea să-l piardă din ochi. Îl recomandă deci pentru un post de preceptor la Homburg, fără să fi întrebat dacă aceasta ar fi și dorința lui Hölderlin, și află abia mai tîrziu că Hölderlin va intra în slujba maiorului von Kalb.

E dezamăgit. Acum, îl va pierde din nou pe cel de care ar fi vrut să se lege.

Iată cum personajele principale apar undeva la margine și trec aproape neobservate.

La începutul lui decembrie Hölderlin primește un răspuns definitiv: Este așteptat la maiorul von Kalb cît mai degrabă cu putință pentru a-și lua în primire sarcinile.

Examenul consistorial de la Stuttgart a însemnat sfîrșitul unui drum pe care el nu mai voia să meargă. În certificatul de absolvire scrie: „...este autorizat magistrul Hölderlin să accepte o *parastatură* — un post de preceptor — la domnul von Kalb, pentru o perioadă de trei ani, amintindu-i-se totodată de îndatorirea sa de-a predica și de a-și continua studiile..."

Își golește dulapul din cameră, își adună lucrurile. Se învîrte de colo-colo. Majoritatea prietenilor au plecat. Schelling, care mai are doi ani de studii înainte, îl ajută.

Trebuie să-și mai ia rămas-bun de la Elise.

Și de la cei din Nürtingen, de acasă. Mama s-a îngrijit de haine noi, de lenjerie proaspătă.

Gîndul călătoriei îl umple de bucurie. Johanna e îngrijorată. Chiar așa, postul de preceptor să fie de preferat celui de preot ?

Nu știu.

Ba știe prea bine.

8

Cea de-a șasea poveste

Nu s-a păstrat nici o scrisoare care să istorisească povestea de dragoste dintre Hölderlin și Elise Lebret.

Cele ce le scrie mamei sau lui Neuffer despre ea pornesc dintr-o proastă dispoziție : Nu reprezintă nimic pentru mine. Nu voi avea nevoie de ea. Nu pot să mă leg. Din poeziile pe care i le dedică, cele închinate Lydei, vorbește însă atașamentul său profund, speranța într-o pasiune durabilă.

Povești de acest fel nu pot fi scrise decît pe marginea propriilor stări de spirit. La acestea se adaugă mănunchiul de fraze care adeveresc ceea ce a fost inventat.

Profesorul Bök îl invitase la o petrecere, rugîndu-l să-și aducă și flautul ca să le cînte ceva.

Societatea nu era prea mare. Pe cei mai mulți invitați îi cunoștea măcar din vedere. Bök și Neuffer făceau prezentările.

Deși protejat, nu se simte bine și-și pune în gînd să dispară discret cît mai repede cu putință. Nimeni nu avea nevoie de el.

Am auzit că ne veți delecta cu arta voastră ? Sînteți un prieten al tînărului domn Neuffer ?

Ah, de la Nürtingen.

Doamna consilier Gok, mama dumneavoastră, îmi este cunoscută. Vă rog să aveţi amabilitatea a-i transmite salutări.

Salutări din partea cui, căci bărbatul acesta exagerat de prietenos, nesăratul ăsta, cum îi spune în sinea lui, nu i-a fost prezentat. Şi nici nu simte nevoia să-i transmită mamei salutări din partea lui.

Bök îl roagă să-şi ia instrumentul. Va putea să înceapă imediat.

În uşă se întîlneşte nas în nas cu Lebret, cancelarul Universităţii, împreună cu soţia sa pe care o salută politicos. O tînără domnişoară li se alătură măsurîndu-l din priviri pe Hölderlin. Aceasta e fiica mea Elise, spune Lebret.

Aveţi de gînd să ne părăsiţi deja ? întreabă doamna Lebret.

Nu, e doar în căutarea instrumentului său, căci profesorul Bök l-a invitat să le cînte.

Dumneavoastră sînteţi, aşadar, flautistul ce ne-a fost anunţat.

Da, un simplu diletant.

O să vedem.

Tînăra Lebret i-a făcut o impresie puternică.

Bök îi roagă pe invitaţi să facă linişte şi să-şi caute fiecare un scaun, căci mai întîi, avea să cînte domnul Hölderlin la flaut, iar apoi magistrul Niethammer la pian. După ce terminase, iar Niethammer se aşezase deja la pian, rămase sprijinit de perete, ascultînd, privind din cînd în cînd spre Elise, al cărei chip drăgălaş se încordase de atenţie. În imaginaţie o asemăna cu Louise, doar că-i părea mai vioaie, mai vitală.

După concert se apropie de el, în timp ce lumea se aduna în grupuri, domnii mai în vîrstă pregătindu-se să se retragă la un joc de cărţi ; se interesă de Breyer, un văr al ei, care ar fi trebuit să fie şi el acolo.

A cerut o învoire de o săptămînă, fiind bolnav, şi a plecat acasă la Stuttgart.

Îmi pare rău, nu ştiam.

Hölderlin continuă să vorbească, numai ca s-o reţină.

A doua zi n-a mai fost în stare să-şi amintească ce vorbiseră.

Lui Neuffer însă îi spuse : E mai bine dacă un timp nu o revăd.

Prietenul îi dădu dreptate : Las-o baltă, Fritz, nu ți se potrivește.

Din cînd în cînd o vedea, o saluta, nimic mai mult.

Cu toate acestea visa. Visuri pe care și le interzicea. O ținea în brațe. Cîteodată era goală, își lipea corpul ei mare și puternic de el. Deseori se trezea speriat din vis, asculta respirația prietenilor adormiți, își amintea de jocurile tainice la care se dedase cu Bilfinger și ceilalți colegi pe cînd erau la Denkendorf, jocuri nevinovate pentru care fuseseră pedepsiți de cei mari — sau se gîndea la „pofta aceea teribilă“ care îl cuprindea după fiecare întîlnire cu Louise și pe care cu greu și-o putea înfrîna.

Iar acum boala revenise.

În timpul zilei, cînd rațiunea îl ajuta să se împotrivească coșmarurilor, reușea să-și imagineze o altă Elise, neatinsă de închipuiri tulburi, mai mult suflet decît trup, mai mult apariție decît persoană. Din nou își idealizează iubita, pentru a sta cît mai departe de ea și a-i vorbi doar în gînd de dorurile sale : „Că puteri mă saltă-n zare, / Că sînt liber, mulțumesc, / Lyda, dulce salvatoare, / Cugetului tău ceresc !“

S-au reîntîlnit din pură întîmplare. Hölderlin se dusese cu cîțiva studenți la o licitație, nu pentru a cumpăra ceva, ci din amuzament, ca să iasă în lume.

O văzuse din prima clipă, era cu mama ei, și se gîndise să părăsească sala, ea însă îl salutase zîmbind, doamna Lebret îl observase și ea, așa încît se hotărî să rămînă și să le aștepte pe cele două doamne la sfîrșit.

Din nou o plăcu, îi părea mai coaptă decît fetele de vîrsta ei. De la Neuffer știa că are șaisprezece ani. Mama îl invită să facă cîțiva pași împreună, îi lăsă pe cei doi tineri să meargă singuri înaintea ei, ca să poată conversa în voie. Hölderlin îi povesti de lecturile sale, despre „Ideile cu privire la filozofia istoriei umanității“ a lui Herder și despre „Contractul social“ a lui Rousseau, observă însă că o plictisea și începu să-i descrie viața lui Rike la Nürtingen, cercul ei de prietene, într-un fel atît de hazos încît Elise izbucni în rîs : Ce frumos știți să povestiți.

Da ? Asta fiindcă e vorba de amintiri ce-mi sînt dragi. Nu vreți să veniți să ne vizitați ? Tatei i-ar face plăcere.

Era uimit cît de ușor îl invitase.

Dacă timpul îmi va permite. Vă mulțumesc în orice caz.

Nu-i așa că aici la Tübingen te plictisești de moarte.

Avem atît de mult de învățat că nu mai apucăm să ne plictisim.

La una din petrecerile din iarna următoare, Elise a dansat aproape tot timpul cu un altul, un student la drept renumit pentru aventurile sale amoroase. Iar ea părea topită după el. Nu se aștepta să fie atît de gelos. Stătea pe margine și privea. Din cînd în cînd ea îl scruta din ochi. Lebret, stingherit vizibil de purtarea fiicei sale, încercă să-l atragă într-o conversație savantă, iar după un timp îi făcu semn Elisei să se apropie : N-ai apucat să dansezi cu domnul Hölderlin.

Dar domnul Sutor e un dansator excelent.

Nici domnul Hölderlin nu trece drept un dansator lipsit de talent.

Hölderlin intervine, poate să vorbească și singur.

Atunci s-o facă.

Dansară împreună. Povestiți-mi, îl rugă Elise, nu fiți așa de tăcut. După dans îl trase după ea din sală, veniți, spuse ea, nu mai vreau să văd toată lumea asta ; ajunseră pe un coridor îngust, plin de vechituri, pe neașteptate îl trase spre ea, îl sărută pe obraz și pe gură, se lipi de el, spuse : De ce trebuie să fac eu totul, Fritz, de ce nu mă iei în brațe.

Îl alungă. Numai în vis ar fi vrut să ajungă atît de departe. În afară de asta, se temea de complicații, de reproșurile lui Lebret, dar și că sentimentele s-ar putea banaliza. Din nou, evită să o mai vadă. Ea îi va scrie mult. Scrisori presante.

Ar fi vrut s-o ocolească. Dar nu reuși, căci mama lui Neuffer, grecoaica, o îndrăgise pe Elise și o invita tot mai des la Stuttgart. Curînd făcea parte din cercul intim al surorilor. Cum însă de cele mai multe ori poposea la Stuttgart în alte zile decît el, nu s-au întîlnit decît de două sau trei ori.

La un moment dat reușise să-l ia la o plimbare în doi. Mergeau agale unul lîngă altul, el avînd grijă să păstreze distanța. În timp ce vorbea se gîndea neîncetat că ea își dorește ca el s-o sărute. Încordarea și nerăbdarea sporită o făceau și mai frumoasă, și ca să nu fie luat din nou prin surprindere, Hölderlin se opri și o luă ușor în brațe. De abia îi simțea trupul. Ea însă îl strînse tare, îl sărută, își lipi capul de pieptul lui, răspîndind o fierbințeală pentru el „de nesuportat". Se desprinse din îmbrățișare. Ea începu să rîdă. Încercă să-i ia mîna, ea însă și-o retrase, o luă la fugă pe povîrniș în jos. Seara, cînd se adunaseră cu toții, se așeză lîngă el și spuse tare, încît să poată fi auzită : Nu mai ești supărat pe mine, Fritz dragule — nu-i așa ?

O compară pe Elise cu Charlotte Stäudlin, constată că Charlotte era mult mai apropiată firii lui, la fel și Christiane. De ce n-ar fi atent și cu alte fete ? N-ar putea să se îndrăgostească și de alta ?

Elise simți că Charlotte îl interesa, îi făcu reproșuri. Despre legătura sa cu Wilhelmine Maisch, Elise nu află însă nimic.

Stäudlin fusese cel care o descoperise. Era fata unui preot din împrejurimile Heilbronnului, începuse să scrie poezii de timpuriu și i le trimisese lui Stäudlin, căruia îi plăcuseră versurile ei necomplicate dar nici superficiale. Wilhelmine venise apoi să petreacă iarna lui 1792 la rudele ei din Stuttgart, se prezentă la Stäudlin, fu deîndată primită în cercul lor. Se adaptase lesne la mentalitatea de oraș, ba chiar prea lesne, bucurîndu-se din plin de noua ei libertate ; se distra pe seama trecutului ei rustic, îi surprindea pe bărbați cu senzualitatea ei nedisimulată. În timp ce fetele Stäudlin se mai jenau să poarte rochii lejere, după moda pariziană, ea îndrăzni, apăru în rochii din materiale vaporoase, cu talie înaltă și cu decolteu adînc.

Pe Hölderlin l-a încolțit cu farmecul ei, iar el s-a lăsat dus, a răspuns jocului ei. În plus, era partizana ideilor lui Stäudlin, o admira pe Madame Roland, soția deputatului francez, și nu-l avertiza pe Hölderlin, așa cum făcea Elise, împotriva avocatului cel periculos care voia să-l alunge pe ducele cel bun.

Prietenii urmăreau cu ochi buni relația lor. Pentru prima oară nu se temeau de complicații, „Hölder al lor" găsise și el în sfîrșit o fată cu care putea să umble nestingherit.

Wilhelmine îi dezvăluise planurile ei de viitor. Cu nici un preț n-avea să se reîntoarcă la familia ei din Neipperg, dimpotrivă, în următorii ani avea să călătorească și să se distreze. Pentru aceasta avea să se folosească de rudele ei din Karlsruhe, Heidelberg și Viena. Îndrăzneala ei îl impresionă. Își stăpînea simțămintele, dar știa, cînd era nevoie, să lupte cu ardoare pentru ele.

De la ea învăță Hölderlin să fie tandru, să nu aștepte nimic, să nu se teamă de nimic. Prietenii plecaseră cu două trăsuri în valea Remsului, făcuseră un popas, iar apoi porniseră la plimbare care încotro. Wilhelmine îi captivase atenția și reușise să-l despartă de ceilalți.

Găsiră o poieniță, se așezară în iarbă. El își întinse vestonul pe jos, ca ea să nu-și murdărească rochia.

Sprijinindu-se de el, începu să povestească despre ultimele ei poezii ca și cum ar fi fost vorba de niște broderii, că urmau să apară în două almanahuri, atît de mult plăcuseră. Cu dumneata însă, nu vreau să mă compar.

Tot ce spunea și făcea era surprinzător de firesc.

Ești deseori trist ?

Acum nu sînt.

Îi luă capul în mîini, o sărută, ea se întinse, îl strînse în brațe, din nou se sărutară, îi luă mîna, i-o duse la sîn. El începu s-o mîngîie, ar fi vrut mai mult, ea însă reuși să-l tempereze, iar cînd el obosi, simțind cum capul îl durea și mai tare, îi dădu drumul, își încrucișă brațele sub cap, privi în sus, așteptă ca ea să spună ceva care să-i explice ușurarea pe care o simțea.

Știi, fiindcă nu avem nevoie unul de altul, de aceea ne înțelegem, spuse ea.

S-au mai întîlnit apoi de cîteva ori, dăruindu-și unul altuia tandrețe.

Mai tîrziu, cînd era deja la Waltershausen, a primit o poezie : „Căci vai ! dinainte-mi plutea / Timp minunat / Clipă de nesaț, / Ce cu tine / Am petrecut, / Visînd la ea."

Nu i-a răspuns, fiindcă era sigur că avea să-i înțeleagă tăcerea, depărtarea.

Elisei a continuat să-i scrie și de la Waltershausen și de la Jena. O făcea fără exaltare, și nu se supăra cînd ea pomenea în vreo scrisoare numele altor bărbați.

Memoria sa nu reținuse aceste imagini. Ele păliseră odată cu despărțirea. În afară de una, iar aceasta era, la fel ca și scurta apariție a lui Sinclair, o solie din viitor. Grecoaica îl invitase într-o seară la ei, probabil la îndemnul fiului ei care o lămurise că dragul de Hölderlin ar mai avea nevoie de puțină atmosferă grecească. Societatea se răspîndise în trei camere. Ronțăiau covrigei și pălăvrăgeau. Veniseră Stäudlin, Conz, prietenele fetelor Stäudlin, cunoștințe ale bătrînului Neuffer. De la bun început, Hölderlin se alăturase doamnei Neuffer care îi citi din scrisorile prietenilor ei greci. Abia într-un tîrziu, observînd că curiozitatea lui începuse s-o obosească, se scuză și trecu la alt grup, unde fu deîndată antrenat în discuție.

O zări în timp ce-și plimba privirile indiferente, pe jumătate îndreptate spre interior, peste musafirii adunați acolo.

Un chip palid, cioplit parcă dintr-o piatră incoloră, cu ochi mari rotunzi, fără perucă, cu părul negru ca pana corbului, pieptănat lins.

Avea impresia că ar putea să dispară într-o clipită ; o apariție coborîtă din „Hyperionul" său.

Cine e ?

La cine te referi, Fritz ?

La fata de lîngă bătrînul acela cocoșat.

E fiica unui bancher. Îți place ? Vrei să te prezint ?

Nu ! O spuse cu multă fermitate.

Curios, Neuffer îl întrebă : Ți-a căzut cu tronc ?

Dacă ar fi numai atît, dragule.

Dragoste la prima vedere ?

Da.

Vine uneori la noi. Nu vrei să vorbești cu ea ?

Nu !

Avea s-o mai întîlnească o dată. Într-o societate la Stäudlin, dar a refuzat din nou să facă cunoștință cu ea.

A întrebat, totuși, prin Stäudlin dacă prietenia lui ar fi dorită, dar n-a primit răspuns.

Lui Neuffer i-a scris despre ea, despre „frumoasa apariție“, despre „noblețea și liniștea firii ei“.

Neuffer ar fi vrut să-i povestească cine e ea, ce face.

Nu vreau să știu.

Elisei îi promisese la despărțire că-i va scrie în fiecare săptămînă cîte o scrisoare lungă, chiar și mai multe. Și a făcut-o, fiindcă se simțea dator și, în mod ciudat, vinovat ; chiar și peste șase ani avea să-și amintească de această legătură ca și cum el ar fi înșelat-o pe Elise care, între timp, se măritase : „Am plătit îndeajuns prin frivolitatea care s-a strecurat astfel în caracterul meu și de care nu m-am putut elibera decît cu prețul unor experiențe nespus de dureroase.“

PARTEA A TREIA

PRECEPTOR ȘI FILOZOF

Waltershausen și Jena
(1794—1795)

1

Cea de-a șaptea poveste

Nu era așteptat. Sosirea lui nu fusese anunțată. Charlotte von Kalb, aflată în acele zile la Jena, uitase. Trăsura pe care o închiriase la Coburg opri pe înserat în fața castelului din Waltershausen, o clădire pătrată cu trei etaje, cu patru turnulețe vesele, ușor prea scurte, în cele patru colțuri. De paisprezece zile era pe drum, suportase fără chef călătoria cu trăsura, poposise însă la Nürnberg la Ludwig Schubart, fiul poetului, care era secretar al legației prusace, iar în seara de ajun ascultase în capela Universității din Erlangen predica „admirabilă, frumos și luminos gîndită" a tînărului teolog Ammon, lucrase între timp la „Imnul către Destin" — iar acum sosise fără să fie așteptat.

În timp ce treceau prin sat și drumul începu să urce, vizitiul îi strigă : Acolo în față e castelul ! Silueta acestuia, masivă și liniștită, dar mai ales luminile care ardeau în spatele unor ferestre l-au umplut de bucurie — iată, acesta ar putea fi noul său cămin.

Trăsura opri. Dintr-o săritură fu jos, îl ajută pe vizitiu să coboare bagajele. Abia după un timp apăru un servitor care se mulțumi să-l urmărească de la distanță cu un aer arogant. În timp ce-l plătea pe vizitiu, Hölderlin îi porunci să facă bine să-și anunțe stăpînii.

Dar nu sînt așteptați musafiri.

Imposibil. Anunță-mă la domnul maior von Kalb.

Dar eu știu că nu așteaptă pe nimeni.

Doamna maior m-a angajat. Sînt noul preceptor.

Lacheul dădu din cap. Nu e cazul. Nu e nevoie de un nou preceptor. Cel al casei se numește Münch și e aici de față.

Să-l roage pe vizitiu să-l ia înapoi la Coburg ? Să treacă pe lîngă servitor și să intre în casă ? Să fie un joc ? Ce urmărește maioreasa ? Vrea să-l pună la încercare ?

Anunță-mă totuși la doamna maior von Kalb.

Servitorul îl întrerupse aproape amuzat. Doamna maior lipsește de cîteva săptămîni.

Atunci anunță-l pe domnul maior von Kalb că a sosit domnul doctor Hölderlin de la Tübingen.

Dacă țineți, spuse servitorul, se întoarse pe călcîie și intră în casă. Dacă țineți cu tot dinadinsul, spuse el.

Musafirul, pe care evident nu îl aștepta nimeni, rămase lîngă bagaje ; tulburat, înghițindu-și cu greu furia ; îi porunci vizitiului să pornească înapoi, să nu-l prindă noaptea pe drum. Acesta îl întrebă dacă n-ar fi mai bine să aștepte. Nu, nu, am fost anunțat. Du-te liniștit. Mergi cu bine.

Trăsura dispăru în noapte. Acum era singur. Dar iată că reveni servitorul și luă bagajul spunînd : Domnul maior binevoiește să-l primească pe doctorul Hölderlin.

Binevoiește !

Binevoiește să-i vorbească musafirului picat din senin ! Mai bine nu mă supăr, spuse el cu voce tare, încît să fie auzit de lacheu.

În acest fel ar fi putut să înceapă o comedie de epocă. Mie însă, textul scenei mi-a fost impus. Astfel s-au desfășurat lucrurile. E adevărat, scrisorile sale nu pomenesc de nici un servitor și nici nu mărturisesc spaima ce-o va fi simțit în acele clipe, dar nici nu e de închipuit că maiorul Kalb în persoană ar fi putut să-i deschidă ușa. Așadar, apare lacheul în scenă. Nu eu l-am inventat, e pur și simplu un personaj nelipsit în astfel de scene.

Urmarea nu e cu nimic mai prejos. Un omuleț insignifiant, strîmbat de gută, îmbrăcat într-un halat de casă îl primi într-un salonaș cam neglijat dar foarte cochet, unde ardea un foc strașnic într-un șemineu. În hol, unde servitorul depusese bagajele era cumplit de frig.

Spectacolul s-a transformat apoi într-un dans de marionete. Maiorul îi dădea tîrcoale scrutîndu-l și murmurîndu-și numele : Maiorvonkalb, iar el, la rîndul său, imita gesturile amfitrionului său consternat și-și rostea formula : Sînt doctor Hölderlin, Hölderlin din Tübingen. Știu, îi răspundea maiorul dînd din cap. Din Tübingen, știu. Așa, așa. Da, da. Adică nu. Doamna maior. Da. Doamna maior. A avut. Da. A avut bunăvoința. Avut bunăvoința. Știu, știu — își întrerupse maiorul alergătura, se prăvăli într-un fotoliu, îl invită să ia loc, strigă : Lisette, punciul. Și două pahare ! după care se deschise deîndată ușa și apăru Lisette cu vasul de punci și două pahare așezate pe o tavă. Musafirului, puțin amețit, nu-i veni să-și creadă ochilor, parcă era vrăjitorie, apoi însă își dădu seama că servitoarea așteptase probabil de mai multă vreme în spatele ușii, bucurîndu-se din plin de scena ce se petrecea alături, un adevărat eveniment în acele locuri unde nu se prea întîmpla nimic. De aceea, nici punciul nu mai era prea fierbinte. Așa e, își zise el la prima înghițitură.

Maiorul mărturisi : Am uitat cu totul, stimate domnule doctor, deși am purtat în privința dumneavoastră un adevărat schimb de scrisori cu soția mea. Apoi respirînd ușurat, se lăsă pe spate ; mai bine să bem în cinstea sosirii dumneavoastră ; se interesă de călătorie, dar n-apucă să asculte căci de afară se anunța cu zgomot o nouă nenorocire : o voce bărbătească ce răsuna cu putere și o voce femeiască ce se străduia s-o tempereze.

De ce trebuie să-mi bat singur capul cu toate prostiile astea, spuse maiorul mai mult pentru sine, și privi întrebător spre ușă, asemenea unui ofițer care nu era pe de-a întregul pregătit să răspundă la atacul dușmanului. Își strînse haina în jurul trupului ca și cum l-ar fi luat cu frig.

Ușa fu deschisă cu forță de un bărbat slab, îmbrăcat deja pentru noapte, pe care nici nu-l credeai capabil de atîta violență. Dar furia sa fu într-un fel absorbită de murmurul maiorului, din care noul preceptor deduse că

era vorba de fostul preceptor, de domnul Münch, care nu aflase probabil de concedierea lui decît acum, odată cu apariția domnului doctor Hölderlin. Într-adevăr, o neglijență penibilă, cît se poate de penibilă, ce putea fi, desigur, reparată cu o anumită despăgubire. Nici nu mă îndoiesc de asta, răspunse domnul Münch, devenit dintr-o dată foarte atent. Tonul acestuia îi displăcu însă maiorului : Asta rămîne la latitudinea mea — dar domnul Münch se prefăcu că nu aude, se întoarse spre Hölderlin, îl asigură că furia lui nu este îndreptată împotriva sa, căci el n-avea cum să știe că predecesorul său nu fusese anunțat asupra schimbului, ci că era îndreptată numai și numai împotriva condițiilor din această casă. Da, da, spuse el și privi provocator spre maior, care între timp se destinsese. Hölderlin prefera să tacă. Domnul Münch nu-i plăcea. Pe cît părea de nevoiaș și de delicat la prima vedere, pe cît de justificată era supărarea sa, ca educator era probabil tot așa de nestăpînit. Ceea ce i se și confirmă mai tîrziu : Domnul Münch își bătuse deseori elevul.

Să discutăm totul cu calm, spuse maiorul. De la mine nu puteți să pretindeți calm, răspunse domnul Münch. Vă înțeleg, spuse maiorul, dar n-are rost — și se întrerupse bucuros văzînd că în cameră intrase o femeie tînără cu un băiat care nu putea fi altul decît obiectul disputei involuntare a celor doi preceptori : Fritz von Kalb.

Acesta este, spuse maiorul fără să se ridice din fotoliu, noul tău preceptor, domnul doctor Hölderlin din Tübingen, iar aceasta este doamna de companie a soției mele, Madame Kirms.

Madame Kirms dădu drumul mîinii băiatului și-l privi pe Hölderlin.

Între timp Münch se așezase.

Băiatul se duse la Hölderlin, se postă lîngă el și spuse pe un ton dușmănos : Acesta e noul meu profesor, e foarte drăguț.

Dacă așa zici tu, spuse maiorul. Doamna Kirms pufni în rîs.

Ce-i de rîs aici ? întrebă domnul Münch.

Nu-i voie ? Acum se așeză și doamna Kirms care, prin calmul ei, prin întreaga ei apariție, îi făcuse impresie lui Hölderlin.

Am să-i scriu doamnei von Kalb. Maiorul spuse acestea ca și cum ar fi găsit ideea salvatoare.

Nimeni nu avu nimic de obiectat.

Băiatul întrebă : Cînd se întoarce mama ?

La care tatăl nu-i dădu nici un răspuns, iar Madame Kirms spuse „curînd" și adăugă apoi repede : În care cameră să se instaleze domnul Hölderlin atîta timp cît domnul Münch se mai află în casă ?

Nu știu, spuse maiorul.

Atunci am să mă ocup eu de asta, spuse Madame Kirms.

Domnul Münch ne va părăsi oricum în următoarele zile, constată maiorul mai mult pentru sine. Hotărîrea părea luată, și de despăgubire nu mai era vorba.

Ce bine, exclamă băiatul, iar domnul Münch tresări.

Sînteți probabil foarte obosit, spuse Madame Kirms, voi chema servitorul să vă conducă în odaia dumneavoastră. Lisette are să vă mai aducă apoi o gustare.

Părăsi camera și puțin mai tîrziu apăru și servitorul ; maiorul îi ură domnului Hölderlin o noapte bună, la fel și domnului Münch, pe care îl invită în acest fel să părăsească salonul.

Fritz luă mîna lui Hölderlin, întrebă dacă are voie să-l conducă pînă în cameră.

Da, spuse el, se înclină în fața maiorului și ieși împreună cu Fritz, urmat de servitor care îi conduse pe trepte în sus, pînă la etajul doi.

Fritz mai rămase un timp cu el. Cineva bătu la ușă. Doamna Kirms venise să-l ia pe Fritz, spuse : V-aș fi dorit să aveți parte de o primire mai puțin turbulentă. Băiatul îi mîngîie mîna, și se simți mișcat, deși la început figura tîmpă și umflată a copilului îl speriase.

Se întinse pe pat îmbrăcat. Oricum făcuse față întregii tevaturi.

Peste trei zile domnul Münch părăsi castelul. Dacă primise o despăgubire sau nu, asta n-o mai știa.

2

Un început

Este primul său angajament, pentru prima oară nu mai este înconjurat de prieteni, nu mai este obligat să se supună la un program de învățămînt sau de studii, ci, dimpotrivă, să stabilească pentru el și pentru elevul său programul zilnic. Totul e nou pentru el. Învață gustul independenței — dar și pe cel al altei dependențe. În scrisorile pe care le scrie în acea primă jumătate a anului mamei, fratelui și lui Neuffer (care din depărtare îi devine din nou cel mai bun prieten), descopăr o exaltare ce reușește să armonizeze totul. Această bună stare generală se extinde și asupra lui Fritz von Kalb, și va fi avut un efect binefăcător asupra copilului. Hölderlin nu știe la acea vreme că zelul și drăgălășenia băiatului n-aveau să fie de durată, că boala și înverșunarea se vor face curînd simțite și-i vor da mult de furcă. Desigur, viața la castel este „destul de solitară", dar „favorabilă cultivării spiritului și sufletului". Vrea să privească totul cu ochi mulțumiți. Nicicînd nu va mai fi atît de liniștit, petrecîndu-și zilele atît de simplu, împăcat cu sine însuși. Încerc să-l văd cu ochii celor care îl înconjoară : Wilhelmine Marianne Kirms, maiorul, Fritz, servitorii, pastorul Nenninger și, mai tîrziu, căci nu se va întoarce acasă decît la mijlocul lui martie, Charlotte von Kalb. Lisette, camerista, îl numește un înger, iar lui Wilhelmine Kirms îi amintește, ca și colegilor săi de la Tübingen, de Apollo.

Trebuie să-l îndrăgești, îi spune Wilhelmine băiatului. O spune pe un ton conjurator, ca și cum ar ști că stă în puterea copilului să distrugă totul.

„Timpul mi-l împart între lecții, întrevederi cu cei ai casei și propriile mele lucrări", îi scrie el mamei. Existență intermediară între cea de servitor și cea de „stăpîn". (În scrisorile sale nu va vorbi de membrii familiei von Kalb decît ca despre „stăpînii" săi.) Fără îndoială că se va fi gîndit încă înainte de a-și lua postul în primire la felul în care urma să se poarte și în care va fi tratat, se va fi temut să nu fie privit ca un servitor mai de

soi. Dar apariția sa, cît și siguranța sa de sine au făcut, fără îndoială, impresie. Iar maiorul era bucuros de-a avea în casa lipsită pentru atîta timp de prezența stăpînei un partener de discuții inteligent și cultivat. Pînă atunci nu se întreținuse decît cu pastorul Nenninger, care, firește, nu era un preot mărginit de țară, ci un spirit deschis progresului. Iar Nenninger era și el încîntat să poată sta de vorbă cu un teolog instruit, bun cunoscător atît al filozofilor moderni cît și al celor antici. Cei doi s-au împrietenit repede, s-au arătat însă mereu atenți față de maior în discuțiile lor. Dealtfel, ori de cîte ori se angajau în subtilități teologice, Kalb îi întrerupea și se pricepea să recîștige atenția tînărului preceptor povestindu-i, de pildă, despre participarea sa la Războiul de Independență american și despre întîlnirile sale cu Lafayette. Deși se îndepărtase de Revoluție, Lafayette rămăsese pentru Hölderlin o personalitate impresionantă, căci își amintea de fiecare dată de Serbarea federațiilor și de Lafayette care adusese francezilor, dar nu numai lor, proclamația drepturilor omului. Cît despre Republică, acest subiect nu a mai fost atins după o primă și timidă tentativă. Maiorul tună și fulgeră fără deosebire împotriva tuturor celor care trădaseră monarhia, privind lucrurile în primul rînd ca soldat, iar acum, după ce „se preumblase o bună bucată de vreme pe mare și pe uscat, printre oameni", ca soț și părinte, ca gospodar și stăpîn al unei case cinstite.

De mic copil Hölderlin fusese obișnuit ca ziua să se desfășoare după un program, așa încît fixă chiar de la început orele de studiu cu Fritz : Dimineața de la nouă la unsprezece și după-amiaza de la trei la cinci. În restul zilei era liber să facă ce vrea ; fie că se întreținea cu maiorul, fie că se ducea în sat să-i facă o vizită lui Nenninger (acesta l-a convins dealtfel să țină din cînd în cînd cîte o predică, cîștigîndu-și astfel simpatia și respectul localnicilor), fie că ieșea la plimbare cu Fritz ori că o însoțea pe Wilhelmine Kirms, care era o botanistă pasionată pe care o puteai întîlni în grădină chiar în zilele mohorîte.

În primele săptămîni, Fritz insistase să stea cît mai mult cu el, să-l însoțească pretutindeni, chiar și la pa-

roh, unde asista liniştit, spre uimirea lui Nenninger, la discuţiile celor doi. Parcă era altul : gentil, afectuos. Cu Münch sau cu predecesorii acestuia se purtase ca un diavol. Cîteodată băiatul îi povestea despre Münch, vorbind despre sine ca despre un străin. Ca şi cum ar fi fost vorba de lucruri de mult trecute. Münch îl bătea cu regularitate, povestea băiatul. Cînd nu-şi făcea lecţiile cum trebuie. Cînd nu ştia ceva. Cînd trebuia să strige. Să strige ? Da, cînd se murdărea. Se murdărea ? Lui Hölderlin i se părea de neînţeles. E adevărat, Fritz putea fi uneori îndărătnic, iar în privinţa deşteptăciunii lăsa de dorit, încît n-avea să fie simplu să-l pregătească pentru studii înalte, cum dorea doamna maior, dar Hölderlin conta pe simpatia reciprocă şi pe efectele grijii afectuoase ce i se purta. Se grăbi să comunice aceste prime impresii Charlottei von Kalb care îi răspunse entuziasmată : „Cultivînd gîndirea adevărată într-un om, dumneavoastră aduceţi omenirii un mare serviciu — iar mie îmi revine plăcerea de-a vă exprima recunoştinţa pe care vi-o datorăm." Şi adăugă : „Curînd voi avea bucuria de-a vă cunoaşte." Scrisorile ei îl zăpăceau. Erau mereu exaltate, pline de simţăminte atotcuprinzătoare, iar uneori plîngăreţe. Din discuţiile servitorilor înţelesese cît de năzuroasă, de obositoare, dar şi cît de generoasă putea fi maioreasa. O aştepta cu nerăbdare, sperînd că-i va povesti despre faimoşii ei prieteni, despre Schiller, Goethe, Herder, Fichte.

Dimineţile, după ce Josephine, bucătăreasa austriacă, îi aducea micul dejun şi după ce stătea puţin de vorbă cu ea, căci îi plăcea dialectul ei, se apuca, cel puţin în primele luni, de lecţii, pregătindu-le cu zel şi conştiinciozitate. Voia să stimuleze şi să forţeze mintea tulburată, dacă nu chiar schilodită a copilului. Nu era oare mai înţelept să-şi consacre forţele unei fiinţe încă neviciate decît să-şi cheltuiască dragostea faţă de semeni, împărţind-o între enoriaşi ? Nenninger îl contrazicea :

Nu vedeţi cum fiecare locuitor al satului ţine la mine şi mă caută ?

Nu sînt eu făcut pentru aşa ceva.

Nu-i decît o sarcină modestă şi nu are nimic a face cu concepţia noastră asupra lumii.

Poate că trebuie să mă retrag în mine însumi.
Fritz n-ar fi prea bucuros, spuse Wilhelmine Kirms.
În fața lui Schiller — și în fața sa — dădu totuși socoteala asupra țelurilor sale educative : „Mă înțelegea și ne-am împrietenit. Și am încercat să leg de autoritatea acestei prietenii, cea mai nevinovată pe care o cunosc, tot ce trebuia să facă sau nu. Cum însă orice autoritate, prin care îți sînt îngrădite gîndul și acțiunile, duce mai devreme sau mai tîrziu la grave neînțelegeri, am îndrăznit să-i insuflu încetul cu încetul ideea că orice ar face, aceasta nu se întîmplă numai de dragul meu sau al lui ; și sînt sigur că dacă m-a înțeles în această privință, a înțeles cea mai înaltă lecție."

Cel mai mult, lui Hölderlin îi plac ceasurile libere ale după-amiezii, dinainte de masa de seară care, după obiceiul casei, e mai bogată decît prînzul și la care se beau cantități apreciabile de bere. Stă în camera sa de la etajul al doilea, la fereastră ; și-a așezat măsuța șubredă în așa fel încît poate lucra pînă tîrziu în lumina amurgului. În jurul lui zac împrăștiate file din „Hyperion" pe care le-a copiat pentru prietenii săi în timpul ultimelor luni petrecute la Tübingen. Încă de pe atunci era nemulțumit, evoluția lui Hyperion nu era lină, făcea un salt din anii copilăriei și ai adolescenței spre viața de „războinic iubitor de libertate" cum îl numise Magenau. Trebuia s-o ia din nou de la capăt, să comprime, să se limiteze măcar în privința acestui proiect. „Despre cele prezente, altă dată ! Și despre călătoria mea cu Adamas, tot altă dată !" Încă nu-i vorba de Diotima, nici de lupta împotriva turcilor, nici de spaima cumplită în fața hoardelor devastatoare, a căror căpetenie este Hyperion, nici de groaza în fața prăpastiei ce se cască între gînd și faptă. Întreaga tihnă a acelor ore de muncă, pe înserat, în fața ferestrei, se desprinde din ultima scrisoare a fragmentului : „Inima mea se simte bine în aceste ore de amurg. Oare amurgul să fie elementul nostru ?" Știe că aceste luni sînt un cadou, că ele nu pot dura la nesfîrșit.

Citește Kant cu mai multă pasiune decît la Tübingen. Ca și cum ar trebui să le dea prietenilor socoteală, stu-

diază cu creionul în mînă lucrarea lui Kant despre „Religia în limitele rațiunii“.

Veștile din lume sosesc la el cu întîrziere, de cele mai multe ori mai întîi ca simple zvonuri. În iulie 1793, girondinii sînt puși sub arest. Brissot este executat în octombrie, Roland își pune capăt zilelor peste o lună. Peste o jumătate de an, în aprilie 1794, Danton este decapitat. În iunie, Robespierre este sărbătorit ca mare preot al „serbării ființei supreme“, o caricatură hidoasă a Serbării federaților.

Nici cu maiorul și nici cu Charlotte nu poate să discute despre toate acestea. Cel mult despre mișcările trupelor franceze pe Rin. Aici, maiorul are impresia că se pricepe, face profeții, profeții greșite, și e foarte mulțumit că se află atît de departe de pericol. Ori de cîte ori se simte amenințat de răul și necunoscutul de afară, Nenninger caută refugiu în dragostea de oameni redusă la dimensiunile parohiei sale. Poate că Hölderlin a vorbit cu Wilhelmine Kirms despre toate acestea, evocîndu-i agitația de odinioară de la Stift. I-a povestit despre febra politică a lui Stäudlin și Seckendorf, despre neliniștile provocate de despotismul ducelui, despre manevrele eforului Schnurrer. Toate acestea erau interesante pentru ea, însemnau lume, acțiune și un reflex al libertății spre care ea nu îndrăznea să tindă.

Dar povestea aceasta a început cu totul altfel, cu cîteva priviri, cîteva cuvinte schimbate în treacăt, cu o vizită în camera lui, cu întrebarea dacă n-ar vrea să-i împrumute și ei Kant-ul de care a pomenit mai devreme.

Dar povestea aceasta nu poate să înceapă așa, fiindcă trebuie să mă amestec și eu, să desfășor și să deplîng pentru prima oară multitudinea cît și lipsa de claritate a informațiilor și comentariilor ce ne stau la dispoziție. Iar în legătură cu acest personaj, pot să arăt clar în ce fel și pentru care poveste mă hotărăsc.

Wilhelmine Marianne Kirms. În volumul de scrisori al ediției de la Stuttgart, întocmit și comentat de Adolf Beck există doar o informație succintă : „...născ. la Meissen, la 21 mai 1772, fiica funcționarului ducal Kem-

ter (1733—77). La sfîrşitul anului 1791 Wilhelmine s-a căsătorit la Weimar cu secretarul de cameră Kirms, un om de două ori mai în vîrstă decît ea, bolnăvicios şi ipohondru, care a murit curînd, la 7 februarie 1795, după o căsătorie foarte nefericită. Pastorul Nenninger o descrie drept *una din cele mai extraordinare persoane ale sexului ei*. Nu se ştie la cine a fost *guvernantă la Meinungen* spre sfîrşitul anului 1794. Pe la mijlocul lui iulie 1795 ea a dat naştere unei fetiţe care a murit la 20 septembrie la Meiningen. Alte informaţii asupra vieţii ei — şi asupra întrebărilor care se nasc — cf. Hölderlin Jahrbuch 1957, pp. 46—66." Cu puţin timp în urmă Wilhelmine Kirms nu mă preocupa, n-aveam cum să ghicesc că în curînd ea va fi mai importantă pentru mine decît multe alte personaje ale acestei cărţi (cum mi s-a întîmplat şi cu Stäudlin dealtfel) ; dar să nu uităm supoziţiile şi dovezile suficient de concludente pentru D. E. Sattler, îngrijitorul noii ediţii de la Frankfurt, care a ţinut să amintească în foarte concisa schiţă biografică pe care i-a întocmit-o poetului : „Iulie 1795 : Se naşte Louise Agnese Kirms, probabil fiica lui Hölderlin". Wilhelm Michel nu aminteşte nici măcar o singură dată de doamna Kirms în biografia ce i-a dedicat-o poetului. Wilhelmine a rămas însărcinată în octombrie 1794. Pe vremea aceea se mai afla la Waltershausen şi legase o strînsă prietenie cu poetul. E greu de închipuit că în acelaşi timp mai întreţinea relaţii şi cu alţi bărbaţi. Cine ar fi fost aceştia ? Maiorul, stăpînul casei, nu pare a intra în discuţie. Din cîte se ştie despre ea, era o persoană mîndră, cu principii. Iar eu cred despre ea că era destul de exclusivistă în simpatii. Administratorul moşiei ? Despre el nu se ştie nimic, nu apare în nici o relatare. Dealtfel mă întreb dacă ar fi putut să trădeze printr-o infidelitate prietenia şi afecţiunea ei faţă de Hölderlin ? Aşa cum mi-o imaginez, aşa cum îmi spun povestea ei şi a lui, acest lucru nu e posibil. Aşadar, Hölderlin a fost totuşi tatăl micuţei Agnese ? A aflat oare vreodată ? Şi dacă a auzit de copil, l-a recunoscut oare ? Să-i fi scris ea lui ? Au purtat oare corespondenţă ? De păstrat nu ni s-a păstrat nimic. Mie nu-mi rămîne nimic altceva decît să presupun că tocmai pe vremea cînd Hölderlin părăsea definitiv casa, cînd nu se mai putea înţe-

lege defel cu micuţul Fritz şi suferea din nou de teribilele lui dureri de cap, că tocmai pe vremea aceea Wilhelmine a constatat că e gravidă, preferînd să nu-i spună nimic. La puţin timp după aceea a părăsit şi ea casa Kalb şi s-a angajat la Meiningen. Urmele acelui ataşament profund s-au şters. Şi trebuie să fi fost iubire la mijloc, căci nicicînd Hölderlin n-a scris atît de liber, de liniştit şi de afectuos despre o femeie, cum a scris despre Wilhelmine, deşi nu o aminteşte decît în două locuri din scrisorile ce ni s-au păstrat : La 16 ianuarie îi povesteşte surorii sale Rike : „Doamna de companie a maioresei, o văduvă din ţinutul Lausitz, este o fiinţă înzestrată cu spirit şi simţăminte rare, vorbeşte franceza şi engleza, şi tocmai a împrumutat de la mine ultima lucrare a lui Kant. În plus, are o siluetă cît se poate de interesantă. Dar ca să nu-ţi faci griji, dragă Rike, din cauza frăţiorului tău prea simţitor, află 1) că am devenit cu 10 ani mai înţelept de cînd sînt preceptor, şi mai ales 2) că ea este făgăduită altuia şi mult mai înţeleaptă decît mine. Iertate-mi fie năzdrăvăniile, soră a inimii mele ! Data viitoare voi fi mai cuminte ! Al tău, veşnic, Fritz." Tonul acesta jucăuş, autoironic nu va mai reveni în nici una din scrisori şi nicicînd nu va mai atrage atenţia — tachinînd-o desigur pe Rike — asupra aspectului exterior al unei femei. Nu o idealizează, ca pe Louise Nast, Elise Lebret, Lotte Stäudlin, Susette Gontrad, ci evocă, cu vădită plăcere, o fiinţă faţă de care simte mai mult decît simpatie. De acest „mai mult" se mai teme încă — se ascunde în spatele jurămintelor. Peste un an, cînd renunţase deja la postul de preceptor, îi scrie lui Neuffer de la Jena : Fetele şi femeile de aici nu mă lasă rece. La Waltershausen, am avut în casă o prietenă, de care cu greu m-am despărţit, o tînără văduvă din Dresda, care acum e guvernantă la Meinungen. E o femeie deosebit de cuminte, de bună şi de fermă, şi foarte nefericită din cauza unei mame rele. Te va interesa poate să afli vreodată mai mult despre ea şi despre destinul ei." Poate că Neuffer a aflat vreodată mai mult. Eu însă nu ştiu mai mult, nu cunosc nici un portret al ei, nu ştiu de nici o scrisoare a ei către el. Pe mine mă impresionează doar tandreţea, căldura şi realismul cu care o judecă. Probabil că ea a

fost cea care l-a primit și l-a ajutat în clipele de disperare cauzate de Fritz ; și l-a înțeles dăruindu-i ceva din calmul și siguranța ei. Iată o experiență cu totul nouă. Wilhelmine s-a reîntors apoi la Dresda, unde la 8 ianuarie 1799 s-a căsătorit cu un oarecare Gotthelf Zeiss. La 9 ianuarie 1800 a născut un fiu, August, care a murit însă la șaptesprezece ani, „un tînăr bun și cuminte, care promitea mult". Se vede că doliul și nefericirea au urmărit-o mereu pe această femeie curajoasă ce-a știut să le dăruiască celor slabi putere.

3

Cea de-a opta poveste

A doua zi după primirea ratată și după intervenția liniștitoare a Wilhelminei, Hölderlin îi chestionase pe Lisette, pe Josephine și pe valet în legătură cu ea. De cînd se afla în serviciul doamnei maior, de unde vine, cu cine are relații în sat. Îi era rușine de curiozitatea sa, dar interesul său pentru această femeie care clarificase situația atît de prietenește și atît de calm, era mult prea mare.

E văduvă, află el.

Bărbatul ei a murit abia anul trecut.

E din Dresda.

A venit în casă numai cu cîteva săptămîni în urmă.

Doamna Kalb este foarte mulțumită de ea.

Se spune că este făgăduită cuiva.

Cui ?

Nimeni de aici nu știe asta.

În timpul meselor ședeau unul lîngă altul. De cele mai multe ori vorbea maiorul ; mai tîrziu, Charlotte care întreținea întreaga masă ; dar uneori reușea s-o atragă pe Wilhelmine într-o conversație scurtă și era de fiecare dată încîntat să vadă cît de informată și de cultivată era.

Avea vocea unui băiețel serios. Știa să fie reținută fără să pară umilă. Din contră : prezența ei le era tuturor foarte plăcută. Fizicul ei aducea puțin cu cel al Heinrikei. Doar că Wilhelmine era mai coaptă, mai plină și

mult mai decisă decît sora lui. Silueta ei, „figura interesantă" atrăgea privirile bărbaţilor ; înaltă de statură, mai înaltă decît el, aproape robustă, era totodată graţioasă. Purta întotdeauna rochii negre acoperindu-şi decolteul cu un voal.

Cîteodată venea să-i vadă cînd învăţa cu Fritz, se aşeza pentru cîteva minute lîngă ei, fără să rostească vreun cuvînt, îi dădea parcă curaj prin simpla ei prezenţă.

Cu toate acestea n-a îndrăznit s-o invite la plimbare sau să-i facă o vizită în camera ei, să se întreţină cu ea. Nu-i era încă foarte limpede ce se cădea şi ce nu se cădea în casa Kalb.

În primele zile nu s-a gîndit decît la ea, o numea pentru el Wilhelmine şi îşi dorea ca ea să vină de la sine spre el, căci lui, acest lucru nu-i era permis.

Trecuseră două săptămîni, scrisese o mulţime de scrisori mamei, surorii şi prietenului Neuffer degustînd încă o dată toate noutăţile petrecute, corectase vers de vers imnul său „Destinul", a cărui ultimă strofă transpunea starea sa de spirit într-un plan general : „În cea mai sfîntă vijelie / Să piară al cărnii mele scut, / Iar sufletul mai nalt să-nvie, / Mai mare-n limb necunoscut ! / Aici zac multe aripi rupte ; / Acolo — chin şi lupte-aş vrea ! / La cel din urmă soare lupte, / Sorbind triumf, inima mea —", orînduise filele din „Hyperion", pregătindu-se pentru o muncă îndelungată dar însufleţitoare, îşi aranjase un cămin printre străini — trecuseră două săptămîni cînd într-o seară, cineva bătuse la uşa sa încetişor, că aproape nici nu auzi. „Intră" strigă el apoi, sărind în picioare, ştiind parcă cine ar putea fi.

Îl rugă, aşa cum avea să-i povestească Heinrikei, să i-l împrumute pe Kant.

Dacă nu citiţi tocmai din el.

O nu ! Numai că nu mi-aş fi închipuit...

Că mă interesează Kant, nu-i aşa ?

Iertaţi-mă...

De ce, domnule magistru, trebuie să vă miraţi ? În ultimul an m-am străduit să citesc „Critica facultăţii de judecare", am înaintat destul de bine, şi de curînd am

văzut volumașul dumneavoastră pe banca din grădină, încît mi-am zis că aș putea încerca și această lucrare.

Nu doriți să luați loc ?

Curînd vom fi chemați la masă.

Da, desigur.

Îi dă cartea. Ea îi spune : Dar după aceea, sau mîine, dacă nu vă obosește, ați putea să mi-l explicați puțin pe Kant.

După cină vă convine ?

Da, firește.

Lucrurile se desfășurau parcă prea repede pentru el. Ea însă nu lăsa această impresie.

Nu vă deranjează ?

Firește că nu ! Mi-ar face plăcere.

De ce ar înăbuși, cu formule politicoase, un astfel de început. Cum maiorul îi invitase după cină la o conversație abia își putea stăpîni nerăbdarea. Wilhelmine îi arunca din cînd în cînd priviri întrebătoare și liniștitoare.

Timpul trecea prea greu. Răspundea neatent, în cele din urmă maiorul constată că lucrul cu Fritz îl obosise în ziua aceea în mod deosebit pe magistru.

Iar cînd se întîlnesc apoi nici nu mai apucă să discute de Kant, ci doar despre Fritz al cărui comportament o uimește pe ea foarte mult ; dacă stă să se gîndească la ultimele săptămîni cu Münch, o trec și acum fiorii.

Nici nu-mi pot închipui cum a fost.

Trebuia să vezi ca să înțelegi ! Răutatea îl desfigurează. Parcă nu mai e în toate mințile.

Îi povestește cum dă din mîini și din picioare, cum se murdărește cu bună știință, își vorbește de rău profesorul și inventează cele mai neînchipuite josnicii despre el.

Și Münch ?

A încercat mai întîi cu binele, apoi a început să-l bată, zi de zi.

Și maioreasa ?

N-a mai putut să suporte. A plecat în călătorie.

Nu cred că la mine își va permite așa ceva.

Vă doresc din toată inima.

Pleacă pentru ca cei din casă să nu-și facă o impresie greșită despre ei. Dar de acum încolo se vor plimba mai des împreună, și seară de seară se vor vedea.

Capătă încredere unul într-altul, dar evită să devină tandri. El se reține mai ales din respect pentru memoria bărbatului ei dispărut. Pînă cînd află de la ea că viața cu el n-a însemnat decît reproșuri, autocompătimire și boală.

Era cu mult mai bătrîn decît mine. Și nici n-ar fi fost așa rău dacă n-ar fi subliniat mereu această distanță în privința cunoștințelor și a experienței.

Îi citește din „Hyperion“ și poezii pe care ea le știa, căci Charlotte von Kalb îi dăduse să citească Almanahul lui Stäudlin.

E un mare noroc, spuse ea, că doamna maior v-a angajat — pentru mine și poate că și pentru Fritz.

Înainte ca Charlotte von Kalb să se reîntoarcă în martie acasă, înainte ca el să fie copleșit de prezența ei care a transformat întreaga casă, lăsîndu-se sedus de farmecul ei, de pofta ei de viață, admirînd spiritul ei „de o întindere, o profunzime, o finețe și o suplețe rară“, înainte deci ca Charlotte să fi putut tulbura această relație, Hölderlin i se dăruise cu trup și suflet Wilhelminei fără să se teamă de această legătură, ca altădată, căci Wilhelmine însăși veghea asupra libertății ei — chiar dacă o făcea doar de dragul lui.

Cîteodată îi ținea mîinile într-ale lui în timp ce vorbeau și nimic mai mult.

Cînd era treaz se gîndea la ea, îi era dor de căldura ei, de încrederea ei atît de firească.

Într-o seară, se cunoșteau de trei luni, ea îi spune că ar vrea să rămînă mai mult timp la el dacă n-ar avea nimic împotrivă.

Ea spune : Îmi doresc de mult acest lucru.

El dă doar din cap.

Ea spune : Nu trebuie să vă închipuiți că sînt neapărat în căutarea unui nou soț.

El spune : Am înțeles că sînteți făgăduită cuiva.

Ea rîde : E așa, un zvon frumos care mă protejează.

El spune : Așadar, nu aveți pe nimeni ?

Ea spune : Vă am pe dumneavoastră.

Asta îl sperie.

Iar Wilhelmine observă și îi spune : Vă am pe dumneavoastră acum, pentru timpul meu la Waltershausen. Pentru timpul nostru.

Se dezbracă fără grabă în timp ce el o privește consternat. Ea îl urmărește, nu pe furiș, ci liniștită și aproape veselă.

El gîndește : Pentru ea nu e nimic nou. Dar refuză să gîndească acest gînd pînă la capăt.

Veniți, spune ea. Nu pot să rămîn toată noaptea la dumneavoastră.

El stinge cele două lămpi cu petrol, se dezbracă, se întinde lîngă ea. E cu totul altfel, nu îl sperie, nu îl stăpînește, aparține de el. Tandrețea ei este o tandrețe de care el își amintește, deși nu a încercat-o niciodată.

Sînt foarte atenți ca cei din casă să nu observe ceva. Wilhelmine părăsește camera înainte de a se lumina ; își vorbesc în continuare cu dumneavoastră, ceea ce lui îi place atît de mult încît nu vor renunța la asta nici în intimitate.

Vă iubesc.

Vă iubesc.

Charlotte nu s-a lăsat înșelată prea mult timp. Femeia aceasta, mereu exaltată, aflată în căutarea marilor spirite, este impresionată de frumusețea lui Hölderlin în care crede a recunoaște un reflex al genului său. De aceea luptă pentru a-l cuceri, își pune în joc experiența, grația ei distrată, inteligența ei, încearcă să-i cîștige încrederea.

Am vorbit cu Schiller în privința dumneavoastră.

Nu vrea cumva să-l întîlnească pe Goethe care, desigur, l-ar ajuta foarte mult.

Aș putea să vă introduc și la Fichte.

Cîteodată îl mîngîie, așa ca din întîmplare, pe mînă.

E o femeie mare, dificilă, spune Wilhelmine, se joacă cu dumneavoastră. Se joacă și cu ea însăși. Știe puține despre sine și prea multe despre alții.

Asta el n-o mai înțelege. Abia mai tîrziu, cînd Fritz se va întoarce împotriva lui, distrugînd cu bună știință încercările lui de a-l educa, abia atunci cînd se hotărăște să renunțe la post, să accepte înfrîngerea, iar Char-

lotte nu mai reacţionează decît isteric, căutînd pretexte şi motivaţii, abia atunci înţelege avertismentul Wilhelminei. Cu toate acestea se va gîndi cu afecţiune la ea: Neliniştea ei se aseamănă de multe ori cu a sa. Sînt două firi înrudite.

E geloasă, spune Wilhelmine.

Puţin da, spune el cu oarecare mîndrie.

Şi ştie că, în definitiv, nu sînteţi decît un copil.

Da?

Pentru care trebuie să te temi.

Toamna, intrînd în conflict cu Fritz, durerile de cap au început să-l chinuiască tot mai tare. Nu mai erau ca cele dinainte. Erau un fel de spasme care păreau a-i răscoli creierii făcîndu-l aproape să leşine. Ţipa la copil, ţipa de durere şi de furie.

Copilul îl încolţise, profita de slăbiciunea sa.

În timpul nopţii Wilhelmine îl liniştea. Dar şi ea devenise o străină pentru el.

Avea de gînd să-i scrie de la Jena, nu voi reveni nicicînd la Waltershausen; ar fi vrut să-i mulţumească. Dar a renunţat.

Auzi doar că ea părăsise localitatea şi că nu s-ar şti încotro plecase. Acum, după despărţire, imaginea ei i-a revenit în minte: „La Waltershausen, în aceeaşi casă, am avut o prietenă de care cu greu m-am despărţit..."

4

Elevul

Programul monoton al zilelor e tulburat de cînd Charlotte a luat din nou în stăpînire casa. Se iveşte pretutindeni, se face auzită, simţită. Niciodată nu e singură, cînd urmată de Lisette, sau de Josephine, sau de camerista care o însoţise la Weimar. De cîteva ori a asistat la orele fiului ei, copleşindu-l apoi pe Hölderlin cu complimente despre sensibilitatea şi cunoştinţele sale; făcuse într-adevăr miracole cu copilul.

Maiorul trecuse pe planul secund. Nici măcar la masă nu mai apuca să-şi povestească anecdotele din războaie; enervată Charlotte îl întrerupea de fiecare dată, „poves-

tea asta e veche, am mai auzit-o“, iar el rămînea pe gînduri, cu privirile pierdute, așa cum îl voia Charlotte.

Se interesa cu pasiune de poezia lui Hölderlin. Să nu stea ascuns, declara ea, ci să ia legătura cu cei mari, cu Schiller și Goethe, care în relatările ei se transformau în adevărate divinități, fără de prihană, de neatins, ducînd o viață nepămînteană. Hölderlin se obișnui cu firea ei exaltată și hipersensibilă. Fiecare zi aducea noi agitații. Cu toate acestea era înlănțuit de atmosfera casei, nu pleca nicăieri, nici pînă la Meiningen. Dacă Nenninger nu l-ar fi chemat de cîteva ori în sat, convingîndu-l să țină cîte o predică, n-ar mai fi văzut pe nimeni în afara locuitorilor castelului. Prietenia Wilhelminei și speranțele care i le insufla Charlotte îi ajungeau pe deplin. Charlotte se gîndea să-l ia la iarnă, împreună cu Fritz, la Weimar și la Jena. Avea de gînd să se dedice cu mai multă intensitate copilului, oferindu-i lui posibilitatea să petreacă ore îndelungate „în cercul marilor oameni“. Pe promisiunile ei nu trebuie să te bizui, îl avertiză Wilhelmine. Are planuri mari, dar e inegală și uitucă.

S-a anunțat vizita ducelui de Meiningen ; toată casa e întoarsă pe dos. Charlotte ar dori mai mult sau mai puțin să pregătească ea totul. E peste tot și de negăsit atunci cînd ai cu adevărat nevoie de ea. Maiorul nu-și mai face apariția decît la mese. Lui Fritz i se amintește neîncetat cum trebuie să se poarte. În felul acesta băiatul devine și mai nervos. Influența lui Hölderlin este încă suficient de puternică ca să-l calmeze.

Nu te enerva. Stai aici. Am să-ți citesc ceva.

Charlotte intenționează să-l prezinte pe Hölderlin ducelui. A auzit vorbindu-se de dumneavoastră, de poeziile voastre. Vreau să-i trezesc interesul pentru persoana voastră. Uită însă totul. Hölderlin îl ascultă pe Fritz cuvinte latinești ; băiatul nu e în stare să rețină mai mult de trei sau patru cuvinte, Hölderlin își înghite cu greu supărarea, privește afară pe fereastră : Ducele, Charlotte, maiorul și alții cîțiva printre care și Wilhelmine, se plimbă prin parc. Charlotte îl va chema desigur la cafea. Nu o face însă. Caleștile pleacă, Hölderlin aude voci, se duce la Wilhelmine care îl întreabă de ce e atît de morocănos.

Nu-i nimic. Sînt doar obosit.

Ezită să vorbească Charlottei despre această omisiune. Și nici ea nu aduce vorba. Dar nu se putea supăra pe ea. Auzind de la Wilhelmine că citește Schiller, despre „Grație și demnitate", Charlotte îl îndeamnă să-i trimită deîndată acestuia fragmentul de roman pe care ea tocmai i-l citise.

Nu mă simt destul de sigur.

Nu fiți atît de scrupulos.

Dar nu-l ia în vizită la Schiller care, întorcîndu-se din Suabia la Weimar, se oprise la ducele de Meiningen. Din nou ezită să o roage în mod expres. Pe marele Schiller vrea să-l țină numai pentru ea, spune Wilhelmine. Cînd se întoarce acasă Charlotte povestește cu inocență cum Schiller și ea au discutat mult despre el, consilierul Schiller arătîndu-se impresionat de el și insistînd să i se trimită cît mai degrabă cu putință fragmentul de roman pentru a-l publica în „Thalia". Dealtfel am trimis de curînd lui Herder poezia pe care ați copiat-o pentru mine. Vreau să vă fac cunoscut tuturor celor pe care eu îi iubesc și admir.

De ce vă plîngeți de singurătate, întreabă Wilhelmine, unde altundeva am fi putut să ne întîlnim.

E bine așa. Doar că trebuie să mă grăbesc să cunosc lumea.

Mai aveți timp.

Nu am. O spune atît de hotărît încît ea renunță să discute acest subiect, cîntărind timpul scurt ce le-a fost dăruit pentru iubire.

În sfîrșit, de Rusalii, se ivește ocazia de-a părăsi pentru cîteva zile casa. Charlotte a hotărît să plece de sărbători împreună cu întreaga familie la Völkershausen, la unchiul ei, baronul von Stein. Iar bucuria stîrnită de ideea acestei călătorii a fost de ajuns ca să-i ușureze munca cu Fritz.

Au pornit la drum în două trăsuri. Fritz insistase să călătorească cu el, cu Wilhelmine și servitorii. Charlotte cedase. Băiatul e foarte atașat de Hölderlin. Acesta, în schimb, ar fi fost bucuros să petreacă cele cîteva ore fără copil.

Pe drum se produse apoi primul incident dintre el și copil. Călătoria n-avea să fie lungă, cel mult de o jumătate de zi, iar Fritz cunoștea drumul ; după foarte puțin timp însă copilul începu să bîzîie : Hölderlin să-mi citească o poveste.

Dar n-am nici o carte la îndemînă.

Atunci inventați una.

Aș vrea, să privesc peisajul, Fritz. N-am fost niciodată prin locurile astea.

Wilhelmine se oferă să povestească în locul lui Hölderlin.

Poveștile tale sînt totdeauna tîmpite.

Fritz, n-a fost frumos din partea ta.

Poate din partea dumneavoastră.

Te rog, ai răbdare, curînd o să ajungem la unchiul tău. N-ai vrea să ne povestești ceva despre el și despre familia lui, despre verișorii și verișoarele tale ?

Nu pot să-i sufăr.

Ei, n-ai voie să spui așa ceva.

Ba da.

Băiatul ordonă vizitiului să oprească. Voia să facă o pauză.

E cu neputință, trăsura părinților are de acum un avans considerabil, și le-ar lua-o în nume de rău dacă ar întîrzia prea mult.

Aici eu hotărăsc.

Te înșeli, spune Wilhelmine, în această trăsură hotărăște domnul Hölderlin. Aceasta a fost dorința tatălui tău.

Eu, strigă Fritz, eu comand aici.

Au intervenit atunci și Lisette cu valetul ca să-l liniștească.

Dintr-o dată Fritz se agăță de Hölderlin bîzîind, lovindu-i pe cei doi servitori și strigînd, să mă lase în pace vitele astea !

Strînse copilul cu furie la piept, abia stăpînindu-se să nu-l pocnească.

Vrea să mă bată ca domnul Münch !

Hölderlin îi dădu drumul speriat, iar Lisette, frecîndu-și piciorul lovit, îi dori băiatului să se întoarcă domnul Münch, fiindcă răbdarea și dragostea pe care le-a irosit domnul magistru cu el tot nu sînt de nici un folos.

Uite, Fritz, zise Hölderlin arătînd spre geam, ce frumoase sînt dealurile. Am putea să le batem în lung și-n lat, să ne jucăm de-a cavalerii și să ne imaginăm tot felul de povești aventuroase din vechime.

Fritz nu-l băgă în seamă. Se făcuse palid, corpul, lungit pe banchetă, devenise țeapăn ca o scîndură. Între buzele lui se formau bășicuțe de salivă. Pe chipul lui se așternu apoi o expresie triumfătoare. Ceilalți au înțeles ce se întîmplase. Nu însă Hölderlin. Observă abia după duhoarea îngrozitoare. Fritz făcuse în pantaloni.

Întristat, spuse : Un băiat mare ca tine !

Fritz începu să țipe, să rîdă, să se răsucească în pantalonii murdăriți.

E la fel ca înainte, spuse Lisette tristă.

Cînd drumul trecu peste un rîu, Wilhelmine opri trăsura, iar Lisette se duse cu băiatul la apă — nu, nu, domnul magistru nu trebuie necăjit cu astfel de scîrboșenii — și-l spălă.

Duhoarea nu mai putea îi scoasă din trăsură. Fritz rămase liniștit pînă la Völkershausen.

Charlotte îi aștepta furioasă, dar aflînd motivul întîrzierii, îl imploră pe Hölderlin să nu poarte pică băiatului. Era, spera ea, o ultimă recădere.

Familia Stein, cu puzderia ei de copii, se dovedi a fi o adevărată binecuvîntare. Voioșia lor absorbi totul. Fritz, care încercase să se țină deoparte, fu prins fără prea multă vorbărie în nesfîrșitele jocuri ale copiilor, în timp ce adulții se întrețineau fără prea multe pretenții. Dietrich Philipp August von Stein, în general cunoscut drept „prințul din Rhön“ ținea cu tot dinadinsul să evite discuțiile prea filozofice și prea poetice, acestea nefiind, cum zicea el, partea lui tare ; așa că lumea se plimba în grupuri mici prin parc, se întîlnea la masă, la un pahar de vin, iar Hölderlin găsea deseori răgaz să stea singur cu Wilhelmine.

Cum Fritz se afla în mîini bune și, fără îndoială, dornic să scape cîteva zile de sub autoritatea lui, Hölderlin o rugă pe Charlotte să-i dea cîteva zile libere. Ar vrea să colinde de unul singur prin împrejurimi. Era un bun prilej de reculegere și de meditație. Promise să se în-

toarcă înainte de plecarea familiei spre casă. După oarecare ezitări Charlotte îi permise escapada. În fond, ar fi preferat să-l știe pe Fritz neîncetat sub „influența-i binefăcătoare". Dar poate că avea nevoie de o oarecare distanțare după „dezagrementul" voiajului, cum numea ea incidentul din trăsură. Nimic nu-l zorea în timpul drumului, poposi ades, bucurîndu-se de priveliștile mereu noi, dorindu-și-o uneori pe Wilhelmine, simțindu-se, spre marea lui surpriză, cuprins de dor de casă, de Nürtingen și Blaubeuren, de Heinrike. „De curînd am făcut o mică excursie prin munții Rhön și spre ținutul Fuldei. Te crezi în Alpii elvețieni, cu înălțimile lor colosale și vîlcelele încîntătoare și roditoare, cu casele răspîndite la poalele munților, așezate în umbra brazilor, printre turme și pe lîngă rîuri. Locuitorii sînt, ca peste tot la munte, cam necioplIți și simpli" — îi scrie el lui Hegel odată reîntors la Waltershausen. De la plecarea din Tübingen e prima scrisoare pe care i-o scrie : S-ar putea ca aceste descrieri exagerate să fie menite a-i aminti prietenului de relatările sale de odinioară, de la Tübingen, despre turul prin Elveția, căci : „Sînt sigur însă că te-ai gîndit în acest timp la mine, de cînd noi doi ne-am despărțit cu deviza «Împărăția domnului»". Se vede clar că îi este tot mai dor de vechii săi prieteni, de cei de la Tübingen și Stuttgart, nu de Stift și atmosfera sa apăsătoare, ci de împrejurimi, de compania lor, de gîndurile și emoțiile ce și le împărtășeau. Ce ecou ar fi avut printre ei zvonul despre executarea lui Robespierre ! Aici, la Waltershausen, Charlotte se eschivează, francezii aceia îngrozitori au tulburat oricum întreaga lume ! Iar pe Wilhelmine, care este de-a dreptul epuizată de neînțelegerile cu mama ei, nu vrea s-o necăjească în plus ; maiorul, în schimb, comentează sec în timpul mesei de prînz moartea revoluționarului : Slavă domnului, am scăpat de tîlhar ! Ar fi vrut să-i răspundă stăpînului casei, dar fu de-ajuns o privire spre Charlotte pentru a renunța : Numai asta nu. Așadar, nu-i rămăsese altceva decît să se întrebe cum ar fi putut să reacționeze Hegel, sau Schelling, sau Neuffer. Hegel ar vorbi despre spiritul atotcuprinzător al Istoriei, de nenorocirea inevitabilă care justifică crima, nu însă Istoria, ar fi tulburat, dar ca întotdeauna ar da în-

tăietate rațiunii. Dar Stäudlin ? Se gîndea la el cu durere, la veșnicul răzvrătit, de care se depărta, fără voia lui, tot mai mult, și al cărui loc îl lua din nou mai vechiul său prieten, Neuffer. Stäudlin nu va conteni să spere. Nu se va resemna. Se va încrede în urmașii cumplitului Robespierre.

Începuse epoca Directoratului.

Charlotte primise de la Jena ultima lucrare a lui Fichte, „Teoria științei" și i-o dărui ca să-l distragă de la nimicurile zilnice. A fost o mare surpriză pentru el. Cu inteligența ei intuitivă Charlotte căutase să-i ofere o compensație, pe care el o află cu adevărat în patosul fichtean. Rămas singur cu frămîntările sale, lipsit de sprijinul camarazilor, încearcă să-și limpezească vederile : „...mînat de dorința de a-ți corecta și de a-ți lărgi neîncetat ideile, ferm hotărît ca, judecînd tot felul de afirmații și acțiuni asupra legitimității și consecvenței, să nu recunoști nici un fel de autoritate, ci să verifici totul de unul singur sub sfînta și suprema obligație de-a nu-ți lăsa conștiința înșelată de vreo pseudofilozofie proprie sau de împrumut, de luminismul cel mai întunecat, de elucubrațiile cu aer savant care sub numele de prejudecăți necinstesc sfînta datorie, dar să nici nu te lași ispitit de nebuni și șarlatani care, în numele libertății gîndirii, batjocoresc sau ridiculizează spiritul gînditor, ființa ce-și află demnitatea și drepturile în persoana umanității, ei bine, mînat de toate acestea și de multe altele devii bărbat" — îi scrie el lui Karl. Și apoi, încercînd să cuprindă tot ce trăise în cîteva cuvinte, adaugă : „Că Robespierre și-a pierdut viața mi se pare drept și va avea, poate, urmări fericite. Să vină mai întîi cei doi îngeri, omenia și pacea, și cauza umanității va triumfa cu siguranță ! Amin."

Mă gîndesc în timp ce copiez aceste fraze, extraordinar de riguroase în contradiciile ce le cuprind, că pe vremea cînd, adunîndu-și forțele, formula aceste idei, va fi fost distras uneori de o imagine care răsărea din cînd în cînd în mintea lui, o amintire delicată croindu-și drum împotriva rîndurilor acestei scrisori. Mai mult senzație decît imagine. Timp de cîteva clipe se afla din nou în livadă, trîntit pe spate, auzea foșnetul aerului,

simțea gustul copilăriei pe limbă. Iar această imagine va fi irupt în gîndurile lui, așezîndu-se ca o lumină asupra cuvintelor. Se hotărîse încă din primăvară să revină din „regiunea abstracțiunilor", iar corecturile la „Hyperion" îi dădeau încredere. Le mai citi o dată celor două femei, Charlotte și Wilhelmine textul pe care-l numise definitiv „Hyperion-Fragment". Entuziasmul lor îi dădu curaj ; Charlotte hotărî să-l expedieze așa cum era lui Schiller, pentru a-l publica în „Thalia" : Chiar azi, prin curier, fiindcă altfel iar vă răzgîndiți.

Și așa a făcut.

Neuffer îi scrisese cît de bolnavă era Rosine Stäudlin, cum se topea văzînd cu ochii, consumată de ftizie. Vestea îl impresionă. Îi povesti Wilhelminei despre cele trei fete Stäudlin, despre petrecerile lor în casa Stäudlin sau Neuffer, cum se delecta ascultînd-o pe mama lui Neuffer, grecoaica, povestind din țara ei.

Toate astea au fost de mult, spuse el.

Wilhelmine rîse. Vorbiți ca un moșneag despre tinerețile sale.

Așa mă și simt.

V-a plăcut vreuna din fetele Stäudlin ?

Dacă îmi amintesc exact : toate trei.

Sînteți un șmecher și un nesățios.

S-ar putea să exagerez ; de fapt, nu mi-au plăcut decît Nanette și Charlotte.

Doar ele două ?

Poate că numai Charlotte.

A fost ceva serios ?

Cum a fost și cu Wilhelmine.

Acum vă bateți joc de mine.

Nu, era vorba de alta.

De ce vorbiți în enigme.

Fiindcă sînt enigme.

Stau întinși unul lîngă altul, vorbesc amîndoi ca și cum ar visa, în joacă, fără să-l rănească pe celălalt.

Încetișor, să nu fim auziți.

Cînd toată casa ar vrea să știe taina noastră.

În timpul verii a fost nevoit să admită că în confruntarea de forțe între el și Fritz avea să piardă. Încă

din primele săptămîni ale șederii lui Hölderlin la Waltershausen, maiorul făcuse de cîteva ori aluzie la năravurile supărătoare ale băiatului, în urma cărora Hölderlin îl urmărise cu și mai multă atenție pe acesta. N-a observat însă nimic. Iar femeile, Charlotte sau Wilhelmine, n-au suflat un cuvînt. Fără îndoială, din cînd în cînd, Fritz era îndărătnic, viclean, dar de cele mai multe ori afectuos, docil ; doar inteligența lui lăsa de dorit, după cum constatase Hölderlin. Dar nici nu se străduia să învețe. Era greu de spus dacă băiatul era cu adevărat prost sau dacă făcea doar pe prostul.

Opoziția tot mai îndîrjită a copilului îl scoase încetul cu încetul din sărite. Țipa tot mai des la Fritz, evita însă, amintindu-și de fărădelegile lui Münch, să-l lovească. Se întîmpla uneori ca Fritz să se încuie în cameră și să refuze să deschidă, neascultînd nici de rugămințile lui Hölderlin, nici de cele ale mamei.

E din nou așa cum era înainte, se văicărea Charlotte. Pentru el, vorbele ei erau un reproș.

Wilhelmine îl liniști : Băiatul e bolnav fără putință de vindecare și își distruge sănătatea.

De ce ? întrebă el. Știți mai mult decît mine.

Dacă așa era, atunci Wilhelmine i-a ascuns adevărul. Dar a înțeles de ce, atunci cînd l-a surprins în cele din urmă pe Fritz asupra „năravului" amintit de maior.

Uitase să-i ureze lui Fritz noapte bună și se întorsese încetișor — ca să nu-l trezească cumva pe băiat dacă acesta adormise — în camera acestuia. Fritz stătea gol în pat și se masturba. Băiatul tresări, își trase în grabă cămașa peste cap, rînji speriat. Tulburat și jenat, Hölderlin se mulțumi să spună : Culcă-te acum, Fritz. Noapte bună. Acum înțelegea de ce tăcuseră cu toții. Despre astfel de lucruri nu se vorbea. A doua zi îi dădu de înțeles maiorului că aflase „năravul" băiatului. Maiorul, la rîndul său, vorbise cu Charlotte, căci aceasta îl luase deoparte, rugîndu-l să nu-l mai lase pe băiat din ochi, să rămînă, dacă era necesar, și în timpul nopții la el.

Fritz în schimb, odată descoperit, nu mai făcu nici un secret din plăcerea lui interzisă. Da. O fac. E bine. Dacă vreau, pot și mai mult. E bine.

O să te îmbolnăvești, îl implora Hölderlin. Dacă exagerezi, o să-ți irosești toată vlaga, n-ai să te mai poți mișca, poți să mori. I se părea groaznic să fie nevoit să discute cu băiatul în acest fel. Își amintea de Denkendorf și Maulbronn, de distracțiile lor din dormitoare, că Renz fusese și în această privință tot primul. Nici unul din ei nu-și pierduse vlaga, nici nu se îmbolnăvise. Dar în concepția medicală a timpului, onania era un viciu periculos, ce dăuna sufletului și trupului.

Hölderlin nu putea să aibă altă părere, fiindcă timpul său nu avea altă părere (sau nu voia să aibă). Dacă părinții și preceptorii, îmi zic eu, nu l-ar fi băgat în seamă pe Fritz, și i-ar fi dat pace, băiatul ar fi renunțat destul de repede și de la sine la acest obicei. Așa însă, el găsise o cale de a-i sfida, bucurîndu-se de spaima și scîrba lor. Băiatul devenise centrul întunecat și maladiv al casei.

Nu se mai putea întreține nestingherit cu Fritz. „Educația“ devenise chinul zilelor și — din ce în ce mai des — al nopților sale. Simțea că mult timp nu mai putea face față. Avea impresia că boala băiatului se răsfrîngea asupra lui. Nici Wilhelmine nu mai reușea să-l distragă.

După lecții făcea plimbări lungi împreună cu Fritz.

Ar putea să-i facă bine.

Deseori călăreau.

Se duceau să înoate.

Nimic nu-i fu de folos.

În timpul veghilor încercase să citească și adormise cu cartea în poală. La un moment dat adusese flautul și începuse să cînte, făcîndu-i, pare-se, o bucurie lui Fritz : Te poți gîndi la fel de fel de lucruri, să visezi. De atunci îi cîntase mai des.

Dar pacea n-avea să dureze. Fritz începu să-l vorbească de rău : E un fățarnic, blîndul Hölderlin, totul e minciună. Vorbește lucruri de neînțeles. Nu mă mai împac cu el.

Minte.

Îmi vorbește de rău părinții.

Nu-i adevărat.

Noaptea se duce la doamna Kirms în cameră.

Taci din gură.

Nu-l luaţi în seamă, îl roagă Charlotte. Trebuie să rămîneţi la noi. Nimeni n-a avut pînă acum o influenţă atît de binefăcătoare asupra lui.

Se lasă convins.

Wilhelmine îi spune : Viaţa ne va despărţi oricum destul de repede. Rămîneţi aici atîta timp cît puteţi suporta scîrba. În toamnă, neurastenia se agravează. Își stăpînește din ce în ce mai greu nervii. În timpul mesei, conversează, se silește să zîmbească, să fie atent, își înăbușă ţipătul în gîtlej.

De săptămîni întregi îi citește lui Fritz pasaje din „Bătălia lui Arminiu" de Klopstock, sperînd să aibă aceleași efecte ca și asupra lui Karl. Își ridică ochii din carte ; Fritz stă pe un scaun în faţa lui, îl privește provocator, s-a desfăcut la pantaloni și rînjește. Ar vrea să-i atragă atenţia asupra ţinutei.

Te rog, dragă Fritz...

Dar sîngele îi năvălește cu atîta putere în cap încît se teme să nu i se spargă o venă. Durerea se răspîndește galopînd în tot capul, pînă la tîmple. Sare în picioare, ţipă, îl cuprinde amețeala și se prăbușește la pămînt.

Charlotte și Lisette au fost deîndată lîngă el. Puţin mai tîrziu au venit maiorul și Wilhelmine. Fritz își aranjase de mult ţinuta. Stătea acolo, privind cu prefăcută compasiune la dascălul său care își revenea cu greu. Maiorul îl sprijini de braţ : Pentru numele lui dumnezeu, ce s-a întîmplat ? Nu putu să-i răspundă. Băiatul însă spuse : Dintr-o dată magistrul a început să ţipe și a căzut de pe scaun. Înainte nu se întîmplase nimic. Și adăugă ceva mai încet : Așa a fost de mai multe ori.

Atîta perfidie îl dezarma. Maiorul îl conduse în camera sa. Mai tîrziu Charlotte îi transmisese prin Wilhelmine să se repauzeze două zile. Îi povesti Wilhelminei ce se întîmplase, mai bine spus : îi dădu de înţeles. Ea îl înţelese și îi explică Charlottei care nu voi să creadă : Domnul Hölderlin e totuși foarte sensibil, puţin surescitat. În afară de asta, e mereu nemulţumit de sine. Aceasta îl roade.

Pe de altă parte însă, Charlotte se arăta mai atentă ca oricînd, chiar mai tandră ca de obicei. Serile, îl invita pe Hölderlin în salonul ei, unde obișnuia să scrie scrisori,

să primească, să citească sau să cînte la pian. Îi dădea să citească scrisori de la Schiller și Herder, era apropiată, dar făcea remarci răutăcioase la adresa doamnei Kirms, iar Hölderlin avea impresia că îi lua în nume de rău această legătură, pe care pînă atunci pur și simplu o ignorase. Charlotte nu era frumoasă, neliniștea și setea de viață îi marcaseră chipul, dar întreaga ei ființă iradia senzualitate și putere. O clipă, se jucase cu gîndul de-a răspunde avansurilor ei.

Wilhelmine rămase pentru el un refugiu. Mai ales în ultimele luni, în care Fritz își bătuse tot mai rău joc de el. Nu mai încercau să ascundă întîlnirile lor nocturne ; iar Lisette îl încuraja : Doamna Kirms e o femeie atît de bună. Pastorul Nenninger, singurul om căruia îndrăznise să-i povestească fără ocoliș grozăviile micuțului Kalb, ar fi dorit să-l căsătorească cu Wilhelmine. El însă bătu în retragere. Cu Wilhelmine nu vorbea despre viitor. Am nevoie de timp, spunea el. Am nevoie de timp pentru mine.

Trupul ei îi era familiar. Se mira că putea s-o iubească fără teamă, că putea să-i spună : Hai să ne culcăm. Iubirea nu devenise rutină, dar făcea parte din rutina zilei.

În octombrie, fu nevoit să petreacă seară de seară la căpătîiul lui Fritz. Viciul devenise boală. Charlotte se gîndea să-l trimită împreună cu băiatul pentru cîteva săptămîni la Jena. Acolo puteau să se distreze amîndoi.

Ce-ați zice de un curs de dans ?

Ar putea să-i facă bine.

Începură, așadar, preparativele pentru călătorie ; pentru strămutare, cum zicea el.

Cînd Fritz adormea în sfîrșit, se ducea la Wilhelmine, stăteau jumătate de noapte treji, își vorbeau, se mîngîiau, știind că n-aveau să se revadă nicicînd.

Ea învățase pe de rost ultima lui poezie, care îi dăduse multă bătaie de cap, la care lucrase cu migală ; o recita uneori ca pe un refren al unor strofe mai vechi : „Căci primăvara vieții / Te scaldă încă-n ea, / Și Zeul tinereții-i / Deasupra ta și-a mea.“

Fritz bombănea. Nu, n-avea nimic împotriva călătoriei ; vrea însă alt preceptor.

Maiorul îl bătu zdravăn. În zadar. Deseori se ghemuia într-un colț al camerei; saliva i se prelingea din gură și nu putea fi convins să rostească vreun cuvînt.

Atunci taci! Taci! Scene ca acestea îl scoteau pe Hölderlin din fire.

Vă rog totuși, domnule Hölderlin, să-i purtați de grijă.

Voi încerca.

Își strînsese bagajele în după-amiaza dinaintea plecării.

Porni apoi singur prin parc.

Din depărtare, castelul avea un aer primitor: Acolo aș vrea să locuiesc, să muncesc.

Încercase.

Îi făcu o vizită pastorului Nenninger, băură împreună o bere, pastorul regreta să-l vadă plecînd: Cu cine o să mai schimb și eu o vorbă în locul ăsta uitat de lume?

Dar tot aici ați trăit și înainte de venirea mea, dragă prietene!

Așa e, dar acum știu că poate fi mai bine.

Se duse la Josephine în bucătărie, o rugă să-i ungă o felie de pîine cu untură de gîscă, — „divină".

Cînd o să mi se mai ofere așa ceva?

Josephine și Lisette aveau lacrimi în ochi.

Maiorul îl invită la o plimbare în doi. Mergeau tăcuți unul lîngă altul. Poveștile mi le știți de-acum, spuse maiorul. Iar aici nu se întîmplă nimic nou.

Trăsura avea să tragă la scară la ora cinci. Călătoria va dura o zi. Trebuiau schimbați caii, iar băiatul avea nevoie de odihnă după masa de prînz.

V-ați făcut bagajele? întrebă Wilhelmine.

Totul e gata.

Iată și cartea. Nu mai am nevoie de ea.

Dacă n-ați terminat de citit, ați putea să mi-o trimiteți mai tîrziu.

Nu. Mulțumesc.

Era schimbată, se prinse de el, îl strînse.

De ce nu-mi răspundeți?

Dar asta fac, spuse el.

Nu, ați plecat deja.

El adormi, deși își pusese în gînd să stea treaz toată noaptea alături de ea. Ea îl trezi. Păsările țipau umplînd aerul dimineții, se crăpase de ziuă.

Trebuie să plecați. Trăsura e în față. Doamna von Kalb l-a adus deja pe Fritz jos.

Nu veniți și dumneavoastră jos ?

Ea dă din cap, el își ia valiza, cheamă servitorul, care părea să aștepte în spatele ușii, cară lada grea împreună cu el pe scări în jos. O aude pe Wilhelmine închizînd ușa.

Totul s-a isprăvit, fără voia lui.

Fritz e deja în trăsură, învelit în pături.

Cînd se așează lîngă el, băiatul se trage înapoi.

Te bucuri de călătorie, întreabă el, nu primește nici un răspuns.

Charlotte, care îi îndesase în mînă un pachet de scrisori pe care să le ducă la Weimar și Jena, rămîne pe peron, făcîndu-le semne. Copacii îi acoperă vederea. Wilhelmine nu apare la fereastră. Se lasă pe spate. Închide ochii.

5

Titanii de la Weimar și Jena

Există orașe, în care el a trăit o bucată de vreme, pe care eu nu le cunosc. Jena, de pildă. Privesc tablouri, gravuri din epoca sa. Deseori imaginile se aseamănă : În fundal orașul culcușit între dealuri și pîlcuri de copaci, iar în față, oameni cît un ac cu gămălie, adunați în grupuri pitorești. E frumos, dar nu-mi spune prea mult. O fotografie a castelului, dar Waltershausen, transformat astăzi în casă de odihnă a funcționarilor de la poștă, mi-e de mai mare folos. Cuprinde doar construcția cu cele trei nivele și o bucățică sălbăticită din parcul de odinioară. Cunosc priveliști asemănătoare, și le pot însufleți — chiar dacă greșesc — pornind de la ceea ce am văzut cu propriii mei ochi.

Și peisajul ? Cum să fie Pădurea Turingiană, ca munții Harz, dar nu atît de întunecată și de compactă — mai degrabă ca Alpii suabi ? Ca porțiunea sudică a Pă-

durii Negre? Trebuie să mă reîntorc la Hölderlin, care mă ajută, îmi dă puncte de reper. Ar trebui să mă străduiesc să văd cu ochii lui. Privirea mea are, poate, aceeaşi origine şi aceeaşi memorie: Şi el compară noul cu ceea ce cunoaște. Iar acestea îmi sînt şi mie cunoscute: silueta Alpilor suabi, văzuţi dinspre Nürtingen, dinspre Tübingen. Din pavilionul în care a locuit timp de două luni împreună cu Sinclair, ochiul cuprinde „valea Saalei în toată frumusețea ei“: „Se aseamănă cu valea Neckarului la Tübingen, doar munţii Jenei sînt mai înalți, mai impunători.“ Am în minte și alte rînduri, care nu au nimic comun cu el, de un patetism uşor exagerat: „«Jena sub ochii noștri, în frumoasa-i vale» / îmi scrie mama din timpul călătoriei / pe o ilustrată cu țărmul Saalei, / fusese la Kösen, vara, la cură; / bătrîna s-a stins şi am uitat-o, / chiar și scrisu-i, grafologie, / ani ai devenirii, ani ai reveriei, / dar aceste cuvinte nu le voi uita nicicînd.“ Gottfried Benn e autorul acestor versuri. Mi s-a întipărit în minte acel „sub ochii noștri, în frumoasa-i vale“, un clișeu care trezește în mine o imagine nefiresc de copilărească, un peisaj din vacanța de vară.

Hölderlin nu sosește însă vara la Jena. E începutul lui noiembrie 1794. În timpul călătoriei au suferit de frig, și vor tremura de frig și în pavilionul din apropierea porţii Löbd. Pavilionul aparţinea librarului Voigt. Probabil că Charlotte se îngrijise de totul; îl cunoștea pe Voigt și cabinetul acestuia de lectură, pe care Hölderlin avea să-l frecventeze cu asiduitate. Hölderlin nu trebuia să se preocupe de chirie, căsuţa îi stătea la dispoziţie. Fusese angajată şi o îngrijitoare, care să se ocupe de băiat în lipsa lui Hölderlin. Căci acesta avea de gînd să frecventeze cursurile lui Fichte și să-l viziteze pe Schiller cît mai des cu putință. Dealtfel avea și alte cunoștințe aici, pe Niethammer, pe care îl cunoștea de la Tübingen și care acum preda filozofia la Universitate. Şi curînd avea să se ivească Sinclair.

Dar şederea lui la Jena începe cu un incident nefericit, pe care nu va putea să-l repare şi care va avea consecinţe: Ardea tot de nerăbdare să-l întîlnească pe Schiller, și odată ajuns în oraș se grăbise să-și anunțe sosirea printr-un bilețel. Spre marea lui bucurie primise

imediat o invitație. Schiller se întorsese în mai la Jena, dezamăgit de îngustimea vieții de la Ludwigsburg. În timpul verii avusese apoi loc memorabila convorbire cu Goethe despre „planta originară“, care a fost considerată punctul de plecare al prieteniei dintre cei doi „titani“, iar în septembrie Schiller fusese oaspetele lui Goethe la Weimar. Goethe avea pe atunci patruzeci și cinci de ani, Schiller treizeci și cinci. Pentru Hölderlin, la cei douăzeci și patru de ani ai săi, nu erau doar oameni celebri, ci oameni cu situație, pe care vîrsta îi îndepărta și mai mult. I-o luaseră înainte în toate.

Lui Neuffer îi va mărturisi apoi nefericita poveste : „Am fost și la Schiller de cîteva ori, prima oară fără prea mult noroc. Am intrat în încăpere, am fost salutat cu prietenie și abia dacă am observat undeva mai în spate un străin, care, nici prin atitudine și mult timp nici prin vorbele sale, nu m-a făcut să mă gîndesc la nimic deosebit. Schiller mi-a spus numele, a spus și numele lui, eu însă n-am înțeles ce spusese. L-am salutat cu răceală, fără să-i arunc o privire, preocupat cum eram numai și numai de Schiller ; mult timp străinul n-a scos nici un cuvînt. Schiller a adus Thalia, în care era tipărit un fragment din Hyperion, și poezia mea către «Destin», mi-a întins-o. Cum Schiller a ieșit apoi pentru cîteva clipe, străinul a luat jurnalul de pe masă, a răsfoit sub ochii mei fragmentul, dar n-a spus nimic. Simțeam cum mi se urcă sîngele la cap. Dacă aș fi știut ceea ce știu acum, aș fi devenit alb ca varul. Apoi s-a întors spre mine și s-a interesat de doamna von Kalb, de locurile și vecinii din sat, iar eu i-am răspuns atît de sec cum rareori obișnuiesc. Dar cum am mai spus, eram urmărit de ghinion. Schiller a revenit, am discutat despre teatrul din Weimar, străinul spuse cîteva lucruri care ar fi trebuit să mă pună pe gînduri. Dar eu tot nu bănuiam nimic. Sosi și pictorul Meyer de la Weimar. Străinul vorbi și cu el fel de fel de lucruri. Dar eu tot nu bănuiam nimic. Apoi am plecat și ce crezi că am aflat încă în aceeași zi la clubul profesorilor ? Că *Goethe* fusese la amiază la Schiller. Cerul să mă ajute să-mi îndrept greșelile și nenorocul cînd mă voi duce la Weimar.“ Cerul

nu i-a fost însă de ajutor. Nici Schiller, care ar fi vrut să-l ajute, nu reuşi să-i împace. Cît de tare se ataşase Hölderlin de Schiller! Cu cît devotament îi va fi ascultat cuvîntul. Pe lîngă el, nimeni nu mai conta. În apropierea lui Schiller, chiar şi cei mai mari păleau. Oare să nu fi cunoscut nici un portret al lui Goethe? Oare să nu fi remarcat cum se purta, cum vorbea, grav şi cu greutate? Să-l fi supărat tocmai purtările acestea? Că în faţa idolului său, cineva îndrăznea să se umfle în pene. În ce mă priveşte, grotescul episod, prin care s-a distrus o legătură ce i-ar fi putut schimba viaţa, mă scuteşte de obligaţia de a-l include pe patriarhul de la Weimar în povestire. Nu mi-ar fi greu să găsesc cîteva citate, prin care să-l fac pe Goethe să vorbească, dar mă feresc; atitudinea gravă, distantă nu are loc în povestea vieţii lui Hölderlin. Goethe rămîne o figură marginală, în pofida speranţelor lui Hölderlin. Sau poate că l-a ignorat din instinct, împotrivindu-se supraputerii? Ceea ce a urmat, din partea lui Goethe, a fost în fond un şir de jigniri. Şi asta cu întîrziere, abia după trei ani. Hölderlin n-a aflat însă nimic, deoarece scurta luptă pe care Schiller a dus-o pentru el şi pentru propăşirea lui s-a desfăşurat într-un schimb de scrisori dintre Schiller şi Goethe.

Îi trimisese lui Schiller două poezii, spre încunoştinţare şi publicare — „Eterului" şi „Călătorul" — iar acesta, la rîndul său, i le trimisese lui Goethe fără a aminti numele autorului, pretinzînd că le primise pentru Almanah. Goethe reacţionă cu întîrziere, pretinzînd că n-ar cuteza să dea sfaturi: „Am impresia că ambele poezii cuprind ingredientele pentru a face un poet, dar ele singure nu sînt de ajuns." Cu toate acestea, zice el, „Eterul" ar trebui inclusă în Almanah, iar „Călătorul" ar trebui publicată la un moment dat în „Horae". Cum avea să se şi întîmple. Bucuros că Goethe nu se arătase „cu totul potrivnic prietenului şi protejatului" său, Schiller îi mărturiseşte despre cine e vorba: Este „Hölderlin, pe care l-aţi văzut cu cîţiva ani în urmă la mine". Goethe nu a uitat neobişnuita lor întîlnire. Fusese rănit în orgoliul său. De aceea îi poartă pică. Răspunzîndu-i lui Schiller, nu va comenta cele aflate, nu va nota numele: Recunoaşte în poezii o mare înrudire cu Schiller, „doar că

le lipsește bogăția, forța și profunzimea lucrărilor dumneavoastră". În august 1797, Goethe se afla la Frankfurt, în casa părintească unde l-a primit și pe Hölderlin : „Ieri a fost la mine și Hölderlein, arată cam oropsit și bolnăvicios, dar e, într-adevăr, amabil și modest, ba chiar speriat în purtări... L-am sfătuit mai ales să scrie mici poezii și să-și aleagă întotdeauna subiecte apropiate firii omenești." De atunci încolo, judecata aceasta a fost mereu citată pentru a ilustra incompatibilitatea dintre genii. Putem să găsim însă și o explicație mai puțin pretențioasă. Că Goethe, pur și simplu, nu uitase. În pofida umilinței și a timidității sale, tînărul om i se părea excentric, iar poeziile nu i le înțelegea, de aceea păstrase distanța, îl influențase chiar și pe Schiller cu această caracterizare. Iar Schiller avea să se retragă și el.

Hölderlin nu are loc printre maeștrii de la Weimar. Venerația îl îndoaie, devine mic, urît în fața marilor seniori, în timp ce pe prietenii săi îi impresionează frumusețea sa și libertatea spiritului său. I-a atins în treacăt pe cei doi clasici, a fost observat de ei, Schiller a încercat chiar un timp să-l promoveze, dar de recunoscut nu l-a recunoscut nici unul din ei. Vorbea o altă limbă decît ei ; își înțelegea epoca altfel. Nu mai simțea pămînt ferm sub picioare, nu putea să vorbească liniștit de la cetățean la cetățean — se afla mereu pe picior de plecare și îi neliniștea pe ceilalți ce se credeau în siguranță.

Chiar și peste ani și ani, Waiblinger avea să vadă cum, bătrîn, Hölderlin își ieșea cu totul din fire la auzul numelui lui Goethe. Amabilitatea disprețuitoare a acestuia îl rănise pe viață.

La Jena avu mai întîi nevoie de toată tăria de care era capabil. Orașul nu se asemăna defel cu Tübingen. Aici, Universitatea domina viața orașului. Între studenți și locuitori nu exista acea prăpastie cu care se obișnuise la Tübingen. Dimpotrivă, cercurile academice exercitau o mare atracție, creau mode și opinii. Clubul profesorilor era deschis tuturor celor interesați, cu condiția să nu fie cu totul necunoscuți. Răsăreau fel de fel de saloane care dispăreau la fel de repede. Se discuta filozofie și politică, cu toții erau la curent cu epoca, dar evitau legăturile

periculoase, cum ar fi fost „Liga oamenilor liberi“ formată în jurul lui Fichte.

Revolta studenţilor din 1792 continua să se facă simţită. Avusese cu totul altă amploare decît cea de la Tübingen. Cum se mai feriseră cei de acolo de profesori, şi cum se mai plecau profesorii la ordinele ducelui. Cît de mărunte şi de temătoare fuseseră încercările lor faţă de rebeliunea făţişă a celor din Jena. De început începuse în primăvara lui 1792, la cursurile profesorului de drept public Gottlieb Hufeland despre noua constituţie franceză. Studenţii, nu numai cei de la drept, umpluseră sălile. Aflau despre libertăţi garantate prin constituţie la care ei nici măcar n-ar fi îndrăznit să se gîndească. Inimos şi entuziast, Hufeland aprinsese spiritele mai mult decît ar fi dorit. Studenţii i-au continuat gîndurile, revendicînd autonomia Universităţilor. S-au înmulţit întîlnirile, declaraţiile publice cu privire la dorinţele lor. S-au produs primele ciocniri între cetăţeni şi studenţi. Neliniştea a cuprins întreaga Universitate, s-au format partide. Conducerea Universităţii n-a mai reuşit să restabilească ordinea, iar în cele din urmă a intervenit ducele Karl August de la Weimar care, la 17 iulie, a trimis trupe la Jena. Indignaţi, studenţii i-au înfruntat pe soldaţi în piaţa oraşului. Soldaţii i-au alungat cu forţa, lovind, arestînd. Timp de opt zile studenţii nu s-au mai prezentat la cursuri în semn de protest. De data aceasta, guvernul îi ridicase împotriva sa şi pe cetăţenii care, pînă atunci, se ţinuseră deoparte. Rezistenţa însă nu mai era deschisă. Rebelii se adunau în ligi secrete, ordine şi loji, care impuneau membrilor un ritual strict. Cele mai importante erau cele ale harmoniştilor, ale fraţilor negri sau ale constantiniştilor. Starea de spirit revoluţionară se amesteca cu mentalităţi elitare. Liga oamenilor liberi apără ideile republicane, dar nu era cu nimic mai puţin pretenţioasă în alegerea membrilor ei.

Deşi Hölderlin îşi propusese să-şi facă prieteni noi, să ia parte la viaţa studenţilor şi a oraşului, rămase totuşi deoparte, mulţumindu-se cu rolul de observator. Nu înţelegea prin ce se deosebeau diferitele partide, iar gîlceava lor nu-i era pe plac. Din nou, între gînd şi faptă se căsca un abis. Chiar şi cu Fichte era la fel. Nu asistase

nicicînd pînă atunci la cursuri de o asemenea intensitate și profunzime.

Pentru prima oară vedea o idee desfășurîndu-se, rostindu-se. Lua notițe, citea, gîndea cu cuvintele celui pe care îl admira. Doar lecturile din Kant mai retușau uneori imaginile. Cu toate acestea însă, nici Fichte n-a reușit să împace gîndul cu fapta. Hölderlin își văzu confirmate reticențele.

De la Fichte învățase că omul liber este„parte a două ordine distincte" ; „unul pur spiritual, în care guvernez doar prin voință pură ; un altul senzorial, în care acționez prin fapta mea. Cel din urmă țel al rațiunii este de-a fi activitate pură, prin ea însăși și fără ajutorul unui instrument, — autonomie deplină față de tot ceea ce nu este rațiune, nedeterminare absolută."

Dar Fichte fu depășit de propriile sale exigențe. Se văzu implicat în intrigile de la Universitate ; se arătase încă rezonabil cînd a garantat pentru harmoniști și constantiniști legitimînd astfel impunitatea acestor frății clandestine. Dar nu prevăzuse îndîrjirea lor. Ei nu răspunseră în nici un fel la propunerile sale și, ca urmare, Fichte găsi de cuviință că „ordinele ar trebui stîrpite". Cei astfel atacați răspunseră conturbîndu-i cursurile, adunîndu-se în fața casei lui pentru a-l huidui. Fichte se plînse că persoana sa nu se bucura de protecție, iar în cele din urmă se retrase pentru cîteva luni de la Jena.

„Apropierea marilor spirite, cît și a inimilor cu adevărat mari și curajoase mă doboară și mă înalță pe rînd." Hölderlin nu face față acestui joc. Pe de o parte, prezența aproape ireală a lui Schiller, Goethe, Fichte, Herder (căruia îi face o vizită și este primit cu toată căldura), pe de altă parte, frămîntările politice ale unor prieteni și cunoscuți. Și, ca de obicei, se retrage idealizînd situația : „Am acum mintea și inima plină de ceea ce aș dori să împlinesc prin gîndire și prin poezie, și de asemenea, după cum îmi cere datoria, prin faptă, dar aceasta din urmă, firește, nu de unul singur."

Cu Niethammer și Camerer, suabi și ei, se vedea zilnic. Niethammer ținea casă deschisă, punct de întîlnire a celor din Württemberg. Cu doi ani mai tînăr decît Hölderlin, Johann Caspar Camerer era student la medicină.

Tatăl său era preot la Sindelfingen. La Camerer nu-l atrăsese faptul că erau compatrioți — la Jena întîlnea destul de mulți suabi — ci calmul și cumpătarea acestuia, care îi făceau atît de bine. Nu făcea parte din nici o ligă secretă, avea însă vederi republicane și frecventa cea mai aleasă societate. S-au împrietenit deîndată, fără rețineri. Hölderlin i se confesase. Iar Camerer îi sărise în ajutor sprijinindu-l în toate, în necazurile de zi cu zi. Fritz von Kalb părea acum hotărît să-și alunge preceptorul. În timpul lecțiilor, care se desfășurau conform obiceiului, vorbea de unul singur, simula dureri de burtă, făcea în pantaloni, ori dormea, ori se masturba, chiar și atunci cînd era de față Camerer.

Orbit de furie, Hölderlin îl bătuse de cîteva ori pe băiat. Iar acesta, profitînd de ocazie, urlase ca din gură de șarpe, înspăimîntîndu-i pe vecini care se plînseră la librarul Voigt de cruzimea cu care era tratat băiatul. Era clar, ziceau ei, că preceptorul e la capătul puterilor, bolnăvicios, din cale afară de sensibil, nicidecum educatorul potrivit pentru nefericitul copil. Camerer, la care Hölderlin mai dormea uneori noaptea, după cursurile lui Fichte ce țineau de la șase la șapte seara (îndemnat dealtfel și de îngrijitoarea care nu se temea să rămînă singură cu derbedeul), Camerer, așadar, se duse la Voigt, încercînd să-l convingă că nu era vorba decît de zvonuri mincinoase. Din cînd în cînd, domnul magistru n-are încotro, trebuie să fie mai dur. Voigt însă o informase deja pe Charlotte. Avertizată și din altă parte asupra „tratamentului deosebit de dur“ la care era supus fiul ei, Charlotte îl rugă pe Schiller să stabilească o întîlnire la Erfurt, unde ar putea să discute „în modul cel mai calm și mai delicat“ separarea de Hölderlin. Schiller nu se arătă însă dornic de-a mijloci.

Speriat totuși de un nou preceptor, Fritz dă înapoi ; are să fie cuminte și, în afară de asta, îi place cînd domnul Camerer vine în vizită. Are o influență bună asupra lui și se pricepe să povestească lucruri hazlii. Băiatul reușește s-o facă pe Charlotte să-și schimbe hotărîrea. Charlotte îi cheamă pe cei doi la ea, la Weimar. Hölderlin știe că Fritz se preface, că nu va mai reuși nicicînd să recîștige încrederea băiatului.

Camerer încearcă să-l convingă să rămînă la Jena.

Weimar este orașul lui Goethe. Inima nu-i dă ghes într-acolo. Presimte că prezența lui Goethe îl va copleși. Dar nici nu poate să reziste insistențelor Charlottei și pleacă împreună cu Fritz la Weimar. De cum se vede alături de Charlotte, Fritz își reia vechile apucături.

În cele din urmă, Charlotte e nevoită să admită că insistențele nu mai au rost. Resemnată ea pune capăt situației. Goethe îi făcuse o scurtă vizită, îl salutase pe Hölderlin, schimbase cîteva cuvinte cu el — fără ca în vreuna din scrisorile lui viitoare în care va fi vorba de Hölderlin să amintească această întîlnire — Charlotte era mulțumită că totul trecuse cu bine, iar Hölderlin avea să remarce mai tîrziu că Goethe are ceva de „tată bun".

Vă puteți oricînd referi la Goethe, spune Charlotte, și, bineînțeles, la mine ! La rîndul ei, nu-l va pierde nicicînd pe Hölderlin din ochi ; chiar și în sărăcie, urmărită de nenoroc, se va interesa mereu de soarta lui.

Îi vorbește deschis, chiar și în chestiuni bănești ; îi ușurează situația.

Regret nespus. Dar n-a depins de dumneavoastră. Copilul însă — știți dumneavoastră mai bine decît mine.

Există în Fritz lucruri bune, răspunde el. Doar că eu nu am fost în stare. Nerăbdarea mea.

E adevărat, spuse ea, răbdător nu sînteți. Vă reîntoarceți cumva la Nürtingen, căutați alt post de preceptor ? Vă rog să-i transmiteți salutări din partea mea mamei dumneavoastră, căreia am să-i scriu dealtfel curînd.

Charlotte și Johanna schimbaseră scrisori, încît Charlotte știa cît de îngrijorată era mama în privința carierei fiului ei, cîte precauții erau necesare pentru a-i comunica hotărîrea luată, vestea despre acest prim eșec pe calea aleasă.

Vă mulțumesc, doamnă consilier aulic. Voi scrie deîndată acasă. Mama își face prea multe griji.

Așadar, nu vă reîntoarceți la Nürtingen ?

Voi rămîne la Jena un timp. Aș vrea să mă înscriu la Universitate. Sau să găsesc un post de preceptor prin apropiere. Am mulți prieteni, iar domnul consilier Schiller mă va recomanda desigur.

Charlotte îi dăruiește, în compensație, bani pentru un sfert de an. Va avea nevoie de ei.

Și trebuie să veniți cît mai des să ne vizitați, poate că pînă atunci Fritz se va arăta și el într-o lumină mai bună.

Poate că l-a iubit, s-a gîndit să-l cucerească pentru un timp. Dar îi semăna prea mult, iar ea se temea de neliniștea lui, de vulnerabilitatea lui, de izbucnirile lui nebănuite. În numele acestei asemănări îl cunoștea mai bine decît mulți alții. „Mulțumire de sine, tihnă și libertate fie date acestui neliniștit în cele din urmă !“ îi scrie ea lui Schiller comunicîndu-i plecarea lui Hölderlin. „E o roată ce se învîrtește prea iute.“

Mamei, care își vede adeverite temerile, îi scrie în liniște, explicîndu-i motivele plecării sale, iar Charlotte îl ajută, încercînd s-o lămurească pe Johanna de ce Hölderlin nu se întoarce acasă, ci rămîne, în pofida dorinței ei, la Jena : „Hölderlin trebuie să se formeze în așa fel încît într-o bună zi să poată lua parte la săvîrșirea Binelui și Frumosului !... — Acum el este la *Jena* — la Universitatea din Germania care s-a distins atît prin spiritul luminat cît și prin *energia ideilor* aflate acolo în plin avînt.“

În cursul anului trecut Johanna încercase în repetate rînduri să-l aducă acasă ca pastor al unei parohii. Și nu renunțase la visul ei. Doar că de data aceasta fiul nu-i mai răspunsese ca înainte, pe ocolite, eschivîndu-se. Cînd Johanna îl anunță că la Neckarhausen, o localitate aflată la doi kilometri de Nürtingen, se eliberase o parohie, pe care ar putea să o solicite, el îi răspunse hotărît : „Mă întrebați dacă aș dori să devin preot la Neckarhausen ? Trebuie să mărturisesc că mi-ar fi foarte greu să mă întorc de pe acum din drumeție, de la ocupațiile și măruntele mele proiecte, și să mă mulțumesc cu o situațiune care, oricît ar fi de onorabilă și plăcută, nu s-ar împăca defel cu ocupațiile mele actuale și cu continuarea studiilor încît să nu ducă la o tristă revoluție în caracterul meu.“ Și imediat retează și o altă legătură spre trecut. Sperînd să-l ademenească cu o amintire, Johanna pomenise numele Elisei Lebret. În acest fel ar putea să se apropie din nou de ea. Nu știa Johanna de dragostea ce-o

aflase el alături de Wilhelmine și cît de mult se îndepărtase de amorurile din studenție. N-a ajuns încă la capătul drumului. Nimeni, nici chiar Johanna, nu va reuși să-l aducă acasă: „Prietenei mele din Tübingen îi mai scriu și astăzi. Și vă mărturisesc că, din cîte *trebuie* să judec, nu pot dori a mă lega sau a mă fi legat prea strîns de ea." Fără să-și piardă speranța, Johanna își schimbă atitudinea. Nu vrea să-și piardă fiul. Știe că are nevoie de ea ca de nimeni altul. „Dăruiți-mi acest răgaz pentru a-mi folosi netulburat forțele", o roagă el de la Jena. Iar ea îl asigură că îl va ajuta după puteri. Și îl ajută.

Totul decurge însă altfel decît își pusese în gînd. Audiază, e adevărat, cu regularitate cursurile lui Fichte, e invitat din cînd în cînd la Clubul profesorilor, unde îi întîlnește la un moment dat pe Goethe și pe pictorul Meyer; Niethammer se ocupă în continuare de el, iar Camerar rămîne prietenul căruia i se poate destăinui, la care se poate odihni. Probabil că Hölderlin se așteptase la mai mult. E tot mai retras, lucrează la o nouă versiune a lui „Hyperion", sau cel puțin așa pretinde, își petrece serile în cameră meditînd, scîrbit de grosolănia și de vorbăria goală a studenților.

Urmărea cu atenție evenimentele din Franța, dar în tăcere. Era bucuros de victoriile trupelor franceze, uimit de ieșirea Prusiei din alianța inamică pînă cînd înțelese că la mijloc erau interesele Prusiei în Polonia. Nu se întrevedea încă ce avea să urmeze după ce marii revoluționari se vor fi ucis reciproc. Se vorbea deja despre Bonaparte. Era în plină perioadă a Directoratului. Multe din cele în care el, Stäudlin și Hegel își puseseră speranțele păreau pierdute, trădate. Rămăsese doar un reflex luminos.

Și își tot repetă, și îi repetă lui Camerer, de nenumărate ori, că un lucru, odată ivit în lume, nu va putea nicicînd să dispară cu desăvîrșire. Așa și această înțelegere nouă, globală a omului.

Toate acestea sînt noi pentru cei de acum, așa cum au fost noi și pentru greci, Camerer.

Schiller încă îl mai ajută. Îl convinge pe Cotta să preia publicarea lui „Hyperion", deși Hölderlin nu încheiase încă lucrarea. Cotta acceptă, „deoarece ne re-

comandați «Hyperion»-ul lui Hölderlin, îl vom publica." Oferă un biet onorariu de o sută de guldeni pe care Hölderlin — crezînd tot timpul că este vorba doar de onorariul pentru volumul întîi — îl acceptă fără să se tocmească. Nu știe încă să pretindă. Desfășurarea tratativelor îl deprimă, se simte totuși stimulat : Are de-acum un țel ; prima sa carte va apărea la Cotta.

Zvonul se răspîndește destul de repede ; se vede înconjurat cu mai multă considerație. Este invitat tot mai des. Poate însă oricînd să se retragă, pretextînd că lucrează.

De-ar fi și Wilhelmine aici, îi spune el lui Camerer. Nu știe unde se află. Charlotte susține că nu lăsase nici o adresă.

Eu nu-ți mai ajung ? întreabă Camerer.

Suportă genul acesta de aluzii.

Sinclair va fi cel care îl desparte de Camerer. Hölderlin îl revăzuse la Niethammer, care îl pusese în gardă : Să se ferească de instigatorul și răzvrătitul din Homburg. La început n-a fost decît bucuria de-a întîlni o cunoștință de la Tübingen. Dar farmecul lui Sinclair a fost mai puternic. La fel ca Stäudlin odinioară, Sinclair reprezenta acum o parte din el, eul său activ și răzvrătit. Sinclair îl stimula, spunea el. În aprilie se mută împreună într-un pavilion izolat aflat pe o colină a orașului. Scriu despre Sinclair ca și cum ar avea cel puțin aceeași vîrstă ca și Hölderlin. Așa îl văd, îl aud. Cum îi propune, de pildă, să-și ia o locuință împreună, cum îl convinge și preia conducerea. Dar trebuie să mă corectez, în pofida imaginației : Sinclair nu are decît douăzeci de ani, e cu cinci ani mai tînăr decît Hölderlin. Cu toate acestea îl domină. Este pretențios, ferm, iar aroganța lui tăioasă are darul să-l intimideze pe Hölderlin. În timp însă, acesta reușește să cîștige, opunîndu-se discret, răbdător. Sinclair înțelege că nu trebuie să-și forțeze prietenul. Viața fiecăruia are alt ritm. „Vor exista puțini prieteni care să-și fie atît de aserviți unul altuia". E adevărat. Nu s-ar putea spune că au fost mereu fericiți împreună, că s-au înțeles întotdeauna și că nu s-ar fi rănit unul pe celălalt — dar erau în acord unul cu altul, două voci ce se completează.

În muzeul castelului din Homburg există un portret al lui Sinclair. A fost pictat pe vremea cînd se afla în serviciul landgrafului: Are probabil în jur de treizeci de ani. Un chip mai puțin deschis decît cel al lui Stäudlin. În același timp ascuns și arogant. Capul are o formă ciudată, aproape anormală. Fruntea înaltă, cuprinzătoare, iar dedesubt ochii, nasul și gura înghesuite într-un triunghi îngust terminat într-o bărbie cărnoasă. Ochii sînt depărtați, despărțiți de rădăcina nasului, foarte puternică. Gura e surprinzător de mică, încrețită într-un surîs suficient.

Un bărbat interesant, vor fi spus cei ce-l vedeau pentru întîia oară, dar rece și încuiat. Poate că trebuia să-ți fie prieten pentru a se arăta așa cum era. Cei din Homburg nu l-au iubit. De obicei era distant, plin de el, țîfnos. Știa bine să-și ascundă ardoarea. Sinclair provenea dintr-o veche familie de nobili scoțieni. Tatăl său fusese guvernatorul prinților de la curtea din Homburg. Legăturile cu curtea rămăseseră dealtfel strînse, chiar familiare. Landgraful îi ierta tînărului Sinclair pornirile revoluționare. Nu vedea probabil în ele decît o revoltă a tinereții, nu bănuia cît de serios era Sinclair în intențiile sale. Pe de altă parte, nici Sinclair n-a vrut să refuze postul ce i s-a oferit la curte. Mentorul său, consilierul aulic Franz Wilhelm Jung, un republican convins, care îi insuflase opiniile sale politice și căruia Sinclair îi relata, de la Tübingen cît și de la Jena, despre toate întîmplările și întîlnirile sale, părăsise din scrupule de conștiință, la aproape patruzeci de ani, serviciul de la curte. Lui Sinclair, astfel de hotărîri nu-i stăteau în fire. Dimpotrivă, folosi prilejul pentru a ocupa acel post de unde putea să acționeze și mai bine în interesul cauzei. Nu-și nega ideile, le disimula.

Extravaganța lui avea darul să-l înspăimînte pe Hölderlin. La începutul șederii sale la Homburg obișnuia să-l întrerupă pe Sinclair ori de cîte ori acesta începea o poveste despre intrigile de la curte: Lasă, Sinclair, tot nu înțeleg nimic.

Aici, la Jena, cel ce se supuse obiceiurilor celuilalt a fost pînă la urmă Sinclair. Sinclair era obișnuit să mănînce la prînz și seara în oraș. Banii pe care îi primea

de acasă îi asigurau un trai lipsit de griji, încît i se părea cît se poate de firesc să-și coase hainele la cel mai scump croitor din Jena. Hölderlin în schimb nu mîncase toată iarna decît o masă caldă pe zi, pe care și-o pregătea de cele mai multe ori singur ; obicei pe care avea să-l păstreze și în noua lor locuință. La început, Sinclair nu îndrăznise să întrebe de motivele pentru care Hölderlin era atît de economicos, mulțumindu-se să-l invite din cînd în cînd la masă. Cu puțin timp înainte ca Hölderlin să părăsească, spre surpriza tuturor, chiar și a lui Sinclair, orașul, acesta îl întrebase totuși dacă e nevoit să plece din cauza lipsei banilor și a unui venit. Se aflau în „observator“, cum botezase Hölderlin încăperea, fiindcă de acolo putea să cuprindă cu privirea întregul oraș.

Hölderlin răspunsese : Și din cauza asta.

Dar nu primești bani de acasă ?

Puțini. Nu vreau.

De ce, maică-ta nu are nici un fel de avere ?

Ba da. Doar că nu vreau să cer. Am ales să fiu liber împotriva voinței mamei. Și acum nu vreau să depind de sprijinul ei.

Așa că mai bine faci pe bogatul sărac.

Nu poți să înțelegi, Sinclair ?

Îi dădu dreptate, deși, în fond, nu înțelegea reticențele prietenului său. Nu-i stătea în fire. El lua tot ce primea, se bucura de ceea ce avea.

Se obișnuiseră repede unul cu altul. Deși nu-i era ușor, Sinclair se purta cu mii de menajamente ; se scula ca și Hölderlin dis-de-dimineață, făcea paturile, curăța camera, apoi ieșea pentru a-și vedea, cum spunea el rîzînd, de studii și de viață, în timp ce Hölderlin rămînea acasă, lucrînd la „Hyperion“ ; se întîlneau în oraș abia după-amiaza tîrziu, înaintea cursurilor lui Fichte. Dar serile erau ale lui Sinclair. Își căra prietenul în separeurile restaurantelor unde se întîlnea cu simpatizanții săi, mulțumindu-se să-l vadă pe Hölderlin că asistă tăcut la discuțiile lor, dînd uneori din cap în semn de aprobare. Deși rugat, Hölderlin refuzase să se alăture vreunei partide.

Nu-i de mine. Am trecut deja prin asta.

Prietenia lor se născuse în timpul unei discuții de o noapte.

Sinclair mai ales avea să-şi amintească toată viaţa de felul grav şi pătimaş al lui Hölderlin, de fermitatea sa în a prefera gîndirea faptei : Mi-a fost greu, Sinclair, aş fi vrut să fiu un om al faptei, am încercat, dar de fiecare dată m-am înspăimîntat văzînd că orice acţiune se împlineşte în dauna ideii.

Hölderlin se întorsese dintr-o drumeţie de şapte zile în care plecase pe neaşteptate, după una din obişnuitele vizite la Schiller, care îi dădeau avînt de fiecare dată, chiar dacă nu discutau decît lucruri lipsite de importanţă. Fără să-şi pună un ţel, fără să se fi anunţat la cineva, pornise la drum.

De ce tocmai acum, Hölderlin? Nu-ţi face plăcere prezenţa mea?

Ar vrea, spuse Hölderlin, să vadă regiunea, să fie singur. O nu, sînt fericit că te am, Sinclair, dar trebuie să accepţi şi ciudăţeniile mele.

Merse de-a lungul Saalei pînă la Halle, trecînd prin Dessau, petrecu „o zi minunată în grădinile din Luisium şi Wörlitz", sosi în vizită, neanunţat, la filozoful Heydenreich şi la editorul Göschen din Leipzig. Bucuros de-a nu fi aşteptat în vreun loc anume, notîndu-şi seara, în hanuri, frazele ce-i veniseră în minte ziua, în timp ce umbla, trăind într-un soi de transă plăcută : Vedea peisajul pe care îl cutreiera şi parcă nu-l vedea, sau îl vedea abia după ce trecuse mai departe.

Sinclair constată că excursia îi făcuse într-adevăr bine.

Vezi, am avut nevoie de mişcare, dragule.

Stăteau întinşi în paturile lor. Era o noapte luminoasă, iar Hölderlin stinsese lampa. Iubea aceste clipe : Puţin obosit de pe urma cursurilor, a dezbaterilor de la han, dar mai degrabă stimulat de oboseală, fumîndu-şi pipa, aşteptîndu-l şi pe Sinclair să se liniştească, pentru ca apoi, cu o singură propoziţie, să deschidă o discuţie care, cu puţin noroc, avea să se prelungească de la sine pînă în zorii zilei.

De ce n-ai venit şi tu ieri la Muhrbeck, Fritz?

E unul din prietenii lui Sinclair pe care aici, la Jena, îi va ocoli, care vor conta pentru el mai tîrziu, la Homburg : Muhrbeck, Siegfried Schmid şi Böhlendorff.

Vreau să lucrez, Sinclair, nu să mă distrez.
Dar în ceea ce scrii tu, în „Hyperion"-ul tău e vorba despre noi.
Despre voi? Ar fi prea puțin. Și despre voi. Despre mine. Despre ceea ce nu sînt în stare, ceea ce îmi visez, despre Grecia. Despre amintirile mele. Despre ceea ce trăiesc eu.
Mereu bați în retragere. Îmi dai și mie puțin tutun, Hölder? Al meu s-a terminat.
Hölderlin îi aruncă punga de piele. Sinclair își umple pipa, strînge punga la gură și i-o aruncă înapoi.
Știu că te temi de înfrîngeri. Și îți dau dreptate. Am pierdut și eu mulți prieteni, Hölder, numai fiindcă n-au putut să facă față presiunii, amenințărilor și persecuțiilor exercitate de Universitate și de duce. Au preferat să devină buni studenți. Fiindcă nimănui nu-i place să fie alungat de la Universitate.
Nu sînt laș, Sinclair.
Nu, nu ești. Cîteodată îmi vine să cred că ești mai curajos decît noi toți, dar curajul tău e altfel decît al nostru.
Exagerezi.
E un mare noroc că noi doi ne-am întîlnit, Hölder. Mă înveți să gîndesc altfel.
Da?
Ești singurul care îmi arată limpede că fapta în sine nu ajunge. I-am scris și lui Jung, dealtfel.
Dar fapta este foarte importantă.
Asta o spui tu?
Fără ea, gîndul nu poate deveni vizibil pentru cei mulți, Sinclair.
Cîteodată vorbești ca și cum în tine ar trăi doi oameni.
Poate că sînt chiar și mai mulți.
Sinclair se ridică în capul oaselor, se uită la prietenul său care continuă să stea întins, cu mîinile sub cap, începe să rîdă.
Rîzi de ceea ce pe mine mă doare fizic, spune Hölderlin grav. Simt această diviziune în cap, în piept. Și mă străduiesc din răsputeri să mă țin laolaltă.
Iartă-mă, Hölder.

Mă apasă evenimentele din Franța, Sinclair, această învălmășeală ucigașă — dar ar putea fi altfel? Va fi vreodată altfel? E bine că voi numiți asta libertate și căutați să o definiți. De ce a devenit Fichte adversarul vostru? Fiindcă libertatea e un lucru ciudat, Sinclair. Pare a fi pretutindeni, ca și aerul pe care îl respirăm, dar în momentul în care îl inspirăm, el se schimbă și se schimbă și individul. Se transformă într-o substanță care nu i se mai potrivește decît unui singur individ. Și fiecare spune: Libertatea mea. O măsoară cu libertatea celuilalt, a celorlalți, descoperă deosebiri. Poate că ar trebui modificată compoziția substanței înainte de-a o inspira. Dar asta n-a reușit nimeni pînă acum.

Îmi tai orice avînt, Hölder.

Nu asta doresc. Tu ai să vrei întotdeauna să acționezi, iar eu sînt fericit să te am de prieten, căci tu mă convingi că noi, gînditorii, venim întotdeauna în urma voastră, că nu facem decît să descriem ceea ce voi porniți și instituiți, ceea ce oferiți ca posibilitate; iar această posibilitate se poate transforma în ideea pe care o slăvim noi doi, omul faptei și omul gîndului.

Deci nu mă condamni?

Tu ai putea să mă condamni pe mine, Sinclair, fiindcă eu te rețin.

Ah, Hölder, dacă nu te-aș fi găsit pe tine, m-aș fi irosit în acțiune.

Universitatea luase măsuri drastice pentru a dizolva ordinele. Studenții independenți trecuseră de partea conjuraților, tot mai des aveau loc demonstrații în fruntea cărora se afla de cele mai multe ori Sinclair. Senatul Universității hotărîse să se facă o anchetă. Preluînd conducerea, dorind totodată să-i apere pe ceilalți, Sinclair ceruse să se înfățișeze prorectorului și fu primit în ziua de 30 mai 1795. Întrevederea a fost scurtă, un schimb de replici tăioase. Prorectorul îl primi în prezența unor membri ai Senatului. Îl pofti să ia loc de cealaltă parte a mesei, dar Sinclair se încăpățînă să rămînă în picioare: Mă văd aici în chip de acuzat.

Domnii sînt poftiți să ia loc.

Nu-i e ușor prorectorului să înceapă discuția — sau interogatoriul, cum o numește Sinclair. Un timp îl mă-

soară pe Sinclair cu privirea, se uită apoi spre membrii Senatului.

Aţi fost urmărit, domnule Sinclair, în cursul tulburărilor din 19 şi 27 mai. Se spune că aţi aţîţat spiritele prin cuvîntările voastre.

Aceasta nu corespundea adevărului, Magnificenţă. Spiritele erau aţîţate ; eu am încercat doar prin îndemnurile mele să-i liniştesc.

Noi dispunem de cu totul alte mărturii.

Eu depun mărturie pentru mine, Magnificenţă.

Aţi cerut să fiţi ascultat.

Magnificenţă, garantez pentru intenţiile cinstite ale celor pe care îi învinovăţiţi.

Domnii din jurul mesei se consultă.

Acesta este modul dumneavoastră de-a vedea lucrurile.

Da, Magnificenţă, şi mă supun judecăţii dumneavoastră.

Părerea noastră este cu totul alta.

Cu toate acestea, solicit impunitate pentru toţi participanţii, mai ales pentru cei pe care dumneavoastră îi numiţi instigatori.

Aşadar, de pildă pentru Bauer şi dumneavoastră, domnule Sinclair.

Dacă acestea sînt informaţiile dumneavoastră, Magnificenţă.

Cereţi mult după ce aţi atacat şi aţi jignit Universitatea.

Cunoaşteţi, Magnificenţă, cererile noastre.

Da, răsturnarea.

Cu îngăduinţa dumneavoastră, Magnificenţă, acesta-i un zvon.

Un zvon care se concretizează printr-o adunătură.

E vorba de studenţi, Magnificenţă.

O adunătură, domnule Sinclair, care a luat-o razna.

Veţi răspunde cererilor noastre, Magnificenţă ?

Numai Senatul are această competenţă.

Sinclair poate să se retragă. Domnii privesc satisfăcuţi în urma lui.

Majoritatea căpeteniilor studenţeşti părăsesc oraşul ; convinşi că vor fi cu toţii exmatriculaţi, chiar şi Sinclair care va căuta să se justifice printr-o scrisoare, îndulcindu-şi

în acest fel pedeapsa. Primește un *consilium abeundi*, dar acesta nu va mai conta. Va fi deja acasă, la Homburg, iar Senatul va considera absenţa sa o fugă.

Nu va rămîne nimic din toate astea, Sinclair.

Dar i-am provocat, Hölder !

Ei vor triumfa, iar cei ce v-au urmat, se vor pleca, trădînd libertatea, doar pentru a-și asigura poziţia.

Dar în mintea lor va rămîne o amintire.

S-ar putea, Sinclair, și n-ar fi rău dacă am miza pe asta.

Merge mai des în vizită la Schiller și Niethammer. La acesta din urmă îi întîlnește pe Fichte și Novalis. Convorbirea cu ei rămîne fără răsunet, o conversaţie între spirite. Poate că s-a mulţumit doar să asculte, emoţionat de chipul limpede al lui Novalis, simţindu-se înrudit cu tînărul om. Nu a scris nimănui un cuvînt despre această întîlnire. Așa cum nu-l amintește nici pe Sinclair în scrisori, trecîndu-l sub tăcere pe „instigator".

Orașul se strîngea, se depărta de el. Nu-l mai putea cuprinde. Încă înainte de-a se fi mutat împreună cu Sinclair avea senzaţia că umblă printre umbre, că peisajul, casele, oamenii nu sînt decît imagini inventate de altcineva.

Plec, îi spuse el lui Sinclair cînd acesta se întoarse noaptea acasă, într-o dispoziţie sclipitoare, animat de discuţia de la Rectorat.

Pleci ? Vrei să te muţi ?

Plec la Nürtingen, să-mi caut o slujbă de preceptor.

Mai gîndește-te.

De săptămîni de zile stau și mă tot gîndesc.

De ce nu mi-ai spus nimic ?

Trebuie să plec.

Schiller știe ?

Îi voi scrie.

Așadar, fugi ?

Ai dreptate. Fug.

Dar nu de mine.

Nu.

Sinclair notează o adresă : Fă-i o vizită omului acesta la Heidelberg. E doctor, învăţat și, în plus, liber-cugetător. De el nu trebuie să te ascunzi.

Citește : Johann Gottfried Ebel.

Ebel are o mulțime de relații, spune Sinclair, s-ar putea să-ți găsească o slujbă.

Ar fi vrut să stea de vorbă toată noaptea, cum făcuseră ades, dar obosit, Sinclair adormi curînd, Hölderlin își făcu încetișor bagajele, își strînse hainele, părăsi casa fără să-și trezească prietenul. Acesta îl va înțelege desigur.

În fața casei lui Schiller se opri o clipă. Ferestrele erau întunecate, dar i se părea că aude voci. Ascultă un timp, apoi plecă mai departe.

PARTEA A PATRA

UN INTERLUDIU

Nürtingen
(1795)

Nu știe să aștepte. N-are răbdare. Memoria sa e agitată, confuză. E ca împietrit, se va spune despre el. Are nevoie de timp. Lăsați-l în pace. Deși el n-ar vrea să fie lăsat în pace. Ar vrea să simtă cum timpul se desfășoară în fața lui, cum curge prin el. Nu mai suport omul, îi spune el lui Magenau în timpul unei vizite la Markgröningen. Nu știu dacă Dumnezeu, dacă zeii, l-au creat să fie propriul său trădător. Dar așa e. Ei creează și resping mereu. Nu am ajuns încă așa departe încît să accept asta. Dar dacă voi înțelege vreodată, atunci voi scrie altfel decît acum și voi trăi altfel.

Cum să scrii altfel, Fritz ?

S-ar putea ca tot ceea ce e definitiv, perfect constituit să-și piardă importanța. Ca eu să ajung să notez vocile discordante cum nimeni n-a făcut-o pînă acum, deși le auzim cu toții. S-ar putea, Magenau, ca proiectul să devină mai valoros decît rezultatul.

Aș fi vrut să-i pun și alte întrebări, să-l smulg din starea aceea îngrozitoare de împietrire, povestește Magenau, dar nu am reușit.

Toate acestea s-au întîmplat mai tîrziu. În timpul perioadei de așteptare.

Plecase pe furiș de la Jena. Străbătuse cale lungă, mai întîi pe jos, apoi cu poștalionul, dar parcă era orb. Nu vedea peisajul, nu vorbea cu nimeni, iar seara, în hanuri, ședea la cîte o masă, apatic, încît toți îl credeau bolnav, și se retrăgea în camera sa unde continua să stea ore în șir pe marginea patului cu mîinile țepene pe ge-

nunchi. Nu vedea nimic, nu auzea nimic. Trupul său, lipsit de simţire purta un suflet tulburat. „Un călător alungat, / Fugind de oameni şi de cărţi."

Ajuns la Heidelberg, se întreabă dacă are rost să-l caute pe Ebel. În starea în care se afla putea să-l sperie. Dar vederea oraşului, podul peste Neckar — acest decor de teatru — i-au uşurat parcă inima şi l-au înveselit. Sinclair vorbise cu entuziasm despre Ebel.

Nu se grăbeşte. I-ar face bine dacă după atîtea zile ar rupe tăcerea.

Umblă agale printre oameni, se opreşte pe pod, revede imaginile familiare : „De mult te iubesc şi-aş vrea spre bucuria mea, / Să te numesc mamă..."

Spre prînz se îndreaptă spre „Călăreţul", unde locuieşte Ebel. Întreabă de el. Doctorul Ebel lipseşte pe moment, dar este aşteptat la masă.

Spuneţi-i vă rog că îl aştept în salon.

Pe cine să anunţăm ?

Magistrul Hölderlin din Jena.

Nu trebuie să aştepte prea mult. Ebel îşi face apariţia, căci într-adevăr, e o apariţie, omuleţul acesta care ştie să facă impresie, în ciuda staturii sale pitice. Te impresionează capul : un cap puternic, remarcabil prin dimensiunile sale. Nasul lung şi foarte îngust se desprinde cu o cocoaşă din fruntea înaltă. Ochii atît de mari par holbaţi. Gura este largă, cărnoasă, despicînd parcă obrajii.

Faţa unui pitic, îşi zice el în primul moment. Apoi, cînd Ebel zîmbeşte, iar el s-a ridicat şi stau unul în faţa celuilalt : chipul unui erou.

Ebel se interesează de călătorie, dar Hölderlin se abţine să-i destăinuiască necazurile sale.

Şi cum o duce prietenul nostru Sinclair ?

Conflictul cu administraţia Universităţii îi dă mult de furcă.

N-ar trebui să renunţe.

Dar spuneţi-mi, sînteţi cumva de acord cu acest soi de alianţe secrete ?

Dacă pentru republicani nu există altă posibilitate. Dumneavoastră nu sînteţi republican ?

O, ba da !

Doar că sînteţi mai precaut şi vă feriţi de violenţă, nu-i aşa ?

Oricare altul l-ar fi jignit cu aceste cuvinte, nu însă Ebel.

Ebel îl întrebă de-a dreptul : Căutaţi o slujbă nouă ?

Trebuie să recunosc că mă aflu într-o situaţie precară. Dacă în scurt timp nu voi putea să prezint măcar perspectiva unui post de preceptor, va trebui să mă supun pretenţiilor Consistoriului şi să preiau o parohie. Aşa se obişnuieşte la noi.

Facem o plimbare ? propune Ebel.

Merg de-a lungul Neckarului, Ebel îl ia de braţ, Hölderlin îi povesteşte despre prietenia lui cu Sinclair, Ebel despre ideea sa de-a pleca la Paris, pentru a urmări la faţa locului evoluţia republicanismului, iar la sfîrşit Ebel îi spune, scuzîndu-se că nu poate să stea mai mult timp cu el fiind invitat în seara aceea : Poate, dragă Hölderlin, poate am ceva pentru dumneavoastră, la Frankfurt, la prieteni, la familia Gontard. Vă voi da de veste deîndată, aşa încît să nu trebuiască să vă mai temeţi de Consistoriul acela al dumneavoastră.

Se reîntorc la han de unde îşi ia bagajul. Se îmbrăţişează. Ebel îi recomandă un poştalion rapid pînă la Mannheim.

De acolo mă descurc eu, spuse Hölderlin, pînă acolo am fost călare, la Mannheim, la Speyer, pe Rin.

Trebuie să ne revedem, spune Ebel.

„Simt... cît de mult aţi însemnat pentru mine din prima clipă“, va scrie Hölderlin peste un an.

Şi-a recăpătat tot elanul. O a doua, o a treia viaţă trebuie să-i reuşească. Încetul cu încetul s-a obişnuit s-o ia mereu de la capăt.

Dar la Nürtingen nu regăseşte căldura cu care fusese obişnuit. Rike îi lipseşte. Mama este neliniştită, se vaită, a fost nevoită să vîndă casa, Curtea Elveţiană, la un preţ care o supără : Şi livada am vîndut-o în pierdere, iar acum acelaşi lucru. Doar bunica Heyn este aceeaşi ca de obicei, se îngrijeşte de sănătatea lui, îl tratează ca pe un copil, îi unge pîinea, dimineaţa, cu un strat gros de marmeladă de agrişe. Nemulţumirea lui Karl îi apasă pe

toţi. Speră să reuşească, ajutat de cumnatul său Breunlin.

Cînd aveţi de gînd să vă mutaţi, Mamma ?

Nu ştiu încă sigur.

Dar veţi fi nevoită.

În 1798 s-a mutat apoi în Strada Bisericii, locuind cu chirie într-o casă a unuia din fraţii Breunlin ; aceea va fi pentru ei toţi, pentru Rike, care va rămîne de timpuriu văduvă, pentru Karl, pentru el însuşi, noul lor cămin, nu foarte departe de Curtea Elveţiană, destul de aproape de cealaltă casă Breunlin, unde a locuit prima sa iubire, fetiţa pe care i-am inventat-o eu.

E bine că am scăpat de casă, spuse Johanna. Aşa mi-au rămas nişte bani, iar tu nu trebuie să-ţi faci griji, deşi eu aş fi mai fericită dacă te-ai supune Consistoriului.

Nu începeţi iarăşi, Mamma.

Bine, bine, nu mai zic nimic.

Îi vizitează pe Kraz şi Klemm. Cu toţii îl găsesc schimbat, împietrit, ca şi cum ar avea friguri.

„Mi-e frig şi privesc fix la iarna care mă înconjoară. Am împietrit, aşa cum cerul de deasupra mea e de fier."

Se scuză el într-o scrisoare către Schiller pentru plecarea precipitată, acuzîndu-se neîncetat : „Văd bine că prin suferinţa pe care am purtat-o atît de des în mine, nu făceam altceva decît să plătesc pentru semeţele mele pretenţii ; fiindcă doream să însemn atît de mult pentru dumneavoastră trebuia să-mi spun că nu însemn nimic" ; şi îi trimite apoi altă scrisoare şi două poezii pentru Almanahul Muzelor. Schiller tace un an şi jumătate, iar în Almanah nu-i apare decît una din poezii, „Naturii".

Parcă ar atrage nefericirea, jignirile.

Purtarea Johannei care pîndeşte vestea „cu privire la noua sa situaţie", privirea ei plină de reproş îl alungă din casă. Se refugiază în împrejurimi, cheamă în memorie vechile locuri, drumul de-a lungul Neckarului, grota lui Ulrich, Dealul Spînzurătorii ; se uită, sprijinit de zidul bisericii, la elevii şcolii primare în timp ce se joacă, îşi aminteşte de Schelling, cum îi mai aţîţase pe toţi împotriva sa, iar a doua zi dis-de-dimineaţă porneşte spre Tübingen pentru a-şi revedea prietenul de la care nu a

mai auzit de mult nimic, căruia însă nici el nu i-a scris.
M-ai uitat de tot, dacă nu mi-ar fi scris Hegel despre tine, aș fi putut zice c-ai murit.
Poate că am și murit.
Au regăsit ușor tonul de altădată. Cei mai mulți bursieri îl cunosc, îl salută. Schelling locuiește acum în „sfera șobolanilor". Dar în timp ce umblă pe coridor, așteptîndu-și prietenul care trebuie să mai rezolve ceva pentru unul din repetitori, i se pare că la Waltershausen și la Jena stătuse zeci de ani. Ce mult a trecut de cînd era și el aici! Deși nu trecuse decît un an de cînd își număra și el cu nerăbdare zilele. Acum zilele lui sînt altfel. Aș prefera să nu rămînem aici, în Stift, îi spune el lui Schelling. Acesta e de acord, îl înțelege prea bine, și el e fericit de cîte ori scapă din pușcăria asta blestemată.
Știi ceva? Mergem „La Mielu'" să mîncăm ceva, propune Schelling, iar apoi te conduc o bucată de drum spre Nürtingen. Sînt foarte nerăbdător să aud vești despre Fichte.
Hölderlin rezumă cît poate de bine cursurile lui Fichte, dar tot mereu divaghează spre subiecte cotidiene; cum trebuia să facă economii ca să se descurce la Jena, cum Sinclair îi oferise ajutorul său generos — și așa se face că Schelling nu prea apucă să vorbească despre propriile sale încercări filozofice.
Pornesc la drum.
Dar n-o să te plictisești pe drum?
Cum poți să spui asta, Holder, sînt bucuros că pot petrece cîteva ore cu tine.
Mergem prin valea Neckarului sau peste Schönbuch? întreabă Hölderlin.
Lui Schelling drumul pe lîngă Neckar i se pare mai ușor.
Peisajul, care pînă atunci îi fusese indiferent, pare să prindă viață.
Belșug de roade, Alpii în ceață, bastioanele Teck și Neuffen. Înainte de Neckartenzlingen se bălăcesc în rîu stropindu-se unul pe altul, iar apoi se întind în iarbă așteptînd să se încălzească la soare.

I-am trimis lui Hegel cîteva din lucrările mele filozofice, pe care ție nu ți le-am arătat. Nu-ți știam nici măcar adresa.

Nu-mi face reproșuri ; eram atît de acaparat de noua mea viață.

Femei ?

Aici vorbește din nou băiatul precoce, încrezător în cunoștințele lui despre lume.

Nu, nu despre asta e vorba. Am avut necazuri cu elevul meu ; apoi contactele cu Schiller și Fichte au fost destul de obositoare.

Povestește-mi cum e Fichte.

Un vorbitor care impune. Cînd vorbește crezi tot ce spune. Vezi cum gîndurile prind viață prin limbă, ceea ce e minunat. În rest, e puțin vanitos și foarte atent să aibă anturajul potrivit.

Vrei să-ți trimit noile mele eseuri, Holder ?

Da, acum am timp să le citesc.

Ar trebui să citești în primul rînd „Despre Eu ca principiu al filozofiei". Este un lucru foarte important pentru mine. Dar sînt mult în urma lui Fichte. Mie-mi lipsește claritatea.

Fichte nu e mai departe decît tine, Schelling.

Glumești.

Vorbesc serios.

Merg unul în spatele celuilalt prin tufișurile de pe malul rîului. Schelling, aplecat, apărîndu-se de crengile țepoase merge înainte. Hölderlin se bucură de aceste clipe : Măcar acum să nu se gîndească la viitor, să nu fie obligat să aștepte cine știe ce veste, să petreacă alături de un bun prieten în peisajul copilăriei, împrospătat în urma băii, obosit de căldură.

La Fichte am avut uneori iluzia, spune Hölderlin, că filozofia ar fi capabilă să ajungă pînă la capăt. Dar nu poate fi așa. Așa cum un gînd urmează altuia, și îl corectează sau îl înlocuiește. Mă înțelegi ? Filozofia este pentru mine un fel de progres nesfîrșit, iar poezia o însoțește de cele mai mute ori fără să știe.

Dar istoria ?

Ea se hrănește din amîndouă. Robespierre sau, și mai mult, Empedocle, despre care am citit o mulțime de lu-

cruri, tribunii, au pus în joc ultima carte a unității cu divinul, și au pășit ca oameni în locul divinității. Numai în acest fel au putut să facă poporul să vadă, să simtă *Noul*. Iar apoi a urmat ruptura aceea teribilă. Dacă noul trebuie să se înfăptuiască, el trebuie să se retragă din divin deoarece omul, fiecare în parte, trebuie să se vadă ca membru al obștei. Diviziunea lumii trebuie să devină din nou vizibilă. Din această cauză omul suferă, și va suferi mereu. Empedocle renunță la victorie, încercînd să împace și să unească în acest fel. Despre toate acestea este vorba în „Hyperion".

Și ești de părere că nu există niciodată o împăcare între exigență și speranță ?

Poate, Schelling. Dar așa departe n-am îndrăznit să mă duc cu gîndul. Că am înțeles sciziunea, mi-ajunge pentru moment.

Între Neckarhausen și Nürtingen, Schelling vrea să se întoarcă. Altfel ajung noaptea tîrziu înapoi.

Rămîi mai bine cu mine.

Hölderlin nu trebuie să insiste prea mult. Johanna e bucuroasă de vizită. Va pregăti camera lui Karl care a plecat pentru cîteva zile la Stuttgart. Are mari speranțe să găsească o slujbă mai bună acolo.

Dar Schelling nici nu-l cunoaște pe Karl, Mamma!

Ba da, nu e el băiețelul acela cu care mergeai atît de des la plimbare ?

Ba da, el este. Între timp a ajuns grefier.

Schelling explică că nu poate rămîne peste noapte, deoarece rudele sale de la Brunnsteige i-ar lua-o în nume de rău dacă n-ar dormi la ei.

Dar o oră tot mai stai.

Și au rămas împreună pînă noaptea tîrziu.

În sfîrșit, în august, Hölderlin află de la Ebel că bancherul Gontard este gata să-l angajeze. Gontard îi va scrie personal. Ar urma să se ocupe exclusiv de băiatul în vîrstă de nouă ani al familiei. Doamna Gontard, ține el să mai adauge, este o persoană demnă de toată admirația.

Cum va fi de data aceasta ca educator ? Nu cumva este el însuși prea măcinat de îndoieli pentru a fi în stare să

educe un copil? Pe de altă parte, nu e el capabil de dragoste, nu e el mai inimos decît alții pe care îi cunoaște? Dar nerăbdarea sa?

Köstlin încearcă să-i alunge îndoielile.

Ești delicat, Fritz, îi înțelegi pe copii, nu ești războinic și ești un om cu spirit. Iar de spirit ai nevoie în calitate de pedagog. Gîndește-te numai la Rousseau al tău.

Încă de pe vremea cînd se mai afla la Stift, Rousseau fusese subiectul disputelor sale cu Köstlin și Kraz. Dascălii săi își bătuseră joc de „ideile lui sybarite". După ei, rațiunea nu ne era dată de la natură, căci animalele au la fel de puțină rațiune ca și plantele — rațiunea este doar rezultatul cunoștințelor. Și cum „copilul nerațional" se opune științei, dascălul trebuie să se arate sever, ba chiar inflexibil.

Și nu s-ar putea spune că n-au avut dreptate! Experiența sa cu Fritz von Kalb nu le adeverise spusele? Nu. Căci copilului acela i se smulsese rațiunea din rădăcină cu unelte grosolane. Nici nu mai aveai cum să-l ajuți. Ebel îi vorbise acum despre un copil blînd și înțelegător și despre o casă plăcută. S-ar putea, așadar, ca de data aceasta să poată înfăptui ideile sale rousseauiste. De aceea se grăbește să întocmească, așa cum făcuse odinioară pentru Fritz von Kalb, un program de învățătură; doar că de data aceasta insistă mai puțin asupra aspectului moral, pentru că acum nu mai are de-a face cu Schiller, idolul său, ci cu Ebel, egalul și prietenul său: „Strădaniile și speranțele mele amarnic înșelate ar fi trebuit poate să mă determine să nu mă mai dedic cu prea multă ușurință educației, dacă nu aș fi fost convins că este nepermis și nepotrivit să raportezi lucrurile la propria-ți persoană și că în lumea noastră educația particulară a rămas aproape singurul azil unde te poți adăposti cu speranțele și strădaniile tale în vederea educării omului. Atît de mult m-au contrazis oamenii și natura în situația mea precedentă!" (Ca elev și student nu se răzvrătise niciodată. Cel mult susținuse rebeliunea camarazilor. Aici, pentru prima oară, condamnă educația pe care a primit-o, care l-a sugrumat, l-a schilodit, l-a obligat la umilință și i-a refuzat rațiunea, care, insistînd mereu asupra comunității, îl izola cu cruzime

pe cel ce greșea, pentru a-l pedepsi, care îl făcuse apt pentru teologie dar inapt pentru viață. Răspunsul său pedagogic este foarte simplu. În „lumea actuală", unde nu există încă școli care să funcționeze măcar de probă după idealurile rousseauiste, educatorul este nevoit să se dedice copilului în universul său particular, să-l formeze acasă la el, pentru a deveni un individ independent, de sine stătător) : „Trebuie să conduc pașii copilului din starea sa naturală, a instinctului nevinovat dar limitat, pe calea ce duce spre cultură, trebuie să trezesc în el latura sa umană, necesitățile sale superioare, pentru ca apoi să-i pun la îndemînă mijloacele cu care să-și poată satisface acele necesități superioare ; odată trezită în el această necesitate superioară, atunci pot și trebuie să-i cer să o păstreze veșnic vie și să caute mereu să și-o satisfacă. Rousseau nu are însă dreptate să aștepte liniștit ca umanitatea să se trezească de la sine în copil, limitîndu-se în cea mai mare măsură asupra educației negative, adică împiedicînd impresiile rele să ajungă la copil fără să se gîndească la cele bune. Rousseau a simțit, e adevărat, nedreptatea ce i se făcea copilului de către cei ce voiau să-l alunge din paradis, nu cu o sabie înflăcărată ci cu o joardă, să-l alunge din fericita stare a animalității sale, dar a ajuns astfel, dacă eu îl înțeleg, în extrema opusă. Doar dacă copilul ar fi înconjurat de o altă lume decît cea de acum, doar atunci aș putea crede că metoda lui Rousseau este mai potrivită."

Formulează deci principiile unei educații umaniste, care trebuie să se limiteze deoarece mediul îi opune rezistență. Știe de asemenea că acest mediu nu poate fi străpuns decît atunci cînd „necesitățile superioare" devin bun al tuturor. Nici astăzi n-am ajuns așa departe. Și acum strădania și speranța depășesc cu mult realitatea, metoda lui Rousseau nu este nici acum „mai potrivită".

Poate că Ebel le dăduse soților Gontard să citească scrisoarea, iar aceștia au discutat-o. Poate că pe Gontard l-a deranjat de pe atunci exaltarea sa tinerească, poate că Susette s-a simțit de pe atunci atrasă de tînărul acesta aflat în căutarea unui om mai bun și mai liber în gîndire.

În orice caz răspunsul s-a lăsat așteptat.

Starea lui Hölderlin nu se îmbunătăţise; generosul său proiect pedagogic fusese scris împotriva ei.

Localnicii se obişnuiseră să-l vadă plimbîndu-se prin oraş de colo-colo fără odihnă. Uneori i se mai alătura cîte unul sau altul din cunoscuţi; îi alunga însă cu tăcerea sau cu văicărelile sale.

E bolnav, spunea Johanna, nici n-ar putea fi altfel. Mintea îi este tulburată.

Kraz şi bunica Heyn protestau: E încă tînăr, nu are răbdare, iar zilele astea de aşteptare ar apăsa pe oricine.

Ştiu eu ce ştiu, riposta Johanna. N-o să se mai facă niciodată bine...

Iar el îşi trăieşte neliniştea, călătoreşte, îl vizitează pe Neuffer la Stuttgart, repetă lucruri trecute, transformîndu-le într-un ritual liniştitor, deşi îi este tot mai greu, căci Stäudlin a fost obligat să fugă, Rosine a murit, iar pe Charlotte şi Christiane nu mai îndrăzneşte să le caute. La Neuffer face cunoştinţă cu Christian Landauer, un negustor din Stuttgart, se întreţine îndelung cu bărbatul acesta deschis şi cu spirit practic. Landauer se va număra printre cei la care mai tîrziu va găsi sprijin. Merge mai departe pînă la Vaihingen, la Conz, interpretează împreună un fragment din Heraclit, se ceartă, se împacă; obosit, soseşte apoi la secretarul Blum, care între timp devenise primar, şi a cărui trufie îl scîrbeşte; caută refugiu la Magenau, la Markgröningen, se simte îngheţat, mort, batjocoreşte credulitatea prietenului spunîndu-i că de la om nu trebuie să aştepţi nimic decît egoism şi nemernicie. Apoi nu mai spune nimic, stă împietrit la masă, nu mănîncă, părăseşte a doua zi casa fără un cuvînt, iar Magenau îl descrie ca pe unul ce „nu mai putea să vorbească“, „orice sentiment faţă de semenii săi murise în el, era un cadavru viu“.

În acest fel ajunge la Maulbronn, la Breunlin, la Rike.

Cei cu tine, Fritz?

Sînt ca o piatră, Rike, pe mine nu mă mai mişcă nimic.

Vino, odihneşte-te la noi.

Breunlin se îndoieşte că o să-şi mai vadă vreodată cumnatul sănătos: Fritz a fost întotdeauna exaltat, ciudat. Acum totul iese la iveală.

Rike îi pregătește o cameră. Dacă are nevoie de tutun sau de vin să le ceară.

Stă la fereastră, privește fix înainte, timp de cîteva zile, apoi părăsește casa, fără să-și ia rămas-bun de la cumnatul și sora sa, pleacă la drum, se reîntoarce la Nürtingen.

Starea lui o înspăimîntă pe Johanna.

N-o lasă să-i spună nimic. Nu vreau să vină doctorul.

Dar pe doctorul Planck îl cunoști.

Nu, să mă lăsați în pace.

La mijlocul lui noiembrie apelează din nou la Ebel. E la mare ananghie. Crăciunul fiind aproape, Consistoriul ar putea de la o zi la alta să-l trimită într-o parohie. În afară de asta, susține el, i s-a oferit un post de educator la Stuttgart.

Pleacă apoi la Stuttgart, să-și facă rost de cele trebuincioase pentru viitorul său post, locuiește la Neuffer.

Dar nu știi încă nimic, spune Johanna, mai așteaptă puțin, Fritz.

E totuna. Dacă mă fac preot nu mai am nevoie de catrafuse și gata.

În ziua de 5 decembrie vine răspunsul lui Ebel : A fost angajat.

„Sper că săptămîna viitoare să pot pleca“, răspunde el. „E adevărat că de o bună bucată de vreme nu mă simt prea bine, dar sper să-mi treacă toate într-o săptămînă.“

La 15 decembrie pornește la drum. Zilele de Crăciun le petrece la pastorul Majer și la rudele mamei din Löchgau. Ajunge la Frankfurt pe înnoptate, în ziua de 29 decembrie. N-apucă să vadă mult din oraș. Mai mult îl aude. Zgomotul nenumăratelor trăsuri care trec încă pe drum. Trage „La orașul Mainz“, un han pe care i-l recomandase Ebel, aflat în apropierea reședinței familiei Gontard, Cerbul Alb.

Ebel îl așteaptă. În ciuda oboselii călătoriei se simte mai puțin crispat. De la Ebel află că este așteptat de familia Gontard în prima zi a anului nou. Dar cu o zi înainte, îl vizitează pe neașteptate micuțul Henry Gontard. Însoțit de un servitor, băiatul își face apariția, vesel și curios, asaltîndu-l cu întrebări. De unde veniți ? Ați

mai fost vreodată educator ? Cunoașteți Frankfurtul ? Ați întîlnit și francezi în călătorie ?

Amîndoi izbucnesc în rîs.

Servitorul dă semnalul de plecare. Hölderlin îl conduce pînă în fața ușii hanului, privește în urma lui. Acum se simte parcă și mai bine. Iată un început promițător. În acest fel ar putea să înceapă o poveste bună, una în care i se va spune „Hölder al nostru“.

DIOTIMA

Frankfurt
(1796—1798)

1

Orașul

În orașul pe care el l-a văzut, în care a locuit, despre care nu a scris nici un cuvînt, n-am cum să ajung. Compar vechile gravuri cu propria mea experiență. Orașul în care a trăit el trebuie să-l inventez. Dealtfel, nu-i decît fundal, o umbră pe care abia o percepe.

E frig. Soba de pe coridor nu încălzește îndeajuns camerele de la primul etaj. Oamenii lasă ușile deschise ; se aud rîsete, șușoteli, strănuturi, sforăituri. Stă mult timp în fața ferestrei. Peste noapte căzuse zăpadă. Înainte de-a se prezenta, după-amiaza pe la patru, în casa Gontard, se plimbă pe străzile orașului. Nimic asemănător cu ceea ce cunoștea de la Tübingen, Jena sau Stuttgart. Casele sînt mai bogate ; în jurul celei mai vestite străzi, die Zeil, există o mulțime de ateliere și fabrici ; pe drum trec trăsuri și calești cu oameni eleganți, săracii cerșesc. Îmbulzeala îl înspăimîntă. Fuge din fața unui cerșetor zdrențăros care pretinde a fi un invalid al preamăritului rege al Prusiei pentru care și-a pierdut piciorul la Torgau, apoi, rușinîndu-se, se întoarce înapoi, dar nu-l mai găsește. Pretutindeni soldați austrieci. Garnizoana fusese întărită cu puțină vreme în urmă, așteptîndu-se ofensiva armatei franceze aflată sub comanda generalului Jourdan.

Fiind reținut de alte treburi, Ebel nu putea să-l însoțească, în schimb îl lămurise cu de-amănuntul asupra casei Gontard. Cerbul Alb, cum se numea reședința familiei, nu-i aparținea lui Jakob Friedrich Gontard, poreclit „Kobus“, în serviciul căruia urma să intre, ci unchiului acestuia, Heinrich Gontard-du-Bosc. Aceasta

ca urmare a unui partaj. Tatăl lui Jakob continua să locuiască în casa strămoșească, în uriașa antrepriză de pe Neue Kräme, sursa bogăției familiei. Jakob însă preferase clădirile întinse ale Cerbului Alb, unde se mutase împreună cu ai săi.

E prea mult pentru început, Ebel.

Să le știi pe dinafară, familia pune mare preț pe chestiunile acestea formale.

A început să se lase frigul. Ebel simte cum Hölderlin se crispează, adoptă un ton mai glumeț : Merge repede, Friedrich. Pe domnul casei îl cheamă Jakob, prietenii îi spun Kobus. Susette este numele doamnei, al cărui farmec, sînt convins, te va cuceri. Pe elevul tău, Henry, îl știi deja. E un copil deschis și bun. De pe urma lui n-o să ai decît bucurii. De fetițe nu trebuie să te preocupi, se îngrijește de ele Mademoiselle Rätzer. De frumusețe nu duc lipsă în casa aceasta. Apoi o vei întîlni adesea pe Johanna Margarethe Gontard, numită Gredel, care locuiește de fapt la părinți, dar e foarte atașată de fratele ei. De dragul ei — și Ebel nu încercă să-și ascundă stînjeneala — întrețin eu relații cu familia Gontard. Pe Gredel am îndrăgit-o. E adevărat că vărsatul de care a suferit în copilărie i-a urîțit chipul, dar frumosul ei suflet a rămas neatins. Mi-ar fi plăcut să mă însor cu ea.

Și de ce nu ?

Ca să fiu sincer, din cauza originii mele umile, dragul meu, nu sînt demn de familia Gontard. Mi se permite doar să le frecventez casa, să-i distrez. Ironia lui Ebel îl întristă. Și să nu fii chiar punctual, dar aproape, îl mai sfătui Ebel.

De aceea se interesase mai întîi de Cerbul Alb, contemplase clădirea impozantă, care era un palat în toată legea, și abia după aceea pornise să colinde prin oraș. Cu toate acestea, ajunsese prea devreme în fața portalului. Ceasul de la biserica Sf. Katharina n-apucase să bată ora patru. Hotărî deci să se mai plimbe de cinci ori în sus și în jos pe Hirschgraben și abia după aceea îndrăzni să bată în ușă cu ciocănelul frumos ornamentat.

Un lacheu înveșmîntat într-o livrea bogată îi deschise și îl conduse, după ce el îi spusese numele, prin holul larg și luxos, pe scara impunătoare ce ducea la primul

etaj. Atîta fast avu darul să-l intimideze. În comparaţie cu ce vedea aici castelul de la Waltershausen era modest, de-a dreptul ţărănesc. Aici, totul era strălucire, lumina se răsfrîngea în cristal, şi cel mai mic obiect era un giuvaer.

Într-adevăr, era aşteptat de toţi cei pe care Ebel îi amintise în relatarea sa. Într-un salon mare, o sală ceva mai mică, mobilată cu mai puţină pompă decît holul de la intrare, şi în care îţi sărea deîndată în ochi pianul, stăteau sau şedeau mai multe persoane, discutau, citeau, iar trei copii construiau împreună pe un covor un turn din cuburi pictate. După ce valetul îl anunţase, rămase o clipă singur în uşă, apoi veni spre el un domn înalt, destul de solid, îmbrăcat în haine închise : Jakob Gontard. Magistrul Hölderlin. Se înclină. Gontard îi întinse mîna. Hölderlin descoperi o figură cu trăsături destul de grosolane, dominată cu totul de ochi : ochi ce nu ştiau altceva decît să măsoare, fie că era vorba de obiecte sau oameni, ochi care evaluau. Se întrebă cam la cît îl evaluase domnul Gontard.

Poftiţi, nevasta mea şi Henry vă aşteaptă cu oarecare nerăbdare. Doctorul Ebel ne-a povestit numai lucruri bune despre dumneavoastră.

Susette Gontard îl va fi impresionat de la prima vedere, căci peste cîteva zile va scrie deja despre „frumuseţea ei nepieritoare". Era frumoasă. Busturile, basorelieful pe care sculptorul Landolin Ohnmacht i le-a făcut şi care ne-au păstrat imaginea ei, arată un chip deschis, frumos. Ai impresia că piatra a păstrat amintirea carnaţiei, o carnaţie vrednică de Tiţian, pe care avea s-o laude poetul Heinse. Părul e castaniu, roşcat. Susette are mîini şi picioare fine şi un trup cu încîntătoare rotunjimi. De zece ani e măritată cu Jakob Gontard. A adus patru copii pe lume. Cînd se întîlnesc întîia oară, ea are douăzeci şi şapte de ani, un an mai mult decît Hölderlin. Poartă o rochie albă bordată cu garnituri lila. Nu o va uita niciodată. Aşa ar dori s-o vadă mereu. Celui alungat din casă ea îi scrie că îşi coase o rochie „cu totul pe gustul tău, în lila şi alb".

Pe Henry îl cunoaște deja. S-a purtat bine? Hölderlin este prezentat și celorlalte persoane de față. Marie Rätzer îi place în mod deosebit, franchețea și naturalețea ei.

Stau de vorbă, află că odaia nu este încă pregătită și că urmează să înceapă orele abia în jur de zece ianuarie.

Dar veniți să ne vedeți, lui Henry îi va face desigur plăcere.

Da, spune Henry, aș fi tare bucuros.

Hölderlin își ia rămas-bun, fericit de-a pune capăt întîlnirii și nefericit de-a nu se mai afla în apropierea doamnei Gontard.

Astfel a început totul. Astfel ar fi putut să înceapă totul.

Mediul îl irita. Nu era obișnuit cu atîta bogăție etalată cu ostentație. Dar nu se gîndi nici o clipă să refuze totuși, în ultima clipă, postul. Jakob Gontard îi oferise cinci sute de guldeni pe an. Un salariu generos. Pentru a-și ostoi neliniștea ce-l cuprinsese din nou, a pornit spre Homburg, la Sinclair care, întors de la Jena, slujea pînă una alta la curte, ca iuncher și confident al landgrafului. Drumul spre Homburg, deși nu-l mai făcuse, i se păru cunoscut: Munții Taunus cu pantele lor domoale semănau, cel puțin de departe, cu Alpii suabi. Mergea fără grabă, savurînd dinainte bucuria revederii cu prietenul care îl știa la Frankfurt și nu se aștepta defel la vizita lui. Pentru Sinclair surpriza fu într-adevăr mare. Impetuos ca de obicei, Sinclair îi puse la dispoziție întreaga sa locuință, îl prezentă mamei drept cel mai drag prieten al său (văzînd-o, Hölderlin avea să se gîndească la mama lui Neuffer, grecoaica; genul de femei care îl primesc cu brațele deschise, îl ocrotesc, continuă ca de la sine ceea ce începuse Johanna, ca și cum ar fi primit un mandat), aceasta îl invită la cafea, Sinclair însă cere vin, trebuie să bea în cinstea acestei revederi, și apoi trebuiesc anunțați deîndată Jung și Leutwein.

Te rog, toate la rîndul lor, spune doamna Sinclair. Așa îl cunoașteți și dumneavoastră, domnule magistru?

Hölderlin o roagă să nu i se adreseze cu acest „titlu stupid". (În turnul de la Tübingen, bătrînul rătăcit se va

supăra de-a binelea ori de cîte ori cineva i se adresează cu titlul de „magistru“ ; va răbda să i se spună „domnule bibliotecar al curţii“, titlu pe care îl va primi la Homburg, fără a îndeplini vreodată această funcţie.)

Trebuie să dormi la mine în cameră.

Dar camera mică de pe colţ e liberă, Isaac, domnul Hölderlin se va simţi desigur mai bine acolo.

Dar trebuie să înţelegi, mamă, că noi doi avem tare multe să ne spunem. Cum au fost primele zile la Frankfurt ? Ebel ţi-a găsit un loc bun ?

Hölderlin povesteşte şovăind ; cu greu reuşeşte că cuprindă noianul de impresii contradictorii.

O cunoşti ?

Pe cine ?

Pe doamna Gontard.

Nu din vedere, ci din auzite, ca frumuseţe, ca stea a societăţii din Frankfurt.

Iese mult în lume ?

Familia Gontard ţine casă deschisă. De la Jung am aflat cîte ceva despre doamna Gontard, ca de pildă... Dar pari cu totul cucerit, Fritz !

Mă gîndesc tot timpul la ea, n-am încotro, ca şi cum am continua o discuţie pe care nici n-am început-o măcar.

Ştiu că după naşterea primului copil a fost mult timp bolnavă, cu mintea tulburată, plîngea, vorbea fără şir, nu-şi mai recunoştea nici bărbatul.

Acum era veselă.

După cum se vede şi-a revenit.

În aceeaşi seară făcu în sfîrşit cunoştinţă cu Jung şi cu pastorul Leutwein. Amîndoi sînt democraţi convinşi, partizani ai Republicii. La Jena, Sinclair vorbise atît de des despre Jung, îl tot citase şi îl numise „instigatorul“ său patern, încît Hölderlin ajunsese să-l ia peste picior „cu Jung ăsta al tău“. Tatăl lui Sinclair, un nobil scoţian, care fusese consilier al landgrafului, murise încă în 1778, cînd Sinclair nu avea decît trei ani, iar Jung, care slujea şi el la curte şi o cunoştea pe văduva ce avea să se recăsătorească după un timp cu un domn von Proeck, îl luase sub protecţia sa pe băieţaşul cu mintea vioaie şi se ocupase de educaţia lui.

A fost ca un al doilea tată.

Şi eu am avut un al doilea tată.

Personajele povestirilor prindeau încetul cu încetul viaţă. Din descrierile lui Sinclair se aşteptase la cu totul alt Jung, un bărbat înflăcărat, înalt, subţire, impetuos şi sprinten în mişcări. Jung însă era un domn îndesat, mai degrabă rotofei, îmbrăcat prea tinereşte şi exagerat de grijuliu, cu chipul cenuşiu, obosit, în care străluceau ochii afectuoşi şi gura îndurerată. Vocea însă contrazicea întreaga apariţie : un bas triumfal, furios. Leutwein, în schimb, preotul, avea ceva de ofiţer, se ţinea ţeapăn, cu gesturi scurte, nervoase.

La început, discuţia s-a axat pe un subiect ce m-a frapat în timp ce mă ocupam de poeziile şi scrisorile lui Sinclair : dragostea lui neobişnuită şi exclusivă faţă de mama sa. A rămas singura femeie din viaţa sa, pe care pur şi simplu a divinizat-o. În rest au existat prieteniile cu bărbaţii ; unora din ei le-a rămas credincios : lui Hölderlin, Seckendorf şi Muhrbeck. Dar nu-şi putea închipui că ar putea trăi fără mama sa. N-avea să afle niciodată că a murit totuşi cu cîteva zile înaintea lui. El însuşi a murit în timpul Congresului de la Viena, în aprilie 1815, într-un magazin de haine, unde se dusese să-şi ridice uniforma de proaspăt maior, nerăbdător a lupta alături de austrieci împotriva lui Napoleon. Iată moartea ciudată a unui revoluţionar care, asemenea numeroşilor săi camarazi, s-a văzut trădat de cursul pe care îl luase istoria.

Jung adusese vorba despre un sonet pe care Sinclair îl dedicase mamei sale „doamna consilier", iar Hölderlin îl invitase să le recite poezia. Erau versuri naive, cu totul ratate în adoraţia lor : „Pe tine, mamă, te-mpodobesc cu coroană de mărgăritare, / Ce pentru tine le-am cules în deal şi-n vale, / Precum va străluci numărul primăverilor tale, / În lumina aurită a tinereţii nemuritoare", asupra cărora nici nu merită să te opreşti. Leutwein se porni apoi să facă portretul mamelor eroine, femei mînate de pasiune, luptîndu-se, pregătind viitorul odraslelor adorate. Biblia le aminteşte, şi de asemenea mitologia greacă. Femei a căror umbră se proiectează uriaşă asupra istoriei, disperate, răzbunătoare, tînjind după dragoste, pline de ură. Leoaice !

Exagerezi, protestează Jung rîzînd, de obicei gîndurile înălţătoare se văd doborîte de grijile de zi cu zi, de lipsa banilor, de neînţelegeri. Femeile cu adevărat demne de admiraţie nu sînt în măsură să gîndească pentru a doua zi.

Nu-i adevărat! În timpul acelei dezlănţuiri a lui Leutwein, Hölderlin încercase să-şi imagineze ce făcea Johanna în acel moment. Poate că se tocmeşte cu vreun ţăran asupra preţului verzei. Poate că stă împreună cu bunica şi tricotează. Poate că îi scrie lui Breunlin o scrisoare în legătură cu Karl, a cărui nemulţumire o amărăşte. Poate că tocmai coase o cămăşuţă pentru nepoţel. Nu-i adevărat! Probabil că în taină, femeile au trăit dintotdeauna împotriva taţilor, corectînd cu prudenţă. Sînt singure şi sînt nevoite să vadă departe, să facă proiecte. Ele trasează calea vieţii copilului dincolo de propria lor moarte. Dăruiesc speranţa şi dragostea ca pe nişte elixire. Răbdarea lor, de cele mai multe ori mută, este solul solid pe care facem primii paşi spre independenţă. Iar pe fete le învaţă, la rîndul lor, dragostea pe care ele au pierdut-o. Şi se hrănesc dintr-o experienţă de care nu-şi mai amintesc decît în nopţile fără somn, şi creează astfel lume.

Leutwein fu nevoit să admită că vorbele lui erau mai aproape de realitate. Dar nu sînteţi de părere, domnule Hölderlin, că măreţia pe care o deprindem dintr-un trecut neexplorat e de-o importanţă fără seamăn?

Cu singura condiţie, îl întrerupe Sinclair, ca ea să fie pe măsura dimensiunilor pe care sperăm să le dăm viitorului nostru de oameni.

Se duc la culcare. Sinclair îi cedează lui Hölderlin patul său; el doarme la fel de bine şi pe divan. Hölderlin e obosit. Adoarme curînd. Şi se trezeşte în momentul în care simte o mînă ce se furişează peste fruntea sa. Distinge faţa lui Sinclair în lumina zăpezii.

Te-am speriat?

Nu. M-am trezit dintr-un vis plăcut.

Dar ai oftat în somn.

Poate că mîna ta a schimbat visul.

Nu ştiu pe nimeni la care să ţin mai mult ca prieten decît la tine.

Culcă-te, Isaac.

Sinclair se apleacă și îi sărută fruntea.

Noapte bună, Hölder.

Oare n-ar fi bine să mă arăt din cînd în cînd în casa Gontard ? întreabă el în zilele următoare. Sinclair îl liniștește. Chiar dacă doamna Gontard te-a invitat să treci pe la ei, nu se aşteaptă cu adevărat la vreo vizită. Diminețile, în timp ce Sinclair e ocupat la curte, iese cu Jung la plimbare. Hölderlin îl lăsa să-i lămurească situația politică. Jung avea, după cît se vede, legături cu francezii. Era încredințat că trupele republicane aveau să-și continue ofensiva în următoarele luni, profitînd de faptul că Prusia părăsise coaliția pentru a subjuga sărmana Polonie. Nimic nu mai putea opri înaintarea armatei Meuse-Sambre, comandată de Jourdan. Atunci, tinere prieten, atunci voi putea să mă pun în slujba patriei mele, și mă voi înrola în rîndul republicanilor.

Jung îl tradusese pe „Ossian" din engleză. Acasă la el, îi citi lui Hölderlin pasaje întinse din carte.

De la Sinclair am auzit că aveți un contract la Cotta ?

Pe care nu l-am onorat încă.

Povestirea dumneavoastră „Hyperion" e așteptată cu nerăbdare.

Trebuie să mă statornicesc mai întîi la Frankfurt.

Vă înțeleg. Poezia e lucru delicat. Dar n-ați putea cumva să interveniți la Cotta pentru „Ossian"-ul meu ?

Cuvîntul meu nu va conta prea mult.

Viclenia lui Jung îl amărăște. Cu toate acestea îi făgăduiește că va interveni ; dealtfel traducerea îl impresionase, la fel și pasiunea cu care Jung i se dedica.

La despărțire îl asigură pe Sinclair că va reveni curînd.

Sau cînd ești necăjit, Hölder.

Sper să nu fiu.

Drumul pînă aici nu-i lung.

La 10 ianuarie își începe serviciul, peste cîteva zile se va muta de la han în camera sa de la Cerbul Alb. (Toate acestea se abstractizează într-o dată cuprinsă în șirul celorlalte date, verificate și atestate și ele, din care se constituie o biografie. A fost oare înştiințat printr-un servitor în ajun ? Şi ce-a simțit apoi ? S-a plimbat seara prin fața casei ? Să-l fi înspăimîntat cele cîteva impresii

de la prima sa vizită ? Se simțea cuprins de îndoieli, întrebîndu-se dacă făcuse bine venind la Frankfurt în loc să urmeze sfatul mamei și să accepte o parohie la Neckarhausen sau altundeva. Să fi fost nesigur ? Despre toate acestea nu avea să scrie nici mamei și nici lui Karl. N-ar fi făcut decît să le sporească neîncrederea în privința existenței lui de hoinar, și totodată i-ar fi necăjit. Neuffer e cel căruia îi mărturisește, bineînțeles generalizînd, că la început totul îi fusese străin : „...și acum mai poți observa la mine urmările neodihnei, ale atenției împărțite și irosite, lucru ce se întîmplă într-o atare situațiune chiar fără voia ta. Știu prea bine că ar fi timpul ca noutatea să nu mă mai tulbure cîtuși de puțin ; dar am fost nevoit să descopăr din nou că, în pofida tuturor precauțiilor, necunoscutul capătă pentru mine mai multă importanță decît ar putea să aibă, că la fiecare nouă cunoștință încep prin a mă amăgi, că nu voi învăța nicicînd să-i înțeleg pe oameni fără să sacrific cîteva frumoase iluzii.“)

„...că la fiecare nouă cunoștință încep prin a mă amăgi“ : Se află de cinci zile în casa Gontard și a găsit nesperat de ușor calea spre inima copiilor ; Henry nu-l mai scapă din ochi, e dornic de învățătură și știință de carte, lipicios și neprefăcut ; doamna Gontard urmărește cu atenție acești primi pași, asistă la ore, îi precizează uneori ce știe Henry la latină, la istorie ; frumusețea și blîndețea ei învăluitoare îl tulbură pe Hölderlin, ca și tonul ei monden, eleganța ei dezinvoltă în societatea musafirilor casei. Nu i-a fost dat pînă acum să întîlnească o femeie de a cărei puritate și naivitate să fie atît de convins. Dar cum de știe atunci să patroneze cu atîta grație o societate, cum de-i face plăcere o astfel de viață, și se gătește și își flatează bărbatul ? Să fie totuși o amăgire ? Își imaginează — din nou — o ființă care în realitate nici nu există ?

Dar n-avea să se îndoiască prea mult. Doamna Gontard își pune limpede amprenta asupra vieții de zi cu zi. E cu totul altfel decît la Waltershausen. Casa e plină de animație, Gontard își invită prietenii de afaceri, Susette primește vizitele prietenelor ei, chiar și copiii sînt vizitați, cînd de bunică, cînd de vreo mătușă — el însă va simți

tot mereu că în realitate nu e decît un slujitor cu rang mai înalt, exclus de la multe, deși Susette îl cheamă să fie cu ei ori de cîte ori i se pare convenabil ; în plus, se bucură de amiciția lui Marie Rätzer care, cultivată și curioasă, îl antrenează în discuții literare, îl lămurește asupra obiceiurilor casei, mai scapă din cînd în cînd vreo remarcă critică la adresa unuia sau altuia din oaspeți, îl avertizează să se păzească de Wilhelmine, menajera lui Susette : e intrigantă și încearcă să se încurce cu fiecare nou preceptor.

Era stabilit ca diminețile să lucreze cu Henry și, uneori, și cu Jette. După-amiezele îi aparțineau în întregime. El și Marie luau parte la mesele familiei numai atunci cînd Gontard nu avea oaspeți. Cel care dădea tonul era Gontard, iar cînd era prost dispus se lăsa o tăcere apăsătoare, pe care numai Henry îndrăznea s-o rupă. Îi distra pe toți cu povestioarele lui hazlii, iar Susette profita de ocazie pentru a comenta unul sau altul din evenimente. La început, Gontard îl atrăsese de cîteva ori pe Hölderlin în discuție, interesîndu-se cu amabilitate de șederea lui la Jena, întrebînd dacă îl întîlnise pe Goethe, dacă Fichte era într-adevăr atît de impresionant pe cît se spunea ? Pe Herder îl cunoștea de asemenea. Față de poeziile lui Hölderlin nu manifestă nici un fel de interes. Iar peste cîtva timp, după ce se obișnuise cu noul preceptor, Gontard nu-l mai băgă defel în seamă, cum făcea dealtfel și cu Marie Rätzer. Cei doi asistau tăcuți.

Cele mai multe după-amieze Hölderlin le petrecea în camera sa, spațioasă și amenajată confortabil, lucrînd cu spor la „Hyperion". Totul se amplifica, se transforma. Nimic din afară nu venea să-l deranjeze și nu-l supăra nici micuțul Henry care se juca lîngă el, decupînd figuri de hîrtie sau pictînd peisaje — întotdeauna grădini cu castani și plopi.

Cîteodată observa că Henry îl urmărea în timp ce scrie, că ar fi vrut să-l întrebe ceva — se obișnui cu prezența copilului, începu să-l îndrăgească.

Susette și Marie făceau deseori muzică împreună. Amîndouă cîntau bine la pian, iar într-o bună zi îl întrebară dacă știe să cînte la vreun instrument.

Își lăsase flautul acasă la Nürtingen.

Muzica este pentru mine mai mult decît o binefacere, spuse el. Cînd scriu, aud muzică. Întîlnirile acestea muzicale ar fi un prilej să stea mai mult în compania doamnelor, iar timpul ar trece mai plăcut. Nu mai suferea de dureri și era convins că acestea nu vor reveni curînd. O stare de bine ce ar putea fi de durată. „Era și timpul să mai întineresc puțin, altfel aș fi ajuns un moșneag la jumătatea vieții. Cel puțin am pierdut cîțiva pfunzi care atîrnau în plus, și mă mișc mai liber și mai vioi după cum îmi pare", îi scrie el lui Karl, pe care ar vrea să-l aducă la Frankfurt, nu atît pentru a-l convinge de schimbarea lui, ci pentru a-l încuraja pe cel ce nu izbutise să se desprindă din jalnica sa mediocritate, pentru a-l prezenta eventual unor oameni care ar fi putut să-l ajute. „Schiller nu mi-a mai trimis nimic?", întreabă el; Schiller tace. Într-o altă stare, mai puțin fericită, ar fi fost profund mîhnit, n-ar mai fi putut să scrie. Așa însă, trece peste acest afront. „Fii atît de drăguț și trimite-mi flautul, împachetat cu grijă." Tot mai puternică e dorința de-a se afla în apropierea lui Susette, caută pretexte, se folosește de Marie și Henry: Spune-i mamei că aș dori să discut cu ea despre noul tău program. — Nu credeți că am putea să facem puțină muzică azi, domnișoară Rätzer? Poate că doamna Gontard e și ea liberă. De fiecare dată copiii sînt de față. Nimic nu modelează sufletul și spiritul ca muzica. O spune cu toată seriozitatea. Iar copiii, încîntați, intră în joc, își așează scaunele ca la concert și stau apoi, cel puțin un timp, cu mîinile în poală ascultînd cuminte; copiii le sînt paravan împotriva curiozității și suspiciunilor casei. Preceptorul Hölderlin și doamnele!

Sentimentele lui Hölderlin față de Susette nu-i scăpară domnișoarei Marie. Și tot ea observă mai întîi că Susette răspunde acestei simpatii. Chiar dacă arbora mina interesată a stăpînei casei sau a iubitoarei de muzică și poezie. Firește, e lesne de închipuit că Marie era geloasă și că se străduia să-i atragă atenția asupra persoanei ei. La urma urmei, de ce să nu se bucure ea de privilegiul de a fi iubită. Hölderlin însă nu observă nimic din toate acestea. El avea nevoie de ea ca mijloci-

toare. Îi era dragă Marie, delicatețea ei, discreția ei, iar mai tîrziu avea s-o facă părtașă la dragostea lor. Marie va fi fost poate jignită, îndurerată, căci era cel puțin la fel de frumoasă ca și Sussete, firește, nu eterică, ci senzuală, provocatoare. „Elvețianca înfloritoare" a numit-o Heinse, „trebuie doar să se arate pentru a cuceri". Marie era din Berna, și venise în casa Gontard cu patru ani înaintea lui, în 1792, ca guvernantă a fetelor. Era la curent cu toate, cunoscută în cercul de cunoștințe al familiei, curtată de tinerii bărbați ; de asemenea se bucura de respect în rîndul personalului și știa, cînd era cazul, să creeze bună dispoziție.

„Sufletele noastre trăiesc acum tot mai liber și mai frumos împreună." Din Melita primelor încercări pentru „Hyperion" se naște Diotima. Diotima în loc de Stella și Lyda, din nou o figură idealizată prin adorație ; firește, supusă în acțiunile ei unui erou, legată prin aceasta de el : iubită și protectoare a unei copilării aparent de nezdruncinat, a unei naturi intacte și primitoare.

Între timp se înrădăcinase obiceiul ca după-amiezele, cînd Susette nu era ocupată, cei trei, Susette, Marie și el să petreacă o oră bună cîntînd. Din cînd în cînd făceau cîte o pauză, se întrețineau, Susette se interesa de Nürtingen, de mama, de ce Karl își amîna venirea, iar Marie povestea ultimele pozne ale copiilor.

Încă mai era „domnul Hölderlin" pentru toți ai casei.

La începutul lui aprilie sosi Schelling, pe neașteptate ; de un sfert de an era și el preceptor și se afla împreună cu cei doi Riedesel, elevii săi, și cu tutorele lor în drum spre Leipzig. Își făcu apariția într-o dimineață, pe cînd Hölderlin făcea lecții cu Henry în așa-numita cameră-balcon, atît de zgomotos și de exuberant, încît Henry, amuzat peste măsură de suabul acela caraghios, fugi să le cheme pe mama sa și pe Marie Rätzer : Trebuie să veniți și voi, domnu' Hölderlin are un musafir tare curios. De emoție s-a înroșit tot și spune în continuu „e bine ; e bine ; e bine".

Contaminat de veselia prietenului său, Hölderlin îl prezintă drept filozoful de mare viitor care îi va lua locul lui Fichte.

Dacă acela n-o să fie cumva Hegel, adăugă Schelling. Am fost colegi la Stift.

Cred că azi nu e cazul să vă ocupaţi în continuare de Henry, spuse Susette.

Henry protestă.

Dacă vrei, vino cu noi la mine în cameră. Conversaţia noastră o să te plictisească destul de repede. Susette încercă să-l reţină pe băiat, dar el îi urmă pe cei doi tineri, rămase şi după-masă cu ei. Fu atît de cuminte încît uitară cu totul de el.

Îl fac pe băiat să fie atît de insistent, fiindcă, de fapt, aş vrea să fiu eu în locul lui, să mă ghemuiesc într-un colţ al camerei şi să ascult. Sînt curios. Imaginaţia mea e în fierbere. Ştiu ceea ce ştiu toţi cei ce s-au ocupat de Hölderlin, anume, că el şi Schelling au discutat la Frankfurt un text care a intrat în istoria filozofiei sub titlul de „cel mai vechi program sistematic al idealismului german", constituind piesă fundamentală pe care şi-au clădit edificiile filozofice Schelling, Hegel, dar şi mulţi alţii. Iar Hölderlin care lucra la „Hyperion" şi se gîndea deja intens la „Empedocle" a contribuit hotărîtor la acest text. Poetul incapabil de acţiune ca gînditor. O parte a acestui program ne-a parvenit prelucrat de mîna lui Hegel. Care primise proiectul de la Schelling.

Nu sînt decît două pagini tipărite.

Totul a început în ziua în care Schelling şi-a condus prietenul de la Tübingen la Nürtingen. Peste o jumătate de an, cu puţin timp înainte de plecarea lui Hölderlin la Frankfurt, Schelling revenise pentru cîteva ore la Nürtingen şi continuaseră discuţia.

Vreau să încep, spusese Schelling, prin a şti încotro mă duc gîndurile.

Au reluat tot ceea ce Kant, Fichte, grecii, Rousseau, evenimentele Revoluţiei declanşaseră în ei, tot ce-i frămîntase, căutaseră cuvintele potrivite, formulînd primele idei, şi au adăugat ceea ce îi mişcase pe fiecare din ei în parte, deosebindu-i. Aceste file, „proiectul" însumează anii petrecuţi împreună la Tübingen, un început pe care îl fixează între paranteze. De aici acolo, drumurile lor se despart, dar fiecare va lua cu el propria sa temă.

Poate că Schelling adusese un manuscris pe care i l-a citit, frază de frază, pe care l-au corectat și l-au rescris, poate că unul din ei nota în timp ce discutau, poate că au rezumat în final conținutul convorbirilor, aceasta nu mai contează. Contează doar spiritul acestor convorbiri la care Henry a asistat. Băiatul nu va fi înțeles prea mult, l-a fascinat însă gravitatea acestor bărbați, entuziasmul lor.

Aproape că se certau, îi povesti el lui Susette, dar de-adevăratelea, iar domnul Schelling a spus : E în joc întreaga mea viață ! Și bolboroseau groaznic în dialectul lor.

Schelling a relatat ceea ce îi expusese Hegel, ceea ce discutaseră împreună.

Știi doar ideea lui Hegel despre o religie sensibilă. Tocmai fiindcă el e atît de sec i-a venit și ideea asta. Care dealtfel e corectă.

Da, însă numai atunci cînd e vorba de mitologie ; în rest sînt vorbe goale —

Așa ne-am gîndit și noi. Și fiindcă etica — așa cum o înțelegem noi —, uite, am scris asta : „Această etică nu va fi nimic altceva decît un sistem complet al tuturor ideilor sau, ceea ce este același lucru, al tuturor postulatelor practice", tocmai fiindcă etica trebuie considerată ca un sistem în care omul, ființă absolut liberă, este centrul, tocmai de aceea trebuie să se schimbe și concepția generală despre mitologie.

E clar. Mitologia, mitologia noastră, trebuie să fie subordonată ideii, să o slujească.

Așa e, Hölder, și în acest fel îi dispare și izul acela de vechitură și imprecizia. Iar flecarii n-o să mai aibă nici o bucurie de pe urma unei asemenea mitologii.

Hölderlin se ridică în picioare, apăsîndu-și mîinile una de alta, privi afară pe fereastră, se postă în spatele lui Schelling care stătea la masă, cu condeiul în mînă, așteptînd : Asta înseamnă însă că trebuie să elaborăm principiile unei istorii a omenirii, să denunțăm jalnicele eșafodaje ale omului, cum ar fi statul, constituția, guvernul, legislația și să proclamăm ideea unei lumi morale, libertatea absolută a spiritelor și că nu avem voie să căutăm divinitatea ori nemurirea în afara noastră.

Ceea ce nu va fi pe placul lui Hegel.
Nu-i nimic. Lasă-mă să-mi continui gîndul. Aici e vorba de estetică. Dacă omul este o ființă înzestrată cu rațiune, cea mai înaltă năzuință a sa va fi aceea de-a înfrăți adevărul și binele în frumusețe. Numai așa va putea lăsa în urmă turma de scribi și socotitori. Numai așa va depăși buchia filozofiei. Nu pot gîndi și nu pot înțelege istoria în absența unui sens estetic. Iar în acest fel, Schelling, îi acordăm poeziei rangul pe care l-a pierdut : acela de-a fi dascălița întregii omeniri.
Și filozofia ?
E absorbită de poezie !
Ori poezia devine filozofică.
Așa a fost întotdeauna, spuse Hölderlin.
Exagerezi.
Exagerez de dragul poeziei.
Acum Hegel poate fi din nou mulțumit, Hölder. Căci mitologia poate fi definită cu ajutorul gîndurilor tale. Presupunînd că omul, în libertatea sa absolută și guvernat de regulile tale estetice, ar dori să înțeleagă istoria, nu se mai poate mulțumi cu mitologia ruinată de dogmatism, ci are nevoie de o mitologie nouă, rațională, o mitologie a rațiunii. Atunci, ceea ce este de explicat și ceea ce nu este explicat se vor regăsi într-o *singură* reprezentare, fii atent, notez deîndată totul : „Mitologia trebuie să devină filozofică pentru a face poporul rațional, iar filozofia trebuie să devină mitologică pentru a face filozofii sensibili."
Bun, asta înseamnă că : actul estetic este un act al rațiunii.
Și abia atunci, Hölder — Schelling își ridică ochii spre el și îi luă mîna — abia atunci va fi unitate, abia atunci fiecare individ în parte se va putea forma ca toți ceilalți, abia atunci forța se va putea desfășura fără a fi înăbușită, abia atunci va fi libertate generală și egalitate a spiritelor. *Aceasta* este noua religie. Iar aceasta este opera unor oameni raționali.
Oare nu ne-am propus prea mult ? Nu te cuprind îndoieli ?
Și dacă aș avea îndoieli, Hölder, un viitor mai bun nu poate fi făurit cu îndoieli.

Bine, scrie atunci asta în final.

Se așează la loc. Lui Henry îi vine să strănute, se abține.

Aici erai ? Nu te-ai plictisit ?

Nu. Băiatul își scutură capul cu putere.

Schelling rîde. Acum i-am filozofat copilului viitorul.

O nu, nici măcar pe cel al strănepoților lui, Schelling.

Nu poți să renunți o clipă la melancolie.

Știi ce, Henry, acum, drept răsplată, vom merge tustrei în grădină, iar tu ai să-i arăți domnului Schelling toate florile pe care le-ai sădit cu mîna ta.

Vara, familiile înstărite obișnuiau să plece din oraș mutîndu-se pentru cîteva luni la țară. În 1796 Gontard închiriase o casă la Pfingstweid, în partea de răsărit a orașului, iar în anii următori domeniul Adlerflycht. Zile întregi s-au pregătit în vederea mutării. Marie Rätzer colinda cu lista în mînă dintr-o cameră într-alta, stabilind lucrurile ce urmau să fie luate, poruncind să fie așezate în coșurile mari ce stăteau pregătite. Cu copiii, mai ales cu fetițele, s-a luptat pentru fiecare jucărie în parte. Acolo vor avea prilejul să stea mai mult afară, în grădină, pe pajiște și în pădure. Iar o păpușă în plus n-ar face decît să-i încurce.

Dar cărțile le luăm pe toate, mormăi Henry. Da, firește, învățătura nu trebuie întreruptă. Altfel domnul Hölderlin va trebui să rămînă în oraș ! O nu, ar fi păcat. Din cînd în cînd, Marie făcea o pauză și atunci pentru a-i face o vizită lui Hölderlin în camera sa. O plăcea așa, zorită, îi spuse el.

Nu fiți prea darnic în complimente, domnule magistru.

Gluma ei îl puse pe gînduri.

O nu, voiam doar...

V-am pus cumva în încurcătură ?

Voiam doar...

Vedeți, vine ziua cînd nici poetul nu-și mai găsește cuvintele.

Îi fu recunoscător pentru dezinvoltura ei.

Vacanțele astea de vară sînt o invenție lăudabilă, explică ea ; doamnei Gontard și copiilor le fac foarte bine, iar domnul Gontard se bucură de ele în felul său, pen-

tru unii ca noi însă nu sînt decît un șir nesfîrșit de sîcîieli. Îngrijiți-vă chiar de la început de timpul dumneavoastră liber, impuneți-vă, altfel riscați să fiți tîrît dintr-o excursie într-alta și să nu mai aveți o clipă de reculegere.

Îi făcu o reverență adîncă. Vă mulțumesc, domnișoară Rätzer, pentru sfatul dumneavoastră. Îmi voi căuta un ascunziș confortabil și voi fi de negăsit.

Vă bateți joc de mine. Dar n-aveți de gînd să terminați cartea promisă lui Cotta, romanul ?

Toată lumea pare a fi la curent.

Dar ce, eu sînt toată lumea ?

Nu, domnișoară, nu sînteți.

O să ne citiți și nouă cîteva pasaje, sper.

Nu sînt prea sigur.

O veți face cu siguranță, Madame Gontard își dorește foarte mult să vă asculte. Mi-a spus deunăzi : La Pfingstweid, cînd om avea o clipă de răgaz, o să-l rugăm pe magistrul Hölderlin să ne citească din cartea sa.

A spus ea asta ?

Da. Așa că ne veți citi, presupun ?

Ar fi mai bine să nu-mi mai spuneți nimic.

De cinci ori au făcut trăsurile drumul dus-întors, pînă cînd au mutat gospodăria și pe toți ai casei.

Iată un lucru nou pentru mine, să te așezi pur și simplu în trăsură și s-o pornești la drum înspre vară.

Henry repetă propoziția, i se pare neobișnuită, ar vrea s-o țină minte și să inventeze și el una asemănătoare. De aici se vede că domnul Hölderlin este poet, îi spuse el lui Susette.

Nu cred că atît e de ajuns, Henry.

Ba da, o contrazice Hölderlin aproape violent, Henry nu trebuie decît să-și exerseze mintea și imaginația, iar o astfel de propoziție să nu i se pară doar neobișnuită, ci pur și simplu să vadă vara ca pe un ținut, ca pe un peisaj, să simtă viața ce se ascunde în spatele unei noțiuni, să se gîndească la toate verile trecute.

Henry se scutură, își pune mîna dreaptă în fața gurii, cu un gest care îi aparține : Ptiii, e prea mult.

Nu este mult ; e doar un singur gînd.

Atunci mai bine mă fac comerciant ca și tata.

Mai ai timp, spune Susette. Și Jette adaugă malițioasă: El care se-ncurcă mereu în socoteli.

Instalarea n-a durat mult. Hölderlin primește o cămăruță îngustă, umedă și umbroasă, despărțită doar prin cele două camere ale copiilor de salon și de dormitorul lui Susette.

În prima săptămînă poate să-și vadă netulburat de treabă ; Susette i-a promis lui Henry un program mai lejer. Iar apoi vor face lecții, după cum crede el de cuviință. Predecesorii lui preferaseră diminețile, cînd în grădină nu e încă atîta lume și agitație ; puteau face ore chiar și în chioșc fără a fi deranjați. Și așa făcură încă înainte de-a se împlini săptămîna. Henry îl rugă să se apuce din nou de treabă : N-o să fiți prea sever cu mine, iar cînd ne-o fi prea mult, ne oprim și mai stăm de vorbă.

Henry învăța ușor, răspundea uneori cu haz la gravitatea exagerată a profesorului său și îl trata ca pe un frate mai mare. Pe Hölderlin apropierea aceasta îl făcea fericit, dar nu profita de ea, ci îl lăsă pe băiat să simtă distanța cuvenită : Am fost angajat să-ți fiu profesor, și nu prieten.

Dar puteți fi și una și alta.

Asta și sînt. Dar acum, hai să mai repetăm o dată ablativul.

Cotta îi pusese în vedere să mai reducă din „Hyperion“, ca să poată fi publicat într-un singur volum ; rugase prin urmare să i se transmită manuscrisul. Așa că e ocupat. Susette îl va fi urmărit ; și el pe ea. Își petrec zilele în grădină : cu jocuri, cu picnicuri, se așează la umbra copacilor, se transformă în tablouri pe care le cunoaștem cu toții.

Cînd vine seara din oraș, Gontard aduce vești proaste. La 6 iunie armata franceză ajunsese pînă la Lahn. Se temeau de un marș asupra Frankfurtului. Zece zile mai tîrziu însă, Gontard sări din trăsură iradiind de bucurie, așteptat de toți cu sufletul la gură : Arhiducele Karl îi învinsese pe republicani la Wetzlar. Nu era decît o simplă amînare. Hölderlin se abținu să discute cu Gontard sau cu doamnele despre acest război ; într-o bună zi

însă, în timpul unei plimbări cu Susette și Marie, observase în treacăt : în fond, își dorește ca francezii să învingă, deși urăște războiul, căci abia atunci poporul ar putea să se bucure de libertate, de drepturile ce i se cuveneau — la care Susette, speriată, îi răspunse cu asprime : Doar nu puteți dori cu adevărat, domnule Hölderlin, ca acești copii, tatăl lor și cu mine să ne pierdem viața.

O, desigur că n-aș putea să doresc un asemenea lucru. Și nici nu presupun așa ceva.

E mai bine să uităm de război, spuse Marie ; atunci va uita și el de noi. Ar fi vrut să-i răspundă că un asemenea război nu trebuia privit cu atîta ușurință, dar cum Marie voise de fapt să pună capăt discuției, cedă și el.

Nu știu cum a început povestea lor, dacă și-au mărturisit dragostea chiar aici, în acest refugiu estival. Dacă s-au bucurat de interesul ce și-l arătau unul altuia, de încordarea crescîndă din relațiile lor, fără a și-o traduce în cuvinte. Se știe prea bine că lucrurile simple sînt cele care îl tulbură și îl fac să sufere : Umărul ei care îi atinge brațul în timpul plimbării ; zîmbetul ei dintr-o dată schimbat ; că, fără să vrea, îi spune dragul meu ; că după ce și-a terminat lectura ea îi prinde pentru o clipă mîna. Susette trebuie să fie atentă, și așa va rămîne. Curînd se va bîrfi pe seama lor ; zvonul nu ajunge pînă la urechile lui Gontard. Iar Marie, care aude tot ce se vorbește în casă și știe să cîntărească starea de spirit, reușește să înăbușe zvonurile, să corecteze păreri. E capabilă chiar și de șantaj : cine răspîndește astfel de josnicii va fi concediat. Doamna Gontard nu știe de glumă în acest sens.

Ar putea fi o poveste de dragoste ca multe altele : tainică și complicată, împotriva moralei și ocrotită de cîțiva complici. Dar el o situează de la început pe un alt plan, mai înalt, iar ea acceptă. El face din imaginea iubitei o imagine interioară : Diotima. Fără să bage de seamă, ea a fost absorbită de poezia lui. Banalul și meschinul îi ajunge abia după ce el va fi alungat din casă, cînd se întîlnesc și își scriu pe ascuns. Pentru moment, taina lor este firească.

Neuffer este cel căruia îi va mărturisi mai întîi noua sa dragoste : „Trăiesc într-o lume cu totul nouă. Credeam nu demult că aş şti ce e frumos şi bun, dar de cînd le văd, îmi vine să rîd de toată ştiinţa mea. Dragă prietene ! există o fiinţă pe lume, asupra căreia sufletul meu se poate opri şi se va opri timp de milenii pentru a observa neîncetat cît de şcolărească este gîndirea şi înţelepciunea noastră în faţa Naturii. Drăgălăşenie şi nobleţe, linişte şi vioiciune, spirit şi simţire şi frumuseţe sînt Una în această fiinţă radioasă." Iată cum, stilizînd, se întăreşte împotriva simţurilor şi dorinţelor simple. Parcă s-ar sustrage de pe acum, parcă nici n-ar încerca să se apropie. Altarul e prea înalt. Nici urmă de dorinţe, de chemări erotice, de piele sau căldură : o pereche ideală şi trei ani de relaţii platonice. Proiecţie a unei fantezii uscate de filolog.

Dar nu poate să fi fost aşa. Nu a fost aşa. S-au tutuit probabil încă din acest prim an. Ce a fost înainte poate fi inventat, povestit. Ar fi o povestire despre o continuă fugă ; despre încordarea tot mai dureroasă şi mai desfătătoare ; despre spaima împărtăşită şi uitarea de sine.

2

Cea de-a noua poveste

Zilele grădinii erau pe sfîrşite. Gontard îşi aduse familia înapoi în oraş. Trupele imperiale se văd obligate să lupte pe mai multe fronturi deodată. În Italia, Bonaparte înaintează cu succes ; în mai cucerise Milanul. La sfîrşitul lui iunie trupele lui Moreau trec Rinul în apropiere de Strasbourg, pătrund în Württemberg. Jourdan, ţinut pînă acum în nord, s-a deblocat şi îi respinge pe austrieci. La 8 iulie ocupă Wetzlarul, la 10 iulie e în faţa Friedbergului. Se apropie de Frankfurt. Oraşul aude zgomotul bătăliilor. Se produce o învălmăşeală nemaipomenită, teama de soldaţii Revoluţiei îi face pe locuitori să-şi piardă capul. Cine are mijloacele necesare se gîndeşte la refugiu sau e deja plecat. Agitaţia îl cuprinde şi pe Höl-

derlin. Ba își face bagajele, ba le desface. Susette a devenit inabordabilă. Deseori se retrage plîngînd în salonul ei. Gontard, care vrea să se arate bărbat, dă indicații pe care le revocă în clipa următoare. Numai Marie Rätzer își păstrează calmul, se ocupă de copiii care, imaginîndu-și-i pe francezi în chip de canibali sîngeroși, mor de frică. Iar Gontard, departe de a-i liniști, vorbește mereu de diavolii de francezi, de bandiți și criminali. Hölderlin nu îndrăznește să corecteze, să le explice copiilor pentru ce luptă trupele franceze și de ce speră el în triumful lor. Gontard hotărîse ca întreaga familie, cu excepția sa, să părăsească orașul înainte de ocuparea sa și să se refugieze la rudele din Hamburg. Clipa plecării era amînată de la o zi la alta. În acest fel creștea și nervozitatea celor din casă. Pînă și Susette ajunsese să țipe la copii. Dupăamiezele Hölderlin pleca de cele mai multe ori de acasă, pentru a studia dezordinea, „indescriptibila confuzie" ce domnea în oraș. Aici, istoria devenea vizibilă ca într-un fel de febră. Soldații austrieci ajutați de cetățeni reparau fortificațiile ; ofițerii se iveau, pe neașteptate, pe străzi și în piețe ; o mulțime de trăsuri se puseseră în mișcare, mai ales pe înserate : cei avuți băteau în retragere. Intră în vorbă, într-un han, cu ucenicul unui tăbăcar. Omul rîdea în gura mare de bogătanii care-și făcuseră în pantaloni de frică. Nu se puteau aștepta la nimic bun din partea republicanilor.

O, știți, spuse Hölderlin, se pare că la Mainz și la Paris băncile prosperă.

Deci și acolo, răspunse tăbăcarul posomorît. Iar nouă ne iau și pielea de pe noi. Iar libertatea, domnu' meu, nu ne-o aduc nici tunurile.

Dar ce înțelegeți dumneavoastră prin libertate ?

Încurcat de această întrebare, omul se ridică de la masă, își goli paharul în picioare și plecă.

Pe malul Mainului, la Sachsenhausen, se așezară refugiați din Wetterau. Femeile se văitau. Totul e în zadar, acum francezii tot o să ne prindă din urmă. Mai bine am fi rămas la casele noastre.

Lui Marie Rätzer, Hölderlin îi spuse : E ciudat — pentru cel ce nu e implicat, nefericirea are ceva de-a dreptul pitoresc.

Atîta timp cît ești simplu spectator, domnule Hölderlin.

A doua zi se aflau și ei pe drum. Ziarele scriau despre noile victorii ale trupelor lui Jourdan. Trebuiau să plece fără întîrziere. Într-o jumătate de oră, trăsura avea să tragă la scară. Gontard nu putu fi convins să plece. Nu voia să-și lase afacerile și apoi trebuia să aibă grijă de casă, să nu fie prădați. Acum, cînd hotărîrea a fost luată, descoperă că nici o valiză nu e gata. Copiii plîng, menajera îi adună undeva în subsol, îi ține acolo : Să nu vă mișcați de aici pînă la plecare ; cine știe unde vă duceți și vă treziți că trăsura pleacă fără voi. Susette și Marie aleargă neîncetat dintr-o cameră într-alta, urmate de o slujnică, adunînd rochii, pălării, genți. Hölderlin n-are prea multe de împachetat. Ca să-i dea mamei de știre, desface o scrisoare adresată fratelui său și adaugă : „Armata imperială se află în retragere de la Wetzlar, iar teatrul operațiilor viitoare se va deplasa înspre Frankfurt. De aceea pornesc chiar astăzi cu întreaga familie spre Hamburg, unde locuiesc rude ale stăpînilor casei... Se spune că francezii se află în Württemberg... Fii bărbat, frate ! Eu nu mă tem de ceea ce e de temut, mă tem doar de *teamă*. Spune-i asta mamei. Liniștește-o !“

Gontard însuși pune mîna și duce bagajele jos. Vizitiul așează valizele burdușite în trăsură. Male, mezina, plînge că nu i-au adus păpușa care trebuia.

Potolește-te. Sărută-l pe tata.

Henry, unde ți-e pledul ?

Jette, coșulețul cu ațe.

Gontard îl ia deoparte. E singurul bărbat care le însoțește pe doamne, de aceea orice decizie rămîne în seama lui, și tot el va stabili ruta, după cum crede de cuviință, în funcție de situația dată. Să-mi fiți prieten cu adevărat ! Gontard, al cărui sînge rece îl iritase pe vremuri, era acum profund tulburat. Își îmbrățișă nevasta, izbucni în plîns. E spre binele vostru, spuse el de cîteva ori.

Călătoresc, cu scurte popasuri de noapte în timpul cărora se schimbă caii și se mai odihnesc și ei, pînă la Kassel, unde ajung peste trei zile. La Hanau nimeriseră în apropierea luptelor, fuseseră opriți de trupele austriece aflate în retragere, iar Susette se gîndise să se întoarcă

din drum, zicînd că era mai bine să-i aștepte pe francezi acasă decît așa, lipsiți de apărare, lăsați în voia soartei, Hölderlin însă, gîndindu-se la rugămințile lui Gontard, insistase să-și continue călătoria. Incordarea, spaima i-a unit într-un chip nou ; ceea ce acasă ar fi fost cu neputință, aici era permis ; iar copiii, mai ales cei doi mari, Henry și Jette, profitau, încîntați de situație. Într-un han din Fulda, Henry nu voi nici în ruptul capului să se ducă la culcare cu surorile lui ; nu e deloc obosit, mai bine doarme în trăsură, și cel mai mult i-ar place să mai stea și el de vorbă, să asculte. Se mai aflau acolo și alți refugiați, își povesteau pățaniile, își comunicau ultimele noutăți, făceau haz de propriile lor spaime, și se alinau cu glume macabre. În tot cazul, francezii se concentraseră asupra Frankfurtului. Aici, în est, erau în siguranță. Nu, orașul nu căzuse încă. Dar la Hanau, gîndește-te, Hölder, sînt deja republicanii !

Ce-ai spus, Henry ? întrebă Susette.

Că francezii au ajuns pînă la Hanau, am auzit de la un domn.

Nu. Nu asta. Cum l-ai strigat pe domnul Hölderlin ?

Hölder.

Hölderlin, care stă pe bancă lîngă Henry, îl trage pe băiat spre el : De unde știi tu că așa mi se spune ?

Domnul Schelling v-a spus așa.

Nu se cade să-i vorbești astfel domnului Hölderlin.

Ba da, doamnă, și dacă vrei poți să mă și tutuiești, Henry.

Mulțumesc, Hölder.

Vezi !

Repetă de cîteva ori numele, izbucnesc în rîs, Henry se mîndrește cu victoria sa, Susette, jenată, spune după un timp : Hölder — ce plăcut sună. Iar Marie, care se împacă cel mai bine cu situația de refugiată, păstrîndu-și seninătatea, ignorînd pur și simplu pericolele, Marie spune zîmbind : Îmi permiteți să vă numesc și eu Hölder, dacă la rîndul meu vă permit să-mi spuneți Marie ?

E încîntat de „binevoitoarea ei propunere". Susette îl ceartă în glumă pe Henry : Vezi ce-ai făcut, insistă a doua zi în a i se adresa cu „domnule Hölderlin", pînă

cînd, încă înainte de-a ajunge la Kassel, din întîmplare, spune și ea Hölder, și rămîne la acest nume. Cîteodată, în timpul călătoriei, își așeza preț de cîteva clipe mîna pe mîna lui, iar el n-ar fi îndrăznit s-o rețină, căci nu era sigur ce însemna acest gest, teamă sau un mod tainic de a-și exprima sentimentele. Nesiguranța îi era însă plăcută.

Kassel părea a fi tare departe de război și nici măcar nu se aștepta la așa ceva. Veniseră aici, e adevărat, o mulțime de refugiați și își înspăimîntau gazdele cu povești îngrozitoare despre sanculoții criminali și ucigași. Atmosfera era încărcată și totodată domnea delăsarea. Cu toții își duceau viața de pe o zi pe alta, fără plan, iar ordinea pe care o părăsiseră în pripă nu mai avea nici o valoare.

Gontard le recomandase un han, pe care mai întîi nu l-au găsit, iar apoi au fost refuzați de hangiu : Casa e plină pînă sub acoperiș, a ajuns să semene cu o tabără de refugiați. Într-un han mai modest, de la marginea orașului, au primit apoi fără greutate patru camere. Hangiul de aici era, se pare, măgulit de prezența unor oaspeți atît de distinși. Fiind singurul bărbat ce le însoțea pe doamne, Hölderlin primi o cameră separată, chiar dacă era cea mai mică, dar îi promise lui Susette că i-o va ceda din cînd în cînd în timpul zilei. Susette nu voia să plece prea repede mai departe, spre Hamburg. Cunoștea orașul, existau o mulțime de locuri care meritau a fi văzute, iar apoi mai erau cele cîteva rude și cunoștințe. Marie Rätzer era și ea de aceeași părere, și nici copiii n-ar trebui obosiți peste măsură. S-au interesat care e situația la Frankfurt. A doua zi aflară că Frankfurtul căzuse. Generalul Jourdan ceruse Consiliului orășenesc să predea orașul, dar austriecii se împotriviseră. În noaptea de 14 iulie francezii începuseră, așadar, un bombardament puternic și arseseră peste o sută optzeci de case. Austriecii fuseseră nevoiți să cedeze.

Susette își făcea griji din cauza bărbatului ei. N-au știut nimic de soarta lui trei sau patru zile pînă cînd au aflat, printr-un prieten din Kassel, că atît Gontard cît și casa scăpaseră cu bine.

Susette ar fi vrut să sărbătorească într-un fel vestea cea bună și le propuse o excursie. Așteptarea o vlăguise. Își adunase copiii sub aripa ei protectoare, nu mai scosese o vorbă, nu mai apăruse decît rareori la masă, pentru a se retrage imediat, gata să izbucnească în plîns. Acum totul era bine, copiii au respirat ușurați, mai ales Jette care suferea cel mai mult din cauza melancoliilor mamei.

O excursie la țară li s-a părut apoi prea riscantă, așa că deciseră să facă o plimbare în parcul de pe Wilhelmshöhe. Întins peste mai multe dealuri, cu drumeagurile sale întortocheate și cu mulți, foarte mulți arbori bătrîni, parcul era decorul ideal pentru „refacerea lor sufletească“, cum avea să spună Marie; s-au entuziasmat în fața „naturii mărețe și fermecătoare“, au vorbit fel de fel de nimicuri, s-au lăsat tachinați de copii, s-au jucat cu mingea, oferind trecătorilor imaginea unei familii fericite. Orice privire a ei, orice cuvînt — Hölder, prindeți-o! — căpătară cu totul altă importanță. Devenise vulnerabil, mai deschis, știa că nu avea cum să scape de această dragoste, că trebuia să răspundă la cel mai mic semn al ei. Nici n-ar fi vrut să fie altfel. Marie, care încercase, în joacă, să-l atragă, renunță, se alătură unui grup de artiști pe care îi cucerise cu frumusețea și dezinvoltura ei. Lui Susette societatea lor i se păru prea îndrăzneață și nu acceptă „banda veselă“ decît atunci cînd Heinse, într-un elan generos, se declară protectorul ei.

Wilhelm Heinse, celebrul autor al lui „Ardinghello“, idolul tineretului progresist și al bătrînilor libertini (Goethe respinsese, firește, cartea), îi fusese recomandat lui Susette de către soțul ei. Heinse urma să se ocupe de ea și s-o introducă în societatea din Kassel. Scriitorul avea pe atunci cincizeci de ani, iar „Ardinghello“ apăruse cu zece ani în urmă. Hölderlin citise faimosul său roman, a cărui lectură era interzisă la Stift, iar cîteva propoziții din carte îi serviseră drept motto la una din poeziile sale. Era plin de nerăbdare să-l cunoască pe scriitorul al cărui curaj și sete de libertate îl impresionaseră atît de tare.

Heinse își face apariția ca un semizeu. Cele două femei, Susette și Marie, își asumă cu dragă inimă rolul

grațiilor. Îl răsfață, îl idolatrizează. Omul de lume, care îl ignoră pe Hölderlin ca pe un simplu slujitor, n-avea să știe că purtarea magică imaginată de el va deveni reală, va șterge frontierele și-i va uni pe Hölderlin cu Susette ; că numai cu ajutorul său poetic Susette s-a hotărît să devină Diotima.

Cînd Heinse sosește ei se aflau deja de zece zile la Kassel. Hölderlin n-o văzuse niciodată pe Susette atît de liberă și de veselă, aproape frivolă. Întrerupea lecțiile cu copiii, îi cerea s-o însoțească în parc, nu zicea nimic dacă Marie își vedea de treburile ei. Au vizitat, deși Heinse anunțase că-i va conduce chiar el, galeriile de pictură de pe Wilhelmshöhe, fiind primiți și conduși cu amabilitate de J.J. Tischbein, inspectorul galeriei și fratele pictorului, prieten al lui Goethe. Toate aceste tablouri de Rembrandt, Rubens, Lorrain, dar și de Schaffner și alți vechi pictori germani îi erau complet necunoscute, iar descoperirea lor a fost o experiență cu totul nouă.

Aici, în această perioadă, s-a văzut tratat de toți cei care îi înconjurau, cu excepția lui Heinse, ca un egal. Nu mai era nevoit să se retragă în rolul slujitorului. Iar Susette, la rîndul ei, nu se mai simțea urmărită de obligații și de ochii lumii. Îndrăznea să-i vorbească mai deschis și chiar să-i dea de înțeles, prin mici gesturi, că ținea la el. Îl numea fără teamă Hölder ; iar copiii erau încîntați de acest lucru.

Fiindcă acesta e de fapt numele tău adevărat, spunea Jette.

Lui i-a trebuit mai mult timp pînă să priceapă aluziile ei. Ea era obișnuită cu ele, era limba ei. A lui nu era. Și tot mai exista o frontieră pe care el o lua în serios. Dar a învățat și s-a prins în joc, chiar dacă o făcea puțin împotriva firii sale. Susette se oprise în fața unei statui antichizante, o Diană goală, și i-o arătase deși lui îi era penibil ; ea rîse de puritanismul lui, pe care nu-l învățase probabil de la Stäudlin și prietenii săi, ci de prin seminarii. Apoi îi vorbi despre strălucirea acelei femei marmoreene, despre naivitatea încîntătoare care permitea apariția în lumea noastră a unor astfel de zeițe, la a căror libertate aspiră și ea în visurile ei — iar atunci nu i-a mai fost nici lui greu să vorbească.

Fusese ideea lui să se pregătească pentru întîlnirea cu Heinse citind din „Ardinghello“. Susette cunoștea cartea, ca și el dealtfel, dar în timpul unei plimbări spusese în treacăt că nu suportă senzualitatea forțată a acesteia. El nu-i răspunsese.

Îl invitase într-o seară — la cină renunțau deseori — în camera ei : Marie descoperise la unul din prietenii ei pictorii cartea lui Heinse, așa că puteau începe lectura. Marie mai era încă în camera copiilor ; și ei se potoleau mai greu de cînd plecaseră de aoasă. Susette își mută scaunul lîngă fereastră, îl rugă și pe el să facă același lucru. Genunchii aproape li se atingeau. Să citească el, cunoaște mai bine cartea, și dacă îi vine ceva în minte, ea o să-l întrerupă.

Înainte de-a începe, mai răsfoiește o dată cartea, caută. În acest timp ea îl privește.

Doriți, desigur, să reveniți la una din conversațiile noastre ?

Da, acesta e locul, l-am găsit, gîndiți-vă numai la acea Diană din marmură — „într-un cuvînt, frumusețea trupului gol reprezintă triumful artei plastice, mult, foarte mult pentru ochi și ființa fizică, dar prea puțin pentru ființa interioară. Ea singură nu obține nemurirea. Pentru aceasta e nevoie de ceva izvorît din suflet și din forța sa însuflețitoare : de viață, mișcare. Și dintre toate artele numai două le posedă : muzica și poezia ; de aceea, plecați-vă voi celelalte în fața acestor muze.“

E frumos, spune ea, iar dumneavoastră vă place acest elogiu al poeziei, eu însă sînt de cu totul altă părere. Eu însămi, chiar și Kobus, avem poezia în noi ; ea nu este altceva decît imaginația noastră, care odată stimulată poate să însuflețească orice. Nu sînteți de aceeași părere ?

Hölderlin rîde, răsfoiește cîteva pagini, continuă : Aceasta nici nu e părerea lui Heinse sau a lui Ardinghello, ci aceea, după cum se spune, a unui „interlocutor malițios“. La aceasta Heinse răspunde dîndu-vă dreptate : „Natura nu poate fi copiată, ea trebuie resimțită, trecută prin inteligență și recreată de omul întreg.“

Da, asta aș fi vrut să spun și eu.

Marie Rätzer li se alătură, se antrenează în discuţii, rîd toţi trei, se bucură de aceste clipe lipsite de griji, din cînd în cînd el le mai citeşte cîte un pasaj, fără legătură, mai degrabă pentru a le stimula apetitul.

Sosirea lui Heinse puse capăt pentru moment lecturilor comune. Susette îşi reluă obligaţiile sociale. Cu atîta eleganţă şi mondenitate Hölderlin nu putea ţine pasul. Trecu în planul al doilea ; Susette renunţă chiar să-l invite la cîte o petrecere, în timp ce Marie, pe care Heinse o plăcea grozav, îi însoţea pretutindeni. Susette şi Marie îi vorbiseră lui Heinse despre poeziile lui Hölderlin care apăruseră în Almanahurile lui Stäudlin şi Schiller, dar nu treziseră în nici un fel interesul acestuia. Heinse continua să-l trateze pe preceptor după rangul său.

Hölderlin se întreba îndurerat dacă nu cumva se înşela în privinţa lui Susette. Dacă nu cumva aceasta se jucase doar cu el, după obiceiul frivol al societăţii ei. Schimbarea ei bruscă în atitudine îi întărea convingerea. Marie venea mai des la el în cameră, îi reproşa că se ocupă prea mult de copii, că toată lumea observase proasta lui dispoziţie.

Nu însă doamna Gontard.

Ah, Hölder, exageraţi, vă purtaţi ca un copil mare. Atît de adevărat, cum vă închipuiţi dumneavoastră, nu trăieşte nici unul din noi. Iar doamnei Gontard îi e oricum destul de greu.

Nu am această impresie.

O cunoaşteţi prea puţin. Domnul Heinse îi distrage atenţia, şi ea îi este recunoscătoare.

Îi distrage atenţia de la ce, Marie ?

Vreţi, într-adevăr, să auziţi asta de la mine ? De ce gîndiţi atît de exclusiv, de ce judecaţi atît de sever şi vă faceţi dumneavoastră înşivă rău ?

Ceea ce memoria sa va reţine din aceste zile petrecute la Kassel sînt lucruri contradictorii. Este lovit, ignorat. Singurul om despre care îşi închipuie că n-ar fi nicicînd în stare de gînduri josnice, îl răneşte fără voie. Iar Marie, la rîndul ei, pe care o crezuse mai superficială, mai uşuratecă, încearcă să-l mîngîie. Fireşte, se află pe aceeaşi treaptă cu el, pe cea a slujitorului, şi probabil

că a simțit pe pielea ei umilința și disprețul ; dar are o fire simțitoare și nu-i scapă afronturile. Hölderlin se întreabă de ce nu s-a ocupat pînă atunci mai mult de ea. Marie e o ființă caldă, e plină de tact în privința copiilor, are mintea ascuțită, gust pentru poezie, și nu sînt puțini cei care o consideră mai frumoasă decît Susette. El însă nici măcar nu poate să le asemene. Va trebui s-o aștepte pe Susette. E altă dragoste. Marie e la fel ca Wilhelmine. Dar el nu vrea s-o ia de la capăt. Nu vrea să fie nevoit să se gîndească dacă n-ar fi cumva mai bine să preia o parohie în apropiere de Nürtingen, să fie soț, să devină tată. Nu știe de ce astfel de gînduri îl indispun. Toți le avem. El nu trebuie să le aibă.

Marie îl ia la plimbare, îl distrează, povestește fără să aștepte vreun răspuns. Cînd, preocupat de înaintarea trupelor franceze în Württemberg, îi povestește de întîlnirea sa cu Lerouge la Stift, ea îl ascultă tăcută ; îl aude blestemîndu-i pe acei *réfugiés* care acționează în spiritul Inchiziției, încercînd să salveze o epocă ce-a apus. Ziarul anunțase ultimele știri. Generalul Saint-Cyr îi urmărea cu trupele sale pe austrieci, trecînd prin Tübingen, Reutlingen, Blaubeuren. Probabil că se dăduseră lupte și la Nürtingen. Hölderlin se teme mai puțin de soldații Republicii, pe care îi credea mai omenoși, fiindcă fuseseră învățați ce este omenia, cît de „pocitaniile lui Condé care pîngăresc fața pămîntului și bîntuie cu atîta cruzime printre voi.“ Trupa de emigranți a prințului Condé era într-adevăr temută prin sălbăticia ei, rechiziționa, viola, prăda. Știe cît de mult ar suferi mama, care e atît de legată de tihna casei ei, de pe urma acestor tulburări. Într-o scrisoare adresată lui Karl, a cărui situație profesională îl apasă tot mai mult, Hölderlin scrie plin de îngrijorare : „Pe buna noastră mamă o plîng din toată inima și îmi fac griji din cauza ei, fiindcă știu cît de mult suferă în astfel de împrejurări cu smerenia și cumințenia ei.“ Cît despre fratele său, ar dori să-i deschidă acestuia ochii asupra profundelor răsturnări, să-l facă să le înțeleagă în spiritul anilor petrecuți la Tübingen și a învățăturilor aflate la Jena : „Cît despre tine, dragul meu Karl, spectacolul impresionant pe care ți-l oferă înaintarea

cu pași de gigant a republicanilor, nu poate decît să te îmbărbăteze.“ Îi este de acum indiferent dacă va reuși să-i cîștige simpatia lui Heinse sau măcar s-o recucerească pe Susette.

Aceasta se întîmplă apoi fără intervenția lui și cu ajutorul indirect, desigur, al lui Heinse. Pe neașteptate Susette îl anunță că vor pleca, la recomandarea soțului ei, firește, în compania lui Heinse, la Bad Driburg în Westfalia. Clima de acolo avea să le facă tuturor foarte bine. Hölderlin se interesează dacă prezența lui era în continuare dorită ? Iar ea îl ia deoparte ca și cum nu l-ar fi lăsat zile întregi să aștepte : Auzise de la Marie că el ar fi indispus, în mare parte din cauza ei, de aceea trebuie să-l îmbuneze cît mai grabnic cu putință. Heinse are să fie reținut de o mulțime de treburi în aceste zile. Așa că vom putea fi din nou numai între noi, Hölder — iar dumneavoastră n-o să-mi purtați pică, nu-i așa ?

Pași mici, ce nu trădau nimic din graba cu care alergau unul spre celălalt.

Susette nu mai avea răbdare.

Marie invocase o durere de cap și se retrăsese. El continuă să citească pînă cînd Susette i-a luat cartea din mînă, ca și cum și-ar fi recunoscut în sfîrșit rolul.

Mă plictisește dialogul acesta despre Rafael. Vă amintiți cum o zugrăvește pe Fiordimona sa, cu cîtă patimă ? Am să vă citesc pasajul. Pusese probabil încă în timpul zilei un semn la locul respectiv, fiindcă îl găsi fără să-l caute. Citi fără intonație, dar cu înțeles, ca și cum ar fi fost implicată în povestire : „Ar trebui s-o vezi ! O mîndră creatură, ce poate alege ; chemare fierbinte și dispreț înghețat. Nu-i chip pe care voluptatea să fie atît de veselă și atît de nobilă. Cu ochi de vultur privește împrejur, gura-i fermecătoare nu vrea defel să atragă. Silueta mîndră a trupului se desenează sub veșminte cu atîta farmec, că simți dorința sălbatică a-i smulge toate aceste văluri, iar sînii se înalță, fierbinți și rotunzi, ca doi sori de primăvară ce-au răsărit pe cer. Obrazul și bărbia în proaspătă înflorire formează cel mai încîntător oval din care strălucește lumina dragostei. O, cum se unduiau în dans bacantic pletele-i întunecate, și privirea celestă le-

gănată de muzică și mișcare, topindu-se în acea dulce bucurie, și picioarele frumoase cum se ridicau cu forță tinerească, dezvelindu-se și ascunzîndu-se, iuți ca fulgerul ! De ce vreau însă ceea ce nu-i cu putință ! Acela se bucură de fericirea supremă pe care brațele ei îl cuprind ca vlăstarele viței. Mai mult nu poate cere nici împărat, nici zeu !“

Așeză cartea pe polița ferestrei, se lăsă pe spate, îl privi. Cuvintele îl atinseseră ca niște degete, văzuse cu ochii minții ceea ce auzea, văzuse așa cum ar fi vrut el : Susette în rolul Fiordimonei.

Ați devenit așa de palid, dintr-o dată, spune ea.

E de la lumină. Mi-e bine.

Vă amintiți ?

Foarte bine. O astfel de scenă nu poate fi uitată.

Propozițiile acestea pe mine mă emoționează, mă fac să visez. Și adaugă, aplecîndu-se spre el : Să visez cu ochii deschiși. Vă este întotdeauna teamă, Hölder ?

De ce mi-ar fi teamă acum ?

N-ar trebui să întrebați : de ce, ci : de cine.

De cine ?

De noi doi.

Credeți ?

Ea dă din cap, ca un copil cuminte care știe totul mai bine decît celălalt copil, și îl întreabă încet : Aș putea fi eu aceea ?

El se ridică în picioare, face cîțiva pași, se oprește cu spatele la ea, și răspunde la fel de încet : Nu. Și repetă acest Nu.

Veniți încoace, îl roagă ea. Se postează în apropierea ei. Ea privește în sus spre el, îi ia mîna, îl trage spre ea. Apoi își lipește fața de fața lui, îi ia brațul și i-l pune pe după umerii ei, își freacă obrazul de obrazul lui, își apropie gura de gura lui, îl sărută.

Nu e doar spaima ; dintr-o dată se simte rece și țeapăn.

Ți-e teamă, spune ea. Vezi, am dreptate, Hölder.

Îl sărută din nou ; el își culcă obrazul în poala ei.

Dacă s-ar putea altfel, spune ea. N-am vrut să fie așa. Dar așa e. Acum așa e. Și nici nu mai vreau să fie altfel.

Îi așează mîna pe sînii ei : Sînt ca cei ai Fiordimonei ?
Nu.
Nu sînt frumoși ?
Ba da.
Îți sînt străină ?
Nu.
Se așează lîngă ea, pe podea. După un timp se ghemuiește și ea lîngă el, îi spune : Gîndește-te, te rog, că aș fi Jette, îl sărută, spuse : Nu, mai bine nu.

În aceeași seară, Susette îi dăduse un șir de porunci : În prezența celorlalți nu ai voie să mă tutuiești, dragul meu.

Nu ai voie să mă tutuiești.

Cînd sînt alții de față, nu ai voie să-mi arunci priviri focoase.

Nu ai voie să-mi arunci priviri focoase.

Nu ai voie să-mi faci semne cu ochiul.

Nu ai voie să mă iei de mînă.

Nu ai voie să-mi mai citești din „Ardinghello".

Pleacă, spune ea, trebuie să te duci la culcare. Acum mă tem și eu.

El spuse : Nu Fiordimona, ci Diotima.

A ta ?

Și a mea.

3

Hyperion

Între timp se obișnuise cu plecările. Se învățase cu neliniștea, nesiguranța. La 9 august au pornit spre Bad Driburg. Heinse era de față și, ca de obicei, nu-i acorda nici o atenție. În timpul călătoriei, „prin ținuturi frumoase sălbatice", Hölderlin s-a ocupat mai ales de Henry și Jette, le explica, pe cît putea, ținutul ce-i era și lui necunoscut. Marie și Susette se întrețineau cu Heinse. Deseori, se lăsa pe spate, închidea ochii, îl auzea atunci pe Henry, a cărui bunătate îl emoționa de fiecare dată, spunîndu-le surorilor : Pst, Hölder vrea să doarmă ! Se gîndi la în-

grozitoarea sa călătorie cu Fritz von Kalb în ținutul Rhönului. Evită conversații mai lungi cu Susette. Nu voia să se dea de gol în fața lui Heinse.

Cele patru săptămîni petrecute la Driburg se contopesc într-o unică zi de vară. Mai simte o dată că poate respira în voie, nu-l mai supără aroganța lui Heinse ; îl găsește chiar spiritual și dibaci. Locuiesc în hotelul de lîngă izvoare, unde va gusta „apa minerală întăritoare și purificatoare", se plimbă pînă pe Knochenberg de unde se vede pînă spre Brocken, se joacă cu copiii de-a regele și regina în cetate. Cum Heinse obișnuiește să se retragă seara devreme, iar Marie își petrece timpul în compania unor tineri ofițeri prusaci, au deseori prilejul să rămînă singuri, dar sînt atenți să nu pășească dincolo de ceea ce Susette numește marginea fericirii. Copiii, deși neștiutori, le sînt complici.

Îmi place să-mi imaginez că aici, în aceste locuri, primește o scrisoare, pe care în realitate nu a primit-o, și că citește o poezie, de care probabil nu a aflat niciodată. Ar fi putut fi una din acele solii care-i parveneau într-un chip pe cît de regulat pe atît de misterios. Chiar la începutul șederii sale la Frankfurt făcuse cunoștință cu Johann Noël Gogel, un prieten de afaceri al lui Gontard. Gogel, care era și rudă cu Gontard, avea cea mai mare negustorie cu vinuri din oraș și locuia împreună cu familia sa în importanta clădire de la Lanțul de Aur, „unul din cele mai frumoase locuri din Frankfurt". Hölderlin vorbește despre familia Gogel ca despre niște „oameni rezonabili, neprefăcuți, și fără pretenții", care „nu vor să se încurce, să se mînjească și să-și strice bucuria căminului... cu societatea frankfurteză în rigiditatea și sărăcia ei sufletească și spirituală". (Încă de pe atunci își exprima disprețul pentru societatea căreia Susette îi aparținea.) Gogel căuta un dascăl, un preceptor pentru copiii săi, iar Hölderlin i-l propusese pe Hegel care se mai afla încă în Elveția. Gogel a fost de acord și îl rugă să-i transmită lui Hegel că aștepta o scrisoare din partea sa ; acesta însă nu dădu nici un semn de viață. Puțin după aceea au fost nevoiți să părăsească orașul. Poezia la care mă gîndesc, intitulată „Eleusis", a fost scrisă de Hegel în

august, așadar, pe vremea cînd Hölderlin se afla la Driburg. Ni s-a păstrat numai sub formă de schiță, așa cum a și rămas probabil, fără a fi definitivată vreodată. Hegel i-a dedicat-o lui Hölderlin, prietenul său, în semn de omagiu, ca o afirmare a comuniunii lor trecute și viitoare, uniți cum se știau prin dragostea față de greci și atașamentul față de spiritul răzvrătit al epocii. Poezia anunță totodată venirea lui Hegel la Frankfurt, prilej de-a se revedea. Trecutul, pe care Hölderlin îl credea de acum pierdut, anii prieteniilor juvenile — iată-le evocate ca o promisiune reînnoită : „...chipul tău, prietene îmi apare în față, / și bucuria zilelor trecute ; curînd însă / ea face loc speranței mult mai dulci a revederii — / Și văd deja în fața ochilor scena mult dorită / a îmbrățișărilor fierbinți, apoi a întrebărilor, / și a privirilor tainic-cercetătoare, / asupra celor ce timpul le-a schimbat / în purtarea și gîndul prietenului — și apoi fericirea / de-a regăsi credința veche statornicită, coaptă, / în alianța, ce nici un jurămînt nu a pecetluit-o, / de-a nu trăi decît în liber adevăr și niciodată în pace / cu legea ce reglementează păreri și simțăminte." Iată tonul pe care îl îndrăgise, ce-i era familiar.

Neuffer, Schelling, Stäudlin răsar dintr-o dată în fața lui. E emoționat. Așa își imaginaseră ei viitorul. Iar jarul n-a putut fi stins de nimeni.

Are să vină Hegel, îi spune el lui Susette. Știi, prietenul meu de la Tübingen. Va fi preceptor în casa Gogel. Trebuie să ne înconjurăm cu oameni care nu sînt prietenoși pentru a ne fi pe plac, ci de dragul omului. E foarte sigur de sine acum.

La 8 septembrie află de victoria arhiducelui Karl și de retragerea trupelor din Frankfurt. Pot să se reîntoarcă acasă. Heinse, care avusese de gînd să rămînă mai mult, li se alătură. Susette izbutește să mai amîne despărțirea de libertatea aceea pe jumătate furată, trăită pînă la uitarea de sine. Jakob Gontard fugise din Frankfurt de teama reîntoarcerii francezilor, invocînd afaceri grabnice la Nürnberg. De aceea, zicea Susette, puteau să mai stea un timp la Kassel. Petrec mult timp împreună. Marie e foarte atentă, îi distrează pe copii. De la Ebel află că

acesta vrea să plece la Paris pentru a studia Republica și chiar pentru a lua parte la evenimente. Descoperă din întîmplare o notiță într-un ziar despre sinuciderea lui Stäudlin. Susette îl roagă să-i povestească despre prietenul dispărut.Nu poate. Durerea se adună în el, îl descumpănește. Unul din prieteni pornește la drum în căutarea libertății, celălalt a eșuat. Se gîndește la ultimele sale vizite la Stuttgart, la Stäudlin, buhăit, ruinat de băutură, dar totuși plin de încredere ; la surorile lui, al căror interes binevoitor îi dăduse de fiecare dată aripi. Acum totul trecuse. Din mozaic se desprinsese o piatră.

Cîteodată se întind unul lîngă altul pe patul îngust. Abia se ating. O dorește cu patimă, dar tăcerea încordată pe care ea i-o opune e mai puternică.

Nu trebuie, Hölder. Ne-am ucide pe noi înșine. Mai bine să trăim.

Plecăm acasă ! Copiii sînt totuși bucuroși.

Viața asta de pribegi și delăsarea noastră sînt de vină ; copiii s-au sălbăticit, zice Marie. Heinse își ia rămas-bun cu multă pompă, își anunță vizita la Frankfurt, va poposi la ei în drum spre Aschaffenburg. Călătoria de la Kassel la Frankfurt se desfășoară apoi mult prea încet. Pe tot drumul, dar mai ales în apropiere de Hanau se văd primele urme ale luptelor. Case arse, drumuri desfundate, căruțe rupte, aruncate pe marginea drumului. Copiii nu contenesc să se mire. La Frankfurt situația e și mai rea. Ruine la tot pasul, oameni care cară moloz, zidari care s-au apucat să repare casele. Orașul și-a pierdut culoarea. Asupra lui s-a lăsat un văl cenușiu.

Pînă și oamenii li se par vătămați, descurajați, apatici.

Pretutindeni pe străzi, soldați.

Strada lor e neschimbată. Copiii izbucnesc în strigăte cînd ajung în fața casei. Tata o fi sosit ? Probabil că nu. Primul lucru pe care Susette vrea să-l știe de la cumnatul ei : Unde e Kobus ? S-a întors ? Pe Hölderlin, care urmărește scena din trăsură, întrebările ei îl rănesc, dar tot el își spune : E dreptul ei. La urma urmelor, e bărbatul ei, tatăl copiilor ei.

Henry îl cheamă : Hölder.

Cară bagajele în casă, se retrage apoi cu băiatul în camera sa, așteaptă un semn de la ea. Ea vine, îl cheamă la cină, în timpul căreia Gontard-du-Bosc povesti încîlcit despre fărădelegile francezilor, austriecilor. Era revoltat de prostia Consiliului orășenesc, nu-și mai revenea de pe urma faptului că austriecii rechiziționau mai mult chiar decît francezii, hotărînd prețul după bunul lor plac și, în afară de asta, plăteau în hîrtii care nu deveneau scadente decît peste cinci ani, cînd n-o să mai fie bune de nimic. Da, se temuseră tot timpul. Nu, afacerile casei nu mergeau prost. Firește, războiul aducea chiar avantaje negustorilor pricepuți. Și țăranii din împrejurimi se îmbogățiseră.

Deși Gontard nu a sosit încă acasă, Susette îl roagă să fie atent, reținut, mai ales față de Wilhelmine, menajera, să se păzească de curiozitatea și de limba ei ascuțită. Se întîlnesc din cînd în cînd, uneori și cu Marie, foarte preocupată acum, de cînd cunoscuse la o serată a familiei Bethmann un ofițer imperial, pe braonul Rüdt von Collenberg și se îndrăgostise de el.

Susette avea din nou o serie de îndatoriri. Aproape în fiecare zi sînt așteptați musafiri la ceai sau la cină, soții Gogel, Schlösser, Borkenstein, Bethmann, Gontard-du-Bosc. Hölderlin abia mai suportă văicăreala despre suferințele îndurate, din care au ieșit bine, chiar în cîștig. Colindă cu Henry prin oraș, contemplă distrugerile, se simte cuprins de descurajarea generală. „O să mă găsești mai puțin revoluționar, atunci cînd o să mă vezi", îi mărturisește el lui Karl, întrebîndu-l de situația de la Nürtingen. Republicanii au lăsat o amintire deplorabilă, mai ales printre oamenii simpli. N-au cruțat pe nimeni, au prădat, au șantajat, fără să lase o urmă a libertății sau demnității lor. Dar poate că așa e în război, poate că războiul nimicește atare speranțe, poate că și-au dorit o viață ce nu se poate dezvolta decît peste cîteva generații, așa cum și ideile au nevoie de timp ca să se coacă, și nu pot să se ivească dintr-o dată. Nu va fi fost totul în zadar. Ebel scrie o scrisoare disperată de la Paris, se vede înșelat în toate așteptările sale. Susette, căreia îi arată scrisoarea, se bucură de „mintea cea de pe urmă" a lui „Ebel al nostru", el însă o contrazice, pentru prima

oară, cu vehemență. Părerea lui e cu totul alta; îi va răspunde lui Ebel, îi va da și ei scrisoarea s-o citească înainte de-a o trimite. Scrisoarea aceasta e unul din marile și nemijlocitele sale răspunsuri la epoca în care a trăit. Cum prezentul a respins ideea de democrație, de înțelepciune și rațiune omenească, acestea trebuiesc proiectate în viitor. Ele nu se mai pot pierde, nu trebuie și nu vor fi trădate. Își cumpănește fiecare cuvînt, căci ar dori să-l convingă pe Ebel să se dezică de acele acuzații: „E minunat, dragul meu Ebel, să fii jignit și decepționat așa ca dumneata. Nu stă la îndemîna oricui să se intereseze de adevăr și dreptate așa încît să le caute și acolo unde nu sînt; iar cînd spiritul ce observă este în măsură atît de mare subujgat de inimă, poți spune că această inimă e prea nobilă pentru secolul ei. E aproape cu neputință să vezi realitatea murdară descoperită și să nu te îmbolnăvești; ...dumneavoastră însă aveți puterea să îndurați, iar eu vă apreciez la fel de mult pentru această putere de-a vedea lucrurile pe care înainte nu le-ați văzut întocmai. — Știu, nespusă e durerea despărțirii de un loc unde ai văzut înflorind în speranța ce-ai nutrit-o roadele și florile întregii omeniri. Dar ne avem pe noi înșine și pe cîțiva alții, și e frumos să regăsești în tine însuți și în cei cîțiva o lume. — Cît despre starea generală, mă consolez cu gîndul că orice ferment și disoluție duc în mod necesar fie la distrugere, fie la o nouă orînduire. Dar distrugere nu există, iar tineretul va fi nevoit să renască din descompunerea în care ne aflăm. Putem spune deci cu siguranță că niciodată lumea n-a fost atît de pestriță ca acum. E o diversitate de contradicții și contraste... Dar așa să fie! Această trăsătură a unei părți mai bine cunoscute a speciei umane vestește, fără îndoială, întîmplări extraordinare. Eu cred într-o viitoare revoluție a credințelor și a ideilor care va face de rușine tot ce s-a știut pînă acum. Iar Germania ar putea să contribuie în mare parte la aceasta..."

(Citez pe larg aceste gînduri deoarece ele se opun celor ce tind să-l poarte spre tărîmurile poetice, pur spirituale. A fost un om politic, un democrat-radical. N-are rost să te întrebi dacă a fost iacobin sau girondin. Neîndoios că oamenii de acțiune îl dezamăgiseră. Verdictele

sale împotriva lui Marat şi Robespierre pornesc dintr-o inimă rănită. Dar ele nu condamnă cauza. Aceasta devine pentru el obiect al unui proces, la care putea să participe prin gîndire și care avea să continue mult timp după el. Cît timp a trăit, oamenii de acțiune i-au inspirat teamă și la fel de mult l-au și atras. Avea nevoie de ei pentru gîndirea sa, dar gîndirea sa nu se baza pe ei. Scrisoarea sa către Ebel este adresată şi generaţiilor viitoare.)

Susette nu vrea să-i înţeleagă exaltările. Ceri prea mult de la noi toţi, Hölder, noi sîntem prea mici, prea meschini. Ebel însă va avea nevoie de încurajarea ta.

Există ceasuri pe care le trăiesc fericiţi și lipsiţi de griji ca odinioară la Kassel, cei din jur însă pîndesc, înregistrează.

Vino astă-seară să citim împreună.

Dar apoi, Susette e reţinută de musafiri picați pe neașteptate, de vreo rugăminte a lui Gontard, căruia îi ia apărarea faţă de el : Nu fi nerăbdător. Nu pot să-l las pe Kobus singur cu Schlösser. O să întrebe de mine, dacă mă simt rău ; nu vreau să-l pun în încurcătură.

Îl așteaptă nerăbdător pe Hegel, care între timp s-a anunțat și va intra în serviciu la Gogel din ianuarie 1797. Cu el va putea discuta fără reţineri chestiuni politice. Dar la Frankfurt sosi un Hegel bolnăvicios și posomorît. Singurătatea din Elveţia îl marcase profund. La sfîrșit, simțea pur și simplu că se sufocă. Și apoi mai era și ipohondria.

În casa Gogel, al cărei stil de viață i se potrivea, Hegel își reveni rapid. Își făceau adeseori vizite, ori de cîte ori găseau o clipă liberă, își semnalau articole din ziare ; recăzură în vechea furie a dezbaterilor. De la bun început opiniile lor se ciocniră. Hegel îl întrebase mai mult în glumă pe Hölderlin cum o mai duce cu „filozofia sa" ; acesta îi ripostase : Nu, filozofia nu-i pentru mine decît ruda mai săracă a poeziei.

Mi-am închipuit eu asta. Schelling și cu mine ţi-am lipsit destul de tare. Domnul se retrage spre concret. Dar acesta nu poate fi cuprins fără ajutorul abstractului. Mai importantă e pentru mine noţiunea unui lucru. Tre-

buie să știi să analizezi și să abstractizezi în egală măsură. Trebuie să te îndepărtezi şi să te înstrăinezi de ceea ce îți este cunoscut, familiar. Cuvintele acestea le rosti cu deosebită emfază.

Pentru Hölderlin acesta era un lucru nou. În solitudinea peisajului elvețian prietenul își adîncise gîndirea, i-o luase înainte. Era momentul să-l ajungă din urmă, și o făcu din toată inima. Fiecare întîlnire a lor era prilej de inspirație. Cînd se săturau de gînduri, de argumente, scotoceau printre amintiri, care încetul cu încetul se reduseseră la aluzii : Mai știi cum Bök și Breyer... ?

Fu uimit de ușurința cu care Hegel s-a impus în societatea frankfurteză. Curînd se înconjurase, cum el nu reușise niciodată, de un cerc de tineri admiratori. În schimb nu reuși să-l convingă pe Hegel să frecventeze concertele care aveau loc cu regularitate la „Sala Ageră“. Muzica îl reconforta și ar fi dorit să-l știe pe Hegel alături de el. La unul din aceste concerte îl întîlni din întîmplare pe negustorul Schwendler, pe care îl cunoscuse în treacăt la Waltershausen, la familia von Kalb, și care se mutase între timp la Frankfurt. Întîlnirea îi fu mai degrabă neplăcută, fiindcă Schwendler ar fi putut oricînd să aducă vorba de Wilhelmine. Or, de cînd o iubea pe Susette, legătura cu Wilhelmine i se părea nepermis de grosolană și directă. Amintirea acelei intimități devenise acum de nesuportat. Îl asaltă, așadar, cu un potop de cuvinte, așa cum nu-i stătea în fire, își dădu cu părerea despre calitatea orchestrei, e de mirare cum au reușit să adune la un loc treizeci de muzicieni buni, iar lui Schwendler nu-i rămase altceva de făcut decît să dea din cap. Cu toate acestea, Schwendler fu impresionat de Hölderlin : „E un bărbat frumos“, îi scrie el doamnei consilier Heim din Meiningen și adaugă gînditor : „Aş vrea să ştiu în ce dispoziție se află acum față de Kirms, dar n-aş vrea să-i spun de-a dreptul în față că sînt la curent.“ La curent cu ce ? Cu faptul că Hölderlin avusese o legătură cu Wilhelmine ? Dar acesta era un lucru bine cunoscut celor care frecventau casa Kalb. Sau cu faptul că ea dăduse naştere unui copil care murise doar cu cîteva luni înainte de întîlnirea lui Schwendler cu Hölderlin ? În orice caz, ajunseseră şi la urechile lui zvonurile ce circu-

lau în Frankfurt; căci într-o viitoare scrisoare anunţa că nu-l mai întîlnise pe Hölderlin, fiindcă acesta nu se vede cu nimeni, „ci trăiește numai pentru sine și lucrările sale și — așa cum susţin unii — pentru mama elevilor săi, o femeie plăcută, din cîte se spune."

Plasa calomniilor se ţese tot mai des. Hölderlin nu știe nimic. Hegel îl avertizează. Pînă și servitorii din casa Gogel au început să șușotească pe seama lui și a doamnei Gontard.

Dar o iubesc.

Ești naiv, Hölder. Crezi că bunul domn Gontard o să mai suporte mult timp situaţia?

Nu-mi pasă.

Orașul tot vuiește. Iar lui Gontard nu i s-a spus deocamdată nimic, dar nu uita, există o mulţime de răuvoitori.

Dar Susette e un înger.

S-ar putea. Dar că te-ai molipsit și tu de boala preceptorilor, asta n-o mai înţeleg.

Ce-i asta?

N-ai auzit de ea? O Hölder, niciodată n-ai să înveţi să trăiești. Asta înseamnă, pe scurt, că preceptorii se grăbesc să se îndrăgostească de stăpînele lor fiindcă acestea sînt prada cea mai accesibilă.

Dar nu e cazul meu.

Eram sigur de asta.

Uite ce am scris, Hegel.

Așteptase mult timp în zadar exemplarele cărţii sale; dar de la Cotta nu primise nici un fel de veste. Pachetul sosi în cele din urmă într-o după-amiază de aprilie, după ce trecuse mai întîi prin Nürtingen. Își va fi stivuit cele unsprezece volumașe în faţa sa.

Nu știu dacă în acea clipă era fericit.

Ar fi vrut să lase cartea în camera lui Susette, să-i facă o surpriză, renunţă însă, fiindcă ar fi putut fi găsită de altcineva, și de aceea i-o aduse seara, cînd Gontard lipsea de acasă.

Ea spuse: În sfîrșit, îţi vezi cartea. Citește-mi și mie ceva. El însă pornise spre ușă, ea îl strigă: Ești supărat? O rugă să-l scuze cîteva clipe, și să citească între timp locul pe care el îl subliniase. E ca o scrisoare pentru tine.

Cînd el se întoarse, ea îl luă în brațe, îl mîngîie, îl prinse de mîini, îi șopti ca și cum cineva ar fi putut să-i audă : Odată și odată, voi fi numai pentru tine, Hölder, poți fi sigur, avem nevoie de timp, deși timp nu avem deloc. Trebuie pur și simplu să crezi, așa cum cred eu. Vor afla cu toții cine ești tu. Cu toții, iar eu voi fi mîndră de tine.

Avea nevoie de ecouri, e dornic de succes. Le cere părerea prietenilor săi Neuffer, Conz. Cu Hegel va fi discutat direct, despre impresia bună pe care i-a făcut-o lui Heinse află prin doctorul Sömmering, medicul familiei Gontard cu care se împrietenise : „Sînt anumite pasaje, ...atît de fierbinți și pătrunzătoare, că l-ar înduioșa pînă și pe bătrînul Kant și l-ar convinge să renunțe de-a vedea aparența pură a tuturor lucrurilor. Îi urez numai bine tînărului erou pentru viitorul său“, îi scrie Heinse lui Sömmering, dorind ca acesta să transmită mesajul său preceptorului familiei Gontard. Poate că e și un mod de a-și cere scuze pentru purtarea sa de la Kassel și Driburg.

E dealtfel una din puținele voci ce se fac auzite. Recenzenții așteaptă, presupune el, cel de-al doilea volum, al cărui manuscris va fi expediat lui Cotta spre sfîrșitul anului. Nici un cuvînt de la Schiller, de la care aștepta un semn ce l-ar fi putut elibera din închistarea crescîndă.

Mă închid tot mai mult, îi spune el lui Susette. Nu mai izbutesc să ies din mine însumi.

Ea îl mîngîie povestindu-i despre vara ce va veni ; Gontard închiriase conacul Adlerflycht, aflat în nordul orașului, nu departe de poarta Eschenheim, de unde putea să vină fără greutate la birourile sale din oraș.

Dar vara era departe. Iar Susette, temîndu-se de gura lumii, îl rugă „s-o uite într-o anumită măsură“, să vină mai rar la ea, lucru pentru care copiii i-ar fi tare recunoscători. Faptul că își justifica proasta dispoziție tot mai des prin suferințe ale nervilor o înspăimînta, dar nu putea să-l ajute fără să-și trădeze dragostea ; organiza în schimb ceaiuri cu prieteni la care era invitat atunci cînd erau de față Sömmering, soții Gogel sau logodnicul lui Marie. Lui însă nu-i era deloc ușor să se poarte cît mai firesc, să nu o privească mai mult decît era necesar, să

nu o mîngîie măcar pe ascuns. Își asumase rolul unui personaj rezervat, ipohondru, ce are nevoie de compasiune. Dar nici măcar nu mai era rol. Hölderlin intrase în pielea personajului și era amenințat, zicea Sömmering care îl consultase atent și îi prescrisese sedative, de o boală foarte gravă. Ideea lui Sömmering cum că sufletul omului stă în glanda sa pineală, fiind afectat de umori și secreții, aparținînd deci organicului, îl amuzase mai întîi, iar apoi îl pusese pe gînduri. Hegel o considera o tîmpenie nemaiauzită.

Dar atunci ce e sufletul ? Unde se află el ? E un gaz ? Sau ceea ce leagă gîndurile ? Nimicul dintre bine și rău.

Sufletul trebuie redus la simțămintele noastre. Asta-i tot.

Sömmering, căruia îi relatase această discuție, nu cedă : Știi, dragul meu, sufletul ar putea fi definit așa cum ziceți voi doi, s-ar mai găsi și alte explicații, dar ca medic eu mă bazez pe natura umană, pe physis.

Și dacă uneori am impresia că sufletul meu s-a înnegrit pe la margini, și s-a uscat, și începe a se zbîrci ca o frunză ?

Atunci toate acestea ar putea fi simptomele unei boli reale.

Credeți că sînt bolnav ?

Nu sînteți, domnule Hölderlin, dar ați putea să vă îmbolnăviți.

Sömmering îi recomandă distracții în afara casei. Am auzit că zile întregi nu ieșiți. Știu că lucrați la cartea dumneavoastră și că diminețile vă ocupați de Henry. Luați-vă un concediu de la doamna Gontard, Sinclair ar fi foarte bucuros să vă aibă cîteva zile oaspete la Homburg. Sau aduceți-l pe fratele vostru încoace. Aveați doar de gînd s-o faceți.

E cînd bine, cînd rău. Nu va fi nicicînd calm, așa cum sperase în primele săptămîni după sosirea sa la Frankfurt. Îl invită pe Karl, îi plătește călătoria, iar acesta sosește în aprilie. E uimit de toate : orașul acesta mare, oamenii, luxul din case ; iar Hölderlin îl întărește în toate, deși ar avea chef să retușeze, să-i spună cît de sărăcăcios, de superficial, de labil se arată totul la o cercetare mai avizată.

E fain aici. E bine de tine.

Ştiu, Karl.

Susette se îngrijeşte împotriva voinţei soţului ei — dacă mai continuăm aşa, o să ne vină toată familia lui pe cap — ca şi Karl să poată participa din plin la viaţa familiei şi să fie invitat la cîteva serate. Karl asistă la lecţii, spre bucuria lui Henry, care ar vrea ca lucrurile să rămînă mereu aşa.

Mi-ar place şi mie să-nvăţ istoria din Titus Livius, aşa cum o povesteşti tu, Fritz.

Voi îi spuneţi Fritz ? întrebă Henry.

Dar voi ?

Noi îi spunem Hölder.

Henry se întristează cînd aude că Hölderlin şi Karl vor pleca pentru cîteva zile şi o asaltează pe Susette „să nu le permită“. Dacă nu, plec şi eu cu ei.

În drum spre Homburg, Karl povesteşte de spaimele pe care le îndurase mama în timpul luptelor. Ajunsese să aibă mai multă încredere în emigranţi decît în trupele de republicani.

Sinclair îl tratează pe Karl ca pe un egal. Vorbesc deschis în faţa lui. Băiatul îi ascultă tăcut, se mulţumeşte să răspundă la întrebări.

Nu, nu putem să ne plîngem de republicani ; dar se zice că în trecere prin Reutlingen au prădat la fel de rău ca şi trupele lui Condé. După mine, nu-i nici o deosebire.

Sinclair îl combate pe Karl. Acesta e oricum foarte impresionat de bărbatul înveşmîntat într-un strălucitor costum de curte.

Războiul, dragă Karl, chiar cel ce-a fost pornit în numele unei idei măreţe, îl poceşte pe om, descătuşează forţe care altfel nu se trezesc nicicînd, aşa încît se întîmplă ca tocmai cel slab şi umilit să devină mai sălbatic. În acest fel, ideea, în numele căreia au pornit la luptă, se şterge din minţile lor. Nu din ale tuturor, nu din ale celor care aşteaptă libertatea. De aceea, noi sperăm ca ea să pătrundă pînă în inima pustiurilor.

Obligat să plece din însărcinarea landgrafului la Darmstadt, Sinclair îi sfătuieşte să se îndrepte spre Mainz pentru a vedea cu ochii lor cum ştiu să guverneze repu-

blicanii. Era o recomandare cu două tăişuri. Au străbătut Taunusul, au urcat pe Feldberg, unde Karl fu uimit de „nesfîrşita privelişte“ ce i se deschidea, iar Hölderlin trebui să facă faţă întrebărilor lui şi să ghicească numele tuturor satelor şi cătunelor de care îl întreba fratele său.

Ar putea fi Bonames, nu sînt sigur.

Bonames ? Chiar aşa îi spune locului ?

Da, însă nu sînt sigur că e cel de colo.

Înainte de Mainz li s-au cerut de mai multe ori legitimaţiile. Karl mai prinse curaj cînd văzu că soldaţii din gardă erau oameni prietenoşi şi că fratele lui se înţelegea cu ei în franceză. Oraşul era într-o stare vrednică de plîns. Fuseseră distruse mult mai multe case decît la Frankfurt. Pe ruine crescuse iarba, ici-colo se ivea şi cîte un copăcel. Au aflat că un bombardament al prusacilor făcuse cele mai mari stricăciuni şi că de atunci — trecuseră deja patru ani — imperialii atacau mereu, nu le dădeau pace o clipă, încît de reconstrucţie nici nu putea fi vorba.

Localnicii păreau nepăsători la toate ; că imperiali ori republicani, lor le era totuna. Peste tot întîlneau bande de copii care se aţineau mai ales prin apropierea furgoanelor, de unde soldaţii îi alungau cu lovituri şi înjurături — fiinţe jegoase, pe jumătate sălbăticite, a căror agilitate şi obrăznicie l-au uimit pe Karl.

Aşa ceva nu s-ar putea vedea la noi.

Nu fi aşa de sigur.

La Nürtingen, Fritz ?

Chiar şi acolo.

Sinclair le dăduse o scrisoare de recomandare pentru profesorul Nikolaus Vogt, istoricul, un amic în materie de politică, care avea să-i primească bucuros. E iacobin şi totuşi nu e. Şi adăugase la această caracterizare ciudată povestea lui Vogt. În frămîntatul an 1792, cînd la Mainz răsăreau cluburile iacobine ca ciupercile după ploaie şi se întocmeau liste, Vogt ajunsese fără voia şi fără ştiinţa lui pe o astfel de listă. E adevărat că nutrea simpatii republicane şi avea chiar idei iacobine, dar farsa aceasta îl supără şi îl tulbură în aşa măsură încît îşi părăsi patria şi se autoexilă în Elveţia. Se reîntoarse abia după patru ani, după zadarnice încercări de a-şi cîştiga exis-

tența în Elveția, și de atunci preda la Universitatea din Mainz, făcîndu-și mulți admiratori printre studenți.

În fața casei lui Vogt era postată o santinelă. Un timp au șovăit, neștiind ce hotărîre să ia. Poate că profesorul se află sub arest, iar vizita nu-i va fi pe plac. Karl ar fi vrut să facă deîndată cale întoarsă, Hölderlin însă întrebă santinela dacă profesorul Vogt locuia aici și dacă primea vizite. De ce nu ? Profesorul primește tot mereu. Au respirat ușurați. Vogt însuși le deschise ușa. Hölderlin se prezentă pe sine și pe Karl, îi înmînă scrisoarea lui Sinclair. Oricine vine din partea lui Sinclair se bucură de încredere. Totul la omul acesta era prea mare ; fruntea, ochii, nasul. Entuziasmul lui i-a cucerit, iar conversația ce a urmat, într-un perfect acord al opiniilor, a rămas mult timp întipărită în mintea lui Hölderlin. Din păcate, nu vă pot găzdui la mine, locuința e prea mică. Dar cînd ne vom fi săturat de vorbă am să vă conduc la un han convenabil. Le puse fel de fel de întrebări, le ceru să povestească despre ei. Aha, la familia Gontard, se spune că el e un om destoinic, iar Madame, un înger. Așa e ? Lui Hölderlin interogatoriul i se pare puțin penibil.

Despre „Hyperion" nu știu decît din auzite — Lucruri bune ! Foarte bune — cunosc însă fragmentul publicat în „Thalia" și cîteva poezii. Apoi Vogt povestește, fără să aștepte vreun răspuns, despre „lumea sa". Chiar dacă nouă nu ni se pare a fi așa, dragii mei prieteni, e totuși limpede că lumea tinde neîncetat, după legea ei, spre un echilibru. Care îi este dat. Doar că ea nu știe. Ea este de fapt o imagine a cosmosului, cu ordinea sa admirabilă, dăruită de o forță divină. Omul este partea conștientă a cosmosului. Dar asta nu înseamnă nici pe departe că ar fi știutor. Abia cu timpul vom recunoaște și vom accepta aceste legi, și vom fi în stare să redobîndim simțămîntul nostru cosmic.

Hölderlin întreabă : Asta înseamnă că spiritul uman trebuie să aspire la o reconciliere cu Natura ?

Natura e o oglindă mai fidelă a cosmosului decît omul care s-a îndepărtat de ea.

Și dacă prăpastia se adîncește ?

Atunci se pune întrebarea, dragă magistre, dacă omul va suporta contradicția și va ști să și-o explice.

Cuvintele acestea i se întipăresc în minte. E adevărat că mai lucrează încă la „Hyperion", în gînd însă a început să țeasă un alt proiect, acela de-a prezenta dramatic tocmai aceste idei, cu ajutorul unui personaj pe care — din ziua cînd a aflat mai mult despre el citind lucrarea lui Hamberger „Înștiințări din cele mai serioase despre cei mai buni scriitori" — l-a iubit ca pe un frate : filozoful Empedocle.

Vogt îi conduse, așa cum le promisese, la han, unde au picat în toiul unei încăierări : Un ofițer republican beat cerea cu tot dinadinsul vin în timp ce hangiul refuza. Ofițerul devenise de-a dreptul amenințător și l-ar fi și lovit pe hangiu, dacă n-ar fi sărit tovarășii lui să-l oprească ; atunci începu să înjure și să plîngă :

Era paharul de adio. Dar voi nu înțelegeți nimic. Voi nemții sînteți împotriva noastră. N-am cum să știu dacă mîine nu voi fi deja mort. Mîine plecăm, pornim spre Frankfurt. Ce-mi rămîne din viață, dacă nu pot să mă îmbăt și eu o dată măcar ?

Hangiul le dădu celorlalți soldați o sticlă, dar îi imploră s-o bea altundeva, ca să nu dea peste ei vreo patrulă. Hölderlin urmărise scena cu sentimente amestecate.

Îl întrebă pe hangiu : E adevărat că francezii pornesc iar la luptă ?

Da, Jourdan adunase în afara orașului grosul trupei.

Prin urmare, hotărî să-și întrerupă excursia și să se întoarcă la Frankfurt. Nu vreau ca mama să-și facă griji din cauza ta, Karl. Cel mai bine e să-ți strîngi lucrurile și s-o pornești deîndată la drum.

Pe drumul de întoarcere nimeriră între fronturi. Imperialii se repliau spre Frankfurt, în grupuri mici, aflate în cea mai mare neorînduială. „Fizionomia" acestei retrageri, avea să scrie Hölderlin, „era destul de grăitoare".

Tîrgul de la Frankfurt, care tocmai începuse, a adus o grămadă de străini în casă ; Susette trebuia să se ocupe de musafirii care soseau neîncetat și nici măcar n-a avut timp să-și ia rămas-bun de la Karl, iar Gontard era în-

grijorat că francezii ar putea să atace din nou orașul și să-i strice afacerile de la tîrg.

Primii au sosit cavaleriștii, care, la 22 aprilie, s-au strîns în fața porții Bockenheim. Generalul Hoche, comandantul lor, fusese împiedicat să-și urmeze trupele. Orașul, în care acum se aflau o mulțime de străini veniți pentru tîrg, se strînse laolaltă speriat. Gontard își invită prietenii de afaceri la un joc de cărți pentru a-i distra, Susette le cînta la pian, Hölderlin și Marie îi luaseră pe copii la ei ; așteptau cu inima la gură să audă hărmălaia luptei, să-i vadă pe francezi apărînd : Tocmai se pregăteau să ia masa de prînz împreună, cînd Gontard sosi cu vestea îmbucurătoare. Nu auziți strigătele din stradă ? Orașul și-a ieșit din minți. Totul a trecut ! E pace ! Tocmai sosise un sol al lui Bonaparte. Generalul încheiase la Leoben o pace provizorie cu austriecii.

Toată lumea închină un pahar în cinstea evenimentului. Susette îl ia pe bărbatul ei de braț. Sînt chemați Hölderlin și Marie pentru a sărbători și ei. Copiii aleargă printre picioarele invitaților, vor să știe dacă francezii chiar n-au să mai vină.

Chiar așa ?

Dacă îți spun, Jette

Și cine i-a făcut să se oprească ?

Bonaparte !

Un imperial ?

Nu, un francez, un republican.

Și de ce face pace ?

Hölderlin îi aude cu totul altfel. Depărtarea de Susette îl rănește. Susette trebuie să-și joace rolul. Și îl joacă strălucit. Pe el, lucrul acesta îl îndurerează. Poate că simte din nou acea închistare interioară. Henry îl roagă să-i povestească despre Bonaparte. Bonaparte — numele acesta va fi de acum pe buzele tuturor. Un erou, și poate renașterea Revoluției. Iată-l, biruitorul înnăscut, strălucitor, pe care îl așteptaseră cu toții, omul neînfrînt al faptei. În ziua aceasta, poate, în timp ce stătea cu Henry și Jette, repetîndu-le răbdător ce știa despre Bonaparte și campania sa victorioasă în Italia, cînd în casă răsunau strigăte de bucurie iar el asculta încordat să prindă o frîntură din vorbele lui Susette, să-i audă pașii pe co-

ridor, în ziua aceasta, poate, vocea lui a devenit alta. Nu auzise și nu știuse cuvintele care acum îi veneau în minte. Îl luaseră prin surprindere. Se spărsese gheața, iar el parcă sărea de pe un sloi pe altul. Încă din timpul discuției cu copiii își spunea neîncetat cuvintele, iar cînd menajera veni să-i ia pe copii, se așeză la masă, întoarse o pagină pe care notase de curînd cîteva versuri despre Empedocle, și scrise pe nerăsuflate oda către Bonaparte, o poezie care nu are nimic în comun cu cele ce o precedaseră, care abandonează brusc obișnuitul ton imnic, rima plăcută auzului, o poezie în care el se rostește, vorbind despre ziua de azi, despre complicitatea sa și suferința sa surdă, necontenită : „Sfinte pahare sînt poeții, / În care vinul vieții, duhul / Eroilor, se păstrează. / Dar spiritul acestui tînăr, / Cel iute, oare n-ar sparge, / De-ar vrea să-l țărmurească-n el, paharul ? / Neatins să-l lase poetul, ca pe un duh al Naturii. / Atare temă face din maestru-nvățăcel. / El nu poate trăi și dăinui în poezie. / Trăiește și dăinuie-n lume !“

Această trăire a păcii, această descătușare este elementară. Nu o va uita pînă la marea sa poezie, pe care o va numi „Sărbătoarea păcii“.

4

Cea de-a zecea poveste

În mai, întreaga casă se mută la țară, la conacul Adlerflycht. Se află undeva în nordul orașului pe drumul spre Oeder, în fața porții Eschenheim. O guașă pictată de Johann Georg Meyer cu douăzeci de ani înainte ca Hölderlin să fi stat acolo, ne arată clădirea impozantă și greoaie, construită în stil baroc, ascunsă în spatele unui șir de plopi. În fundal se zăresc acareturile mai joase, cu acoperișurile în patru ape, și totul e împrejmuit de un gard viu înalt. Pe cer se adună nori albi de vară. „...Locuim în mijlocul naturii, în grădini, printre livezi, înconjurați de castani și de plopi, de grădini cu pomi fructiferi, de livezi bogate cu priveliști frumoase spre munți.“ Hölderlin ar vrea să se convingă de pacea și de tihna ce-l încon-

joară. Scrie din nou și din plin ; pentru cîteva luni poate să uite apăsarea orașului, poate să uite că trebuie să se păzească de Gontard, că este ținut la distanță ca un servitor, că Susette deseori este inaccesibilă. Toate acestea au trecut. Se convinge de buna lui dispoziție. „Pe cît îmbătrînesc mai mult, cu fiecare primăvară care vine, sînt și mai copil. Vreau să mă bucur din toată inima de aceasta."

În timpul acesta Gontard își petrece ziua la biroul său de pe Grosse Kräme. De obicei se întoarce acasă tîrziu. Petrec împreună dimineața, cînd casa e liniștită, copiii se joacă în grădină, iar personalul e ocupat. În timpul după-amiezii învață cu Henry. Seara așteaptă, împreună cu Marie, întoarcerea stăpînului casei. Marie e de mult complicea lor, îi veghează, îi avertizează în cazul în care cineva s-ar apropia cu prea multă curiozitate de ei. „Toată dimineața doamna Gontard e cu Hölderlin, sus în pavilion sau în salon, iar copiii se joacă prin alte părți", îi scrie ea unei prietene la Frankfurt. Suferă din cauza acestei iubiri tainice, căci și ea, la rîndul ei, e despărțită de iubitul ei. Louis, baronul Rüdt von Collenberg, se află undeva în apropiere cu trupa sa, ar putea s-o viziteze din cînd în cînd, dar se teme de Gontard, poate chiar și de Susette. Numai Hölderlin e la curent cu suferința ei.

Credeți că doamna Gontard ar avea înțelegere pentru o întîlnire, Hölder ?

Nu sînt sigur.

Se plimbă în sus și în jos prin fața micului pavilion așteptînd-o pe Susette.

Și ce-ar zice doamna ? Dar dumneavoastră ?

Nici urmă de revoltă în glasul ei, mai degrabă tristețe. Lucrul acesta îl înduioșează. Cîteodată își spunea că Marie o înlocuiește pe Heinrike, sora și confidenta sa, dar nutrise poate și gîndul de-a o uita, cu ajutorul ei, pe Susette, de-a o nega. Cu ea n-ar trebui să fie mereu în alertă. Stați puțin, Marie, spune el și o ia la fugă peste pajiște către casă, în camera lui, caută printre filele așezate ordonat, scoate una, aleargă cu răsuflarea tăiată înapoi, ca un copil care i-a pregătit prietenului un cadou minunat. Nu se aștepta s-o găsească și pe Susette. Cele

două femei sînt acolo, pe pajiște, în rochiile lor albe, stau de vorbă. El se oprește, se îndreaptă apoi încet spre ele, îi urează lui Susette o dimineață bună, îi întinde fără un cuvînt pagina lui Marie. Ea o citește, privește întrebătoare, nu îndrăznește să vorbească. Susette i-o ia din mînă. Ce-i asta, Hölder, eu o știu ?

Da, o știți amîndouă, v-am citit-o la Driburg.

O, e mult de-atunci, spune Marie ca și cum ar fi vorbit de o altă viață.

Da, mult, spune și el, cu același glas.

Veniți în pavilion și citiți-ne. Atunci o să-mi amintesc și eu.

„Și acum nu te lăsa mînat de compasiune. Crede-mă, mai e loc și de bucurie. Adevărata durere entuziasmează. Cel ce-și calcă suferința se înalță..."

Acum, îmi amintesc, cuvînt cu cuvînt. De ce ne citești asta ?

Voiam s-o consolez pe Marie.

Marie ? Dacă știu pe cineva care nu are nevoie de consolare, ea e.

Vă înșelați, spune Marie cu un reproș amar.

Adevărat ? Și de ce trebuie să te consoleze Hölder al nostru ?

Chiar nu-ți poți închipui ?

Nu.

Hölderlin pune un moment mîna pe gura lui Marie : Nu spuneți nimic. Am să explic eu. Marie îl are pe Louis, Susette, și totuși nu-l are. Dar ar vrea să-l aibă. Și nu îndrăznește să-l aibă nici măcar un minut, pe ascuns.

Dar o să te măriți curînd, Marie.

Curînd ! O să mai dureze săptămîni de zile.

Atunci trebuie să ai răbdare.

Dar voi ?

Cu noi e altceva. Pe tine te așteaptă o viață onorabilă de familie de acum încolo.

Dar pe tine ?

Nu pot să-ți răspund la aceasta.

Am să citesc mai departe, spuse el încet. Continuă, ridicîndu-și din cînd în cînd privirea de pe foaie, iar cînd încheie spuse : Puteți fi sigură de viitorul vostru, Marie, dar să nu vorbiți niciodată de viitorul unui preceptor.

Marie se întoarce la copii. Vocile lor răzbat de departe. Susette se lasă pe spate în scaunul ei, închide ochii.

Zgomotele verii pătrund în conștiința sa, din cînd în cînd se întîmplă însă să se închidă în sine, surd și orb la tot ce-l înconjoară, deși cu simțurile treze.

Cînd poate, Marie îi trimite de acasă pe copii și pe servitori ; pe unii, cu trăsura la plimbare, pe alții, la piață. Atunci el se duce la Susette, dar e atît de încordat încît tremură tot, gîtuit de emoție. Ea îl trage spre ea, el îi sărută fața, gîtul, brațele, mîinile, își jură unul altuia credință veșnică, își deplîng soarta, fac planuri, le resping, se pîndesc pe furiș, iar cînd el nu se mai poate stăpîni ea îl împinge, plînge, nu, asta nu, e toată a lui, cu mintea și fără mintea ei, cu inima și cu gîndul, dar atît de departe nu pot să meargă, chiar dacă și ea îl dorește foarte mult.

Apoi sînt zile în care se scufundă într-o stare care îl urmărește pînă și în vise : Nu numai zidurile camerei se apropie, dar și aerul din jur devine solid, Gontard îl urmărește, el fuge peste o pajiște, care se derulează la nesfîrșit în fața sa. Durerile îngrozitoare care vin după astfel de zile sînt aproape de nesuportat.

Astfel trece vara.

5

Criza

Cei din jur sînt îngrijorați. Susette și Marie îi reproșează sensibilitatea bolnăvicioasă. Pînă și Henry a ajuns să se teamă de indispozițiile lui. El însă nu are nici o putere asupra sa. Boala, pentru care nu are nume, îl macină. Hegel, pe care nu îl mai vede decît arareori, stăruie pe lîngă el să se trateze la Sömmering. Dar acesta îi prescrie deja de multă vreme sedative. Simte o rezistență crescîndă față de toate și toți. Imaginea sa despre lume e incompatibilă cu realitatea. Și o proclamă răspicat, în mai toate scrisorile, ba chiar și în poezii. La conacul din Adlerflycht, prins în periculosul joc al dragostei cu Susette, termină de scris „Hyperion“. Nu le mai ci-

tește nimic celor două femei. Știe că furia sa sălbatică, nemărginită le-ar înspăimînta. Lui Susette, îi va trimite cartea de Homburg, ca o mărturie tîrzie a celor suferite de el, oaspetele aparent senin al acelei veri. Pentru ea scrie, în momente de liniște, căutînd parcă să le fixeze, poezii : „Vino și vezi fericirea dimprejur ; în aerul răcoros / Ramurile dumbrăvii tresaltă, / Precum pletele în vînt ; și ca un spirit ferice, / Pe o liră răsunătoare, / Cerul cîntă cu ploaia și soarele pe pămînt..." Susette vede în ele semne ale însănătoșirii. Iată că lumina pătrunde totuși pînă la el. Lui Hegel însă îi citește penultima scrisoare din „Hyperion", cuvinte de hulă de o nemaipomenită violență împotriva germanilor :

„Așa am ajuns printre germani. Nu le ceream prea mult și mă așteptam să găsesc și mai puțin. Am venit sfios, ca orbul și înstrăinatul Oedip la porțile Atenei, unde l-a primit dumbrava zeilor și l-au întîmpinat suflete alese. —

Cu totul altfel s-a întîmplat cu mine.

Barbari din vremuri vechi, ajunși și mai barbari prin propria lor strădanie, prin știință și chiar prin religie, absolut incapabili de orice simțămînt nobil, corupți, din fericire pentru divinele Grații, pînă în măduva oaselor, jignitori pentru orice suflet ales, atît prin exagerare, cît și prin meschinărie, surzi și lipsiți de simțul armoniei ca cioburile unui vas aruncat în șanț — aceștia erau, scumpul meu Bellarmin, consolatorii mei.

Spun cuvinte aspre, dar le-am spus totuși pentru că arată adevărul : nu-mi pot închipui un alt neam mai sfîșiat decît germanii. Vezi între ei meșteșugari, dar nici un om ; gînditori, dar nici un om ; preoți, dar nici un om ; stăpîni și robi, tineri și bătrîni așezați, dar oameni deloc — oare nu e ca un cîmp de bătălie, unde zac ciopîrțite mîini, brațe și mădulare, unele peste altele, în timp ce sîngele vieții vărsat piere în nisip ?"

Hegel ar fi vrut să-l întrerupă. Dar el nu se dădu bătut, citi cu voce strigată, umblînd în sus și în jos prin cămăruța lui Hegel — iar cînd terminase, Hegel nici nu îndrăzni un timp să vorbească. Apoi spuse, lăsînd cîte o pauză între fiecare cuvînt :

Nu — ești — tu — așa — Fritz.

Așa am devenit. Asta ați făcut din mine.
Cine ?
Oamenii și timpul, Hegel.
Întoarce-te din drum, Fritz, altfel ai să te distrugi, ai să te sufoci.
Dar așa văd eu.
Și ce spune doamna ta ?
Ea nu știe, nici nu trebuie să știe. Poate că e...
Ce ?
Nimic.
Știi, în timp ce citeai, mă gîndeam la Tübingen, la toate exaltările noastre copilărești, dar și la credința noastră de nezdruncinat în binele din om. Erai și atunci la fel de pătimaș și umblai emoționat în sus și-n jos, iar Neuffer vedea în tine un Apollo. Nu te-ai schimbat, Hölder. Doar că băiatul de odinioară și-a pierdut curajul, elanul.
Să nu mai vorbim de asta.
Cît mai stați la țară ?
Nu știu. Pînă în septembrie.
Așadar, o să ne vedem la fel de puțin.
Fără ca Hölderlin să știe, Hegel se sfătui cu doctorul Sömmering ; acesta însă nu întrevedea nici o posibilitate de vindecare a „gravei ipohondrii“ de care suferea pacientul său neascultător.
Nu se ajută deloc, domnule Hegel, fuge, caută salvare în ceea ce îl distruge. Iar puterea noastră nu ajunge pînă acolo. Pentru a-i satisface exigențele, întreaga omenire ar trebui să se schimbe.
La o serbare în grădină, la care Gontard invitase aproape toate familiile de vază ale orașului, Hölderlin aude cum o doamnă îi șoptește alteia : Acesta e Hölderlin, preceptorul familiei, și, din cîte se spune, amantul doamnei.
Aleargă să se închidă în camera lui. Nu-i suflă o vorbă lui Susette.
Plec, îi spuse Marie la un moment dat, în timpul unei discuții.
Pleci, Marie ? Ai cumva necazuri cu cei ai casei ?
O nu, Hölder, dar în iulie mă căsătoresc în sfîrșit cu Louis al meu.

Hölderlin îi întoarse spatele fără să spună un cuvînt.
Ea strigă speriată în urma lui : Dar nu te bucuri ?
El nu-i răspunse.
De acum înainte avea să fie singur cu Susette. Nu va mai fi nimeni care să stea alături, nimeni care, atunci cînd Susette se pierde printre musafiri, să-l tragă deoparte și să-i vorbească vrute și nevrute.
Pierde necontenit.
Pînă și copiii sînt prinși de febra pregătirilor pentru nuntă. Nu mai vorbesc decît despre asta ; cele două mezine, Lene şi Male, vor duce trena, iar Henry şi Jette vor împrăştia flori în biserică.
Şi tu ce-ai să faci, Hölder ? întreabă Male.
Oare ce-o să fac ?
Faci o poezie pentru Marie, spune Jette.
Nu pot.
Ba poţi, decide Henry.
Dacă aş putea...
A fost invitat la cununia de la biserica Sf. Katharina și la petrecerea de la Cerbul Alb. Pleacă împreună cu copiii spre oraş. Louis al lui Marie, baronul Rüdt von Collenberg, îi place. Deși poartă uniforma trupelor imperiale.
În ajun, Marie își luă rămas-bun de la el ; avea ochii în lacrimi, îi prinsese mîna și i-o dusese la buze, spusese ceva despre „sufletul său delicat“ şi implorase îndurarea cerului pentru el. El se purtase ca un copil lipsit de apărare.
Acum merge în urma alaiului. Copiii își văd de sarcinile lor, supravegheaţi de altcineva. Se așează în ultimul rînd, nu se gîndește la nimic, se gîndește la anul care a trecut într-o singură frază, pe care o uită deîndată, privește ceremonia și are impresia, deși orga răsună cu toată puterea, că asistă la o serbare a muţilor, o succesiune neîntreruptă și absurdă de îmbrăţișări, felicitări, îmbrăţișări. Susette stă lîngă baron. Ar putea fi chiar ea mireasa. E acolo pentru a dărui fericire altora ; nu lui. Nu s-a uitat nici măcar o dată spre el. La ieșire Marie îi strigă : Adio, Hölder. Cei ce-o aud se privesc uimiţi. Baronul zîmbeşte. Marie îi va fi povestit multe. E la curent cu toate. Dar Susette iar nu se uită spre el. O ia la

fugă pe Zeil în jos pînă la poarta Eschenheim. Aici afară e liniște. La poartă îl găsește pe unul din grădinari, supărat nevoie mare. Casa e goală. Au plecat cu toții la nuntă, chiar și personalul. Domnișoara Marie se mărită cu un baron! Are un castel la Bödingheim pe lîngă Baden! Domnișoara Marie va fi castelană! Domnișoara Marie a avut noroc! Dar n-o să-i purtăm noi pică domnișoarei Marie!

Se duce în pavilion. Din nou se așterne tăcerea peste toate. Păsărelele ciripesc; el nu le aude. Vîntul foșnește printre frunze; el nu aude. Îl vede pe bătrînul servitor Weidemann ducîndu-se spre poartă; dar nu-i aude pașii. Și-a luat hîrtie și un toc. Celor de acasă nu poate să le scrie dar i se va confesa lui Neuffer, vărsîndu-și tot focul. Trebuie să existe cineva care să-l asculte: „Nu ți-am mai scris de mult timp. Deseori e de-a dreptul cu neputință. Cînd aș vrea să-ți spun: așa e!, totul e deja altfel. Soarta ne mînă înainte și în cerc, și ne rămîne tot atît de puțin timp să stăm cu prietenii ca celui care a scăpat hățurile din mînă... Cît de des îți simt lipsa, dragul meu! Să faci politică, filozofie ș.a. nu-i greu. Dar numărul celor la care te poți înfățișa cu slăbiciunile tale și cu puterile tale nu poate fi lesne înmulțit. Aproape că m-am dezvățat să am un prieten căruia să mă pot destăinui cu toată încrederea. Aş vrea să mă aflu acum lîngă tine, încălzit de credința ta — atunci să-mi dau frîu liber! — O prietene! tac și tac, și în acest fel se adună o greutate în sufletul meu care mă va zdrobi pînă la urmă, care-mi va întuneca măcar mințile. Căci tocmai aceasta e nenorocirea mea, că ochiul meu nu mai e limpede ca altădată... O! redă-mi tinerețea! Sînt sfîșiat între iubire și ură."

Susette se ferește să-i pună întrebări. Îi cere doar mai multă tandrețe.

Proiectul pentru „Empedocle" începe să prindă contur. Va fi o tragedie, iar în Empedocle vede „dușmanul de moarte al unei existențe înguste".

După mult timp, primește vești de la Schiller; acest semn de viață de la maestrul mult admirat îi aduce bucurie și alinare. Dar nu va regăsi nici „libertatea, nici liniștea" pe care și le dorește.

Susette părăsește împreună cu cele trei fete conacul. A început tîrgul. Kobus Gontard are nevoie de ea, vrea s-o știe alături de el în agitația acestor zile, iar ea se arată chiar bucuroasă.

Hölderlin rămîne împreună cu Henry la țară. Se ocupă de portretul lui Demostene făcut de Plutarh. Un text dificil și plictisitor pentru băiat ; acesta încearcă să-i distragă atenția dascălului său.

De ce ești mereu trist, Hölder.

Așa ți se pare ?

Așa ești. Vede oricine.

Dar cu tine glumesc, pot fi vesel.

Dar nu e veselie adevărată.

Nu pot să-ți explic, Henry.

Nu te simți bine la noi ? Ți-e dor de casă ?

Dor de casă ? Cum de-ți veni ?

Ai vorbit așa de frumos de Nürtingen, de Karl, pe vremea cînd erați mici.

Nu, nu e dor de casă. Poate e dor de ducă.

Vrei să pleci ? Încotro ?

Dacă aș ști.

Dar ce știi tu, întreabă băiatul și bate din palme rîzînd.

Aproape nimic, Henry.

Atunci trebuie să înveți, ca mine.

Da.

Pe neașteptate, Neuffer își anunță vizita. Își va face intrarea în mod oficial în casa Gontard, în calitatea sa de însoțitor al domnului Landauer, un om de afaceri din Stuttgart pe care domnul Gontard urmează să-l întîlnească cu ocazia tîrgului. Cei doi sosesc la 11 septembrie 1797. Hölderlin se duce să-i ia de la han, e fericit că-l poate strînge în brațe pe Neuffer, bucuros de revederea cu Landauer, a cărui tărie și seninătate îl impresionează o dată în plus. Inimos ca întotdeauna, Landauer îi spune, încă înainte de a sosi în casa Gontard, că poate conta pe el oricînd va avea nevoie de ajutor și că îl roagă să apeleze fără jenă ; sau măcar să-i dea de știre lui Neuffer. Vă rog insistent, domnule Hölderlin.

Arăt cumva ca unul care are nevoie de ajutor ?

Nu se știe niciodată.

Aveți multă înțelegere față de semenii dumneavoastră, domnule Landauer.

Prezența lui Landauer îl face pe Gontard să-l privească măcar o dată cu alți ochi pe Hölderlin. E invitat să rămînă împreună cu ei. Observă cît de mîndră e Susette, cu cîtă naturalețe se poartă, deși știe că Neuffer — și, fără îndoială, și Landauer — a fost inițiat în secretul lor. Îl cunoașteți pe preceptorul Hölderlin de mai multă vreme, se interesează Gontard, iar Landauer îi răspunde forțînd cu bună știință nota : Nu de multă vreme, dar îl îndrăgesc ca prieten și îl admir ca poet.

Încurcat, Gontard schimbă subiectul și începe să discute chestiuni de afaceri. Susette iese din cameră. Hölderlin ascultă tăcut pînă ce Neuffer cere permisiunea să iasă la plimbare cu prietenul său. La astfel de lucruri, noi, teologii, ne pricepem prea puțin. Gontard îi invită la cină, bineînțeles, vă așteptăm și pe dumneavoastră, domnule Hölderlin.

Cum se poate schimba tonul. Cum se transformă omul în umbra puterii.

Neuffer e impresionat de „nobila frumusețe“ a lui Susette.

Și ea te iubește ?

Da.

Gontard știe ?

Se vorbește mult. Tot orașul vuiește. Poate.

Și de ce — ?

Nu mai spune nimic, Neuffer.

Îi fac bine aceste patru zile petrecute sub protecția lui Landauer.

Ai nevoie de prietenii tăi, constată Susette, esti deîndată altul.

Nu eu, dragoste, ceilalți sînt cei care se schimbă. Nu sînt eu de vină că Landauer e bogat și respectat. Vina mea e că nu am fost în stare să fiu mai mult decît un amărît de preceptor.

Și curînd o să ți se facă din nou frig, spune Susette. Henry Borkenstein, fratele ei din Hamburg, și-a anunțat vizita împreună cu soția sa. Săptămîni de zile de acum încolo Susette va trebui să se ocupe de ei, distracțiile se țin lanț. Iar el nu mai este chemat. Unde e Landauer

care să-l poarte cu el. Susette e aproape de nevăzut, absentă, plină de proiecte, „...anul acesta am avut aproape tot timpul musafiri, serbări și Dumnezeu știe ce alte îndeletniciri, încît puținătatea mea a trecut aproape neobservată."

(În viața lui se anunță uneori ceva care va veni abia mai tîrziu. O solie. În fiecare zi, înainte de-a începe să scriu, răsfoiesc „Cronica vieții sale" întocmită cu inegalabilă știință de Adolf Beck pe firul datelor confirmate de scrisori ale poetului ori adresate acestuia, de diverse alte documente. Aceasta e urma lui Hölderlin, urma celor ce le-a aflat, le-a trăit. Pot, dacă țin cu tot dinadinsul, să-i parcurg într-o singură zi întreaga viață. În timpul lecturii încep să-mi amintesc de una sau alta. Fantezia mea nu se mulțumește cu o propoziție, începe să combine, să inventeze, să pună între paranteze, să repete, se agață de personaje care nu apar decît puțin, dispar pentru a căpăta contur abia mai tîrziu. Toate acestea au prea puțin de-a face cu ceea ce se petrecea în mintea lui în clipa pe care eu încerc s-o reconstruiesc prin scris. De aceea mă distanțez, îl inventez, îl însuflețesc, îl las să știe cît mai puțin posibil din ceea ce știu eu, scriu, de pildă, între paranteze : La mijlocul lui 1797 îl vizitează Siegfried Schmid din Friedberg/Wetterau, un literat în vîrstă de douăzeci și trei de ani. O cunoștință a lui Sinclair, vine cu o recomandare din partea acestuia, e în drum spre Basel, unde își va căuta o slujbă. Părerile despre Schmid se aseamănă : megalomania sa exaltată, siguranța sa de sine de nezdruncinat îi va fi enervat mai mult sau mai puțin pe toți. Cu toate acestea a reușit întotdeauna să atragă interesul celor din jur. Un timp a fost promovat de Schiller, pînă cînd, la fel ca și în cazul lui Hölderlin, judecata aspră a lui Goethe l-a făcut pe Schiller să se îndepărteze. Verdictul lui Goethe e de data aceasta mai clar și mai detaliat decît la Hölderlin și, avînd în vedere viitoarea carieră a lui Schmid, surprinzător de clarvăzător : „A venit la mine Schmid din Friedtberg ; o apariție ce nu mi-a făcut plăcere, deși nu era neplăcută... mă tem că nu ne putem aștepta la prea mult din partea lui. Dacă nu e vorba de un om necăjit, atunci e semn rău că n-am

putut găsi la el nici o urmă de idealism, liberalitate, dragoste, încredere. Mi s-a înfățișat în tot egoismul filistin al unui fost student..."

La Basel, Schmid a stat un an ca preceptor, apoi s-a înrolat cadet în armata austriacă, a fost lăsat la vatră după un alt an, s-a angajat din nou ca preceptor, în acest timp și-a luat doctoratul la Erlangen, s-a întors în 1804 acasă, la Friedberg, unde familia i-a făcut, din cîte se pare, reproșuri din cauza vieții sale nestatornice și nu i-a dat pace pînă cînd nu s-a internat pentru o jumătate de an într-un spital de unde a fost preluat de Sinclair. Tot Sinclair s-a îngrijit apoi ca în 1808 să fie reprimit în armata austriacă, în regimentul de husari al prințului moștenitor din Homburg. În 1819, ajungînd căpitan de cavalerie, a fost pensionat la cerere și a trăit în continuare pînă la moarte în Ungaria și la Viena. Cu dramele pe care le-a scris la bătrînețe n-a avut succes. — Omul acesta l-a vizitat, așadar, pe Hölderlin, și mă întreb cum de îngîmfarea și familiaritatea lui repezită nu l-au respins. Poate că pe vremea aceea era bucuros de orice musafir. Poate că l-au orbit laudele aduse de Schmid poeziilor sale și promisiunea acestuia de-a citi „Hyperion", lucru pe care îl va confirma în prima sa scrisoare către Hölderlin : „Am început să-l citesc pe Hyperion, — frate ! frate ! — Sinclair a văzut în această carte o morală personificată. Să mă ierte Dumnezeu, dar ce-o să mai vadă ceilalți !" Tonul îi era familiar, îi amintea de disputele furtunoase cu Nast, sau Magenau, sau Neuffer. Schmid era tinerețea ce pătrundea pînă în singurătatea sa. De aceea era binevenit, legătura avea să dureze. Iar pentru mine, care știu mai multe, el apare ca un sol. Visătorul acesta apolitic îi vestește cu vizita sa pe toți aceia care peste un an se vor număra printre noii săi prieteni : Muhrbeck, Böhlendorff, Baz, Horn, Georgii. Cu toții sînt gînditori și oameni de acțiune. Cu toții trăiesc în acea tensiune maximă care pe Hölderlin îl înspăimîntă tot mai mult, deși tocmai el este cel care scrie, încă de pe acum, textul fundamental în acest sens : „Empedocle". — Iar tînărul domn din Friedberg creează doar puțină agitație la margine.)

Hölderlin știe că situația lui nu se mai poate îmbunătăți. Oricît s-ar opune prin dragostea lui față de Susette

solicitărilor realității, oricît s-ar apăra de nenumăratele jigniri. Nu-i mult de cînd mai putea să le treacă cu vederea, să se refugieze în speranța generală. Acum totul se strînge în jurul lui. Cînd vorbește de societate, se referă la cea din imediata lui apropiere. Se împotrivește acestei apăsări, „gustului zilei" : „Cu cît sîntem asaltați de neantul ce se cască în jurul nostru ca o prăpastie fără fund, ori de înmiitele cerințe ale societății și ale activității noastre, urmărindu-ne fără chip, fără suflet și fără dragoste, risipindu-ne, cu atît mai pătimașă și mai violentă *trebuie* să fie împotrivirea noastră. Ori nu e așa ? Același lucru ți se întîmplă și ție, dragul meu ! Nevoia și sărăcia din afară preschimbă bogăția inimii tale în sărăcie și nevoie. Nu știi ce să faci cu dragostea ta și ești nevoit, de dragul bogăției tale, să cerșești. În acest fel, puritatea noastră e mînjită de soartă, iar noi devenim stricați, cu toată nevinovăția noastră. O, de-ar fi cineva care să știe vreun ajutor !"

Susette vrea să-l ajute. Pentru a fi cu el comite tot mai multe imprudențe. Dar nici ea nu poate să-l ajute, fiindcă ea însăși face parte din ceea ce îl îmbolnăvește. Numai caricaturi, se vaită el, în jurul meu, numai caricaturi. Nu tu, nu copiii, toți ceilalți ! Mă urmăresc în vise, se umflă, triumfă asupra slăbiciunii mele. Ea îi vorbește din nou despre primăvară, despre mutarea la țară.

Cîte o noutate îi mai distrage atenția. Din Blaubeuren sosește vestea nașterii celui de-al doilea copil al Heinrikei ; un băiețaș care va primi numele lui Fritz. Va fi naș. Ar putea să plece, să părăsească orașul măcar pentru cîteva zile. Gontard însă nu-i permite ; a neglijat deja prea mult lecțiile cu Henry. Nu-i așa. Ba așa este. Se pare că preferă alte distracții. Fiecare cuvînt îl rănește. Dacă insistați să rămîn, domnule, spune el încet, iar Gontard îi răspunde : Insist să vă îndepliniți sarcinile pentru care ați fost angajat, domnule preceptor.

Stăpînește-te, îl roagă Hegel, pe care zvonurile despre Susette și Hölderlin îl îngrijorează.

Și mai mult ? țipă Hölderlin. Își ieșise din fire. Orice aluzie la legătura sa cu Susette îl irită. Și mai mult ! Toți ăștia mă stăpînesc ei pe mine. M-au adus în așa hal că sufletul mi s-a despărțit de trup și se stinge undeva.

Au obținut deja totul, Hegel. În loc de preceptor au un aparat, o mașinuță docilă. Mi-e milă doar de Henry, care simte toate acestea.

De revelion, trecuse deja de miezul nopții, Susette vine la el în cameră. Îl găsește întins pe pat, îmbrăcat. În grădină făceau focuri de artificii. Copiii nu se culcaseră, iar Gontard îl invitase și pe el la serbare, dar refuzase, pretextînd o nevralgie. Susette e încălzită, părul i s-a desfăcut. Ne distrăm foarte bine.

Voi vă distrați.

Ai fi putut să participi și tu.

Nu puteam.

Dar mă ai pe mine.

Curînd ai să pleci. Soțul tău îți va observa lipsa.

Toți sînt preocupați și cu chef.

Ea se întinde lîngă el, îl ia în brațe. El încearcă s-o sărute, dar ea îl respinge.

S-ar observa, Hölder. Nu acum. Voiam pur și simplu să fiu cu tine.

El spuse visător, cu o veselie forțată :

Am citit de curînd o carte, Susette, despre un preceptor pe nume Läuffer, care, într-o situație ca a mea, se castrase pentru a nu mai fi tentat să-i bage stăpînei sale mîna pe sub fuste.

Făcu, fiindcă se aștepta s-o vadă revoltată, o pauză. Ea însă rămase liniștită. Așa că el continuă.

A avut noroc, preceptorul Läuffer. De el s-a îndrăgostit o fată care nu s-a sinchisit de această lipsă esențială. Cînd el îi mărturisi : Lise, nu pot să mă culc cu tine, ea îi răspunse : Atunci poți să veghezi cu mine. — Așa să fie și cu noi, Susette, asta să fie dragostea noastră ?

Ea se ridică în capul oaselor, își trecu mîna peste față și prin păr, desfăcîndu-și-l mai tare, și nu spuse nimic.

Nu trebuie să cobori ? Artificiile s-au terminat.

Deîndată. Citește-mi ceva, Hölder.

N-ai înțeles povestea mea ?

Citește-mi.

Nu vreau, Susette, nu pot. Du-te jos.

Nu mă duc pînă nu te aud vorbind ca de obicei.

Am vorbit tot timpul.
Știi la ce mă refer...
Știu. Te gîndești la poezia mea așa cum ți-o imaginezi tu.
Nu mă jigni.
Iartă-mă, cel jignit de mii de ori nici nu mai știe cînd jignește și el.
Ea se ridică, se îndreptă în vîrful picioarelor (nici nu mai putea altfel) spre ușă.
Ascultă-mă, spuse el, o știu pe de rost, dar apoi du-te, nu vreau să începem anul nou supărați : „Vino și îmblînzește-mi, precum alinai cîndva elementele, / Desfătare a Muzei cerești, haosul vremii ! / Împacă lupta turbată cu melodiile Cerului, pașnice, / Pînă ce-n pieptul fragil vrajba s-astîmpără iarăși, / Pînă ce vechea natură-a oamenilor, măreață și calmă, / Din vuietul vremii nălțase-va senină, puternică !"
Nu-i lăsa să te aștepte, Susette !

Anul nou îl găsește la doctorul Sömmering, care îi făgăduise să-i ușureze „durerile de nervi", dacă nu chiar să le vindece. După cîteva consultații însă și după ce și prafurile prescrise au rămas fără efect, doctorul a fost nevoit să-i mărturisească că numai o schimbare radicală putea să-i fie de folos. Dacă vrea să se însănătoșească, să plece din Frankfurt, să vadă alți oameni. Hölderlin bănuia că o atare recomandare fusese sugerată doctorului de Gontard, acesta însă protestă : Nu tăgăduia că în acest caz era de partea lui Gontard și că nu-și dorea nimic mai mult pe lume decît să vadă această istorie sfîrșindu-se, dar că acum nu era vorba decît de opinia sa de medic. Jignirile te îmbolnăvesc.
Hölderlin răspunse că nu poate să plece, și că lucrurile se vor aranja de la sine.
Sömmering îl certă pentru fatalismul său : Cum, dragă prietene, tocmai dumneavoastră care ați meditat adesea la curajul renunțării. Gîndiți-vă numai la Hyperion al vostru.
Dar și la inexorabilitatea sorții, domnule doctor.
În mijlocul acestei campanii de ofense la care participă aproape toată casa, începînd cu Kobus Gontard și

rudele acestuia și pînă la menajere și lachei, care îi tulbură pînă și pe copii, Susette reușește să găsească o cale de ieșire. Îl convinge pe Kobus să-l trimită pe Henry împreună cu preceptorul său în Elveția, la rudele lor din Geneva, unde Henry ar putea să-și corecteze franceza. Gontard e de acord. În acest fel scăpa de ghimpe, iar Susette rămînea cu el. Perspectiva unei călătorii îi dă aripi lui Hölderlin. Va putea sta cîteva zile acasă, la Nürtingen, Blaubeuren. Scrie mamei, lui Heinrike, face planuri cu Henry.

Ești cu totul schimbat, Hölder. Așa, ca la început.

E mult de atunci ?

O veșnicie !

Henry vorbește serios. Mai ales cînd îl roagă să rămînă mereu așa.

Vremurile sînt însă ostile : Trupele franceze au invadat Elveția. Se duc tratative, se discută despre înființarea unei Republici helvetice.

Nu mai putem pleca. Acum e război și în Elveția, Henry.

6

Cea de-a unsprezecea poveste

Micul birou, pe care îl îndrăgise chiar de la începutul șederii sale la Frankfurt, pe care îl așezase lîngă fereastră pentru a avea lumină mai bună, la care stătea în fiecare dimineață cu Henry, cu cărțile întinse, la care scria, ale cărui intarsii le știa pe dinafară, pe al cărui furnir își freca mîna pînă se înfierbînta ; micul birou, de unde putea privi jos în grădină, pe care își așeza capul obosit și în ale cărui sertare își ținea manuscrisele — micuțul birou urma să fie luat și înlocuit printr-o piesă simplă și grosolană care pînă atunci stătuse în pivniță. Era o josnicie ticluită. Știau doar cît de mult înseamnă pentru el piesa aceasta ; dădea căldură camerei sale, făcea parte din viața sa.

Mai întîi, se înfățișase un servitor al lui Gontard-du-Bosc, unul din „cei de la stradă“, care venise să ceară

biroul : Domnul Gontard are nevoie de el pentru salonul mic.

Hölderlin îl alungase : Piesa îi fusese pusă la dispoziţie de domnul Jakob Gontard, aşa că nu putea pur şi simplu s-o cedeze.

Servitorul dispăru.

În locul lui îşi făcu apariţia menajera. Nici măcar nu bătu la uşă : De ce face atîta caz ? La urma urmei biroul nici nu-i aparţine. Şi ar putea să-şi vadă de treabă la orice altă masă. Masa cea nouă era deja pe coridor. N-ar vrea s-o vadă ? E numai bună pentru îndeletnicirile lui şi adăugă ridicînd vocea : E chiar de ajuns pentru dumneavoastră !

Refuză să vadă masa cea nouă.

Cum vă permiteţi, Mademoiselle Schott ? Vă rog să părăsiţi camera mea. N-aş vrea să devin grosolan.

Menajera îi răspunse : Ce n-aţi vrea ? Să fiţi grosolan ? Dar asta sînteţi zi de zi. Dacă aş fi în locul domnului Gontard v-aş fi dat de mult afară.

Vă rog să ieşiţi.

Ea se mai uită un timp în jur înainte de-a pleca.

Gontard nu aşteptase, pare-se, decît ieşirea ei, căci în acel moment îşi face el însuşi apariţia în scenă, mai bine zis în cadrul uşii pe care menajera o lăsase deschisă, îşi drege glasul şi ordonă scurt : Domnule Hölderlin, această piesă va sta cel tîrziu într-o jumătate de oră în salonul fratelui meu. Contez pe dumneavoastră că îl veţi ajuta pe servitor la transport.

Dar cum aşa ?

E nevoie de ea.

Dar de ce pînă acum n-a fost nevoie de ea ?

Pentru că este o mobilă de familie şi de fapt n-are ce căuta în camera dumneavoastră.

Dar eu ţin la ea.

Nu vă aparţine.

Într-adevăr, nu-mi aparţine.

Aşadar, vă rog...

N-ar trebui să fie întrebată şi doamna ?

Doamna nu trebuie deranjată cu această problemă.

Înţeleg —

Ce înţelegeţi, domnule ?

Această...

Gontard face un pas în cameră, se încordează : Ce vreţi să spuneţi ?

Voiam să spun, domnule Gontard, că această decizie...

Gontard se întoarce brusc şi iese.

Hölderlin goleşte sertarele şi aşează hîrtiile în teancuri, pe pat. Servitorul îl strigă din coridor să vină să-l ajute. Masa cea nouă e grosolană, mult prea mare pentru camera aceea mică. Apoi, cară biroul „său" pe scări în jos, prin toată casa. Gontard-du-Bosc îi aşteaptă, le indică unde urmează să fie aşezată piesa. Hölderlin părăseşte salonul fără un cuvînt.

Timp de cîteva zile nu va putea lucra la noua masă. Nu mai are sertare în care îşi poate păstra manuscrisele. Henry întreabă mirat : Unde e biroul tău ?

Hölderlin imitînd tonul uimit întreabă şi el : Unde e biroul meu ? Unde e scaunul meu ? Unde e casa mea ?

Henry însă nu cedează. Hölderlin îl lămureşte că unchiul său, domnul Gontard-du-Bosc, avea mare nevoie de el.

Dar unchiul n-are nevoie de birou !

O, lasă că ştie el prea bine ce-a făcut.

Henry o cheamă pe Susette care, fireşte, a aflat de schimbarea petrecută.

Şi chiar n-au găsit unul mai bun ? întreabă ea.

Este un atentat la situaţia mea, spune el.

Consideraţi-o o bagatelă, Hölder.

Dacă ar fi să adun toate aceste bagatele...

Vă rog să închideţi ochii asupra acestui incident neplăcut.

Şi să devin orb ?

Henry începe să rîdă : Ce ciudat eşti, Hölder.

Vii cu mine în grădină ?

Îl ia pe băiat de mînă, se scuză pentru ieşirea lui.

Susette şterge cu o batistă tăblia prăfuită şi scorojită a mesei.

7

Presentimente

Şi Hegel se arăta tot mai nemulţumit. La început nu mai prididise cu laudele la adresa familiei Gogel şi a prietenilor ei, făcuse o mulţime de cunoştinţe, se fălise cu ele, între timp însă agitaţia începu să-l obosească, îl stînjenea de la treabă, era cu totul lipsită de sens. Cei doi prieteni se întîlneau tot mai rar. Hölderlin abia mai ieşea din casă, iar Hegel îşi făcea griji din cauza „predispoziţiilor bolnăvicioase" ale prietenului său, pe care, după părerea lui, nimic nu-l mai putea ajuta. Evenimentele politice i-au unit din nou. În martie 1797, a fost convocat Parlamentul württemburghez după ce douăzeci de ani fusese suspendat. Ducele Friedrich Eugen voia să se folosească de Parlament pentru a fixa impozite şi a împărţi cheltuielile de război. În ţară, spiritele erau în fierbere. Se săturaseră de ocupaţia austriacă, se săturaseră de samavolniciile familiei conducătoare. Emisari ai Directoriatului aţîţau speranţele republicane. Aveau oricum adepţi şi prieteni, acum li se alăturau tot mai mulţi. Parlamentul putea să fie mai mult decît un instrument în mîna ducelui. Cu ajutorul lui, ducele putea fi destituit. Ideea unei republici alemane prinse rădăcini în capetele democraţilor. Unul din purtătorii lor de cuvînt era Christian Friedrich Baz pe care Hölderlin avea să-l cunoască la Congresul de la Rastatt. Cu toţii publicau scrieri în care îşi exprima ideile reformatoare. Dornic de-a afla noutăţi de acasă, fericit de schimbările care se anunţau, Hölderlin cere să i se trimită tipăriturile care apar. Tratatul lui Baz „Asupra dreptului de petiţiune", cu generosul său subtitlu „Pentru a fi citit de toţi în toate timpurile", se va găsi mai apoi şi în mica lui bibliotecă din Tübingen. Pe vremea cînd erau studenţi ar fi dorit din toată inima să citească fraze ca aceasta: „Nimic nu este mai contrariu obligaţiunilor şi ţelurilor suveranului, aşadar, propăşirii naţiunii, ca păstrarea şi ascultarea unor legi şi instituţii vechi ce nu-şi au obîrşia decît în barbarie şi neştiinţă, unde drepturile omului sînt hotărîte de voinţa părelnică a forţei şi trufiei.."

Cu toții contau acum pe conlucrarea dintre stări și Directorat. Ducele nu va putea rezista la nesfîrșit acestei puteri tot mai mari. Tot ceea ce ei visaseră la Tübingen părea a se înfăptui. Hegel însuși, care îl avertiza mereu pe Hölderlin să nu se lase înșelat de amintirile anilor petrecuți la Tübingen și să nu caute analogii între tulburările prezentului și epoca de aur a vechilor greci, voia să se „implice". Acum se va vedea că nu degeaba învățaseră să gîndească sub teroarea exercitată de Karl Eugen. Acum totul se va întoarce împotriva acestor nemernici. Îi propuse să scrie împreună o proclamație pe care s-o tipărească pe foi volante și s-o răspîndească în rîndul oamenilor. Hölderlin refuză. El nu e politician, nu se pricepe la astfel de chestiuni, e doar un spectator deschis, atent, nimic mai mult.

Ți-e din nouă teamă ?

Nu mi-e teamă. Nu vreau să mă cert cu tine. Nu mă-nțelegi. Nu stau deoparte fiindcă sînt laș. Realitatea m-a îmbolnăvit și voi rămîne bolnav atîta timp cît ea nu se schimbă. De fapt, ar trebui să pun și eu mîna. Dar nu pot, Hegel.

Hegel nu găsi pe nimeni care să-i tipărească scrierea, Hölderlin însă a transcris-o cu mîna lui și i-a trimis-o lui Sinclair, care a făcut-o să circule printre prietenii săi de la Rastatt : „Mulțumirea pașnică s-a preschimbat în speranță, așteptare, îndrăzneală pentru altceva. Imaginea unor timpuri mai bune, mai drepte a prins viață în sufletele oamenilor, ori măcar un suspin, dorul după o stare mai pură, mai liberă a mișcat toate sufletele și le-a dezbinat de realitate."

Sinclair încetase de mult să mai stăruiască pe lîngă el așa cum făcea Hegel, devenit tot mai nerăbdător, tot mai nemulțumit de situația lui. Cînd se ducea să-l viziteze pe Sinclair la Homburg, înviorat de pe urma plimbării prin crîngurile și pajiștile dintre Bonames și Homburg, era numaidecît amestecat în politică, nevoit să suporte accesele de furie ale lui Sinclair împotriva homburghezilor, care își băteau joc de el, „democratul de curte", dar Sinclair nu-i pretindea să ia el însuși poziție. Ești alături de noi, Hölder, atît e de ajuns.

În decembrie începuse Congresul de la Rastatt. Fusese prevăzut prin tratatul de pace de la Campoformio încheiat între Austria și Republica Franceză. La Rastatt urmau să fie formulate condițiile definitive ale păcii și să se ducă tratative în legătură cu cedarea ținuturilor din stînga Rinului către Franța. Republicanii mai ales așteptau noi impulsuri și schimbări de pe urma negocierilor. De aceea sosiseră la Rastatt, în afara delegațiilor oficiale, o mulțime de observatori republicani. Landgraful din Homburg îl trimisese pe Sinclair ca reprezentant al său la Rastatt. Perspectiva de a-i întîlni și de-a trata de la egal la egal cu cei dintîi diplomați ai Europei îi dădeau aripi lui Sinclair. Nu, nu avea de gînd să acționeze împotriva suveranului său, dar nici în interesul acestuia. Nu voia să-l trădeze, dar nici să-l ocrotească cu orice preț. Desfășurarea viitoare a evenimentelor îi va da dreptate, iar landgraful va fi nevoit să accepte situația dată. Probabil că Friedrich al V-lea știa la ce îl supunea pe Sinclair cu această misiune. Să nu fi avut pe altcineva mai bun, mai iscusit ? Sau voia să pună la încercare loialitatea lui Sinclair ?

(Scriu : Sinclair e reprezentantul landgrafului la Rastatt. Îl și văd printre delegații Republicii și ai Reichului, îmi imaginez scena unui astfel de congres. Desigur nu-i atît de strălucitor ca cel de la Viena. Rastatt e un oraș mic. Castelul e nou și aristocratic ; în plus, delegații își aduc tot ce e necesar pentru propriul confort. Toată lumea vrea să strălucească. Iar reprezentanții Republicii nu sînt cu nimic mai prejos. Diplomația are nevoie de fast. Sinclair este un diplomat înnăscut. E abil, știe să se folosească de puțina putere pe care o reprezintă. Captivat de propria-mi imaginație, am și uitat cîți ani are în realitate. Căci în anul cînd își reprezenta suveranul la Rastatt, Sinclair nu avea nici douăzeci și trei de ani. E un bărbat încă foarte tînăr. Pentru noi, un tînăr care e în al șaselea semestru la drept sau unul care și-a întrerupt studiile ca să ducă servieta vreunui secretar de stat, căruia îi mai dă din cînd în cînd o idee pentru discursurile sale — dar în nici un caz un personaj ce stă la masa tratativelor, propunînd, respingînd, hotărînd.

Congresul acesta trebuie să fi fost în general foarte tînăr, prin ardoarea sa, prin dorinţe şi proiecte. După şase ani de război, ţările nu mai voiau altceva decît pace. Ţinuturi întregi erau pustiite, sărăcite. Celor mai mulţi le erau indiferente condiţiile în care se încheia pacea ; dar nu tinerilor. Aceştia se gîndeau la o nouă formulă de pace, mai umană, mai demnă, visau la răspîndirea ideilor republicane, la răsturnări. Cu toate acestea, negociatorii de la Rastatt, cei ce se credeau adevăraţii purtători ai păcii, nu erau decît marionetele celor puternici. Bonaparte va lua puterea peste puţin timp. Iar austriecii se îndoiesc de puterea Directoratului. În 1799, luptele vor reîncepe, pacea proclamată nici nu putuse fi încercată. Congresul îşi întrerupe lucrările.)

1798. Ar putea fi pînă la urmă un an suportabil. Entuziasmul lui Sinclair e molipsitor. Doctorul Sömmering care îl vede în continuare cu regularitate pe Hölderlin e uimit de însănătoşirea lui neaşteptată, îi recomandă în glumă cîte o gură de aer homburghez.

Hölderlin ştie mai bine : Cîteodată cînd umblă singur prin oraş sau cînd se joacă cu copiii în grădină, are senzaţia că pămîntul de sub el se crapă şi că păşeşte pe un strat de spumă, neauzit, în timp ce toate zgomotele se îndepărtează ; i se pare că vorbeşte şi că vocea lui e prea slabă. Şi se ruşinează şi-şi blestemă halucinaţiile cînd micuţa Male îl trage de mînecă : Nu mai răcni, Hölder, doar nu sînt surdă ca mătuşa Borkenstein.

Cum Gontard e reţinut de afaceri în oraş, iar chiria i se pare dintr-o dată exagerată, nu se mai mută la conacul Adlerflycht de la începutul primăverii, aşa cum promisese Susette, ci abia în mai. Dar nimic nu mai poate fi repetat, nici măcar amintirea verii petrecute la ţară. De linişte, solitudine şi întîlniri tainice cu Susette nici nu mai poate fi vorba. Gontard a întins o reţea de spioni, şi-a făcut din slujitori complici, le-a promis recompense pentru orice informaţie utilă „cu privire la preceptorul Hölderlin". Atît a fost de ajuns. Oriunde s-ar fi întîlnit, chiar şi atunci cînd erau copiii de faţă, se mai iveau doi, trei curioşi ; dacă se aşezau în chioşc, îşi făcea apariţia grădinarul ; dacă într-o seară se afla la ea, în salon, se deschidea din cînd în cînd uşa, ca din greşeală,

iar menajera voia să afle cu tot dinadinsul dacă duminica viitoare așteptau oaspeți.

Îl vînau cu asiduitate. Curiozitatea lor i se lipea ca o eczemă pe piele. Susette, care ar fi vrut să treacă cu vederea aceste josnicii, deveni precaută, spăimoasă. Se surprindeau vorbindu-și în șoaptă chiar și atunci cînd nu se afla nimeni prin apropiere, rîdeau cu tristețe și continuau să se lase intimidați în pofida voinței lor.

Deși scutiți de acest joc perfid, copiii aveau de suferit de pe urma nervozității și încordării profesorului lor. Male, mezina, care se mai juca uneori în cameră în timp ce el citea cu Henry din Plutarh, îi decupa siluete de hîrtie pe care el le așeza cu grijă pe pervazul ferestrei. Draga de tine! Acum mă simt din nou mult mai bine.

Cu un ultim efort, ca și cum ar fi vrut să-și provoace bărbatul, Susette îi ceru lui Hölderlin să petreacă din nou serile împreună cu ea. Ar dori ca el să-i citească, așa cum făcea odinioară, și să discute fără teamă.

Se joacă de-a trecutul, dar nu rezistă prea mult. În fața ușii se aud șușoteli, se aud pași. Susette iese afară, îi alungă pe spioni. Aceștia însă, îmboldiți de stăpînul lor, sînt atît de neobrăzați să revină imediat.

Citește tare, spune ea, să audă și ei. Tot nu vor înțelege nimic.

El citește. Ea repetă după el: „Frumoasă viață! bolnavă, tu zaci, și-n inima / Mea obosită de plîns spaima mijește ; / Și totuși nu pot să cred că moartea / Te paște, cîtă vreme iubești."

Mai citește o dată, ca să înțeleagă și ei ceva. Dincolo de ușă s-a lăsat tăcerea. El se apleacă pe deasupra mesei, o trage la piept. Se sărută, știind că cineva îi observă prin gaura cheii. Și nu-și dau drumul mult timp, răspund prin tăcerea lor, tăcerii mincinoase de afară.

Nu-și poate descărca sufletul nimănui. Lui Hegel, care vine din cînd în cînd să-i aducă reviste și cărți, nu-i face decît aluzii despre situația lor fără ieșire.

Pînă la urmă voi fi totuși nevoit să plec.

Hegel nu îndrăzni să-i mai pună și alte întrebări. Dealtfel i-ar fi fost cu neputință lui Hölderlin să-i comunice prietenului, cu fraze lămurite, că dragostea sa

devenea tot mai abstractă, pe măsură ce era tot mai amenințată ; dar că, în pofida acestei abstracțiuni, pasiunea sa nu se potolea defel ; că izbutea s-o disocieze pe Diotima de Susette, dar că o dorea pe Susette mai pătimaș ca oricînd ; că învățase el însuși să se despartă : în cel ce, chinuit cu viclenie, nu se apăra și în cel al cărui spirit știa să se ridice, rece și puternic, deasupra oricărei jigniri.

Numai Neuffer putea să-l înțeleagă. Se strădui deci să-i scrie lui Neuffer fără nici un fel de înflorituri. Dar frazele nu voiau să iasă, sunau fals, discordant. N-a reușit să termine scrisoarea, a rupt-o, scrise în cele din urmă cîteva rînduri pentru ca Neuffer să primească la timp poeziile pentru Almanahul său, își aminti însă că Neuffer îl rugase să ia legătura cu Sophie Mereau și că fusese bănuit de o relație cu ea ; o întîlnise de cîteva ori la Jena, iar față de prieteni se arătase impresionat de grația și puterea ei de atracție. Nimic altceva ; fără îndoială că oamenii simțeau o plăcere să-l vorbească de rău. Și izbucnește brusc cu atîta furie încît Neuffer va fi de-a dreptul uimit : „Lui Mereau n-am avut cum să-i scriu, căci se vorbește că aș fi avut o legătură amoroasă cu ea sau mai știu eu cu cine la Jena. — O, dragul meu prieten ! puțini sînt cei care mai au încredere în mine, iar judecățile lor aspre mă vor hăitui fără îndoială pînă ce, în cele din urmă, mă vor alunga măcar din Germania."

De data aceasta, solul nu mai e vreun personaj, vreun intermediar, vreun prieten de mai tîrziu, ci gîndurile sale, cuvintele înseși ne dau de veste : „pînă ce, în cele din urmă, mă vor alunga măcar din Germania."

La sfîrșit de săptămînă, Gontard dăduse din nou o petrecere, chipurile pentru a o amuza pe Susette. Văzîndu-se expediați în camerele lor sau într-un colț îndepărtat al grădinii, copiii se întristează. Dar pînă la urmă Henry îl ademenește să meargă împreună la plopii argintii. Spre apus, de-a lungul unui fir de apă se înșirau plopii argintii. Ziua, cînd soarele cădea asupra lor, străluceau și se transformau în forme plutitoare. Lui Henry îi plăcea să meargă înspre ei : Fiindcă devin tot mai adevărați și fiindcă, atunci cînd ești aproape, încep să șoptească. Plopii sînt singurii copaci care vorbesc neîncetat. Vii și tu pînă la plopi, Hölder ?

Cu plăcere, Henry.

Discută despre lumea de la petrecere, Henry se plînge de înfumurarea lor : Se poartă ca și cum copiii nici n-ar exista.

Pentru că ei s-au născut bătrîni.

Ideea îl înveselește pe băiat.

La fel de mari și de bătrîni cum sînt acum ?

Pe dinăuntru, bătrîni, Henry.

Și tu, tu ești pe dinăuntru tînăr ?

Eu sînt mai bătrîn ca ei toți.

Nu te cred. Tu ești pe dinăuntru la fel ca mine.

Dacă vrei, am să fiu așa pînă la plopi.

Și înapoi, spune Henry.

Da, și înapoi.

A doua zi plecă de acasă pe neașteptate.

8

Cea de-a douăsprezecea poveste

Știuse că va veni acea zi. Cu toate acestea nu era pregătit.

În dimineața aceea Gontard nu se dusese la slujbă ; iar casa întreagă intrase în alertă. Bucătăreasa întrebă pe toată lumea dacă erau așteptați oaspeți, grădinarul săpă cu zel sălbatic și inutil un strat în fața peronului ; Susette nu-și făcu apariția ; Henry apăru cu întîrziere la lecții ; Jette și Male se plimbau ca niște păpușele întoarse cu cheița pe aleea cu nisip din jurul casei.

Iar el se străduia să-i abată atenția lui Henry de la agitația din jur, îi povesti, fără să se uite în carte, despre întemeierea Romei, și astfel trecu un ceas, apoi însă îl rugă pe băiat să-i aducă din bucătărie cu pahar cu apă. De atîta vorbă i se uscase gura. Băiatul nu s-a mai reîntors.

Aștepta, își aranjă fără motiv cărțile și hîrtiile, le puse una peste alta pe masă, deschise fereastra, îl văzu pe Henry jucîndu-se sub castani cu surorile sale, îl strigă, dar copilul nu reacționă, și nici grădinarul nu ridică capul.

Ieşi din cameră în fugă, bătu la uşa camerei lui Susette, dar nu primi răspuns, se preumblă de cîteva ori pe coridor în sus şi în jos, coborî în sfîrşit scara. Din salonul mic, a cărui uşă rămăsese deschisă, se auzi strigat de Jakob Gontard. Se aşteptase probabil ca Hölderlin, neliniştit de întîrzierea lui Henry, să coboare.

Domnule Hölderlin !

Scena e aranjată. Gontard stă lîngă biroul pe care nu-l foloseşte niciodată, care acum e acoperit cu hîrtii, Susette şade la oarecare distanţă de el pe unul din scaunele cu spătar înalt care, de obicei, stau înşirate de-a lungul peretelui. Ţine capul plecat, mîinile împreunate în poală.

Da vă rog ?

De cum a trecut pragul se opreşte. Nu poate să mai facă un pas înainte.

Nu-i este teamă, dar aude un ţiuit în cap şi, dintr-o dată, simte că se îneacă de furie.

Vă căutaţi elevul, nu-i aşa ?

Da, a întins-o.

Nu, ci dumneavoastră l-aţi trimis ca pe un lacheu după un pahar cu apă.

Aşa e. Dar nu ca pe un lacheu. S-a mai întîmplat ca —

Cu atît mai rău.

A făcut-o de dragul meu, fiindcă ţine la mine.

Ţine la dumneavoastră ? Vocea lui Gontard devine stridentă. Cine nu ţine la dumneavoastră în casa aceasta, domnul meu, cine nu doreşte să vă servească ?

Domnule Gontard...

Aţi alintat şi aţi cocolit copilul. Fantezia dumneavoastră urîtă, aţîţătoare e otravă pentru el.

Domnule !

Nu vă permit să mă întrerupeţi. Falsa dumneavoastră morală a făcut din el, aşa cum bine se vede, un copil bolnav şi prost crescut...

Despre ce fel de morală vorbiţi, domnule ? Nici nu-l mai vedea pe Gontard. Despre morala mea ? Cum de vă puteţi permite s-o judecaţi ? Dumneavoastră dispreţuiţi omul, îl folosiţi. Răceala dumneavoastră m-a speriat ades, dumneavoastră şi prietenii dumneavoastră nu sînteţi decît nişte imense caricaturi. Mie mi se face frig numai cînd mă apropii de dumneavoastră. Dacă vorbiţi de inima dum-

neavoastră, atunci vorbiți de banii dumneavoastră. Noi toți, eu, doamna, copiii nu sîntem decît un bun al vostru. Dumneavoastră dispuneți de noi. Mi-e greață...

Plecați, spune Gontard încet, plecați, vă rog să părăsiți deîndată casa mea.

Iar Susette spune, spre uimirea lui : Plecați. Vă rog.

Cu gura deschisă, ascultă în liniștea care s-a lăsat deodată, încă orb de furie.

A rostit întocmai cuvintele lui.

Da. Plec. Dă din cap. Cum doriți.

Dintr-o singură mișcare, ciudat de contorsionată, se întoarce pe călcîie și o ia la fugă pe trepte în sus, își strînge în grabă hainele, își leagă cărțile, manuscrisele, aleargă în camera lui Susette unde se află flautul, îl ia, aruncă o ultimă privire în camera care i se va întipări în minte mult prea goală și prea deretícată, adună tot ce poate duce, restul îi va fi transmis, aleargă pe scări în jos, șovăie o clipă în antreu, așteaptă s-o audă, părăsește casa, aleargă pe sub portal, copiii, adînciți într-un joc în apropierea castanului, nici nu-l observă, vorbește de unul singur, adio, adio, aleargă mai departe, spre oraș, pe sub poarta Eschenheim, se oprește, oamenii îl privesc bănuitori, încotro, întreabă el cu voce tare, încotro oare ? La Nürtingen. Dar cum să le explice celor de acolo sosirea lui neașteptată ? Mama se va necăji și mai tare. Mă duc la Sinclair, spune el, face cale întoarsă, ocolește conacul, vede doar acoperișul din depărtare, suspină, aleargă, e o zi fără nori, munții Taunus parcă ar fi la o aruncătură de băț, aleargă din nou, aleargă, i se pare că fuge de el însuși, în mintea lui răsare un cuvînt, devine tot mai mare, îi umple țeasta, conștiința, îl umple tot : eter, eter. Iar cuvîntul atrage propoziții pe care le rostește fără să le înțeleagă : Pierdut în azurul nesfîrșit, ades îmi ridic ochii spre eter, în azurul nesfîrșit, cu ochii pierduți în eter.

Ajuns la Sinclair, se prăbușește.

M-au alungat, Isaac, m-au dat afară, m-au alungat.

Liniștește-te, Hölder !

Vreau să rămîn aici.

Așa va fi. Voi avea eu grijă.

Sinclair l-a prins în brațe, îl leagănă, îi vorbește. Acum mă duc să-ți caut o locuință.

Hölderlin stăruie să-l însoțească, nu vrea să rămînă singur, nu acum. Dar bagajele pot să rămînă aici. Nu, vreau să car totul cu mine. Am să le car de unul singur.

Se duc în oraș. Sinclair nu-i pune întrebări. Tac amîndoi. Pășește alături de prietenul său, simțind abia acum greutatea bagajului. Din cînd în cînd ar vrea parcă să spună ceva, dar apoi se mulțumește să dea din cap și să tacă.

La două adrese Sinclair întreabă în zadar de cameră.

N-ai să găsești nimic, spune Hölderlin.

Iar apoi nici nu ascultă cînd Sinclair se învoiește cu omul.

Prietenul dumneavoastră e bolnav, întreabă omul.

Nu. S-a întors dintr-o călătorie lungă și are nevoie de liniște.

La noi va avea parte de liniște cît poftește.

Domnul magistru va rămîne mai mult timp la Homburg ?

Da.

Atunci, îl va costa cincizeci de guldeni pe an.

Cît în avans ?

Jumătate.

Sinclair promite că-i va aduce banii a doua zi.

Dumnealui e sticlarul Wagner, spune Sinclair.

Wagner îl conduce în cameră. Se află la parter și dă spre grădină, „locuiesc înspre cîmpie, în fața ferestrei mele se întinde grădina și un deal cu stejari, și cîțiva pași mai încolo, o vale încîntătoare."

Gazda ar vrea să-i arate lui Hölderlin bucătăria, toaleta, acesta însă dă din mînă : O să mă descurc eu. Acum aș vrea să rămîn singur.

Își trage un scaun în dreptul ferestrei, se așează, nu-l mai bagă în seamă nici pe Sinclair.

Cînd Sinclair vine a doua zi să-l vadă, îl găsește așa cum îl lăsase. Patul e neatins.

Nu te-ai culcat deloc ?

M-am tot gîndit și nu m-am gîndit la nimic. Poate că am și dormit un pic. E liniște aici, și priveliștea îmi place.

Vrei să vin să te iau la masă ?

Nu, mulțumesc.

Lui Sinclair i se pare că Hölderlin ar aştepta ceva.
Nu vrei să vii astă-seară la mine ?
Mai lasă-mă un timp.
Aşteaptă, nu aşteaptă nimic.
Wagner îi aduce pîine şi o cană cu cidru, dar nu îndrăzneşte să-i vorbească.
Mă tem, îi spune el lui Sinclair, care îl întreabă de starea prietenului său, fără să intre să-l vadă, mă tem că dacă-i vorbesc o să înceapă să ţipe.
N-a despachetat încă. Despachetează, își așează hainele în dulap, își aranjează cărţile pe pervazul ferestrei. Seara apoi, se culcă. Se trezește dimineaţa în zori, așteaptă.
Către prînz sosește un mesager, îndrumat într-acolo de Sinclair, cu un pachet în care găsește o pungă de tutun, „Analele lui Posselt“ și o scrisoare de la Henry. De la Susette nici un semn. Probabil nu a avut voie să-i scrie. Spusese ceva ce n-ar fi vrut să spună. Va avea nevoie de timp.
Henry îi scrie în data de 27 septembrie 1798 (după două zile de la plecarea sa din casă) : „Dragă Hölder ! Aproape că nu mai pot îndura despărţirea de tine. Astăzi am fost pe la Hegel, iar acesta mi-a spus că îţi puseseși în gînd să pleci de mai de mult... Tata a întrebat la masă unde ești, și eu i-am spus că ai plecat și că i-ai transmis salutări. Mama e bine sănătoasă şi-ţi transmite multe salutări și să te gîndești cît mai des la noi ; mi-a mutat patul în camera cu balcon și are de gînd să mai repete cu noi o dată tot ce-am învăţat cu tine. Vino cît mai repede înapoi la noi, dragul meu Hölder ; cu cine vom mai învăţa noi de-acum înainte ?“
Vocea caldă a băiatului îl doare atît de tare încît iese afară din casă alergînd fără să lase scrisoarea din mînă, și se oprește abia în mijlocul pajiștei unde se calmează încet-încet. Îi va scrie deîndată lui Henry, prin Hegel, firește, dîndu-i în acest fel și lui Susette de ştire. Pentru a grăbi lucrurile, se duce el însuşi la Frankfurt la Hegel.
Hegel, la care nu va zăbovi prea mult, îl asigură că Henry va primi scrisoarea de îndată ce va veni să-l vadă.
Ai fost nevoit să pleci ?
Da.

Se vorbește mult în oraș despre povestea voastră.
Îmi imaginez.
Mai rămîi la Homburg ?
Un timp. Apoi plec mai departe. În străinătate.
La întoarcere, seara, trece pe lîngă casă. Felinarul de sub copacii înalți luminează solitar. Casa e cufundată în liniște.
De la Henry nu va mai primi nimic. Din prima scrisoare a lui Susette va afla și de ce : „Henry a venit să-mi arate scrisoarea ta, care mi-a ridicat mult moralul, căci nu mai vedeam nimic în fața ochilor decît noua ta libertate și independență, viața ta cosmică, odăile tale liniștite și copacii cei verzi din fața ferestrei. Dar nu m-am bucurat mai mult de un sfert de oră de scrisoarea ta, mîngîiere atît de dragă inimii mele, fiindcă Henry mi-a cerut-o cu stăruință înapoi pentru a o arăta mai departe, iar de atunci nu am mai văzut-o. Nu știu ce i s-a mai interzis lui Henry cu această ocazie, dar l-am găsit apoi foarte schimbat, refuzînd chiar să-ți rostească numele. Ai venit la F., iar eu nu te-am văzut nici măcar de departe, nu mi-a fost ușor ! și-am așteptat tot timpul ziua de sîmbătă cînd am avut parcă o presimțire, căci seara, pe la opt și jumătate, cînd tu treceai prin fața casei, am deschis fereastra și m-am gîndit cum ar fi dacă te-aș vedea în lumina felinarului mare. După un timp, cînd am vrut să-l trimit pe Henry la Hegel, acesta mi-a răspuns că nu mai are voie să se ducă acolo, iar eu i-am replicat cu toată seriozitatea că trebuie să aibă o inimă tare nerecunoscătoare dacă nu s-a împotrivit în nici un fel acestei interdicții și dacă nu are nici o părere de rău, dar în zadar, el mi-a spus că trebuie să fie ascultător."
Hölderlin se întreabă de ce a fost învinovățit, cum a putut fi ștearsă amintirea sa. Gontard a sădit desigur în inima copilului spaima, bănuiala.
Susette îi va scrie în total șaptesprezece scrisori ; cei doi se vor întîlni pe ascuns.
Nu vor păși niciodată în acele locuri binecuvîntate, pe care el le-a visat pentru ei doi.
Vino, îi spune Sinclair, am să încerc să te distrez.

PARTEA A ŞASEA

PRINTRE PRIETENI

Homburg, Stuttgart, Hauptwil, Nürtingen (1798—1801)

1

Paranteză

Nu pot să scriu mai departe fără să deschid o paranteză, fiindcă observ că m-am lăsat prins tot mai tare de personajul meu, că distanța dintre el și narator devine tot mai mică. Intervalul ce mi-a rămas, pe care pot să-l parcurg alături de el, să gîndesc cu el, să-i înțeleg gîndurile și faptele e tot mai redus. N-au mai rămas decît cei cîțiva ani pînă la izbucnirea bolii sale. Am mai scris asta de două sau trei ori. Viața sa se accelerează. E tot mai zbuciumată, se transformă într-o fugă fără motive aparente. Împotriva neliniștii, a febrei interioare se înalță în admirabila lor liniște poeziile pe care le va scrie în acești ani. Toate acele texte prin care și-a dobîndit nemurirea s-au născut în mare parte acum. Ele preiau tensiunea, o suportă. Ba pot chiar s-o înfățișeze, așa cum se întîmplă în „Empedocle". S-au păstrat trei versiuni ale acestei tragedii, deși „versiune" nu este termenul potrivit : De fapt, își ia de trei ori avînt pentru a se apropia de un personaj „irezistibil" și pentru a se confrunta cu el. Şi de tot atîtea ori se întrerupe ; cu toate acestea își atinge de trei ori scopul. Cu „Empedocle", ceea ce este definitiv neterminat, fragmentul devine modul său de expresie. El redă procesul gîndirii sale, al evoluției sale, e parte a progresului său în viață. Ceea ce a trăit fragmentat va apărea sub chip de fragment. Cu toate acestea știe că părțile aparțin unui întreg. Nu mai e atît de puternic pentru a recunoaște întregul, așa că nu-i mai rămîne decît să spere că părțile ne vor sugera întregul, și

că sugestia e de ajuns pentru ca noi să devenim conștienți de el. Epoca, al cărei copil este, pe care o urmărește împătimit, a dorit mai mult ca oricare alta un om pe măsura idealurilor ei, dar tot ea l-a trădat mai mult ca oricare alta. Această ruptură el a tradus-o în cuvinte. În primul său avînt, Empedocle, tribunul elocvent, pretinde a fi el singur Dumnezeu și rupe alianța cu poporul și natura ; în cel de-al doilea avînt devine mediatorul care prin pretențiile sale hibride se îndepărtează de om : „Ce sînt / Zeii și spiritul lor, de vreme ce eu nu-i / Vestesc." În cel de-al treilea avînt el se depărtează cu totul de om, retrăgîndu-se în idee, se abstractizează : „Căci mult am păcătuit încă din tinerețe. / Nicicînd omenește omul nu l-am iubit și nu l-am slujit / Precum apa doar și focul orbește o fac. / De aceea nici ei omenește nu au venit / Spre mine..." E o prăpastie de netrecut. Poate fi depășită, ispășită, reconciliată numai printr-un ultim salt. Empedocle, ispititorul, mediatorul, trădătorul se aruncă în Etna, unindu-se cu natura și cu memoria oamenilor. Se reîntoarce sub formă de mit, transformat în idee unificatoare.

Pentru cea de-a treia versiune Hölderlin n-are nevoie decît de douăzeci de pagini.

Cu „Empedocle" Hölderlin a ajuns acolo unde voia. S-a decis. Ceea ce este încheiat, rostit, șlefuit nu are însemnătate pentru el. Poezia nu vrea să fie mai mult decît un proiect (ca și istoria la care asistă). Un proiect însă ce trimite necontenit, cu un gest stăruitor, dincolo de el însuși.

Dar acestea nu mai pot fi repovestite. De aceea mă reîntorc la el : Un personaj cu ajutorul căruia fac proiecte. O figură din trecut care n-a ajuns încă la capătul drumului. Nu explic poeziile sale, cel mult, viața sa, cu ajutorul poeziilor pe care le-a scris. Nu știu dacă voi reuși să pun în evidență cei doi timpi : existența sa tot mai pripită și rezistența crescîndă a poeziilor sale.

2

Prințesa

De cele mai multe ori locuiește în odăi mici, cămăruțe. Nu se bucură de prea mult confort, iar îngustimea lor poate deveni de-a dreptul apăsătoare. Dar s-a obișnuit, iar mediul neospitalier i se pare firesc. Camera din casa maistrului sticlar Wagner, de la marginea orașului, e una din cele mai plăcute. Se instalează în ea ca și cum ar presimți că va rămîne totuși mai mult timp acolo. Sinclair îi dă o mînă de ajutor. Îi aduce din casa mamei sale, rămasă din nou văduvă, un sipet, în care Hölderlin își poate păstra cărțile și manuscrisele ; iar într-o casetă, cu încuietoare dublă, scrisorile Diotimei.

După primul șoc, Sinclair reuși să-l convingă că trebuia să lupte pentru dragostea sa. Susette n-ar înțelege cu nici un chip o nouă fugă a lui. De atunci, toate gîndurile lui s-au concentrat asupra ei și se întreba mereu cum ar putea s-o revadă. Știa că în prima joi a fiecărei luni se ducea cu regularitate la teatru, de cele mai multe ori fără soțul ei, care n-avea decît dispreț pentru „giumbușlucurile comedianților", preferînd să joace cărți cu prietenii săi. Acolo ar putea Hölderlin s-o vadă ! Îl întrebă, șovăitor, pe Sinclair dacă planul ar avea sorți de izbîndă, iar acesta îi dădu curaj. Sinclair nu manifesta prea mult interes față de femei, dar intriga în care se vedea antrenat, pe care o putea regiza, îi ațîța pofta de aventură. Îl sfătui pe Hölderlin să rămînă peste noapte la „Curtea cu sălcii", așteptînd un posibil mesaj de la Susette. În nici un caz nu trebuia să-i vorbească sub ochii curioși ai cumetrelor din Frankfurt. Speranța de-a o vedea măcar pe Susette îi dădu puteri sporite. Sinclair îl conduse o bucată de drum, iar la despărțire îi mai înșiră o dată recomandările și urările sale de bine. Trebuie să-i dai impresia că ești plin de încredere, Hölder. Să n-o lași să te vadă indispus. Te rog din suflet, schimbați doar cîteva priviri, nimic mai mult. Dă-i de înțeles că aștepți un semn de la ea. Ea va înțelege. Doar și ea vrea să-ți vorbească. Sper din toată inima să fie acolo. Spune-ți tot

timpul că ea va fi acolo! În acest fel ți se va împlini dorința.

Ajuns la hotel, Hölderlin n-are liniște. Dar nu iese în oraș, de teamă să nu fie descoperit prea din vreme. Făcîndu-și astfel de gînduri, are, dintr-o dată, senzația că tot ce face este pueril. Povestea aceasta îl deformează.

La teatru se ascunde într-un colț, familia Gogel îl observă, îl salută reținut; nu se duce la locul lui decît cu puțin timp înainte de ridicarea cortinei, apoi privește pe furiș în jur. Susette e acolo. Poartă o rochie albă, detașîndu-se ireală de cei din jur. E tare departe, dar îi simte privirea. Desigur că sînt urmăriți. Hölderlin se ghemuiește în scaunul său, nu îndrăznește decît să-i arunce cîteva priviri. Privirile tuturor, chiar și cele ale neștiutorilor, îl ard. După reprezentație se apropie de ea, Susette își trece mîna pe frunte, ca și cum i-ar face un semn, și poate că într-adevăr îi spune ceva. El se oprește locului, cufundat parcă pe gînduri, și nici măcar n-o mai urmărește din ochi. Îi venea să urle.

Vineri către prînz sosește apoi și mesagerul cu scrisoarea mult așteptată. „...singură, speranța ne mai ține în viață." Susette îi face temerara propunere să vină s-o vadă „după-amiază, la trei și un sfert" în camera ei de la Cerbul Alb. El nu prea știe ce să facă. Să îndrăznească oare? Și dacă va întîlni pe cineva? Cum să se poarte? Parcă aș avea ciumă. Cine să mă fi îmbolnăvit? Cînd Susette însăși îi scrisese: „Și dacă te-ar vedea totuși cineva, nu-ți face griji. Doar nu-i nimic neobișnuit ca niște persoane care au trăit timp de trei ani de zile sub același acoperiș să petreacă o jumătate de oră împreună, ci dimpotrivă." El respectă întocmai instrucțiunile, intră „fără teamă pe ușa din spate", aleargă „ușor și repede pe scări în sus ca de obicei", din casă nu răzbate nici o mișcare, sînt cu toții la pîndă ori nu știu nimic. Ușa de la camera ei e întredeschisă. Ea îl așteaptă.

Își spusese că are s-o ia deîndată în brațe. Dar odată ajuns în fața ei, nu se mai simte în stare. Susette stă în mijlocul camerei, palidă, ridică un pic brațele și le lasă apoi în jos. Stau față în față, încercînd să-și revină. După aceea nu-și va mai aminti nimic din ce-au vorbit. Știe numai că-și vorbeau în șoaptă, atenți tot timpul la zgo-

motele casei, așteptînd clipă de clipă să fie descoperiți, speriați, și că la sfîrșit Susette îi spusese acea frază care le va șterge pe toate celelalte : Dacă aș fi știut, Hölder, ce întorsătură vor lua lucrurile, aș fi vrut să te am tot. N-a fost văzut de nimeni. În timp ce fugea de-a lungul casei, auzi printr-una din ferestrele deschise vocile copiilor.

Intîlnirile se vor repeta în noiembrie, decembrie, de fiecare dată în prima joi a lunii. Vor putea să-și spună din ce în ce mai puțin, și numai teama că ar putea să se piardă îi va ajuta să găsească cuvinte, liniștitoare, mîngîietoare, frumoase, furioase, disperate, rugătoare : „Dar în lumea reală în care trăim această legătură de iubire nu poate trăi doar în spirit, la ea participă și simțurile noastre ; o iubire care se depărtează cu totul de realitate, pe care nu o mai simțim decît în spirit, căreia nu-i mai putem da nici hrană, nici speranță, va fi la urmă numai visare sau va pieri cu totul", îi scrie ea. Iar el îi răspunde : „...Aproape că nu e cu putință, într-un destin ca cel al meu, să-ți păstrezi curajul necesar fără a sacrifica, preț de cîteva clipe măcar, tonurile delicate ale vieții intime." Povestea trenează ; pierzînd tot mai mult din realitatea la care amîndoi țin atît de mult, confundîndu-se în cele din urmă cu o amintire în continuă zbatere de-a nu se transforma în pură disperare. Îi adusese prima poezie scrisă la Homburg. Ea o pusese deoparte, nu-l mai rugase, ca altădată, să i-o citească.

Privește-mă doar, Hölder.

Dar imediat după plecarea lui citi : „Mîndră odraslă de Zei ! Cînd iubita pierdut-ai ; / Jos, la țărmul mării te-ai dus, peste ape jelind."

Pe Johanna o informează cu întîrziere asupra mutării. În primele două săptămîni n-ar fi fost capabil să scrie pe un ton îndeajuns de stăpînit încît mama să nu-i ia în nume de rău noua schimbare. „...lipsa de politețe și aroganța, disprețul arătat zi de zi oricărei științe și culturi, expresii cum ar fi acelea că preceptorii n-ar fi decît slujitori, ce n-ar avea voie să ridice pretenții deosebite din moment ce sînt plătiți pentru ceea ce fac etc., cît și multe ale lucruri care mi se azvîrleau în obraz numai fiindcă așa se obișnuiește la Frankfurt — toate acestea m-au rănit

tot mai tare, deși mă străduiam să nu le bag în seamă..."
Cum știe că mama e mereu îngrijorată de felul în care își duce traiul, socotindu-l superficial și neajutorat, ține să o liniștească: Strînsese în timpul petrecut la Frankfurt cinci sute de guldeni, și cu aceștia putea să trăiască la Homburg, unde viața nu era atît de scumpă ca la Frankfurt, mai bine de un an.

Încordarea nu cedează. Dar se obișnuiește el cu ea. Și poate să scrie. Sinclair îi poartă de grijă, la fel și Wagner cu familia sa care îi trec cu vederea fel de fel de ciudățenii : că deseori vorbește singur cu voce tare ; că uneori pleacă noaptea de acasă și nu se întoarce decît în zorii zilei din vreo plimbare ; că bea nemăsurat de multă cafea și că le afumă odaia.

Vezi, se poate trăi și cu o inimă înjumătățită, îi spune el lui Sinclair. Cînd umbla cu Sinclair prin oraș, era mîndru de prietenul său pe care toată lumea îl cunoștea și îl saluta.

E ca la noi la Nürtingen.

Doar că Nürtingen nu e comitat.

Sinclair își lua dealtfel slujba în serios și recunoștea deschis contradicțiile atitudinii sale, totodată își admira din toată inima suveranul : Nu e bigot, ci un om cu adevărat evlavios, e cultivat și înțelegător și, în orice caz, dependent în multe de mai puternicele sale rude le la Darmstadt.

Reprezint un pic și port tratative pentru nimic.

Lui Hölderlin nu-i plăcea cînd Sinclair se apăra cu atîta cinism.

În plus, dorea cu tot dinadinsul să-l prezinte familiei suverane sau măcar celor care se aflau atunci în oraș, soția landgrafului și uneia din fiicele lor. Numele său era cunoscut la curte, se știa că locuia la Homburg, iar prințesele citiseră „Hyperion" și o mulțime din poeziile sale. Hölderlin ezita. Nu voia să devină dependent și nu avea nici cea mai mică dorință de-a deveni poet de curte sau favorit al unor prințeze răzgîiate. Își amintea cum se produsese la Maulbronn cu un imn de laudă închinat lui Karl Eugen și soției sale și aceasta îi era de ajuns. Ei ar putea avea nevoie de mine, spuse el, iar eu n-aș vrea să fac o taină din părerile mele republicane.

Dar eu ? întrebă Sinclair. Vrei să spui că n-aș fi un adevărat republican ?

Hölderlin înțelese că era cît pe aci să-l jignească pe Sinclair. Nu, Isaac, nu știu un democrat mai înfocat ca tine, tu însă știi cum să te prefaci, să te ascunzi, ești mult mai abil decît nepriceputul de mine. Pe mine mă pot prinde oricînd cu ocaua mică.

Pe tine ? Sinclair era uimit. Pe tine nu poate să te prindă nimeni, Hölder, ba mie mi se pare cîteodată că ești spirit, nu om ca noi ceilalți.

Mama lui Sinclair care auzise sfîrșitul conversației, izbucni în rîs și îi promise lui Hölderlin să-l conducă ea la castel. Iar el acceptă bucuros. În compania acestei generoase femei se știa ocrotit.

Întrevederea de la castel a decurs, spre marea lui uimire, mai simplu decît prezentarea la familia Gontard. Enervat de încartiruirea repetată a ofițerilor francezi la castel, landgraful stătea mai mult la Frankfurt. Hölderlin se așteptase să întîlnească o societate mai numeroasă, dar în afara unei doamne de onoare pe cît de tăcută pe atît de urîtă, soția landgrafului nu mai era însoțită decît de una din fiicele ei, prințesa Augusta. S-a servit ceai, iar întrebările și anecdotele mamei lui Sinclair au avut darul să anime conversația încît, după plecare, Hölderlin s-a arătat de-a dreptul încîntat de amabilitatea aproape familiară a amfitrioanelor sale.

Sinclair era și el mulțumit de prietenul său.

Pentru Hölderlin începea astfel o poveste în al cărei centru avea să fie fără a bănui măcar ceva. Va ieși mai tîrziu la iveală preschimbată într-o imagine idilică atît de legată și, cu toate acestea, atît de diferită de epoca ei : „Ieri a fost invitat la noi la masă *noul rector magnificus*, celebrul profesor Hegel — ...ne-a povestit de Hölderlin, care pentru lume e pierdut — de cartea Hyperion — toate acestea au făcut epocă în copilăria mea din cauza surorii mele Auguste... Mi-a apărut în minte un fel de amintire, așa cum ți-o trezește un miros, o melodie, o nuanță. Am văzut dintr-o dată cartea Hyperion, cu coperțile ei verzi, așezată pe pervazul ferestrei surorii mele Auguste și lăstarii de viță care încadrau fereastra, și soarele care se prefira printre frunze, și umbra răcoroasă de pe aleile

cu castani din fața ferestrei, am auzit păsările — pe scurt, trecutul întreg mi s-a înfățișat la auzul numelui cunoscut." Acestea sînt cuvintele pe care le notează în jurnalul ei la 6 martie 1830 sora mai mică a Augustei, Marianne, căsătorită cu prințul Wilhelm al Prusiei, care a ajuns, după moartea reginei Luise, prima doamnă de la curtea Prusiei. Au trecut treizeci și doi de ani de la vizita lui Hölderlin la castelul din Homburg, cînd a văzut-o și i-a vorbit întîia oară prințesei Auguste, pe atunci în vîrstă de douăzeci și unu de ani. Timpul i-a despărțit, uitate sînt începuturile : Hegel a devenit temutul și admiratul filozof oficial al statului prusac, Hölderlin vegetează deja de douăzeci și patru de ani în turnul său de la Tübingen. În timp ce scria acestea, Marianne și-a amintit probabil de „Testamentul" surorii ei, scris în 1816, de care s-a făcut vinovată fără voie, firește. În acel an, landgraful își invitase întreaga familie la castel pentru a sărbători proaspăt restaurata suveranitate a Homburgului. Era lui Napoleon trecuse, micile state se vedeau repuse în drepturi. Din cei nouă copii au venit șase. Unul din fii căzuse în luptă, două din fiice se scuzară. Dar ce sărbătoare era în inimile tuturor ; au călătorit, călăuziți de părinți, prin ținuturile fericite ale tinereții și copilăriei... Marianne și Auguste și-au amintit una alteia lucruri de mult trecute, s-au plimbat noaptea prin grădina castelului, iar întrebarea pe care Marianne i-o va adresa la scurt timp într-o scrisoare surorii ei răsuna ca un ecou al acelor zile : „Cum l-ai iubit tu pe Hölderlin ?" Pentru Auguste întrebarea a venit pe neașteptate. Tăinuise această dragoste, o înăbușise. Îi răspunse surorii ei cu întîrziere, abia peste trei luni — cu acel „Testament". Auguste trage o linie finală. Întrebarea a lovit-o cu toată puterea. Acum ar vrea să fi trăit această viață, să fi iubit această iubire și să înceapă o viață nouă. Toate acestea au fost. Dar au fost prea aproape de ea ca să n-o doară și acum, obligînd-o să se apere, să tăinuiască cîte ceva. Înainte de a-l cunoaște pe Hölderlin, îi căzuse în mînă „Hyperion" : „Citeam toată ziua și mă contopeam cu gîndurile acestea — parcă mi le spunea cineva din inimă. Așa se face că am citit cartea de vreo douăzeci de ori — Veneram orice ar fi avut o legătură cît de depărtată cu ea... Și ce putea fi

mai firesc decît ca cel care scrisese aceste lucruri să devină pentru mine, fără să-l fi văzut vreodată, — una cu povestea. — La puţin timp după aceea a locuit cîţiva ani aici. — Cînd voiam să vorbesc despre el, discutam cu prietenul său. (El însuşi nu avea nici o bănuială asupra interesului ce i-l purtam.) — De vorbit nu i-am vorbit în aceşti ani decît de trei sau patru ori, ba chiar *deloc*, şi l-am văzut poate de şase ori. Dar imaginaţia şi-a dat frîu liber — şi-a împlinit cu credinţă tot ce era de împlinit!... Imaginile astfel însufleţite au trezit dorinţa de iubire în mine — fără de care, după părerea mea, nu poţi deveni om... Închipuieşte-ţi, cînd stau să-mi amintesc ceea ce mi-am zugrăvit prin el, găsesc tocmai ceea ce *m-a tulburat* acum pe neaşteptate cu atîta putere. *Mint* — şi *nu visez* — acestea îmi vin pentru întîia oară în minte, în clipa de faţă, în timp ce-ţi scriu. — E într-adevăr ciudat."

Femeia aceasta, crescută în cea mai profundă evlavie, îşi renegase dragostea, fiindcă era irealizabilă, fiindcă înţelesese, în timpul celei de-a doua şederi a lui Hölderlin la Homburg, cînd tulburarea acestuia era evidentă pentru toată lumea, că nu mai avea cum să ajungă pînă la el. „Iată-l ajuns nebun. — Prin vise s-a *izolat* prea mult de profunzimea sentimentelor sale. —" Iat-o vorbind de fapt despre ea însăşi.

Marianne ştie mai bine şi precizează : Şi ei îi plăcuse Hölderlin şi-i căutase apropierea. Iar Auguste cu atît mai mult ! Una dintre surori, Amalie, era iniţiată în taină şi pomenise de „marea, puternica pasiune" a Augustei pentru Hölderlin. Auguste se înşela deci, se simţea rănită şi nu mai era în stare să se judece „nesfîrşit de limpede şi desluşit". „Durerea pe care a resimţit-o cînd el şi-a pierdut minţile trebuie să fi fost foarte mare !"

Mă întreb dacă a rostit măcar vreun cuvînt cînd l-a văzut şezînd în faţa ei şi a mamei. Să-i fi spus oare : L-am citit pe „Hyperion" al dumneavoastră — de nenumărate ori ! Probabil că mama nu bănuia nimic din toate acestea.

El însă, cel care se întreţinea timid cu doamnele, semăna oare cu imaginea pe care ea şi-o făcuse despre Hyperion ? Frumuseţea sa delicată, glasul său expresiv, puţin

prea înalt. Această coincidență a idealului cu realitatea a dezarmat-o. L-a iubit din prima clipă, și cu atîta violență că și-a simțit tot trupul arzînd de durere. Dacă el i-ar fi făcut în acea clipă un semn, ar fi fost pierdută. El însă n-a observat nimic.

Să nu fi simțit nimic? El care era atît de simțitor, mai ales la tensiunea din jurul lui, de care nu știa să se apere. Dar gîndurile sale erau în întregime absorbite de Susette, iar teama de-a o pierde creștea pe zi ce trece. Ceva însă îl atrase la Auguste. Tăcerea ei stăruitoare, de-a dreptul îndîrjită, l-a iritat. Dacă o privea, fata își pleca ochii. Îi părea deosebit de copilăroasă, iar chipul ei atît de lipsit de simetrie l-a captivat. Cunoștea acest fel de a fi rezervat. Putea să și-l explice. Doar că el nu mai era accesibil. El își cheltuise toată iubirea; în fond, nici nu mai era capabil de iubire.

Auguste vorbi cu Sinclair despre el, se interesă de el, îi transmise că citise „Hyperion" și că îl iubea.

Pe „Hyperion", nu pe el.

Dacă Hölderlin se afla în biblioteca palatului sau în vizită cu Sinclair la una din doamnele de onoare, prințesa își făcea și ea apariția. Era atît de încordată de așteptare încît ar fi leșinat la cea mai mică atingere. El încerca să fie cît mai destins cu putință, să o liniștească.

De cîte ori îl va fi visat.

Și s-a rugat împotriva lui și pentru el.

Spre norocul lui, el nu mai era accesibil. N-ar mai fi putut face față unei noi legături.

Iar Auguste s-a retras cu personajul ei ideal, Hyperion. În această privință se asemănau, iar epoca le-a favorizat fuga: dintr-o dorință neîmplinită, el și-a creat-o, abstractizînd, pe Diotima, ea, pe Hyperion.

Rănile nu s-au mai închis nicicînd.

El a înțeles și i-a dedicat, în semn de tandră simpatie, o poezie la cea de-a douăzeci și treia aniversare: „Fie ca-n ziua aceasta ferice să-nceapă / Și-al meu timp, în sfîrșit, să-mi răsară, / Vrednic de tine, o, nobilă inimă! / În dumbrăvile tale un cînt." La care ea i-a răspuns în cîteva cuvinte austere, semețindu-se cu ajutorul frazelor politicoase împotriva celor ce ar fi vrut să le spună, să le șoptească, să le strige, fără să izbutească să le înăbușe

pe de-a întregul : „Cariera dumneavoastră a început atît de frumos și sigur, încît nu mai are nevoie de încurajare ; doar bucuria mea sinceră va însoți progresele și victoriile dumneavoastră. Auguste —"

Îi dăruiește cel de-al doilea volum din „Hyperion" cu o dedicație, la fel și traducerea din Sofocle.

Iar atunci cînd Sinclair îl va aduce din nou la Homburg și va fi angajat, fără nici un fel de obligații, ca bibliotecar al curții, Auguste se va îngriji să i se ducă un pian în cameră ; îl cunoaște, fără îndoială, prea bine : știe că muzica îl liniștește, că atunci cînd cîntă reușește să-și stăpînească agitația.

L-a iubit mai profund decît ar fi putut să mărturisească.

3

Micul congres

Sinclair se pregătea de plecare la Rastatt. Landgraful îl numise reprezentantul său la congres. O sarcină deloc ușoară. Atmosfera era ostilă principatelor mici ce se plîngeau de daunele cauzate de război. Iar Reichul își pierduse puterea de a se opune. Austriecii porecliseră Rastattul „Punguța". Pentru cei mai mulți delegați însă, tratativele aveau mai puțină importanță decît prilejul de-a conspira, de-a lega prietenii politice. Impresia cea mai puternică în această privință au lăsat-o delegații stărilor din Württemberg care, stimulați de francezi influenți, încercau să ridice populația împotriva ducelui. Sinclair era cu totul de partea lor. Stimulat de evenimente, bucuros să-și revadă prietenii, el îl invită pe Hölderlin să-l însoțească.

Îți promit că n-am să te obosesc cu chestiuni politice. Vei avea destul timp pentru tine. Și poți să locuiești cu mine la „Ursul". Te rog.

Hölderlin se gîndea la Susette. Era pentru prima oară cînd se îndepărta în vreun fel de ea. Sinclair interpretă însă altfel ezitarea lui : Nu trebuie să-și facă griji din cauza cheltuielilor.

Ca de obicei mă faci să mă rușinez, Isaac. Lasă că vin ceva mai tîrziu. Știi prea bine că acum totul e și mai greu ca înainte.

L-a urmat pe Sinclair în călătorie peste o săptămînă. Rămas singur, fără prietenul care însemna contactul său cu lumea exterioară, ar fi putut să se închidă cu totul în sine. Spre marea sa uimire, letargia căreia i se împotrivea din greu, se transformase într-o pace minunată, grăitoare. Toate acele propoziții pe care le bănuise odinioară, la care sperase, s-au ivit ca de la sine. Lucra fără a fi tulburat și fiecare vers îl îndepărta parcă de neputința acelor luni nesfîrșite. „Și ca să-mi salvezi inima muritoare, / Să fie, asemenea altora, loc de popas, / Ca sufletu-mi neodihnit să nu tînjească / A trece dincolo de viață, / Tu, cîntare, să-mi fii azil primitor !“

Se gîndea de asemenea să facă un drum de la Rastatt la Nürtingen, să ajungă în sfîrșit din nou acasă, își anunță și vizita, dorind parcă să-i demonstreze mamei seninătatea recîștigată, apoi renunță însă la acest drum, spre dezamăgirea Johannei. Vremea este încă proastă, iar pe drumurile lăturalnice din Württemberg își mai făceau și acum de cap tîlharii.

A dispus, mulțumită generozității lui Sinclair, de mijloace pentru a călători cu diligența la Rastatt. Cu toate acestea călătoria n-a fost ușoară. Ca de obicei l-au chinuit durerile care porneau din cap și-i cuprinseseră spatele, încît fiecare hurducătură a trăsurii devenea un chin. În plus era frig, ploua și ningea. Acoperișul diligenței s-a udat repede. Numai de nu s-ar îmbolnăvi pînă la Rastatt. Odată ajuns acolo însă, dădu totul uitării, se simți din nou bine. La „Ursul“ serbarea era în toi. I-a fost destul de greu să afle unde era Sinclair. E în camera sa ; nu, e încă la castel, i se spuse. Un saxon susținu că nu-l mai văzuse pe domnul von Sinclair de două zile. Apoi însă îl auzi, chiar acolo, în acea adunare gălăgioasă de bărbați care-și purtau cu mai mult sau mai puțină vanitate uniformele : rîsul său, acest nechezat răsunător ce putea fi recunoscut dintr-o mie. Sinclair nu-i lăsă nici o clipă de odihnă, îl prezentă deîndată, îl purtă de la un grup la altul, își luă camarazii peste picior, se purtă sarcastic.

Nu te lăsa orbit, Hölder, ceea ce vezi tu aici e doar luciul. Cei prezenţi aici nici nu observă ce se întîmplă în realitate. Cîţiva francezi şi austrieci trag sforile, iar cei ca noi sînt chemaţi pentru a se mira.

Exagera fireşte, căci pe marginea congresului se formaseră grupe influente, întru totul capabile să orienteze atmosfera politică din ţările pe care le reprezentau.

Hölderlin nu era obişnuit nici cu fastul diplomaţilor, nici cu jargonul lor. Oraşul, altădată o reşedinţă adormită, era acum plin de viaţă. Congresul, această adunare a celor influenţi şi a celor ce-şi închipuiau că ar putea fi, atrăsese negustori şi şarlatani, dar mai ales o mulţime de femei tinere care se ofereau fără ruşine şi ale căror servicii erau folosite cu tot mai multă insistenţă pe măsură ce congresul se prelungea. În acest fel ele se transformau în colportoare ale veştilor şi zvonurilor de ultimă oră.

Cine vrea să afle ce nu şi-au pus încă în cap austriecii trebuie să petreacă o noapte cu o cocotă, constată Muhrbeck, pe care el îl întîlnise o dată în treacăt, la Jena şi care aici era vioara întîi. Muhrbeck făcea parte din categoria celor care se investiseră singuri cu rolul de observatori, animatori, sufleori. Discuţiile lor prelungite pînă în zori îi stimulau pe negociatorii iritaţi de nesfîrşitele amînări şi de presupusa superioritate a francezilor. Cercul lui Sinclair ocupa seară de seară acelaşi colţ al unui restaurant devenit cunoscut ca loc unde se făcea mai mult filozofie decît politică. Hölderlin îi ştia din auzite pe cei care se adunau acolo ; acum avea ocazia să facă cunoştinţă cu ei. Muhrbeck, la cei douăzeci şi trei de ani ai săi, era cel mai tînăr, dar umblase deja mult prin lume, şi, la fel ca Fritz Horn, secretarul celui de al treilea ambasador prusac, fusese membru al Asociaţiei oamenilor liberi din Jena. Amîndoi erau prieteni cu poetul Böhlendorff, pe care Hölderlin avea să-l cunoască la Homburg. Muhrbeck, al cărui tată preda filozofia la Greifswald şi care avea să preia mai tîrziu postul tatălui său, era de asemenea bun prieten cu Ernst Moritz Arndt şi îl cunoscuse, prin acesta, pe secretarul delegaţiei Pomeraniei Anterioare, Johann Arnold Joachim von Pommer-Esche, care-şi petrecuse tinereţea

cu Arndt la Stralsund. Această rețea de relații a rezistat tuturor presiunilor, iar Hölderlin s-a văzut obligat să se conformeze limbajului prietenilor săi ; să-i înțeleagă cînd vorbeau prescurtat sau cînd făceau aluzii la amintiri comune. Dar se obișnui repede și savura maimuțărelile lor la adresa gîndurilor lui Fichte sau a terminologiei kantiene. Cu toții se detașaseră prin umor și prin acțiune politică de părinții lor spirituali.

Pe lîngă prietenii lui Sinclair, prieteni ce aveau să fie și ai lui, a făcut cunoștință și cu alți delegați, ca de pildă cu delegatul stărilor din Württemberg, Jakob Friedrich Gutscher, care s-a atașat din prima clipă de tînărul suab, l-a invitat să-l însoțească în lungile sale plimbări și l-a făcut confidentul său. Sinclair încurajă această prietenie căci aștepta din partea celor din Württemberg spirit revoluționar ; iar printre tovarășii lui Gutscher se număra și Baz, ale cărui scrieri revendicative Hölderlin și le procurase prin fratele său. În perioada congresului, Baz apărea destul de des la Rastatt. În timp ce Gutscher, cunoscător și interpret pătimaș al constituției suabe, păstra distanța față de tineri, Baz se lăsa ușor captat. De la bun început căzu de acord cu Sinclair că doar o „răsturnare violentă“ putea fi folositoare. Gutscher, în schimb, visa la „comuniunea“ dintre oameni ce s-ar putea înfăptui printr-o cunoaștere aprofundată a constituției.

Multe dintre acestea treceau pe lîngă Hölderlin ; cîteodată stătea cu ochii închiși fumîndu-și pipa ; alteori frazele îl cucereau, se fixau în mintea lui, îi era totuna cine le rostise. Atunci se amesteca și el în discuție, spre mirarea generală. Muhrbeck, acest „suflet neliniștit“, reușea cel mai des să-l provoace. Cînd cei doi începeau vreo dispută, în local se lăsa tăcerea, cei din jur se apropiau pentru a-i urmări mai bine.

Nu, Hölderlin, nimic nu e mai important pentru mine decît individul, ca forță motoare. El face istoria, el este istoria.

Dacă ar fi așa (Hölderlin parcă și-ar vorbi lui însuși, își lămurește încă o dată propriile scrieri, se depărtează de realismul lui Sinclair, care uneori devine de-a dreptul apăsător), dacă ar fi așa, Muhrbeck, am avea istorie, dar nu am cunoaște-o ; iar ea nu ne-ar avea pe noi. Nu vreau

să-i neg individului rangul la care are dreptul, dar el nu poate intra în istorie decît ca o parte, o părticică care se raportează la întreg. Iar acest întreg nu poate și nu vrea să știe ce-l interesează pe fiecare individ în parte.

Asta o spui tocmai tu, tu, părintele lui „Hyperion", al individualismului ce acționează și iubește !

Se pare că ați citit cu toții „Hyperion" fără să-l înțelegeți. Tocmai asta e, Hyperion riscă să se piardă de întreg, de aici și suferința lui. Și dacă voi faceți aici politică, prieteni, atunci nu o faceți pentru a sprijini individul, ci doar de dragul unei idei, a unei viziuni. Voi raportați experiențele voastre la ceva ce nu există încă, dar pe care a-ți vrea să-l realizați ; vă străduiți să vă uniți gîndurile într-o idee. Istoria, care n-a însemnat nimic, care ne-a chinuit pe fiecare din noi în parte, ar putea deveni una care să ne reprezinte pe noi toți. Subiectul nu va satisface obiectul decît atunci cînd va izbuti să-l împlinească, să-l umple în cele din urmă.

Dar nu e tocmai aceasta contradicția care ne marchează ?

Nu aceasta, Muhrbeck. Tu ești democrat și eu la fel. Noi toți, cei de aici am vrea să fim astfel. Dar oare sîntem cu adevărat ? Adevărata democrație, dragul meu, spre care tindem noi toți, destramă tocmai contradicția dintre om și natură, dintre plan și idee, dintre subiect și obiect.

Vorbește despre paradis, intervine Fritz Horn. Hölderlin nu este decît un teolog ascuns.

Dacă tu consideri că asta e teologie, atunci, din partea mea, politica n-are decît să devină teologie, sau invers. Ai dreptate, mă gîndesc la paradisul meu. Mă gîndesc la patria omului ce se realizează, în care ideea devine drept iar dreptul idee — iată armonia recîștigată.

Și cînd se va întîmpla asta, Hölder, dragule ? îl întreabă Sinclair cu tandrețe.

Hölderlin privește în gol, dă din umeri, zîmbește. De unde să știu eu, Isaac ? Nu sînt decît un om.

Aceste cuvinte parcă le-a mai descrețit frunțile, izbucnesc cu toții în rîs, ciocnesc paharele, se simt cuprinși de o bucurie pe care nu au cunoscut-o încă dar pentru care se pregătesc în acest ceas.

Ce bine ar fi să rămînă totul așa.

Dar trebuie să se întoarcă la Homburg, la Frankfurt. Susette îl așteaptă. Nu are voie să lipsească în prima joi din decembrie, această zi pe care el o dorește de patru săptămîni, care în imaginația sa se transformă într-o adevărată sărbătoare, deși nu e decît o jumătate de oră plină de cuvinte hăituite care nu mai pot să comunice nimic, de tandrețe grăbită care îi înfometează și mai mult.

Trebuie să plec.

Sinclair și ceilalți ar vrea să-l rețină.

El nici măcar nu mai aude. Aleargă deja printr-un coșmar.

Ca de obicei, își petrece noaptea la Frankfurt. Ca de obicei merge pe furiș la Cerbul Alb, temîndu-se că ar putea întîlni cunoscuți, cercetînd ușa din spate, trăgînd cu urechea pentru a vedea dacă are cale liberă. Aceste precauții îl umilesc.

Ușa este întredeschisă. Stau amîndoi față în față. Curînd nu vor mai găsi defel cuvinte.

Vrei să-ți povestesc ?

Ce faci tu ?

Pe cine ai văzut la Rastatt ?

Poezia ta...

Da...

Male a început să tricoteze.

Și Henry ?

Trebuie să pleci.

Da. Îmi vei scrie ?

Da.

„Nu ne rămîne nimic decît încrederea noastră binecuvîntată în noi și în ființa atotputernică a iubirii care ne va conduce în veci cu o mînă nevăzută și ne va uni tot mai mult."

Aceasta este unica voce care îl domină, îl poartă cu ea, îl asurzește. Cînd îi citește scrisorile, zile întregi nu o mai aude decît pe ea. Ceea ce îl înconjoară nici nu mai există. Din cînd în cînd parcă se mai apără, caută distracții, o vizitează pe mama lui Sinclair, își repetă conversațiile de la Rastatt, încearcă să lucreze la „Empedocle".

Se plimbă mult, se bucură de gerul de afară. Încet, încet, se regăsește, descoperă că poate să-și formuleze

din nou propriile gînduri. Dar va fi mereu cînd bine cînd rău.

Johanna îl rugase să trimită o poezie bunicii Heyn la cea de-a șaptezeci și doua aniversare a ei ; nici un alt cadou n-ar putea s-o bucure mai mult. Nu-i e ușor și nici nu va fi mulțumit de versurile pe care le scrie, dar ele îi vor trezi amintiri din trecut : Se vede învățînd cu Köstlin, știe dintr-o dată pe dinafară șiruri întregi de cuvinte, o aude pe mama strigînd în curte, se duce cu carul la livadă, simte mirosul casei scărilor, parfumul acela al merelor fermentate așezate în pivniță ; sau mîinile bunicii rănite de leșie ; se vede mic lîngă patul înalt în care moare cel de-al doilea tată, se reîntoarce prin grădina din Lauffen, pe care n-o vede ci și-o închipuie doar : un înveliș de umbră și lumină, freamătul unor arbori foarte înalți, zgomotele satului ; căldură și liniște. Ar putea fi și livada : „Și văd din nou zilele ce de mult au apus, / Și patria — îmbucurată-i inima-mi solitară, / Și casa unde-am crescut sub binecuvîntata-ți mînă, / Unde, hrănit cu dragoste, mai iute copilul se-nălță."

Îi scrie lui Sinclair, căruia îi simte lipsa, reluînd discuțiile lor de la Rastatt : „Este chiar bine și poate că e prima condiție a vieții și a oricărei organizări să nu existe o forță monarhică în cer și pe pămînt. Monarhia absolută se desființează peste tot de la sine, căci ea rămîne fără obiect..." Cum va decurge oare discuția în continuare, iar Muhrbeck, va putea fi oare convins ?

„Am dobîndit din nou încredere și curaj."

Se plimbă prin zăpadă pînă la conacul Adlerflycht. În fața porții vede niște necunoscuți, parcă s-ar certa. Se oprește la gardul viu din apropierea pavilionului, privește spre fereastra de sus, în spatele căreia a locuit, unul dintre bărbați îl întreabă dacă vrea ceva, el dă din cap, nu, nu, îi place doar casa, grădina înzăpezită. Ar trebui s-o vedeți vara, îi spune omul. Da, răspunde el, trebuie să fie deosebit de frumos aici, îmi pot închipui.

Își pune în gînd ca în acest an să se limiteze, să nu facă decît planuri care să-i dea mai multă siguranță.

Sinclair se reîntoarce de la Rastatt cu Muhrbeck. Amîndoi știu o grămadă de anecdote, îl stimulează cu

discuțiile lor, continuă conversațiile de la „Ursul“ fără întrerupere.

Ai citit cumva nemaipomenita diatribă a lui Rebmann împotriva Directoratului ?

Muhrbeck e încîntat. Cîtă noblețe a spiritului capabil să înlăture orice josnicie ! Ascultă : „Și n-a mai trecut mult pînă cînd numele de republican devenise o insultă, titlul de cetățean, o batjocură, sentimentele față de patrie, o rușine, elogiul emigranților, o modă, iar luptătorii care dobîndiseră libertatea cu sîngele lor erau tratați ca niște tîlhari. Cîntecele care îi făcuseră nemuritori pe fiii libertății și alungaseră armatele aliate ale tiranilor Europei nu mai puteau fi cîntate fără ca cel ce dădea tonul să nu fie jignit. S-a introdus un sistem nou și groaznic de teroare împotriva celor ce-și iubeau patria.“

Așa e, nu ? Muhrbeck se înflăcăra tot mai mult. Lui Sinclair această descriere i se părea exagerată, dar Hölderlin, care nu luase parte la discuție, îl apostrofă violent : Întotdeauna te arăți atît de diplomat Isaac. Muhrbeck are dreptate să împărtășească tristețea lui Rebmann. Iar tristețea ar putea, ar trebui chiar să se transforme în furie răzbunătoare. Revoluția pretinde rigurozitate. Cel ce slăbește rîndurile a pierdut. Cine-și închipuie că cenușiul ar putea să devină alb face o eroare ireparabilă.

Muhrbeck jubila. Asta dorea să audă. Sinclair, lovit în amorul său propriu, îi puse pe amîndoi la punct : N-aveți decît să mă certați că sînt prea diplomat, dar purismul vostru nu duce nicăieri, poate doar la sacrificii inutile.

Și acum ce se întîmplă ? Pesimismul lui Hölderlin îi uimi pe amîndoi.

Dar ești chiar așa de sigur ? întrebă Sinclair.

Dacă aș fi îngerul Istoriei, aș ști.

Susette care, la fel ca el, și-a recăpătat siguranța de sine și răspunde cu lăcomie mîngîierilor sale temătoare, care trece cu bună-știință peste riscurile randevuurilor lor, rîzînd de posibilii spioni, arătîndu-se mai veselă ca niciodată de la despărțirea lor, Susette îi promite că la vară vor putea să se vadă mai des și chiar să facă schimb de scrisori prin gardul conacului Adlerflycht.

El renunță să se mai plîngă de clandestinitatea situației lor.

Transmite-i salutări prietenului tău Sinclair. Te simți bine, dragule, nu-i așa ?

Nu-i spune nimic de boala scurtă dar foarte violentă care îl lovise atît de tare încît nici Sinclair nici Muhrbeck nu reușiseră să-i aducă alinarea. Doctorul Müller, pe care îl trimisese Sinclair, vorbise de o colică biliară, dar mai mult de ipohondrie. Bolnavul are o constituție deosebit de sensibilă și trebuie să se păzească de orice emoție.

Mi-e bine. La aceasta contribuise și elogiul făcut de Schlegel poeziilor sale. Criticul se arătase rezervat față de Almanahul lui Neuffer, dar îi lăudase poeziile. Copiase pentru ea recenzia.

Ea îi mulțumește. El o întreabă unde își ține scrisorile și bilețelele.

Nimeni nu le poate găsi, nici cel mai șiret spion, îl asigură ea.

Trebuie să pleci. Fii cu băgare de seamă.

El așează pachetul cu cele două volume „Hyperion“ pe un secrétaire, o roagă să nu citească dedicația decît după plecarea lui.

Pe pagina de gardă scrisese : „Cui altcuiva decît ție !“.

4

Böhlendorff

Böhlendorff își anunțase vizita ; poetul pe care Sinclair îl cunoscuse prin Muhrbeck și despre care susținea că ar fi, dintre sufletele libere, cel mai liber pe care îl cunoscuse el vreodată. Böhlendorff intenționa să-și petreacă vara la Homburg, știindu-i acolo și pe Muhrbeck și Hölderlin. Hölderlin nu-l cunoștea pe tînărul poet baltic decît din descrierile lui Sinclair care, firește, reușise să-i trezească curiozitatea : E un democrat convins ca ei toți ; de o nervozitate uneori de-a dreptul jignitoare. Sinclair îi găsise lui Böhlendorff o locuință în

apropierea lui Hölderlin, încît cei doi puteau să se vadă ori de cîte ori aveau chef.

S-au înțeles de la bun început. Scrisorile lor ne dovedesc acest lucru.

Cînd mi-l imaginez pe Böhlendorff, cînd îi privesc profilul aspru și mîndru, așa cum apare în desenul în tuș ce ni s-a păstrat, mă duc cu gîndul la Stäudlin, care pe vremea aceea nu mai era în viață, și sînt convins că și lui Hölderlin îi amintea de neliniștitul său prieten de la Stuttgart. Nereușind să-și înjghebe o situație în patria sa baltică, Böhlendorff, la fel ca Stäudlin, avea să-și ia viața. Cît despre puritatea și nevinovăția visurilor sale politice, acestea le întreceau cu mult pe cele ale stuttgartezului. Un motiv în plus pentru Hölderlin să se simtă înfrățit cu el.

Nu prea știu dacă poeziile și dramele lui Böhlendorff erau pe gustul lui. Böhlendorff voia prea mult, dar versurile sale rămîn convenționale, deși se simte că s-a străduit din răsputeri. Un talent „forțat", la fel ca Stäudlin.

Au ajuns repede să se tutuiască. În primele zile au stat aproape necontenit împreună, ca și cum ar fi avut mult de recuperat. Deși, spre regretul lui Hölderlin, n-au discutat decît politică. Muhrbeck și Sinclair le descriseră în amănunțime experiențele lor de la Rastatt. Erau de acord în toate, se confirmau unul pe altul, iar Hölderlin, ca să nu-l jignească pe noul său prieten, se angaja în discuțiile lor obositoare. Böhlendorff simți însă rezistența sa interioară. Rămași singuri, îndrăzni să-l întrebe :

Te-ai săturat de politică, Friedrich ? (Îi spune Friedrich, nu Hölder ca toți ceilalți, și va rămîne la acest nume.) Te plictisim cumva ?

Nu, deloc, stau însă și mă întreb ce rost are să cîntărim neîncetat dacă Directoratul procedează bine sau nu, dacă Moreau sau Bonaparte acționează cu pricepere sau nu, dacă la Rastatt francezii se lasă duși de nas de austrieci sau nu. Toate acestea, noi nu le putem schimba, Ulrich. Cei pentru care ne spargem noi capul nici n-au auzit de noi. Epoca însă poate fi pusă în mișcare, atmosfera poate fi influențată. Pentru aceasta avem nevoie de propoziții cu miez, nu de descrieri ale unor bătălii.

Te înţeleg. N-am ajuns încă aşa departe. Mai sîntem încă robii întîmplărilor de moment. Uită-te la Isaac. Intrigile diplomatice sînt munca lui de zi cu zi. Tratează în numele landgrafului, e nevoit s-o facă, gîndeşte însă ca adversarii acestuia. Crezi că e uşor ?

Eu n-aş putea.

Nici eu, Friedrich, dar încerc să-l înţeleg.

Dar asasinarea celor doi delegaţi francezi de la Rastatt te-a înfuriat mai tare decît pe noi toţi laolaltă.

Da, dar nu cumva să-ţi închipui că am vreun regret în privinţa congresului. N-au reuşit nici măcar să facă pace. Totul a fost o farsă şi o provocare pentru popor. Iar cei doi au devenit, probabil fără ştirea şi voia lor, martirii cauzei republicane. În acest spirit ar trebui să acţionăm şi noi.

Böhlendorff îi scrise unui prieten elveţian despre şederea sa la Homburg, îi caracterizează pe Sinclair şi Hölderlin : „Am aici un prieten care e republican cu trup şi suflet — dar şi un alt prieten, care e tot aşa, în spirit şi în realitate — iar atunci cînd va fi timpul ei doi vor păşi cu siguranţă înainte ; cel din urmă este doctorul Hölderlin..." Cînd scria aceste rînduri Böhlendorff avea douăzeci şi patru de ani. Iar destinatarul scrisorii îl cunoscuse cu ani în urmă pe Hölderlin şi nu-l mai văzuse nicicînd de atunci : E vorba de Fellenberg, pedagogul şi întemeietorul Institutului de educare din Hofwil de lîngă Berna, căruia Hölderlin îi dăduse meditaţii la Tübingen, pentru a-şi rotunji veniturile. Iată cum se ivesc din nou anumite personaje, chiar dacă undeva la margine, scutindu-mă de grija, permanentă cînd scrii un roman, de-a nu-ţi pierde personajele din vedere.

Urmărind cu pasiune evenimentele din Elveţia, Muhrbeck şi Böhlendorff au declanşat o controversă care, în cele din urmă, i-a unit şi mai mult. Amîndoi se aflau în Elveţia pe vremea cînd fusese ocupată de trupele franceze, iar Confederaţia se proclamase din proprie iniţiativă Republică. Vedeau în aceste întîmplări o pildă încurajatoare pentru statele germane şi se temeau că austriecii ar putea înăbuşi începuturile unei astfel de înnoiri. Böhlendorff ar fi vrut să se înroleze în armata elveţiană. Erau toţi patru cuprinşi de înflăcărare, iar în atmosfera

încordată, în mare parte şi din cauza zvonurilor contradictorii ce le parveneau din Elveţia pică scrisoarea lui Siegfried Schmid din Friedberg prin care îi anunţa că se înrolase într-un regiment austriac ; la fel făcuse şi un alt prieten al lor, Jakob Zwilling.

Böhlendorff parcă turbase. Muhrbeck declară că nu voia să mai aibă nimic de-a face cu trădătorii. Sinclair se arătă rezervat. Doar Hölderlin, care în realitate era la fel de speriat şi furios ca ei toţi, ripostă :

Avem oare dreptul să-i judecăm ?

Hölder, cum poţi să pui o astfel de întrebare ?

Serios, cu ce drept îi judecăm noi pe ei ?

Se plimbau, ca de obicei, pe drumurile dintre Homburg şi Bonames, uneori în şir indian, alteori, cînd drumul le permitea, unul lîngă altul. Cînd mergeau unul în spatele celuilalt, vorbeau cu voce ridicată ca să se facă auziţi, aproape că ţipau, făcînd astfel impresia că se află într-o ceartă necurmată.

Nu le cerem decît devotament faţă de cauză.

Care cauză, Ulrich ?

Cauza noastră republicană.

Dar nici cauza asta nu-i atît de simplă pe cît susţii tu. De partea cui erai pe vremea Convenţiei ? A lui Brissot sau a lui Danton ? Iar cînd cei doi s-au înfruntat te-ai rupt în două ? Îi negi vreunuia din ei numele de republican ? Sau lui Sinclair ?

Nu de mine e vorba, Hölder ! îl avertiză Sinclair pe ton glumeţ.

Ba da ! Prea bine ; suveranul tău îţi cunoaşte ideile. Ştie că eşti republican. Cu toate acestea are încredere în tine. Fiindcă ai preluat îndatoririle tatălui tău ? Sau fiindcă un Sinclair nu poate fi decît loial.

Încetează, Hölder, te rog.

Dar nici voi nu încetaţi să-l condamnaţi pe Schmid.

Dar în cazul lui Schmid contradicţia e evidentă.

Evidente sau nu, contradicţiile există.

Ai trecut cumva de partea austriecilor, Hölder ?

N-aş face-o nici în ruptul capului. Dealtfel nici n-aş putea fi soldat. Dar asta e altă poveste. Gîndiţi-vă însă la Isaac, republicanul landgrafului. Nu s-a sufocat din cauza contradicţiei. Lasă-mă să termin, Isaac. Nu sînt eu

omul care vrea să te jignească. La fel de puţin cum aş vrea să-l jignesc pe Schmid. Nu l-am întrebat pe Schmid ce l-a îndemnat să ia această hotărîre. Acum, el trage foloase de pe urma vremurilor în care trăim. Ce înseamnă asta ? Că fisura trece prin fiecare din noi. Suferim. Dacă suferinţă înseamnă, după cum cred eu, a fi conştient de lipsurile tale, hotărîrea lui Schmid face parte din această conştiinţă a mea, iar eu pot s-o gîndesc. Numai în acest fel se manifestă epoca în însemnătatea ei.

Îi dau dreptate ! strigă Böhlendorff.

Eu nu ! rîse Sinclair supărat. De fapt, prietenul nostru e din nou cu gîndul la „Empedocle" al lui, iar eu nu sînt omul care să-l combat atunci cînd e vorba de gînduri prielnice scrisului său.

Hölderlin renunţase între timp la prima variantă, lucra la a doua şi avea mari îndoieli că aceasta îl va satisface.

„...nimic nu mă înveseleşte mai mult, îi scrie el lui Karl, continuînd parcă discuţiile cu prietenii săi, decît să pot spune unui om : cred în tine ! şi chiar dacă netrebnicia şi sărăcia oamenilor mă supără ades mai mult decît trebuie, mă simt poate mai fericit decît alţii atunci cînd descopăr binele, adevărul, puritatea în viaţă ; de aceea nu am voie să mă plîng de natura care mi-a ascuţit simţul pentru neajunsuri, ca în acest fel să mă facă să simt cu şi mai multă bucurie şi intensitate binele. Iar de voi ajunge într-o bună zi pînă acolo încît să resimt mai puţin durerea nedecisă pe care mi-o trezesc neajunsurile şi să deosebesc mai bine şi să văd neajunsul ca atare, şi totodată să recunosc în ceea ce este bine frumuseţea sa specifică, bunătatea sa caracteristică şi să zăbovesc mai puţin asupra unei impresii generale, ei bine, de voi izbuti acest lucru, sufletul meu îşi va afla liniştea, iar munca mea va înainta neîncetat."

Böhlendorff avusese ideea ca Hölderlin să editeze o revistă, un jurnal poetic lunar. La care aveau să colaboreze, desigur, şi marile personalităţi ale epocii. Cum Muhrbeck se plînsese prietenilor de situaţia sa financiară, au ajuns să discute şi despre cea a lui Hölderlin. Acesta o ducea, cu siguranţă, mai greu decît Muhrbeck. Banii

puși deoparte la Frankfurt erau pe terminate, iar de la Johanna nu voia să ceară ajutor. Dacă n-ar fi Sinclair care din cînd în cînd... Propunerea lui Böhlendorff i-a înnebunit pur și simplu. Fiecare din ei putea să contribuie într-un fel. Dar unul singur era potrivit ca editor : Hölder ! La început ceru timp de gîndire, dar în sinea lui era ferm hotărît : Dacă reușea să găsească o editură și colaboratori însemnați pentru revistă, va putea să rămînă la Homburg și în apropierea lui Susette. I se oferea o ocazie, poate cea din urmă ! De fapt, știa și cine putea să-l ajute : Neuffer care își scotea almanahurile la editura Steinkopf din Stuttgart. Neuffer putea să-l pună în legătură cu Steinkopf ; de aceea se grăbi să-i scrie și să-i expună planurile sale : „Jurnalul va cuprinde măcar pe jumătate poezie propriu-zisă, restul articolelor vor fi dedicate istoriei și criticii de artă."

Iată-l, în sfîrșit, regăsindu-și elanul ; temerile s-au risipit, în cursul următoarelor întîlniri întocmesc liste de autori și teme, aleg cărți pe care ar putea să le comenteze, își bat capul ce nume să-i pună revistei, care ar urma să se adreseze în primul rînd doamnelor. Sinclair se gîndea la „Hebe", Muhrbeck propuse „Symposium", ceea ce li se păru prea sec, prea masculin, iar în cele din urmă acceptară propunerea lui Hölderlin : „Iduna". De fapt nu reușise să-i convingă, mai mult îi înduplecase : Herder povestește, zicea el, despre Iduna, soția zeului poeziei. Zeii îi încredințaseră merele nemuririi, iar atunci cînd simțeau că îmbătrînesc, veneau la ea, mîncau din aceste fructe și întinereau. Povestirea lui Herder poate fi folosită ca motto.

Și cum editorul Steinkopf își dădu acordul, firește cu inima îndoită, insistînd asupra unei publicații populare, susținute de nume celebre, Hölderlin se și văzu editor. Doar Sinclair îl preveni să nu se pripească. Hölderlin însă nu mai avea răbdare și-i înștiință de această schimbare pe toți cei care de atîtea ori se îndoiseră de el ; mama, fratele său Karl. Va primi anual cinci sute cincizeci de guldeni, ceea ce va fi de ajuns pentru a-i asigura traiul. Foarte repede întocmește și prima listă de colaboratori : Conz, Jung (traducerea acestuia din Ossian). Îi va face dealtfel o vizită lui Jung, fostul consilier aulic, devenit

comisar de poliţie la Mainz. Călătoria ar fi totodată un prilej să mai arunce o privire asupra tinerei Republici de la Mainz care devenise în ochii lui modelul unui nou tip de comunitate umană. Dar nu va avea ocazia, căci Jung, înconjurat de santinele şi curieri, de colportori misterioşi şi scribi devotaţi, îl va acapara cu totul. Îi citeşte iarăşi din Ossian, pe care Hölderlin îl cunoaşte deja prea bine, se felicită pentru ocazia de a-şi face debutul literar într-o companie atît de aleasă, îi mai şopteşte din cînd în cînd de nu ştiu ce agenţi sau soldaţi care jefuiesc şi pe care el trebuie să-i urmărească, de alţii care vor să-i vină lui de hac, îi arată o scrisoare în care Fichte solicită un paşaport republican pentru a putea călători prin Republica francă în drum spre Elveţia. Nu asta e problema, spune Jung, nu asta, dar ia auziţi o mărturie a lui Fichte ; aceasta ar trebui s-o afle toată lumea : „Fără îndoială că în urma grozăviilor petrecute la Rastatt, concepţia mea asupra lucrurilor s-a modificat complet. Despotismul va deveni de acum înainte consecvent. S-a văzut... absolut nevoit să suprime orice manifestare a raţiunii sau a sentimentului. Este limpede că de aici înainte numai Republica franceză va mai putea fi patria celui cinstit ; ei îi vor fi dedicate toate forţele, căci de victoriile ei vor fi legate cele mai scumpe speranţe ale omenirii, ba chiar existenţa ei.“ Hölderlin copiază aceste fraze pentru Sinclair, care nu se va arăta defel încîntat. La urma urmelor ce-a făcut Fichte pentru noi, Hölder ? Şi-a luat pur şi simplu tălpăşiţa cînd noi ne-am revoltat. Nu-mi amintesc să-l fi văzut pe profesor printre apărătorii mei atunci cînd eu am fost dat afară de la Universitate. — Nu scriem întotdeauna pentru sau împotriva vremii, Isaac, deseori scriem cu ea, şi n-avem încotro. Unii îi spun trădare, alţii raţiune. — Cînd vorbeşti aşa, Hölder, nu te mai pot iubi. — Ai să poţi, într-o bună zi, Isaac.

Lista mai cuprinde numele lui Heinse, Sophie Mereau, Schelling, August Wilhelm Schlegel. Numai prieteni şi cunoştinţe, nu însă „coloşii“ : Schiller sau Goethe. Le scrisese, chiar şi lui Goethe, şi rugămintea îl costase : „Nu ştiu, prea venerabile ! dacă vă mai amintiţi într-atît numele meu încît scrisoarea mea şi rugămintea pe care vi-o

adresez să nu vă surprindă." Rugămintea nu-i va fi îndeplinită, Goethe nici măcar nu catadicsește să-i răspundă. Iar Schiller, a cărui tăcere prelungită îl îndurerează, făcîndu-l să se simtă părăsit, se arată din nou rezervat : „V-aș fi îndeplinit cu mare plăcere, dragul meu prieten, rugămintea de-a contribui la revista voastră, dacă nu aş fi atît de strîmtorat în privința timpului și atît de adîncit în actualele mele ocupații." Iată-i retezîndu-i, fără voia lor, orice speranță într-un viitor pe care și-l dorește, azvîrlindu-l în vechea stare de nesiguranță. Fără colaborarea celor mari, Steinkopf nu îndrăznește să-și asume publicarea revistei. Tentativa a eșuat.

Hölderlin și-a epuizat rezervele. Va fi nevoit să apeleze la Johanna pentru ajutor. Ea îi va trimite de două ori cîte o sută de guldeni.

Prietenii se resemnează, se retrag prudent, încetează să mai discute problema revistei. Din starea de febrilitate împărtășită cu ceilalți va recădea în vechea sa singurătate, de care se dezobișnuise : „Trăiesc atît de singur, încît deseori aș dori să mă pot întreține într-un ceas de răgaz cu un prieten sincer despre lucruri la care țin", îi scrie el lui Neuffer, cuprins de nostalgie după un trecut ce nu mai poate fi înviat. Tot ce i se întîmplă acum, tot ce se abate asupra lui, cum crede cu amărăciune, pare să-l amenințe, să-l gîtuiască. Se gîndește să se mute la Stuttgart, la Landauer, sau la Jena, la Schiller. Sinclair reușește să-l rețină. De acasă află că Breunlin, cumnatul, e grav bolnav, Rike, tare necăjită. În Württemberg se întețesc luptele dintre francezi și austrieci, Hölderlin e îngrijorat din cauza mamei. Bonaparte, cel ce promitea să îndeplinească așteptările tuturor, a cărui carieră strălucitoare o urmărise îndeaproape, devine primconsul și ia puterea printr-o lovitură de stat. Altă speranță irosită. A ajuns un fel de dictator, îi spune Hölderlin lui Sinclair, trăgînd parcă o linie dedesubt ; dar se străduiește să-l consoleze pe Ebel, tot mai dezamăgit de Paris : „Părerea dumneavoastră despre cele ce se întîmplă la Paris ne-a afectat profund. Dacă aş fi auzit-o de la altul, care vede lucrurile mai îngust, și nu cu ochiul dumneavoastră limpede și lipsit de prejudecăți, aș fi fost mai puțin neliniștit. Înțeleg prea bine cum o soartă prea-

puternică, ce-a dat naștere unor oameni atît de profunzi, îi zdrobește pe cei slabi ; înțeleg cu atît mai mult cu cît văd că și cei mai mari datorează măreția lor nu numai propriei lor naturi ci și poziției fericite ce le permite să trăiască și să făptuiască în strînsă legătură cu epoca lor, dar nu înțeleg cum anumite forme mari și pure nu sînt în general sau în particular decît de slab ajutor și de puțină alinare, iar aceasta în primul rînd mă face să amuțesc și să mă plec în fața necesității atotputernice."

A devenit prizonierul situației sale. N-are încotro, trebuie să evadeze. Dar noile experiențe îi aduc și un cîștig. De două ori primește vizita lui Landauer care îi oferă găzduire în casa lui.

Vino la Stuttgart, acolo ești aproape de-ai tăi, și într-un loc familiar.

Dar cum să plece cînd Susette are nevoie de el. Se întîlneau, așa cum se înțeleseseră, la gard, se îmbrățișau cu violență și spaimă ; parcă ar fi stat într-o arenă, descoperiți, mînjiți, expuși mîniei spectatorilor dezlănțuiți. Susette i-a scris mereu ; apăruse volumul doi din „Hyperion", venit însă prea tîrziu, cînd faima în care își pusese atîtea speranțe, îi era de acum indiferentă, iar el îi răspunse : „E strigător la cer cînd stai să te gîndești că noi doi vom pieri probabil în deplinătatea puterilor noastre numai fiindcă sîntem nevoiți să ne lipsim unul de altul..."

La 2 martie 1800 moare Breunlin. Rike se întoarce la Nürtingen, la mama și bunica ei. Totul e cum a fost odinioară : cele trei femei ale copilăriei sale sînt din nou laolaltă. Trebuie să plec, îi spune el lui Sinclair. De data aceasta prietenul nu-l contrazice. La Nürtingen ?

La Nürtingen sau la Stuttgart, la Landauer. Dar acasă.

Îi scrie lui Susette, îi promite să vină la întîlnire așa cum se înțeleseseră, pe 8 mai, la ora stabilită, pentru ultima oară, dacă nu ai musafiri ca de atîtea alte ori, dacă nu se vor ivi alte nimicuri care să te rețină.

5

Cea de-a treisprezecea poveste

Au suportat mult timp această iubire însăilată din întîlniri zorite, din scrisori imploratoare sau temătoare, au suportat-o aproape doi ani, din septembrie 1798 pînă în mai 1800. Tot mai înfometați de la o întîlnire la alta, fără să-și poată îndeplini vreo dorință. Iar la sfîrșit nu mai erau decît două glasuri fără trup. Poate că războiul ce izbucnise din nou avea să-l oprească. Trupele lui Moreau pătrunseseră adînc în Suabia Superioară. De data aceasta însă, el e hotărît să plece, să ajungă cît mai departe, cît îi vor permite mișcările trupelor, măcar pînă la Markgröningen sau Löchgau, la familia Majer.

Trebuie să pornească mai departe. E deja pe picior de plecare.

Mișcările încep să se deruleze cu încetinitorul. Peisajul, pînă mai ieri plin de culoare și sunet, a încremenit ; nu mai există decît pentru el. Știe drumul pe de rost, o strofă cît se poate de simplă.

Iată, se zărește deja acoperișul casei, felinarul cel mare de la drum, sub care se oprise în unele seri pentru ca Susette să-l poată vedea. Știe că Susette stă la fereastră, îl așteaptă să apară în dreptul gardului. Acum trebuie să stea locului și să aștepte, pînă ce ea va apărea în pragul ușii de la intrare. Îi aude pe copii. Se joacă undeva la umbra copacilor dintre casă și acareturi.

Susette a apărut în ușă, poartă rochia albă cu garnituri lila pe care a îmbrăcat-o de dragul lui ; și în timp ce ea pornește agale peste gazon, oprindu-se din cînd în cînd, el merge de-a lungul gardului pînă la despărțitura îngustă din dreptul pavilionului. Acolo ea îl așteaptă deja. Stă cu spatele spre el, îl aude venind, se întoarce. La început nu sînt capabili să rostească un singur cuvînt. Ea îi ia mîna, o duce la gură, o sărută.

Ai să pleci ? întreabă ea. Apoi spune : Nu pleca. El nu știe ce să-i răspundă, ridică neajutorat din umeri, ea îl întreabă : Unde să-ți scriu ?

Nu-mi scrie.

Am să mă sufoc, Hölder.

Nu ştiu unde am să trăiesc de acum încolo.
Dar trimite-mi vorbă.
N-o să am prin cine.
Prin Sinclair.
Poate.
Grădinarul se apropie de ei venind dinspre şură.
Hölderlin scoate o foaie din jachetă.
E pentru tine.
Ea îi dă scrisoarea ei.
Citește-o acasă, nu chiar acum, Hölder, am scris-o ieri seară, cînd nu ştiam dacă ai să vii.
Grădinarul se oprește.
Rămîi cu bine.
Ea îl sărută.
Ai grijă de tine, dragule.
Da.
Pe neașteptate o ia la fugă, ea se afundă în tufişul gardului, ca și cum ar vrea să prindă rădăcini acolo.
Citește scrisoarea pe drum, în mers, o citește de cîteva ori, vorbeşte tare de unul singur. Vorbea cu vocea ei : „Ai să vii oare ?... Fără tine, locurile sînt mute, și goale ! şi mă cuprinde teama şi mă întreb cum voi putea oare să închid în piept și să ţin ascunse sentimentele ce mă împing cu atîta putere spre tine ? — și dacă n-ai să vii !... Şi dacă ai să vii ! e la fel de greu să-ţi păstrezi echilibrul, să nu te laşi mînat de sentimente vii. Promite-mi că n-ai să revii şi că ai să pleci liniștit de aici ; altfel, de atîta încordare și neliniște, nu mă voi dezlipi pînă mîine dimineață de la fereastră, deşi pînă la urmă trebuie să ne regăsim calmul, să pășim, așadar, cu încredere pe calea aceasta, să ne simţim fericiţi în durerea noastră și să nu dorim decît ca ea să mai dăinuiască mult timp de acum înainte, fiindcă prin ea ne simţim într-adevăr mai nobili și mai întăriţi..."
Răspunsul lui îl știe deja : „...Vai mie ! Spirit protector, / Iubitorule ! departe de tine, spiritele morţii / Cîntă pe coardele inimii, / Sfărîmîndu-le, toate. // O, încărunţite-s degrabă pletele tînărului / Semeț ! Chiar astăzi, mai bine, nu mîine // ...aici, unde la răscruce / Singuratecă, durerea / Mă doboară, ucigătoare, pe mine."

Pînă la urmă va mai zăbovi o lună întreagă la Homburg, așteptînd să vadă ce întorsătură va lua războiul. Susette nu va afla nimic. Așteptarea îl împietrește.

Susette nu mai stă la fereastră, i-a întors spatele. Gontard va încerca s-o atragă în conversații, să organizeze serbări pentru ea, acum însă, după despărțire, refuză să se mai prefacă. Se retrage în muțenie, tot mai vlăguită. Orașul nu contenește să clevetească, să murmure, să cîrtească ; iar prietenilor, oaspeților, noilor sosiți li se servește o poveste din ce în ce mai deformată, despre care Bettina Brentano îi va scrie tulburată Karolinei von Günderode : „...Aici la Frankfurt nici măcar nu pot să pomenesc numele lui, căci se pornesc îndată să spună cele mai îngrozitoare lucruri despre el, doar fiindcă a iubit o femeie pentru a-l scrie pe «Hyperion».“

6

Un sol de pace

În acest fel nu s-au mai despărțit nicicînd el și Sinclair ; aproape că se tem de propriile lor sentimente, și-au pus nervii la grea încercare, amîndoi au nevoie de liniște.

Să-mi dai de știre.

Și tu.

Și să vii cînd o să ai nevoie de mine, Hölder.

Da.

Nu doar spiritul, ci însuși trupul e atît de ostenit că nu mai simte oboseala. Picioarele îl duc singure, iar în după-amiaza celei de-a treia zile se află deja, venind dinspre cîmpie, în apropiere de Nürtingen.

De șase ani nu mai fusese aici. Orășele ca acestea nu se schimbă decît greu. Războiul n-a lăsat urme vizibile. Auzise însă de la femei că rechizițiile nu conteniseră, că fuseseră nevoite să se restrîngă, îndurînd foame, făcînd loc soldaților care nu țineau seama de nimic, molestau femei și fete, bărbați și copii, nepăsători la nevoile populației.

În dreptul podului de pe Neckar fuseseră construite două case noi. Să fi fost într-adevăr noi, sau uitase de ele ?

Merge, mînat parcă de fire invizibile pe urmele copilăriei sale : Pe sub poarta de lîngă Neckar, tot mai distrusă, care în curînd va fi dărîmată, își ridică privirea spre turnul bisericii, urcă apoi pe malul înalt al Neckarului, ajunge în dreptul casei. Același ciocan grosolan la ușă, aceeași verandă la etajul întîi cu aceleași uși strîmbe, una spre camera lui Rike, una spre camera mea.

Dar toate acestea nu-i mai aparțin.

Drumul spre casă e altul. Face un ocol peste Dealul Bisericii, pe Strada Pieței în jos, prin Curticica dintre primărie și casa Henzler, zăbovește o clipă în fața școlii latine şi pornește apoi, la fel ca odinioară, pe urma umbrei castanilor, mai întîi drept înainte de-a lungul trunchiului, apoi în cerc în jurul coroanei, cotește în cele din urmă pe Strada Bisericii și simte dintr-o dată că ar vrea s-o ia la sănătoasa, în jos pe lîngă casa Breunlin și afară din oraș, fără să vadă pe cineva și fără să fie văzut.

În casă nu mai miroase ca pe vremuri în vechea locuință de la Curtea Elvețiană a mere de iarnă și vin. Se reazemă de balustrada scării, așteaptă. După un timp strigă : E cineva acasă ? și o aude pe Rike exclamînd : Asta-i Fritz !

Se reped toate trei pe scări în jos, toate îmbrăcate în negru, trag de el, îl îmbrățișează, îl tîrăsc în sus, nu-i mai dau drumul pînă ce le spune rîzînd : O să mă omorîți.

Ești obosit ?

Iată-te, în sfîrșit.

Ți-e sete, foame ?

Vrei să te odihnești ?

Stai să te vedem mai bine.

Fritz al nostru...

Nu se mai potolesc, aduc must și pîine, îi cară bagajele, își apropie capetele, se transformă sub ochii lui într-un unic veșmînt negru cu poale fluturînde, se despart din nou.

Dar stați și voi locului.

Se uită primprejur. Mobilele îi sînt cunoscute, masa, bufetul încăpător. Dar s-au mutat dintr-un cadru bine întipărit în minte într-altul mai strîmt.

Ele continuă să vorbească, povestesc ultimele noutăți din oraș : Kraz a fost bolnav, la Breunlin au fost încartiruiți soldați, la ele, slavă domnului, nu.

Mama e neschimbată, dar Heinrike a sărit peste o vîrstă, devenind sora geamănă a Johannei.

Unde-ți sînt copiii, Rike ?

În grădină, în spatele casei. Să-i chem ?

Nu, nu chiar acum.

Din nou îl petrec toate trei, pe scară în sus, pînă sub acoperiș, unde i-au pregătit camera. Mama, spune Rike, a ținut cu tot dinadinsul să i-o aranjeze și s-o păstreze pentru el. Camera e mică, lungă cît să încapă patul, și lată cît să mai intre o masă, un scaun și un lavoar scund pe care stă ligheanul și cana de apă. În cameră e foarte cald.

Femeile nu mai pleacă, stau să-l privească, să-l audă vorbind. Îl mai prind o dată în brațe și îl strîng la piept.

Ai fost prea mult plecat.

Da.

Acum ai să rămîi un timp.

Despre asta vorbim mîine.

Le scoate afară cu forța, trage zăvorul, se dezbracă la piele, respiră adînc ca să se răcorească, se spală, dar apa e stătută și călduță, în cele din urmă se întinde pe pat. În fața ușii le aude șoptind. Își poate închipui prea bine ce-și spun :

Ce rău arată.

Ca un bătrîn, la cei treizeci de ani ai lui.

Ce i s-o fi întîmplat oare ?

Fața e plină de cute.

Nu mai e frumos.

Ba da, în felul lui.

E bolnav.

De acum nu-l mai las să plece.

Doarme mult, trezindu-se mereu din vise înspăimîntătoare, aproape lipsite de imagini, timp de cîteva clipe nu știe unde se află, își amintește, adoarme la loc, le aude din nou șușotind, chiar și după ce se întunecă, și

din cînd în cînd, în dreptul ușii, pași șovăitori și zgomotul respirației reținute.

Johanna n-ar vrea să-l lase să plece imediat mai departe, nici măcar la Stuttgart.

Dar am stabilit cu Landauer.

Mai întîi să stea un timp aici, să se îngrijească. La rugămintea ei, acceptă să fie consultat de doctorul Planck, care constată o stare de slăbiciune generală.

Vrea să știe dacă nevralgiile sînt permanente sau revin la anumite intervale.

Îl chinuiesc de săptămîni întregi, fără întrerupere.

Și îl doare numai capul?

Depinde. Uneori îl dor și brațele și spatele.

Are cumva și halucinații?

Deseori, ba cîteodată i se pare că iese din sine însuși.

Acesta-i un semn de epuizare ajunsă la limită.

Johanna, Kraz și Köstlin s-au lăudat cu el în tot orașul. Oricine știe că poeziile lui au apărut în Almanahurile lui Schiller, Stäudlin și Neuffer. Dar puțini sînt aceia care le-au citit.

E mai bine așa, spune Kraz, ăștia ar rămîne cu gurile căscate și tot n-ar înțelege nimic.

Köstlin se interesează prudent de opiniile sale republicane. În Nürtingen mai există o duzină de republicani, o mînă de visători incurabili. Și austriecii, și francezii au lăsat o amintire atît de proastă, că oamenii nu-și mai doresc decît să trăiască în pace cu un domnitor cumsecade. Nimic mai mult. Pace și atît. Iar voi, democrații, nu ne dați deloc pace.

Ba da, stimabile, vă dăm pace, dar nu liniște. Fiindcă acestea sînt două lucruri diferite.

Peste zece zile pleacă la Stuttgart. Protejat de Landauer va putea, speră el, „să trăiască un timp în pace și să-și vadă netulburat de treburile sale zilnice".

Cunoștea casa lui Landauer de pe vremea lui Stäudlin și Neuffer; era una din cele mai impozante de pe Grosser Graben (Strada Regală de astăzi), în apropiere de străvechiul Gymnasium illustre și în fața corpului de gardă; o clădire cu trei etaje, cu magazinul de pînzeturi de la parter și, în spate, cu grădina mică dar încărcată, împrejmuită de zidurile caselor învecinate. Dar nu intrase

nicicînd acolo, deși familia Neuffer își făcea încă de pe atunci vizite cu familia Landauer.

Acum fu primit cu brațele deschise.

Fratele lui Christian Landauer, Christoph, murise cu cîteva zile în urmă, iar bătrînul tată era și el bolnav. Dar doliul nu știrbi cu nimic cordialitatea primirii. Convenise cu Landauer să-i plătească pensiunea, iar acesta, la rîndul lui, să-i dea o dovadă că fusese angajat ca preceptor al celor patru copii, dintre care cel mai mic nu împlinise un an, iar cel mai mare abia șase. În felul acesta Consistoriul era nevoit să mai aștepte.

Camera sa de la etajul doi dădea spre grădină. Aici avea de gînd să se cuibărească pentru mai mult timp. Cine știe, îi spuse el lui Neuffer care veni deîndată să-l vadă, copleșindu-l cu exuberanța sa, poate că mi-a fost hărăzit un răgaz. Să pot scrie, fără să fiu tulburat, „ca acasă". Trecuse de jumătatea vieții, spunea el, și nu avusese parte decît de fugă și înfrîngere, o viață de oaspete și slugă. Aici se afla printre prieteni. S-a instalat cu ajutorul soților Landauer în „mica sa gospodărie", era mulțumit de toate, nu-i lipsea decît un birou.

Pentru scris am nevoie de loc. În această privință sînt pretențios.

Landauer îl înțelese, îi propuse să-și procure un birou, unde, în lipsa altor sertare, putea să-și țină și o parte din haine. Se gîndea, în timp ce discutau toate acestea, la toate birourile la care scrisese pînă atunci, la cel care îi fusese luat din casa Gontard.

Tot mereu simțea nevoia să-i scrie lui Susette. Începea scrisori, le punea deoparte. Cui să le încredințeze ?

Uneori făceau muzică împreună : Landauer, nevasta acestuia Luise, sora ei, căsătorită cu sculptorul Scheffauer, marele rival al lui Dannecker, și cumnata care, după moartea lui Christoph, se căsătorise cu celălalt frate al lui Landauer, Ludwig. Aproape în fiecare seară veneau musafiri, dar familia obișnuia să se întîlnească și în timpul zilei, la cele mai neașteptate ore, antrenîndu-l și pe Hölderlin în tumultoasa lor viață. Uneori însă rămînea în camera lui, văzîndu-și de scris. Dar atîta veselie era molipsitoare. Făcea acum parte dintr-o familie mare, ce știa să trăiască din plin. Iar cînd muri bătrînul Landauer,

luă parte alături de ei, la durerea lor. În memoria patriarhului și a fiului său răposat în același an, scrise un epitaf care la cererea lui Landauer fu gravat pe piatra de mormînt: „În fugarnica zi petreceam și creșteam împreună cu-ai mei, / Unul după altul au fugit de mine, au adormit. / Dar voi, Adormiților, în inima mea sînteți treji, / În sufletul meu înrudit stă chipul vostru fugar."

Ceea ce fusese plănuit în pripă, poate fi acum prelucrat în tihnă. Scrie o mulțime de poezii, pe care le citește, ca odinioară, vechilor săi prieteni, Neuffer și Conz. E adevărat că amîndoi, și cu ei împreună și Landauer, sînt îngrijorați de frecventele schimbări de dispoziție, de sănătatea lui șubredă, și încearcă uneori să-l convingă să se stabilească definitiv la Stuttgart, dar el îi refuză — le răspunde cu marea liniște a poeziilor sale.

După bătălia de la Marengo s-a încheiat armistițiul. Hölderlin nutrește și el, ca toată lumea, iluzia unei păci apropiate. Speranța aceasta lasă o urmă adîncă în poeziile și scrisorile sale din acești doi ani, pînă la pacea de la Lunéville. Era atît de dornic de pace.

Datorită lui Landauer, fire sociabilă, își face o mulțime de cunoștințe și prieteni noi, care, fiecare în parte, e legat într-un fel de personaje mai vechi din trecutul său. Profesorul Ströhlin, care preda la gimnaziu limbi clasice și franceza și fusese poreclit de Conz „Înălțimea sa fornăitoare", găzduia cu regularitate în casa sa elevi, printre care se numărau și cei doi Riedesel , elevii lui Schelling, care îl vizitaseră pe Hölderlin la Frankfurt. Apoi, se simțea în mod special atras de cumnatul Luisei Landauer, sculptorul Scheffauer. Petrecea ceasuri întregi în atelierul acestuia urmărindu-l la lucru.

Tot aici, pe comodă obișnuia să stea Goethe, povestea Scheffauer, și îmi amintesc că pe vremea aceea lucram la o statuie a Venerei și că Goethe a lăudat-o foarte tare. Furat de amintirile lui, Scheffauer nici nu observase că la auzul numelui lui Goethe Hölderlin se ridicase în picioare și ieșise din atelier.

În schimb discuta deseori despre Schiller cu Ludwig Ferdinand Huber, redactor la „Allgemeine Zeitung", jurnalul editat de Cotta : Cu mulți ani în urmă Huber fusese împreună cu Körner „garda" lui Schiller de la Leipzig.

Acum cincisprezece ani, spuse Hölderlin, eram seminarist la Maulbronn și mă gîndeam la Schiller ca la un erou dintr-o epopee a libertății. În sfîrșit mai era Haug, cel mai blînd dintre prietenii lui Landauer, care fusese coleg cu Schiller la Karlsschule. Numai pe el a îndrăznit Hölderlin să-l întrebe de ce se depărtase Schiller de el și își pierduse încrederea în poezia sa.

E ca și Goethe acum, îi eclipsează pe toți.

Haug nu știa ce alt răspuns să-i dea.

Prietenii lui Landauer îl admirau pe Hölderlin ; în timpul numeroaselor serbări, pe care familia le organiza, Hölderlin se afla în centrul atenției. Duminica ieșeau în afara orașului poposeau la cîte un han, beau vin, cîntau, se plimbau, se înfierbîntau discutînd chestiuni politice ; cu aceste ocazii se dovedi că Landauer nu se mulțumea să-și exprime opiniile democratice pe ocolite, între patru ochi. Conz și Hölderlin îl susțineau, ceilalți însă se arătau mai mult sau mai puțin rezervați. Iată, tuna Conz, cum arată democrația suabă : Calcă în vîrful picioarelor pentru a menaja pe toată lumea, și mai ales pe sine însăși. Ca nu cumva să-l trezească pe vreunul din cei care nu gîndesc la fel.

La 11 decembrie 1800, Landauer își sărbătorește cea de-a treizeci și una aniversare. Cîte lumînări pe tort, atîția musafiri ! Acesta era obiceiul lui Landauer. Cînd o să împlinesc o sută de ani, o să am nevoie de o hală.

Aniversarea stăpînului casei a fost pentru Hölderlin serbarea de adio. Își făcuse iluzii în privința răgazului de liniște, îl folosise pentru a-și vedea de lucru. Dar durerile reveniseră și nu mai cedau aproape deloc. Noaptea îl trezeau voci stridente — erau vocile lui, care se divizaseră, se înmulțiseră. Bunăvoința și blîndețea celor din jur i se părea meschină, sufocantă.

De serbări ca cele de la Landauer avusese parte și în casa Gontard. Acolo însă, se ațînuse prin apropiere de dragul lui Susette. Oare Susette se gîndește la el ? Nu știe unde trăiește acum, cu cine se vede. Poate că vreun prieten de afaceri al lui Gontard amintise de prezența lui în casa Landauer. Puțin probabil.

Aici la Landauer se află în centrul atenției ; și nu-i de mirare că așteaptă cu toții de la el un mic discurs

cu prilejul aniversării. Conz, puţin băut, un colos ce se clatină, îi pregătește cu mult zgomot intrarea în scenă. Ascultaţi aici, vă rog puţină liniște. Schick și Scheffauer, puteţi cînta și după aceea, pentru numele lui dumnezeu, fiţi puţin atenţi, Hölder vrea să recite o poezie în cinstea lui Christian.

E o poezie rimată. De mult nu mai făcuse rime și nu se va mai folosi de ele decît la Tübingen, într-un tîrziu, cînd poeziile sale vor fi simple găoace căzînd una după alta, la fel, din memoria sa. Scriind versurile acestea se simţise animat de același simţămînt de camaraderie pe care îl cunoscuse în anii de tinereţe petrecuţi tot la Tübingen : „Fii fericit ! norocul ţi-a surîs. / Căci ai un suflet credincios și mare ; / Să fii amic amicilor ţi-e scris. / Ţi-o spunem astăzi la serbare. / ...Iată ! de griji vorbim rîzînd acum ; / Ca negrul vin, și cîntul grav ne-mbată ; / Serbarea-i gata, toate-și văd de drum / În lumea-aceasta strîmtorată."

Și-a luat rămas-bun. Dincolo, în Suabia Superioară îl ajung din urmă imaginile iernatice ale trecutului. Se gîndește la toate despărţirile și plecările de care a avut parte. Curios, întotdeauna a pornit la drum pe ger, la început de an nou, spre Waltershausen, spre Frankfurt și acum spre Elveţia, la Hauptwil. De data aceasta însă, a avut o toamnă bună. O spun asta poeziile sale, presimţind parcă iarna ce are să vină : „Vai mie, de unde lua-voi, / La iarnă, florile, și de unde / Strălucirea de soare / Și umbra ţărînii ? / Zidurile stau fără grai / Și reci, iar în vînturi / Pocnesc giruetele."

Pe fiul viitorului său patron, Anton von Gonzenbach, îl întîlnise la Stuttgart, se învoise cu el și primise în foarte scurt timp acordul părinţilor. Salariul de trei sute de guldeni pe an era mai mic decît la Gontard. După zece zile de mers ajunge la Hauptwil în Thurgau. Nu-i fu greu să găsească drumul spre, „Schlössli", castelul, şi casa de comerţ a familiei Gonzenbach. Aceştia erau stăpînii locului. Castelul de sus era locuit de ramura mai în vîrstă, familia lui Hans Jakob, care fusese judecător pe vremea Confederaţiei și guvernator sub Republică ; în castelul de jos locuia familia comerciantului Anton Gon-

zenbach, patronul lui Hölderlin. Din cei nouă copii ai familiei, Hölderlin urma să se ocupe de cele două mezine Barbara, în vîrstă de cincisprezece ani, și Augusta, de paisprezece ani.

A fost primit cu amabilitate reținută. Camera sa dădea spre grădină, la fel ca cele din Homburg, Waltershausen și Jena, „aici locuiesc, așadar, ...unde sub fereastra mea cresc sălcii și plopi pe lîngă apa limpede al cărei murmur îmi umple noaptea de bucurie, cînd totul e liniștit, iar eu stau să contemplu cerul înstelat și să scriu poezii".

Spre deosebire de Gontard, Gonzenbach era un om sensibil la artă, cînta foarte bine la vioară, făcea uneori muzică împreună cu preceptorul său ; dar în casa lui, tot spre deosebire de Frankfurt, afacerile dominau chiar și viața de zi cu zi a familiei. Aici nu se dădeau supeuri elegante pentru a discuta ca din întîmplare vreo tranzacție, ci se făcea negoț zdravăn ; Gonzenbach și nevasta lui, Ursula, la fel de pricepută în afaceri, își disputau calitatea produselor, se întreceau enumerînd pe de rost liste întregi de prețuri. Tot orașul lucra pentru ei, nimeni nu se descurca fără acordul lui Gonzenbach, căci „Hauptwilul tot trăiește de pe urma comerțului și afacerilor acestei familii". Continua activitate care domina pînă și conversațiile de la masa de prînz, la care copiii luau parte cu interes și pricepere, transformîndu-le în adevărate lecții pentru viitorii comercianți, îi plăcea lui Hölderlin tocmai fiindcă afacerile se discutau pe față și nu prin colțuri, ca și cum comerțul ar mînji reputația casei.

Elevele sale îi făceau și ele viața ușoară. Erau ascultătoare, învățau cu ușurință, ba i-au răbdat un timp și ciudățeniile. Dar că noaptea obișnuia să vorbească singur în odaia sa, că uneori mai plîngea și se tînguia, lucrul acesta li se părea totuși straniu. Nu se potrivea defel cu realitatea laborioasă în care trăiau.

Ieșea mult mai puțin la plimbare ca de obicei ; se arăta atît de puțin pe afară încît fetelor nici nu le venea să creadă că umblase vreodată prin lume, și că are nevoie de natură ca de un „elixir al vieții".

Le pusese pe fete să copieze oda lui Klopstock închinată „Lacului Zürich" și s-o învețe pe dinafară. Uneori,

cînd în cameră se înstăpînea liniștea și nu se mai auzea decît scîrțîitul penițelor pe hîrtie și respirația copiilor aplecați asupra lucrului lor, se vedea dintr-o dată strămutat la Cerbul Alb — cît de greu îi era atunci să stea liniștit. Începea să geamă ușor, iar fetele îl priveau speriate.

S-a întîmplat ceva, domnule magistru ?

Vă simțiți rău ?

Se mulțumea să dea supărat din cap. Într-o astfel de clipă de dureroasă absență luă mîna Barbarei și i-o sărută. Fata sări în picioare, la fel și sora ei, și ieșiră amîndouă în fugă din cameră. Cînd Gonzenbach îi ceru lămuriri, nu fu în sare să se apere, bîigui ceva despre o pornire nebunească, lui însuși de neînțeles, iar Gonzenbach îi puse în vedere să se controleze, căci altfel va fi concediat.

La 9 februarie 1801 s-a încheiat pacea de la Lunéville între Republica franceză și Reichul german. Cîte alte tratate nu mai fuseseră încheiate pentru a fi încălcate. De data aceasta situația promitea a fi de durată. Franța primea ținuturile de pe malul stîng al Rinului. Vestea fu primită cu bucurie în toată Europa. Iar Hölderlin, care vedea în această pace propria sa salvare, se crezu, pentru o clipă, împăcat cu lumea înconjurătoare. „Cred că de acum încolo va fi într-adevăr bine în această lume“, îi scrise el lui Rike. „Dacă stau să mă gîndesc la timpul de acum sau la cel de mult trecut, totul îmi pare a prevesti zile deosebite, zilele unei umanități frumoase, zilele unei bunătăți adevărate și fără de temeri cît și ale unor convingeri la fel de senine și sacre, la fel de nobile și simple.“

Văzuse o dată pacea, cu ochii lui, nu doar în imaginație, atunci, la Frankfurt, cînd solul lui Bonaparte oprise trupele din fața porții. Cînd izbucniseră în urale : E pace ! E pace ! Și pacea tot nu ținuse. La acest sol se gîndea el, la acest chip al păcii, la acest trimis al idealului care irupsese în realitatea coruptă, la acest cavaler al lui Bonaparte.

Ar putea să dureze. Dar nu durează. Pentru o clipă și-a luat avînt, ca apoi să cadă din nou pradă celor mai sumbre viziuni. Cele două fete îl pîndesc, îl spionează,

cînd le întreabă de ce îl urmăresc, rînjesc ; rînjetul lor se transformă într-o mască amenințătoare.

Plecați, lăsați-mă în pace ! strigă el.

E doar epuizat. Nimic altceva. De data aceasta Gonzenbach nu mai cedează. Ar fi mai bine dacă renunță la post, atît pentru el, cît și pentru fetele înspăimîntate.

La sfîrșit, Gonzenbach îi dă un certificat prin care explica ceea ce ar fi putut să-i declare și el Johannei : „Vă amintiți desigur, mult stimate domn și prieten, că atît fiul meu cît și eu v-am vorbit de doi băieți din familia mea care urmau să vină aici pentru a primi educațiunea trebuincioasă", dar pînă la urmă băieții n-au mai venit la Hauptwil, așa că Hölderlin se vedea eliberat de sarcinile sale. O minciună binevoitoare, pentru a-i fi de folos.

N-am suportat pacea, îi spune el lui Karl. Cînd o aștepți așa ca mine și te vezi de atîtea ori înșelat îți pierzi echilibrul. Există și victime ale păcii !

7

Cea de-a paisprezecea poveste

Nu mai avea mult de mers pînă la Nürtingen. Pe malul lacului Constanța primăvara fusese darnică ; în regiunile mai înalte și în Alpi vegetația era încă sărăcăcioasă, dar cînd o luai pe văi în jos, în fața ochilor nu vedeai decît un covor de flori ce se întindea peste grădini, pajiști, vii. Zăbovise mai mult ca oricînd pe drum, uneori cel mai mic pas îl obosea. Ultimele săptămîni se adunau într-un amestec de imagini neclare. Își vorbea sie însuși ca unui copil : N-ai fost cuminte. N-ai avut grijă de tine. Dacă l-ai fi ascultat pe Landauer.

La Hülben, cînd ajunsese la poalele urcușului spre Neuffen, de unde ar fi putut vedea în vale acoperișurile din Nürtingen, fu oprit de un jandarm. Omul era prost dispus, se vedea de la o poștă, și avea nevoie de cineva pe care să-și verse focul.

Actele vă rog.

Așa ceva nu mi s-a mai întîmplat.

Actele.

Sînt de aici.
Din Hülben ?
Nu, din Nürtingen.
Actele, da' repede.
Îl îmbrîncește pe jandarm, acesta scoate sabia.
Stai !
În sfîrșit izbucnește din el tot ce-l măcinase, tot ce îndurase. Se vede și se aude vorbind : Numai tu îmi lipseai, prostănacule. Numai tu. Trebuia să-mi ieși în cale. Lumea asta e plină de călăi. La tot pasul cîte unul. În slujba stăpînului îl linge pe cel puternic, îl calcă pe cel slab. Dacă Dumnezeu nu se arată la față, atunci măcar regele, ducele, contele, principele. Ori episcopul. Ori domnul profesor. Ori consilierul aulic. Ori consilierul intim. Și dacă nu se arată nici ăștia, atunci măcar șoltuzu'. În fața unuia tot trebuie să vă plecați. Numai să nu vă atingă vreun vînt de libertate, că vă îmbolnăviți de oftică. Numai asta nu ! Nu ! Nu asta ! Orice cameră e în mintea voastră o temniță, iar cel ce nu vă dă ascultare devine prizonier. Stăpîni găsiți ușor, dar și robi. Lumea nu se scutură de voi. Nici Revoluția n-a reușit. Găsiți peste tot o pîine. Și tare mă tem că ați vrea să păziți și libertatea cu mintea voastră îngustă, s-o îngenuncheați în numele rațiunii voastre și s-o împărțiți în celule și cazemate în care să locuim — da, o să izbutiți.
Jandarmul îi răsucește brațul la spate atît de tare că nu știe cum să scape de durere.
Domnul n-are decît s-o ia la sănătoasa dacă îi dă mîna.
Nu mai zice nimic.
Dar unul din jandarmii de la post îl cunoaște.
Eu sînt Steidle. Am fost vecini.
Dumnealui e, le explică el tovarășilor săi, magistrul Hölderlin, fiul vitreg al primarului Gok.
Puteți să plecați acum, a fost o neînțelegere.
Zdrahonul nu se scuză, părăsește fără o vorbă încăperea. Furia s-a risipit. Pornește domol la drum. În față i se deschide valea înfloritoare, Neuffen, Linsenhofen, Frickenhausen și, undeva în ceață, turla bisericii din Nürtingen.
Mă întorc acasă, spune el cu voce tare.

„...pe drumuri cu flori cunoscute, / În dulce cutreier pe plai, lîngă Neckar pe vale, / Prin codri cu sfinte frunzișuri în verde, pe unde / Stejarii se-nfrățesc cu mestecenii calmi și cu fagii / Și-n munți unde-un loc iubitor mă răpește ostatic."

Spre marea sa uimire, Johanna nu-i face reproșuri, nu-i pune întrebări. S-a obișnuit, se pare, cu întoarcerile sale.

8

Voci de ieri

Johanna presupune că nu mai are puterea s-o pornească din nou la drum. Să se odihnească, iar apoi să se pună la dispoziția Consistoriului. Mult timp n-o să-l mai lase de capul lui. Pînă la urmă, tot va trebui să accepte o parohie. Îi aranjează camera cu dragoste. Biroul nou și scump, care stă nefolosit la Landauer, ar trebui adus la Nürtingen, el însă îi interzice. Köstlin știe o parohie liberă la Neckartailfingen. Johanna stăruiește pe lîngă el să se hotărască. O refuză. Nu, nu sînt încă pregătit. Ar fi trebuit să observe că el nu face acum decît un popas, că mai fuge încă de înfrîngerea suferită în Elveția, că nu poate să rămînă acasă, că în timpul unei scurte vizite la Stuttgart se interesează de un post în străinătate. Dar ea nici nu vrea să audă de așa ceva.

Evită orice conversații cu prietenii de la Nürtingen. Se întoarce spre trecutul său „mai bun". Charlotte von Kalb, aflată ca și el, într-un continuu pelerinaj, bolnavă și chinuită de griji bănești, îi scrie din Mainz, după ce citise „Hyperion". Înfrigurarea cu care îi scrie îi amintește de timpul petrecut la Waltershausen. Iar el n-ar vrea să-și amintească. „E fără îndoială ciudat cînd sufletul își spune în sfîrșit cu desăvîrșit egoism — Nu mai ai nimic de pierdut — dar din păcate vei mai avea de suferit!" Așa vorbea Charlotte von Kalb, mereu zorită de gînduri noi. Hölderlin nu-i răspunde. În schimb îi scrie cu zel lui Siegfried Schmid din Friedberg, din cauza căruia se luase la harță cu Böhlendorff și Sinclair. En-

tuziasmul semeț al lui Schmid îi face bine ; inima îi dă ghes să-i răspundă.

Scrisoarea neașteptată de la Charlotte îi arată totuși o cale : Jena. Oare n-ar putea să țină cursuri acolo ? Oare Schiller sau Niethammer nu l-ar putea ajuta ? Apelează la amîndoi, se propune ca docent de literatură greacă, „mă cred în stare să le fiu de folos tinerilor interesați, îndrumîndu-i mai ales să se elibereze de buchea cărții și făcîndu-i să înțeleagă că siguranța acestor autori decurge din plenitudinea spiritului lor." E ultima sa încercare de-a relua legătura cu Schiller. Dar acesta nu-i răspunde. Rădăcinile sale spre lume, reale sau închipuite, încep să se rupă rînd pe rînd.

La fel de repede se stinge și o altă speranță într-un nou început, într-o nouă confirmare : Huber, redactorul de la „Allgemeine Zeitung", pe care îl cunoscuse prin Landauer, reușise să trezească interesul lui Cotta pentru poeziile lui Hölderlin. Cotta se declară de acord să-i publice un volum în o mie de exemplare, plătindu-i nouă guldeni pe coală. Hölderlin își face planuri, adună poeziile.

Dar proiectul nu se realizează.

Și cum nimic nu-l mai reține, se hotărăște să plece.

Ești bolnav, Fritz, nu poți să pleci.

Nici nu știu încotro s-o apuc.

N-ai voie să pleci.

Profesorul Ströhlin, auzind de la Landauer că Hölderlin caută un post, îi dă o recomandare. Hölderlin ar putea să intre în serviciul consulului hamburghez de la Bordeaux, Daniel Christoph Meyer. Acesta oferă un salariu anual de cincizeci de ludovici de aur și, în plus, douăzeci și cinci de ludovici, bani de drum.

Ultima perioadă de așteptare ia sfîrșit. Avînd un țel, Hölderlin poate să pornească la drum. La 10 decembrie 1801 își începe călătoria, pe jos, ca de obicei, și tot în plină iarnă. Cele trei femei îl conduc pînă la Neckarhausen, rămîn apoi în urmă făcîndu-i semn cu mîna, plîngînd ; nu pot să înțeleagă această nouă despărțire.

Își ia rămas-bun de la Böhlendorff care îi trimisese spre lectură idila sa dramatică „Fernando sau inițierea în artă" : „Fernando al tău mi-a luat parcă o piatră de

pe inimă. Orice înaintare a prietenilor mei e un semn bun pentru mine. Căci noi avem un singur destin.“ Așa este. Nici unul din ei nu va izbuti să se descurce „cum trebuie“ în viață. „Şi acum rămîi cu bine, dragul meu, şi să auzim curînd unul de altul. Sînt în această clipă plin de despărţire. De mult nu am mai plîns. Dar m-a costat lacrimi amare hotărîrea să-mi părăsesc de pe acum patria, poate că pentru totdeauna. Căci ce am eu mai scump pe lume ? Dar ei nu au nevoie de mine.“

PARTEA A ŞAPTEA

ULTIMA POVESTE

Bordeaux, Nürtingen, Homburg
(1802—1806)

1

La Strasbourg e nevoit să aştepte mai mult. Fiind străin, autorităţile îl verifică îndelung. Toate hîrtiile sînt în ordine. Aşteaptă. E frig. Trebuie să-şi chivernisească banii. Şi-a luat o cameră într-un han ieftin. Suferă de frig tot timpul. Peste zece zile va fi înştiinţat. Poate să-şi continue călătoria, dar nu prin Paris. Pînă la Besançon merge cu poştalionul, trecînd prin Kolmar şi Belfort. Pe distanţa aceasta mai există curse regulate. În interiorul ţării însă circulaţia e în cea mai mare parte întreruptă. Îndemnat de un funcţionar francez, pe care îl cunoscuse la han, şi care se întorcea în patrie de la Mainz, Hölderlin îşi cumpărase un pistol. Prin munţi mai bîntuiau încă grupuri răzleţe de regalişti şi bandiţi care jefuiesc pe cei mai sărmani drumeţi. Hölderlin ar face bine să ia măsuri. Se afla acum pe teritoriul Republicii. Dar despre asta nu vorbea aproape nimeni. Îl deranja faptul că oamenii evitau să discute politică.

La Besançon se interesase în zadar de o trăsură. În faţa ochilor săi se înălţa un peisaj cu munţi abrupţi, monotoni. Cînd zărea pe undeva oameni, îi ocolea. Vremea era umedă, friguroasă, din cînd în cînd ningea, iar norii cenuşii, murdari treceau alene pe cer. De cele mai multe ori nu mai ştia dacă o luase pe drumul cel bun. Frigul şi umezeala îl pătrundeau pînă la oase ; chiar şi atunci cînd înnopta în hanuri încălzite se trezea noaptea zgîlţîit de friguri. Se temea de o răceală. Şi îi era recunoscător Johannei care îi cususe şi un al doilea palton, o haină prost croită care, îngreunată de umezeală, i se lipea de genunchi. Noaptea însă, cînd se învelea în ea, materialul jilav se usca pe el.

Se obișnuise să vorbească franțuzește și să fie deîndată recunoscut ca aleman. La un moment dat, faptul că era străin îi fusese însă de folos. Doubs și Saôna se revărsaseră, drumul era acoperit cu sloiuri subțiri ce curgeau la vale. Tot așa se dezlănțuise și Neckarul cînd cel de-al doilea tată se îmbolnăvise de moarte în lupta cu apele. În apropiere de Chîon fusese oprit de doi bărbați care îl amenințau cu pușca. Îi cereau sacul de călătorie. O clipă stătu să se gîndească dacă n-ar fi mai bine să scoată pistolul, renunță însă și strînse sacul în brațe — îl întrebară de unde venea. De la Stuttgart. În drum spre Bordeaux. Așadar, regalist. Nu le răspunse. Unul din bărbați spuse că își făcuse serviciul militar la Rottenburg, ca refugiat. De atunci trecuse o bună bucată de vreme. Ați luptat în armata austriacă ? Nu răspunse nici de data aceasta, prefăcîndu-se că nu înțelegea limba prea bine. În cele din urmă i-au dat drumul, nu puteau să jefuiască un camarad.

Așadar, aceasta era Republica. N-ar fi bănuit nicicînd că așa stăteau lucrurile. Republica avea blana jigărită, plină de păduchi, părea neputincioasă să se apere ; ori de cîte ori a încercat să discute, mai ales cu țăranii, nu i-a fost dat să audă decît ofense la adresa Revoluției și a democrației. Bonaparte — poate. I se părea că umblă printr-un ținut bîntuit de-o boală și îi era teamă să nu se molipsească. De cîte ori nu susținuse el însuși că și într-un război drept se petrec mîrșăvii. Dar toate acestea nu fuseseră decît deducții imaginare. Acum avea ocazia să le simtă pe pielea lui. Și nu putea să vorbească cu nimeni ; să se elibereze din acest coșmar. Se obișnuise să tacă, iar cînd se simțea amenințat de vreun pericol, să se prefacă mut, idiot, incapabil să lege trei cuvinte — în timp ce vocea din interiorul său nu mai contenea, devenind tot mai stridentă. După nouă zile ajunse, așa cum era prevăzut, la Lyon unde se prezentă deîndată la jandarmerie. Respiră ușurat, își luă o cameră la „Hôtel du Commerce“, care era cu mult mai confortabilă decît toate odăile în care înnoptase pînă atunci. Aici lumea conversa în liniște ; cei mai mulți mizau pe Republică și pe Bonaparte ca prim-consul. El prefera să asculte, fără

să-şi spună părerea. Îşi pusese în gînd să se odihnească o săptămînă. Toţi cei cărora le spunea că se ducea spre Bordeaux îl avertizaseră : Munţii înzăpeziţi din Auvergne erau complet izolaţi, iar lipsurile atît de mari încît şi ciobanii se purtau ca bandiţii. Jandarmeria din Lyon nu-i dădu însă decît un permis de şedere de patru zile, ceea ce îl înfurie în aşa hal încît porni chiar a doua zi mai departe. Îl aştepta un drum de şase sute de kilometri.

Cîteodată îşi număra paşii, ore în şir. Cîteodată simţea dureri, în picioare, în spate, în cap ; cîteodată nu, căci îl durea tot corpul şi se obişnuise.

Călătoria a durat optsprezece zile şi optsprezece nopţi.

Ceea ce percepe e zăpada, pădurile, drumurile înguste şi alunecoase, oameni a căror sărăcie o poate mirosi, dar se apropie tot mai mult de ei, simţămintele i se tocesc, doarme, mereu încordat, mereu la pîndă, în cîte o şură, în hanuri prăpădite de ţară. Abia observă cînd începe urcuşul spre Munţii Dômes, dar odată ajuns pe înălţimi are de luptat împotriva unei furtuni de zăpadă. Aici sus întîlneşte o mulţime de cătune ruinate, părăsite de locuitorii lor, unde nu mai trăiesc decît cîini care, de foame, au devenit mai îndrăzneţi decît lupii. De două ori e nevoit să alunge haitele cu focuri de armă.

Într-unul din aceste cătune caută adăpost într-o casă goală, cu acoperişul dărîmat. Descoperă că nu e singur. Într-o cameră alăturată s-au aciuat o duzină de bărbaţi, cu feţele mînjite, cu mîinile şi braţele acoperite de rîie — dar el nu se mai sperie, toţi sînt murdari şi jigăriţi, cenuşii din cauza iernii ce nu se mai sfîrşeşte. Îl strigă, îi oferă ceai pe care îl fierb într-un ceaun. Se preface a fi surd, mut, nu-i mai este teamă. Unul din bărbaţi, care poartă o uniformă răpciugoasă, fiind după toate aparenţele căpetenia, îl invită să înnopteze cu ei, aici, în apropierea focului care o să-l încălzească. El dă din cap nepăsător, nici nu mai simte dealtfel nimic. Cei de acolo cîntă, îşi mormăie lucruri numai de ei ştiute, el nu-i înţelege. Poate că îl vor ucide. Poate că ar fi mai bine să le dea de bunăvoie pistolul, să le ofere sacul — dar n-o face. Ar vrea să rămînă treaz, se apropie de foc, i se face şi loc. Pe deasupra capetelor oamenilor, ale căror umbre

joacă în lumina focului, vede o femeie care îi face semne din ușă. Nu se ridică deîndată, așteaptă, iese apoi agale, ca și cum ar avea o treabă. Femeia îl prinde de braț, îl trage după ea.

Ăștia sînt cei mai ticăloși bandiți de prin partea locului, Monsieur, cu ei nu mai apucați dimineața. Veniți aici.

Îl duce într-o colibă în care nu stă singură. Pe laviță și pe cuptor dorm copiii. Unul din ei se trezește, strigă. Femeia îl potolește, îi dă pîine.

Vă e foame, Monsieur? Nu vreți un pahar cu vin?

E prima oară după multe zile, cînd vorbește și el; cu o voce neplăcută, dogită. Unde este soțul dumneavoastră, Madame?

E în armată, dacă mai este. Nu sînteți de aici? Sînteți străin.

Vin din Germania.

Un aleman.

Femeia nu mai știe ce să-l întrebe, iar el poate din nou să tacă.

Ea se ridică în picioare, îi arată o odăiță în care nu e loc decît pentru un pat. Culcă-te, îi spune ea. El cere apă. Ea îi aduce o cană de pe foc. Se spală, are însă tot timpul senzația că murdăria a rămas lipită pe piele. Și-a dezbrăcat paltonul, vestonul și pantalonul, se culcă, adoarme deîndată. Mai tîrziu femeia se culcă lîngă el, îl trezește. El dă din cap. Ea îl mîngîie, apoi îl lovește cu pumnii în piept. Te-am adus aici, te-am scăpat de porcii ăia. Vino!

Nu pot, spune el. Nu pot decît să te iau în brațe și nimic altceva.

Cum de războiul ăsta vă preface pe toți în pietre?

Da, sîntem pietre, spune el.

O ia în brațe, adoarme. Dimineața se trezește cînd ea încearcă să se desprindă încetișor din îmbrățișarea lui. Pietre, murmură ea, pietre blestemate. Îi mai arată o scurtătură pînă jos în vale.

Aici trecerea de la iarnă la primăvară nu se face treptat. Sub vîntul cald ce suflă dinspre mare valea întreagă a înflorit. Drumul e mai ușor. Nu mai suferă de frig. Nu-l mai biciuiesc vînturi înghețate, crusta aceea îngro-

zitoare de zăpadă și murdărie s-a desprins. poate din nou să gîndească în propoziții, fără să se bîlbîie de furie și neputință. Iar propozițiile sale se adresează peisajului și oamenilor „într-o frumoasă primăvară".

Înainte de Libourne, căutînd un loc de trecere peste Dordogne, află de la un pescar că în oraș există un pod plutitor peste rîu. Vîntul miroase sărat, a mare. N-a mai fost niciodată la mare, o știe doar din imaginație, de pe vremea cînd lucra la „Hyperion". Dar aceasta e altă mare.

Înnoptează la Libourne într-un han din Grand Place, doarme prost, se trezește încă înainte de-a se crăpa de ziuă, trece cu bacul pe celălalt mal. Pe ultima porțiune aleargă aproape tot timpul. Dornic să se vadă în sfîrșit la capătul drumului.

La Bordeaux oamenii nu s-au trezit încă. Se interesează de casa consulului, primește indicații neclare, apoi se liniștește, dintr-o dată lucrurile nu-i mai apar pocite : cerul dramatic, impregnat de umezeala mării, norii în trecerea lor grăbită, casele toate un pic prea strălucitoare, albite de lumină. În Place de la Comédie se oprește uimit în fața coloanelor de la Grand Théâtre, care corespund întru totul imaginii pe care și-a făcut-o el despre templul grec, o alee de coloane ce se joacă parcă cu spațiul, întocmai ca cele ce susțin balconul de deasupra intrării de la reședința consulului. Pînă la urmă, o găsise cu ușurință : Nu trebuia decît să coboare pe Allées des Tourny.

Familia nu se așteptase la o vizită atît de matinală, dar consulul îl primește deîndată într-o cameră îmbrăcată în tapet de mătase, unde de bună seamă obișnuiește să lucreze în timpul zilei ; comandă pentru el micul dejun, se interesează de greutățile călătoriei, îl prezintă nevestei lui și celor cinci fete, cu care va face lecții, firește, nu de azi, ci începînd de mîine, după ce-și va fi revenit de pe urma oboselii.

Camera sa e mare, elegantă, „aproape că locuiesc prea fastuos". Nu se dezbracă, nici nu se întinde.

Rămîne treaz de epuizare. Veți fi fericit, îi spusese consulul. Fericit ? În ce fel ? Începe o scrisoare către

mama, încearcă să-i povestească, dar cuvintele nu pot să cuprindă grozăviile trecute, coșmarul trăit, și de aceea se mulțumește să repete cuvintele consulului : „Veți fi fericit". Relațiile cu Meyer nu vor fi niciodată prea apropiate, de asta era sigur, dar poate că o atitudine rezervată îi va fi de folos. Știa de la Ströhlin că Meyer fusese comerciant de vinuri la Hamburg și că se stabilise la Bordeaux în urmă cu douăzeci și șapte de ani, unde, favorizat din nou de soartă, intrase în posesia unei vii întinse din Medoc. În 1797 devenise consul. Nevasta lui Meyer era franțuzoaică. Aerul seniorial pe care îl arborase la primire te lăsa să-i ghicești vanitatea. Meyer era conștient de impresia pe care o făcea ; era cu un cap mai înalt decît Hölderlin, avea, „o mină greu de descris", un om ale cărui opinii se prefac deîndată în ordine. Madame Meyer dirija cu iscusință și discreție fundalul casnic. L-a ajutat pe Hölderlin să se instaleze, i-a lăudat franceza, l-a lămurit asupra capriciilor fetelor, i-a numit cele mai importante magazine și locuri din oraș unde seara putea să se distreze.

Nu e sigur că va avea timp pentru așa ceva.

În schimb se plimba ades pe cheiurile Garonnei, iar atunci cînd copiii au plecat cu o trăsură la mare i-a însoțit. La începutul excursiei, cerul fusese senin, dar apoi s-a înnorat, iar marea, cît vedeai cu ochii, se transformase într-o întindere cenușie, răscolită de vînturi. Iată cum știa să răspundă natura, de la care el aștepta miracole, la starea sa de spirit.

Orele cu copiii nu i-au dat bătaie de cap. Madame Meyer, care asista din cînd în cînd la lecții, îl lăuda neîncetat : Știa să povestească în chip grăitor și nici nu le obosea din cale afară pe fetele încă neobișnuite cu învățătura.

El însă simțea cum, în pofida anturajului plăcut, devenea tot mai opac, suferea tot mai des de halucinații. I se părea că merge alături de sine însuși, își auzea pașii ca pe ai unui străin, iar respirația întretăiată se transforma într-un gîfîit ce-i răsuna tot mai tare în urechi. Se străduia să-și ascundă teama în fața familiei consulului. „Sînt acum pe de-a întregul călit și știutor, cum a fost mereu dorința Voastră", îi scrie el mamei sale parcă

cu o umbră de reproş : Oare nu-i ceruse ea tot timpul să devină bărbat ? „Mă gîndesc că, în mare, aş dori să rămîn aşa : Să nu-mi fie teamă de nimic şi să suport multe." Atîta siguranţă era, fireşte, falsă. Johanna îi răspunde uşurată, dîndu-i sfaturi, ca după următoarea scrisoare să nu mai ştie nici ea ce să creadă : Mama ei, bunica Heyn, murise în februarie. Hölderlin o iubise, fusese faţă de el mai înţelegătoare decît mulţi alţii. Dar moartea ei nu l-a clintit. Nu îndrăzni să-i scrie deîndată mamei, n-ar fi putut s-o consoleze. Scrise abia în Vinerea Mare : „Să nu mi-o luaţi în nume de rău dacă la pierderea iubitei noastre bunici mă înfăţişez cu atîta necesară stăpînire şi nu-mi rostesc durerea, ...dar, în ce mă priveşte, sînt nevoit să-mi apăr şi să-mi păstrez cumpătul atît de greu încercat..." Nu mai îndrăznea să evadeze din acea muţenia în care nici un eveniment, nici un cuvînt nu mai au răsunet. Închistarea sa nu trece neobservată. Familia consulului încearcă să-l înveselească ; organizează o excursie la Blanquefort, unde se află via, pretextînd că trebuiesc făcute pregătiri pentru vacanţa de vară. Patosul peisajului, cerul înalt, arzînd sub soarele amiezii, „focul" său, „liniştea oamenilor" îl cuceresc. Aici marea devine „element". Hölderlin e cu totul altul, susţin copiii. Ştie chiar să rîdă.

Dar starea aceasta nu durează. Pe drumul de întoarcere se prăbuşeşte din nou, nu mai răspunde la întrebări, nu mai percepe ceea ce se întîmplă în jur. Cîteva propoziţii îi revin mereu în minte, transformate deja în imagini ale despărţirii ; îşi pusese în gînd să reziste, să nu se lase tulburat de fleacuri sau de dispoziţii trecătoare — dar nu mai e capabil să se apere de nimic. „Du-te acum însă, şi salută / Garonna cea frumoasă, / Şi grădinile din Bordeaux, / Unde pe ţărm abrupt / Poteca şerpuie, şi-adînc în fluviu / Pătrund pîraie..."

Consulul îl invită la una din seratele lor : E cazul să iasă şi el în lume, atîta amărăciune îi apasă şi pe copii. Cea mai mare din fete se aţine, ca din întîmplare, în apropierea lui, îl prezintă invitaţilor, protejîndu-l cu naturaleţe. Dar nu poate să-l apere şi de memoria sa iscoditoare, mereu aflată în căutarea imaginilor trecutului : Una din tinerele femei seamănă cu Susette. La

fel ca Susette își ridică ușor brațele atunci cînd rîde, se apleacă puțin înainte cînd ascultă.

Mademoiselle Meyer, căreia nu-i scapă interesul pe care i l-a trezit tînăra femeie, îl întreabă dacă n-ar vrea să i-o prezinte. Este soția celui mai bogat negustor de pînzeturi din Bordeaux.

Vă rog — nu.

Se bîlbîie de emoție. Aș vrea să-mi permiteți să mă retrag.

Nu vă simțiți bine, domnule ?

Sînt doar foarte obosit. Vă rog să mă scuzați.

A doua zi — de-acum nu mai poate să stea o clipă — solicită la jandarmerie un pașaport de la Bordeaux la Strasbourg.

Direct ? întreabă jandarmul.

Poate aș trece și prin Paris.

Așadar, un permis de „librement circuler" ?

Nu poate — spre rușinea sa — să-și stăpînească mișcările brațelor și picioarelor, tresaltă neîncetat.

Ofițerul observă, îi oferă un scaun și îi adresează obișnuitele întrebări :

Culoarea părului ?

Brun.

Brun ? Castaniu.

Sprîncenele ?

Poftim ?

Culoarea sprîncenelor.

Castanii. Ca și părul. Cum ziceați dumneavoastră.

Cum ziceam. Forma feței ?

Hölderlin tace, iar jandarmul își dă singur răspunsul : Așadar, ovală. Fruntea ?

Din nou Hölderlin tace, dar zîmbind.

Înaltă. Da, înaltă. Ochii ?

Căprui.

Nasul ?

Foarte lung.

Să zicem : Lung. Gura ?

Hölderlin strînge fără voie din buze. Ofițerul îl urmărește atent, pare să ezite : Să zicem : Mijlocie.

Bărbia ? Aici, polițistul răspunde fără șovăială : Rotundă — Puteți să veniți să vă luați permisul în două zile, domnule.

Abia în două zile ?

Poate și mîine.

Sigur ?

Dacă sînteți chiar așa de grăbit...

Da, sînt.

Atunci, pe mîine.

Vă mulțumesc.

În timpul cinei, Hölderlin amintește, în trecere, că e nevoit să plece chiar a doua zi. Iar Meyer, lucru curios, nu-l întreabă de motivele unei plecări atît de pripite. Mă așteptam, Monsieur. Vă doresc o călătorie plăcută și pe viitor cît mai puține supărări. Meyer îl invită pe Hölderlin a doua zi la el în birou, ca să-i înmîneze onorariul ce i se cuvine cît și bani de drum.

Hölderlin își strînge lucrurile, vrea să doarmă dar nu reușește ; în starea aceea între somn și veghe visează apoi o plajă întinsă, care seamănă cu cea din apropierea viei consulului, unde, se ivesc, apropiindu-se de el mînă în mînă, Susette și franțuzoaica. Amîndouă poartă veșminte transparente pe care vîntul le lipește de trupurile lor. Se apropie plutind de el. Chipul acela dublu e deformat într-un fel ciudat. Ar vrea să fugă de ele. Dar nu reușește fiindcă s-a afundat în nisip pînă la genunchi. Aproape că l-au ajuns. Dar apoi se mișcă și ele pe loc. Pînza transparentă se topește în piele. Acum cele două trupuri sînt goale. De aproape fețele devin neclare. Gîndurile pe care le *vede* acum mari și disperate în capul său îi dau de știre că trebuie să fie trupul lui Susette și al franțuzoaicei. Deîndată ce află acest lucru, chipurile capătă contur, femeile se pot mișca din loc. Îl dezbracă, ca pe un copil căruia trebuie să-i faci baie. Știe că nu au voce, că nu pot să-i vorbească. Susette îl forțează să se întindă deasupra franțuzoaicei. El încearcă să se apere. De ce ea ? strigă el. Fiindcă eu sînt ea aude el o voce ; dar buzele lui Susette nu s-au mișcat. Simte celălalt trup sub el, femeia se întinde în nisip, un val imens de plăcere îl inundă. Cedează. Cînd își ridică ochii Susette a dispărut. O lovește pe cealaltă femeie în față. Unde-i ea ?

De ce a plecat? Femeia pare să nu simtă loviturile, seamănă din nou perfect cu Susette. El își spune: Ea este și totuși nu e ea. Ea rostește cu glasul unei somnambule, accentuînd fiecare cuvînt: Am făcut-o pentru dumneavoastră, Monsieur, și se afundă în nisipul umed și răcoros. Se trezește de sunetul propriului său țipăt.

N-am să vorbesc cu nimeni despre asta, spune el cu glas tare.

Se îmbracă, își trage scaunul în dreptul ferestrei, își proptește mîinile pe genunchi, așteaptă să se lumineze de ziuă. Aude pași, uși ce se închid. Acum poate să se ducă să-și ia banii. Consulul i-a pregătit deja, e din cale afară de prietenos, poate și puțin îngrijorat. Îl invită, dacă vrea, să mai rămînă cîteva zile, fără a fi obligat să facă lecții cu fetele.

Nu se poate, Excelență. Consulul îl privește gînditor: Îmi pare că nu vă simțiți tocmai bine.

O, ba da. Meyer își cheamă soția și pe cele două fete mai mari. Își iau rămas-bun, prietenește, aproape compătimitor, dar părăsesc deîndată camera.

Ați uitat să vă încheiați vestonul, domnule Hölderlin.

Hölderlin surîde și răspunde: Va trebui deci să-mi cer scuze, Excelență.

N-ați avut o noapte prea bună, prietene.

Ba da, excelentă.

Plecați acum. Domnul fie cu voi!

O, am uitat cu totul să predic.

Odată ajuns acasă veți putea relua vechile obiceiuri.

Vă rămîn îndatorat, Înălțimea Voastră.

Cei de la jandarmerie nu-l mai rețin, i se eliberează deîndată pașaportul. Pînă la Angoulême merge pe jos. I s-au întipărit în minte numele orașelor ce se înșiră de-a lungul drumului cel mare ce duce la Paris; și le enumeră pe toate în timp ce umblă. Ceasuri întregi n-are nimic altceva în cap decît aceste nume. Cîteodată privirea-i înregistrează o imagine răzleață: „Cerul cel simplu / Să fie bogat? Ca niște petale sînt / Norii argintii." Sau își spune cîte un cuvînt: eter, eter sau prinț. Cuvinte rotunde, care nu aduc nimic în ele, cuvinte în sine, ca niște pietre, nimic altceva. Între Poitiers și Orléans circulă din nou poștalioanele. O serie de localități au fost

distruse în timpul luptelor. Încearcă să-i povestească unui tovarăș de călătorie : Nu departe de aici, în Vandeea...

Știu, domnule, de acolo vin.

...prietenul meu, baronul Isaac von Sinclair a scris o piesă contra insurgenților.

Cel interpelat nu pare a fi un prieten al republicanilor, se lasă pe spate, nu-l mai bagă în seamă.

De la Orléans la Paris pornește iarăși pe jos. Călătoria cu poștalionul e prea scumpă. La Paris, sosește pe înserat ; din cauza hainelor sale murdare și neîngrijite este alungat dintr-un han. Departe de-a se supăra, Hölderlin se înclină adînc în fața hangiului : S-ar putea, domnul meu, s-ar putea să aveți dreptate, iar eu nu mă îndoiesc nici de educația, nici de cinstea dumneavoastră.

Doarme în gangul unei case, de unde va fi izgonit dimineața în zori.

Mai întîi îi întreabă pe trecători de adresa unui anumit Ebel, care între timp a devenit fără îndoială celebru, apoi de casa multstimatului deputat Brissot. Oamenii rîd, își duc degetul la tîmplă. Brissot ? L-au decapitat, prietene.

Decapitat ?

Un tînăr neamț, care îl urmărise o bucată de vreme, îi vorbește, îi dă o bucată de pîine, pe care o înghite, deși nu-i mai este foame.

Locuiți la Paris ?

Mă aflu în trecere, domnule.

Cele cîteva cuvinte au darul să-l liniștească, clădirile vin la locul lor, străzile nu-i mai par atît de înguste și întunecoase, nu-și mai aude pașii mergînd alături. Îl întreabă pe tînăr dacă ar putea să-l însoțească, acesta însă, speriat, pretinde a fi ocupat.

Ați putea să-mi recomandați un muzeu bun ? Cînd vizitase împreună cu Susette galeriile de pe Wilhelmshöhe, Tischbein le spusese : Cele mai frumoase sculpturi sînt în Franța. Tînărul îl conduce la muzeul Napoleon și apoi își ia rămas bun. Hölderlin se plimbă prin săli. Răcoarea îi face bine. Statuile, mute, mișcări înmărmurite, îi răscolesc însă prea multe amintiri. Nu se simte în stare să facă față de unul singur măreției lor.

De tot restul drumului nu-și mai amintește nimic; doar că vameșul de la Strasbourg, cel care punea viza la ieșire, l-a înfuriat din cale afară; doi jandarmi l-au trecut apoi cu forța granița: Și să nu care cumva să se mai întoarcă. De golani ca el nu duc lipsă.

Cel mai bine ar fi să mă duc la Landauer; el mă știe. Dar cine mă știe?

Ca să-și mai potolească neliniștea trece prin fața casei lui Landauer, înconjoară de cîteva ori clădirea corpului de gardă, încearcă să-și aranjeze hainele, își spală fața și mîinile într-o fîntînă. Apoi intră în magazinul de la parter, știind că la ora aceasta Landauer obișnuiește să se afle acolo. Landauer îl vede, se sperie:

Hölder!

Da, Christian. Hölderlin își urmărește prietenul, conștient de impresia pe care o face.

Landauer vrea să-l îmbrățișeze, dar Hölderlin îl dă ușor la o parte: Nu miros prea bine. Lasă.

Landauer vorbește fără întrerupere, ascunzîndu-și spaima, povestește despre Conz, Neuffer, despre copii, despre întîmplări din ultimul timp, că vor să dărîme corpul de gardă, închipuiește-ți! Că Ströhlin s-a certat cu autoritățile, că Sinclair a fost la ei în vizită, împreună cu Baz, închipuiește-ți! Că odaia lui îl așteaptă, așa cum o lăsase el, cu biroul cel nou și frumos, unde poate să scrie netulburat, fără să fie obligat să se ocupe de copii, că Huber a avut necazuri cu cenzura, închipuiește-ți! Și că are în pivniță un excelent vin roșu, că acum îi vor pregăti o baie, că Matthisson a publicat un volumaș de poezii, închipuiește-ți!

Și că...

Mă duc acum să-l văd pe Matthisson.

De ce?

Da, de ce oare?

Nu poți face asta, Hölder, trebuie să-ți schimbi costumul, să-ți împrospătezi ținuta. Probabil că ești mort de oboseală.

Sînt foarte treaz, Christian, mai treaz ca niciodată. Lui Matthisson o să-i facă sigur plăcere să mă vadă așa.

Te rog, rămîi la noi.

Mă întorc degrabă.

Cînd ?

Mai întîi mă duc la Nürtingen.

Dar abia te mai ţii pe picioare.

O, bietele mele picioare au trecut prin încercări mai grele.

Hai, rămîi la noi.

Salută-le pe Luise şi pe fete.

Ca să ajungă la Matthisson, trebuie să treacă prin grădină ; un domn spilcuit îi taie calea. Pe cine căutaţi ?

Ar dori să-i facă o vizită domnului consilier Matthisson.

Omul îl măsoară dispreţuitor : Nu cred că domnul consilier poate să vă primească.

Nu-i aşa, în costumul ăsta ? Situaţia începe să-l amuze.

Pe cine pot să anunţ ?

Dacă aţi putea ceea ce aţi dori, domnul meu, nu aţi anunţa pe nimeni. Este din nou în stare să vorbească cu uşurinţă.

Vă rog, domnule.

Anunţaţi-l pe domnul Hölderlin din Bordeaux.

Domnul Hölderlin ? Friedrich Hölderlin ?

Da, întocmai. Numele vă este cumva cunoscut ?

Cîteva din poeziile sale. Sînt secretarul domnului consilier.

Credeţi că domnul consilier mă va primi în grădină sau în casă ?

Cred că...

Preferaţi grădina, din cîte înţeleg.

Secretarul aleargă tulburat spre casă, se întoarce împreună cu Matthisson. Nu s-a schimbat prea mult marele om, care la Tübingen l-a strîns în braţe, promiţîndu-i un viitor strălucit, care l-a uitat şi n-a mai existat atunci cînd a avut nevoie de el. Dar jocul pe care Hölderlin ar fi vrut să-l joace nu-i reuşeşte. Cuvintele nu vor să-i dea ascultare, simte muşchii feţei contractîndu-i-se şi într-un acces de furie nemotivată începe să tremure din tot corpul. Se străduieşte să facă o plecăciune, dă de cîteva ori din braţe.

Matthisson se opreşte la oarecare distanţă de el. Hölderlin, pentru numele lui dumnezeu ! Nu ştie dacă să-l invite în casă ; chipul lui sălbatic de om bolnav îl înspăi-

mîntă : „Era palid, slăbit, cu privirea goală și rătăcită, cu părul lung și barbă, și îmbrăcat ca un cerșetor."

Dar n-apucă să mai ia vreo hotărîre, căci Hölderlin părăsește grădina fără un cuvînt; ajuns în stradă face un salt și apoi o rupe la fugă aruncîndu-și brațele în aer. Își petrece noaptea pe lîngă Hardt, într-o șură, și sosește abia a doua zi la Nürtingen. O ia pe scurtătură, peste Dealul Spînzurătorii, fără un țel precis ; în oraș oamenii se dau în lături speriați, cei mai mulți nici măcar nu-l recunosc, din nou se oprește în fața Curții Elvețiene, stă un timp pe loc, mormăind, înconjurat de copiii care rîd de el, o ia apoi pe Strada Bisericii și intră în casă strigînd : Afară, toată lumea afară !, începe să lovească orbește în jur cînd simte mîinile celor care vor să-l apuce, i se pare că aude vocea Johannei, îi e totuna, îl cară pe trepte în sus, îl aruncă pe un pat, îl dezbracă, Johanna și Heinrike, amîndouă suspină, dar nu-i dau drumul pînă cînd nu-i smulg toate zdrențele de pe el, pînă cînd nu-l șterg și nu-l spală.

Ce slab e.

Cred că n-a mîncat de zile întregi.

De la cap i se trage.

Cine l-o fi adus în așa hal.

Nu-i nimeni vinovat.

Dacă ar fi rămas acasă. Doar l-am implorat...

E bolnav. Du-te și adă-l pe doctorul Planck.

Să-l hrănească cu supă și să-l lase în pace, spune doctorul. Iar cînd îl apucă năbădăile să-l cheme.

Cele două femei ies din cameră în vîrful picioarelor, se duc la bucătărie, stau acolo nemișcate, trăgînd cu urechea la orice zgomot, neîndrăznind să se miște de spaimă.

Nu doarme mult, a uitat, zice el, ce este somnul liniștit, o roagă pe Heinrike să iasă cu el la plimbare, de preferință în pădurícea de duzi de lîngă Neckar.

A fost deja maialul ?

Acum șase săptămîni.

Am plecat iarna și m-am întors vara acasă. Heinrike încearcă, cu prudență, să afle de ce a plecat de la Bordeaux, el însă se eschivează, are motivele lui, chiar prea multe. Se întremează mai repede decît s-ar fi așteptat doctorul Planck. Doctorul o avertizează însă pe Johanna,

e vorba doar de-o îmbunătățire aparentă a stării pacientului, se pot aștepta oricînd la o recidivă gravă. Nu pot să scriu scrisori, se plînge el. Poate că ar fi mai bine să mă mut din nou la Landauer, acolo am un birou frumos și liniștit de care am nevoie.

Dar și la noi e liniște !

Nu poate fi convins să-și schimbe părerea.

Landauer e oarecum surprins de sosirea lui neașteptată, îl primește însă cu toată dragostea.

Hölderlin discută cu Scheffauer despre poezii pe care intenționează să le scrie și care nu au nimic comun cu poezia obișnuită.

Așa cum spiritul se dezvoltă și cîștigă experiență, tot așa vor fi poeziile mele, stimate prietene ; ele nu mai aspiră la perfecțiune, vor cuprinde cursul istoriei, îl vor repeta, îl vor reda sub forma unui proiect frumos dar irealizabil. Poezia poate deveni un însoțitor fidel al timpului. Așa cum o scriu eu acum : „Căci se prăvălesc / Muritorii mai degrabă-n prăpastie. Astfel se-ntoarce ecoul / Cu ei. Lung este / Timpul, iată însă ivindu-se Adevărul."

Scheffauer vrea să știe ce înțelege el prin adevăr.

Despre acesta, domnul meu, n-aș vrea să mă pronunț. Fiindcă e scris. Ori dumneavoastră n-aveți nimic de-a face cu oamenii superiori ?

La începutul lui iulie, Landauer primește o scrisoare de la Sinclair care, neștiind adresa lui Hölderlin de la Bordeaux, îl roagă pe Landauer să i-o transmită acestuia. Landauer i-o înmînează rîzînd : Vezi, în acest fel primești mai repede vești de la Sinclair decît și-ar fi putut el închipui. Nu i-ai scris niciodată de la Bordeaux ?

N-am apucat.

Hölderlin așează plicul cu pedanterie exagerată, exact pe colțul biroului.

Nu vrei s-o citești ?

N-am timp acum.

Dar cum iese Landauer din cameră, desface scrisoarea. Și află ceea ce nu știa, și ceea ce îl îmbolnăvise. Buzele lui se mișcă în timp ce citește cuvintele : „Homburg vor der Höhe, 30 iunie 1802 — Dragă Hölderlin ! — Oricît de îngrozitoare e pentru mine vestea pe care trebuie să ți-o dau, nu pot să las în seama întîmplării un lucru în

care însăși prietenia nu-ți mai este decît de slab ajutor... Obiectul nobil al dragostei tale nu mai este, dar a fost al tău, și dacă este îngrozitor a-l pierde, e tot așa de dureros de-a nu fi considerat vrednic de iubire... Nu știu să-ți aduc alinare mai bună decît cea de care ești tu însuți capabil. Credeai în nemurire încă pe vremea în care ea mai trăia, vei crede și mai mult în ea, acum cînd viața iubitei tale s-a desprins de cele trecătoare... G. a murit în ziua de 22 a acestei luni, de pojar, în cea de-a zecea zi a bolii. Copiii au fost bolnavi odată cu ea, dar au scăpat cu bine. Toată iarna trecută a suferit de o tuse periculoasă, care i-a slăbit plămînul. A rămas pînă la sfîrșit ea însăși. Moartea i-a fost asemenea vieții..."

Hölderlin părăsește casa în fugă, fără să anunțe pe cineva. Trebuie să se ducă la Nürtingen! Tot ceea ce îl animase în ultimele zile, dăduse aripi gîndurilor sale a pierit. Se simte gol, un spațiu gol în care răsună tare, tot mai tare cîteva propoziții. Durerea se transformă în furie. Nu lumea, nu epoca răuvoitoare e de vină, ci mondenitățile, îndatoririle de complezență, acestea au ucis-o. Cei ce l-au dat pe el la o parte, l-au alungat. Cei fără nume, puternici, înspăimîntători. Aleargă fără să spună ceva pe scară în sus pînă în camera sa, deschide fereastra și scoate un urlet pe care Johanna nu-l va uita cît o să trăiască, se lovește cu pumnii în piept, își smulge părul din cap, urlă, pune mîna pe un scaun, îl izbește de perete, îl azvîrle pe fereastră, apoi ligheanul, cana, etajera. Femeile nu îndrăznesc să intre la el. Planck sosește însoțit de trei bărbați. Îi răsucește brațele la spate. Din nou au apărut dușmanii, chiar și aici, vor să-l dea la o parte, să-l facă să tacă. O mînă se așează pe gura lui, îi ia aerul. Încetul cu încetul cedează. Îl culcă în pat, îl leagă cu frînghii. Planck îi dă un calmant. Doctorul ridică o carte care căzuse pe jos și începe să citească cu glas tare. E „Iliada". Citește, efectul se produce deîndată. Corpul lui contractat se destinde, pumnii se desfac ca de la sine, după un timp rostește odată cu doctorul versurile grecești.

De data aceasta doarme o noapte și o zi; se trezește pe înserat, e liniștit, o roagă pe Heinrike, care veghează la căpătîiul lui, să-i aducă vin și niște supă, cere tutun pentru pipă. Accesele de furie se repetă la intervale tot

mai mari. Una din cele două femei e mereu în apropiere. L-au convins să coboare cînd e vremea frumoasă în grădina din spatele casei unde i-au adus și o măsuță cu un scaun. Și cînd devine țeapăn, și nu i se mai vede decît albul ochilor, Rike sau mama traversează în goană strada, pînă la școala latină să-l cheme pe unul din băieți. Căci Planck se înțelesese cu succesorul lui Kraz să trimită degrabă un elev — din cei care nu se tem — să-i citească din Homer. Băieții vin cu rîndul ; consideră că e o distracție să citească și să aducă alinare poetului despre care decanul Klemm spune că nu ar avea seamăn. Dealtfel bolnavul nu acceptă să discute decît cu ei. Le povestește despre anii petrecuți de el la școala latină a lui Kraz și Köstlin, despre un oarecare Schelling, care era din cale afară de inteligent, dar și din cale afară de îngîmfat.

Starea lui se îmbunătățește. Dar nu prea are chef să vadă oameni. Pe Kraz și Köstlin îi evită.

Sinclair, pus la curent de Landauer, îl invită insistent pe Hölderlin la Homburg : „Te simt mai aproape acum și sper să te pot vedea și avea mai mult ca altădată. Dacă vrei, am să vin să te iau.“ Pe moment însă Hölderlin n-ar vrea să părăsească locurile ce-i sînt familiare. Care înseamnă protecție. E încă vulnerabil, încă nu poate să lucreze. Sinclair însă nu-i dă pace, și reușește să-l ademenească să-și părăsească vizuina, oferindu-i perspectiva unei călătorii la capătul căreia îl așteaptă vechi prieteni. Sinclair se va afla împreună cu landgraful la Regensburg, pentru a susține în fața dietei Reichului cererea lor de mărire a comitatului. Karl era la curent cu înfățișările de la Regensburg. După pacea de la Lunéville și cedarea teritoriilor de pe malul stîng al Rinului, urma ca dieta să compenseze pierderile suferite de anumite landuri, trasînd noi frontiere.

De la întoarcerea lui Hölderlin acasă, Karl se arătase foarte rezervat. Nu era atît de înspăimîntat de accesele acestuia, cît era de îngrijorat de propria sa reputație pe care și-o vedea periclitată de cînd avea un nebun în familie. Între timp avansase din postul de grefier la acela de substitut. A convins-o, așadar, pe Johanna să cedeze insistențelor lui Hölderlin și să-i permită să plece la Re-

gensburg, mai ales că Sinclair se oferise să suporte cheltuielile de călătorie.

La început, drumul îl lăsase indiferent. Dar cînd trăsura opri la Blaubeuren, unde urmau să fie schimbați caii, și își aminti că venise aici în vizită la sora și cumnatul său, se învioră, și tot restul călătoriei privi pe fereastră, admirînd peisajul care, de la Ulm încolo, nu-i mai era cunoscut, „cîmpia bavareză“ și „dealurile francone“. Își făcu însemnări, nota deasupra versurilor care nu se închegaseră încă „ce i se ivea în cale“, referindu-se prin aceasta la ceea ce îl înconjura, îl înconjurase, ceea ce timpul insensibil strica, ceea ce se întorcea acum sub forma purei intuiții, Europa, patria, pe care o cutreierase cu piciorul și cu gîndul, mai rațională și mai pură ca oricînd : Din Gascone „unde grădini multe sînt“ și „inima pămîntului / Se deschide, unde în jurul / Colinei cu stejari / Din țara în flăcări / Fluviile și unde / Duminica printre dansuri / Praguri ospitaliere găsești“ pînă la „munte, unde pe pajiște înaltă, pădurile se-ntind înspre / Cîmpia bavareză.“ Și-a regăsit vocea.

La han, Sinclair nu-i de găsit. Se mai află încă la primărie, unde se duc tratativele. Hölderlin e mai degrabă mulțumit de această întîrziere. În acest fel are timp să se odihnească de pe urma călătoriei, să mai scrie cîte ceva. Pe coridor îl oprește un domn, încîntat peste măsură să-l revadă, Sinclair le anunțase tuturor sosirea lui aici — Hölderdin nu-și mai amintește cine e bărbatul, acesta însă nu are aerul că s-ar sinchisi prea mult de mina lui surprinsă și se prezintă înfrîngîndu-și propria stingherealã : Sînt Fritz Horn, îți amintești, la Rastatt...

Da, Horn, spune Hölderlin, dar numele nu trezește nici un fel de ecou în mintea sa. Hölderlin e vizibil încurcat, Horn însă, deși nu-i scapă acest lucru, continuă să povestească vrute și nevrute, că nu se mai află în slujba Prusiei, ca pe vremuri, că aici la Regensburg a venit să reprezinte Brema.

Trebuie să serbăm revederea !

Dacă n-ar fi avut remușcări, Hölderlin ar fi refuzat invitația. Treptat, bucată cu bucată, personajul se reconstituie. Își amintește cîte un gest, o expresie, un surîs. Nu-i este ușor să facă față puhoiului de cuvinte ce se

revarsă asupra lui. Jos în restaurant se așează într-un separeu, sînt singuri în tot localul, și își amintește cum la Rastatt era tot așa, aveau masa lor, Sinclair, Muhrbeck și ceilalți. E ca și cum memoria n-ar mai putea reține decît imagini, imobile, pe care nu le mai leagă de un anumit timp. Bea pe nerăsuflate, mai cere un pahar, își aruncă brațele în sus, se vede, își apasă brațele de trup, Horn nu pare să dea atenție gesturilor sale, luptei sale cu sine însuși, iar Hölderlin îi este recunoscător prietenului pentru discreția sa. Horn recită apoi, intonînd ca un elev sîrguincios, versuri din poeziile lui Hölderlin pe care le-a citit în ultimii ani în almanahuri și ziare pe care le-a copiat pentru colecția sa. În acest fel au fost totuși legați, spune Hölderlin. Nu constată, mai degrabă întreabă.

Se ridică în picioare, dă pe gît paharul pe jumătate plin, șterge cu mîna peste masă și îl părăsește pe Horn fără o explicație. După-amiaza și-o petrece așteptînd în camera sa. Însemnările din timpul călătoriei, pe care ar fi vrut să le parcurgă din nou, i se par acum nereușite, versurile și-au pierdut sensul, nu mai știe de unde vin, de ce i s-au părut atît de importante.

Se aude o bătaie în ușă.

Adormise în fotoliu.

Bătăile se aud din nou, mai nerăbdătoare, dar el nu poate să reacționeze. Sinclair deschide ușa, se năpustește asupra lui. Nu se salută, stau doar ținîndu-se strîns unul pe celălalt. Ar vrea să spună ceva, dar Sinclair dă din cap, îl mîngîie. Au fost prea mult timp despărțiți.

Dragule ! repetă Sinclair neîncetat. Și în acest timp zărește, peste umărul lui Sinclair, o umbră care stă pe coridor și-i privește. Se desprinde din brațele lui Sinclair, spune, e prima propoziție pe care Sinclair o aude de la el din ziua cînd s-au despărțit : Sîntem urmăriți ! Supravegheați ! Acolo, ne pîndește cineva ! Rostește aceste cuvinte cu furie și teamă, ca și cum bănuiala l-ar tortura de multă vreme.

Dar..., spune omul și pășește în lumina care cade în coridor prin ușa deschisă, iar Sinclair completează ceea ce ar vrea să spună acesta : ...e suveranul meu, Hölder, landgraful.

Hölderlin se simte stînjenit, se bîlbîie, caută scuze, dar landgraful îl liniştește ; n-ar fi trebuit să stea ascuns în umbră, cel mai bine ar fi să se revadă tustrei la lumină și ar fi fericit dacă Hölderlin ar accepta invitația lui la cină.

La început, Hölderlin abia deschide gura, răspunde monosilabic, știe că purtarea lui e jenantă, că Sinclair îi aruncă din cînd în cînd cîte-o privire cercetătoare, încercînd să ghicească cît de bolnav este.

De aceea spune : Mă simt mai bine acum. Am avut timp să mă refac.

Sinclair, simțindu-se descoperit, încearcă să abată discuția, se plînge de încăpățînarea celor din Baden, Darmstadt, Württemberg, care la împărțirea teritoriului, nu sînt dispuși să cedeze nimic statelor mici, ba încearcă chiar să le tragă pe sfoară. Homburgul nu are practic nici un fel de șanse. De data aceasta însă, landgraful nu se arată interesat de subiect, preferă să-l întrebe pe Hölderlin de „soarta" sa. Hölderlin era convins că orice întrebare cu privire la ultimii ani îl va tulbura, nimeni nu îndrăznise pînă atunci să i-o adreseze, nici măcar Johanna. Enumeră locurile pe unde a trecut, Stuttgart, Hauptwil, Bordeaux și Nürtingen. A întîlnit oameni prietenoși, deosebiți, care s-au străduit să-l ajute. Și-am străbătut locuri de o frumusețe adîncă și temerară, și, stimați prieteni, am străbătut granița dintre ger și căldură ca pe un perete.

În acest fel explicați religia, spune landgraful.

Credeți ? Pe vremea aceea mi se părea că zeii mă abandonaseră.

Sinclair rîse ușurat, orice urmă de încordare pierise, landgraful povestea, „pentru a rămîne la religie", cum încercase să-l îndemne pe bătrînul Klopstock să scrie o mare poezie în care religia și spiritul timpului, speranța divină și speranța profană apăreau reconciliate. Dar Klopstock nu răspunsese la îndemnurile sale.

Pentru Hölderlin, aceasta e o invitație. Poate că de aceea venise la Regensburg, pentru a primi o altă însărcinare — dacă tot îl scutesc de discuții politice, dacă Sinclair veghează ca furia grosolană a lui Horn împotriva aristocrației să nu-i ajungă la urechi decît sub for-

mă de anecdote. Nu, el nu mai are nevoie de toate acestea, nu mai vrea să fie amestecat în istorii dubioase. Ceea ce landgraful a sugerat pe el îl fascinează. Se mai lasă dus la cîte o întîlnire, se bucură de dragostea frățească a lui Sinclair, îi dă lui Horn să citească traducerea din Sofocle, dar toate forțele sale s-au concentrat asupra propunerii landgrafului.

Întors acasă, o uimește pe Johanna : Cît de mult s-a schimbat în bine ! Îi vizitează pe Kraz și Köstlin, vorbește despre copilăria sa ca și cum nu i-ar fi aparținut. Ce rece e, spune Kraz. Cum l-au distrus, se vaită Köstlin. Karl e singurul om pe care nu-l tratează cu amabilitate distrată. Dimpotrivă, ar vrea să-l trimită de acasă, cît mai departe de fusta mamei. Aici ai să fii mereu Gok cel mic, băiatu' lu' Gok cel mare. Bănuitor, Karl își închipuie că bolnavul ar vrea s-o păstreze pe Johanna numai pentru sine.

Încă nu pot să plec.

Dar eu am fost tot timpul plecat.

Și uite ce s-a ales de tine.

Nimeni nu-i vrea binele, își zice el. Nici Karl, și nici Johanna, care îi înșiră neîncetat tot ce-a cheltuit pentru el, fără ca el să aibă vreun cîștig.

Nu-s nebun, nici prost, mormăie el uneori. Atunci îl asigură cu toții : Nu, nu, ești doar un pic bolnav. Dar ai să te faci bine curînd.

Nici măcar nu bănuiește că între timp Johanna a aflat despre dragostea sa pentru Susette. Consulul Meyer îi trimisese la Nürtingen cufărul pe care îl lăsase cu bună știință la Bordeaux și în care se afla caseta cu încuietoare dublă unde ținea scrisorile de la Susette. Cufărul sosise în timp ce el se afla la Regensburg, Johanna despachetase rufele murdare și urît mirositoare și găsise caseta. Chemase un lăcătuș să i-o deschidă, citise scrisorile, cu inima îndoită, mai întîi fără să înțeleagă ceva, căci nu găsea numele celei ce le scrisese, dar se lămurise încetul cu încetul și hotărîse să nu le spună nimic lui Karl și Heinrike.

Îl pîndesc, știe el.

Tot timpul încearcă să-l descoasă, să afle tot. Johanna și Heinrike nu mai au voie să intre în camera lui decît

atunci cînd fac curat. Însă numai sub supravegherea lui.

Atunci cînd iese încuie tot ce-a scris, iar scrisorile le trimite pe ascuns.

Sînt curioși, îi vor răul.

Deseori se baricadează în cameră, refuză să vină la masă.

Ar fi vrut să scrie totul, dintr-o trăsătură de condei; subiectul prin care ar fi vrut să-i răspundă landgrafului i se părea bogat, inepuizabil. Nici apostolul Ioan nu fusese în acord cu timpul său, fusese surghiunit, nici el nu izbutise prin faptă, iar la urmă îi rămăsese o singură armă, cuvîntul, teribila revelație din Patmos, viziunea Apocalipsului. Dar primele versuri, pe care le concepuse încă la Regensburg, erau atît de puternice încît a trebuit să lupte din răsputeri ca să le poată nota unul după altul, căci îi venea să le scrie unul peste altul, ca niște straturi care se întrepătrund sau se distrug reciproc. Îi promisese landgrafului poezia. Trebuia s-o termine. Fusese provocat să-l înfrunte pe Klopstock. „Plini de bunătate sînt ei, și ce urăsc mai mult, / Atîta timp cît domnesc, minciuna e, altfel / Ce-i omenesc printre oameni nu va mai fi."

Și care mai sînt ultimele vești despre Republică? strigă el prin casă.

Psst! zice Heinrike, ne aud vecinii.

Iar Karl îi răspunde: Republica e în al unsprezecelea an, iar noi socotim anul una mie opt sute trei.

Hölderlin trîntește ușa, răsucește cheia în broască.

Zile întregi nu-i mai vine în minte nici un cuvînt.

Sinclair îl cheamă din nou la Homburg.

Nu mai e în stare să se hotărască. Johanna răspunde în locul lui, îi mulțumește lui Sinclair pentru „dragostea mai mult decît frățească" ce i-o poartă, îi dă însă limpede de înțeles că n-ar dori să-și vadă fiul scăpat de sub tutela ei, nu acum, i-a scăpat prea des, și a avut de suferit. „Nu vreau să Vă ascund că tare mă îngrijorez dacă starea tristă a primului meu fiu nu s-ar îmbunătăți, căci se arată atît de dornic ca în primăvara ce vine să profite de preaînalta Voastră permisiune și preaprietenoasa Voastră invitație de-a Vă face o vizită, care în această stare tristă nu ar fi cu putință... dacă va fi cumva mai bine, cu ajutorul Celui de sus, ...voiesc cu mare bucurie să-l

sprijin, căci nu voi precupeţi nimic din cele ce-mi stau la îndemînă pentru însănătoşirea şi salvarea lui. Doctorul de aici, dl. Planck şi ceilalţi prieteni ai săi spun că în preajma unor femei temătoare cum sîntem noi, oricît de atente am fi cu el, nu se va putea întrema uşor, căci nu sîntem în stare a-l distra şi a-l întreţine, iar el e prea mult lăsat în seama gîndurilor sale, şi de asemenea nu primeşte nici de la fiica mea, care în rest a ştiut întotdeauna să se facă iubită de el, şi nici de la mine ceva ce i-ar fi de folos."

În camera lui nu mai au acces decît copiii lui Rike. De ei nu trebuie să se ascundă.

Christoph! Rikele! Fritz! Cînd îi cheamă, vin într-un suflet, fiindcă ştie fel de fel de jocuri, le povesteşte, dar numai dacă promit să fie cuminţi, întîmplări din Franţa cu păstori ce cîntă din fluier, zîne cu pielea cafenie şi bandiţi cu inima bună. Cu ei îndrăzneşte să iasă şi în oraş, le arată ascunzişurile ştiute numai de el şi unchiul Karl, joacă şotron pe pavajul din faţa bisericii.

N-ai dreptate, mamă, unchiul Fritz nu-i nebun.

Nu, pentru voi nu e.

Cel mai mult le place cînd le cînt din flaut, melodii triste şi vesele, care îi vin în minte cînd, aşa cum le dă de înţeles, se gîndeşte la zilele lui mai bune, la eterul prielnic, la cerul frumos din Charente.

Acum mi-ajunge. Duceţi-vă acum. Am obosit.

Şi-a pus în gînd să scrie cuiva, să se destăinuie cuiva, dar nu lui Sinclair sau Landauer, care ştiu totul despre el, ci cuiva, de care îşi aminteşte cu afecţiune, poate lui Böhlendorff, al cărui zbucium îl împărtăşeşte — da, Böhlendorff! Şi reuşeşte să-i povestească acestuia despre Franţa, într-o scrisoare în care cuvintele nu se contrazic. Să găsească comparaţii care îl satisfac, pe două pagini, dintr-o răsuflare, pînă ce a doua voce devine mai puternică, iar el e nevoit să-i cedeze, fireşte, în dauna raţiunii: „Natura patriei mă emoţionează cu cît o studiez mai mult. Furtuna, nu doar în arătarea ei supremă, ci tocmai în calitate de putere şi formă printre celelalte fenomene ale cerului, lumina cu efectele ei, şi ca principiu şi modalitate a destinului, ca să avem şi noi ceva sfînt, intensitatea venirilor şi plecărilor ei, specificitatea

pădurilor și reunirea într-un singur ținut a unor caractere diferite ale naturii, ca toate locurile sfinte ale pămîntului să se afle într-un singur loc, și lumina filozofică din jurul ferestrei mele, iată bucuria mea de acum ; de-aș putea reține cum am ajuns pînă aici !“

Oare scrie așa fiindcă toată lumea încearcă să-l tragă de limbă ? Pe Kraz, întîlnindu-l întîmplător în casă, îl antrenează într-o discuție filozofică amețitoare.

De ce nu se mai termină iernile, stimabile ?

Dar sîntem abia în noiembrie, Fritz.

Și nici o speranță de-a le vedea sfîrșind.

Pînă în martie o să tot fie ger.

Ger da, domnule magistru, și chiar mai mult, dar nu în martie.

Ție frig, Fritz ?

Omul, bestia, a prădat vara, domnule diacon, și i-a lăsat Republicii doar iarna.

Ce spui tu e cam complicat pentru mine, Fritz.

Complicat ? Oare au uitat cu toții la ce anotimpuri trebuie să ne așteptăm, încît iarna i-a prins nepregătiți. E foarte grav.

Da, e foarte grav. La revedere, Fritz.

La revedere, domnule diacon. Îmi permiteți să reiau această discuție vreodată ?

Vrei să vin să te văd.

Mai bine nu.

Lucrează cu și mai mult spor la poezia pentru landgraf. De Crăciun le dăruiește copiilor niște omuleți ciudați, confecționați din castane și bețișoare, iar de Anul Nou, Rike îi permite să iasă cu micuții în oraș, să se uite la lumini și să asculte la miezul nopții concertul suflătorilor din turn. Fîntînile sînt toate înghețate.

Gheața este amintirea ce ne-o lasă apa, sau apa în sine, le explică copiilor. Ceea ce se aseamănă cu starea omului de azi.

Mai bine cîntă-ne ceva, unchiule Fritz.

La 13 ianuarie 1803 îi trimite lui Sinclair imnul „Patmos“ dedicat landgrafului. Sinclair îi înmînează suveranului său manuscrisul la cea de-a cincizeci și cincea aniversare a acestuia : Landgraful l-a primit cu bucurie și gratitudine și s-ar bucura să-l revadă pe Hölderlin la

Homburg, scrie Sinclair. „De cum trece gerul, primăvara aceasta, socotesc că vei sosi aici."

Prietenii nu l-au uitat. Böhlendorff caută o editură pentru traducerea din Sofocle ; Charlotte von Kalb, care a poposit pentru cîteva săptămîni la Homburg, una din nenumăratele halte ale vieții ei neodihnite, îi transmite salutări „și numai de dragul ei, și tot aș fi tare bucuros dacă ai veni : mintea ei vioaie are nevoie de mai mult decît un singur preopinent, și așa cum cultura ei nu e pălăvrăgeală, nici compania ei nu e pierdere de timp." Landauer, unul din cei mai credincioși, e îngrijorat de tăcerea lui, îl caută : „Ce faci ? Probabil că lucrezi toată ziua și jumătate din noapte, că nu dai nici un semn de viață, nu mai treci deloc pe la mine. Îți mărturisesc, prietene, că deseori mă doare nespus cînd mă gîndesc că prietenii tăi nu mai înseamnă nimic pentru tine din moment ce nici nu te mai interesezi de ei."

Cum trece iarna, îi anunță el pe copii, are de gînd să pornească la drum, să-și caute prietenii. Pe moment, adaugă el, mi-e greu să ascult de alții.

A murit Klopstock. Hölderlin citește știrea într-un ziar, aleargă agitat prin cameră în sus și în jos, încît Johanna și Rike vin să vadă ce s-a întîmplat.

L-am admirat.

Pe cine, Fritz ?

Pe Klopstock. A murit. Dacă aș putea să-i citesc iarăși lui Karl. Ce i-a venit să plece într-un moment atît de nefavorabil.

Doctorul Planck se așteaptă la noi accese, și mai îngrozitoare.

Nu-i mai primește nici pe copii. Băieții de la școala latină au început și ei să se teamă de el.

Cînd se simte ceva mai bine, se duce la mama în bucătărie, îi cere noutăți. Iar aceasta îi povestește ce-i trece prin minte. Bătrînul Köstlin are un nepoțel. Vecinii noștri Breunlin sînt tare îngrijorați din cauza fetei lor. A dat molima în vacile lui Kurz. Băiatul doctorului Planck e acum cel mai bun de la școala latină. Mathilde, mătușa lui Schelling, mi-a spus că prietenul tău e la Murrhardt în vizită la părinți. Vrea să se însoare, ce zici.

Mă duc.

Unde ?
La Murrhardt.
Stai, Fritz.
Nu se lasă oprit, îl strigă, aleargă după el. Ce ţi-a venit. Schelling n-o să aibă timp de tine. Renunţă, Fritz. Cînd te întorci ?
Aleargă peste cîmpuri, pe lîngă Köngen, Plochingen, Schorndorf, apoi prin pădure pînă la Ebni şi Murrhardt. Ca o nălucă se iveşte apoi în grădina din spatele casei lui Schelling.
Hölder ? Nu-mi vine să cred.
Trebuie să-ţi vorbesc.
Fireşte, hai înăuntru.
Schelling îl prezintă mamei, tatei, lui Caroline Schlegel.
Viitoarea mea nevastă.
Nu te-ai căsătorit încă ?
Nu. De ce ?
Aşa am auzit.
Schelling e foarte atent cu el, îl invită să rămînă peste noapte la ei, au atîtea să-şi spună — ultima oară s-au văzut la Frankfurt. Hölderlin se teme să nu dea răspunsuri false, tace. Devine mai vioi cînd încep să vorbească despre ocupaţiile lui, scoate dintr-un buzunar traducerea din Sofocle, „Oedip" şi „Antigona", citeşte pasaje, încurcă filele, caută, Schelling îl ajută să le pună în ordine, a scris şi un comentariu la traducere, la care ţine în mod deosebit : „La limita extremă a suferinţei nu mai există nimic decît condiţionările timpului sau ale spaţiului. În acestea omul uită de sine, fiindcă trăieşte în interiorul clipei ; la fel şi Dumnezeu, fiindcă el însuşi nu este decît timp ; şi nici unul nu este credincios, timpul, fiindcă în astfel de clipe se schimbă fundamental, şi fiindcă începutul şi sfîrşitul nu se mai conjugă ; omul, fiindcă în astfel de clipe este nevoit să urmeze această transformare, şi în acest fel nu mai poate fi în cele ce urmează asemenea celui de la început." Şi în tăcerea care se lasă, Hölderlin adaugă : E vorba aici, după cum se vede, de adevărul dublu urzit.
Ce înţelegi prin asta, întreabă Schelling.
L-am trăit.
După aceea nu mai vorbeşte deloc.

Ia parte la mesele familiei, tăcut și zîmbitor, a doua zi îi însoțește într-o excursie în timpul căreia familia Schelling încearcă de mai multe ori să-l convingă să se întoarcă acasă, fără succes însă, înnoptează din nou la ei și își ia rămas-bun a treia zi în zori : Întîlnirea a însemnat un mare cîștig pentru el.

Acasă se încuie din nou în odaia lui. Johanna, care ar vrea să afle ce-a spus Schelling, cum o duce el și tînăra lui nevastă, nu află nimic. „Cea mai tristă întîlnire din timpul șederii mele aici a fost cea cu Hölderlin" îi scrie Schelling lui Hegel. „De cînd s-a întors din Franța... are mintea complet zdruncinată ; deși poate încă pînă la un anumit punct să-și vadă de treabă, de pildă de o traducere din greacă, în rest este complet absent. Întîlnirea cu el m-a cutremurat : își neglijează ținuta în așa hal încît e de-a dreptul dezgustător și, cum vorbele sale nu sînt întru totul ale unui nebun, a adoptat comportamentul celor care se află în această stare." Și îl roagă pe Hegel, care devenise și el docent la Jena, să caute ceva pentru Hölderlin la Jena, poate s-ar găsi un post de preceptor. Ar fi însă necesar să-l „refacă pe Hölderlin din temelie. Dacă ar învinge asupra exteriorului, restul n-ar mai fi o problemă, fiindcă este potolit și absorbit de sine însuși." Hegel pretinde că se va ocupa de el, dar nu-i scrie un cuvînt lui Hölderlin.

Șușotesc în spatele lui, se îndepărtează cu prudență de el. A ieșit din cerc, nu mai e capabil să țină pasul, să fie la înălțimea celorlalți. Numai Sinclair nu abandonează. Insistă în continuare, s-a făcut vară, Hölderlin ar putea să locuiască la Homburg „în confort și siguranță", primind un onorariu de două sute de guldeni. Johanna refuză în continuare. Hölderlin nu va afla nimic despre acest schimb de scrisori. Mama nu vrea, nu poate să-i dea drumul.

O scrisoare a editorului frankfurtez Friedrich Wilmans îl smulge din starea de apatie. Wilmans se declară de acord să publice traducerea din Sofocle la editura sa și îl roagă de asemenea să-i trimită poezii pentru un volum publicat de el.

Acum trebuie să lucreze, se forțează, le pretinde femeilor și mai multă liniște ca pînă atunci, dar își face

mai des apariția, e mai comunicativ. Lui Köstlin îi dă din cînd în cînd versuri din „Oedip“ spre examinare, și e mai atent cu ținuta sa.

Planck, care constată o îmbunătățire simțitoare a stării pacientului său, se înșeală. Recidiva se produce fără obișnuitele accese de furie. E o luptă fără cuvinte. Dintr-o dată, le întoarce tuturor spatele. Nimeni nu mai știe ce face în odaia lui. Femeile nu mai au voie nici măcar să facă curățenie. În toată casa se răspîndește o duhoare îngrozitoare. Într-o farfurie așezată pe pervazul ferestrei bolnavul adună resturi de alimente care putrezesc și fermentează în soare. Cînd în aprilie 1804 îi sosesc de la Frankfurt exemplarele de autor cu cele două volumașe de traduceri, iar Johanna îi aduce pachetul—Ți-au sosit cărțile, Fritz ! — nu reacționează defel. Johanna bate cu pumnii în ușă, mai strigă de cîteva ori, tot mai tare : Cărțile, Fritz ! Cărțile tale !, așează apoi pachetul pe prag. În timpul nopții și le ia înăuntru, le pune cu grijă una peste alta, le numără de mai multe ori, întocmește o listă cu cei cărora vrea să le trimită exemplare. Magenau, Neuffer, Conz, cei din Tübingen nu figurează pe ea. În schimb Schelling și Hegel. Au mers mai departe cu el și au rămas în memoria lui ; de asemenea, Goethe, cel neiubit, dar nu Schiller, care l-a abandonat. Seckendorf, care între timp a ajuns consilier guvernamental la Stuttgart și pe care ar fi vrut să-l caute. Iar la sfîrșit : Sinclair, „Unicul“.

Pînă la urmă, Johanna trebuie să cedeze în fața încăpățînării lui Sinclair. Hölderlin va primi un post de bibliotecar la curte, dar nu va avea, firește, nici un fel de obligații.

Mai bine nu ! Johanna găsește cu virtuozitate mereu alte pretexte ; fiul ei nu este în situația „de-a accepta acest post care, după umila sa părere, cere totuși o minte ordonată, și, din păcate, primul meu fiu, se află în nefericita situație de-a avea forțele minții mult slăbite“ ; e îngrijorată că fiul ei „n-ar putea să-și îndeplinească obligațiile cu atenția cuvenită și mă tem de o concediere grabnică“, iar aceasta „ar însemna din nou o lovitură prea crudă pentru mîndria sa care, cum trebuie să recunosc ca mamă, este punctul său slab...“ Sinclair

însă nu se mai angajează în alte discuţii, o ia pur şi simplu prin surprindere.

Sinclair soseşte la Stuttgart. Situaţia tot mai rea a deputaţilor opoziţiei îl obligă să apară în persoană, deşi se află el însuşi în pericol, ar putea fi oricînd arestat de oamenii prinţului elector Friedrich. Conspiră cu Baz şi Seckendorf. Caută o soluţie ca, printr-o lovitură de stat împotriva lui Friedrich şi a ministrului său, baronul Wintzingerode, să preîntîmpine disoluţia parlamentului şi deposedarea stărilor. În iunie, Sinclair apare pe neaşteptate la Nürtingen, încearcă s-o înduplece pe Johanna să i-l dea pe Hölderlin măcar pentru o zi. Johanna şi-a ieşit din fire, o cheamă pe Heinrike în ajutor, aceasta însă ar fi fericită să scape, măcar pentru un timp, de bolnav. Trăsura e comandată pentru a doua zi. Vor face un mic ocol prin Tübingen, iar de acolo pornesc direct la Stuttgart.

Ce haine să-i dăm la el ? întreabă femeile. Cît timp are să stea la Homburg ? Unele lucruri nu sînt spălate.

Dar puteţi să-i trimiteţi lucrurile trebuincioase şi mai încolo, doamnă consilier.

Pe Johanna o enervează că Hölderlin asistă nepăsător la foiala din casă.

Fă şi tu ceva, Fritz !

Da, imediat.

Sinclair e îngrozit de mizeria din odaia lui Hölderlin, îi urează grăbit noapte bună ; se retrage în dormitorul pe care i l-a pregătit Johanna, fosta cameră a bunicii Heyn.

Hölderlin încuie uşa după el, nu se mai culcă. Începe să deretice prin cameră, bolborosind neîncetat. Să n-aibă nimic să-i reproşeze. Îngenunchează, şterge cu o zdreanţă duşumeaua. După aceea îşi sortează cărţile şi manuscrisele pe care vrea să le ia cu el, le face pachet.

Şi ca de atîtea alte ori, se aşează în dreptul ferestrei, aşteptînd să se lumineze de ziuă. Copiii sosesc primii să-i bată la uşă. Sînt trişti şi emoţionaţi.

Te-ntorci curînd ?

Cine ştie.

Dar trebuie !

Aşa se zice.

Îi îmbrățișează unul după altul, le promite că la întoarcere are să le aducă cele mai frumoase daruri.

Johanna e bucuroasă să-l vadă în costumul nou, pe care în ultimul an nu l-a scos niciodată din dulap.

Plînge, a renunțat să mai lupte pentru el. Sinclair promite să-i dea mereu vești în legătură cu starea lui Hölderlin.

Heinrike, Karl, copiii fac semne cu mîna. Johanna aleargă o bucată de drum pe lîngă trăsură.

Adio.

Nu va mai reveni nicicînd la Nürtingen.

Sper ca drumul să nu te obosească din cale afară. Sinclair îl ia pe după umeri, nu mai așteaptă răspunsul, îi povestește despre greutățile care îl copleșesc. E adevărat că Baz, Seckendorf și Gutscher împreună cu cîțiva alții din comitat sînt partizani hotărîți ai democrației, dar se știu atîtea cazuri în care de teamă unii au devenit spioni și trădători.

Ajunși la Tübingen înnoptează la „Mielu". Ți-aduci aminte? Sinclair ar vrea să-i trezească amintirile, dar Hölderlin îl respinge: Nu mai știu nimic și nici nu are vreo importanță.

Relatările lui Sinclair l-au tulburat. Se simte prins într-o conspirație a celor fără nume, a umbrelor; poate că Sinclair nici nu știe cum i-au fost mînjite și batjocorite idealurile.

În drum spre Stuttgart, emoționat de priveliști, încălzit de amintirea zilelor bune de odinioară, de exaltările tinereții și toate speranțele lor sfinte, începe dintr-o dată să vorbească despre politică, despre epocă: Nu mă îndoiesc, Isaac, eu nu, și dacă-ți închipui că m-am retras, că nu mai observ epoca te-nșeli. Nici unul din voi n-a vorbit atît de mult cu cei fără de carte, cu cei temători, bărbați din Charente, care nu puteau înțelege că li se luase regele și care totuși jurau pe Repubică. De teamă, Sinclair! Și nimeni nu i-a lămurit, nu le-a deslușit sensul minunat al constituției, al tuturor acelor perspective care ne eliberează din starea de apatie în care trăim. Nimeni! Nu vedeau decît soldați care în numele Republicii se transformaseră în bandiți, prădînd și ucigînd. Contradicția, Isaac... Eu...

Se întrerupe, ascultă ecoul propriei sale voci. De mult timp nu mai vorbise atît de coerent, n-ar fi crezut că mai e în stare de așa ceva. Nici nu mai este în stare. A fost doar o rămășiță.

Eu vreau să trăiesc asta, repetă el de cîteva ori.

Ce, Hölder ?

Ai răbdare.

Călătoriile de felul acesta sînt de-acum peste puterile lui. Cînd trăsura se oprește la Stuttgart în fața hanului „Împăratul roman", tremură, fruntea i s-a acoperit de broboane de sudoare. Ar vrea să-i distragă atenția lui Sinclair și spune : Aici după colț stă Landauer.

Are să vină să-ți facă o vizită.

La han, Sinclair e așteptat deja de un domn.

Nu mai vreau să-ntîlnesc oameni, nu mai vreau să cunosc pe nimeni. E prea mult pentru mine.

Hölderlin o spune atît de tare și cu atîta violență, încît a fost cu siguranță auzit de necunoscutul care se ține prin apropiere. Sinclair îl prinde de braț, îl trage după el : Parcă voiai să renunți la viața asta de pustnic, Hölder ? Și eu urma să te ajut.

Bărbatul îi displace. Blankenstein, Alexander Blankenstein, îl prezintă Sinclair. Iar acesta e prietenul meu, Friedrich Hölderlin.

În timpul discuției, Blankenstein face o impresie mai bună ; în pofida aerului său sclivisit se dovedește a fi un om modest și atent, îi lasă pe ceilalți să vorbească, dă informații scurte și precise. Deși Hölderlin înțelege, tot mai bine că Blankenstein nu este numai atent, că de fapt se află la pîndă, că reține tot ce se discută pentru ca, într-o bună zi, să facă rău cuiva.

Povestea vieții lui Blankenstein o va afla de la alții, Sinclair, atît de comunicativ în rest, nu se arată defel dornic să-i vorbească despre omul acesta. Așa se face că Hölderlin aude cîte ceva de la Baz, de la mama lui Sinclair, doamna von Proeck, și de la gazda sa de la Homburg, ceasornicarul Calame. Povestea lui Blankenstein îl tulbură, îl obsedează, amenințătoare, misterioasă. Se teme că Blankenstein nu se mulțumește cu Sinclair, că îl urmărește și pe el, un spirit întunecat, mascat, unul din acei obscurantiști care de la Frankfurt încoace nu-i mai

dau pace. Apoi însă se calmează tot el : Cum ar putea un tînăr de douăzeci și unu de ani, e adevărat, o fire aventuroasă, dar nimic mai mult, să devină periculos pentru el ? Viclean e în orice caz. În mai puțin de un an, de cînd se cunosc, l-a tîrît pe Sinclair în fel de fel de aranjamente, care lui Hölderlin îi rămîn cu totul neclare ; loterii, proiecte financiare, planul unui comitet care să-l ajute pe prințul îndatorat, acea „loterie a prinților" despre care Blankenstein nu mai contenește să cuvînteze. De unde vine acest om, că e evreu botezat, că Sinclair i-a fost naș — lui Hölderlin îi este totuna ; nu însă că vrea să domine, că îl conduce și îl influențează pe Sinclair. Și se simte cu atît mai ușurat cînd într-o bună zi Sinclair îi mărturisește că are de gînd să se despartă de Blankenstein. Aceasta n-ar putea să se întîmple prea curînd și nici nu va rămîne fără consecințe.

Discuțiile politice în care se vede amestecat, le trăiește ca pe niște ritualuri, repetiții tot mai accelerate ale unor proiecte și hotărîri, ale speranțelor și înfrîngerilor. Învață să fie atent, să privească în jur, să deschidă uși în spatele cărora s-ar putea ascunde un spion, să devină bănuitor față de oricine. În fond, nu mai are prea multe de învățat, a adus cu sine teama aceasta surdă, apăsătoare ; l-a însoțit în toți acești ani. Doar amenințarea crește. Ce aude îl paralizează. Că, la Stuttgart, Baz și Seckendorf au plănuit un atentat împotriva prințului elector, că, Sinclair fiind de acord, n-a rămas decît un singur lucru de lămurit : Cine își va asuma fapta ? Că Blankenstein e mereu la pîndă, că Landauer a fost și el implicat, un Landauer dintr-o dată temător, care respinge planul, îi consideră pe ceilalți aventurieri și capete înfierbîntate, că cineva rostește cu voce joasă, gînditoare „dar cu Republica cum rămîne ?", că un necunoscut întrerupe cu brutalitate această urzeală de cuvinte fără sfîrșit, anunțîndu-le hotărîrea prințului elector de-a dizolva dieta, că toată lumea începe să strige : Lovitură de stat ! Lovitură de stat ! Că-și pierd cu toții capul, că se precipită, așteptînd intervenția principelui, plănuiesc plecarea, evadarea, că părăsesc de pe o zi pe alta Stuttgartul, că Blankenstein se dedă în timpul călătoriei la fel de fel de

viziuni sumbre — la mijloc e trădare, înaltă trădare, — că la Homburg Sinclair nu-i dă pace lui Hölderlin, îl imploră să meargă împreună la Mainz, Sinclair trebuie să discute situația cu Jung, că revederea cu Jung, pe care o așteptase cu nerăbdare, a fost o dezamăgire, căci va întîlni din nou un omuleț tracasat, hăituit, șovăitor, că Jung, comisarul de poliție al Republicii, nu mai știa nici el încotro, că avea de gînd să renunțe la postul lui, că nu mai vorbeau decît de Bonaparte, de Napoleon, care își pregătea încoronarea, că lui Hölderlin, care tăcuse în tot acest timp și a cărui tăcere Sinclair nici n-o mai băgase în seamă, i se umple gura de fiere și revoltă și începe să strige, se lovește cu pumnii în piept : Un rege n-a fost destul de bun pentru Republică, nu, nu un rege, Republica are nevoie acum de un împărat !

Apoi nu mai aude nimic. Simte cum este sprijinit, cu grijă, face pași pe care alții îi fac pentru el. Sinclair ? Ești aici ?

Da. Monsieur Calame are să-ți aducă vin, iar înainte de culcare vin și eu să te văd.

E din nou la Homburg, în camera sa de pe Strada Nouă.

Domnul Calame, gazda, e francez ; cu francezii a învățat să se poarte, are să se descurce.

Nu trebuie să vorbiți cu mine franțuzește, Monsieur le docteur.

Știți nemțește — ce ciudat.

Chiar din primele zile a început să lucreze din nou. A adus cu el versuri, proiecte pe care vrea să le continue. Evocă imagini frumoase, liniștitoare din trecut : „Și valea lui Thill, care...". Ori îi vin în minte neîncetat rugăminți : „Lasă-mă în adevăr veșnic să rămîn..."

Se vorbește de o îmbunătățire a stării lui. Sinclair îi liniștește pe Seckendorf, Landauer și Johanna care și-a făcut „griji grele" din cauza „tăcerii îndelungate" a fiului, dar totodată e mîndră de angajarea lui Hölderlin ca bibliotecar al curții și de salariul generos (în realitate, un surplus acordat de landgraf lui Sinclair care, la rîndul său, i l-a oferit prietenului).

Multe sînt doar închipuiri, îi spune el lui Sinclair.

Iar atunci cînd Sinclair îl privește uimit, adaugă explicîndu-se : De pildă, că mă aflu la tine.
Dar e realitate, Hölder.
Nu sînt puțini cei care, din cîte știu, au abandonat-o.

Sinclair se înșelase atunci cînd crezuse într-o îmbunătățire a stării lui Hölderlin. Iată-l din nou închizîndu-se în sine, ca și la Nürtingen, iar Calame, ca și Johanna, e nevoit să-i lase mîncarea pe prag. Printr-un șiretlic Sinclair îl ademenește să iasă afară : Ar vrea să-l prezinte unui domn, un oarecare Gerning, care de mult timp e un admirator înflăcărat al poeziilor sale.
Ar vrea să discute cu mine despre poezie ?
Ne-a invitat, pe tine și pe mine.
Doar despre poezie ?
Despre nimic altceva.
Cum persoanele și locurile îi apar de acum deformate, își închipuie a afla în amfitrionul lor un egal : Johann Gerning, un negustor bogat din Frankfurt, care își construia o casă la Homburg, un templu al artei, cum îi plăcea s-o numească ; un înfumurat și fanfaron, pe cît de vanitos, pe atît de lipsit de simțire adevărată, declamîndu-și neîncetat versurile pe care le credea nemuritoare.
Iată-l pe Hölderlin invitat la el la masă.
Ascultîndu-i poeziile.
Acceptînd să fie tratat cu condescendență.
Sper foarte mult că îmi veți acorda o dedicație, domnule Hölderlin, o, cît sînt de bucuros de-a avea în apropiere o ființă lirică.
Acceptînd acest joc stupid, lăudînd rimele noului său protector : Ar trebui să scrieți negreșit un poem didactic, dar să nu fie prea moralist, domnule Gerning, dacă mă înțelegeți.
Cum să nu vă înțeleg.
Nu prea moralist, cum am mai spus.
O nu. Mă voi strădui să urmez întocmai îndemnurile dumneavoastră, domnule Hölderlin.
Ar putea să vă fie de folos.
Sînt încredințat.
Gîndurile bune nu vin de la sine, iar morala dăunează în general.

Da, așa s-ar zice.

Nu-i așa că m-ați înțeles, domnule Gerning ?

Cîteodată, se duce la bibliotecă, bucuros cînd cineva i se adresează cu noul său titlu de bibliotecar al curții, se așează la masa ce i-a fost destinată, își sprijină mîinile de tăblia mesei și rămîne un timp nemișcat — atunci se întîmplă ca prințesa Auguste să treacă pe acolo, fără a îndrăzni să-i vorbească, iar el îi va povesti apoi lui Sinclair despre o ființă dragă de care își amintește de odinioară.

Te referi la prințesa Auguste ?

Mi-a scris, Isaac.

Mereu îl tulbură aducîndu-i vești.

De ce vrei să pleci la Paris, Isaac ? Ce vrei să faci acolo ? Vrei să juri credință împăratului ?

Trebuie să-l reprezint pe landgraf la încoronare.

Nu te duce !

E obligația mea, Hölder !

Te rog, nu te duce !

Mama are să-ți poarte de grijă.

De acum încolo va auzi voci, vocile sale interioare, care îl urmează, îl urmăresc, și vocile altora pe care nu le mai deosebește.

Acționez, îi spune el lui Calame, dintr-o anumită însărcinare, iar dumneavoastră, domnul meu, nu aveți voie să-mi tulburați activitățile.

Cu doamna von Proeck se poartă curtenitor, o numește de cîteva ori „reprezentanta delicată a prietenului meu".

Îi vine ideea că în calitatea sa de bibliotecar al curții ar trebui să-i dedice prințesei volumele Sofocle. E important, îi scrie el, să compari cu atenție situația din vechime și de azi.

Îmi puteți cumva spune dacă avem deja un împărat ? întreabă el pe tonul acela exagerat de politicos pe care l-a adoptat față de mama lui Sinclair.

Nu încă, domnule Hölderlin. Napoleon va fi încoronat în ziua de 2 decembrie.

Aceasta este deci marea noutate ?

Așa se pare.

Și care sînt veștile despre Republică ?

Nu v-aș putea spune.

Vă înțeleg pe deplin.

Landgraful și prințesa Auguste află prin doamna von Proeck cum îi merge, ce apreciază și ce-l supără. Cînd Auguste află că muzica este pentru el cel mai bun remediu, îi oferă un pian, iar landgraful, o ediție a operelor lui Vergilius.

Hölderlin o însărcinează pe doamna von Proeck să le transmită sentimentele sale de profund respect. În semn de recunoștință ar vrea să scrie mai ales pentru „prinț". Mi-am imaginat cele mai frumoase versuri. „Binecuvîntarea părintelui înalță / Case fiilor, dar să cînți..."

Johanna îi cere iarăși și iarăși să scrie mai des, nu-i ajunge acea unică scrisoare, pentru „a-i potoli dorul".

În sfîrșit, în ianuarie, Sinclair se întoarce acasă. Nu aduce cu sine decît glasuri, șușoteli înfricoșătoare și spaimă.

Hai să mergem la plimbare, Hölder, ca pe vremuri.

Dar nu spre Frankfurt, unde-aș putea vedea plopii.

Pe una din înălțimile Taunusului, Hölderlin începe să evoce cu exaltare locuri din Teck, Neuffen, Achalm care au devenit pentru el de neînlocuit de cînd și-a format o concepție despre peisaj, dincolo de orice comparații.

Zvonurile despre greutățile lui Sinclair ajung la el fragmentat, căci pînă una alta Sinclair îi ascunde — pentru a-l proteja — întreaga afacere.

Se spune că Blankenstein l-a denunțat pe Sinclair la prințul elector al Württembergului acuzîndu-l de conspirație. Se spune că Sinclair a deturnat fonduri.

Se spune ? Se spune ?

Unde găsești atîția republicani pentru cîți prinți avem ? Strigă, lovește clapele pianului, refuză să-l vadă pe Sinclair pe care Calame l-a chemat în mare grabă.

Se potolește. Ascultă. Sinclair îl roagă să-i deschidă, nu se aude nici o mișcare.

Doamna von Proeck se va ocupa de dumneavoastră, spune Calame în fața ușii.

Poate că urmăritorii îl vizează pe el, nu pe Sinclair. Nu, nu mai există iacobini de cînd Republica are un împărat, Württembergul un prinț elector, Homburgul un landgraf, mulți au visat la Republică, e adevărat, poate s-o confirme, dar nu el, nu, fiindcă el nu are nimic co-

mun cu iacobinii, nu trebuie să discuți astfel de lucruri; deschide ușa, îl dă pe Calame la o parte, iese în stradă urlînd: Nu vreau să fiu iacobin. Nu vreau să fiu iacobin. *Vive le roi.*

Trecătorii îl ajută pe Calame să-l tîrască în casă. Se apără, continuă să urle. Ce s-a ales de el, murmură doamna von Proeck, care îi pune comprese bolnavului pe piept și pe frunte. Ce-au făcut din el.

Ce s-a întîmplat cu Sinclair nu va afla niciodată cu precizie; pentru el totul se rezumă la o amintire tulbure.

Dar va fi spionat pretutindeni, de asta poate fi sigur.

Supărat că Sinclair încerca să-i strice aranjamentele, Blankenstein îl reclamase într-adevăr pe protectorul său la principele elector Friedrich. Nu există nici o îndoială, astfel își justificase el denunțul, „că Sinclair și Baz speră să ațîțe printr-o tulburare în Suabia un foc general, care nu se va opri la o simplă revoltă de palat..."

Prințul elector îl trimite pe ministrul Wintzingerode la Frankfurt, pentru a trata cu landgraful extrădarea conspiratorilor. Nu i-a fost ușor landgrafului să accepte, dar Wintzingerode se pricepea să argumenteze, a făcut presiuni asupra lui și în cele din urmă a obținut permisiunea de a-l aresta pe loc și de a-l preda poliției din Württemberg pe Sinclair. Zis și făcut. În noaptea de 25 spre 26 februarie 1805 Sinclair este ridicat de acasă, hîrtiile lui particulare sînt sigilate și confiscate. Se spune că la despărțire Sinclair i-ar fi mărturisit mamei sale: Sînt nevinovat, firește, dar am fost din cale afară de ușuratec. Numele lui Hölderlin a fost și el amintit de Blankenstein: „Camaradul său, Friedrich Hölderlin din Nürtingen, care era și el la curent cu întreaga afacere, a fost apucat de un soi de nebunie...", de aceea fac cercetări peste capul lui, îl scutesc de interogatorii, ceea ce nu înseamnă că au renunțat să adune informații despre conspiratorul nebun. Comisia de anchetare prezidată de ministrul Wintzingerode solicită referințe atît de la Consistoriu cît și de la Volz, primarul din Nürtingen, și din amîndouă părțile i se cere ca Hölderlin să fie cruțat. După părerea Consistoriului, Hölderlin „a dat mereu dovadă în timpul trecerii sale prin seminarii de o purtare desăvîrșită. Darurile firii sale cît și zelul l-au ajutat să

fie foarte bun la studii ; din păcate însă activitatea bolnăvicioasă a fanteziei sale l-a îndepărtat de vocaţia sa principală încît nu mai poate fi folosit la îndeletniciri bisericeşti şi de vicariat.“ Volz scrie despre o tristă „stare de boală mintală“ şi despre intervenţia generoasă a consilierului de justiţie Sinclair, care şi-a dat osteneala „să-l pună, oferindu-i postul de bibliotecar al curţii, într-o situaţie mai fericită şi să-i îndrume spiritul pe calea cea bună de odinioară...“ Wintzingerode nu se mulţumeşte cu aceste informaţii. Meticulozitatea răzbunătoare pretinde neapărat un tribut. Comitatul cere, aşadar, un certificat medical. Landgraful e nevoit să cedeze la insistenţele lor. Doctorul Müller, care îl examinase pe Hölderlin cu prilejul primei sale şederi la Homburg, pune un diagnostic atît de grăitor încît cei de la Stuttgart sînt nevoiţi să renunţe la orice urmărire : „Mare mi-a fost spaima... cînd l-am văzut pe bietul om atît de tulburat încît nu puteai schimba o vorbă cu el, şi neîncetat se afla într-o cumplită agitaţie. Am revenit de cîteva ori, dar l-am găsit pe bolnav tot mai rău, şi vorbele sale neclare. Iar acum a ajuns acolo că nebunia sa a devenit furioasă, şi vorbele sale, pe jumătate germane, pe jumătate greceşti, pe jumătate latineşti, cu totul de neînţeles.“

Vor fi acuzaţi, aşadar, Sinclair, Baz, Seckendorf şi juristul Jakob Friedrich Weishaar, pe care Sinclair îl cunoscuse în studenţie. Procesul are loc mai întîi la Ludwigsburg, apoi la castelul Solitude unde conspiratorii sînt ţinuţi sub „arest sever“. După două luni comisia îşi încheie cercetările. Blankenstein a declarat tot ce ştia, poate chiar mai mult. Prinţul elector a aflat deci că Sinclair şi ceilalţi „au răspîndit idei revoluţionare şi că sînt democraţi convinşi“, că Sinclair mai ales este cunoscut pretutindeni ca republican. În calitatea sa de consilier guvernamental al Württembergului, Seckendorf a primit cea mai severă pedeapsă. A fost condamnat ca : „în afară de pierderea tuturor funcţiilor civile şi de la curte să sufere o detenţie de doi ani şi să fie surghiunit din ţară“ ; a fost însă graţiat încă în octombrie 1805. La insistenţele landgrafului Sinclair a fost eliberat la începutul lunii iunie. Afacerea luase sfîrşit. Visele acestor bărbaţi urmau să putrezească în dosare de arhivă.

La întoarcere, Sinclair nu-și mai găsește prietenul în îngrijirea lui Calame. Ceasornicarul refuzase să-l mai găzduiască pe bolnav, care în demența sa amenința să-i distrugă toată casa. Cu ajutorul prințesei Auguste, doamna von Proeck reușise să-i găsească o odaie la un meșter șelar originar din Württemberg.

Odaia se afla la etajul întîi. Acolo îl găsește Sinclair. Ca să nu-l sperie cu vizita sa neașteptată roagă să fie anunțat. Hölderlin a slăbit, stă plecat în fața mesei, îl privește pe Sinclair întrebător.

Dragule, spune el. Unde ai fost atîta timp ?

Suveranul m-a trimis într-o călătorie.

E un domn ce vede departe. N-ai vrea să-ți cînt ceva ?

Se așează la pianul care nu mai are nici o clapă întreagă.

N-aș vrea, Isaac, spune el calm și hotărît, ca de acum încolo să vii mai des. Aș vrea să fiu singur, am și foarte multe de făcut.

A doua zi se dezlănțuie din nou, strigă lucruri de neînțeles pe fereastră, iar doctorul Müller trebuie să-i administreze calmante.

Cînd Sinclair sosește peste puțin timp să vadă ce e cu el, din spatele ușii nu mai răzbate nici un zgomot. Strigă încetișor : Hölder !, aude pași, pe sub ușă apare o bucată de hîrtie pe care o ridică și încearcă s-o citească pe drumul de întoarcere : propoziții scrise una peste alta, aparent fără sens, un mozaic a cărui regulă nu reușește s-o deslușească, doar cîteva versuri, ce se detașează și te impresionează prin puritatea lor : „Și zăpada ca florile de mai“, „La poalele smochinului, Ahil / Ahil al meu murit-a“.

Johanna, care de-acum nu mai crede nici în asigurările lui Sinclair, nici în cele ale mamei sale, îi scrie ea însăși fiului, deși nu știe dacă acesta mai poate și dacă mai vrea să citească ceva : „Iubitul meu fiu ! Deși nu am fericirea să primesc, cu toate rugămințile mele, cele cîteva rînduri de la tine, dragul meu, nu pot a nu-ți scrie pentru a te asigura de dragostea ce ți-o purtăm și de gîndurile noastre. Cît de mult m-ar bucura și m-ar înveseli dacă ai voi să ne mai scrii măcar o dată că și tu îi mai

iubești pe ai tăi și te mai gîndești la noi! Poate că fără știința și vrerea mea te-am supărat cumva, iar acum mi-o plătești atît de amarnic. Fii atît de bun și dă-mi de știre, căci vreau să încerc a îndrepta totul."

Sinclair e din nou plecat. La Berlin. Locuind la Charlotte von Kalb. În ochii ei, nebunia lui Hölderlin e o excrescență a geniului său, iar anul petrecut de poet la Waltershausen îi apare acum într-o lumină idealizată; nici un cuvînt despre grozăviile fiului ei, despre gelozia ei pe Wilhelmine. De dragul lui, schimbă toată povestea. Sinclair o ascultă răbdător, aprobînd-o, deși, în sinea lui, s-a hotărît să se despartă de Hölderlin. Noua situație politică îi oferă pretextul. La Berlin duce tratative în legătură cu dizolvarea comitatului. Acesta va fi absorbit, conform hotărîrilor ligii renane, de către marele ducat al Hessei. Sinclair nu trebuie, firește, să se teamă pentru poziția sa, căci poate să rămînă în slujba marelui duce — dar schimbările sînt un prilej; îi va explica deci Johannei, într-o scrisoare rece și forțată, că Hölderlin nu mai poate „să-și ridice salariul" și să rămînă la Homburg.

De trei săptămîni bolnavul delirează fără întrerupere. Odaia este înfiorător de murdară, la fel și el, o duhoare de nesuportat îi izbește pe cei ce îndrăznesc să se apropie. De acum nu-l mai recunoaște nici pe Sinclair.

La 11 septembrie vin să-l ia. Au hotărît să-l ducă la clinica Autenrieth din Tübingen, în apropierea familiei. Sinclair reușește doar cu mare greutate să găsească un om care să-l însoțească pe bolnav.

Nu s-a crăpat încă de ziuă. Dar el e de mult timp treaz. Dintr-o dată se vede împrejmuit de umbre grele. Așa cum se așteptase. Împing zidurile spre el, vor să-l zdrobească. Nimeni însă n-a vrut să-l creadă. Se apără, trebuie să se apere, lovește, mușcă, zgîrie. Printre umbre sînt și bărbați, toți trădătorii de care s-a temut, regaliști, ticăloși.

Îl leagă de mîini și de picioare, îl duc afară, îl aruncă într-o trăsură. Are putere, spaima îl face puternic, reușește să rupă legătura de la picioare, să alerge cîțiva pași.

Din necuprinsa depărtare, prin lumi întregi, răzbate o voce, pe care a cunoscut-o, a cărei durere îl umple de uimire : Hölder al meu !

Sinclair e lîngă trăsură, și-a pierdut cumpătul, plînge, își ascunde fața în mîini. Zugravul Hammelmann, omul cu care s-a învoit să-l însoțească pe bolnav la Tübingen, îi atinge brațul, îl roagă pe domnul consilier guvernamental să-i dea avansul promis.

Trăsura nu se oprește decît de două ori, cînd trebuiesc schimbați caii.

Strigă, strigătul îl urmărește, îl ajunge din urmă, îl invadează.

La 13 septembrie 1806 este internat la clinica din Tübingen.

2

Prima dedicație (Sinclair)

Nu vreau să mă despart de Sinclair în acest fel. Ultima lui scrisoare către Johanna îl sluțește. I s-a reproșat aroganță, răceală calculată. Sînt sigur că Sinclair s-a temut, s-a simțit depășit de întreaga poveste. „Vă închipuiți cît este de dureros pentru mine, dar în fața necesității orice simțămînt trebuie să se plece, iar în zilele de azi prea des sîntem supuși acestei constrîngeri." Se apără generalizînd. Probabil că Johanna nu l-a înțeles. Dar această frază îl dă de gol : S-a opus adeseori constrîngerilor, a luptat împotriva lor, creîndu-și astfel noi constrîngeri. El, omul de acțiune inspirat, era totuși un visător. Mai mult decît prietenul său iubit. Căci Hölderlin înțelesese mult mai de timpuriu decît Sinclair că circumstanțele nu erau favorabile, că poporul nu era pregătit pentru o revoluție. Amîndoi au suferit din cauza acestei contradicții. Hölderlin putea măcar s-o exprime și a proiectat-o în cele din urmă, înainte de-a se prăbuși, în poezia sa, infinită, plină de sensuri, orientată însă spre un singur țel. Sinclair n-a fost în stare de asta. Activismul său exagerat „l-a înnebunit" firește și pe el. Suveranul său, pe care l-a slujit cu credință, în pofida

crezurilor sale politice, ceruse la facultatea de drept din Heidelberg, atunci cînd Sinlcair se afla în cercetare, un aviz asupra comportamentului consilierului său guvernamental. Profesorii au pledat pentru punerea în libertate a lui Sinclair, avînd în vedere că era „improbabil ca un om pe care funcția și ocupațiile îl familiarizaseră de mult cu epoca, să nutrească speranța de-a înfăptui planuri atît de grandioase, cum au fost cele de care a fost acuzat, cu mijloacele limitate de care dispunea". Firește, viziunile lui Sinclair nu se împăcau cu logica. A acționat nesocotit. Dar nu știu dacă și-a dat seama că, trăind atît de hotărît pentru faptă, nici nu mai apuci să-ți dai seama de asta. De aceea visătorul și omul de acțiune sînt atît de apropiați. Dezacordul din această mare prietenie a fost inventat ulterior, pentru a-l elibera pe Hölderlin din îmbrățișarea murdară a spiritului timpului. Hölderlin a știut mai bine, a înțeles tensiunea dialectă a legăturii lor. În oda „Lui Eduard", care îi este dedicată lui Sinclair și care se referă la prietenia lor, el se abandonează unei speranțe năvalnice : „...însă, iată ! / Din nori zuruind izbucnește / Văpaia vestind Zeul-timp. // Furtuna lui îți mișcă àripa, strigă, / Domnul eroilor, ah ! te răpește ; o, ia-mă / Cu tine ! și prada ușoară / O du zîmbitorului Zeu !"

De smintitul din turnul de la Tübingen Sinclair nu s-a mai ocupat aproape deloc, nu l-a vizitat niciodată. Avem dreptul să-i reproșăm, să-l învinuim ? Nebunia lui Hölderlin l-a vindecat de propria lui „nebunie". A rămas singur cu rațiunea ce i-a fost impusă. Comuniunea lor se destrămase. Cu toate acestea, a fost, dintre toți prietenii, „Unicul". Și în acest fel l-am înțeles și eu povestind.

PARTEA A OPTA

ÎN TURN

Tübingen (1807—1843)

1

La clinică

Nu mai ajung pînă la el, s-a închis în sine. Nu știu cum să povestesc acest sfîrșit ce nu vrea să se sfîrșească. Nenumăratele anecdote nu-l reprezintă. Sărmanul Hölderlin. Bătrînul din turn. Vizitat ades, privit cu uimire. Exponatul. Poetul nebun.

Nu știu dacă își amintește ; ce își amintește. A părăsit lumea pe care ar fi vrut s-o cuprindă și care l-a dus de nas ; dacă nu cumva a amăgit-o el pe ea.

Timpul nu-l mai interesează ; continuă să murmure, în chip lamentabil, ceea ce el a aflat ; doar numele sînt altele : Metternich, Wellington, Blücher, Fouché.

Pe vremea cînd se mai afla la Homburg, Napoleon îi învinsese pe austrieci și pe ruși la Austerlitz.

Iar cu puțin timp înaintea morții sale, în 1843, între Nürnberg și Fürth circulă deja primul tren, tinerii încep din nou să spere în transformare, în revoluție — sămînța aruncată de Sinclair, Muhrbeck și Seckendorf a început poate să încolțească.

Și dacă simulează ? Nu reține nume, în schimb, chipuri. Numele le înlocuiește prin titluri care pe el îl înjosesc, precum „Maiestate“ și „Înălțimea Voastră“. Și deseori, cînd este numit Hölderlin, se supără. Preferă să fie Scardanelli sau Buonarotti. Să nu mai aibă deloc amintiri ?

Furia aceea teribilă ce l-a zgîlţîit i-a şters oare toate imaginile din minte ? Se preface, ne propune cumva o enigmă ? Buonarotti să nu fi fost altceva decît un nume sonor reţinut de memoria sa pustiită. Sau poate o solie ? S-a înfrăţit oare cu bună-ştiinţă, prefăcîndu-se nebun, cu tovarăşul său de suferinţă, acel Buonarotti, revoluţionarul toscan, care a fost mai întîi partizanul lui Robespierre, apoi al lui Gracchus Babeuf şi a „conspiraţiei acestuia pentru egalitate", şi care atunci cînd Babeuf şi alţii au fost judecaţi nu şi-au renegat nici una din ideile sale, fiind în cele din urmă exilat pe insula Oléron ? Se preface, ştie ?

Tace, ori nu vorbeşte decît în limbi străine, în formule întortocheate, sardonice. Relatarea mea refuză asemenea istorii. Ele au fost adunate, răspîndite, înflorite pînă cînd au devenit de nerecunoscut, cu cele mai bune intenţii, cu uimire, cu admiraţie, mistificînd imaginea celor treizeci şi cinci de ani petrecuţi de el la Tübingen. Ele nu mai redau nimic din el.

E nevoie de trei oameni care să-l care din trăsură pînă la clinică. Crizele l-au slăbit. Lumea ce i-a devenit străină se reduce din nou la careul cunoscut de odinioară : Strada Căminului, pe care se află clinica şi care duce spre Stift, piaţa, biserica Stiftului, castelul, bastionul, străzile din apropierea Neckarului, poarta. Probabil că Sinclair îi anunţase lui Autenrieth sosirea lui Hölderlin.

După nume doctorul îl cunoştea cu siguranţă, era cu doi ani mai tînăr ca Hölderlin, nu îşi făcuse studiile la Stift ci la Karlsschule, dar preda încă din 1797 anatomia şi chirurgia la Tübingen, era un om cultivat şi întreţinea, cum e de presupus, relaţii cu vechii prieteni ai lui Hölderlin, de pildă cu Conz, care avea de acum şi el o catedră. Autenrieth amenajase în clădirea vechiului cămin

prima clinică din Tübingen. De alienații mintali se ocupase încă din vremea studenției și le rezervase în clinica sa trei încăperi. Model și sursă de inspirație n-a aflat în ospiciile țării sale, pe care le critica dealtfel cu asprime, ci în America, unde a petrecut doi ani de zile. Vizitase atunci la Philadelphia spitalul Pennsylvania. Şi descoperise acolo, în acel spital înființat de Benjamin Franklin, care era considerat tatăl psihiatriei americane, un spirit incomparabil mai deschis și mai omenos decît și-ar fi putut închipui vreodată. Concepțiile progresiste ale lui Autenrieth sînt formulate clar într-una din lucrările sale : „Despre unele măsuri privitoare la alienați întreprinse la clinica din Tübingen". Medicul acesta știe că „ospiciile obișnuite", aceste țarcuri pentru bolnavi, au darul să-i îmbolnăvească și mai tare ; „de aceea omenia ne pretinde cu hotărîre ca nebunii să fie împărțiți, să nu fie lăsați în seama unui singur medic decît în număr foarte mic sau la distanță unul de altul, în așa fel încît medicul să se poată și el repauza, lucru ce ar putea fi atins pur și simplu împărțindu-i pe nebuni la spitalele din toată țara". Și mai știe — lucru ce pe noi ne uimește și mai mult — că astfel de bolnavi sînt dependenți de cadrul familial care îi influențează : „Poate că niciodată un nebun nu se va reface în mijlocul familiei sale, fiindcă bolnavul, cuprins la început de o indispoziție tulbure, va căuta de cele mai multe ori cauza în ceea ce îl înconjoară, deși ea se află în interiorul său, iar vederea și contactul permanent cu lucrurile ce-i sînt familiare îi vor aminti neîncetat închipuirile sale greșite, la fel și opoziția familiei, care încearcă să-i scoată ideile greșite din cap, și vrea să-l aducă pe calea cea bună dojenindu-l, rugîndu-l, convingîndu-l, și îl împiedică în acțiunile sale nesocotite, îi va deveni nesuferită ; ceea ce va face ca el să o urască

și mai mult tocmai fiindcă sperase în ajutorul ei pentru a-și atinge țelul dictat de înclinațiile ce-l domină."

Criza se prelungea, nu i se putea vorbi, el însuși nu vorbea.

Medicii au încercat să-i potolească furia cu ajutorul medicamentelor.

(Și iată că și acum, atît de tîrziu, mai apare un mediator, un sol : Printre studenții la medicină care îl văd pe Hölderlin se află și Justinus Kerner, care se va număra printre literații ce vor ține trează pentru generația viitoare amintirea lui Hölderlin ; și tot Kerner va face legătura între această poveste și alta. Cînd Nikolaus Lenau a fost internat la ospiciul din Winnenthal, Kerner notează în legătură cu demența furioasă a acestuia : „Cu cît sînt mai violente astfel de accese, cu atît mai repede cedează. La Hölderlin însă a fost cu totul altceva...")

I s-au dat cel mult trei ani de viață.

A rămas în clinică două sute treizeci și una de zile, iar în cele din urmă, cînd Autenrieth s-a dat bătut, l-a lăsat în grija unui om care nu se arătase doar interesat de Hölderlin, de „spiritul său frumos și admirabil", ci își pusese în gînd să-l trateze cu și mai multă blîndețe și afecțiune decît ceilalți. Acesta era meșterul tîmplar Ernst Zimmer.

2

A doua dedicație (Ernst și Charlotte Zimmer)

Ernst Zimmer are treizeci și cinci de ani cînd îl ia pe Hölderlin la el. Tocmai s-a mutat într-o casă care fusese clădită cu nouă ani în urmă pe zidul bastionului, deasupra Neckarului. Pe vremea aceea fusese dărîmat și turnul care se afla pe locul acela, iar pe „rondela de

piatră" „fusese înălțată o construcție", turnulețul, unde, la primul etaj, locuia Hölderlin într-o „odaie amfiteatrală, văruită în alb", cum ne-o descrie Waiblinger. Căci așa este. Am fost deseori acolo și am contemplat de la fereastră priveliștea : Neckarul, aleile cu copacii de acum răriți, și departe în zare, Spitzberg și Alb. Se spune de obicei despre astfel de peisaje că sînt „plăcute" ; parcă ar fi pictate de copii : lipsite de patos, nițel stîngace și cam înghesuite, dar luminoase și ușoare.

Ani de-a rîndul, la parter s-a aflat atelierul lui Zimmer, mai tîrziu au fost amenajate camere, la casă s-au mai adăugat construcții căci familia crescuse, iar Zimmer găzduia studenți pentru a-și rotunji veniturile.

De Hölderlin auzise deîndată ce sosise la Tübingen, căci Zimmer făcea toate lucrările de tîmplărie ale clinicii. Știa despre cine e vorba ; tocmai citise cu ajutorul doamnei Bliefer, soția legătorului de cărți al curții, „Hyperion".

Nu cunosc nici un portret al lui Zimmer. Cînd mă gîndesc la el văd un bărbat mititel și delicat, dar vînjos, cu un chip îngust, unde în jurul ochilor adesea zîmbitori și răbdători s-au format de timpuriu riduri și cute. Are o fire înclinată spre visare, „simț pentru lucrurile înalte", citește mult, stă deseori cufundat în gînduri.

Se interesează la doctor dacă este într-adevăr vorba de Hölderlin *acela*. Da, e poetul care a scris „Hyperion". Îl lasă să intre în odaia bolnavului. Dar acesta nu-i dă mai multă atenție decît altora ; fornăie, își dă ochii peste cap, geme sau face nenumărate temenele complimentîndu-l pe vizitator afară din cameră.

Continuă să se agite zile întregi și nu poate fi potolit decît greu, cu forța.

Zimmer se străduiește să-i cîștige încrederea, fără vreun succes vizibil, dar nici nu renunță, iar Autenrieth, care urmărește această ciudată prietenie, îi propune lui

Zimmer să-l ia pe bolnav la el. E de presupus că Zimmer a cerut un răgaz, s-a sfătuit cu soția sa, Maria Elisabeth. Poate că femeia a încercat să-l facă să-și schimbe părerea : La așa ceva nu fac față, gîndește-te apoi la copii ! (Christian Friedrich nu împlinise la acea vreme decît un an, Christiane, patru. Iar Charlotte, „Lotte", va veni pe lume abia peste șase ani. În acest fel, copiii cresc mari în prezența lui. Nu-l văd îmbătrînind. Pentru ei va rămîne mereu același. Aud de la alții că e nebun. În ochii lor nu e, cel mult un tovarăș de casă mai dificil, „Hölderlin", „unchiul Fritz". Ei nu-l știu decît așa, îl îndrăgesc, n-ar vrea să-l piardă. În timp ce se juca cu ei, cînd îi vedea venind la el, încrezători, fără reticențele adulților, să-și fi amintit oare de strădaniile sale pedagogice, de copiii care au jucat un rol atît de important în prima sa viață ? Karl și Rike în livadă, Fritz von Kalb, Henry și Jette Gontard, copiii Breunlin ?) Zimmer cîntărește situația. N-a luat desigur o decizie pripită, era un om cumpătat.

În cele din urmă, Hölderlin este primit în casa Zimmer. În primii ani crizele violente și epuizante alternează cu faze de liniște „rece și monosilabică". Zimmer procură un pian la care Hölderlin cîntă ades. Cum nu face nimănui rău, absorbit fiind de propria sa persoană, i se dă voie să umble liber prin casă și prin fața casei ; vizitatorii, în schimb, sînt primiți, după un ritual verificat, în camera rotundă. Sînt mulți cei care vin : Conz și Haug, Uhland, Kerner și Schwab. Mai tîrziu Mörike, Waiblinger și fiul lui Gustav Schwab, Christoph Theodor, de care Hölderlin se apropie în mod special. Niciodată nu-i primește șezînd pe spectatorii nebuniei sale. Scena, mereu aceeași, este bine pregătită : Hölderlin stă în picioare, sprijinindu-și cotul de un dulap scund, degajat și atent,

nepermițînd altceva decît un schimb de politețuri. Mai tîrziu, va accepta să povestească și el cîte ceva, sau să citească din „Hyperion". Dacă i se cere însă o poezie se așează și scrie un catren sau două, acele strofe ale domnului Scardanelli, produse ale unei misterioase mecanici, frumoase și uluitoare, izvorînd parcă dintr-o cutie muzicală — versuri ca cele scrise pentru Zimmer : „Nu sînt asemeni liniile vieții niciodată, / Ca drumuri sînt, ca munți ce nu-ncetează-a străluci ; / Tot ce sîntem aici, un zeu dincolo întregi / Prin armonii și pace și prin veșnică răsplată."

Cîteodată familia îl ia la cîmp, la grădină, la culesul prunelor. Se înhamă la căruciorul în care se află copiii, bucurîndu-se de veselia lor, salută neobosit într-o parte și într-alta, întîlnește maiestăți, papi și consilieri, iar în livadă asistă la cules, aleargă stîngaci de la unul la altul „și rîde din toată inima cînd scuturăm pomul, iar prunele îi cad în cap".

Peste cinci ani, în primăvara lui 1812, Zimmer va fi pus la grea încercare ; boala lui Hölderlin ajunge la paroxism. Scrisoarea în care Zimmer îi descrie Johannei boala este un monument pe care el și-l ridică sie însuși, dragostei și răbdării de care a dat dovadă : „În zori apoi s-a liniștit, dar l-a prins o mare fierbințeală și sete, așa cum se întîmplă la febră foarte ridicată, și în plus o diaree, ce l-au slăbit atît de mult încît a rămas culcat ; după-amiază apoi, o sudoare puternică. — În cea de-a doua zi, o sete și o fierbințeală și mai mare, apoi o sudoare atît de bogată încît patul și tot ce avea pe el erau ude leoarcă, aceasta a mai durat și în următoarele zile, apoi a făcut o spuzeală în jurul gurii ; setea, fierbințeala și sudoarea au dat încet, încet înapoi, din păcate însă, nu și diareea, care o mai are și acum, dar nu atît de tare. — Acum se ridică ziua din pat și este foarte atent,

ochiul său e prietenos și plin de dragoste, de asemenea cîntă la pian și din gură, și este în general foarte cumpătat. — Lucrul cel mai uimitor este însă că din acea noapte nu se mai vede la el nici o urmă de neliniște, deși altădată nu treceau două zile fără ca el să aibă un ceas de zbucium. Iar mirosul acela deosebit care se simțea mai ales dimineața în camera sa a dispărut. — L-am chemat ca doctor la fiul Dumneavoastră pe domnul profesor Gmelin, acesta a spus că nu s-ar putea spune încă nimic sigur despre adevărata stare a fiului Dumneavoastră iubit, doar că s-ar observa parcă o scădere a naturii, cum, din păcate, sărmana mea doamnă, sînt nevoit cu tristețe să v-o scriu căci gîndesc și eu la fel."

Zimmer îl auzise agitîndu-se și strigînd prin atelier. Așa începuse. Alergase la el și îl găsise mai tulburat ca de obicei, bolborosindu-și lucruri neînțelese. Îl întrebase încet, pentru a-i atrage atenția, ce se întîmplă, și spre marea lui uimire îl auzise răspunzîndu-i la fel de încet : Duceți-vă la culcare. Nu pot să dorm și simt nevoia să mă mișc. Asta e. Duceți-vă, stimate domn. Nu fac nimănui rău, puteți să vă culcați cu toții liniștiți. N-o să fiu rău, zău așa.

Dar de-a doua zi n-au mai avut o clipă de răgaz. Se temeau pentru viața lui, se rugau, îl spălau, îi puneau fețe, ridicau trupul acela ușor pentru a schimba cearșafurile murdărite, luptau împotriva greței, abia suportînd duhoarea, îi vorbeau, e mai bine, dragă Hölderle, o să fie bine, îi potoleau pe copiii speriați, vegheau cu rîndul la căpătîiul lui, luptau împotriva oboselii, îi vorbeau, Zimmer alerga la doctor în timp ce nevasta lui rămînea cu bolnavul, îi citea din „Hyperion", și tot le mai era teamă că ar putea să moară, pînă cînd, dintr-o dată, starea lui s-a îndreptat, și s-au trezit cu un alt Hölderlin, liniștit, dar apatic, îmbătrînit parcă peste noapte.

Anul următor se naște Lotte. Îi arată sugarul. Hölderlin clatină uimit din cap și vorbește de copiii nevinovați, roade delicate ale naturii.

Între timp, afară, se realizează publicarea poeziilor sale. Acestea apar în 1826.

A devenit de acum mult mai îngăduitor. Cînd pare trist și abătut, nu vrea să vorbească cu nimeni, stă zile întregi la pian. Studenții din casă îl cheamă uneori în camerele lor, le cîntă din flaut. Știu și vals, spune el, dansează cu ei, cu ochii închiși, cuprins de încîntare.

Waiblinger îl duce la chioșcul de pe Österberg ; aici bolnavul devine dintr-o dată mai comunicativ, povestește una alta, răspunde la întrebări. Waiblinger întreabă mult, la fel și tînărul Schwab.

Cîteodată vin să-l vadă și personaje din trecut, el însă a învățat să se apere, pretinde a nu-i mai cunoaște... Zimmer îi anunță : Domnișoara Lotte Stäudlin ar vrea să vă vadă. Hölderlin stă, ca de obicei, proptit în dulăpior, nu face nici o mișcare, zîmbește. Lotte îl vede, așa cum îl văd mulți alții, aplecat înainte, cu chipul îngroșat de accese și bătrînețe. Îi vorbește. Stäudlin ? Sînt Lotte. Nu-ți mai amintești, cele trei surori — fetele ?

El nu reacționează.

Din nou Zimmer îi aduce un oaspete, îl strigă pe Hölderlin care cîntă la pian : Un domn Immanuel Nast. Bolnavul lovește clapele, își apleacă fața peste ele, se strîmbă. E prea mult de atunci, și omul acesta nu-i doar uitat, ci prietenul pe care l-a abandonat. Nast suspină, îl îmbrățișează, întreabă : Dragă Hölderlin, oare nu-ți mai amintești de mine ? Nu mă mai cunoști ? Bolnavul continuă să cînte, nu-l ia în seamă.

În noiembrie 1838, la șaizeci și opt de ani, moare Zimmer. Oare Hölderlin a simțit ce pierdea ? Sau a rămas aparent neclintit, ca la moartea mamei. A înțeles oare

ce însemna Zimmer pentru el : Nu doar gazda, prietenul și îngrijitorul, ci ființa care, cu întîrziere, a răspuns căutărilor sale disperate după un om și o lume mai bună, cu simplitate, prin dragostea și puterea sa de îndurare.

Cei din familie caută să nu-l împovăreze cu durerea lor. Nu plîngeți în fața lui Hölderle ! L-ar putea irita. Și nici el n-a întrebat cînd, de atunci încolo, dimineața venea Lotte să-l trezească și tot ea îi purta de grijă în restul zilei. Lotte a preluat și corespondența cu familia, așa cum văzuse, așa cum învățase de la tatăl ei. „Sfîntă fecioară Lotte“ o strigă el.

Nimic nu se schimbă. Multe se schimbă. Christian, cel mai mare fiu al familiei, pleacă primul din casă. Christiane se mărită la trei ani după moartea tatălui cu o rudă îndepărtată, pastorul August Zimmer. Ar vrea să-l ia pe Hölderlin în noua ei casă. Lotte însă, care între timp împlinise douăzeci și cinci de ani, nu acceptă. Are să-i poarte mai departe de grijă, împreună cu mama (care moare în 1849), așa cum făcuse și tata.

În toți acești ani Hölderlin scrie mult, atunci cînd i se cere. Și-a prins de condei un stegulet de hîrtie care flutură de colo-colo cînd desenează cu grijă literele pe hîrtie.

În ultimii ani e vizitat ades și de un tînăr învățător din Geislingen, Georg Fischer care reușește, cu prudență, să pătrundă în memoria pustiită a bătrînului. La sfîrșit însă, fugarul se mai trădează o dată — printr-o ciudată parodie a personajului spre care viața lui a năzuit și de dorul căruia s-a stins :

„«Diotima voastră, pe care ați divinizat-o, a fost desigur o preanobilă ființă ?»

«Ah, Diotima mea ! Ce-mi tot vorbiți despre Diotima ; treisprezece fii mi-a născut : unul e papă, celălalt sul-

tan, al treilea țarul Rusiei. Și știți ce i s-a întîmplat apoi ? S-a smintit, s-a smintit de tot.»"

Își trage scaunul la fereastră, vede ceea ce vede de ani de zile, un peisaj întins în spatele zăbrelelor.

Haideți, Hölderle, să mergem la plimbare. Lotte stă în ușă și îl așteaptă.

Lotte nu s-a măritat niciodată. După moartea lui s-a îngrijit ca încăperea din turn să rămînă neschimbată, așa cum era pe vremea lui : „...și mă gîndesc la timpul cînd mi-a fost dat să-i port de grijă nefericitului poet".

A rămas în casa de pe vechiul zid pînă la moartea ei în 1879.

Autorul nu-și poate îndrăgi toate personajele la fel. Pe aceștia doi însă, pe Ernst și Lotte Zimmer, descriindu-i, i-am iubit din toată inima.

3

A treia dedicație (Johanna Gok)

Undeva departe la început, se află tabloul pe care i l-a comandat primul ei soț : tînăra femeie în haine de sărbătoare. Pe vremea aceea visase poate, cucerită de siguranța de sine a primului ei bărbat, la o viață îmbelșugată, lipsită de griji. Cei din Nürtingen o știau însă altfel pe doamna consilier Gok, rămasă văduvă și a doua oară. O femeie îmbrăcată în negru, preocupată de demnitatea ei, sociabilă dar rezervată, bănuitoare. Se bucura de respect, întreținea relații cu mai-marii orașului, preoții, primarul, grefierul. De timpuriu, probabil după moartea lui Gok, se dedicase cu toată ființa ei celui dintîi fiu. El trebuia să realizeze ceea ce fusese refuzat celor doi soți. Heinrike și mai ales Karl au avut fără îndoială de suferit de pe urma acestei iubiri împătimite. Dar ea nu-și putea permite, cum explica mereu, să-i ofere și lui Karl

aceeași pregătire. Și fiindcă trăia restrîns și își număra fiecare bănuț, copiii și rudele erau încredințați că într-adevăr nu dispunea de prea multe mijloace.

A jucat mereu rolul femeii sărace, cînd de fapt aduna, strîngea, agonisea în favoarea celui dintîi născut, o avere considerabilă, care-i aducea anual suficiente dobînzi ca să acopere cu ele cheltuielile „pentru Fritz cel iubit". Hölderlin nu i-a ghicit niciodată jocul ; de aceea nu i-a cerut decît în caz de mare nevoie un surplus, ducînd o viață strîmtorată de preceptor. A agonisit pentru el, nu și pentru ceilalți doi copii ; ca și cum ar fi presimțit că avea să aibă mai multă nevoie decît frații lui și de un ajutor material. Apoi însă, de-a lungul anilor săi de boală, averea a continuat să rămînă neatinsă, căci între timp era suficient de mare pentru a-l întreține pe bolnav numai din dobînzi. În plus, Johanna știuse să obțină și alte ajutoare ; de la suveran o gratificație anuală de o sută cincizeci de guldeni.

De fapt, povestea ei este o poveste de iubire. Femeia aceasta pioasă, trăind în cadrul strîmt și sever al pietismului, care trebuie să-și înăbușe orice vis, pe care nu o mai așteaptă nici un fel de afecțiune, îl alege pe cel mai mare dintre copii, pe cel frumos și înzestrat, să-i fie iubit. Să nu mai fie doar fiul ei, ci bărbatul pe care și l-a dorit. Dragostea ei a fost pusă la grea încercare. Dar ea a rezistat, ca toate marile îndrăgostite. Și cînd rațiunea, la care apela mereu, nu i-a mai fost de folos, cînd fiul a refuzat s-o ia pe calea prescrisă de ea, a respins realitățile oferite, aranjate de ea, l-a urmat ea pe el, suferind din cauza depărtării crescînde dintre ei, suportînd muțenia lui și furia lui pentru ea de neînțeles. L-a iubit și de dragul lui s-a trădat de nenumărate ori.

Nimeni nu i-a povestit viața.

Nimeni nu s-a străduit să vadă și reversul.

Scrisorile ei către Karl, Heinrike și ceilalți s-au pierdut. Bîrfa orașului a amuțit de mult.

Dar asta mi-o pot închipui — și chinurile pe care le-a îndurat. Nimic din ceea ce făcea Hölderlin după ce părăsise Stiftul nu era pe gustul locuitorilor din Nürtingen.

Ce mai face Fritz ?

E preceptor la Waltershausen.

Dar nu vrea să se facă preot ?

Ba da. Doar că ar vrea să se mai bucure puțin de libertate și să mai învețe.

Ce mai face Fritz ?

E preceptor la Frankfurt.

Dar are permisiunea Consistoriului ?

Da da.

Ce mai face Fritz ?

E preceptor la Bordeaux.

A, va să zică s-a dus în Franța ? Nu-l prea trage inima să se facă preot.

N-aș putea spune.

Și apoi toate cele ce nu i se mai spun, pe care doar le aude, șușotelile și cleveteala orașului : Se zice că Hölderlin a avut o legătură la Jena. Cu o femeie măritată. Și s-a bătut cu bărbatul ei. Și asta nu pentru prima oară, închipuiți-vă. Ați auzit, Hölderlin e amestecat într-o conspirație. E un revoluționar, un iacobin. La Ludwigsburg se judecă acum procesul prietenilor lui. L-au întrebat și pe primar de el. Dar Hölderlin s-a țicnit, a înnebunit de-a binelea. Asta i se trage din viața pe care a dus-o. Fiindcă n-a ascultat-o pe maică-sa, biata femeie. Și ce mîndră era de el. I-ați citit cartea ? Acolo se vede clar de ce a înnebunit.

Cleveteala o rănește, se retrage. Devine și mai bănuitoare.

Fritz ! Fritz ! Fritz în sus și Fritz în jos. Acum știe că trebuie să-l protejeze și de invidia fraților. Pe mîne nu m-ai ajutat niciodată. Karl are dreptate. Dar ea n-a fost în stare să-și împartă dragostea.

A îmbătrînit de timpuriu. La patruzeci de ani arată ca o femeie de șaizeci de ani. De atunci încolo n-are să se mai schimbe, va rămîne aceeași pînă la moarte, asemenea tuturor acelor femei care au fost nevoite o viață întreagă să muncească din greu.

Nu l-a vizitat nici măcar o singură dată la Tübingen. Zimmer o informa cu regularitate asupra stării fiului ei, ea, la rîndul ei, se îngrijea de achitarea tuturor cheltuielilor. Zimmer îi trimitea socoteli pentru locuință, îngrijire, masă și pentru unicul lux ce-i era permis bolnavului, tutun și vin. Dar de văzut n-a mai vrut să-l vadă. El trăia și totuși era mort. Se îngrijea de viața lui, dar se hrănea din amintiri. Nu voia să distrugă o icoană — de aceea nu s-a dus nicicînd la cel care nu mai putea fi el.

Ați putea să vă duceți măcar o dată la Fritz, mamă.

Lăsați-mă în pace. Îi merge bine, scrie domnul Zimmer, nu duce lipsă de nimic.

Cînd rămîne singură și se știe în siguranță, îi recitește scrisorile și poeziile, pe care i le trimisese el, dar și scrisorile lui Susette. Toate îi sînt străine, o apasă, dar nici nu-și dă osteneala să înțeleagă. Cum poți trăi în acest fel ?

Acasă și la școlile unde îl trimisese ar fi vrut să-l învețe ce e viața, ar fi vrut să-l însoțească. Ar fi vrut să-i netezească totul în cale așa cum știa ea. Cînd el împlinise șase ani, începuse să noteze cheltuielile „pentru Fritz cel iubit“, care nu aveau să-i fie scăzute din partea lui de moștenire dacă „se arăta ascultător“. O listă asemănătoare întocmise și pentru Karl. Orice mărunțiș este notat, timp de patruzeci de ani, apoi îl pune pe Fritz Breunlin, nepotul, s-o continue. Pentru anii de școală

de la Nürtingen a cheltuit o sută douăzeci și unu de guldeni, pentru anii de studii la Denkendorf, Maulbronn, Tübingen și Jena, două mii cinci sute șaptezeci de guldeni, pentru timpul petrecut de el ca preceptor la Frankfurt, Homburg, Stuttgart, Hauptwil și Bordeaux, o mie o sută douăzeci și șase de guldeni, și în cele din urmă pentru bolnavul din turn, șase mii cinci sute patruzeci și șapte de guldeni. Averea nu a fost atinsă, dobînzile și gratificațiile au ajuns. Plănuise cu grijă, putea fi mulțumită de sine. Dar avariția ei calculată avea să declanșeze în cele din urmă cearta dintre frați. La ce-i trebuiesc unui nebun atîția bani ?

Presimțea, bănuia asta. Din 1808 și pînă în 1820 își scrie și își rescrie testamentul, cumpănind neîncetat ca nici unul din cei trei copiii să nu fie dezavantajat, dar mai ales din dorința de a-l ști pe cel mai mare pus la adăpost. Să nu-i lipsească nimic. nici după moartea ei. „Dacă, așa cum e de așteptat, primul meu fiu are să supraviețuiască morții mele..." — cu toate acestea speră contrariul. Și rezistă. Stînd de pază. Bătrîna șubredă și chinuită de gută e mai tare decît s-ar crede, smulge vieții săptămînă de săptămînă, lună de lună. Abia în cel de-al optzecilea an al vieții renunță la luptă ; moare la 17 februarie 1828. În povestirea mea, ea este Johanna. Se pune întrebarea dacă a fost într-adevăr așa : În aceste pagini a fost ceea ce ar fi vrut poate să fie, o mamă dominatoare și o iubită ascunsă.

Zimmer trebuia să-i amintească mereu protejatului său de scrisorile pe care i le datora mamei. Cîteodată Hölderlin îl asculta, ca un școlar îndărătnic, și atunci Johanna primea acele scurte mesaje ale unui spirit care — lucru curios — era pe deplin conștient de rătăcirea sa : „Iertați-mă, dragă mamă ! dacă se întîmplă cumva să nu pot a mă face cu totul înțeles de *Dumneavoastră.*

— Vă repet cu respect ceea ce am avut onoarea a spune. Îl rog pe bunul Dumnezeu să Vă ajute în toate și pe mine asemenea cum vorbesc ca un învățat. — Purtați-mi de grijă. Timpul este credincios literei și atoateiertător. — Rămîn al Vostru fiu preasupus, Friedrich Hölderlin."

Odată eliberați de tutela bănuitoare a mamei, Karl și Heinrike n-au întîrziat să atace testamentul. S-au certat — deși Karl dispunea în calitatea sa de consilier al domeniilor de un venit bun, iar Heinrike avea traiul asigurat prin partea ei de moștenire — pentru fiecare gulden, au încercat să reducă sumele datorate lui Zimmer, i-au luat în nume de rău fratelui bolnav plăceri inocente ca vinul și tutunul. Deși ar fi trebuit să fie mulțumiți, amîndoi deveniseră peste noapte înstăriți. Moștenirea se ridica la nouăsprezece mii de guldeni. (Ceea ce înseamnă în banii de astăzi aproximativ trei sute de mii de mărci.) Din aceștia, nouă mii patruzeci și șapte de guldeni i-au revenit lui Hölderlin, bani care au rămas neatinși căci i se plătea în continuare gratificația anuală, iar Karl putea să folosească și sumele tot mai mari obținute din publicarea operelor lui. La moartea lui Hölderlin partea lui sporise datorită dobînzilor la douăsprezece mii nouă sute cincizeci și nouă de guldeni. Nu le-a rămas cu nimic dator fraților săi.

Ca reprezentant autorizat al intereselor sale a fost numit administratorul general din Nürtingen, Burk. Acesta se achită cu conștiinciozitate de sarcinile sale, respinge pretențiile fraților, se aliază cu Zimmer care, atunci cînd Heinrike îi cere să trimită note trimestriale lui Burk, își exprimă fățiș scîrba ce i-o trezește comportamentul celor doi frați : „Nu știu dacă îl cunoașteți pe dragul și nefericitul Hölderlin și dacă luați parte la durerea lui, căci merită aceasta cu prisosință. Ultimele gazete îl numesc primul poet elegiac al germanilor, păcat de spiritul său mare

și minunat care acum lîncezește încătușat... Cum nobila sa mamă, acum răposată, s-a îngrijit cu multă vreme mai înainte de-a se săvîrși de cele trebuincioase lui, așa cum mi-a scris de cîteva ori, e cu atît mai trist că nu i se recunoaște nici ceea ce i-a fost lăsat de mama sa, și că soarta îl mai lovește o dată. Oare ce va spune viitorul biograf, căci sper că acesta nu va întîrzia să se facă auzit, în legătură cu această poveste ?“

4

Aproape încă o poveste

Mă întorc aproape de început, la Stift, pe unul din coridoarele întunecoase, în fața unei camere. Domnește zarva obișnuită. Cîțiva studenți s-au adunat, discută, printre ei tînărul de douăzeci de ani, Gottlob Kemmler din Reutlingen. Sînt întrerupți de un coleg care sosește alergînd, cu răsuflarea tăiată, anunțîndu-i că a murit Hölderlin. Unii dintre ei, printre care și Kemmler, îl vizitaseră, îl întîlniseră deseori în fața casei lui Zimmer. Pentru ei însemna mai mult, îi cunoșteau, parțial, povestea, îi știau poeziile pe de rost. Și fusese, ca și ei toți, bursier la Stift.

Se potolesc, zarva și rîsetele încetează, fiecare din ei se retrage în odaia sa. După-masă Kemmler se duce la casa Zimmer, o roagă pe bătrîna doamnă Zimmer să-i permită să-l vadă pe cel săvîrșit din viață. Hölderlin a fost așezat pe catafalc, cu mîinile împreunate pe deasupra pînzei albe, purtînd pe frunte o cunună de laur — ideea lui Lotte și a studenților din casă.

A murit azi-noapte la unsprezece, spune doamna Zimmer.

La 7 iunie 1843.

S-a stins ușor. N-a trebuit să sufere — după atîta suferință.

Dragul nostru Hölderle.

Kemmler a venit la timp. Corpul va fi dus la clinică, fiindcă profesorii ar vrea să afle de ce suferea sărmanul. La 10 iunie va avea loc înmormîntarea.

La cimitir, Kemmler și prietenii lui așteaptă carul mortuar. Studenții găzduiți în casa Zimmer ridică sicriul și îl duc pe umeri pînă la groapa aflată în apropierea zidului. În urma lor pășesc încet Fritz Breunlin și cele două doamne Zimmer. Karl și Heinrike nu veniseră. Și doar trei profesori de la Stift. În schimb, foarte mulți studenți.

A încetat să plouă.

Christoph Schwab vorbește.

Corul intonează două corale.

Studenții prezintă condoleanțe doamnei Zimmer, îi strîng mîna. Kemmler o ia la fugă spre Stift, nu vrea să vorbească cu nimeni, se încuie în cameră, încearcă să cuprindă într-o poezie durerea pe care n-o înțelege nici el. Din cînd în cînd privește pe fereastră. Același peisaj pe care îl văzuse și Hölderlin, rîul, dealurile sub cerul albastru spălat de ploaie. Propozițiile îi vin ca de la sine. Kemmler răspunde unei istorii în care a fost atras pentru o clipă : „Timpul îmbătrînit pe el l-a doborît, căci i s-a aruncat / În cale, arătîndu-i mînios chipul său tînăr / ... / Iată din depărtare se aude izvorul acoperit al istoriei, / Susurînd din nou poporului, viața publică înflorește : / Ca poetul pe sine să nu se mai încercuiască și îndurerat / Să-și dăruiască sîngele celor morți..." Nu se aude decît scîrțîitul peniței pe hîrtie, de afară rîsete și chemări, pașii studenților ce se întorc acasă. Două imagini, cea trecută și cea prezentă se contopesc, devin una. Așa ar fi putut să fie ; aici se poate sfîrși.

CUPRINS

Lector : MIRCEA BUCURESCU
Tehnoredactor : VICTOR MAŞEK
*
Coli de tipar : 28
Bun de tipar : 15.06. 1985
*
Tipărit sub cd. nr. 5090/985 la
ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ
BACĂU
str. Mioriţei nr. 27

